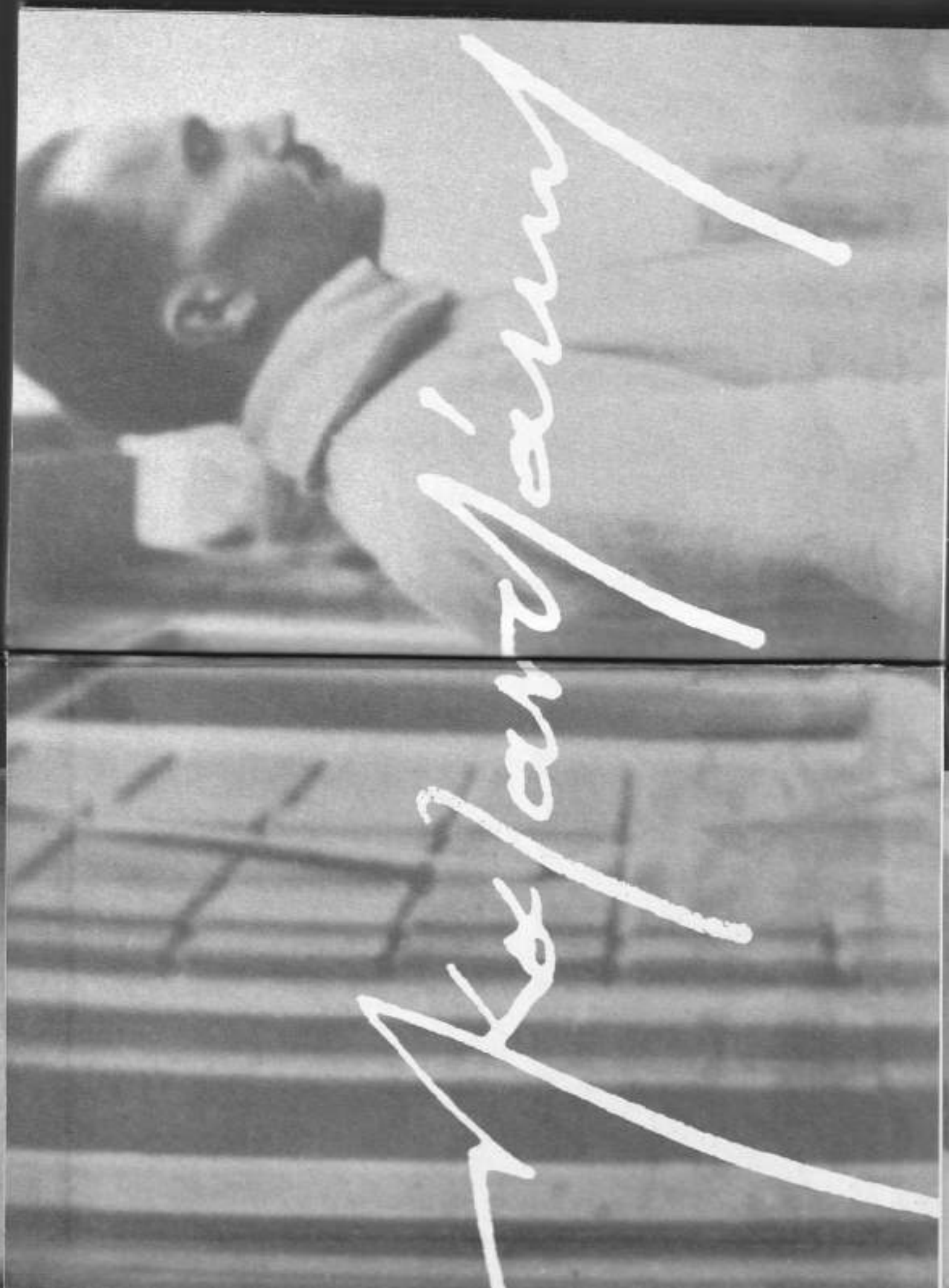

ΚΑΛΗ ΤΖΑΝ ΚΕΗ

Ο φτωχούλης
του Θεού

Ο ΦΤΩΧΟΥΛΗΣ
ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ

στον Άγιο Φραγκίσκο του καίρου μας,
τον Dr. Albert Schweitzer

γραφές αγωνίστηκε να διαμορφώσει τον ποιητικό του χαρακτήρα και να διασώσει το γλωσσολογικό και φιλοσοφικό του ιδεώδες. Νικητής ως άλλος Οδυσσεύς γεμάτος γνώση και πράξη, σοφός και αγιονιστής, καταπνίγεται με τη συγγραφή μυθιστορημάτων: ο ίδιος όμως τα θεωρούσε πάρεργα, γιατί δεν φιλοδοξούσε να γίνει πεζογράφος, αλλά ένας μεγάλος ποιητής. Έτσι τον θεωρούσε τον εαυτό του ο κρητικός συγγραφέας: έναν ποιητή των αιώνων όπως ο Όμηρος, ο Κορνήλιος, ο Δάντης.

Στο βιβλίο του ο Καζαντζάκης κατόρθωσε να δημιουργήσει ένα λογοτεχνικά βιογραφικό μυθιστόρημα που πηγάζει από την περιγραφή της ζωής και του Έργου του Φραγκίσκου· ο Φραγκίσκος του Θεού αποτελεί ένα έργο με ανθρώπινα στοιχεία, σύμβολα και πρότυπα· προβάλλεται κυρίως το σύμβολο του ανθρώπου που καταδικάζεται και βασανίζεται, που θυσιάζεται και αγωνίζεται υπέρ του Ανθρώπου, της Αγάπης και της Ελευθερίας: το θεικό έργο του Φραγκίσκου, αναπαράγεται μυθιστορηματικά, δημιουργώντας ένα βαθιά πνευματικό πόνημα και ταυτόχρονα μία συνυπόθεση ζωντανή και συναρπαστική ιστορία που προβάλλει την έννοια της αγάπης, της ανθρωπιάς και της θυσίας ως σύμβολα διαρκούς δράσης και αέναης αναζήτησης· η δομή του έργου του Νίκου Καζαντζάκη χαρακτηρίζεται από πλεονασματική αρτιότητα, ενώ τα έντονα συναισθήματα που διαπιστώνουν τις περιγραφές και τα πρόσωπα του κειμένου, δημιουργούν σκηνές εξαιρετικής αξίας, τόσο από την άποψη της λογοτεχνίας, όσο και από την άποψη της γενικότερης διδασκαλίας ιδεών και ιδανικών της μυθιστορίας.

Υπόθεση

Στο βιβλίο *Ο Φτωχούλης του Θεού* περιγράφεται η μυθιστορηματική βιογραφία του Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης. Ο Φραγκίσκος της Ασίζης (1181-1226) αποτελεί ένα πραγματικό πρόσωπο της Καθολικής εκκλησίας· είναι ένα πλούσιο αγρότη, γιος του Πέτρου Μπερνάρντονε από την Ασίζη, που αφήνει την οικογένειά του, αφιερώνεται στον Θεό και ιδρύει το Τάγμα των Φραγκισκανών μοναχών.

Αρνητής του έργου είναι ο φράντς Λεόνε, ένας ταπεινός ζητιάνος που περιπλανιέται στον κόσμο ζητώντας το Θεό, ο οποίος

ως, φιλώντας στην Ασίζη, συναντά τον Φραγκίσκο, ένα πλούσιο αγρότη που βασανίζεται από παρόμοιες αναζητήσεις. Ο Φραγκίσκος πιστεύει ότι μέσα από τον Λεόνε του μιλά ο Θεός. Γκρεπύλνται, στη συνέχεια, την πλούσια ζωή του, συγκαλύπτεται με τον πατέρα του και, ακολουθώντας τις θείκες επιταγές, βγαίνει στον κόσμο για να κηρύξει την αγάπη, το ιδανικό της πενίας και την απάντηση των υλικών αγαθών. Ο Λεόνε τον ακολουθεί και του συμπαραπέφτει μέχρι το θάνατό του.

Ηρωες

Το βιβλίο *Ο Φτωχούλης του Θεού* δεν αποτελεί το κλασικό μυθιστόρημα το οποίο έχει μυθοποιητικούς ήρωες που πλάστηκαν λογοτεχνικά προκειμένου να δημιουργήσουν μια φανταστική ιστορία. Οι χαρακτήρες της μυθιστορίας έχουν περισσότερο ρεαλιστικά χαρακτηριστικά και λιγότερα φανταστικά, αφού αποκαλύπτουν τη ζωή του Φραγκίσκου, που λειτουργούν ως άζονες αποκαλύψης της σκέψης και της δράσης του κεντρικού ήρωα. Συγκεκριμένα στο μυθιστόρημα εμφανίζονται κυρίως τα παρακάτω πρόσωπα: ο άγιος Φραγκίσκος, ο φράντς Λεόνε, ο φράντς Ηλίας, η Κλάρα και πολλοί άλλοι ήρωες-ρεαλιστικοί ή φανταστικοί-ως βοηθητικά πρόσωπα για την προαγωγή της ιστορίας.

Πρωταγωνιστής της ιστορίας του Καζαντζάκη είναι φυσικά ο άγιος Φραγκίσκος· ο Φραγκίσκος είναι ένα πλούσιο αγρότη, γιος του Πέτρου Μπερνάρντονε από την Ασίζη, που αφήνει την οικογένειά του και αφιερώνεται στον Θεό· στο πρόσωπο του Φραγκίσκου, ο συγγραφέας ανακαλύπτει έναν ασκητικό ερημίτη, έναν πραγματικό άνθρωπο, που ενδιαφέρει για τα επίγεια αγαθά, τον πλούτο και τις απολαύσεις της ζωής, και που ενδιαφέρεται για τα θείκα υπερούρνια αγαθά, αναζητώντας έστω και ανέλπιδα τον Θεό.

Οι δευτερευονταί της μυθιστορίας-όπως και σε κάθε καζαντζακικό μυθιστόρημα-προσδοκούν με έναν ξεχωριστό τρόπο τον μύθο αναδεικνύοντας γεγονότα και περιστατικά που φανερώνουν άγνωστες πτυχές της προσωπικότητας των βασικών ηρώων και ταυτόχρονα σκιαγραφούν περίτεχνα τον χαρακτήρα τους.

Η βασική σημασία του έργου βρίσκεται κυρίως στα πρόσωπα, στους στοχασμούς και στις δράσεις των πρώτων -προταγωνιστή σε συνάρτηση με τους δευτερευονταίς- που λειτουργούν ως αντιθετικές δράσεις και αντιδράσεις με έντονα στοιχεία λογοτεχνικά και συναισθηματικά.

Λογοτεχνικές προεγγύσεις

Η λογοτεχνική προσέγγιση του έργου *Ο Φωκουλός του Θεού* αποτελεί -όπως και τα έργα *Ο Χριστός Ξανασταυρώνεται* και *Ο Τελευταίος Πειρασμός*- μια διπολική ιθρογραφική μυθιστορία στα πλαίσια της θεολογικής και φιλοσοφικής πεζογραφίας: μια δική αναπαράσταση της σάρκας και του πνεύματος, του ανθρώπινου και του θεϊκού, του Θανάτου και της Αθανασίας- στον ένα πόλο βρίσκεται η Ανθρώπινη Πολιτεία και στον άλλο η Υπερουράνια Βασιλεία, στην μία άκρη έχουμε την καθημερινή ζωή και στην άλλη την παραδείσια ύπαρξη- ο ήρωας αγωνιά και αγωνίζεται να μετουσιώσει την Ύλη σε Πνεύμα, το καθημερινό σε αιώνιο.

Προκαλεί εντύπωση ότι ο Καζαντζάκης με ιδιαίτερη συγγραφική ωριμότητα και λογοτεχνική μετρίτητα παρουσιάζει μια μυθιστορία στην οποία προβάλλει την ασκητική και την αυτοθυσιαστική δράση του Φραγκίσκου, ενώ συνάμα αποκαλύπτει με έναν ιδιότυπο μυθιστορηματικό αισθητισμό αφενός την αναζήτηση του Θεού από τον άνθρωπο και αφετέρου, την αγάπη του Θεού για τον άνθρωπο. Η απεικόνιση του Φραγκίσκου αποτελεί μια ξεχωριστή μυθιστορηματική ταύτιση του συγγραφέα με τον ήρωά του: το πρόσωπο του Καζαντζάκη αναδεικνύεται τόσο σε συνάρτηση με τον Φραγκίσκο όσο και σε αναλογία με τον Λεόνε: ο συγγραφέας με το μυθιστορημά του αυτό δείχνει τον δρόμο που ουσιαστικά πρέπει να ακολουθεί ένας άνθρωπος προκειμένου να μεταρρωθεί η σάρκα σε ψυχή και να μετουσιωθεί η ύλη σε πνεύμα.

Ο μυθιστορηματικός τόπος είναι οι τόποι που επισκέφτηκε ο Φραγκίσκος και κυρίως η Ασιζή. Ο μυθιστορηματικός χρόνος είναι τα χρόνια της ζωής του Φραγκίσκου. Οι περιγραφές του συγγραφέα για τη μορφή και τα στοιχεία του τόπου και των προσώπων σε συνάρτηση με τον χρόνο δημιουργούν ένα σκπ-

νικό με έντονα επικά και βιβλικά στοιχεία: με τρυφερή γλαφυρότητα και με ανθρώπινη ευαισθησία δημιουργείται μια μυθιστορία, απaráμιλλης τέχνης και τεχνικής που αναδεικνύει από τη μία πλευρά, μια ώριμη αισθητική λογοτεχνικότητα και από την άλλη, μια συμπυκνωμένη διδακτική συγγραφικότητα.

Ο κεντρικός χαρακτήρας του μυθιστορημάτος είναι ο άγιος Φραγκίσκος, ο οποίος ήταν γόνος μιας εύπορης οικογένειας της Ασιζής: στο καζαντζακικό έργο ο Φραγκίσκος αποκτά μια έντονη δική φύση, μια ιδιαίτερη διαδίαστατη ύπαρξη: παλεύει να επικρατήσει ανάμεσα στις ανθρώπινες αδυναμίες και στις θεικές προστάγες. Συγκεκριμένα, η εσωτερική σύγκρουση του Φραγκίσκου διαφαίνεται τη στιγμή που περιγράφει τις συμβουλές του πατέρα και της μητέρας του: «Αιώνια παλεύουν μέσα μου οι δυο τους: όλη μου η ζωή, μάθε, είναι το πάλημα αυτό- μπορεί να παίρνουν διαφορετικά ονόματα -Θεός και Σατανάς, πνέμα και σάρκα, καλό και κακό, φως και σκοτάδι, όμοια πάντα είναι η μάνα μου κι ο κύρης. Ο πατέρας μου μέσα μου φωνάζει: "Κέρδισε, ηλώτισε, δώσε χρυσάφι, αγάρασε οικισμό, γίνου άρχοντας" μονάχα ο πλοῦσιος κι ο άρχοντας αείζουν στον κόσμο να ζουν. Μην είσαι καλός, χάθηκε: ένα δόντι να σου σπάσουν, μασέλα να τσακίζεις: μη ζητάς να σε αγαπούν μα να σε φοβούνται: μη συχωρνάς, χτύπα!" Κι η μάνα, τρέμει μέσα μου η φωνή της, μου λέει σιγά, φοβισμένα, μην την ακούσει ο κύρης: "Να 'σαι καλός, Φραγκίσκο μου, να 'χεις την ευχή μου: ν' αγαπάς τους φτωχούς, τους ταπεινούς, τους αδικημένους: σου 'καμαν κακό, Συχωρνα!" Παλεύουν μέσα μου η μάνα μου κι ο κύρης, κι όλη μου τη ζωή μάχουμαι να τους φιλιώσω: μα δε: φιλιώνουν' δε φιλιώνουν, φράττε Λεόνε, και γι' αυτό υποφέρω». Όπως διαφαίνεται στο προηγούμενο απόσπασμα στο πρόσωπο του Φραγκίσκου συγκεντρώνεται η δικτύτητα της καζαντζακική σκέψη ως μια διπολική συμπεριφορά σκέψης και δράσεων, η οποία παρουσιάζεται διά μέσου της εσωτερικής πάλης και του ψυχολογικού αγώνα του βασικού χαρακτήρα του έργου. Στον ένα πόλο βρίσκεται ο Φραγκίσκος ως άνθρωπος και στον άλλο πόλο βρίσκεται ο Φραγκίσκος ως άγιος: στον ίδιο ήρωα ενυπάρχουν ο πειρασμός της ανθρωπότητας και η αποστολή της αγιότητας.

Αναπαριστώντας το διπολικό συνεχές που περιγράφει τα αντιθετικά στοιχεία του Φραγκίσκου ως δύο πρόσωπα δημιουργείται το παρακάτω σχήμα:

Φραγκίσκος	Φραγκίσκος
Άνθρωπος	Άγιος
θνητή φύση	αθάνατη φύση
ανθρώπινη απολαύση	θείκη αποστολή
ανθρώπινη συμπεριφορά	υπερ-ανθρώπινη συμπεριφορά
αδυναμία	δύναμη
ύλη	πνεύμα
σάρκα	ψυχή
θάνατος	αθανασία
συμβουλές πατέρα	συμβουλές μητέρας
πλούτος	αυτάρκεια
κακό	καλό
φόβος	γάπη

Από τη μία πλευρά, έχουμε τον Φραγκίσκο, ως Άνθρωπο, που αποκαλύπτεται η θνητή φύση του για την ανθρώπινη απόλαυση με ανθρώπινη συμπεριφορά, προβάλλοντας την αδυναμία της Ύλης και της Σάρκας προς τον θάνατο, καθώς αναδεικνύονται οι συμβουλές του πατέρα του για απόκτηση πλούτου και επικράτηση του Κακού και του φόβου¹ από την άλλη πλευρά, έχουμε τον Φραγκίσκο, ως Άγιο, που αποκαλύπτεται η αθάνατη φύση του για τη θείκη αποστολή με υπερ-ανθρώπινη συμπεριφορά, προβάλλοντας τη δύναμη του Πνεύματος και της Ψυχής προς την αθανασία, καθώς αναδεικνύονται οι συμβουλές της μητέρας του για απόκτηση αυτάρκειας και επικράτηση του Καλού και της Γαπής.

Μέσα στις σελίδες του βιβλίου αποκαλύπτονται και περιγράφονται έννοιες ανθρώπινα σημαντικές όπως αγάπη, θυσία, ελευθερία, θεός. Η μυθιστορία του *Φωκαίου του Θεού* αποτελεί αφενός, μια ιστορία αυτοθυσιατικής δράσης και αφετέρου, μια ιστορία αγώνα υπέρ της ανθρωπίνης ελευθερίας σε οποιοδήποτε επίπεδο –άλλωστε η ελευθερία σε τελευταία ανάλυση νοείται ποικιλοτρόπως. Ο Κοζαντζάκης αποτελεί

ήκος από τους ελάχιστους συγγραφείς που κατάφερε να του-ποιοι απλά και υπέροχα και συνάμα δεξιαστά την έννοια της θεότητας και της αγιότητας με εκείνες του αγώνα, της πατρίδας και της ελευθερίας.

Η αφηγηματική δομή του *Φωκαίου του Θεού* προσομοιάζει περισσότερο με δομή μιας αφηγηματικής βιογραφικής μυθιστορίας με αλληγορικά φανταστικά στοιχεία παρά με δομή λογοτεχνικού μυθιστορήματος, αφού –όπως αποδεικνύεται με μια πρώτη αναγνώση– βασίζεται κυρίως σε παρατακτική εξισορρόπηση γεγονότων και επεισοδίων της ζωής του Φραγκίσκου με προσθήκη φανταστικών λογοτεχνικά περιστατικών και ιστοριών που σκοπό έχουν απλά την ανάδειξη των πολυσύνθετων πτυχισμών –ατομικών, πνευματικών, ιδεολογικών και φιλοσοφικών– του κρητικού συγγραφέα.

Οι χαρακτηριστές του έργου απαιτούν πράγματι τόσο με ρεαλιστικά και επικά στοιχεία, όσο και με ανθρώπινα και θεολογικά χαρακτηριστικά ζουν, μιλούν, υπάκουαν, δρουν και ηρωικών σκέφτονται ως απλοί ήρωες, ως υπερφυσικοί "υπερ-ήρωες" και ως ρεαλιστικοί "αντι-ήρωες": στοιχεία και χαρακτηριστικά που συνυπάρχουν και ενυπάρχουν σε κάθε σπέρμα του έργου.

Η γλώσσα και το ύφος του μυθιστορήματος –όπως και στα μυθολογικά έργα του συγγραφέα– είναι επιμελημένα και συντηρητικά συντηρημένα, αναδεικνύοντας την έντονη προπονητική λογοτεχνική ταυτότητα του, καθώς και τον βαθύ και μορφωμένο στοχασμό του· η γλώσσα είναι μια πλούσια δημοτική, χωρίς ακαλαισθήσιμες ή τεχνικές ακρότητες, ενώ γλωσσολογικά ο συγγραφέας επιλέγει τη χρήση μοναδικά λογοτεχνικών διηγητικών λέξεων, καθώς και ξεχωριστά ευφάνταστων νεολογικών στοιχείων, αποφεύγοντας όμως την άκομμη κατάχρησή τους· το ύφος είναι άρπιο, πλήρες και πλούσιο σε εξαιρετικά εκφραστικά στοιχεία και μέσα. Με τον τρόπο αυτό αποκαλύπτονται οι περιπέτειες των ηρώων, δίνοντας σημασία στους χαρακτήρες και όχι στην πλοκή.

Ο Κοζαντζάκης κατάφερε να συνθέσει μια ιδιότυπη θεολογική φιλοσοφική λογοτεχνική βιογραφία του προσώπου του Φραγκίσκου, που ισορροπεί ανάμεσα στον μέθοδο και στην

ιστορία, και κυρίως ανάμεσα σε μια ανθρώπινη πραγματικότητα και μια θεολογική πνευματικότητα, πραγματοποιημένη με μια "υπερ-οντοτική" μυθιστορηματική μορφή. Ο ίδιος ο Καζαντζάκης περιγράφει την άποψή του σχετικά με το έργο στον *Πρόλογο* του μυθιστορημάτος: «Αν παράλειψα πολλά από τα λόγια κι από τα έργα του Φραγκίσκου, κι αν παράλλαξα άλλα, κι αν πρόσθεσα άλλα που δεν έγιναν μα μπορούσαν να έχουν γίνει, δεν το έκαμα από αμάθεια ή από αναίδεια ή ασέβεια, παρά από ανάγκη να συνταιριάξω, όσο είναι μπορείτο πιο σύμφωνο με την ουσία, το βίο με το μύθο του αγίου. Η τέχνη έχει αυτό το δικαίωμα όχι μονάχα το δικαίωμα, παρά και το χρέος: να υποτάζει τα πάντα στην ουσία: θρέφεται από την ιστορία, την αφομοιώνει αργά, πονετικά, και την κάνει παραμύθι. Αγάπη κι ευλάβεια και θαυμασμός για τον ήρωα και μεγαλομάρτυρα με κατείχε γράφοντας το παραμύθι ετούτο, πιο αληθινό κι από την αλήθεια: συχνά χοντρές στάλες δάκρυα μουντζάλωναν το χειρόγραφο: συχνά ένα χέρι με μια σιγανή ανανέοιμη πληγή, σα να το κάρφωσαν, σα να το κάρφωσαν αιώνια, διάνευε μπροστά μου μέσα στον αγέρα: ένιωθα ολόυθε γύρω μου, όσο έγγραφα, την αόρατη παρουσία. Γιατί για μένα ο Άγιος Φραγκίσκος είναι το πρότυπο του στρατευόμενου ανθρώπου, που με ακατάπαυστο σκληρότατον αγώνα κατορθώνει κι επιτελεί το ανώτατο χρέος του ανθρώπου, ανώτερο κι από την θηϊκή κι από την αλήθεια κι από την ωραιότητα: να μετουσιώνει την ύλη που του μπιστεύτηκε ο Θεός και να την κάνει πνέμα». Υπερθεματίζοντας με τα στοιχεία που προβάλλει ο συγγραφέας-δημιουργός, το μυθιστόρημα αποτελεί πραγματικά μια διλημματική αλληγορία μεταξυ του καλού και ηθικού και του κακού και ανήθικου, της ψυχής και του πνεύματος και της σάρκας και της ύλης: η αέναν μάχη αντιθετικών εννοιών για την επικράτηση του "Λευκού" ή του "Μαύρου"/του Φωτός ή του Σκοταδισμού η οποία εκφράζεται ποικιλοτρόπως σε όλες τις μορφές τέχνης. Στο μυθιστόρημα η στοχαστική ωριμότητα του κρητικού συγγραφέα αναδεικνύει μια άλλη διάσταση: την πνευματική, ιδεολογική και ηθική περιπέτεια του Ανθρώπου, προκειμένου να επιτύχει με τον αγώνα και την αυτοθυσία τη "θεο-ανθρώπινη" σωτηρία του και ελευθερία του.

Ο Νίκος Καζαντζάκης στον Βίο και στην Πολιτεία του Φραγκίσκου της Ασίζης περιέγραψε το προοίμιο του έργου για τον άνθρωπο και τον κόσμο: για την ουσία του προορισμού του ανθρώπου και τη σημασία του πεπρωμένου του κόσμου. Η έννοια μιας αιώνια παλαίστρα και η ζωή είναι οι στιγμές του αγώνα και της μάχης που δίνει ο άνθρωπος προκειμένου να μετουσιώσει την ύλη σε πνεύμα και να καθυποτάξει το Κακό στο Καλό. Μοναδικό σκοπός του ανθρώπου πρέπει να είναι η μετουσίωση του εφήμερου, του φθαρτού, του ανθρώπινου σε πνέμα, αθάνατο και βέικο.

Συγγραφή

Ο Καζαντζάκης συγγράφει το μυθιστόρημα το 1953 στην Αθήνη. Η μυθιστορηματική βιογραφία αφιερώνεται στον «Άγιο Φραγκίσκο του καιρού μας, τον Dr. Albert Schweitzer».

Έκδοση

Το βιβλίο *Ο Φραγκίσκος του Θεού* δημοσιεύεται για πρώτη φορά σε συνέχειες στην εφημερίδα *Ελευθερία* (1954) στη συνέχεια, ακολουθεί έκδοσιν την παρακάτω πορεία: εκδίδεται πρώτα από τις εκδόσεις Δίωρος το 1955 και επανεκτυπώνεται από τον ίδιο εκδοτικό οίκο το 1957. Έπειτα κυκλοφορεί το 1961 από τον εκδοτικό οίκο Φέξης. Τέλος, από το 1964 μέχρι και σήμερα αναλαμβάνει την έκδοση του μυθιστορημάτος -όπως και του συνόλου της εργογραφίας του κρητικού συγγραφέα- ο εκδοτικός οίκος της Ελένης Καζαντζάκη.

Αποδοχή

Οι κριτικές για τον *Φραγκίσκο του Θεού* ποικίλλουν τόσο στην Ελλάδα όσο και στο εξωτερικό: αρκετοί άνθρωποι των γραμμάτων και των τεχνών εξέφρασαν δημόσια την άποψή τους για τη νέα μυθιστορηματική απόπειρα του Νίκου Καζαντζάκη. Ενδεικτικά αναφέρεται -ως δείγμα κρητικής της εποχής- ένα απόσπασμα από τη γαλλική έκδοση του *Φραγκίσκου του Θεού*, το 1970³:

³ Kazantzaki, Nikos, 1970. *Le Psaume d'Aysise*. (μπαρ). Gisèle Prassinos - Pierre Gascar. Paris: co6, Plon.

«Αυτός ο βίος του Αγίου Φραγκίσκου της Ασίζης, αφηγούμενος από τον αδελφό Λέοντα, τον ταπεινό του σύντροφο της πρώτης και της τελευταίας του ώρας, χρειάστηκε όλο το βαθιά ανθρώπινο ταλέντο και τη χριστιανική ζέση του Νίκου Καζαντζάκη για να τον επικαλεσθεί με αυτή την απλότητα και με αυτή τη μυστηριακή αίσθηση, κάποτε τρομακτική, άλλοτε ακτινοβόλα. Ορίστε, μπροστά μας, η ιταλική ύπαιθρος, οι δρόμοι που καίγονται από τον ήλιο, τα δάση κάτω από τη βροχή, οι μεσαιωνικές πολιτείες που αντηχούν ολόκληρες από τη βουή του πλήθους και τις κωδωνοκρουσίες των εκκλησιών. Ορίστε ο δρόμος της Ρώμης, η θάλασσα, οι Άγιοι Τόποι, κι έπειτα η επιστροφή του Φραγκίσκου στη γη που τον γέννησε, σ' αυτή τη γη που τόσο αγαπά και στην οποία τόσο λίγο ανήκει αφοτό ο Θεός τον θέλησε ολόκληρο για λογαριασμό Του. Η τέλεια φτώχεια, η περιπέτεια στην οποία ανειργυλάκια αφήνεται ο Φραγκίσκος, έχει και το ιλιγγιώδες-ιλιγγιώδες όπως η αγάπη που ο Φραγκίσκος ανακαλύπτει προοδευτικά, μέχρι να την ενσάρκωσε ο ίδιος: η ανεξάντλητη και απρόβλεπτη αγάπη του Θεού. Ο αναγνώστης θα ξαναβρεί στο φλογερό αυτό βιβλίο, του οποίου ο τόνος είναι εκείνος των πιο ευγενών και πιο οικείων συναφαιρών, ότι μόνο τον λυρισμό ενός ποιητή παθιασμένα κυριευμένου από την ομορφιά του κόσμου, αλλ' επίσης όλα τα βαθιά θέματα της σκέψης του Καζαντζάκη, του πιστού και εξ-γεγμένου, του ανήσυχου και γαλήνιου, του μοναχικού κι ωστόσο σε ενότητα με όλους τους συνανθρώπους του».

Τέλος, αξίζει να παραθέσουμε τον σχολιασμό του Aziz Izzet -για το έργο *Ο Φτωχούλης του Θεού*- από το βιβλίο του για τον Νίκο Καζαντζάκη⁴: «Δεν πρόκειται εδώ για ένα μυθιστόρημα, αλλά για ένα γνήσιο πάθος, που το ζει σε όλη του την ένταση ο συγγραφέας του... Ο συγγραφέας δικαιολογείται: χαρακτηρίζει το βιβλίο του ως "μυθιστόρημα", αλλά το αποκαλεί "Ο δικός μου Άγιος Φραγκίσκος της Ασίζης". Πράγματι, ο Φραγκίσκος είναι αυτός, ο Καζαντζάκης, ο οποίος έζησε την "Ασκητική" ως τα άκρα και επέζησε».

4. Izzet, Aziz. 1965. *Nikos Kazantzakis*. Paris: Plon.

ΞΕΝΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ

Η διεθνής απήχηση και η διαφώνικη ανταπόκριση του έργου του Νίκου Καζαντζάκη αποδεικνύεται από την πληθώρα των εκδόσεών του σε ξένες γλώσσες, που δίκαια αναγνωρίζεται ως ένας από τους σημαντικότερους σύγχρονους Έλληνες λογιότεχνες ο οποίος καθιερώνεται ως ο πλέον πολυμεταφρασμένος Νεοέλληνας συγγραφέας παγκοσμίως. Το Εθνικό Κέντρο Βιβλίου (ΕΚΕΒΙ) έχει ήδη καταγράψει περισσότερες από 580 εκδόσεις ξένων μεταφράσεων έργων του κρητικού συγγραφέα σε πάνω από 40 γλώσσες διεθνώς. Ο αριθμός των μεταφράσεων διαρκώς αυξάνεται. Ο σχετικός κατάλογος ανανεώνεται και ενημερώνεται από το Τμήμα Διεθνών Σχέσεων των Εκδόσεων Καζαντζάκη.

Το μυθιστόρημα *Ο Φτωχούλης του Θεού* μέχρι σήμερα έχει μεταφραστεί στις ακόλουθες γλώσσες: Αγγλικά, Αραβικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Δανικά, Ιαπωνικά, Ισπανικά, Ιταλικά, Κροατικά, Λιθουανικά, Νορβηγικά, Ουγγρικά, Ολλανδικά, Περσικά, Πολωνικά, Πορτογαλικά, Σλαβονικά, Σλοβενικά, Σουηδικά, Τουρκικά, Τσεχικά, Φινλανδικά, στην ομιλούμενη γλώσσα της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας και στην ομιλούμενη γλώσσα της νοτιοδυτικής Ινδίας, Μαλαγιάλαμ (Malayalam).

Χάρη στις μεταφράσεις των έργων του, ο Καζαντζάκης διαβάστηκε ευρέως και επανέθηκε από επιφανείς ομολόγους του, όπως ο Schweitzer, ο Mann και ο Camus, οι οποίοι τον υποδέχτηκαν ως έναν από τους μεγαλύτερους ευρωπαίους συγγραφείς.

Ενδεικτικά καταγράφουμε ορισμένες βιβλιογραφικές αναφορές μεταφράσεων του μυθιστορήματος:

Niko Kazantzakis, *Min Frans af Assisi*, μετάφραση στα νορβηγικά Aksel Akselson Όσλο: εκδ. Tanum 1954.

Nikos Kazantzakis, *Min helige Francisus*. *Pax et bonum*, μετάφραση στα σουηδικά Börje Knös, Στοκχόλμη: εκδ. Ljus 1956.

Niko Kazantzakis, *Min Frans af Assisi*, μετάφραση στα δανικά, Karl Hornelund Κοπεγχάγη: εκδ. Jespersen og Plo 1956.

Nikos Kazantzakis, *Mein Franz von Assisi*, μετάφραση στα γερμανικά Helmut von den Steinen, Αμβούργο: εκδ. Wegner

1956. Φραγκοπούτη/Αμβούργο: εκδ. Fischer Bücherei 1964. Μόναχο/Βερολίνο: εκδ. Herbig 1979. Αμβούργο: εκδ. Rowohlt 1981, 1982, 1983, 1984, 1986, 1987, 1989. Φραγκοπούτη/Βερολίνο: εκδ. Ullstein 1990, 1994.

Nikos Kazantzakis, *Het stenen Hoofdkassen: Franciscus van Assisi*, μετάφραση στα ολλανδικά Hans Edinga, Delft: εκδ. Gaade 1957.

Nikos Kazantzakis, *Le Faivre d'Assise*, μετάφραση στα γαλλικά Gisèle Prassinos - Pierre Fridas, Παρίσι: εκδ. Plon 1957, 1958, 1960, 1970, 1984, 1991.

Nikos Kazantzakis, *El pobre de Asis*, μετάφραση στα ισπανικά (από τα γαλλικά) Enrique Pezzoni, Μπουένος Άιρες: εκδ. Sur 1958, 1959, 1962. Μπουένος Άιρες: εκδ. Lohlé 1973, 1977, 1981. Μαδρίτη: εκδ. Debate 1989. Βαρκελώνη: εκδ. Salvat 1995. Μπουένος Άιρες: εκδ. Lohlé-Lumen 1996.

Nikos Kazantzakis, *Pyhä köyhyyt. Romani Fransiskus Assisilaisen elä mä stä*, μετάφραση στα φινλανδικά Aarno Peromies, Ελσίνκι: εκδ. Tammi 1961.

Nikos Kazantzakis, *Saint Francis*, μετάφραση στα αγγλικά Peter Bien, Νέα Υόρκη: Simon and Schuster/Ballantine Books 1962. Simon and Schuster 1965. Simon and Schuster/Ballantine Books 1966.

Nikos Kazantzakis, *God's pauper: St Francis of Assisi*, μετάφραση στα αγγλικά P. A. Bien, Οξφόρδη: Cassirer 1962, Οξφόρδη: Cassirer/Λονδίνο: Faber and Faber 1975. Οξφόρδη: Cassirer 1999.

Nikos Kazantzakis, *Biedaczyna z Asyżu*, μετάφραση στα πολωνικά Leszek Kossobudski, Βαρσοβία: εκδ. Pax 1962.

Nikos Kazantzakis, *S. Francisco de Assis*, μετάφραση στα πορτογαλικά Sebastião Rodrigues, Λισβόνα: εκδ. Arcadia 1963.

Nikos Kazantzakis, *Allahin fukaras. Assis' li Francis*, μετάφραση στα τουρκικά Sabiha Serim, Ιστανμπούλ: εκδ. Habora Kitabevi 1969, 1972, 1975.

Nikos Kazantzakis, *Svätý uboziacik*, μετάφραση στα σλοβακικά Stefan Caltik, Μπρατισλάβα: εκδ. Tatran 1970.

Nikos Kazantzakis, *Allahin garibi*, μετάφραση στα τουρκικά Ender Gürol, Ιστανμπούλ: εκδ. Cem 1974. Ιστανμπούλ: εκδ. İz 2003.

Nikos Kazantzakis, *O pobre de Deus*, μετάφραση στα πορτογαλικά Milton Persson, Ρίο ντε Τζανέιρο: εκδ. Nova Fronteira 1979, Σάο Πάολο: εκδ. Circulo do Livro [1982].

Nikos Kazantzakis, *Bojst siroman*, μετάφραση στα σλοβενικά, Σκόπια: Msla 1982.

Nikos Kazantzakis, *Il poverello di Dio*, μετάφραση στα ιταλικά Costantino Nikas, Sant'Arpino: εκδ. Istituto di Studi Mellani 1983.

Nikos Kazantzakis, *Isten szegénykeje: Assisi Szent Ferenc*, μετάφραση στα ουγγρικά Lukacs Huba, Βουδαπέστη: εκδ. Szent Istvan Tarsulat 1984.

Nikos Kazantzakis, *Il poverello di Dio*, μετάφραση-εισαγωγή στα ιταλικά Francesco Maspero, Μιλάνο: εκδ. Mondadori 1987. Casale Monferrato: εκδ. Plemme 1989, 1990.

Nikos Kazantzakis, *Chudasek Bozi: život sv. Františka*, μετάφραση στα τσεχικά Božena Protopapasova, Jana R. Friesova, Πράγα: εκδ. Odeon 1993.

Nikos Kazantzakis, *Oce Frannisek*, μετάφραση στα σλοβενικά Jaroslav Novak, Druzina, x.e. 1995.

Nikos Kazantzakis, *Bozji ubozec: roman o sv. Francisku Assiskem*, μετάφραση στα αλβανικά Jaroslav Novak, Celje: εκδ. Mohorjeva družba / Λιουμπλιάνα: εκδ. Brat Francisek 2000.

Nikos Kazantzakis, *O pobre de Deus*, μετάφραση στα πορτογαλικά Isis Borges Belchior da Fonseca, Σάο Πάολο: εκδ. Art 2002.

Nikos Kazantzakis, *Saint Francis*, μετάφραση-εισαγωγή στα αγγλικά John Michael Talbot, Σικάγο: Loyola Press 2005

Πρόσληψη

Το μυθιστόρημα *Ο Φτωχούλης του Θεού*, συγκριτικά με τα υπόλοιπα έργα του συγγραφέα, προφανώς δεν προέκρινε μέχρι σήμερα το ιδιαιτέρως ενδιαφέρον των ανθρώπων της τέχνης, προκαμένου να εμμένει στη δημιουργία διασκευών για τη μουσική, το θέατρο, τον κινηματογράφο κ.ά. Παρά το γεγονός –όπως διαφαίνεται και παραπάνω– ότι έχει μεταφραστεί σε αρκετές γλώσσες του κόσμου, το συγκεκριμένο έργο παραμένει καλλιτεχνικά αναξιόπιστο, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να βρίσκεται ανεκμετάλλευτη η αισθητική

και λογοτεχνική αξία του έργου.

Ο φιλελεύθελος του Θεού αναπαριστάθηκε θεατρικά -συμφο-
να με τις πληροφορίες του Αρχείου των Εκδόσεων Καζαντζάκη
και του Αρχείου του Μουσείου Νίκου Καζαντζάκη- μία μόνο
φορά στο Μπιουένος Άιρες το 1982.

Διαχρονικότητα του
συγγραφικού έργου του Καζαντζάκη

Είναι εξαιρετικά δύσκολο να μαντέψει κάποιος, αφενός, τις περιπτώσεις που ένας συγγραφέας διαβάζεται συνεχώς μια ορισμένη χρονική στιγμή και αφετέρου, τις συνθήκες σύμφωνα με τις οποίες ίσως να απασχολεί ο συγκεκριμένος συγγραφέας τους αναγνώστες και τους μελετητές για τα επόμενα εκατό χρόνια.

Ο Καζαντζάκης απασχόλησε έντονα το αντγνωστικό κοινό την περίοδο της δεκαετίας του 1960 ως 1970 και σταδιακά το ενδιαφέρον μειωνόταν χωρίς όμως ολοσώδου να εκλείψει παρά τη συνεχιζόμενη αδιαφορία κυρίως των πανεπιστημιακών εδρών και της πολιτικής δόξης του κράτους.

Παρόλα αυτά, ο λόγος του Καζαντζάκη αναγεννιέται στη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα ως ένας βαθιά στοχαστικός φιλοσοφικός λόγος με έντονο θεολογικά υπαρξιακό υπόβαθρο. Ο λόγος του δίνει αξία στην πρόσκαιρη κακοτυχία των καιρών αναδεικνύοντας τη διαχρονικότητα των διανοημάτων και των νοημάτων των ιδεών του. Ο Καζαντζάκης αποτελεί ή μπορεί να αποτελέσει την πνευματική ελπίδα για την πραγματική αναγέννηση των γραμμάτων και των τεχνών, του πολιτιστικού αισθητήριου κάθε ανθρώπου που νιώθει ιδεολογική απογοήτωση.

Δεν είναι καθόλου τυχαίο ότι ο Καζαντζάκης βρίσκεται στην πρώτη θέση των συγγραφέων οι οποίοι επηρεάζουν τη σκέψη και τη συνείδηση του αναγνώστη, σύμφωνα με έρευνα του ΕΚΕΒΙ¹⁵ για την αναγνωστική συμπεριφορά στον ελληνικό κόσμο. Παρόλα αυτά μια άλλη έρευνα της Πανελληνίας Ένωσης

5. ECEB, 2010, *Γ' Διαμερίσματα έρευνας αναπτυξιακής επιπτώσεως και μεθόδων αντιμετώπισης*, Athens: ECEB, <http://www.eceb.gr/10010officeportal.asp?page=RESOURCE&resrc=8433&mode=301>

φιλολόγων⁶ αναφέρει ότι υπάρχουν στο σχολικό εγχειρίδια με λανθασμένα αποσπάσματα από τα έργα του Καζαντζάκη που δεν είναι αντιπροσωπευτικά του ύφους του συγγραφέα. Επίσης, τα αποσπάσματα της συγκεκριμένης έρευνας έδειξαν ότι αρκετοί καθηγητές αποφεύγουν τη διδασκαλία των κειμένων του σε περιπτώσεις που έχουν την επιλογή.

Ο Bien⁷ πρόσφατα αναλύει τους λόγους για τους οποίους πρέπει να διαβάζεται ο Καζαντζάκης στον 21^ο αιώνα, τονίζοντας κυρίως τη διαχρονικότητα των ιδεών που ενυπάρχουν στα κείμενά του, καθώς καταλήγει ότι «ο Καζαντζάκης θα εξακολουθήσει να είναι απαραίτητος και να διαβάζεται όχι μόνο καθ' όλη τον 21^ο αιώνα αλλά και στον 22^ο».

Ο Νίκος Καζαντζάκης παραμένει "ιδεα-λογικά" ένας από τους πιο διαχρονικούς Νεοέλληνες συγγραφείς. Έχει αναπλάσει και πολύπλευρο συγγραφικό έργο, καθώς είναι ένας από τους ελάχιστους συγγραφείς, σε ελληνικά ή παγκόσμια κλίμακα, που ασχολήθηκε με όλα τα λογοτεχνικά είδη: μυθιστόρημα, ποίηση, δοκίμιο, ταξιδιωτικά διήγημα, θέατρο, παιδικά βιβλία, κινηματογραφικά σενάρια, μεταφράσεις, αλληγογραφία. Κατόρθωσε να ξεπεράσει τα σύνορα της χώρας του και να γίνει ένας συγγραφέας με οικουμενικό χαρακτήρα ξεδιπλώνοντας ένα συγγραφικό ταλέντο παγκόσμιας εμβέλειας, γνωστό και στις πέντε ηπείρους. Τα μυστήρια που λαμβάνουμε από τα έργα του αποτελούν την απόλυτα αρμονική συνύπαρξη της θεωρίας και της πράξης, δημιουργώντας την αίσθηση μιας άφρονα ισόρροπης φιλοσοφικής θεώρησης που μεταδίδεται άμεσα κυρίως από τις λογοτεχνικές τεχνικές της πλοκής, την ανάπτυξη των χαρακτήρων και το γλωσσολογικό ύφος.

Το φαινόμενο "Καζαντζάκης" εντυπωσιάζει, αφενός, για την ποικιλία των ενδιαφερόντων του και τον όγκο της συγγραφικής παραγωγής, και αφετέρου για την απήχηση και έργου

4. Πανελλήνιο Έγγραφο Φιλολόγων, 2010. Κείμενα Νεοελληνικής Λογοτεχνίας. Μια έκδοση της Γενικής Διεύθυνσης Έκδοσης Φυλάκων, (<http://www.p-e-f.gr/docs/epilektes-archiv/OE2010.pdf>) Αθήνα: ΠΕΦ.

Y. Bien, Peter, 2011. Γιατί να διαβάζουμε Καζαντζάκη τον 21^ο αιώνα. Στο R. Beaton (εκπ.), *Εισαγωγή στο έργο του Καζαντζάκη. Έκδοση κριτικών κειμένων*. Ινστιτούτο Πανεπιστημιακής Εκδόσεως Κότρινς.

του, τόσο στην παγκόσμια διάστασή της, όσο και στη μεγάλη χρονική διάρκεια της· ίσως να πρόκειται από τις σπάνιες περιπτώσεις ελληνικών συγγραφέων που η ζωή και το έργο του συνεχίζουν αδιάκοπα με αυξανόμενη γεωμετρική πρόοδο να προκαλούν το μεγάλο ενδιαφέρον των αναγνωστών και των μελετητών του αιώνα μας!

Nikos Μαθιουδάκης

Διδάκτορας Εφαρμοσμένης Γλωσσολογίας
& Λογισμικής Υπολογιστών
του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

Επιστημονικός Σύμβουλος των Εκδόσεων Καζαντζάκη

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αν παράλειψα πολλά από τα λόγια κι από τα έργα του Φραγκίσκου, κι αν παράλλαξα άλλα, κι αν πρόσθεσα άλλα που δεν έγιναν μα μπορούσαν να έχουν γίνει, δεν το έκαμα από αμάθεια ή από αναίδεια ή ασεβεία, παρά από ανάγκη να συναρμολόξω, όσο είναι δυνατό πιο σύμφωνα με την ευαία, το βίο με το μύθο του αγίου.

Η τέχνη έχει αυτό το δικαίωμα όχι μονάχα το δικαίωμα, παρά και το χρέος: να υποτάξει τα πάντα στην ουσία· θρέφεται από την ιστορία, την απομειώνει αργά, πονετικά, και την κάνει παρμυθή.

Αγάπη κι ευλάβεια και θαυμασμός για τον ήρωα και μεγάλο μάρτυρα με κατείχε γράφοντας το παραμύθι· είπα, πιο αληθινό κι από την αλήθεια· συχνά κοντρές σκέλες δάκρυα μουντζάλωναν το χειρόγραφο· σικνά ένα κέρι με μια αιώνια ανατεινόμενη ιλήγη, σα να το κάρφωσαν, σα να το κάρφωσαν αιώνια, διότι νευε μπροστά μου μέσα στον αγέρα· ένιωθα ολόθε γύρα μου, όλο έγγραφα, την αόρατη παρουσία.

Γιατί για μένα ο Άγιος Φραγκίσκος είναι το πρότυπο του σπουδαίου ανθρώπου, που με ακατάπαυτο σκληρότατον αγώνα κατορθώνει κι επιτελεί το ανώτατο χρέος του ανθρώπου, ανώτερο κι από την ηθική κι από την αλήθεια κι από την ωραιότητα: να μετουσιώνει την ύλη που τουμπιεύτηκε ο Θεός και να την κάνει πνέμα.

Εγώ ο ανάξιος, που παίρνω σήμερα το φιερό να γράψω το ήιο και την πολιτεία σου, πάτερ φραγκίσκο, ήμουν, θυμάμαι, όταν με πρωτογνώρισες, ένας ταπεινός ζητιάνος, ασκημοίτης, γεμάτο τρέκας το πρόσωπό μου και το κεφάλι μου, ως το οβέρο, ως τα φρύδια, όλο μαλλί, το μάτι μου φοβισμένο κι αγαστό, τσεύδιζα, μπεμπερίζα σαν αρνί και συ με ονομάτιες, για να κοροϊδεύεις την ασκήμια μου και την ταπεινοσύνη, φράτε Λεόντε, λιοντάρι. Μα όταν σου ξεστόμωνα τη ζωή μου, σε πήραν τα κλάματα, με όρπαξες στην αγκαλιά σου, με φίλησες και μου ήες: «Συγχώρεσέ με, φράτε Λεόντε, σε ονομάτισα λιοντάρι για να σε κοροϊδεύω, μα τώρα το βλέπω, είσαι αληθινό λιοντάρι, γιατί αυτό που κύννηγας, ένα λιοντάρι μονάχα τολμάει να το κύννηγισει.»

Πήγαινα από μοναστήρι σε μοναστήρι, από χωριό σε χωριό, από ερημιά σε ερημιά και ζητούσα το Θεό· δεν παντρεύτηκα, δεν έκαμα παιδιά, γιατί ζητούσα το Θεό· κρατούσα μια φέτα ψωμί στο χέρι μου και μια φούχτα ελιές, πεινούσα και ξεχνούσα να να φάω, γιατί ζητούσα το Θεό.

Μάλλιασε η γλώσσα μου να ρωτάει, πρήστηκαν τα πόδια μου να περπατώ, βαριέστησα να χτυπώ πόρτες και ν' απλώνω το χέρι να ζητιανεύω στην αρχή το ψωμί, κι ύστερα ένα λόγο καλό, κι ύστερα τη σωτηρία. Όλοι γελούσαν, μ' έκραζαν αλαφροίσκιπο, μ' έδιωναν, μ' έσπρωναν, είχα φτάσει πια στον γκρεμό, άρχισα να βλαστημώ, κουράστηκα... Άνθρωπος είμαι, μαθές, κουράστηκα να περπατώ, να πεινώ, να κραιάνω, να χτυπώ τον ουρανό και να μη μου ανοίγει. Και τότε, στην άκρα απελπισία, μια νύχτα, με πήρε ο Θεός από το χέρι, σε πήρε και σένα ο Θεός από το χέρι, πάτερ φραγκίσκο, και σμίξαμε.

Και τώρα κάθουμαι, βλέπω από το παραθυράκι του κελιού

μου τ' ανοιξιάτικα σύννεφα, και κάτω, στο περιούλι του μοναστηριού, προσκαμήλωσε ο ουρανός, φιλοβρέχει, μυρίζει η γης· οι λεμονιές στα περιβόλια άνθισαν, μακριά ένας κούκος λάλησε· γελούν όλα τα φύλλα, γίνικε ο Θεός βροχή και βρέχει στον κόσμο. Τι γλύκα είναι ετούτη, Θεέ μου, τι ευτυχία! Πώς συντηριάζουν και γίνονται ένα η γης, η βροχή κι η μυρωδιά της κοπριάς και της λεμονιάς με την καρδιά του ανθρώπου! Αλήθεια, κόμα ο άνθρωπος, γι' αυτό και τόσο χαιρέται, σαν το κόμα, την ήσυχη καϊδευτική βροχούλα την άνοιξη. Βρέχεται η καρδιά μου, ραγίζει, πετάει φύτρο και προβαίνεις, πάτερ Φραγκίσκο.

Πάτερ Φραγκίσκο, όλα τα μέσα μου κόματα άνθισαν, ανεβαίνουν οι θύμνες, γυρίζει πίσω τον τροχό του ο καιρός, και να τις, ανασταίνονται οι άγιες όρες που οδοιπορούσαμε μαζί απάνω στη φλούδα της γης, εσύ μπροστά κι εγώ πατώντας με τρόπο τ' ακνάρια σου. Θυμάσαι που πρωτομαίξαμε; Νύχτα ήταν, μεγάλο αυγουστιάτικο φεγγάρι, πεινούσα κι έμπαινα τρεκλίζοντας στην ξακουσμένη Ασιζή.

Πολλές φορές, δοξάζω το Θεό, την είχα καρέ την αρχόντισσα πολίτεια· μα απόψε ήταν άλλο πράμα η Ασιζή, αγνώριστη· τι ήταν το θάμα ετούτο, πού βρίσκουμε; Τα σπύια, οι εκκλησιές, οι πύργοι, το κάστρο έπλεχαν σ' ένα κάτασπρο πέλαγο, κάτω από ένα μενεξεδένιον ουρανό, ανάερα. Την ώρα που έμπαινα, δειλινό, από την καινούρια καστροπόρτα του Αι-Πέτρου, το φεγγάρι κατασφρόγγυλο, κατακόκκινο, πραγό σαν ήλιος αγαθός, ανέπλεγε και κύνουνταν καταράχτης γαλινός από το κάστρο ψηλά, από τη Ρόκα, στις στέγες των σπιτιών και στα καμπαναριά, πλημμύριζε τα στενωρύμια κι έτρεχαν σα ρυάκια, ξεχειλίζε τους λάκκους με γάλα, και τα πρόσωπα των ανθρώπων έλαμπαν, σα να συλλογίζονταν το Θεό. Στάθηκαν συνεπαρμένοι· ετούτη είναι η Ασιζή, έλεγα κι έκανα το σταυρό μου, σπύια είναι ετούτα κι ανθρώποι και καμπαναριά, γιάμπας και μπηκά ζωντανός στην Παράδεισο; Άπλωσα τα χέρια μου και γέμισαν οι φούχτες μου φεγγάρι· ένα φεγγάρι παχύ, γλυκό, σα μέλι· ένιωσα στα χείλια μου, στα μελίνγνα μου, να τρέχει η χάρη του Θεού. Και τότε κατάλαβα· έσυρα φωνή· κάποιος άγιος θα πέρασε από δω χωρίς άλλο· νιώθω τη μυρωδιά

του στον αέρα!

Τσαλαβουτούσα στο φεγγάρι, ανέβαινα τα σφιγμένα δρομάκια, έφτασα στην πλατεία του Αι-Γιώργη· κόσμος πολλός, Σαββατόβραδο απόψε, φρονιές βραχνές, τραγούδια, μαντολίνα, μεθυστικά μυριάδι από ψάρια που πηάνιζαν, από σουβλάκια στη θράκα κι από τριαντάφυλλο και γιανσεμί· η πείνα μου θέριεψε· ζύγωσα μιαν παρέα.

- Ε χριστιανοί, ποιος εδώ, στην ξακουσμένη Ασιζή, μπορεί να μου κάμει ελεημοσύνη; Να φάω, να κοιμηθώ, και το πρωί να φύγω.

Με κοίταξαν από κορφής ως τα πόδια, γέλασαν.

- Ποιος είσαι, ομορφονιέ; μου αποκρίθηκαν χαχαρίζοντας· για ζήγωσε να σε καμαρώσουμε.

- Μπορεί και να 'μαι ο Χριστός, αποκρίθηκα για να τους τρομάξω· έτσι παρουσιάζεται καμιά φορά στον κόσμο, σα ζητιάνος.

- Το καλό που σου θέλω, κακομοίρη μου, είπε ένας, μην το ξαναπείς· μη μας χαλνός το γλέντι· άντιε, τράβα, μη σηκωθείς με, όλοι εμείς εδώ, να σε σταυρώσουμε.

Γέλασαν πάλι· ένας τότε, ο πιο νιούτακος, με λυπήθηκε.

- Ο Φραγκίσκος του Πέτρου Μπερναρντίνε, ο Τρυποκέρης, αυτός θα σ' ελεήσει· ταχερός είσαι· χτες γύρισε, σα βρεμένη γάτα, από το Σπολέτο· σύρε να τον βρεις.

Κι ένας μαντράχαλος πετάχτηκε τότε, ποντικομούρης, κι τρινιάρης, τον έλεγαν Σαμπανίνο· σμίξαμε, ύστερα από λίγα χρόνια, όταν έγινε κι αυτός μαθητής του Φραγκίσκου κι οδεύαμε μαζί τις σπράες του κόσμου ξυπόλυτοι· απόψε, γρικώντας τ' όνομα του Φραγκίσκου, χιρίσαμε με κάκπα:

- Πήγε, λέει, με χρυσήν αρμάτα και φτερά στο Σπολέτο να παλεμήσει, ν' αντραγαθήσει, να τον χειροτονήσουν ιππότη, κι ύστερα να γυρίσει εδώ να μας κάνει τον κόκορα· μα ξέρει ο Θεός τι κάνει· του 'δωκε μιαν κατακέφαλα και γύρισε πίσω σα μωδημένο πετεινάρι.

Πετάχτηκε ανάνω, χτύπησε τα παλαμάκια.

- Του βγάλαμε και τρασούδι, είπε χαχαρίζοντας, ομπρός, παιδιά, όλοι μαζί!

Κι ολομεριάς άρχισαν όλοι, ξελαφυγγισμένοι, να τραγου-

δούν και να κρουν τα παλαμάρια:

Πήγε στο Σπολέτο, αλή!

Πήγε στο Σπολέτο για μάλι

και βγήκε κουρεμένος!

Κοίταζα τους μεζέδες και το κρασί, μου 'ρθε λιγοθυμία, ακούμπισα στον παραστάτη της πόρτας.

- Και πού είναι ο Φραγκίσκος αυτός, ο Τρυποκέρης, ο Θεός να τον έχει καλά, είπα ξεντημένος, πού 'ναι, να πέσω στα πόδια του.

- Τράβα στην απάνω γειτονιά, μου αρμύνεινε ο νιούτσικος, κάτω από ένα παραθύρι θα τον βρεις, να τραγουδάει στην κούρά του.

Πέρα δρόμο' ανεβοκατέβαινα τα στενά σοκάκια, η πείνα με θέριζε· έβλεπα τον καπνό από τις καμινάδες, μαγέρειαν οι γνωστοί ανθρώποι, σαμίζουσιν τις μυρωδιές· τα σοθικά μου είχαν κρεμαστεί σα σταφύλια φαγωμένα από τα πουλιά και τα ποντίκια. Δε βάσταζα πια, άρχισα να βλαστημώ: «Ε και να μη ζητούσα το Θεό, μουρμούριζα αγριεμένος, ε και να μη ζητούσα το Θεό, τι κουζούρι, τι ευτυχία! Θα 'τρωγα μεγάλες φέτες άσπρο ψωμί και γουρουνάκι του φούρνου, που μου αρέσει, ή λαγό να πλέει στο λάδι, με κρομμυδάκια, με δάφνη και κύμινο· και θα κατέβαζα, να δροσερέψει το άντερό μου, ένα σταμνί μαύρο κρασί της Ούμπριας. Κι ύστερα θα πήγαινα σε καμιά χήρα να με ζεσάνει· έχω ακουστά, δεν υπάρχει πιο γλυκιιά ζεστασιά από της χήρας· ή 'ναι το μαγκάκι μπροστά της; Μα τι να σου κάμω, που ζητώ το Θεό!»

Περπατούσα γρήγορα γρήγορα, να ζεσταθώ, πήρα φόρα, έτρεχα να γλιτώσω από τους πειρασμούς, από τις μυρωδιές κι από τις χήρες, ν' ανασάνω καθαρόν αέρα· έφτασα αψηλά στο κάστρο, στη φουρμιωμένη Ρόκα· γκρεμισμένα τα περήφανα μωράγια, κόβουν οι πόρτες, δυο ραγιαμένοι πύργοι μονάχα απόμειναν, είχαν κιόλας ανέβει τ' αγριόχορτα και ξεμιασκάλιζαν τις πέρες· πριν από λίγα χρόνια είχε σπκώσει κεφάλι ο λαός, δεν μπορούσε πια να βαστάζει τους αρχόντους του και χιμπέ και τους γκρέμισε τη γερακοφωλιά. Ήθελα να κάμω ένα γύρο, να χαρώ τις συμφορές τους, παράφανα, παράπαν, ήρθε η σειρά μας! Μα αγέρας φουούσε τσουκτερός, κρύονα·

καύβηκα τρεχάτος· τα λαχνάρια στα σίπια είχαν σβίσει, ροχάλιζε ο κόσμος· έφθε καλά, ήπνε καλά, και τώρα ροχάλιζε· είχαν βρει οι φρόνιμοι ετούτοι νοικοκυραίοι απάνω στη γης το Θεό που ζητούσαν, όπως τον ζητούσαν, του μιογιού τους, με παιδιά, με γυναίκες, με καλοπέραση -κι εγώ, ο αλαφροί-σκιοτας, γύριζα τις στράτες της Ασίζης και χτυπούσα τον ουρανό, ξυπόλυτος, πενησαμένος, τουρτουρίζοντας, και πότε βλαστημούσα, πότε το 'ριχνα στο Κύριε ελέησον! για να ζεσταθώ. Όπου κατά τα μεσάνυχτα, εκεί κοντά στην εκκλησιά της Επι-σκοπής, ακούω κιθάρες και λαγούτα, νέοι θα 'καναν καντάδα στις αγαιτικές τους, ένας τραγουδούσε. Ζύγωσα νυχιοπατώντας, κρύφτηκα κάτω από μια πόρτα, κόλλησα στον τοίχο· απόδω από το αρχοντικό του κόντε Σκίφη πεντ' έξι τζόβενα με κιθάρες και λαγούτα· κι ένας κοντούτσικος, μ' ένα μακρύ φτερό στο καπέλο, με το λαιμό τεντωμένο, τα μάτια καρφωμένα σ' ένα καφασσότο παραθύρι, σταινό τα χέρια, τραγουδούσε· κι όλοι γύρα, συνεπαρμένοι, συντρόφευαν τη φωνή του με τις κιθάρες και τα λαγούτα... Τι φωνή ήταν εκείνη, Θεέ μου, τι γλυκά, τι πάθος και παρακάλεση και προσταγή! Δε θυμούμαι το τραγούδι να το καταγράψω εδώ, ν' απομείνει στον αιώνα, μα θυμούμαι καλά πως μιλούσε για μιαν άσπρη περιστέρα, κι ένα γεράκι, λέει, την κυνηγούσε, κι ο νέος φώναζε της περιστέρας να 'ρθει, να βρει καταφύγι στον κόρφο του... Τραγουδούσε σιγά, ήσυχα, λες και φοβόταν μην ξυπνήσει την κοπέλα, που θα κοιμόταν πίσω από το καφασσότο παραθύρι· θάρρεις και τραγουδούσε ότι στο κορμί που κοιμόταν παρά στην ψυχή της που αγρυπνούσε... Κι εγώ ταραχτήκα, τα δάκρυα γέμισαν τα μάτια μου· πού την είχα ακούσει τη φωνή ετούτη; Τη γλύκα, το παρακάλιο, την προσταγή! Πότε και πού είχα ξανακούσει το κάλεσμα ετούτο, την περιστέρα που υπήριζε όλο τρώμο και το γεράκι που στρήνιαζε και την κυνηγούσε, και τη γλυκιιά φωνή, μακριά πολύ, της ασιπρίας;

Κουνήθηκαν οι νέοι να φύγουν, κρέμασαν τις κιθάρες και τα λαγούτα στους ώμους.

- Ε Φραγκίσκο, φώναζαν στον τραγουδιστή, η κοντουτέκ-σαι, πάμε! Μπτε απόψε η αρχοντοπούλα σου δε θ' ανοίξει το παραθύρι να σου πετάξει το τριαντάφυλλο!

Γέλασαν μια ο τραγουδιστής δεν έδωκε απόκριση, προχώρησε πρώτος να στρίψει τη γωνιά, να κατέβει στην πλατεία, όπου ακούγονταν ακόμα να τραγουδούν οι ταβέρνες ανοιχτές και τότε εγώ χύθηκα μπροστά του φοβήθηκα μην τον χάσω - περσιέρα, το 'νωση ξαφνικά, ήταν η ψυχή μου, και το γεράκι ο Σπανός, και τούτος ο νέος ήταν ο κόρφος να μπο, να βρω καταφύγι' έβγαλα τον χιλιστρυπιμένο μαντίλα μου και του τον έστρωσα να πατήσει' σαρμίζουσαν μια μυρωδιά να βγαίνει απ' όλο του το κορμί, σα μέλι, σαν κερύ, σαν τριαντάφυλλο' κατάλαβα, ήταν η μυρωδιά της αγιοσύνης' όταν ανοίξεις μιαν ασπ-μένια λειψανοθήκη, έτσι μυρίζουν τα κόκαλα του αγίου.

Σπράφθηκε, με κοίταξε, χαμογέλασε.

- Γιατί, μου 'νε σιγά.

- Δεν ξέρω, αρχοντόπουλό μου' πώς θες να ξέρω; Μονάχος του έρουγε ο μαντύας από την πλάτη μου κι απλώθηκε χάρις να πατήσεις.

Το χαμόγελό του έσβησε' κοντοστάθηκε.

- Είδες στον αγέρα, έσκυψε και με ρώτησε παραγμένος, είδες στον αγέρα κανένα σημάδι;

- Δεν ξέρω, αρχοντόπουλό μου' όλα είναι σημάδια: η πέτρα μου, το φεγγάρι, η φωνή σου' μη με ρωτάς, θα βάλω τα κλά-ματα.

- Όλα είναι σημάδια, μουρμούρισε και κοίταξε γύρω ανήσυχος.

Άπλωσε το χέρι του, τα κοντρά χείλια του κουνήθηκαν σα να 'θελε να με ρωτήσει και δεν το 'παρνε απόφραση. Μέσα στο πολύ φεγγάρι το πρόσωπό του είχε λιάσει' τα χέρια του είχαν γίνει διάφανα. Έκαμε ένα βήμα, με ζήγωσε' έσκυψε ν' ακούσω τι θα πει κι ένιωσα την κραυγή ανησυχίας του στο πρόσωπό μου.

- Τίποτα... είπα θυμωμένος' μη με κοιτάξεις έτσι, δεν έχω να σου πω τίποτα!

Γόργωσε το βήμα:

- Έλα μαζί μου, είπε.

Έρεκα ξοπίσω του μέσα στο φεγγαρόφωτο, τον κοιτάζα; ντυμένος στο μεντάι, με κόκκινο μακρύ φτερό στο βελουδέ-νιο του σκούφο, μ' ένα γαρούφαλλο στο αυτί του. «Έτσι όπως δε

ζητάει το Θεό, είπα με το νου μου, βούλιονε η ψυχή του στη ούρα.»

Και μονομιγιάς η ψυχή μου τον πόνεσε' απλώσσα το χέρι, τον ιγγίζα στον αγκώνα.

- Αρχοντόπουλό μου, είπα, να με συμπαθές' ένα πθελα να σε ρωτήσω, ετούτο' τρελ, πίνεις, είσαι ντυμένος στο μεντάι, τραγουδάς κάτω από τα παραθύρια, γλέντι η ζωή σου' τίποτα λοιπόν δε σου λείπει;

Ο νέος σπράφθηκε απότομα, αναμέρισε βίαια το μπράτσο, να μην τον αγγίζω.

- Τίποτα δε μου λείπει, αποκρίθηκε πεισματωμένος' γιατί με ρωτάς; Δε θέλω να με ρωτούν.

Έδεσα κόμπο την καρδιά μου.

- Γιατί σε λυπούμαι, αρχοντόπουλό μου, του αποκρίθηκα.

Ο νέος, να το ακούσει, τινάζ με αλαζονεία το κεφάλι:

- Εμένα; είνε, εσύ! και γέλασε.

Μα σε λίγο, χαμνλώνοντας τη φωνή του:

- Γιατί με λυπάσαι, γιατί, ρώτησε λαχανιασμένος.

Δεν αποκρίθηκα.

- Γιατί; ξαναρώτησε.

Έσκυψε, με κοίταξε στα μάτια.

- Ποιος είσαι, ντυμένος σα ζητιάνος; Ποιος; Ποιος σ' έπεψε να με βρεις, εδώ στους δρόμους της Ασιζης, τα μεσάνυχτα, Αγρίεψε.

- Μολόγα την αλήθεια! Κάποιος σε στέλνει, ποιος;

Και μην παίρνοντας απόκριση:

- Τίποτα δε μου λείπει' έκαμε χτυπώντας το πόδι του στη γης, δε θέλω να με λυπούνται' θέλω να με ζηλεύουν. Ναι, ναι, τίποτα δε μου λείπει!

- Τίποτα, έκαμα, μπε ο ουρανός;

Έσκυψε το κεφάλι, σάπασε' και σε λίγο:

- Πολύ ψηλά 'ναι ο ουρανός, δεν τον φτάνω' καλή 'ναι η γης, περικόλα, κοντά μου!

- Δεν υπάρχει πράμα πιο κοντά μας από τον ουρανό' η γης είναι κάτω από τα πόδια μας και την πατούμε' ο ουρανός είναι μέσα μας.

Το φεγγάρι είχε αρχίσει να χαμνλώνει, λίγα άστρα στον

ουρανό· ανάρια ακούγονταν οι καντάδες, όλο πάθος, από τις αλαργινές γεπονές· ήταν γεμάτος ο νυχτερινός εταύτος καλοκαιριάτικος αέρας μυροδιές κι έρωτα. Κάτω η πλατεία βούιζε.

- Ο ουρανός είναι μέσα μας, αρχοντοπούλό μου, ξανάπα εγώ.

- Πώς το ξέρεις; με ρώτησε και με κοίταξε αλαριασμένος.

- Περίνασα, δίδασα, πόνεσα -το 'μάθα.

Με πήρε από το μπράτσο:

- Πάμε σπίτι· θα σου στρώσω τραπέζι, να φας, θα σου στρώσω κλινάρι, να κοιμηθείς· μα για τον ουρανό μη μου μιλάς, μπορεί να 'ναι μέσα σου, δεν είναι μέσα μου.

Το μάτι του έλαμψε αγκουσεμένο, η φωνή του είχε βραχνιάσει.

Κατεβήκαμε στην αγορά· σούρλιαζαν ακόμα οι ταβέρνες, σ' ένα χαμόσπιτο ένα κόκκινο φαναράκι ανάβε, νέοι μεθυσιμένοι μπαινόβγαζαν. Από τα χαριά άρχισαν να καταφτάνουν τα γαϊδουράκια, φορτωμένα λαχανικά και φρούτα· δυο σαλιπαγκοι κάρφωκαν στύλους και τέτλωναν το σκονιγ' άλλοι έστη-ναν τραπέζα κι αράδιαζαν πουκαλές κρασί, ρακί, ρούμι· συντάζονταν κιόλα για το αυριανό παζάρι της Κυριακής.

Δυο μεθυσιμένοι ξέκριναν μέσα στο φεγγαρόφωτο το φραγκόκο και τους πήρε κρυφά το γέλιο· κι ο ένας ξεκρέμασε την κιθάρα από τον ώμο κι άρχισε να τραγουδάει, κοιτάζοντας περιγελαχτά το φραγκόκο:

Πολλά ψηλά τη χιτζίς τη φολιά και θα σου σπάσει ο κλώ-νος και θα σου φύγει το πουλί και θα σου μείνει ο πόνος.

Με σκυψό κεφάλι ο φραγκόκος αγκυραίζουνταν ακάντιος.

- Έχει δικιο... μουρμούρισε, έχει δικιο...

Πρεπό ήταν να μη μιλήσω· μα εγώ 'μαι χαριταπαράς, άνοιξα το στόμα:

- Ποιο πουλί, ρώτησα.

Ο φραγκόκος σπράφηκε και με κοίταξε· τόσο πόνο είχε η μπού του, που δε βασιάζα, άρπαξα το χέρι του και το φίλησα.

- Συχώρεσέ με! του 'πα.

Το πρόσωπό του γλύκανε.

- Ποιο πουλί; μουρμούρισε, μπας και ξέρω;

Ανατέναζε βαθιά:

- Δεν ξέρω, βόγκνηξε, δεν ξέρω! Μη με ρωτάς! Έλα!

Με άρπαξε σφιχτά από το χέρι, σα να φοβόταν μην του φύγει.

Μα εγώ, πού να φύγω; Πού να πάω; Από τότε πια δεν έφυγα από κοντά του. Μπας κι ήσουν εσύ, πάτερ φραγκόκο, αυτό που χρόνια και χρόνια ζητούσα; Μπας και γι' αυτό γεννήθηκα, να σε ακολουθώ και να σε ακούω; Αυτιά είχα, στόμα δεν είχα, και σε άκουγα· ό,τι δεν είπες σε κανένα, εμένα το 'πες. Μ' ήπιανες από το χέρι, μπιναίναμε στα δάση, σκαρφαλώναμε στα βουνά και μιλούσες.

- Αν δεν ήσουν εσύ μαζί μου, φράτε Λέονε, μου 'λεγες, τίποτα 'λεγα σε μιαν πέτρα, σ' ένα μερμήγκι, σ' ένα φυλλαράκι· λιάς· γιατί η καρδιά μου ξεχειλίζει, κι αν δεν ανοίξει να κυλή, μπορεί να γίνει χίλια κομμάτια.

Κι έτσι ξέρω για σένα όσα κανέναν δεν ξέρει· έκαμες πολύ περισσότερες αμαρτίες απ' ό,τι ο κόσμος θαρρεί· έκαμες πολύ περισσότερα θάματα απ' ό,τι ο κόσμος πιστεύει. Για ν' ανέβεις στον ουρανό, πήρες φόρα από τον πάτο της Κόλασης.

- Όσο από πιο χαμηλά παίρνεις φόρα, μου 'λεγες συχνά, τόσο πιο ψηλά μπορείς να φτάσεις· η μεγαλύτερη αεία του αγωνιζόμενου χριστιανού δεν είναι η αρετή του· είναι ο αγώνας του να μετουσιώσει την αδιαντροπιά, την απηρία, την απηρία, την κάκτα μέσα του και να τα κάμει αρετή. Μια μέρα, ο πιο ένδοξος αρχάγγελος που θα στέκεται πλάι στο Θεό, δε θα 'ναι μήτε ο Μιχαήλ, μήτε ο Γαβριήλ, μήτε ο Ραφαήλ· θα 'ναι ο Ιωσήφ, όταν πια θα 'χει μετουσιώσει το φοβερό σκοτάδι του σε φως.

Κι εγώ, με το στόμα ανοικτό, σε άκουγα· τι γλυκά λόγια είναι ετούτα, συλλογίζομαι, μπορεί το λοιπόν η αμαρτία να γίνει κι αυτή ένα μονοπάτι που να μας πηγαινέι στο Θεό. Μπορεί κι ο αμαρτωλός να ελπίζει σωτηρία.

Και τον έρωτά σου για την Κλάρα, την κόρη του άρχοντα Φεβρόνιου Σχίφρη, εγώ μονάχα τον ξέρω· οι άνθρωποι θαρρούν, γιατί 'ναι φοβιστάρνηδες, πως αγαπούσε μονάχα την ημιχή της· μα εσύ, πρωτότερα απ' όλα, αγαπούσε το κορμί της· από κει κίνησες και πήρες απίδρομα· ύστερα από αγώνα και μαγίδες του πειρασμού και βοήθεια του Θεού, έφτασες στην

ψυχή της· και την αγάπες την ψυχή αυτή, όμως χωρίς ν' απαρνηθείς το κορμί της και χωρίς ποτέ να το αγνίζεις. Κι όχι μονάχα δε σου στάθηκε εμπόδιο ο έρωτας αυτός ο σαρκικός για την Κλάρα, παρά και σε βοήθησε πολύ να φτάσεις το Θεό· γιατί ο έρωτας αυτός σου ξεσκέπασε το μεγάλο μυστικό: με ποιον τρόπο, με ποιον αγώνα γίνεται η σάρκα πνέμα. Μια 'ναι η αγάπη, η ίδια, για την γυναίκα, για το γιο, για τη μάνα, για την πατρίδα, για την ιδέα, για το Θεό· και στο πιο χαμηλό σκαλοπάτι της αγάπης να νικήσεις, ανοίγεις το δρόμο που σε πάει στο Θεό. Πολεμάς με το λοιπόν τη σάρκα, την έριξες ανήλεα κάτω, τη ζήμωσες με το αίμα σου και με τα δάκρυα, κι ύστερα από πολύχρονο φοβερών αγώνα την έκαμες πνέμα. Αυτό, το ίδιο, δεν έκαμες και με τις αρετές σου όλες και με τις κακίες σου όλες: Σάρκα κι αυτές, Κλάρα κι αυτές, και κλαίγοντας, γελώντας, απαράζοντας, τις έκαμες πνέμα. Αυτός είναι ο δρόμος, αυτός, άλλον δεν έχει· και πίναντες μπροστά, κι εγώ αγκομαχώντας σε ακολουθούσα.

Μια μέρα που σ' έβλεπα ν' ανασπώνεσαι μουνγκρίζοντας από τις αιματωμένες πέτρες, κι ήσουν όλες μια πληγή, σε λυπήθηκε η ψυχή μου· έτρεξα, σου 'πασα τα γόνατα.

- Αδερφέ φραγκίσκο, σου φώναξα, γιατί το τυραννάς τόσο το κορμί σου; Πλάσμα του Θεού κι αυτό, και θέλει σέβας· δεν το λυπάσαι το αίμα σου που χύνεται;

Και συ κούνησες το κεφάλι:

- Σήμερα, φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκες, σήμερα, έτσι που καπνίτσης ο κόσμος, όποιος είναι ενάρετος πρέπει να 'ναι ενάρετος ίσαμε την αγιοσύνη, πιο πέρα από την αγιοσύνη· όποιος είναι αμαρτωλός, πρέπει να 'ναι αμαρτωλός ίσαμε το χτίνος, πιο πέρα από το χτίνος· ο ίσιος δρόμος, σήμερα, κάθετε.

Και μιαν άλλη φράση που, απελπισμένος, κοίταζες τη γης κι ήθελε να σε φάει, τον ουρανό και δε σε βοηθούσε, σφράφηκες πάλι και μου 'πες, κι εγώ αναφίχια να το ακούσω:

- Φράτε Λεόνε, άκου· θα σου πω ένα λόγο βαρύ· αν δεν μπορείς να τον βαστάξεις, αρνί του Θεού, έχασέ τον· ακούς;

- Ακούω, πάτερ φραγκίσκο, αποκρίθηκα κι είχα αρχίσει κιόλα να τρέμω.

Και τότε απίθωσες το χέρι που στον ώμο μου, σα να 'θελες

να με σπερώσεις, να μην πέσω:

- Φράτε Λεόνε, άγιοι θα πει αυτοί που απαρνήθηκε όλα τα πηγεία -κι όλα τα ουράνια.

Μα ως ξεστόμισες τον ανόσιο ετούτο λόγο, τρόμαξες· έσκυψες, άρπαξες μιαν μπουκιά κώμα, έφραξες το στόμα σου· έβαλες το δάχτυλο στα χείλια σου και με κοίταξες με φρίκη· και με λίγο:

- Τι είπα; Είπα τίποτα; Σόπα! Και ξέσπασες σε θρήνο.

Όλα σου τα λόγια, κάθε βράδυ, κάτω από το φως του λυχναριού, τα σημάδευα ένα ένα, τα στερέονα, να μη καθούν όλα σου τα έργα. Μπορεί, έλεγα, ένας σου λόγος να σώσει μιαν ψυχή· αν δεν τον καταγράψω κι αν δεν τον φανερώσω στους ανθρώπους, η ψυχή αυτή δε θα σωθεί, και θα φταίω εγώ.

Πολλές φορές ως τώρα είχα πάρει το φτερό να γράψω, μα γρήγορα το πατατούσα, μ' έπιανε φόβος: Πολύ τα φοβούμαι, ο Θεός απ' με ουχωρέσει, πολύ τα φοβούμαι τα γράμματα της Αλφάβητας· πονηρά, ξετσιπώτα δαιμόνια, επικίντα· ανοίγεις το καλάμαρι, τα ξεπολώνεις, κι αυτά παίρνουν δρόμο -και πια πού να τα καμείς ζαφί! Ζωντανεύουν, σμίγουν, χωρίζουν, δεν ακούν την προσταγή σου, ορδινιάζουνται, μαύρα, με ουρές και με κέρατα, απάνω στο χαρτί, του κακού τα φωνάζεις και τα παρακαλείς, κάνουν του κεφαλιού τους, χοροπηδούν και ζευγαρώνουν μπροστά σου αδιάντροπα και φανερώνουν με μπαιμπασιά ό,τι δεν ήθελες να μολοήσεις κι αρνιούνται να πουν ό,τι βαθιά από το σπλάχνο σου μάκεται να βγει και να μιλήσει στους ανθρώπους.

Όμως την περασμένη Κυριακή, γυρίζοντας από την εκκλησιά, ξεθερεψήκα· ο Θεός δεν τα στήριξε τα δαιμονικά ετούτα, συλλογίστηκα, θένε δε θένε, κι έγραψαν το Βαγγέλιο; Κουραγιο, το λοιπόν, ψυχή μου, μην τα φοβάσαι· πιάσε το φτερό και γράφε! Μα ευτίς λογκόρδια και πόλι· αυτοί που 'γραψαν το Βαγγέλιο ήταν μαθές άγιοι απόστολοι, ο ένας είχε τον άγγελό, ο άλλος το λιοντάρι, ο άλλος το βόδι κι ο τέταρτος τον αϊτό, και τους υπαγόρευαν κι έγραφαν· μα εγώ;

Κι έτσι, αναποφάσιστος, κουβαλούσα, χρόνια πολλά, πάνω σε δερμάτια, σε αποκόμματα χαρτιά, σε φλοΰδες δέντρα,

γραμμένα πιστά, ένα ένα, τα λόγια σου. Κι έλεγα: πότε να γεράσω, να καπαιοαλώω σε μοναστήρι, να μην μπορώ πια να περιπατώ, και μέσα στη γαλήνη του κελιού να μου δώσει ο Θεός τη δύναμη ν' αραδιάσω στο χαρτί, σε συναξάρι, τα λόγια σου και τα έργα σου, πάτερ φραγκίσκο, για τη σωτηρία του κόσμου!

Βιάζονταν γιατί ένιωθα, τα λόγια τινάζονταν στα δερμάτια, στα χαρτιά, στις φλούδες των δέντρων, ζωντάνευαν, πλαντούσαν, σήκωναν κεφάλι, ήθελαν να φύγουν. Κι ο φραγκίσκος, τον ένιωθα κι αυτόν να τριγυρνάει άσπεγος, ξενιμένος, το μοναστήρι μου, ν' απλώνει το χέρι σε ζητιάνος, να τρυπώνει στην αυλή, κανένας δεν τον έβλεπε, μονάχα εγώ, και να μπαίνει στο κελί μου. Προχτές ακόμα, δειλινό, φυσούσε βοριάς, έκανε κρύο, είχα ανάψει το πύλινο μαγκάλκι μου, ο άγιος ηγούμενος μου 'χε δώσει την άδεια, γιατί γέρασα, ν' ανάβω λίγη φωτιά στο κελί μου, δεν αντέχω. Ήμουν σκυμμένος και διάβαζα, σε μια παλιά περγαμνή, τους βίους των αγίων τα θάρματα με είχαν κυκλώσει και με αγλείωναν σε φλόγες: δε βρίσκουν πια πάνω στη γη, κρέμονται στον αέρα όπου ένιωσα πίσω μου κάποιον σπράφκα κι είδα, σκυμμένο στο μαγκάλι, το φραγκίσκο.

Τινάχτηκε απάνω.

- Πάτερ φραγκίσκο, φώναξα, παράτησε την Παράδεισο;

- Κρυώνω, αποκρίθηκε, κρυώνω, πεινώ, δεν έχω πού να γείρω το κεφάλι.

Είχα μέλι και ψομί, πετάχτηκε, τα πήρα να του τα δώσω να φάει, να μην πεινάει σπράφκα, μα δεν είδα κανένα.

Ήταν σημάδι από το Θεό, μήνυμα φανερό, γυρίζει άσπεγος ο φραγκίσκος στη γη, χτίσε του σπίτι! Μα πάλι με συνεπήρε ο φόβος: ώρα πολλή πάλευα μέσα μου, κουράστηκε ακούμπησα το κεφάλι απάνω στην περγαμνή, με πήρε ο ύπνος κι είδα όνειρο: ήμουν ξαπλωμένος, λέει, κάτω από ένα δέντρο ανθισμένο, φυσούσε ο Θεός, σαν αεράκι μυροδάτο, απάνω μου: ετούτο ήταν το δέντρο της Παράδεισος κι είχε ανθίσει! Κι άξαφνα, εκεί που κοιτάζα, ανάμεσα από τ' ανθισμένα κλωνιά, τον ουρανό, ήρθαν και κάθισαν απάνω στο κάθε κλαρί κι ένα πουλί μικρό μικρό, σαν ένα γράμμα της Αλφαβήτας, κι άρχισε

να κελαιδάει στην αρχή ένα ένα, μοναχικά, ύστερα δυο μαζί, ύστερα τρία, πηδούσαν από κλαρί σε κλαρί, έσμιγαν σιγυρό, σιγυρία, σημιέντε, και κελαιδούσαν, συνεπαρμένα, όλα μαζί. Ένα τραγούδι είχε γίνει πια το δέντρο, γλυκό, γεμάτο πάθος κι έρωτα και θλίψη μεγάλη. Και σα να 'μουνά λέει, βουλιανγμένος τώρα, σταιρό τα χέρια, βαθιά στο ανοιξιάτικο χώμα, και το ανθισμένο ετούτο δέντρο έβγαине μέσα από τα σπλάχνα μου, γήιναν οι ρίζες του όλο μου το κορμί και το βύζαναν: κι οι καρές κι οι πίκρες της ζωής μου όλες είχαν γίνει πουλιά και κελαιδούσαν.

Ξύπνησα, ένιωθα ακόμα το κελαιδιπό μέσα στα σωθικά μου, φυσούσε ακόμα από πάνω μου ο Θεός.

Είχα κοιμηθεί αλάκρη τη νύχτα απάνω στην περγαμνή, ημερώνε. Σπκώθηκα, πλύθηκα, άλλαξα κι έβαλα ρούχα καθαρά, το σπμαντρο του όρθρου χτυπούσε, έκαμα το σταιρό μου, κατέβηκα στην εκκλησιά. Κόλλησα το μέτωπό μου, το στάμα μου, το στίθος στις πλάκες, μετάλαβα, τέλεψε η λειτουργία: δε μίλησα κανενός, για να κρατήσω αμόλετη την ανάσα μου, γύρισα τρεκαπετάμενος στο κελί μου: πετούσα: αγέλοι με ανεβάζαζαν, δεν τους έβλεπα μα άκουγα δεξόζυβά μου το ήρο από τις φτερούγες τους: πήρα το φτερό, έκαμα το σταιρό μου -κι άρχισα να γράφω το βίο και την Πολιτεία σου, πάτερ φραγκίσκο.

Ο Θεός βοηθός!

Ορκίζομαι να πω την αλήθεια: βόθηα, Κύριε, τη μνήμη μου, φέψισε, Κύριε, το μυαλό μου, μη με αφήσεις να ξεστομίσω λόγο περίσσιο: σπικοθεύτε, βουνά και κάμποι της Θύμης, μαρτυρήσατε! Πέρες που σας ράντισε το μαρτυρικό το αίμα του, σκονισμένοι, καταλασπασμένοι δρόμοι της Ιταλίας, μαύρες σπηλιές, χιονοσκεπαστες κορφές, καράβι που τον πήγες στην άγρια Ανατολή, λειψοί και λίκτοι και λησιές, και σεις, πουλιά, που ακούσατε το κήρυγμά του, σπικοθεύτε: ο φράστε Λεόνε ούς έχει ανάγκη, ελάτε, σταθείτε δεξιά και αριστερά μου, βοηθήστε με να πω την αλήθεια, την πόσα αλήθεια, από αυτό κρέμεται η σωτηρία της ψυχής μου.

Τρέμω, γιατί πολλές φορές δεν μπορώ να ξεχωρίσω ποια η αλήθεια και ποια η ψευτιά. Τρέχει στα νου μου σαν το νερό ο Φραγκίσκος, αλλάζει πρόσωπα, δεν μπορώ να τον στερεώσω: ήταν κοντός, ήταν θεόρσιος; Δεν μπορώ να βάλω το χέρι μου στην καρδιά και να πω με σγουράδα. Πολλές φορές μου φάγναζε χαμιάς και φτωχομούρης, πεταί και κόκαλα, με αριά κασιανά γενάκια, με κοντρά κρεμάμενα χεϊλιά, με μεγάλα τριχιστά αυτιά, που στέκουνταν όμοια με του λαγού κι αφουγκράζονταν τον κόσμο, τον ορατό και τον αόρατο: όμως τα χέρια του ήταν ντελικάτα, τα δάκτυλά του κοντυλένια, σα να κρατούσε από μεγάλο σόι... Μα όταν μιλούσε ή όταν προσεύχονταν ή όταν θαρρούσε πως ήταν μόνος, φλόγες ουρανοκρέμαστες πετούσε το κορμί του, αρχάγγελος γίνονταν με κόκκινες φτερούγες και τις κατακτυπούσε στον πέρα: κι αν ήταν νύχτα, τρώμαζες κι αναμέριζες να μην καείς.

— Αδερφέ Φραγκίσκο, φρόναζα, σβήσα, θα κάψεις τον κόσμο!

Σέκωνα τα μάτια και τον έβλεπα να 'ρχεται καταπάνω μου,

ήσυχος, χαμγελαστός, και το πρόσωπό του είχε πάρει ξανά τη γλώσσα, την πίκρα και τη φτώχεια του ανθρώπου.

Μια φορά, θυμούμαι, τον ρώτησα:

— Αδερφέ Φραγκίσκο, πώς σου φανερώνεται ο Θεός σαν απομεινείς μοναχός μέσα στο σκοτάδι;

Κι αυτός μου αποκρίθηκε:

— Σαν ένα ποτήρι δροσερό νερό, φράστε Λεόνε, σαν ένα ποτήρι αθάνατο νερό, δαψώ, το πίνω και ξεδιψάζω στον αιώνα.

— Σαν ένα ποτήρι δροσερό νερό ο Θεός; φρόναζα ξαφνιασμένος.

— Τι θαρρείς, φράστε Λεόνε, τι ξαφνιαζέσαι; Δεν υπάρχει πιο απλό πράγμα από το Θεό, πιο δροσερό, πιο αρμοσμένο για τα χεϊλιά του ανθρώπου.

Μα ύστερα από λίγα χρόνια, ο Φραγκίσκος, ξεπνεμένος, ένα κουβάρι τριχες και κόκαλα, σάρκα πια δεν του είχε απομείνει, έσκυψε, μην τον ακούσουν οι αδερφοί, έφρεμε, και μου 'πε.

— Πυρκαγιά 'ναι ο Θεός, φράστε Λεόνε, και καίγεται: καίγεται κι εμείς μαζί του.

Όσο το διαμτρώνω με το νου μου, ετούτα μονάχα μπορώ να πω με σγουράδα: από τη γης, όπου πατούσαν τα πόδια του, ίσαμε το κεφάλι του, το μπόι του ήταν κοντό: μα από το κεφάλι κι απάνω το μπόι του ήταν θεόρατο.

Όμως δυο πράγματα καλά τα θυμούμαι από το κορμί του: τα πόδια του και τα μάτια του. Ήμιον ζιπάνος, όλα μου τη ζωή την πέρασα με ζιπάνους, είδα χιλιάδες πόδια, που αλάκρη τους τη ζωή περπατούσαν ξυπόλυτα απάνω στις πέρες, μέσα στους κουρνιαχτούς και τις λάσπες, απάνω στα χιόνια: μα ποτέ μου δεν είδα πόδια τόσο ταλαιπωρημένα, παραπνεμένα, αδύνατα, φραγμένα από τις σφάτες, γεμάτα πληγές που έτρεχαν: κάποτε, όταν κοιμόταν ο πάτερ Φραγκίσκος, έσκυβα κρυφά και τα φιλούσα: κι ήταν σα να φιλούσα αλάκρο τον πόνο του ανθρώπου.

Και τα μάτια του, πώς μπορούσε να τα δει άνθρωπος μια φορά και να τα ξεχάσει; Μεγάλα, αμυγδαλάτα, κατάμουρα: έλεγες: μάτια πιο ήμερα, πιο βελουδένια, δεν είδα ποτέ μου: και δεν πρόφτανες να το πεις, και τα μάτια αυτά δυο καταπαχτές ήταν κι άνοιγαν, κι έβλεπες τα σπλάχνα —την καρδιά, τα

νεφρά, τα πλεμόνια -να καίγονται. Συχνά σε κοιτάζε και δε σ' έβλεπε· τι έβλεπε; Όχι το δέρμα σου και τη σάρκα, όχι το κεφάλι σου παρά το κρανίο. Μια μέρα μου χάρυε σιγά με την απαλάμη το πρόσωπο, τα μάτια του είχαν γεμίσει σπλάχνος και γλύκα.

- Μου αρέσεις, φράτε Λεόνε, γιατί αφήνεις λεύτερα τα σκουλήκια να περιδιαβαζουν στα χείλια σου και στ' αυτιά και δεν τα δάχνεις.

- Δεν τα βλέπω, πάτερ Φραγκίσκο, ποια σκουλήκια;

- Τα βλέπεις σίγουρα όταν προσεύχεσαι ή όταν κοιμάσαι κι ονειρεύεσαι την Παράδεισο· τα βλέπεις μα δεν τα δάχνεις, γιατί καλά το ξέρεις, φράτε Λεόνε, είναι απεσταλμένοι του Θεού, του Μεγάλου Βασιλέα. Γάμο κάνει ο Θεός στον ουρανό και τα στέλνει για να μας καλέσει: «Πολλά χαιρετήματα, λέει, από το Μεγάλο Βασιλιά και σας περιμένει· έλθετε!»

Όταν ήταν με τους ανθρώπους, γελούσε, έπαιζε, πετιόταν ξαφνικά απάνω κι άρχιζε να χορεύει, έπιανε δυο ζύλα κι έπαιζε βιολί και τραγουδούσε δικά του τραγούδια του Θεού· το 'κανε, σίγουρα, για να δώσει κουράγιο στους ανθρώπους· κάποτε καλά πως η ψυχή υποφέρει, πως το κορμί πενιάρει, πως ο άνθρωπος δεν αντέχει... Μα όταν απόμεινε ολομόναχος, κινούσε τα κλάματα· χτυπούσε το στήθος του, κυλιόταν στις τσουκνίδες και τ' αγκάθια, σπίκωνε τα χέρια στον ουρανό και φώναζε: «Ολημερίς απελπισμένος σε ζητώ· ολονυχτίς, όταν κοιμούμαι, με ζητάς· πότε να σμιζουμε τα ημεριώματα, θεέ μου!»

Μιαν άλλη φορά πάλι τον άκουσα, με τα μάτια στυλωμένα στον ουρανό, να φωνάζει:

- Δε θέλω πια να ζω, γδύσε με, Κύριε, γλίτωσέ με από το κορμί μου, πάρε με!

Το πρωί, όταν ξημέρωνε κι άρχιζαν πάλι τα πουλιά να κελαηδούν ή όταν καταμεσημέρα βυθίζονταν στο δρόσαν του δάσου, ή τη νύχτα, κάτω από τ' άσπρα ή στο φεγγαρόφωτο, ανατρίχιαζε από άφροσση ευδαιμονία, με κοιτάζε, τα μάτια του ήταν γεμάτα δάκρυα.

- Φράτε Λεόνε, μου 'λεγε, αδερφέ μου, τι 'ναι ετούτο το θάμα; Τι πρέπει λοιπόν να 'ναι Αυτός που έπλασε μian τέτοια ομορφιά; Πώς να Τον πούμε;

- Θεό, αδερφέ Φραγκίσκο, του αποκρίθηκα.

- Όχι Θεό, όχι Θεό, φώναζε, όχι. Είναι βαρύ, τσικίζει κόκαλα· τ' όνομα αυτό· όχι Θεό, Πατέρα!

Και μια νύχτα που το φεγγάρι είχε σκευθεί καταστρόγγυλο και κρέμονταν στη μέση τ' ουρανού κι όλη η γης ανάλαφρη έπλεξε στον αγέρα, ο Φραγκίσκος γύριζε τα σκάκια της Ασίγης, κοιτάζε, δεν έβλεπε κανένα να στέκεται στο κατόφλι του ομπιού του να χαίρεται το μέγα θάμα. Πετάχτηκε, σκαρφάλωσε στο καμπαναριό της εκκλησιάς κι άρχισε να χτυπάει την καμπάνα του κιντύνου· τραυμαγμένοι νύαχτηκαν από τον ύπνο τους οι ανθρόποι, θάρρουςαν θα 'ταν πυρκαγιά, κι έτρεξαν με-πογυμνοί στην αυλή του Αγίου Ρουφίνου· είδαν το Φραγκίσκο να χτυπάει μανιασμένος την καμπάνα.

- Γιατί χτυπάς την καμπάνα, του φώναζαν, τι τρέχει;

- Σηκώστε τα μάτια, χριστιανοί μου, τους αποκρίθηκε από·νω από το καμπαναριό ο Φραγκίσκος, κοιτάτε το φεγγάρι!

Τέτοιος ήταν, τέτοιος μου φάνηκε πως ήταν ο μακάριος Φραγκίσκος. Το γράφο, μα δεν είμαι σίγουρος· παύ να ξέρω πως ήταν, ποιος ήταν; Μπας και το ήξερε κι ο ίδιος; Θυμούνται μια χειμωνιάτικη μέρα, στην Πορτσιούνκολα, όπου καθούνταν στο κατόφλι και λιάζονταν, πρθε λαχανιάζοντας ένας νέος και στάθηκε μπροστά του.

- Πού 'ναι ο Φραγκίσκος ο γιος του Μπερναρτίνε; ρώτησε ξεγλωσσασμένος· πού 'ναι ο καινούριος άγιος, να πείσω στα πόδια του; Μήνες τώρα γυρίζω τις σιράτες και τον ζητώ. Για την αγάπη του Χριστού, αδερφέ μου, πες μου πού είναι.

- Πού είναι ο Φραγκίσκος ο γιος του Μπερναρτίνε; αποκρίθηκε αυτός κουνώντας το κεφάλι, πού είναι ο Φραγκίσκος ο γιος του Μπερναρτίνε; Τι 'ναι ο Φραγκίσκος; Ποιος είναι ο Φραγκίσκος; Κι εγώ, αδερφέ μου, τον ζητώ χρόνια τώρα τον ζητώ· δώσ' μου το χέρι, πάμε να τον βρούμε!

Σηκώθηκε, πήρε από το χέρι το νέο, μπήκαν στη σιράτα.

Πού να Ξερα, τη νύχτα εκείνη που τον προτάσμιζε στην Λοιζή, τι μέλλουνταν να γίνει ο νέος αυτός, που τραγουδούσε της κυράς του, με το μακρύ κόκκινο φτερό στο κεφάλι! Με κρυσούσε σφιχτά από το χέρι, δρασκέλισαμε βιαστικά την πο-λητεία, φτάσαμε στο αρχοντικό του Μπερναρτίνε.

Μπήκαμε κρατώντας την ανάσα, μη μας ακούσει ο δράκος· μου 'στρώσε τραπέζι κι έφαγα, μου 'απλώσε κλινάρι και κοιμήθηκα, και χαράματα ξύπνησα, άνοιξα σιγά την ξορτορτα και γλίστρηξα έξω. Κυριακή σήμερα, μεγάλη λειτουργία στην εκκλησιά του Άι-Ρουφίνου και πήγα να ζητιανέψω.

Κάθισα απάνω στο πέτρινο λιοντάρι, ζερβά ως μπαίνουμε στην εκκλησιά, περίμενα τους πολλούς χριστιανούς να προβάλουν· κυριακάτικη σήμερα η ψυχή τους, περνάει από το νου τους η Κόλαση κι η Παράδεισο, φοβούνται, ελπίζουν κι ανοίγουν το πουργί τους στη φτώχεια.

Είχα βγάλει το σκούφο μου και κάπου κάπου έπεφταν μέσα κουδουνίζοντας μονέδες· μια μεσπάλαβη γριά αρχόντισσα έσκυψε και με ρώτησε ποιος είμαι, από πού έρχομαι κι αν είδα το γιο της· τον είχαν πιάσει οι καθαλαραίοι της Σιένας, ανά-θεμά τους, στον πόλεμο.

Μα τη στιγμή που άνοιγα το στόμα, νάσου ο σιορ Μπερναντόνε, ο πατέρας του Φραγκίσκου. Τον γνώριζα από καιρό και ποτέ του δε μ'έλεψε· «έχεις χέρια και πόδια, μου φώναζε, δούλεψε».

- Ζητώ το Θεό, του απηγορεύθηκα μια μέρα.

- Τον κακό σου τον καιρό· ακούστηκε η βροντερή φωνή του κι οι παραγιοί του ξέσπασαν στα γέλια.

Πρόβαλε με τη γυναίκα του, την κυρα-Πίκα, κι έρχουνταν αργοπερπατά, αρχοντικά, στην εκκλησιά να λειτουργηθεί. Τι 'ταν, Θεέ μου, εκείνο το θεριό· φορούσε μακρύ τζουμπέ με ταξιδιό, βυσσινή σκούφο, με ασπένιο γύρα σιρήν· καλπάκι από μαύρο βελούδο και μακρομύτικα μαύρα ποδήματα· είχε ανασπικωμένο το ζερβό του χέρι κι έπαίξε μ' ένα σταυρό που κρέμουνταν με χρυσή αλυσίδα απάνω στο στήθος του. Κοτσονάτος, κοντροκόκαλος, άντρακλας ως εκεί πάνω, βαρύ σαγόνι, διπλό προγόμλι, μίση κοντή, καμπουροπή, και το μάτι του γκριζό, κρύο, σαν τσι γερακιού.

Ός τον είδα, ζάρωσα, γίνηκα ένα κουβέρι, να μη με πάρει το μάτι του· πίσω του ακλουθούσαν πέντε μοάλες φορτωμένες κατά ψόφου με ακριβές πραγμάτιες· μεταξοτά, βελούδα, χρυσά σιρίτια και θαμαστά κεντήματα. Πέντε αγνώστους αρματομένοι τις οδηγούσαν, γιατί οι στράτες είχαν γεμίσει ληστές.

Γρονθιαν το λοιπόν με τις πραγμάτιες του ο Μπερναντόνε στην εκκλησιά, να λειτουργηθούν κι αυτές και να τις δει από το κόνισμά του ο άγιος, να τις γνωρίσει αν πέσουν σε κίντυνο· κι αυτές θα γονατίσει μπροστά του, όπως το συννηθίζει πριν κλήθου το ταξίδι, και θα παζαρέψει με τον άγιο, δίνε μου να σου δώσω, προστάτητε τις πραγμάτιες μου και θα σου φέρω από τη φλογερντία ένα ασπένιο καντήλι, βαρύ, ξομπλιαστό, να σε ζηλεύουν οι άλλοι άγιοι με τα γυαλίνα καντηλάκια...

Δίπλα του, με τα χέρια σταυρωμένα απάνω στην κοιλιά, καιροπερπατούσα, χαμβλεπούσα, με τα μαλλιά σκεπασμένα με θαλασσι μεταξοτό μαγνόδι, η γυναίκα του, η φραντσέζα κυρα-Πίκα. Όμορφη, πρόσκαρη, όλο γλύκα· το πρόσωπό της ήσαν από τα πρόσωπα που ελεούν· άπλωσα το χέρι μα δε με είδε· δε με είδε ή φαβήθηκε δίπλα της το δράκο και δεν τόλμησε να μ'ελεήσει· Δρασκέλισαν κι οι δυο το καϊφάδι, μπήκαν στην εκκλησιά από τη μεγάλη πόρτα και χάθηκαν.

Μετά από χρόνια, ένα πρωί που κινούσαμε να πάρουμε «βάρνα τα χωριά να κηρύζουμε την αγάπη, ο Φραγκίσκος θυμήθηκε τους γονιούς του, τη μάνα του, τον κύριό του, κι αναπνεύσε:

- Αχ, δεν μπόρεσα ακόμα να τουςβάλω να φιλώσουν... μουρμούρισε.

- Παιούς, Για ποίους μιλάς, αδερφέ Φραγκίσκο μου;

- Για τον κύριό και τη μάνα μου, φράπε Λεόντ. Αιώνια παλεύουν μέσα μου οι δυο τους· όλη μου η ζωή, μάθε, είναι το πάλεμα αυτό· μπορεί να παίρνουν διαφορετικά ονόματα· Θεός και Σατανάς, πνέμα και σάρκα, καλό και κακό, φως και σκοτάδι, όμοιος πάντα είναι η μάνα μου κι ο κύριος. Ο πατέρας μου μέσα μου φωνάζει: «Κέρδισε, πλούτισε, δώσε χρυσάφι, αγόρασε οικίσμο, γίνου άρχοντας· μονάχα ο πλούσιος κι ο άρνος αξίζουν στον κόσμο να ζουν. Μην είσαι καλός, χάθηκες· ένα δόνη να σου σπάζουν, μασέλα να τσακίζεις· μη ζητάς να σε αγαπήσουν μα να σε φοβούνται· μη συχωρνάς, χτύπη!» Κι η μάνα, τρέμει μέσα μου η φωνή της, μου λέει σιγά, φοβισμένα, μην την ακούσει ο κύριος: «Να 'σαι καλός, Φραγκίσκο μου, να 'χεις την ευχή μου· ν' αγαπάς τους φτωχούς, τους ταπεινούς, τους οδικοημένους· σου 'καμαν κακό. Συχωρνά!» Παλεύουν μέ-

σα μου η μάννα μου κι ο κύρπς, κι όλη μου τη ζωή μάχουμαι να τους φιλιώσω" μα δε φιλιώνουν" δε φιλιώνουν, φράτε Λέονε, και γι' αυτό υποφέρω.

Κι αλήθεια, είχαν σμίξει ο σιορ Μπερνφοντόνε κι η κυρα-Πίκα μέσα στο σπίθος του Φραγκίσκου και τον βασάνιζαν" μα όδω από το σπίθος του γιου τους είχαν δικά τους ξεχώρα κορμιά και πήγαιναν ο ένας πλάι στον άλλο, την Κυριακή ετούτη, στην εκκλησιά να λειτουργηθούν.

"Έκλεισα τα μάτια, άκουγα μέσα από την εκκλησιά τις δροσερές φωνές των παιδιών που έμελναν και το αρμόνιο ξεκινούσαν ψηλά από το χοροστάσι και τρικυμίζε τον αέρα. «Ετούτη είναι η φρονή του Θεού, συλλογίζουμουν, ετούτη είναι η φρονή του λαού, αυστηρή και παντοδύναμη...» Με κλειστά τα μάτια αφουκράζουμουν, ήμουν ευτυχής" κι έτσι που καθυλούσα το μαρμαρένιο λιοντάρι, μου φάνηκε πως έμπαινα καβαλάρη στην Παράδεισο. Γλυκιά ψαλμοδία, μοσκολίζατο, και στο ταγάρι ψωμί, ελιές, κρασί, η άλλο θαρρεπε πως είναι η Παράδεισο. Γιατί εγώ, ο Θεός να με συγκορέσει, αυτά που λέν οι σφοδρόθεολόγοι για φερούρες και πνέματα και ψυχές χωρίς κορμί, δεν τα καταλαβαίνω" κι ένα ψέκουλó να πέσει κάτω, σκίβω, το περμαζώνω και το φιλώ, γιατί, το ξέρω θετικά, το ψέκουλó αυτό είναι ένα κορμιά από την Παράδεισο... Μα αυτά, μόνάχα ο ζηπάνος μπορεί να τα καταλάβει" και σε ζηπάνους μιλάω.

Κι εκεί που σερίανιζα στην Παράδεισο καβέλα στο μαρμαρένιο λιοντάρι, ένας ίσκιος έπεσε απάνω μου" άνοιξα τα μάτια, ο Φραγκίσκος στέκουνταν μπροστά μου. Η λειτουργία είχε τελείψει, θα με είχε πάρει ο ύπνος, οι μούλες με τις ακριβές πράματιες είχαν αφανιστεί από την αυλή της εκκλησίας.

Ο Φραγκίσκος στέκουνταν μπροστά μου, κλωμός, καταφρομαγμένος, τα χείλια του έτρεμαν, τα μάτια του γεμάτα φαντάσματα. Ακούστηκε βραχνή η φωνή του:

- Έλα, σε θέλω.

Μπήκε μπροστά, ακουμπούσε σ' ένα μπαστούνι με φιλινασένια λαβή και κάπου κάπου πιάνουνταν από τον τοίκο, τα γόνατά του λύνιζαν. Στάθηκε:

- Είμαι άρρωστος, είπε" αναβάστα με να πάμε σπίτι να ξεπλώσω" και να μείνεις κοντά μου" έχω να σε ρωτήσω.

Οι σαλιμπάνγκοι στην πλατεία είχαν πια καρφώσει τους στύλους τους, είχαν τεντώσει τα σκοινιά τους, ήταν ντυμένοι παρδαλά ρούχα και φορούσαν μπερές κόκκινες σκούφιες με κινδουνάκια. Κυριακή σήμερα, συντάζονταν να δείξουν την ελπίη τους και να βγάλουν δίσκο. Γυναικούλες και γέροι κάθουνταν διπλοπόδι κάτω, μ' ένα πανέρι στην ποδιά τους, και περνούσαν κοτσούλα, αυγά, τυρί, βοτάνια για τις αρρώστιες, μισάλασμα για τις πληγές, καϊμαλιά για το κακό μάτι" ένας παμνηντρος γέρος είχε ένα άσπρο ποντίκι στο κλουβί κι έβγαζε τις μοίρες.

- Σιορ Φραγκίσκο, είπα, στάσου να βγάλεις τη μοίρα σου" έχω ακουστά πως τα ποντίκια αυτά έρχουνται από την Παράδεισο" γιατί μαθές κι αυτή 'χει ποντίκια" και γι' αυτό είναι άσπρα" και κατέχουν πολλά μυστικά.

Μα ο Φραγκίσκος είχε πιαστεί από ένα στύλο κι ανάνηνε με δυσκολία τον ήπια κεραγκαλιά, φτάσαμε στο αρχοντικό του σιορ Μπερνφοντόνε.

Πως μπορούν, Θεέ μου, οι πλούσιοι και πεθαίνουν! Τι σκάλες μαρμαρίνες, τι κάμαρες με χρυσά ταβάνια, τι λινόμέταξα αντώνται! Τον έβαλα και ζάπλωσε στο κρεβάτι του κι έκλεισε ετούς τα μάτια, εξαντλημένος.

Σκυρμένος έβλεπα απάνω στο κλωμό πρόσωπό του να περνούν ίσκιος κι αστραπές και τα βλέφαρά του αναπειτάριζαν, σα να τα πλήγωνε πολύ δυνατά φως" ψυκανεμίζουμουν απάνω του μιν ορατή, φοβερή παρουσία.

Τέλος έστρε φρονή, άνοιξε τα μάτια κι ανακάθισε τρομαγμένος στο κρεβάτι" έτρεξα, έβαλα στην πλάτη του μιν πουπουλένια μαξιλάρα ν' ακουμπήσει κι άνοιγα το στόμα να τον κοιτάσω τι έχει, γιατί τρώμοζε, μα αυτός απλώσε το χέρι, μου 'πράξε το στόμα.

- Σώπαι μουρμούρισε.

Και κόθηκε στην πουπουλένια μαξιλάρα, γιατί τουρτούριζε" τα μάτια του είχαν αποβασίλει, κύλησαν ήρος τα μέσα και κοίταζαν τα σπλάχνα με τρομάρα" και το σαγόνι του έτρεψε.

Κι εγώ τότε καταλαβα:

- Είδες το Θεό, ξεφάνισα, Τον είδες!

Με αρπάζε από το μπράτσο:

- Πώς το ξέρεις; Έκαμε αγκουσιμένους; ποιος σου το 'πτε;
- Κανέναν; μα σε βλέπω πώς τρέμεις και το κατάλαβα! έτσι μονάχα τρέμει όποιος δει ξαφνικά μπροστά του λιοντάρι ή το θεό.

Ανατίναξε το κεφάλι από τη μοζιλάρα.

- Όχι, δεν Τον είδα, μουρμούρισε, Τον άκουσα.

Κοίταζε γύρα του φοβισμένα.

- Κάθισε, μου 'πε, μην απλώνεις τα χέρια απάνω μου, μη με αγγίζεις!

- Δε σε αγγίζω! φοβούμαι να σε αγγίζω! αν σε άγγιζα την ώρα ετούτη, το χέρι μου θα γίνονταν στάχτη.

Κούνισε το κεφάλι, χαμογέλασε: Ξαναφάνηκαν οι λαμπήρες των ματιών του.

- Έχω να σε ρωτήσω, είπε: γύρισε η μάνα μου από τη λαιτουργία;

- Ακόμα! θα κουβεντάζει με τις φιλενάδες της.

- Καλύτερα! κλείσε την πόρτα.

Σώπασε, και σε λίγο:

- Έχω να σε ρωτήσω, είπε πάλι.

- Στους ορισμούς σου, αρχοντόπουλό μου, ρώτα.

- Μου 'πες πιας σε όλη σου τη ζωή ζητούσες το Θεό; πώς Τον ζητούσες; Φιόναζες, έκλαιγες, τραγουδούσες, νήσιες; Κάθε άνθρωπος θα 'χει το δρόμο το δικό του που τον πάει στο Θεό; ποιος ήταν ο δρόμος ο δικός σου; Αυτό σε ρωτώ.

Έσκυβα το κεφάλι συλλογισμένος. Να το πω, να μην το πω! Ήξερα, πολλές φορές το 'χα στοχαστεί, ποιος ήταν ο δρόμος ο δικός μου, μα ντρέπονταν να τον μολοήσω την εποχή εκείνη, μαθές, ντρέπονταν τους ανθρώπους, γιατί δεν ντρέπονταν το Θεό.

- Γιατί δε μου αποκρίνεσαι; Έκαμε ο φραγκίσκος με παρόνονο! δύσκολη η στιγμή που περνά, βοήθεια σου ζητώ, βοήθεια!

Τον πόνεσα, τaráτνκε η καρδιά μου, πήρα την απόφαση να του ξεστομίσω όλα.

- Ο δρόμος ο δικός μου, σιορ φραγκίσκο μου, και μη σου φανεί παράξενο, ο δρόμος ο δικός μου, για να κινήσω για το θεό, ήταν η τεμπελιά. Ναι, ναι, η τεμπελιά. Αν δεν ήμουν τε-

μπελής, θα πορεύομουν κι εγώ όπως όλοι οι καθώς πρέπει άνθρωποι, θα 'χα ξεσκλώσει κι εγώ μιαν τέχνη, θα 'χα ανοίξει αργαστήριο, μαργακό, ανυφαντής, χτίστης, θα δούλευα όλη μέρα, θα παντρεύομουν, δε θα 'χα καιρό να ζητώ το Θεό, μη άλλους στ' άσερα, έτσι θα 'λεγα, ο νους κι ο λογισμός μου πως να βγάλω το ψαμί μου, πώς να θρέψω τα παιδιά μου, πώς να κάμω κουμάντο τη γυναίκα μου! μεγάλες έγνοιες, ανάθεμά ης, πού καιρός, πού κέφι πια, πού αγνή καρδιά να συλλογιέμαι το Θεό!

«Μα έδωκε η κάρη του Θεού και γεννήθηκε τεμπελής: βαρύνουν να δουλέψω, βαρύνουν να παντρευτώ, να κάμω παιδιά, να μπω στα βάσανα! κάθουμουν στον ήλιο το χειμώνα, στον ήλιο το καλοκαίρι! και τη νύχτα, ξαπλωμένος στην ταρπίσα του σπιτιού μου τ' ανάσκελα, κοιτάζα το φεγγάρι και ήσπαρα. Κι όταν κοιπός το φεγγάρι και τ' άσπρα, πώς θες να μην πάει ο νους σου στο Θεό; Δεν μπορούσα πια να κοιμηθώ, ποιος τα 'καμε όλα ετούτα συλλογίζομουν και γιατί, ποιος μ' έκαμε και μένα και γιατί, και καταπύ να βρίσκαται ο Θεός, να ήσώ να Τόνε βρώ, να Τον ρωτήσω; Κι η ευλάβεια, μαθές, και μην ακούς, θέλει τεμπελιά, θέλει να 'χεις καιρό, ένας μεροδούλης μεροφάς γυρίζει σπιτί του το βράδυ ξεθεωμένος, πεινάει, ριχνείται στο φαί, τρώει, τρώει μάνι μάνι, μαλώνει με τη γυναίκα του, δέρνει τα παιδιά του, χωρίς αιτία κι αφορμή, έτσι, γιατί 'ναι κουρασμένος, νευριασμένος, κι ύστερα σφίγγει τις γραθιές του και κοιμάται... Μια στιγμή μεταπνίζει, βρίσκει δίπλα τη γυναίκα του, την αγκαλιάζει, ξανασφίγγει τις γραθιές του, ξαναβουλιάζει στον ύπνο... Πού καιρός το λοιπόν για Θεό; Μα οποίος δεν έχει δουλειά, παιδιά, γυναίκα, συλλογιέται το Θεό, στην αρχή από περιέργεια κι ύστερα με αγωνία. Μην κουνάς το κεφάλι σου, σιορ φραγκίσκο! με ρωτήσεις, σου αποκρίθηκα, συμπάθησέ με.

- Λέγε ακόμα, λέγε, φράτε Λεόντε, μη σταματάς! κι ο διάβολος το λοιπόν δουλεύει το Θεό; Κι η τεμπελιά το λοιπόν δουλεύει το Θεό; Μου δίνεις κουράγιο, φράτε Λεόντε, λέγε ακόμα.

- Τι να σου πω, σιορ φραγκίσκο μου; Τ' άλλα τα ξέρεις! λίγος βίος μου 'χαν αφήσει οι γοναίοι μου, το 'φαγα! πήρα τότε το ταγάρι, μπήκα στις στράτες και κίνησα, από πόρτα σε πόρτα,

- Πώς το ξέρεις; Έκαμε αγκουσιμένους; ποιος σου το 'πτε;
- Κανέναν; μα σε βλέπω πώς τρέμεις και το κατάλαβα! έτσι μονάχα τρέμει όποιος δει ξαφνικά μπροστά του λιοντάρι ή το θεό.

Ανατίναξε το κεφάλι από τη μοζιλάρα.

- Όχι, δεν Τον είδα, μουρμούρισε, Τον άκουσα.

Κοίταξε γύρω του φοβισμένα.

- Κάθισε, μου 'πε, μην απλώνεις τα χέρια απάνω μου, μη με αγγίζεις!

- Δε σε αγγίζω! φοβούμαι να σε αγγίζω! αν σε άγγιζα την ώρα ετούτη, το χέρι μου θα γίνονταν στάχτη.

Κούνισε το κεφάλι, χαμογέλασε: Ξαναφάνηκαν οι λαμπήρες των ματιών του.

- Έχω να σε ρωτήσω, είπε: γύρισε η μάνα μου από τη λαιτουργία;

- Ακόμα! θα κουβεντάζει με τις φιλενάδες της.

- Καλύτερα! κλείσε την πόρτα.

Σώπασε, και σε λίγο:

- Έχω να σε ρωτήσω, είπε πάλι.

- Στους ορισμούς σου, αρχοντόπουλό μου, ρώτα.

- Μου 'πες πια σε όλη σου τη ζωή ζητούσες το Θεό; πώς Τον ζητούσες; Φιόναζες, έκλαιγες, τραγουδούσες, νήσιες; Κάθε άνθρωπος θα 'χει το δρόμο το δικό του που τον πάει στο Θεό; ποιος ήταν ο δρόμος ο δικός σου; Αυτό σε ρωτά.

Έσκυβα το κεφάλι συλλογισμένος. Να το πω, να μην το πω! Ήξερα, πολλές φορές το 'χα στοχαστεί, ποιος ήταν ο δρόμος ο δικός μου, μα ντρέπονταν να τον μολοήσω την εποχή εκείνη, μαθές, ντρέπονταν τους ανθρώπους, γιατί δεν ντρέπονταν το Θεό.

- Γιατί δε μου αποκρίνεσαι; Έκαμε ο φραγκίσκος με παρόνονο! δύσκολη η στιγμή που περνά, βοήθεια σου ζητώ, βοήθεια!

Τον πόνεσα, τaráχτηκε η καρδιά μου, πήρα την απόφαση να του ξεστομίσω όλα.

- Ο δρόμος ο δικός μου, σιορ φραγκίσκο μου, και μη σου φανεί παράξενο, ο δρόμος ο δικός μου, για να κινήσω για το θεό, ήταν η τεμπελιά. Ναι, ναι, η τεμπελιά. Αν δεν ήμουν τε-

μπελής, θα πορεύομουν κι εγώ όπως όλοι οι καθώς πρέπει άνθρωποι, θα 'χα ξεσκλώσει κι εγώ μιαν τέχνη, θα 'χα ανοίξει αργαστήριο, μαργακό, ανυφαντής, χτίστης, θα δούλευα όλη μέρα, θα παντρεύομουν, δε θα 'χα καιρό να ζητώ το Θεό, μη άλλους στ' άσερα, έτσι θα 'λεγα, ο νους κι ο λογισμός μου πως να βγάλω το ψαμί μου, πώς να θρέψω τα παιδιά μου, πώς να κάμω κουμάντο τη γυναίκα μου! μεγάλες έγνοιες, ανάθεμά ης, πού καιρός, πού κέφι πια, πού αγνή καρδιά να συλλογιέμαι το Θεό!

«Μα έδωκε η κάρη του Θεού και γεννήθηκε τεμπέλης! βαρύνουν να δουλέψω, βαρύνουν να παντρευτώ, να κάμω παιδιά, να μπω στα βάσανα! κάθουμουν στον ήλιο το χειμώνα, στον ήλιο το καλοκαίρι! και τη νύχτα, ξαπλωμένος στην ταρπίσα του σπιτιού μου τ' ανάσκελα, κοιτάζα το φεγγάρι και ήσυχρα. Κι όταν κοιπός το φεγγάρι και τ' άστρα, πώς θες να μην πάει ο νους σου στο Θεό; Δεν μπορούσα πια να κοιμηθώ, ποιος τα 'καμε όλα ετούτα συλλογίζομουν και γιατί, ποιος μ' έκαμε και μένα και γιατί, και καταπύ να βρίσκαται ο Θεός, να ήσώ να Τόνε βρω, να Τον ρωτήσω; Κι η ευλάβεια, μαθές, και μην ακούς, θέλει τεμπελιά, θέλει να 'χεις καιρό, ένας μεροδούλης μεροφάς γυρίζει σπιτί του το βράδυ ξεθεωμένος, πεινάει, ριχνείται στο φαί, τρώει, τρώει μάνι μάνι, μαλώνει με τη γυναίκα του, δέρνει τα παιδιά του, χωρίς αιτία κι αφορμή, έτσι, γιατί 'ναι κουρασμένος, νευριασμένος, κι ύστερα σφίγγει τις γραθιές του και κοιμάται... Μια στιγμή μεταπνίζει, βρίσκει δίπλα τη γυναίκα του, την αγκαλιάζει, ξανασφίγγει τις γραθιές του, ξαναβουλιάζει στον ύπνο... Πού καιρός το λοιπόν για Θεό; Μα ποιος δεν έχει δουλειά, παιδιά, γυναίκα, συλλογιέται το Θεό, στην αρχή από περιέργεια κι ύστερα με αγωνία. Μην κουνάς το κεφάλι σου, σιορ φραγκίσκο! με ρωτήσεις, σου αποκρίθηκα, συμπάθησέ με.

- Λέγε ακόμα, λέγε, φράτε Λεόντε, μη σταματάς! κι ο διάβολος το λοιπόν δουλεύει το Θεό; Κι η τεμπελιά το λοιπόν δουλεύει το Θεό; Μου δίνεις κουράγιο, φράτε Λεόντε, λέγε ακόμα.

- Τι να σου πω, σιορ φραγκίσκο μου; Τ' άλλα τα ξέρεις! λίγος βίος μου 'χαν αφήσει οι γοναίοι μου, το 'φαγα! πήρα τότε το ταγάρι, μπήκα στις στράτες και κίνησα, από πόρτα σε πόρτα,

από μοναστήρι σε μοναστήρι, από κοινό σε κοινό, να ζητά το Θεό· πού είναι; Ποιος Τον είδε; Πού μπορώ να Τον βρω; Σα να 'ταν κανένα φοβερό θείο και βγήκα κυνήγι. Άλλοι γελοῦσαν, άλλοι μου πετούσαν πέτρες, άλλοι μ' έρριχναν κάτω και μ' έσπازαν στο ξύλο· μα πάλι εγώ πετιόμουν απάνω, ξανάπαρνα τις στράτες και κυνηγούσα το Θεό.

- Και Τον βρήκες; Έντωσα απάνω μου το αγκομαχικό του φραγκίσκου. Τον βρήκες;

- Πού να Τον βρω, αρχοντόπουλό μου! Ρώτησα κάθε λογής ανθρώπους, σοφούς, άγιους, τρελούς, δευσιπίδες, τρεβδόφρους, γέρους εκατοχρονίτες· καθένas μου 'δινε και μια συμβουλή, μου 'δειχνε ένα μονοπάτι. Παρ' το, μου 'λεγαν, και θα Τον βρεις! Μα καθένas μου 'δειχνε κι άλλο μονοπάτι· ποιο να διαλέξω; Τα 'χα σατίσει. «Ο δρόμος που πηγαινει στο Θεό, μου 'πε ένας σοφός από τη Μπολόνια, είναι η γυναικα και το παιδί παντρίψου.» Κι ένας άλλος, τρελός, άγιος από το Γκούπιο: «Μη ζητάς το Θεό, αν θες να Τον βρεις· κλείσε τα μάτια σου, αν θες να Τον δεις· φράξε τ' αυτά σου, να Τον ακούσεις. Αυτό κάνω κι εγώ.» Είπε, κι έκλεισε τα μάτια του, έφραξε τ' αυτά του, σταύρωσε τα χέρια κι άρχισε να κλαίει. Και μια γυναίκα, που άσκήτευε στο δάσο, έτρεχε κάτω από τα πεύκα ολόγυμνη και φώναζε: «Αγάπη! Αγάπη! Αγάπη!» και χτυπούσε τα στήθα της κι άλλη απόκριση δε μπορούσε να μου δώσει.

»Μιαν άλλη μέρα βρήκα σε μια σπηλιά έναν άγιο· από το πολύ κλάμα είχε τυφλωθεί και το δέρμα του ήταν όλο λέπια από την απλυσιά και την αγισσύνη· αυτός μου 'πε τον πιο σωστό λόγο, τον πιο φεβερό. Τον αναλογιέμαι, κι η τρίχα μου σκάνεται.

- Ποιο λόγο; Θέλω να τον ακούσω! Έκαμε ο φραγκίσκος και μου άρπαξε το χέρι - έτρεμε.

- Έσκυψα, του βάλω μετάνοια και τον ρώτησα: «Άγιε ακητύ, κίνησα να βρω το Θεό· δειξε μου το δρόμο. - Δεν υπάρχει δρόμος, μου αποκρίθηκε χτυπώντας την πατερίτσα του, στο κοίμα· δεν υπάρχει δρόμος! - Τι λοιπόν! είπα εγώ τρομάζοντας. - Υπάρχει γκρεμός, πίδαξη! - Γκρεμός! Αυτός είναι ο δρόμος; φώναξα. - Αυτός· όλοι οι δρόμοι φέρνουν στη γης, το πόνημα στο Θεό· πίδαξη! - Δεν μπορώ, γέροντά μου! - Τότε πα-

ντρέψου, πούχασε! είπε, κι απλώνοντας το σκελεθρομένο του μηράτο μ' έδιωξε κι άκουγα ακόμα από μακριά το θρήνο του. - Όλοι έκλαιγαν· μουμυούρισε ο φραγκίσκος τρομαγμένος, όλοι; Κι όσσι βρήκαν το Θεό κι όσσι δεν Τον βρήκαν, - Όλοι.

- Γιατί, φράτε Λεόνε;

- Δεν ξέρω· όλοι!

Σωπάσαμε. Ο φραγκίσκος είχε κώσει τώρα το πρόσωπό του στη μαξιλάρα κι ανάνιξε αγκουσεμένος. Κι εγώ, για να τον παρηγορήσω:

- Άκουσε, σιγο φραγκίσκο μου, του 'πα, μου φαίνεται, कैसे είδα τ' ανάρια Του. Μια φορά, μα ήμουν πωμένος. Τον είδα μια στιγμή από πίσω· άνοιξε την πόρτα της ταβέρνας, όπου γλεντούσα με τους φίλους μου, κι έφυγε. Μιαν άλλη φορά, βρεξε, άστραψε, περνούσα ένα δάσο, και πρόφτασε και πήρε το μπί μου την άκρα του ρούκου Του· μα η αστραπή έσβησε, το ρούχο χάθηκε· για μπας κι η αστραπή ήταν το ρούχο Του. Μιαν άλλη φορά πάλι, πέρυσι το χειμώνα, σ' ένα αψηλό βουνό, απάνω στα χιόνια, είδα τ' ανάρια του ποδιού Του· ένας βουκός περνούσε: «Κοίτα, του κάνω, τ' ανάρια του Θεού!» Μα ο βουκός γέλασε: «Τα 'χεις χαμένα, κακομοίρη, μου 'πε· είναι τ' ανάρια του λίκου· λίκος πέρασε από δω.» Δε μίλησα· τι να ήω του βουκάνθρωπου; Χοντρό το μυαλό του, γιομάτο πρόβατα και λίκους, πού να καταλάβει τα παρατέρα! Εγώ ήμουν σιγούρος πως ήταν το περιπάτημα του Θεού απάνω στα χιόνια... λιορ φραγκίσκο, συκόρεσέ με· δώδεκα χρόνια τον κυνηγώ, τίποτα άλλο δε βρήκα.

Ο φραγκίσκος έσκυψε το κεφάλι, βυθίστηκε σε λογισμούς. Και σε λίγο:

- Ποιος, ξέρει, μουμυούρισε, μη σπενάζεις, φράτε Λεόνε, ποιος ξέρει, το να ζητάς το Θεό, αυτό 'ναι ο Θεός!

Τρομάξα ν' ακούσω το λόγο αυτόν, τρώμαξε κι εκείνος κι έκραυγε και με τα δυο του χέρια το πρόσωπο.

- Ποιος δαίμονας μιλάει μέσα μου; έγρουξε απελπισμένος. Κι εγώ δεν έβγαλα άκνα· έτρεμα· το να ζητάς το Θεό, αυτό 'ναι Θεός; Αλίμονο τότε!

Σωπάσαμε κι οι δυο· τα μάτια του φραγκίσκου είχαν πάλι

απογείρει· δεν έβλεπα παρά τ' ασπράδια· το μάγουλό του είχε κοκκινίσει και τα δόντια του κατακυτιπούσαν. Τον σκέπασα με μια χοντροή μάλλινη κουβέρτα, μα αυτός πνιπέταζε πέρα.

— Θέλω να κρυώνω, είπε· άρπασέ με! Μη με κοπάτζεις, κοίτα πέρα!

Σηκώθηκα να φύγω· μα το πρόσωπό του αγρίεψε.

— Κάθισε, μου κάνει, πού πας; Έτσι με αφήνεις μονακό στον κίνδυνο; Μίλησες εσύ, αλάφρωςες· θέλω κι εγώ να μιλήσω, ν' αλαφρώσω. Πού έχεις το νου σου; Πείνας; Φάε, άνοιξε το κέλερι και φάε, πίες και κρασί, στερεώσου, ν' ακούσεις. Βαρύ λόγο θα πο, βάστα!

— Δεν έχω ανάγκη να φάω και να πω, αποκρίθηκα πεπνυμένος· θάρρής πως είμαι μονάχα κοιλιά· Εγώ, να ξέρεις, γι' αυτό γεννήθηκα, για ν' ακούω. Μίλα, το λοιπόν, ό,τι κι αν πεις, ανέχο.

— Δωσ' μου ένα ποτήρι νερό, διαψώ.

Ήμπε, ακούμπησε στη μαξιλάρα, μεσάνοιξε το στόμα, σπύλωσε το αυτί, αφουκράστηκε· πονχία, το σπιτι άδειανό, στην αυλή ένα πετεινάρι λάλησε.

— Εμείς, θαρρώ, μονάχα οι δυο, φράτε Λέονε, απομείναμε στον κόσμο. Ακούς εσύ κανένα μέσα στο σπιτι; Έξω από το σπιτι; Ρήμαξε ο κόσμος· εμείς οι δυο μονάχα απομείναμε.

Σώπασε, και σε λίγο:

— Δόξα σοι ο Θεός, είπε.

Έκαμε το σταυρό του και με κοίταζε· ένιωσα το μάτι του να διαπερνάει βαθιά την ψυχή μου.

Σώπασε πάλι· άπλωσε το χέρι, έπασσε τα γονάτά μου:

— Βλόγησέ με, πάτερ Λέονε, είπε· εσύ 'σαι ο πνευματικός μου· ξομολογίμαι.

Και βλέποντάς με να διστάζω:

— Βάλε το χέρι σου απάνω στο κεφάλι μου, είνε προσταχτικά, βάλε το χέρι σου απάνω στο κεφάλι μου, πάτερ Λέονε, πες: «Στ' όνομα του Θεού, ξομολογήσου, αρπατωλέ φραγκίσκο, γιε του Μπερναρντόνε· γεμάτη αμαρτίες η καρδιά σου, άδειασέ τη, ν' αλαφρώσει!»

Μα εγώ σόπαινα.

— Κάμε ό,τι σου λέω! είπε τότε με θυμό.

Έβαλα στο χέρι μου απάνω στο κεφάλι του, κάρβουνον αναμμένο ήταν, έκαιγε.

— Στ' όνομα του Θεού, μουρμούρισα, ξομολογήσου, αρπατωλέ φραγκίσκο, γιε του Μπερναρντόνε· γεμάτη αμαρτίες η καρδιά σου, άδειασέ τη, ν' αλαφρώσεις!

Και τότε, ήσυχια στην αρχή, μα όσο προχωρούσε ταραζόνταν κι αγκομαχούσε, κίνησε ο φραγκίσκος την ξομολόγησή του.

— Φαγιά και κρασιά και λαγούνα και ρούχα μεταξωτά και κόκκινα φτερά ως τώρα η ζωή μου· όλη μέρα εμπόριο, κρατούσα τον πύχη, γελούσα τους ανθρώπους, μάζευα χρυσάφι, το σπαταλούσα διπλοπάλαμα και γι' αυτό με βγάλαν Τρυποχέρη· τη νύχτα, κρασί και τραγούδι. Αυτή 'ταν η ζωή μου.

«Μα χτες, περασμένα μεσάνυχτα, που γυρίσαμε σπίτι και συ έπεςες και κοιμήθηκες, μια κατασκέπαση με πλάκωσε, δε με χωρούσε το σπιτι, πλαντούσα. Κατέβηκα σιγά σιγά τη σκάλα, γλίστρησα στην αυλή, άνοιξα κλεφτάτα την ξαπορτα, πετάχτηκα στο δρόμο. Το φεγγάρι είχε κλωδιάσει, έγερνε πια να βασίλει· παυχία· σβημένα τα φωτά, κοιμόταν η πολιτεία μέσα στις αγκάλες του Θεού.

«Άνοιξα τα μπράτσα, πήρα βαθιάν ανάσα, αλάφρωνα λίγο· κι άρχισα το ανηφόρι. Γύριζα, γύριζα, πέρασα απ' την εκκλησιά του Άι-Ρουφίνου, είχα κουραστεί κιόλα, κάθισα στο μαρμαρένιο λιοντάρι που φρουράει την μπασιά της εκκλησιάς· ίσια ίσια εκεί που σε πέτυχα σήμερα το πρωί να κάθεσαι να ζητιανεύεις· το χάδεψα αργά με τη φούχτα μου, βρήκα στο στόμα του το μικρό ανθρωπάκι που έτρωγε, τρώμαξα.

«Τι 'ναι το λιοντάρι ετούτο; είπα με το νου μου. Γιατί το 'βαν να φυλάει την πόρτα της εκκλησιάς; Ποιος να 'ναι; Ο Θεός; Ο Σατανάς; Και τρώει τους ανθρώπους. Πώς μπορώ να ξεχωρίσω; Ποιος μπορεί να μου πει; Ο Θεός; Ο Σατανάς; Ένιωσα άξερνα δεξιά μου άβυσσο, ζερβά μου άβυσσο, κι εγώ στέκου· μουν στη μέση, απάνω σε μιαν πατουκιά κόμμα, ανάμεσα στο διπλό χάος, και μ' έπιασε ζάλη. Στριφογύριζε ο κόσμος γύρω μου, στριφογύριζε η ζωή μου, έσυρα φωνή: Δεν υπάρχει κα· νένας να με ακούσει; φώναζα· ολομόνταχος είμαι λοιπόν στον κόσμο; Πού βρίσκεται ο Θεός; Δεν ακούει, δεν έχει χέρι, να το απλώσει απάνω από το κεφάλι μου; Ζαλίζομαι, θα πέσο!

Ο Φραγκίσκος, όσο μιλούσε, άνοιγε τα μπράτσια, πλαντούσε, δεν μπορούσε να πάρει αναπνοή. Είχε σπρώξει τα μάτια και κοίταζε, έξω από το παράθυρο, τον ουρανό. Έκαμα να του πιόσω το κέρι, να τον γαλπνέψω, μα τινάχτηκε πίσω ανατρεμένος.

— Άσε με, έγγριζε, άσε με, δε θέλω να γαλπνέψω.

Κουλουριάστηκε στην άκρη του κρεβατιού, η φωνή του τώρα είχε γίνει βραχνή, αγκομαχούσε:

— Φώναζα· φώναζα πότε το Θεό, πότε το Σατανά, όποιος και να 'ναι από τους δυο τους να προβάλλει, να νιώσω πως δεν είμαι μόνος. Γιατί έτσι ξαφνικά με είχε κυριέψει ο τρόμος αυτός της μοναξιάς; Ήμουν έτοιμος τη στιγμή εκείνη να παραδώσω την ψυχή μου στο Θεό ή στο Σατανά, δε μ' ένοιαζε, φτάνει να 'χα ένα σύντροφο. Να μην είμαι μόνος. Κι εκεί που, απειλημένος, κοιτάζα τον ουρανό και περιμένα, άκουσα φωνή...

Σταμάτησε· η αναπνοή του πιάστηκε.

— Άκουσα φωνή... είπε πάλι κι ο ιδρώτας άρχισε να τρέχει στάλες κοντρές από το πρόσωπό του.

— Φωνή; έκαμα, η φωνή, Φραγκίσκο μου; Τι έλεγε;

— Δεν μπόρεσα να ξεχωρίσω τα λόγια· όχι, δεν ήταν φωνή, ήταν μουγκριστό θεριού· ήταν λιοντάρι. Μπας κι ήταν το μαρμαρένιο λιοντάρι που κάθουμουν απάνω του κι έτρωγε τους ανθρώπους;

«Πεταχτικά όρθιος» είχε αρχίσει να γλυκοκαράζει η φωνή κυλούσε ακόμα μέσα μου, αντικτυπούσε από την καρδιά στα νεφρά, από τη μια σπιλιά του σπλάχνου μου στην άλλη, σα βροντή. Άρχισαν να χτυπούν οι καρμπάνες του ορθρού, πήρα δρομo, τράβηξα απηλιά κατά το κάστρο, έτρεχα· έτρεχα, και ξάφνου κρύος ιδρώτας με περίλουσε· κάποιος πίσω μου φώναζε:

«— Ποι τρέχεις, Φραγκίσκο; Ποι τρέχεις, Φραγκίσκο; Δε γλιτώνεις!

«Σφράσφηκα» κανέναν. Άρχισα πάλι να τρέχω· και σε λίγο πάλι η φωνή:

«— Φραγκίσκο, Φραγκίσκο, γι' αυτό λοιπόν γεννήθηκες; Να γλεντάς, να τραγουδάς, να μαυλίζεις τις κοπέλες;

«Δε σφράσφηκα τώρα πίσω μου, φροβήθηκα» άρχισα πάλι να

τρέχω, να γλιτώσω από τη φωνή, και τότε, μια πέτρα μπροστά μου πήρε να φωνάζει:

«— Φραγκίσκο, Φραγκίσκο, γι' αυτό λοιπόν γεννήθηκες; Να γλεντάς, να τραγουδάς, να μαυλίζεις τις κοπέλες;

«Σπικόθηκαν οι τριχές του κεφαλιού μου, έτρεχα· μα κι η φωνή έτρεχε μαζί μου· και τότε πια το 'νιωσα καθαρά: η φωνή δεν ήταν έξω από μέσα, όσο κι αν έτρεχα δεν τη γλίτωνα, η φωνή ήταν μέσα μου· κάποιος μέσα μου φώναζε, όχι εγώ, όχι εγώ, ο γιος του Μπερναρντίνε, ο παραλυμένος, ένας άλλος. Μέσα μου. Καλύτερός μου. Ποιος; Δεν ξέρω· ποι να ξέρω; Ένας άλλος.

«Είχα πια φτάσει λαχανιασμένος στο κάστρο· ο ήλιος, τη στιγμή εκείνη, πρόβαινε από το βουνό, ζεστάθηκε. Φοτίστηκε ο κόσμος, ζεστάθηκε κι αυτός· κάποιος μέσα μου άρχισε πάλι να μιλάει· μα πολύ σιγά τώρα, μουρμουριστά, σα να μου ξεμυστηρεύουνταν κανένα μυστικό. Έσκυψα το κεφάλι στο στήθος μου, αφουκράστηκα· σου ορκίζομαι, πάτερ Λεόνε, λέω την πάσα αλήθεια, άκουσα: «Φραγκίσκο, Φραγκίσκο, η ψυχή σου είναι η περιστέρα, το γεράκι που σε κυνηγάει, ο Σατανάς, έλα στον κόρφο μου.» Ήταν τα λόγια που εγώ μοναχός μου τα 'χα αρμολογούσε και τα 'χα βάλει στον αχό του λαγούτου και στέκομουν, κάθε μεσονύχτι, κάτω από ένα παραθύρι και τα τραγουδούσα... Μα τώρα, για πρώτη φορά, φράτε Λεόνε, κατάλαβα γιατί αρμολόγησα τα λόγια τούτα και ποιο το κρυφό τους το νόημα...

Σώπασε, χαμογέλασε· έσκυψε το κεφάλι, μουρμούρισε ξανά, συνεπαρμένος:

— «Φραγκίσκο, Φραγκίσκο, η ψυχή σου είναι η περιστέρα, το γεράκι που σε κυνηγάει, ο Σατανάς, έλα στον κόρφο μου...»

Ύστερα σώπασε. Είχε γαλπνέψει έντοια, μπορούσα τώρα να τον αγγίξω χωρίς να καώ· έσκυψα, του πήρα το κέρι, το φίλησα.

— Άδερφέ Φραγκίσκο, είπα, κάθε άνθρωπος, κι ο πιο άθεος, έχει μέσα του, βαθιά στην καρδιά του, τυλιγμένο σε σάρκες και ξήγκια, το Θεό· ο Θεός ήταν που ανεμέρισε μέσα σου τις σάρκες και τα ξήγκια και φώναζε.

Ο Φραγκίσκος έκλεισε τα μάτια· όλη τη νύχτα δεν είχε κοι-

μυθεί, νύσταζε.

- Κοιμήσου, φραγκίσκο, του 'πα σιγά, άγγελος του Θεού κι ο ύπνος, έχε εμπιστοσύνη.

Μα αυτός τινάχτηκε, γούρλωσε τα μάτια.

- Και τώρα, τι να κάμω; είπε με πνιμένη φωνή. Δώσε συμβουλή.

Τον πόνεσα' όμοια κι εγώ χρόνια τώρα γύριζα και ζητιά-νευτα συμβουλή.

- Έχε το κεφάλι ακουμπισμένο στο στήθος σου, απακρίθηκα, κι αφούκραζού' ο Άλλος που είναι μέσα σου, δε γίνεται, θα ξαναμυλήσει' και κάμε τότε ό,τι σου πει.

Άκουσα την ξόπορτα ν' ανοίγει απαλάφρα, στραταριστό περπάτημα ακούστηκε στην αυλή' η κυρα-Πίκα γόριζε από τη λειτουργιά. Ήταν μόνη, ανάσσαν' ο σινορ Μπερναρντίνε θα 'χε καβαλλήσει το άλογο και θα 'τον πια στη στράτα κατά τη φλωρεντία.

- Ήρθε η μάνα σου, φραγκίσκο, είπα' κοιμήσου, φεύγω.

- Μη φεύγεις' ο γέρος λείπει, εδώ θα κοιμάσαι μη με αφήνεις μονάχο, σου λέω!

Με αρπάζε από το χέρι.

- Μη με αφήνεις μονάχο στον κίνδυνο! φώναζε.

- Δεν είσαι πια μονάχος, φραγκίσκο, το ξέρεις! Τρανός σύ-ντροφος είναι μέσα σου, άκουσες τη φωνή του' τι φοβάσαι;

- Μα ίσια ίσια αυτόν φοβούμαι, φράτε Λεόνε, δεν καταλαβαίνεις; Μη φύγεις.

Έβαλα το χέρι μου στο μέτωπό του, έκανε. Η μπέτρα του μπήκε μέσα, χαμογελώντας.

- Παιδί μου, σου φέρνω χαιρετισμό από το κόνιαμα της Πα-ναγιάς, βοήθειά σου!

Είπε, και του απίθωσε στην απαλάμη ένα κλωνί βασιλικό.

.III.

Πόσες μέρες, πόσες νύχτες βάσταζε η αρρώστια του φραγκίσκου; Όλα μπορώ να τα μετρώ, τον καιρό δεν μπορώ θυμώμαι μονάχα πος το φεγγάρι μικρανε, ξαναμεγάλωσε και μικρανε πάλι, κι ο φραγκίσκος ακόμα να σκωθεί. Ένιωθες, πάλευε μέσα στον ύπνο του, πότε ξεφώνιζε αγριεμένος και πετιόταν απάνω, πότε ζάρωνε σε μια γωνία του κρεβατιού του ιουρτουρίζοντας. Αργότερα, σαν έγινε καλά, μας μολόπσε πος ως όλη του την αρρώστια πάλευε πότε με τους Σαρακηνούς, κι έμπαινε στην Ιερουσαλήμ κι άρπαχνε στους ώμους του τον Τιμιο Σταυρό, και πότε με τους δαιμόνους, που ανέβαιναν από τη γης, κατέβαιναν από τα δέντρα, ξεπιτσιούνταν από τα σπλάχνα της νύχτας και τότε κυνηγούσαν.

Είχαμε απομείνει μονάχοι, η μάνα του κι εγώ, στο μαξιλάρι της αρρώστιας του. Σπκόνουνταν η κυρα-Πίκα, ξεμονάχιζε σε μια γωνιά κι έκλαιγε, σφουγγίζε με το άσπρο μαντιλάκι της τα μάτια, και ξανακάθιζε, έπαιρνε μια βεντάλια από παγονόφιερα κι έκανε αέρα του γιου της που καιγούνταν.

Μια νύχτα ο άρρωστος είδε όνειρο' μας το διηγήθηκε την άλλη μέρα, ότι το πρωί, η ταραχή του αναστάτωνε ακόμα το νου, παρά το βράδυ, σαν έπεσε η δροσερή νύχτα κι άναψαν τα προσόντζινα λυχνάρια του λαδισού και γλύκανε ο κόσμος. Πέθανε, λέει, ψυκομακάσε, κι άνοιξε η πόρτα και μπήκε ο Χάρος. Δεν κρατούσε δρεπάνι, όπως τον έβλεπε να τον ζωγραφίζουν στα κόνιαμα' μα μια μακριά σιδερένια λαβίδα, σαν κεινή που πιάνει ο μπόγιας τα λυσσαμένα σκυλιά. Ζύγωσε στο κρεβάτι του. «Εμπρός, είπε, γιε του Μπερναρντίνε, πάμε! - Πού;

- Πού; Και το ρωτάς; Είδες καιρό' μα τον σπατάλεμες στα γλέντια, στα λούσα, στις καντάδες' ήρθε η ώρα να πλερώσεις.» Άπλωσε τη λαβίδα, ο φραγκίσκος σπριμώχτηκε στα μαξιλάρια

του κι έφτερε: «Άφισέ με, κλαιούρισε, άφισέ με ένα χρόνο, ένα χρόνο μονάχα, δώσ' μου καιρό να μετανιώσω.» Ο Χάρος γέλασε κι έπεσαν όλα του τα δόντια στα λινομέταξα σεντόνια. «Πολύ αργά, είπε, απή 'ταν η ζωή σου, άλλη δεν έχει' την έπαιξες, την έχασες, πάμε! - Τρεις μήνες μονάχα, ένα μήνα, τρεις μέρες, μια μέρα!» Μα ο Χάρος πια δεν αποκρίθηκε: άπλωσε τη λαβίδα κι έπιασε το φραγκίσκο από το λαιμό' και τότε έσυρε φωνή σπαρακτικά ο φραγκίσκος και ξύπνησε.

Κοίταξε γύρω του' το καναρίνι που 'χε φέρει η κυρα-Πίκα από την κάμαρά της κι είχε κρεμάσει το κλουβί του στο παράθυρο, για να βαστάει συντροφιά στον άρρωστο, με το ραμφί αφηλά στον ουρανό, κελαιδούσε.

- Δόξα σοι ο Θεός! έσυρε φωνή χαρούμενη ο φραγκίσκος κι έτρεξε ο ιδρώτας από το μέτωπό του, δόξα σοι ο Θεός!

Άγγιξε τα σεντόνια, τα σίδερα του κρεβατιού, έψαχνε τα γόνατα της μάνας του, στράφηκε σε μένα:

- Είναι αλήθεια, μουρμούρισε και τα μάτια του έλαμπαν, είνιαι αλήθεια, ζω.

- Ζεις και βασιλεύεις, αρχοντόπουλό μου, του αποκρίθηκαν, μη φοβόσαι!

Χτύπησε τα παλαμάκια, το πρόσωπό του έλαμψε.

- Έχω το λοιπόν καιρό, φώναξε, δόξα σοι ο Θεός!

Και γελάωσε και φιλούσε τα χέρια της μάνας του.

- Είδες όνειρα, γιε μου; έκαμε η μανά' καλό κι ευλογημένο - Έχω καιρό, μουρμούρισε πάλι συνεπαρμένος, δόξα σοι ο Θεός!

Και πάλι όλη τη μέρα εκείνη, ως το βράδυ, δε μεταμίλησε' έκλεισε τα μάτια και βούλιαξε βαθιά στον ύπνο' και το πρόσωπό του αλάκρο κι ο λαιμός ήταν πλημμυρισμένα φως.

Κι η κυρα-Πίκα κρατούσε τα παγονόφτερα, του 'κανε αέρα, και μια στιγμή άνοιξε τα πικραμένα της χέλια, θυμήθηκε πώς τον νανούριζε το γιο της, όταν ήταν μαρό, κι άρχισε, στη γλώσσα του τόπου της, ανάλαφρα, γλυκά, να τότε νανουρίζει:

Ύπνε, πω παίρνεις τα μαρό, κατέβα παρ' και τούτο, μικρό μικρό σου το 'δωκα, μεγάλο φέρε μου το...

Σιγοτραγουδούσε ώρα πολλή, αέριζε το γιο της, κι εγώ σκυμμένος κοίταξα το πρόσωπό του' πώς έλαμπε, πώς έφην-

νον σιγά σιγά οι ζάρες γύρα από το στόμα του κι από το μεσοφρύδι, ξαναπεντώνουνταν το δέρμα του σαν του μωρού παιδιού και γυάλιζε όλο το πρόσωπό του σα μια πέτρα που περνάει από μάνω της, ψυχο και δροσερό, το πέλαγο...

Κατά το δειλινό, άνοιξε τα μάτια του' ήταν αναπαμένος κι ψυχος, ανακάθισε στο κρεβάτι, κοίταξε γύρα του, σα να βλεμε για πρώτη φορά τον κόσμο, πια είδε, πια καμογέλασε κι άρχισε να μας διηγείται τ' όνειρό του... Μα ως το διηγόταν, ο ιρόμος τον κυρίευε πάλι, τα μάτια του γέμισαν σκατάδι. Η μάνα του του πήρε το χέρι, το κάδεψε, γαλήνεψε.

- Μάνα, είπε, μου φάνηκε, τώρα που κοιμόμουν, πως ήμουν μαρό, με κοινούσες και με νανούριζες. Μου φαίνεται, μάνα, με ξαναγεννήσες!

Είπε, της πήρε πάλι το χέρι και το φιλούσε' κι η φωνή του είχε γίνει χαδιάρα σαν του παιδιού.

- Μάνα, μανούλα, πες μου ένα παραμύθι.

Το πρόσωπό του είχε γίνει ξαφνικά σαν του μορού, η γλώσσα του τσεύδιζε. Η μάνα τρώμαζε' ένας αδερφός της, γλεντζές κι αυτός, σαν το φραγκίσκο, σπάταλος και φουμιστός τρούβα-δούρος στο Αβινιόν, από το πολύ το πιστό, από το πολύ το τραγουδί, είχε χάσει τα συλλοικά του' αρκούδιζε με τα τέσσαρα, μπεμπερίζε, έβασκε χορτάρι, του 'χε κολλήσει η τρέλα πως ήταν αρνί... Και τώρα ο γιος της, θαρρείς ξαναμοιράθηκε και της ζητάει να του λέει παραμύθια' μιας κι είναι, ήμαρτον Θεέ μου, μολεμένο, μεθυμένο το αίμα της;

- Τι παραμύθι, παιδί μου; είπε και του άγγιξε το μέτωπο να δροσερέψει.

- Όποιο θες' ένα από την πατρίδα σου' για τον άγριο, ξυπόλυτο καλόγερο, τον Πέτρο.

- Ποιον Πέτρο;

- Τον απεσιάρχη από τη Λυόν.

- Μα αυτό δεν είναι παραμύθι, γιε μου!

- Μου το 'λεγες συχνά, όταν ήμουν μικρός, και μου φαίνονταν παραμύθι, και φοβούμουν τον άγιο αυτόν δράκο σαν μπαμπούλα' όταν έκανα σταξίες, με φοβέριζες, θυμάσαι; «Τώρα θα 'ρθει ο καλόγερος να σε πάρει!» μου 'λεγες, κι εγώ λούφαζα κάτω από μιαν πολυθρόνα και δεν έβγαζα άνα, να μη

με βρει και με αρπάξει.

— Για τον περίφημο καλόγερο, τον Πέτρο από τη Λυόν; πιάστηκε τότε κι εγώ τον γνώρισες, κυρα-Πίκα; Έχω ακουστά πολλά γι' αυτόν, σημαία και τέρατα... Κι εγώ, ο ταπεινός, σε παρακαλώ, κυρά μου, τον είδες; Τον γνώρισες; Πώς ήταν; Είχα κι νήσει να πάω να τον βρω, μα δεν τον πρόλαβα; είχε πεθάνει.

Ο Φραγκίσκος χαμογέλασε, και για να να πειράζει τη μάνα του:

— Είχε πετάξει τα σαντάλια της κι ήθελε, λέει, να τον ακολουθήσει ξυπόλυτη, μα δεν την αφήσαν. Την κλείδωσαν, την πάντρεψαν, έκαμε γιο, κι όλα τα έχασε; Συχνά ακόμα τον βλέπω το Θεό.

Γέλασε: μα η κυρα-Πίκα πειράχτηκε.

— Δεν τον έχασα, μα έχω τώρα άλλες έγνοιες, έκαμε κι αναστέναξε. Πώς μπορώ να τον ξεχάσω; Συχνά ακόμα τον βλέπω στ' όνειρό μου.

— Πώς τον προτογνωρίζεις, μάνα, αυτό να μας πεις.

Ακούμπησε στα μαξιλάρια, είχε κοιμηθεί όλη τη μέρα, ένιωθε γλυκιά ανάπαυση απάνω στο κορμί του. Έκλεψε τα μάτια.

— Ακούσο, είπε.

Η κυρα-Πίκα είχε πυροκοκκίσει με το κεφάλι γυρτό στο στήθος της, κάμποση ώρα σάπαινε τα βλέφαρά της αναπνέοντας σα φτερούγες λαβωμένου πουλιού; ένιωθες, πολύ βαθιά της ήταν ο καλόγερος αυτός, μέσα στα σκοτάδια του απλάχνου, και δειλιάζε, δεν ήθελε να τον ανασύρει στο φως.

— Δε θες να σου πω ένα αληθινό παραμύθι, παιδί μου; παρακάλεσε τέλος το γιο της.

Ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μάτια, μάζεψε τα φρύδια.

— Όχι, αυτό, αυτό, κανένα άλλο! Πώς τον προσποιείσαι, πότε; Πού; Και τι σου είπε; Και πώς γλίτωσες; Πολλά λέν, μα δεν τα πιστεύω; ήρθε η ώρα πια, θέλω να μάθω!

Στράφηκε σε μάνα.

— Κάθε άνθρωπος, είπε, έχει ένα κρυφοβόμβοδο στη ζωή του; τούτο είναι το κρυφοβόμβοδο της μάνας μου.

— Καλά, γιε μου, θα σου τα πω όλα, έκαμε η κυρα-Πίκα τα-ραγμένη; σούχασε.

Απώθησε τα χέρια στην ποδιά της, τα δάκτυλά της ήταν κο-

νυμένα σαν του γιου της, κι έπαιζε νευρικά στις φούκιες της κι άσπρο της μανυλάκι.

— Ήταν δέλι, άρχισε αργά, θαρρείς μοχτούσε να θυμηθεί, «αββατοβράδυ» αργασάλευα στην αυλή του πατρικού σπιτιού και πούζα τις γλάστρες, τα βασιλικά, τις μαντζουράνες, τους καττιφές; ένα γεράνι κόκκινο είχε το δελινό εκείνο ανθίσει, και στέκουσαν και καμάρωνα την ομορφιά του.

«Όπου, ξάφνου, κάποιος έδωκε δυνατή απροσδό στην ξό-ιαρτα και μπήκε; στράφηκε τρομαγμένη; ένας άγιος καλόγε-ρος στέκουνταν μπροστά μου, φορούσε κουρελιασμένο ράσο, ένα κοντρό σκονί έζωνε τη μέση του κι ήταν ξυπόλυτος.

«Άνοιγα το στόμα να φωνάξω, μα αυτός άπλωσε το χέρι και μου 'φραζε το στόμα. «Ειρήνη στο σπίτι εταύτα!» σπύκωσε το χέ-ρι και το βλόγησε. Η φωνή του ήταν βαριά, άγρια; μα στη μέση μέση της φωνής ένιωσα ανεπίσητη τριφεράδα. Ήθελα να τον ρωτήσω ποιος είναι, τι θέλει, γιατί 'ναι λαχανιασμένος, ποιοι τον κυνηγούν; Μα το λαρύγγι μου ήταν σφιγμένο, η φωνή δεν έβγαине.

«— Ναι, με κυνηγούν, είπε; μάντευε από το σάλεμα των χειλιών το ριότιμά μου; με κυνηγούν οι αντίχριστοι; είμαι ο καλόγερος Πέτρος, δεν έχεις ακουστά; Που σήκωσε την κουρελιασμένη σημαία του Χρίστου με τ' άσπρα κρίνα που γυρίζε κοφές και κοριά ξυπόλυτος και πεινασμένος, και πήρε το φραγγέλι από το χέρι του Χρίστου και δίδωνει από το νάο του Θεού τους πόρνους, τους ψεύτες, τους άτιμους.

«Μίλουσε ακόμα, κι ακούστηκε βουή μεγάλη στο δρόμο, τούσημα πολλή περνούσε και γιουκαίζε και φοβέριζε και χτυπούσε τις πόρτες, κι η καμπίνα της εκκλησιάς της γειτονιάς μας άρχισε να βαράει μανιασμένη.

«Ο καλόγερος έσφιξε τη γροθιά του, στράφηκε κατά την ξό-πορτα και στρούφιξε το κελί του σαρκαστικά.

«— Μυρίστηκαν στον αέρα το Χριστό, το μεγάλο τους οχτρό, έγρουξε, και κιμούν πάνω να τον σταυρώσουν. Ε Πιλάτοι και Καϊάφες, έρχεται, έρχεται, έφτασε η Δευτέρα Παρουσία!

«Το τσούρμιο πέρασε, δεν αποκόπησε να χτυπίσει την πόρ-τα μας, πήραν κατά το γιοφύρι, κάθκαν. Απόμενα ολομόνα-χη με τον καλόγερο μέσα στην αυλή, είχα καρφομένα τα μάτια

στο κόκκινο γεράνι κι έτρεμα: μια δύναμη πετιόταν από τον άγριο ετούτο καλόγερο, και δεν μπορούσα να τη βασιτάξω και τα μάτια του με κοιτάζαν με αλλόκοτο θυμό και τρεπεράδα. Φούχτωσε το κόκκινο γεράνι, του 'δωκε μια και το μάδησε κι εγώ έσυρα φωνή και τα μάτια μου βούρκωσαν. Μάζεψε τα κοτρά φριτίδια του.

*— Δεν ντρέπεσαι να κάνεις την ψυχή σου να κοπάζεις τα πλάσματα και να μην κοπιάς τον Πλάστη; Όλες οι ομορφιές της γης πρέπει να καθούν, γιατί μας εμποδίζουν να βλέπουμε τον Δόρατο.

Ο φραγκίσκος, που ως τώρα ήταν σκυμμένος κι άκουγε, πνάχτηκε τα μάγουλά του είχαν ανάψει.

— Όχι, όχι, φρόναζε, όχι!

Σπράφθηκε σε μένα:

— Τι λες και συ, φράπε Λεόνε;

— Τι να πω, αρχοντόπουλό μου, εγώ χοντρός άνθρωπος είμαι, για να πιστέψω, πρέπει να δω και ν' ακούσω και ν' ανηϊξω μονάχα όταν βλέπω τα ορατά μπορώ να μαντέψω τι θα 'ναι ο Δόρατος' αν έλειπαν αυτά, θα 'μουν χαμένος.

— Η ομορφιά είναι θυγατέρα του Θεού, έκαμε ο φραγκίσκος κοιτάζοντας από το ανοιχτό παράθυρο την αυλή, την κληματαριά και μερικά άσπρα συννεφάκια που αρμένιζαν στον ουρανό' η ομορφιά είναι θυγατέρα του Θεού, αυτό ξέρω εγώ και μονάχα, όταν την κοιτάζουμε, μπορούμε να μαντέψουμε το πρόσωπο του Θεού. Αυτό το γεράνι που μάδησε ο καλόγερός σου, μάννα, θα τον βουλιιάξει στην Κόλαση.

— Το 'καμε για να σώσει την ψυχή μου, αντιμίλησε η κυρα-Πίκα' τι 'ναι ένα γεράνι μπρος στην ψυχή του ανθρώπου; Ο καλόγερός μου, καθώς λες, θα μπει στην Παράδεισο με το κόκκινο αυτό γεράνι στο χέρι' γιατί έσωσε την ψυχή μου.

— Πώς; έκαμε ο φραγκίσκος και κοιτάζε ξαφνιασμένος τη μάννα του' έσκαψε την ψυχή σου; Μα δεν ήρθε τότε ο πατέρας σου και τον έδιωξε κι όλα τέλειωσαν; Έτσι μου είχες πει, και τώρα... Γιατί δε μου 'πες την αλήθεια;

— Γιατί όταν πουν μικρός δε θα καταλαβαίνεις, κι όταν μεγάλωσες, να σου το 'λεγα, θα γελούσες' τώρα που αρρώστησες, παιδί μου, και ξεθύμανε μια στάλα η σάρκα σου, μπορείς

ν' ακούσεις τα μυστικά μηνύματα του Θεού χωρίς να γελάσεις' γι' αυτό σου το λέω.

— Λέγε, μάννα, λέγε, έκαμε ο φραγκίσκος ταραγμένος, όχι, ίσ' θα γελάσω' μπορεί και ν' αρχίσω τα κλάματα' ήρθε η στιγμή, έχεις δίκιο, μάννα, ήρθε η στιγμή ν' ακούσω.

Δεν πρόφτασε ν' αποσύρει το λόγο κι απότομα ξέσπασε στα κλάματα.

Η μάννα τρέμαζε, τον αγκάλιασε.

— Γιατί κλάις, παιδί μου, γιατί τρέμεις;

— Γιατί νιώθω μέσα μου το αίμα σου, το αίμα σου, μάννα...

Η κυρα-Πίκα σκούπισε με το μαντιλάκι της τον ιδρώτα στα μελίγγια της και στο λαιμό, με κοιτάζε' δίστασε μια στιγμή, λες και δεν ήθελε να μιλήσει μπροστά μου. Κι εγώ σηκώθηκα:

— Θες να φύγω, κυρά μου; φεύγω.

Ο φραγκίσκος άπλωσε προσταχτικά το χέρι.

— Μείνε' δε θα πας πουθενά' μην ντρέπεσαι, μάννα, μιλά.

Κοίταξε την κυρα-Πίκα, κι εκείνη μου 'ριξε μια κοφτερή ματιά, τα φρύδια της κουνήθηκαν, με ζύγριζε.

— Μείνε, είπε τέλος' δεν είναι καμιά ντροπή, καθαρή η καρδιά μου, θα μιλήσω.

— Λοιπόν; έκαμε ο φραγκίσκος κοιτάζοντας ανυπόμονα τη μάννα του.

— Έβαλε ο καλόγερος το χέρι του απάνω στο κεφάλι μου κι ένιωσα μια φλόγα να κατεβαίνει στο μυαλό μου, να πνάνει το λαιμό μου, να καίει τα σελικά μου' τι 'ταν η φλόγα εκείνη; Μου ερχόταν να βάλω τα κλάματα ή ν' αρχίσω στη μέση της αυλής να χορεύω ή να ξεχυθώ στους δρόμους, να πετάξω τα σαντάλια μου και να πάρω τις στράτες, να μην ξαναγυρίσω στο σπίτι του κυρού μου... Καίγουνται' τι 'ταν εκείνη η φλόγα; Θα 'ταν ο Θεός, αυτός θα 'ταν ο Θεός, φρόναζε μέσα μου, έτσι μπαίνει στον ανθρώπο.

Τα μάγουλα, ο λαιμός της κυρα-Πίκας είχαν ανάψει. Σηκώθηκε, πήρε από το παράθυρο την κρουσταλλένια μπιρίλια το νερό, γέμισε ένα ποτήρι, το 'πιε' ξαναγέμισε το ποτήρι, ήπιε πάλι, σα να 'θελε να οβίσσει τη φλόγα μέσα της.

— Και τότε; έκαμε ο φραγκίσκος που δεν κρατιόταν πια, τότε; Η κυρα-Πίκα έσκυψε το κεφάλι.

- Τότε, παιδί μου, ο νους μου σάλεψε, δε με χωρούσε πια το σπίτι του πατέρα μου, κι όταν ο καλόνγερος άνοιξε την πόρτα και στάθηκε και μου 'γνεψε «Ελα!», εγώ πέταξα τα σαντάλια μου στη μέση της αυλής κι έτρεξα πίσω του.

Ο Φραγκίσκος γούρλωσε τα μάτια· έκαμε να μιλήσει, δεν μπορούσε τον κοίταζε ανήσυχος· δεν μπορούσα να καταλάβω, τρόμος ήταν απός που αναστάσιωνε και στρουφιζε το πρόσωπό του, τρόμος, χαρά, περγέλια; Για και τα τρία, το ένα υστερα από το άλλο; Για και τα τρία μαζί, και το πρόσωπό του ποτε έβρισνε κατάχλομο, ποτε άναβε κατακόκκινο κι άχνιζε.

Τέλος μπόρεσε να παίξει τα κέλια του, μίλησε:

- Έφυγες; Πήγες μαζί του; Παράτησες το σπίτι σου;

- Ναι, αποκριθήκε η κυρα-Πίκα κι η φωνή της ήταν τώρα ήσυχη, αλαφρωμένη. Ήμιουν δεκάξι χρονών, η καρδιά μου ήταν ανοικτή, έτοιμη να δεχτεί όλα τα όαση... Κι ο Θεός μου παρουσιάστηκε, το δειλινό εκείνο, όπως αυτός ήθελε· σε άλλες κοπέλες παρουσιάζεται σαν όμορφο αρχοντόπουλο, σε μένα σαν άγριος κουρελής καλόνγερος, ξυπόλυτος. Έτρεχα πίσω του, πήραμε σβάρνα τα χωριά, μου μιλούσε για τη φτώχεια, για την αγνοητία, για την Παράδεισο και την Κόλαση, κι η γης έφευγε κάτω από τις γυμνές πατούσες μου, της έδινα μια κλοτσιά κι ανέβαινα μαζί με τον καλόνγερο στον ουρανό.

*Ανεβήκαμε, κατεβήκαμε βουνα, μπαίναμε στα χωριά οι δυο μας σα μεγάλοι κατακτητές, στέκουνταν αυτός στην πλατεία του χωριού, πηδούσε απάνω σε μιν πέρα, σήκωνε το μπράτσο και σφεντόνιζε τ' αναθέματα στους άθεους, στους άπιστους, στους άρχοντες του κόσμου. Κι όταν νύκτιωνε, στέκουνταν εγώ μπροστά του, κρατούσα αναμμένη λαμπάδα και φώναζα το φρεβρό του το πρόσωπο, να το βλέπουν οι χωριάτες και να τους πάνει τρόμος.

*Όποσο ο πατέρας μου είχε στείλει καρβουλατίους, αλώνισαν ολούθε βουνα και χωριά, με βρήκαν μαζί τους ήταν κι ο αδερφός μου, με άρπαξε, με ανέβασε στα καπούλια του αλόγου του και γύρισσε σπίτι.

Η κυρα-Πίκα σάπασε· κοίταξε το γιο της, του χαμογέλασε.

- Ύστερα από λίγες μέρες με πάντρεψαν.

Ο Φραγκίσκος έκλεισε τα μάτια· κανέναν μας δεν άνοιγε

το σπίτι να μιλήσει· και τότε, στη μεγάλη σιγή, ακούσαμε το κουνάρι, να κελαιδάει αλλοπαρμένο, με το λαμό τεγτωμένο, κειά τον ουρανό. Όλη την ώρα που μιλούσε η κυρά του, θα κελαιδάσε, μα εμείς δεν το ακούγαμε· ο νους μας είχε γεμίσει από μιν ξυπόλυτη κοπέλα που έτρεξε λαχανιασμένη πίσω από έναν άγριο καλόνγερο.

Κι άξαφνα άνοιξε ο Φραγκίσκος τα μάτια· η φωνή του είχε κιντρινεί, βράχνιασε:

- Θέλω να μείνω μόνος· 'φευγάει!

Η μάνα του κι εγώ σπκοθήκαμε· δε βγάλαμε άχνα, ανοίξαμε την πόρτα και φύγαμε.

Όλη τη νύχτα εκείνη δεν αφήκε ο Φραγκίσκος κανένα να μινε στην κάμαρά του· τον ακούγαμε να στενάζει, και ποτε να σπκόνεται, ν' άνοιγει το παράθυρο να πάρει αέρα.

Το πρωί άκουσα τη φωνή του να με κράζει:

- Φράτε Λεόνε!

Έτρεξα· ανάσκελα πεσμένος στα σεντόνια, σπάραζε· το πρόσωπό του σαν το κερύ.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε χωρίς να στραφεί να με κοιτάξει, φράτε Λεόνε, είμαι χαμένος· δεξιά μου ο γκρεμός του Θεού, αριστερά μου ο γκρεμός του Σατανά, αν δεν έχω φρερά, χάθικα· ήτο πέσο!

- Τι έπαθες, Φραγκίσκο μου; έκαμα και τον έσφιξα στην αγκαλιά μου· γιατί τρέμεις;

- Το αίμα της μάνας μου, μουρμούρισε, το αίμα της μάνας μου, δεν το άκουσες; Η τρέλα!

- Δεν ήταν η τρέλα, Φραγκίσκο μου, ήταν ο Θεός που την έσπρωξε.

- Η τρέλα! Οληνύχτα νειρεύουνταν πως πέταξα κι εγώ στην αυλή του κυρού μου τα σαντάλια μου και γρεμίζουσαν... Άπλωνα τα χέρια μου να πιασιώ, έπανα αέρα!

Τίναζε αυηλά τα χέρια του, τ' ανοιγοκλείουσε, αγκαλιάζε τον αέρα.

Του κάδεμα αργά, σερά το μέτωπο, σιγά σιγά γαλάνευε, εγειρε το κεφάλι στο στήθος, σα λαβομένο πουλί, και σε λίγο τον πήρε ο ύπνος.

Τον καίταζε έτσι που κοιμόταν και μάκουσαν να μαντέψω

τι μπαίνονταν μέσα στα σπλάχνα του, τώρα που όλες τις πόρτες τις άνοιξε ο ύπνος. Γιατί το πρόσαιό του και κάθε στιγμή άλλαζε· τότε τα φρούδια του σηκώνουνταν ξαφνιασμένα, τότε τα χείλια του λυγούσαν με άφραστη θλίψη, και τότε μια λαμπρή έπεφτε απάνω σε όλο του το πρόσαιο και τα βλέφαρά του ανα-πετάριζαν, σα να μην μπορούσαν να τη βασιλεύουν.

Άσφρα άπλωσε τα χέρια, άρπάζε το μπράτσο μου με τρόπο.

- Φράτε Λεόνε, εσύ 'σαι, φώναζε. Τον είδες;

- Ποιον.

- Τώρα έσβησε στον αέρα· είναι ακόμα στον αέρα!

- Μα ποιος, αρχοντόπουλό μου; Θα 'ταν όνειρο.

- Όχι, δεν ήταν όνειρο, όχι! Υπάρχει ένα πράγμα πιο αληθινό από την αλήθεια, φράτε Λεόνε; Αυτό ήταν!

Ανακάθισε στο κλινόρι, έτριψε τα μάτια.

- Θαρρείς πως κοιμόμουν; Δεν κοιμόμουν· οι πόρτες ήταν κλειστές και μπήκε μέσα ψάχνοντάς, με τα χέρια απλωμένα, σαν τυφλός· ντυμένος χιλιάδες κουρέλια, χιλιάδες μπαλόνια, και μύριζε σάπιο κρέας. Έφτασε στο κρεβάτι μου, έψαζε, με βρόικε. «Εσύ 'σαι ο γιος ο κανακάρης του σιορ Μπερνάρντο;»
- Εγώ, αποκρίθηκα κι έτρεμα. - Έλα, σίκα, γδύσε με, πλύνε με, δός' μου να φάω!» Δεν παρακαλούσε, πρόσταζε.

«Ποιος είσαι; - Πρώτα γδύσε με, πλύνε με, δός' μου να φάω!» Σπκόθηκα, πήρα να τον γδύνω· η κουρέλια ήταν εκεί· να, Θεέ μου, η μπαλόνια, η βράμα! Κι όταν απόμεινε γυμνός, η σαράβαλο το κορμί του, η πόδια ηρησμένα, σαφάντα-πληγισμένα! Το κεφάλι του ήταν χωμένο σε κουκούλα, την έβγαλα, φάνηκαν τα μελίγνια του χαρακωμένα από πυρωμένο σίδερο· και στο μέταπό του είχε μια κόκκινη πληγή, σα σταυρό. Μα ό,τι μου 'κανε φρίκη ήταν οι μεγάλες τρύπες που είχαν τα χέρια και τα πόδια του κι έτρεχαν αίματα. «Ποιος είσαι; τον ξαναρώτισα κοιτάζοντάς τον με απδία και τρόμο. - Πλύνε με!» αποκρίθηκε αυτός. Πήγα, ζέσινα νερό, τον έπλυνα· κάθισε στην κασέλα ετούτη. «Τώρα να φάω» είπε. Του 'φερα ένα μεγάλο πιάτο φαί, έσκυψε, πήρε μια φούχτα στάχτη από το τζάκι, την έριξε απάνω στο φαί, άρχισε να τρώει.

»Απόφασε, σπκόθηκε, μου πήρε το χέρι· το πρόσαιό του τώρα είχε γολινέψει, με κοίταζε με τρυφεράδα, με συμπόνια.

«- Τώρα είσαι αδερφός μου, είπε· αν σκίψεις απάνω μου, (κι όεις το πρόσαιό σου· αν σκίλω απάνω σου, θα δώ το πρόσαιό μου· είσαι αδερφός μου· έχε γεια, φεύγω. - Που πάς; - Όπου θα πας· καλήν αντάμωσι!»

Είπε, κι αφανίστηκε· σκόρπισε στον αέρα· ακόμα η μύρη-ήνι του στον αέρα! Ποιος ήταν; Ποιος; Τι λες και συ, φράτε Λεόνε;

Δεν αποκρίθηκα· μεταποτίστηκα απάνω στην κασέλα όπου καθόμουν, μην μπας και αγγίξω τον σάρτα· ποιος να 'ταν; Μίνυμα από τους σκοτεινούς δαιμόνους; Μίνυμα από τις φού-μερές δυνάμεις; Ένα μονάχα ένιωθα, σίγουρα: γύρα από το αφ-χοντόπουλο ετούτο, μεγάλος πόλεμος γίνονταν στον αέρα.

Πέρασαν ακόμα τρεις μέρες· το αίμα άρχισε ν' αναρεί στα χείμα· μάγουλα, στερεώνονταν οι αρμοί, πήρε να πεινάει η σάρκα και ζητούσε να φάει· τα χείλια του φραγκίσκου κοκκί-νισαν. Και μαζί με το κορμί ανασυλόνονταν κι η ψυχή, και μαζί της κι ο κόσμος· όλα έρχονταν πάλι -τα συγύρια της κά-μρας, η αυλή, το πηγάδι, η κληματαριά κι οι φωνές έξω του δρόμου κι οι συνοστεριές τη νύχτα απάνω στον ουρανό· κι ορ-διναζούνταν στη θέση που τους είχε δώσει ο καιρός κι ο Θεός. Έμπανε τώρα, μαζί με το αίμα του φραγκίσκου, κι ο κόσμος σε τάξη.

Την τέταρτη μέρα κτυπούσαν, ξημερώματα, οι καμπάνες του Λι-Ρουφίνου, η κυρα-Πίκα κίνησε για την εκκλησιά και πύ-σω της η γριά παραμάν· ο σιορ Μπερνάρντο δεν είχε ακόμα γυρίσει από την περιοδεία του. Οι καμπάνες κτυπούσαν γιορ-τάσημα, γιατί σήμερα, 23 του Σετέμβρη, ήταν η γιορτή του Άι-Λαριανού, του αγαπημένου άγιου της Ασιζης· το εκκλησάκι του έρεβε κάρβαλο, απόδω από την πολέπια, στον κατήφορο, καπιά τον κάμπο. Μια φορά το εκκλησάκι αυτό ήταν στις δόδες του, γίνονταν εδώ, κάθε χρόνο τέτοια μέρα, τρανταχτό πανη-γύρι, γέμιζε το κόνισμα του άγιου χρυσά κι ασπμένια ταξιμα-τα· μα τώρα ρήμαζε, ξεσάκιαν οι τοίχοι, δεν του 'μεινε παρά ένας μεγάλος βυζαντινός σταυρός, κι απάνω του, κλωροπρά-σινος, όλο αίματα, κρέμουνταν ο Χριστός σταυρωμένος. Μια γλυκα παράξενη είχε ο Χριστός αυτός, μια θλίψη, όχι θεϊκή, παρά ανθρώπινη, το 'νωδες, έκλαψε, πέθανε σαν άνθρωπος,

Κι οι χριστιανοί που γονάτιζαν μπροστά του και τον κοίταζαν, ανατρίχιαζαν σα να 'ταν αυτοί σταυρωμένοι και πονούσαν.

Είχα μπει πρὸς στην κάμαρα του Φραγκίσκου μου 'ξε παραχωρήσει η κυρά-Πίκα, όσο θα 'λειπε ο άντρας της, μια μικρή καμφούλα να κοιμώμαι και να βρίσκουμαι κοντά στο γιο της· γιατί ακατάπαυτα με ζήτησε στην αρωάστια του και δεν ήθελε να μακρύνω από κοντά του. Σήμερα τον βρήκα ανακαθισμένο στο στρώμα του, χαρούμενο. Είχε καρφωμένα τα μάτια του στην πόρτα και με περιμενε.

- Έλα το λοιπόν, λιοντάρι του Θεού, φρόναζε ως με είδε, βλέπω χτένισες τη καίτη σου σήμερα κι έστριψες λιονταρίσια το μoustάκι σου· αναγλείφεις τα κείλια σου, έφτας:

- Άς είναι καλά η μάνα σου, Φραγκίσκο μου, αποκρίθηκα· πριν κινησει για την εκκλησιά, μου πειψε με την παραμάνη της ψωμί, τυρί και γάλα· μα την πίστη μου, τι να σου πω, αρχοντόπουλό μου, αρχίζω και γίνουμαι λιοντάρι.

- Γέλασε.

- Κάθισε, μου 'πε και μου 'δείξε τη σκαλιστή κασέλα δίπλα στο κρεβάτι.

Ακούστηκε πάλι το καναρίνι να κελαηδεί· το 'ξε χτυπήσει ο ήλιος, και το σπθάκι του κι ο λαμός είχαν γεμίσει τραγούδι. Αμίλητος ο Φραγκίσκος το κοίταζε πολλήν ώρα, με το στόμα μεσυνονιμένο, και τα μάτια του είχαν θαμπώσει.

- Ξαν την ψυχή είναι και το καναρίνι, μουμούρισε τέλος· θεωρεί τα κάγκελα γύρω του μα δεν απελευθέρωνται, τραγουδάει, τραγουδάει, και να δεις, φράτε Λεόνε, μια μέρα το τραγούδι του θα οπάσει τα κάγκελα.

Χαιρογέλασ' να 'ταν έτσι εύκολο να απουν τα κάγκελα! συλλογίστηκε· μα ο Φραγκίσκος είδε το χαμόγελό μου, πικράθηκε.

- Τι· Δεν το πιστεύεις; έκαμε· δε σου 'ρθε το λοιπόν ποτέ στο νου ν' αναρωτηθείς αν υπάρχει σώμα -κόκαλα, τρίχες, κρέας- για μπάς κι όλα είναι ψυχή.

- Ποιέ, ποιέ, Φραγκίσκο, συμπάθησε με· είμαι, σου λέω, χοιρός άνθρωπος, κοντρός κι ο νους μου.

- Μπε και μένα, φράτε Λεόνε, δεν ήρθε ποτέ στο νου μια τέτοια υποψία· μονάχα τώρα στην αρωάστια μου. Εσένα σε

φρόνηε ο Θεός και σ' έφερε κοντά του από το μονοπάτι της εμπειρίας· μένα, θαρρώ, από το μονοπάτι της αρωάστιας. Κι ουκ τη μέρα, τη νύχτα, όταν κοιμώμουν και δεν μπορούσα να του αντισταθώ. Μπάς και δεν υπάρχει κορμί, συλλογίζουμουν· οτι ανείρατά μου, παρά μονάχα ψυχή· Μονάχα την ψυχή που μπορούμε ν' αγγίζουμε και να δούμε τη λέμε σώμα. Όλες τις νύχτες της αρωάστιας μου, ως μ' έπαιρνε ο ύπνος, ένιωθα το κορμί μου να διανεύει ανάλαφρα, πίσυχα, απάνω από το κρεβάτι μου, έβγαινε από το παράθυρο και σερίαντιζε στην αυλή, ακουμπούσε απάνω στην κληματαριά κι ύστερα κυματιστά μετοριζούνταν απάνω από τις στέγες της Ασίζης· και τότε άξαφνα κατάλαβα το μεγάλο μυστικό· δεν υπάρχει σώμα, δεν υπάρχει σώμα, φράτε Λεόνε, μονάχα ψυχή!

Τινάχτηκε απάνω στο στρώμα του, το πρόσπτο του έλαμψε.

- Κι αν υπάρχει μονάχα ψυχή, ξεφόνισσε χαρούμενος, αν υπάρχει μονάχα ψυχή, ως πού μπορούμε να φτάσουμε, φράτε Λεόνε! Μ' ένα πύδημα, δεν υπάρχει πια σώμα να μας εμποδίζει, φτάνουμε στον ουρανό!

Σάπαινα. Δεν καταλάβαινα καλά τα λόγια, μα η καρδιά μου, αυτή τα καταλάβαινε όλα.

- Και το πύδημα αυτό το 'καμα στα ανείρατά μου, εξακούθησε ο Φραγκίσκος και τίνανε δυνατά, σα φτερούγες, τα μπράτσα του κατ' τον ουρανό· νά, έτσι! Δεν υπάρχει πράμα πιο απλό, πιο εύκολο, όταν νειρεύεσαι· μα θα το κάμω, θα δεις, πέρα την απόφραση, το αίμα της μάνας μέσα μου φωνάζει, θα το κάμω και τώρα που ζύντησα· δύσκολο πολύ· βοήθα με, φράτε Λεόνε!

- Να σε βοηθήσω, αδερφέ Φραγκίσκο, να σε βοηθήσω μετ' αλά καράς, μα πώς; Κολυβογράμματα τα γράμμάτά μου, λίγο το μυαλό μου· δεν έχω παρά μονάχα την καρδιά, μα τι να την κάμεις; Ζουρλή από φυσικού της η κακομοίρα, ψωροπερήφανη, μην της έχεις εμπιστοσύνη. Πώς, το λοιπόν, μπορώ να σε βοηθήσω;

- Μπορείς, μπορείς, γρήγορα κιόλας· άκου· αύριο θα μπορέσω να σπκοθώ· πάρε με από το μπράτσο, αναβάστα με να μην πέσω· θα πάμε στο εκκλησιάκι του Άι-Δαμιανού!

- Του Άι-Δαμιανού! έκαμα ξαφνιασμένος· έξεις, σήμερα

γιορτάζει η χώρα του' δεν άκουσες τις καμπάνες;

- Σήμερα! έκαμε ο Φραγκίσκος χτυπώντας τα χέρια' γι' αυτό λοιπόν...

- Τι;

- Είδα όνειρο... Τον είδα στ' όνειρό μου... Ήρθε απόψε τη νύχτα, στον ύπνο μου, κουρελιάρης, ζηλότυπος, ακουμπούσε στα δεκανίκια κι έκλαιγε. Κι εγώ τρώμαξα, έδραμα να τον αναβαστάξω, φίλησα τα χέρια του: «Άγιε του Θεού, μην κλαίς, του 'πα, τι έπαθες; Δεν είσαι στην Παράδεισο; Κλαίνε, το λοιπόν, και στην Παράδεισο;» Κούνησε το κεφάλι του. «Κλαίνει και στην Παράδεισο, μου αποκριθήκε, μα για τους ανθρώπους που σούφρονονται ακόμα στη γης. Σε είδα εξαπλωμένο, ήσυχο, στο πομπουλένιο αρχοντικό σου κρεβάτι και σε λυπήθηκα. Τι κοιμάσαι, Φραγκίσκο, δεν ντρέπεσαι; Η Εκκλησία κιντουνεύει.

»- Κιντουνεύει; Και τι μπορώ να κάμω εγώ; Τι θες να κάμω;

»- Άπλωσε το χέρι, βάλε τους ώμους σου, μην την αφήσεις να πέσει!

»- Εγώ; Εγώ; Ο γιος του Μπερναρντίνε;

»- Εσύ, ο Φραγκίσκος της Ασίζας. Ο κόσμος γκρεμίζεται, ο Χριστός κιντουνεύει, σπκω απάνω' βάλε τη ραχι σου, ανακράτησε τον κόσμο να μην πέσει. Σαν το παρεκκλήσι μου κατάντησε η Εκκλησία, κάρβαλο' στύλωσέ τη!»

»Μ' έπιασε από τον ώμο και με σκούνησε δυνατά: ξύνησα τρομαγμένος.

Γύρνωσε τον ώμο του.

- Νά, θαρρώ, είπε, θα δεις ακόμα τις δαχτυλιές του στον ώμο μου' ζύγωσε!

Ζύγωσα' μα ευτύς πεσodόρησα τρομαγμένος: έκαμα το σταυρό μου.

«Μνήσπιτί μου, Κύριε!» μουρμούρισα κι έτρεμα' απάνω στον ώμο του Φραγκίσκου ξέκρινα καθαρά γαλαζώματες βουλες, σα δαχτυλιές.

- Είναι τα δάκτυλα του Άγιου Δαμιανού, είτε ο Φραγκίσκος, μη φοβάσαι.

Και σε λίγο:

- Κατάλαβες τώρα γιατί θα πάρμε στο εκκλησιάκι του Άγ. Δαμιανού; Είναι ετοιμόρροπο, εμείς θα το στυλώσουμε: εμείς οι

ήμιοι μας, φράτε Λέονε, με πέτρες κι αβέσπι' και θα γεμίσουμε λίδι το σβημένο καντήλι του άγιου, να φωτιστεί πάλι το πρόσωπό του.

- Αυτό μονάχα να 'θελε, Φραγκίσκο, να σου παραγγείλει; για μπας...

- Αυτό, αυτό! έκαμε ο Φραγκίσκος και μου 'φραζε το στόμα, σα να τρώμαζε μην πάω παραπέρα' ας αρχίσουμε από αυτό, σούπα!

Σάπιασα' μα η καρδιά μου χτυπούσε δυνατά: ένκοβα, τ' όνειρο αυτού του Φραγκίσκου ήταν από Θεού, μήνυμα μυστικό, προφέρó' έξωρα πως όταν ο Θεός αρπάξει τον άνθρωπο, σπλάχνος πια δεν έχει, τον πινάζει από κορφή σε κορφή, κι ας γίνει χίλια κομμάτια' και γι' αυτό κοιτάξα το Φραγκίσκο ν' ανασπκόνηται χαρούμενος από το κρεβάτι του, και μένα με είχε πιάσει ηρόσος.

Την άλλη μέρα το πρωί βρήκα το Φραγκίσκο σπικωμένο' ακουμπούσε στο μηράσιο της μάνας του και περιδιάρβαζε στραμιαστά το σπίτι' γούρλωνε χαρούμενος τα μάτια κι έβλεπε, σα για πρώτη φορά, τις απλόκορες κάρφες, τις σκαλιστές κασέλες, τ' άγια κονίσματα στο εικονοστάσι, και τη σπηγή εκείνη, ορθός στο κατώφλι της αυλής, καμάρωνε το πηγάδι με τα μυριστικά -το μαρένιο αφρόκευλο και γύρα τις γλάστρες με τα μυριστικά -το βιολισικό, τις μαντζουράνες, τους κατιφέςδες, που θύμιζαν στην κυρα-Πίκα την αγαπημένη της πλιόκαρη πατρίδα' και στην κόρη του τοίκου, πλάι στην ξόπορτα, το πέτρινο άγαλμα της Παργιάς της Αβινιοπούλας με το μικρούλικο Θεό στην αγκάλη.

- Καλώς το λιοντάρι του Θεού, έκαμε ως με είδε και γέλασε' ετούτο είναι το λιοντάρι που πάει στ' αρνιά και τους ζητάει ελεημοσύνη, αντί να τα φάει!

Στράφηκε στη μάννα του.

- Ποιος Ευαγγελιστής, μάννα, είχε σύντροφό του το λιοντάρι, ο Λουκάς;

- Όχι παιδί μου, ο Μάρκος, αποκρίθηκε η κυρα-Πίκα και στένεψε' αριά και πού πηγαινεις στην εκκλησιά, πού να ξέρεις!

- Το λοιπόν, έκαμε ο Φραγκίσκος κι ήρθε κι ακούμπησε απάνω μου, εγώ 'μαι ο Μάρκος και τούτος το λιοντάρι μου, πάρμε!

- Πού πας, παιδί μου; έσυρε φωνά η μάνα' δε βλέπεις; Ακόμα δεν μπορείς να σταθείς στα πόδια σου.
- Μην έχεις φόβο, μάνα! μια δεν κοιτάς; Έχω μαζί μου το λιοντάρι.

Με πήρε από το μπράτσο:

- Στ' όνομα του Θεού! είπε κι έκαμε το σταυρό του.
- Στο κατώφλι της ξόπορας στάθηκε.
- Μάνα, είπε, η μέρα έχουμε σήμερα.
- Κυριακή, παιδί μου.
- Τι μένα; Πόδες του μινός;
- 24 του Σετέμρη, παιδί μου! Γιατί ρωτάς;
- Έρπα μέσα, μάνα, και γράψε πίσω από το κόνισμα του Σταυρωμένου στο εικονιστάσι μας: «24 του Σετέμρη, ημέρα Κυριακή, 1206 χρόνια από τη γέννηση του Σωτήρα, ο γιος μου ο Φραγκίσκος ξαναγεννήθηκε.»

.IV.

Τ'ι 'ταν εκείνο το πρωινό ξεκίνημα, τι φτερούγες μάς σήκωναν και μας πέρασαν από τα στενωπόρια της Λοίζης, ηύισαμε στην πλατεία του Λι-Γιόργη, βγήκαμε από την καρπόπορτα και μπήκαμε στη στράτα που καταφορίζει κατά τον κήμπο!

Πρωί κινοποριάτικο, ανάλαφρη άκνη απάνω από τις ελιές και τ' αμπέλια, τα σαφύλια κρέμουνταν, κι άλλα κείτονταν κατάχαμα και περίμεναν τις τρυγίτες: τα στερνά σύκα μέλωνιν απάνω στις συκιές, και τα τριγύριζαν, τυβίζοντας, πεινασμένοι οι συκοφάδες. Οι ελιές φορτωμένες καρπό, και τρέμοιπαζε στο κάθε φυλλαράκι τους κι από μια σταλα φως, και κάτω ο κάμπος κοιτόταν, γιατί δεν είχε ακόμα σπικωθεί η πρωινή, τριφερή πολύ καταχνιά. Τα χωράφια χρυσολογούσαν θερμομένα, κι ανάμεσα στην καλαριά έλαμπαν οι στερνές παπαρούνες, ντυμένες πορφύρα, σα βασιλίσσες, και μ' ένα μαύρο σταυρό στην καρδιά τους.

Τι χαρά ήταν εκείνη, πώς πετούσε η καρδιά μας, όχι μονάχα έμιας, αλάκερου του κόσμου!

Ο Φραγκίσκος ήταν αγνώριτος: πού είχε βρει τόσο χαρά και τόσο δύναμη! Δεν είχε πια ανάγκη να τον ανακρατώ, πήγαινε μπροστά, λυγρός, ανάλαφρος, σαν άγγελος: πήγαινε μπροστά και τραγουδούσε τρουβαδούρικούς σκοπούς στη γλώσσα της μάνας του: κι έβλεπε για πρώτη φορά τον κόσμο.

Δυο άγια βόδια πέρασαν, κάτσιντρα, τραχηλοτά, στεφανομένα με στάχυα. Ο Φραγκίσκος στάθηκε ξαφνιασμένος και τα καμάρονε: κουνούσαν δεξιά ζερβά νοζλίδικα το γυαλιστερό λαιμό, και με τις τραχιές γλώσσες τους ανάγλειφαν τα ογρά τους ρουθούνια. Άπλωσε ο Φραγκίσκος το κέρι, τα καιρέτισε.

- Τι αρχοντιά, μουρμούρισε, τι συνεργάτες του Θεού, τι πο-

Λεμιστές μεγάλοι!

Ζύγωσε, κάδεψε τα φαρδιά κάσπηρα καπούλια· και τα βόδια στράφηκαν πρηνά, καλοπροαίρετα, και τον κοίταξαν σαν άνθρωποι.

- Να 'μουν Θεός, μου 'πε γελώντας, θα 'μπαζα και τα βόδια στην Παράδεισο μαζί με τους αγίους... Μπορείς εσύ, φράτε Λεόνε, να φανταστείς Παράδεισο χωρίς γαϊδουράκια και βόδια και πουλιά; Εγώ δεν μπορώ. Δε φτάνουν οι άγγελοι κι οι άγιοι, όλα, δε φτάνουν· πρέπει να 'χει η Παράδεισο και γαϊδουράκια και βόδια και πουλιά!

Γέλασε.

- Κι ένα λιοντάρι· εσένα, φράτε Λεόνε!

- Κι ένα τρουβαδούρο, εσένα, Φραγκίσκο μου, είπα κι εγώ και του κάδεψα τα μακριά, κυμένα στους ώμους του μαλλιά.

Πήραμε πάλι το δρόμο· μας βοήθησε κι ο κατήφορος, τρέχαμε.

Μια στιγμή στάθηκε ο Φραγκίσκος ξαφνιασμένος:

- Πού πάμε; Γιατί τρέχουμε;

- Μα δεν πάμε, αρχοντόπουλό μου, στον Άι-Δαμιανό; Εξήσες;

Κοίνησε ο Φραγκίσκος το κεφάλι, βγήκε τώρα μικρομένη η φωνή του:

- Κι εγώ θαρρώσα πως πηγαίναμε να λευτερώσουμε τον Άγιο Τάφο, είχε παραπονεμένα· και γι' αυτό τρέχαμε.

- Οι δυο μας; Έκαμα περιπαιχτικά.

- Δεν είμαστε δυο, αντιμίλησε ο Φραγκίσκος και το πρόσωπό του άξαφνα πήρε φωτιά· δεν είμαστε δυο, είμαστε τρεις.

Αναφίχιασα· αλήθεια, ήμαστε τρεις, γι' αυτό κι η τόση χαρά, η τόση σγουράδα και το γιουρούσι. Γιατί, μα την πίστη μου, δεν ήταν τούτο ξεκίνημα ειρηνικό, πόλεμος θαρρείς εξήσασε, στρατός ήταν εταίρος, το αρχοντόπουλο κι ο ζιτιάνος -πηγαίνει ο Θεός μπροστά και κάνανε γιουρούσι.

Πόσα χρόνια πέρασαν από τότε! Ο Φραγκίσκος ανέβηκε στον ουρανό, εγώ δεν αξιώθηκα ακόμα να ξεκολλήσω από τη γη· γέρασα, μάδησαν τα μαλλιά μου, έπεσαν τα δόντια μου, τα γόνιτά μου πρήστηκαν, οι φλέβες μου ξύλιασαν· κρατώ την ώρα ετούτη το φτερό, και το χέρι μου τρέμει· κιόλα γέμισε

μουν-τζούρες και δάκρυα το χαρτί, γιατί τα μάτια μου τρέχουν. Κι όμως, τώρα που θυμήθηκα το πρωινό εκείνο ξεκίνημα, μου 'ρχεται να πεταχτώ απάνω, ν' αρπάξω το ραβδί, να πάρω τον ινιφόρο και να κτυπήσω τις καμπάνες, να ξεσηκώσω τον κόσμο... Αλήθεια, πάτερ Φραγκίσκο μου, έχεις δίκιο· δεν υπάρχει ουάμα, υπάρχει μονάχα ψυχά, κι αυτή κάνει κουμάντο. Σήκω, ψυχά μου, ανανοήσου εκείνο το πρωί που πετούσαμε κατά τον Άι-Δαμιανό, και ξεστόμισε τα πάντα, μη φοβηθείς τους άπιστους φοβητοάρηδες ανθρώπους!

Κι ως τρέχαμε, ακούσαμε άξαφνα ξεφωντιά και γέλια κομιστικά, γοργώσαμε το βήμα, φτάσαμε στο ρημάδι του Άι-Δαμιανού. Οι τοίχοι είχαν καλυβώσει, τα γκρεμόχορτα είχαν κιόλα αγκαλιάσει τις πέτρες και ο ουναύσαν, το μικρό καμπαναριό είχε γκρεμιστεί και κείταν ακόμα οι πέτρες του στην αυλή, και πλάι τους η μικρή βουβαμένη καμινάνα. Ακούγαμε ολούθε ψιλές φωνές και γέλια, μα ανθρώπου αντάρι δε βλέπαμε· ο Φραγκίσκος στράφηκε και με κοίταζε ξαφνιασμένος.

- Όλο το κάλσυμα γέλαει, είπε, θα 'ναι άγγελοι.

- Κι αν είναι δαιμόνοι, έκαμα εγώ, που είχα αρχίσει ν' ανησυχώ· πάμε να φύγουμε.

- Δε γελούν έτσι οι δαιμόνοι, φράτε Λεόνε, είναι άγγελοι· σιάσου εδώ, θα μπο εγώ μόνος μου μες στην εκκλησιά, αν φοβάσαι.

Ντράπηκα.

- Έρχουμαι μαζί σου, δε φοβούμαι.

Ξεγοφισμένη η πόρτα κρέμουνταν· δρασκελίσαμε το χορτασμένο κατόφλι, μπήκαμε· δυο περιστέρια πέταξαν από τις θυρίδες και κάθισαν· μισόφωτο, δε βλέπαμε τίποτα· μα γρήγορα ξεκρίναμε, όφθιο απάνω από την Άγια Τράπεζα, το μεγάλο παμπάλαιο σταυρό, κι απάνω του δάνευε ένα χλωμό κορμί, δεν το 'δαμε, το μαντεύαμε, σα φάντασμα· και στα πόδια του το κόνισμα του Άι-Δαμιανού· κι ένα γυάλινο καντήλι σβημένο.

Προχωρούσαμε αργά, με δυσκολία, θαρρείς κι ήταν ο αγέρας γεμάτος φτερούγες.

- Τώρα θα φανεί ο Άι-Δαμιανός με τα δεκανίκια, είπε σιγά ο Φραγκίσκος κι ήθελε να δείξει παλικαριά, μα η φωνή του

έπρεμε.

Προχωρήσαμε ακόμα· από το στενό φεγγίτη του ιερού ξε-
κορίσαμε πρασινάδα, θα 'ταν το μικρό περιβολάκι της εκκλη-
σίας, μόριζε δεντρολίβανο κι αγιόκλημα.

- Πήμα στο περιβολάκι, έκαμε ο Φραγκίσκος, εδώ πλαντά-
ξαμε.

Μα τη στιγμή που δρασσελίζαμε το κατόφλι, νιώσαμε, πίσω
από την Άγια Τράπεζα, αναπνοές και λαχανίσματα και φουρ-
φουρητά από μεταξοπά ρούχα ή σαν από φτερούγες. Ο Φρα-
γκίσκος πιάστηκε από το μπράτσο μου.

- Άκουσε; Άκουσε; Μου φάνηκε...

Μα δεν πρόλαβε να τελέψει το λόγο, και τρεις ασπροφορεμέ-
νες κοπελαούδες νάχτηκαν πίσω από το ιερό, όπου ήταν κρυμ-
μένες, πέρασαν, τρεις αστραπές, από μπροστά μας, δρασκέλισαν
οκληρίζοντας το κατόφλι και πετάχτηκαν στην αυλή.

Εκεί, πέραν κι οι τρεις να γελούν, θαρρείς και κατάλαβαν
το φρόβο μας και μας κορόιδευαν.

Ταράχτηκε ο Φραγκίσκος, έδωσε μια, πετάχτηκε κι αυτός
στην αυλή· έτρεξε πίσω του.

Οι τρεις κοπέλες μάς είδαν, δε φοβήθηκαν, θα γνώριζαν
το Φραγκίσκο, γιατί η πιο μεγάλη κατακοκκίνισε. Κι ο Φραγκί-
σκος είχε ακουμπήσει στον παρoστάτη της πόρτας και σφούγ-
γίξε τον ιδρώτα από το πρόσωπό του.

Η κοπέλα ολoένα και τον ζύγωνε, ξαναμμένη και γελαστή·
κλωνί κομμωμένο ελιάς στεφανώνε τα μαλλιά της. Ο Φραγκί-
σκος έκαμε ένα βήμα πίσω, σα να φοβήθηκε.

- Τη γνωρίζεις; τον ρώτησα σιγά.

- Σιώπη αποκρίθηκε αυτός κι είχε γίνει κατάχλομος.

Η κοπέλα ξεθαρρεύτηκε.

- Σιορ Φραγκίσκο, είπε περγελαχτά, καλώς ορίσατε στο
φτωχικό μας.

Ο Φραγκίσκος την κοίταζε, δεν αποκρίθηκε, μα το κατω-
σάγουνό του έπρεμε.

- Εδώ είσαι στο σπίτι του Άι-Δαμιανού, κοπέλα μου, απο-
κρίθηκα εγώ, για να σκεπάσω τη σιαπή του Φραγκίσκου· από
πότε κάματε κατοχή;

Οι δυο άλλες κοπέλες, λίγο πιο μικρές, δεκατριών δεκατεο-

ούριον χρονών, ζόγισαν σιγά σιγά, με την απαλάμη στο στό-
μι, να πνίξουν τα γέλια τους.

- Από σήμερα το προί, αποκρίθηκε η κοπέλα, εδώ οι τρεις
μιας θα μείνουμε ολημέρα· να η αδελφή μου η Αγνή, να κι η
γεγονοπούλα μας η Ερμελίντα. Φέραμε μαζί μας κι ένα καλάθι
φραγιά και φρούτα.

Στράφηκε πάλι στο Φραγκίσκο:

- Άν έχει την ευχαρίστηση ο σιορ Φραγκίσκος, καλώς να κο-
ιμάσει να φάει μαζί μας· ήρθε σπίτι μας, θα τον φιλέψουμε.

- Κλάρα, είπε σιγά ο Φραγκίσκος, καλώς σε βρήκα.

Δεν έπαιζε η φωνή του Φραγκίσκου, δε γελούσε· βγήκε βα-
λιά από τα φυλλοκάρδια του κι η κοπέλα ταράχτηκε.

- Ήρθαμε να παίξουμε, έκαμε κι η φωνή της πταν όλο παρά-
νονο, σα να τον μάλωνε που ήρθε να χαλάσει τη χαρά τους.

- Εγώ ήρθα γιατί είδα όνειρο· δεν ήρθα να παίξω.

- Ήσουν άρρωστος; είπε τώρα η κοπέλα με κρυφή τρυφε-
ριάδα.

- Ήμουν άρρωστος πριν αρρωστήσω, αποκρίθηκε ο Φρα-
γκίσκος.

- Δεν καταλαβαίνω, έκαμε η κοπέλα.

- Ο Θεός να δώσει, Κλάρα, μια μέρα να καταλάβεις.

- Σε άκουσα μια φορά να τραγουδάς, τη νύχτα, έκαμε η κο-
πέλα, που δεν ήξερε πια τι να πει και πώς να βρει αφορμή να
βιστάξει ακόμα η συντηχιά τους.

- Με άκουγες κάθε βράδυ, Κλάρα, τα μεσάνυχτα· δε θα με
ζιντακούσεις.

Η κοπέλα τινάζε το κεφάλι· τα μαλλιά της πίδαζαν στις
υλάτες της· η καρδέλα που τα 'χε ανάδεσει λύθηκε.

- Γιατί, έκαμε και κάρφωσε τα μάτια της χαμώ.

- Δεν ξέρω ακόμα, Κλάρα, μη με ρωτάς· μπορεί να τραγου-
δού κάτω από άλλο παράθυρο.

- Κάτω από άλλο παράθυρο; Ποιο; Ποιανού;

Ο Φραγκίσκος έσκυψε το κεφάλι:

- Του Θεού... μουρμούρισε τόσο σιγανά που η κοπέλα δεν
έκουσε.

Έκαμε ακόμα ένα βήμα:

- Ποιο; Ξαναρώτησε· ποιανού;

Μα ο Φραγκίσκος τώρα δεν απεικρίθηκε.

— Κλάρα, είπε η μια κοπέλα, έλα να παίξουμε' μην του μιλάς' γιατί του μιλάς;

Την τραβούσαν κι οι δυο από τα χέρια, να φύγουν.

Μα αυτή στέκονταν ασάλευτη, κι έπαιζε με την πρόστυπη κορδέλα που 'χε λυθεί από τα μαλλιά της. Λιγνή, σβέλα, ντυμένη κάτσηρα, χωρίς στολίδια, μονάχα ένα χρυσό σταυρούλακι, τις βέβαιώς της, στο λαιμό, κι ένα κρίνο ασπασμένο, γκόλφι, στο αλυσίδα ανασκαμμένα, αγουρο ακόμα στήθος της. Ό,τι ξάφνιαζε στην κοπέλα ετούτη ήταν τα φρύδια της, λιγνά, σπαθата, που τινάζονταν προς τ' επάνω βίαια, κι έτσι τα μάτια της, μαύρα, αμυγδαλάτα, φαίνονταν πάντα αυστηρά κι αγριεμένα.

Φούχτισε, λες και θύμωσε μαζί τους, τα λιμένα μαλλιά της, τα στρουφίξε, τα 'δεσε σφιχτά με τη μεταξωτή πράσινη κορδέλα και στράφηκε στις συντροφισσές της:

— Πάμε, είπε πεισματωμένη, πάμε πιο κάτω, στο άλλο εκκλησάκι, στην Πορτσιούνκολα, ν' αφήσουμε εδώ το σιορ Φραγκίσκο να κάνει της αρεσκιάς του' είδε, λέει, όνειρο!

Σήκωσε μουρμουρίζοντας η Ερμελίντα το καλσόν, η μικρότερη αδερφή, η Αγνή, το πανεράκι με τα φρούτα, μπήκε προστά η Κλάρα και πήραν κατά τον κάμπο ανάμεσα από τις ελιές.

— Γλιτώσαμε... μουρμούρισε ο Φραγκίσκος κι ανόσανε βαθά, σα να ξέφυγε μεγάλο κίντυνο.

Σοχιάστηκε απάνω στο κατώφλι και κοίταζε ανάμεσα από τις ελιές να λάμπουν και να σβήνουν και τέλος να χάνονται οι τρεις κοπελούδες.

— Γλιτώσαμε... Ξανάπε και σπικόθηκε.

Θα κόντευε μια μεσημέρι' με κοίταξε' κάθε φόβος για είχε φύγει από το πρόσωπό του.

— Φράτε Λεόνε—η φωνή του τώρα είχε αλλάξει, σοβαρή κι αποφασισμένη—φράτε Λεόνε, δεν είπαμε πως είμαστε, εμείς οι δυο, στρατός και κινήσαμε να λυτερεύσουμε τον Άγιο Τά'φο; Μην χαμογελάς, να πιστεύεις! Θα κάμουμε αρχή από τα μικρά, από τα εύκολα' αγά' αγά' θα καταπιστούμε με τα μεγάλα' κι ύστερα, όμα τελέουμε και τα μεγάλα, θα καταπιστούμε με τ' αδύνατα. Καταλαβαίνεις η σου λέω; Ή θαρρείς πως είμαι ακό-

μη στο κρεβάτι, στο σπίτι του Μπερναρντόνε, και παραμιλώ;

— Με τ' αδύνατα, αδερφέ μου Φραγκίσκο, έκαμα τρομαγμένος' τι θές να πεις. Πού σκοπεύεις να φτάσεις;

— Ο ίδιος εσύ, φράτε Λεόνε, δε μου 'πες μια μέρα πως πήγες ν' ένα ξακουσμένο ασκητή, που σκόπευε στην κορφή ενός βουνού: «Δοσ' μου μια συμβουλή, πάτερ άγιε!» του φρόναξες. Κι αυτός, από την κορφή του δέντρου, σου αποκρίθηκε: «Φτιάσε όπου μπορείς!—Δοσ' μου ακόμα κι άλλη συμβουλή, πάτερ άγιε! του ξαναφρόναξες. —Φτιάσε όπου δεν μπορείς!» σου αποκρίθηκε. Ε λοιπόν, φράτε Λεόνε, θα φτιάσουμε όπου δεν μπορούμε. Την ώρα ετούτη, από το ρημάδι του Άι-Δαμιανού, παίρνουμε φόρα. Καταλαβαίνεις η σου λέω;

— Μα με ρωτάς, Φραγκίσκο μου, αποκρίθηκε, κι η καρδιά μου είχε πάρει φωτιά, μπορούσε να κάψει αλάκερο ρουμάνι. Μην με ρωτάς, Φραγκίσκο μου, τίποτα δεν καταλαβαίνω κι όλα τα καταλαβαίνω' πρόσταξε.

— Θα μαζέψουμε πέτρες, έχω στο σακούλι μου ακόμα λευριά του Μπερναρντόνε, θ' αγοράσουμε στένεργα του χύστη κι αβέστη, να βάλουμε ομπρός οι δυο μας να στερεώσουμε τους τοίχους. Θ' αγοράσουμε και κεραμίδιο για τη στέγη, να μην ρυτίζουν μέσα τα νερά όταν βρέχει και βιογιάς, να βιάσουμε τα παράθυρα και τις πόρτες' και λάδι για το καντήλι του αγίου' πόσα χρόνια έχει να φωτιστεί; Εμείς θα το φωτίσουμε' σύμφωνοι;

Ανασκουμπιώθηκα' τα λόγια του με είχαν ανάψει.

— Πότε αρχίζουμε;

— Τώρα' ο Άι-Δαμιανός βρέκεται, γκρεμίζεται, σκουντουφλάει μέσα στο σκοτάδι' δεν μπορεί να περιμένει. Μα θαρρείς, φράτε Λεόνε, πως η ψυχή μας μπορεί να περιμένει; Βρέχεται κι αυτή, γκρεμίζεται, σκουντουφλάει μέσα στο σκοτάδι. Εμπρός, σύντροφε, σί' όνομα του Θεού!

Πετάξε το βελουδένιο μαντύα από πάνω του, άρχισε να ορμινιάζει τ' αγκωνάρια που 'χαν κυλήσει και γεμίσει την αυλή' κι εγώ έτρεχα γύρα, γεμίζα την ποδιά μου πέτρες, τις κοιβαλουσα, έκαμα ένα σωρό. Ο Φραγκίσκος δούλεψε και τραγουδούσε πάλι τα τρουβαδούρικά ερωτικά τραγούδια που 'χε μάθει από μικρός και που μιλούσαν για την ενάφι. Για ποιον

αγάπη. Οι τρουβαδούροι ζόμπλιαζαν τα παινάδια της αγαπημένης γυναίκας· μα ο Φραγκίσκος σίγουρα, τη φορά ετούτη, τραγουδώντας, είχε στο νου του την Παρθένα Μαρία.

Βράδυ πια γυρίσαμε σπίτι. Σε όλο το δρόμο μιλούσαμε με λοχιάρα για πέφτες κι ασβέστες και μυστηριά, σα δυο χίστες· κι ήταν σα να μιλούσαμε για το Θεό και για τη σωτηρία του κόσμου που γκρεμίζεται. Πρώτη φορά κατάλαβα, τη βραδιά εκείνη, πως όλα είναι ένα και πίσω από το πιο ταπεινό καθημερινό έργο δουλεύει η μοίρα του ανθρώπου. Κι ο Φραγκίσκος ήταν κι αυτός βαθιά αναστατωμένος, ένιωθε κι αυτός πως έργο μικρό και μεγάλο δεν υπάρχει, κι ένα χαλίκι ν' αρμολογήσεις σ' έναν ετοιμόρροπο τοίχο είναι σα να στερεώνεις τον κόσμο να μην πέσει· είναι σα να στερεώνεις την ψυχή σου να μην πέσει.

Όταν φτάσαμε σπίτι, η κυρα-Πίκα κάθονταν στο παραθύρι κι ερευνούσε το δρόμο ανήσυχη· δεν είχε πλακώσει το σκοτάδι, έφεγγε ακόμα, μας ξέκρινε από μακριά και κατέβηκε ν' ανοίξει μόνη της την πόρτα. Ήθελε να μαλώσει το γιο της που άργησε κι ήταν άρρεκτος ακόμα και θα κουράστηκε· μα ως αντίκρισε το πρόσωπό του, σώπασε. Τον κοίταζε ξαφνιασμένη, τέλος άνοιξε το στόμα:

- Γιατί λήμπει έτσι το πρόσωπό σου, γιε μου; είπε.

- Κι ακόμα πού 'σαι, μανά! αποκριθήκε ο Φραγκίσκος γελώντας· ετούτη είναι ακόμα η αρχή· βρισκόμαστε στο πρώτο σκαλοπάτι· κι είναι όλα όλα εβδομήντα εφτά χιλιάδες.

Πήρε από το μπράτσο τη μάνα του, έσκυψε στο αυτί της:

- Απόψε θα φάει μαζί μας, στο ίδιο τραπέζι, ο φράτε Λεόνε, της είπε.

Το άλλο πρωί γλιστρήσαμε ξημερώματα από το σπίτι, σαν κλέφτες, κατεβήκαμε στο παζάρι· αγοράσαμε εργαλεία, δυο σφυριά, δυο μυστηριά και βούρτσες και μπουγιές, παραγγείλαμε κεραμίδια κι ασβέστη και πήραμε βιασικά τη σιράτα κατά τον Άι-Δαμιανό.

Αλαφριά συννεφιασμένος ο ουρανός, κατέβαινε από το βου-νό τσαυτερό το αεράκι, έκανε κρύο. Στις αυλές τα κοκόρια λαλούσαν. Ξυπνούσαν ανθρώποι και ζα, οι ελιές έλαμπαν, τα βόδια είχαν κιάλα κινήσει για το άγιο μεροδούλι.

- Έτσι ξυπνάει κι η ψυχή, στράφηκε μια στιγμή ο Φραγκί-

σκος και μου 'πε· πέντε βόδια έχει κι αυτή, τα ζεύει πρωί πρωί κι αρχινάει να οργώνει και να σπέρνει.

- Να σπέρνει τι, έκαμα εγώ μην μπορώντας να καταλάβω.

- Τη Βασιλεία των Ουρανών. Τη Βασιλεία των Ουρανών ή την Κόλαση, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος κι έσκυψε να κόψει το γύρο του δρόμου μιαν όμορφη κίτρινη μαργαρίτα.

Μα ως άπλωσε το χέρι, το ανακράτησε, μετάνιωσε.

- Ο Θεός την έπεισε να στολίζει το δρόμο· ας μην ξεστρατίσουμε από το χρέος τους τα πλάσματα του Θεού.

Είπε, και της έγγνε με το χέρι, σα να 'ταν αδερφή του αγαπημένη και την αποχαιρετούσε.

Όταν φτάσαμε πια στο ερειπωμένο παρεκκλήσι, ο εφημέριος του κάθονταν στο κατώφλι και λιάζονταν. Γέρος, σκελετωμένος από τα χρόνια, ρημαγμένος κι αυτός, σαν το εκκλησάκι του Άι-Δαμιανού, από τη φτώχεια. Μια στιγμή που τον νηπύρισε από μακριά ο Φραγκίσκος, στάθηκε αλαφιασμένος.

- Μπας κι είσαι ο Άι-Δαμιανός; μουρμούρισε.

Μα ευτύς συνήφερε, έκαμε μερικά βήματα, τον κοντοζήγωσε, τον γνώρισε.

- Είναι ο εφημέριος, ο γερο-πάτερ Αντώνιος· τον γνωρίζω.

Είπε, και προχώρησε γαληνεμένος να καιρητήσει. Έσκυψε, του φίλησε το χέρι.

- Με την αδειά σου, γέροντά μου, στερεώνουμε το παρεκκλήσι· με ονέριψε ο άγιος και του 'δωκε το λόγο μου.

Ο παπάς σήκωσε απότομα το κεφάλι· στο κάρβαλο αυτό κομμάτι το μάτι είχε απομεινεί όλο φλόγα.

- Γιατί δε με ονέριψε εμένα; έκαμε με θυμό και με παράνοια· γέρασα στη δουλειά μου, μου 'φαι ό,τι είχα και δεν είχα, να του ανάβω το καντύλι, να του αγοράζω σκούπες να τον σκοπιζώ, λιβάνι να τον λιβανίζω, κρασί να του πλένω το κόμιο· και ποτέ δεν ήρθε στον ύπνο μου να μου πει ένα καλό λόγο. Και τώρα, ορίστε, ήρθε σε λόγου σου... Δεν είσαι ο γιος του σιαρ Μπερναντίνε, ο παραλυμένος, ο άσωτος, που γυρίσει ολάνυκτα τα σοκάκια με την κιθάρα;

- Εγώ 'μαι, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος, εγώ ο παραλυμένος, ο άσωτος, γέροντά μου.

- Τι περιμένει λοιπόν από σένα ο Θεός;

- Τίποτα, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος, τίποτα· εγώ όμως περιμένω από Αυτόν τα πάντα.

- Ποια πάντα;

- Τη σωτηρία της ψυχής μου.

Ο παπάς χαμήλωσε το κεφάλι, ντρίπκε· έβγαλε την αιχμή σκεπή, να μην καίει τα μάτια του ο ήλιος, και σότασε. Κι εμείς ανασκουμπώθηκαν, πιάσαμε δουλειά· και χωρίς να το θέμε, κι οι δυο μας, σιγά σιγά, το ρίξαμε στο τραγούδι· τρέχαμε εδώ κι εκεί, μαζεύαμε πέτρες, ήρθε κι ο ασβέστης, πιάσαμε το μυστή· ήμασταν σα δυο πουλιά που χτίζουν τη φωλιά τους την άνοιξη.

- Σαν τι μοιάζουμε, Φραγκίσκο μου; ρώτησα μια στιγμή το σύντροφό μου.

- Σα δυο πουλιά που χτίζουν τη φωλιά τους την άνοιξη, αποκρίθηκε αυτός γελώντας.

Ο παπάς είχε σπικοθεί και μας κοίταζε αμίλητος· πότε πότε έριχνε κρυφά ματιά στο Φραγκίσκο κι έκανε το σταυρό του· κατά το μεσημέρι έφυγε, πήγε στο διπλανό σπίτι· και σε λίγο ήρθε και μας έφερε, σ' ένα ξύλινο δίσκο, δυο κουλούρες κριθαρένιο ψωμί, δυο φρούτες μαύρες ελιές κι ένα κρεμμύδι· κι ένα φρασκάκι κρασί.

- Ο εργαζόμενος εσθιέτω! παράγγειλε ο Απόστολος Παύλος, μας είπε και χαμογέλασε.

Νιώσαμε τότε πως πεινούσαμε, διπλογονάτισαμε στην αυλή, φάγαμε.

- Έφραγες ποτέ σου νοσημότερο ψωμί; έκαμε ο Φραγκίσκος γλυκομασώντας την κριθαρένια κουλούρα· νοσημότερες ελιές; Ήπιας πιο θεϊκό κρασί;

- Μια φορά, αποκρίθηκα, μια φορά μονάχα, μα στον ύπνο μου· είχα μπει, λέει, στην Παράδεισο· ο πεινασμένος, μαθές, κορβέλια ονειρεύεται· είχα μπει στην Παράδεισο κι ήρθε ένας άγγελος μ' ένα δίσκο, απαράλλαχτο σαν και τοίτον -με κριθαρένιο ψωμί, μ' ελιές κι ένα κρεμμύδι· και μ' ένα φρασκάκι κρασί. «Έρχεσαι από μακριά, μου 'πε, θα πείνασες· κάτσε να φας, να πιεις, πρι να παρουσιαστείς στο Θεό.» Ξαπλώθηκα απάνω στα χόρτα της Παράδεισος κι άρχισα να τρώω· κάθε μπουκιά μονομιάς κατέβαινε μέσα μου και γίνονταν ψωμί·

ψωμί, κρασί, ελιές, κρεμμύδι, όλα ψωμί. Σαν και τώρα.

Ήιασαμε πάλι δουλειά· πελεκήσαμε πέτρες, ανακατέψαμε σιρόπι στα, καλαφατίσαμε τους ραγιαμένους τοίκους· τραγουρούσαμε όσα τραγούδια ξέραμε, άρχισε να πέφτει το βράδυ· μια στιγμή μού φάνηκε πως ο Άι-Δαμιανός είχε προβάλει από των εκκλησιών, είχε σταθεί στο κατώφλι και μας κοίταζε ευχαριστημένος· μα ύστερα είδαμε πως ήτανε ο παπάς και μας χαμογέλουσε.

- Ποιος ξέρει, μπορεί και να 'ναι ο Άι-Δαμιανός, είπε ο Φραγκίσκος κοιτάζοντας με σέβας το γεροντάκι στο κατώφλι· μπορεί, ύστερα από τόσα χρόνια προσευκή και φτώχεια, οι δυο τους να 'γιναν ένα.

Κι αλήθεια, όταν, νύχτα πια, σκολάσαμε και τον καλνυχτήρι, το πρόσωπό του έλαμπε σαν αγγίου.

Δε θα στορήσω εδώ πόσες μέρες και βδομάδες δουλεύαμε, που να θυμηθώ! Περνούσε ο καιρός σαν το νερό, κελάρυε· σαν το νερό, κελάρυζαμε κι εμείς μαζί του, δουλεύαμε τα σωματί, το μυστή, τις βούρτσες με τις μπονιές, αρμολογούσαμε τα κεραμίδα στη στέγη· ανέβαινε ο ήλιος, μεσουρανούσε, βουλούσε· κρέμουνταν στον ουρανό, κατά τη δύση, ο Αποσπερμης, έπεφτε η νύχτα, αντηφορίζαμε καρούμενοι, με τα χέρια προσαλειμένα ασβέστες, στην Ασίζη... Μονάχα ετούτο μπορούσai να πω: όλες τις μέρες εκείνες και τις βδομάδες ζήσαμε κι οι δυο μας τη χαρά και τη βίαση και τον έρωτα του πουλιού που χτίζει τη φωλιά του. Τι θα πει πουλί, τι θα πει φωλιά, τι αναγάλισα να νογας το σπλάνκο σου γεμάτο αυγά! Πρώτη φορά το νιώσαμε τις αγίες μέρες εκείνες, ο Φραγκίσκος κι εγώ· και σε όλη μας τη ζωή θα λάμπουν οι μέρες εκείνες, μεγάλες, τρυφερές, σαν αρραβωνιάσματα. Σα ν' αρραβωνιάζονταν η ψυχή μας με το Θεό.

- Τι 'ναι ετούτο, μου 'πε ο Φραγκίσκος ένα πρωί που πιάναμε δουλειά, τι 'ναι ετούτο, φράτε Λέονε; Άλλαξε ο κόσμος; Ήμεις αλλάξαμε; Κλαίω και γελά, κλάμα και γέλιο είναι ένα, παρ'ότι πως περπατώ ένα μπόι απάνω από τη γης, κρέμονται στον αέρα! Και συ, φράτε Λέονε;

- Εγώ, μου φαίνεται πως είμαι ένα σκουλήκι βαθιά βουτηγμένο στο χώμα, αλάκερη η γης από πάνω μου και με κατα-

πλάκωνει, κι αρχίζω και τρυπώ τα χώματα, ανοίγω λαγούμια κατά πάνω, να διαπεράσω τη φλούδα και να προβάλλω στο φως. Βαριά δουλειά να τρυπήσεις όλη τη γη, μα κάνω υπομονή, γιατί ψυχανεμίζονται πως όμα προβάλλω στο φως θα γίνω πεταλούδα.

- Αυτό είναι! Αυτό είναι! φώναζε ο Φραγκίσκος καρούμενος: τώρα κατάλαβα, ο Θεός να σ' έχει καλά, φράσε Λεόνε! Είμαστε δυο σκουλήκια και θέλουμε να γίνουμε πεταλούδες: σμπρός, το λοιπόν, ανακάτεψε τον αβέστη, κουβάλα πέτρες, δώσ' μου το μυτήρι!

Τελειώνουμε πια το χτίσιμο του Άι-Δαμιανού, όταν ο γερο-Μπερναρντίνε γύρισε από το ταξίδι του: παραξενεύτηκε να μη βλέπει το γιο του στο εμπορικό: δεν έρχονταν πια να τον βοηθήσει στις δουλειές του, έφευγε ξημερώματα, γύριζε νύχτα, έτρωγε μονάχος, δεν τον έβλεπε πια.

- Ποιό πάει ο κανακάρης σου κάθε πρωί και δεν κοιτάει πια το μαγαζί; ρώτησε τη γυναίκα του ανταρμένος.

Κι αυτή χαμήλωσε τα μάτια, δεν είχε κουράγιο να τον αναγνώσει.

- Είδε όνειρο, αποκρίθηκε, τον ονείρευε ο Άι-Δαμιανός, με γάλη η χάρη του, να στερεώσει το εκκλησάκι.

- Και λοιπόν;

- Κάθε πρωί φεύγει και πάει και χτίζει.

- Μόνος του; Με τα χέρια του;

- Με τα χέρια του.

- Μόνος του;

- Με το ζυπάνο, το φίλο του.

Ο σιορ Μπερναρντίνε ζάρωσε τα φρύδια, έσφιξε τη γροθιά του.

- Κυρα-Πίκα, είπε, κακό δρόμο παίρνει ο γιος σου, και φταις εσύ.

- Εγώ;

- Εσύ: το αίμα σου: τρουβαδούρους έχει μέσα το αίμα σου και κοκορόμυλους και ιππελούς: το ξέρεις.

Τα μάτια της μάνας βούρκωσαν: ο Μπερναρντίνε πήρε το ραβδί του.

- Θα πάω εγώ να τον περιμαζέψω, είπε: δεν έχει μέσα του το αίμα μονάχα το δικό σου, έχει και το δικό μου: δε θα χαθεί.

Λίγο πριν το μεσημέρι φάνηκε στον Άι-Δαμιανό: το πρόσωπό του ήταν σκοτεινό, είχε λαχανιάσει από το δρόμο, ασκοφισούσε. Ο Φραγκίσκος ήταν σκαρφαλωμένος στη στέγη της εκκλησίας κι αρμολογούσε τα κεραμίδα: σήμερα τέλειε πια η δουλειά μας, και με πιο πολύ κέφι τραγουδούσε τρουβαδούρικούς σκοπούς στη γλώσσα της μάνας του. Ο Μπερναρντίνε σπύκωσε το ραβδί του.

- Εμάστορα, φώναζε, κατέβα και σε θέλω.

- Καλώς τον σιορ Μπερναρντίνε, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος ψηλά από τη στέγη: τι ορίζεις;

- Και μένα το εμπορικό μου ράισε, κατέβα να το στεριώσεις.

- Δε στερεώνω εμπορικά, γκερμιζώ, σιορ Μπερναρντίνε, και να με συμπαθάς.

Ο Μπερναρντίνε βρουκήθηκε: χτύπησε μανιασμένος το ραβδί του στις πλάκες της αυλής, πήλε να μιλήσει, δεν έβρισκε τα λόγια, τα χείλια του στρουφίζαν.

- Γκερμιζού κάτω, μούγκρισε τέλος: εγώ σε προστάζω, δε με γνωρίζεις; Είμαι ο πατέρας σου.

- Πατέρας μου είναι ο Θεός, σιορ Μπερναρντίνε, κανένας άλλος: και να με συμπαθάς.

- Κι εγώ, το λοιπόν;

Ο σιορ Μπερναρντίνε άφριζε: στον ήλιο που στέκουνταν ξεκάρφιστα καπνοίς ν' ανεβαίνουν από τα μαλλιά του.

- Κι εγώ, το λοιπόν; Ξαναφώναζε, τι είμαι; Ποιος είμαι;

- Ο σιορ Μπερναρντίνε, που έχει το μεγάλο κατάστημα στην ιλατεία της Ασίζης και στερνιάζει χρυσάφι στις κασέλες του και γδύνει, δεν ντύνει τον κόσμο.

Άκουσε τις φωνές ο παπής από το σπιτάκι του, πρόβαλε: είδε το γερο-Μπερναρντίνε, κατάλαβε: ζήγωσε τραμαγμένος: έβγαλε από τον κόρφο του το σακούλι τα λεφτά, που του 'χε δώσει ο Φραγκίσκος ν' αγοράσει το λάδι για το καντήλι του αγίου.

- Συχώρεσέ με, σιορ Μπερναρντίνε, είπε, τα χρήματα αυτά είναι δικά σου: μου τα 'δωσε ο γιος σου, δεν τ' άγγιξα.

— Πατέρα, έκαμε ο φραγκίσκος, δεν είναι τίποτα... Δεν είναι τίποτα, μη φοβάσαι.

Η ψυχή του τον πόνεσε· πήρε να τον πιάσει από το μπράτσο, μα ο γερο-Μπερναρντόνε, απότομα, μονογκρεμίστηκε μπάνω στις πέτρες.

Όταν συνήφερε, ο ήλιος κρέμουνταν κορφουρανίς, ο γερο-παπιάς κρατούσε ακόμα την κούπα το νερό που 'χε ραντίσει τα μελίσσια του λιγοθυμισμένου κι ο φραγκίσκος κάθονταν μπλοπόδι πλάι στον κύρη του, κρατούσε το κεφάλι μέσα στις σιαλάμες του και κοιτάζε πέρα το βουνό το Σουμπάσιο, πνιμένο στο φως.

Ο γερο-Μπερναρντόνε ανασπώθηκε, περιμάζεψε το ραβδί του, έτρεξε να τον βοηθήσω να σπικόθει, μα μ' ένα κίνημα του χεριού του μ' έδιωξε. Σπικόθηκε εξαντλημένος, σφουγγίζε τον ιδρώτα του, δεν έβγαλε αντά, δεν έριξε μια ματιά ούτε στο γιο του, που ήταν ακόμα καθισμένος χάρμω μίτε στο γεροντάκι του, μακάρι με την κούπα το νερό· ξετίναξε τα ρούχα του, ακούμπησε βαριά στο ραβδί του και πήρε αργά το ανηφόρι· σε λίγο χάθηκε στο απογύρισμα της σφράτας.

Τη νύχτα εκείνη ο φραγκίσκος δε γύρισε σπίτι του· έμεινε κι εγώ μαζί του. Είχε βρει, από μέρες, μια σπηλιά κοντά στον Λι Δαμιανό και κάθε τόσο παρτούσε το χτίσιμο και χώνουνταν εκεί μέσα, ώρες πολλές· θα προσεύχονταν, γιατί όταν έβγαине από τη σπηλιά κι έρχονταν να ξαναπιάσει δουλειά, γύρα από το κεφάλι του έτρεμε ένα αλώνι φως, όπως το βλέπουμε στα κονίσματα γύρα από τα κεφάλια των αγίων· αποκρατούσε ακόμα γύρα από το κεφάλι του τη φλόγα της προσευχής.

Τραβηχτήκαμε μέσα στη σπηλιά, μύριζε βαριά κομπόλα· βόλαμε δυο πέρες μαζέλαρι, ξαπλώσαμε κορίς να φαμε, κορίς ν' αλλοδώμε ένα λόγο· έγω 'μουν κουρασμένος, γρήγορα με πήρε ο ύπνος. Θα 'ταν μια ξημερώματα όταν, μεταπνίζοντας, ξεκρίνα το φραγκίσκο στο έμπα της σπηλιάς, να κάθεται με το πρόσωπο σφηνωμένο ανάμεσα στα γόνατα, κι άκουγα ένα αγαλινό, μακρόσυρτο μούρμουρο, σα να 'κλειγε αγαλινό, μη με ζυπνίσει. Πολλές φορές στα κασιπνά χρόνια μου ήταν γροιστό· ν' ακούσω το φραγκίσκο να κλάιει· μα το πρὸι κείνο, το κλάμα του ήταν σα μοισού παιδιού, που θέλει να βυ-

Άρτιαζε ο Μπερναρντόνε το σακούλι, το πέταξε στη φαριδιά τσίπη του και μίτε στράφηκε να δει τον παπά.

Σπίκωσε το ραβδί του πάλι κατά τη στέγη.

— Καταραμένε, φώναξε, κατέβα να σε σπιάσω στο ξύλο.

— Κατεβαίνω, του αππλογνήθηκε ο φραγκίσκος κι άρχισε να κατεβαίνει.

Παράτησα το μυστήρι, στάθηκα να δω τι θ' απογίνει.

Ο φραγκίσκος ξετίναξε τις σκόνες και τους ασβέστες από τα ρούχα του, κίνησε κατά τον πατέρα του· ο γερο-Μπερναρντόνε τον κοιτάζε, φωτιάς πετιούνταν από τα μάτια του, να τον κάψει· δε σάλευε, δε μιλούσε, είχε ανασπώμένο το ραβδί του και περίμενε να 'ρθει ο γιος κοντά του! Ήρθε· κι εκεί που ο νέος έσκυβε να τον χαιρετήσει κι είχε σιαυρό τα κέρατα του σπύδρος, ο γερο-Μπερναρντόνε σπίκωσε τη βαριά κερούκλα του και του κατάρρε ένα δυνατό μπάτσο στο δεξο μάγουλο· και τότε ο φραγκίσκος γύρισε το ζερβά.

— Χτύπα και το άλλο μάγουλο να μην απομεινεί παραπούκα, χτύπα και το άλλο μάγουλο να μην απομεινεί παραπούκα.

Έκαμα να τρέξω, να υπερασπιστώ το φίλο μου· μα αυτός άπλωσε το χέρι:

— Μην ανακατεύεσαι στα έργα του Θεού, φράσε Λεόνε, είπα· ο σιορ Μπερναρντόνε βοιάζει το γιο του να βρει τη λύτεριωσι· χτύπα, σιορ Μπερναρντόνε!

Ο γερο-Μπερναρντόνε τότε μια φρένιασε· σπίκωσε το ραβδί του να βαρέσει κατακέφαλα το γιο· μα το χέρι του στάθηκε ανάερα, ακίνητο· ο φραγκίσκος, ξοφνιασμένος, ανασπώσε το κεφάλι· χοντρός, σπειρωτός ιδρώτας είχε πινακτεί από το κοίτελο του Μπερναρντόνε και τα χείλια του είχαν γίνει κατάμπα-βα· ο τρόμος είχε παραμορφώσει το πρόσωπό του, ένιωθες μο-τούσε να κατεβάσει το ραβδί στο κεφάλι του γιου, μα το χέρι του είχε ξυλιώσει.

Ο φραγκίσκος είδε τα μάτια του κυρού του, που κοιτάζαν γουρλωμένα, όλο τρομάρα, στον αγέρα· κάποιος αγριεμένος άγγελος θα χιμούσε απάνω του και του 'χε ανακρατήσει τα μπράτσο· δεν τον έβλεπε ο φραγκίσκος μίτε εγώ· μα ακούγαμε φτερούγες θυμωμένες στον αγέρα.

ζάξει και δεν έχει μάνα.

Σούρθηκα ως την μπασιά, γονάτισα δίπλα του, σπύλωσα τα μάτια μου στον ουρανό. Είχαν αρχίσει πια να θολώνουν τ' άστρα, μερικά ακόμα κρέμονταν στο γαλαξιομένον ουρανό, κι ένα, πιο μεγάλο απ' όλα, σφραγίζαζε ηράσινο, τριανταφυλάκι-νιο, γαλάζιο.

- Ποιο 'ναι αυτό το άστρο, αδερφέ Φραγκίσκο; τον ρώτησα για να ξεστράτισω το λογισμό του· έχεις ακουστά;

Ανακράτησε το κλάμα:

- Θα 'ναι κανένας αρχάγγελος, ποιος ξέρει, ο αρχάγγελος Γαβριήλ· τέτοιος, λάμποντας, κατέβηκε ένα πρωί στη γης κι είπε το Χαίρε, Μαρία!

Και σε λίγο:

- Κι αυτό το άστρο με τη μεγάλη λάμψη, που βλέπεις και χορεύει στην αναστολή και τώρα θα πνίγει μέσα στο φως του ήλιου, είναι ο Εωσφόρος!

- Ο Εωσφόρος! έκαμα ξανιασμένος, γιατί, Γιατί; Δεν είναι σωστό· αυτός είναι πιο λαμπρός κι από τον αρχάγγελο Γαβριήλ! Έτσι τον τιμώρησε ο Θεός;

- Έτσι, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος με πνιμένη φωνή· δεν υπάρχει βαρύτερη τιμωρία, φράτε Λεόνε, από τούτη: ν' απα- ντάς στην κάκτια με καλούς.

Και σε λίγο:

- Γιατί ξαφνιάζεσαι; Αυτό δεν έκαμε ο Θεός και σε μένα; Σε μένα τον ελεεινό, τον κακομοίρη, τον υποτένιο Εωσφόρο; Αντί να ρίξει το αστροπελέκι να με κάμει σιάκη, ένα μέσα νύχι που μεθυσμένος, χορτάτος, παραλυμένος, τραγουδούσα, τι έκαμε; Έστειλε τον Άι-Δαμιανό στον ύπνο μου και μου πα- ράγγειλε: «Βάλε την πλάτη σου, στερέωσε την Εκκλησία που κινυνεύει· έχω σ' εμένα εμπιστοσύνη.» Θαρρούσα μιλούσε για το ερειπωμένο εκκλησιάκι... Και το 'χτισα... Μα τώρα...

Αναστέναζε· άνοιξε τα μπράτσια του, πήρε ανάσα.

- Τώρα, έκαμα εγώ και τον κοιτάξα ανήσυχος.

- Τώρα η καρδιά μου δε γαλίνει, όχι, όχι, δε μιλούσε για το εκκλησιάκι, αυτό συλλογίζουσαν όλη νύχτα αρχίζω, φράτε Λεόνε, αρχίζω και καταλαβαίνω το κρυφό, το φοβερό νόημα...

Σώπασε.

- Δεν μπορώ να το ακούσω κι εγώ, αδερφέ Φραγκίσκο; Πες μου το, να χαρώ κι εγώ.

- Δε θα χαρείς, κακόμοιρε φράτε Λεόνε, δε θα χαρείς, θα τριμάξεις. Κάνε υπομονή, έλα μαζί μου, έχει εμπιστοσύνη· σι- γά σιγά θα καταλαβείς, θ' αρχίσεις τα κλάματα, μπορεί και να ηεις να γυρίσεις πίσω· βαρύς ο αντίφορος, μα θα 'ναι, ποιος ξέ- ρει, πολύ αργά...

Του άρπαξα το χέρι, έκαμα να το φιλήσω, δε με αφήκε.

- Όπου με πας, θα πάω, αδερφέ Φραγκίσκο· πια δε ρωτά, ούληγα!

Σωπάσαμε. Κοιτάξαμε το φως που πλήθαινε, η βουνούλα· γιά σιγά σιγά είχε γίνει από μενεξελιά τριανταφυλλένια, από τριανταφυλλένια κάσπη· οι ελιές, οι πέτρες, τα χώματα γέ- λισαν. Πρόβαλε ο ήλιος και κάθισε απάνω σ' ένα βράχο· κι εμείς, στην μπασιά της μαύρης σπηλιάς, σπκώσαμε τα χέρια και τον καλωσορίσαμε.

Σηκώθηκα να κατέβω στον Άι-Δαμιανό, να μαζέψω τα σύ- νεργα, να σκουπίσω την εκκλησιά, να βάλω τάξη.

- Χάρισε τα σνένεργα στο γερο-εφημέριο, είπε ο Φραγκί- σκος, φίλησέ τα ένα ένα πριν του τα δώσεις, φράτε Λεόνε, έκα- μαν καλά το χρέος τους, πια δεν τα 'χουμε ανάγκη· η Εκκλη- σιά που θα στερεώσουμε τώρα δε στερεώνεται με μυστηριά κι ασβέστες.

Άνοιγα το στόμα να ρωτήσω, μα ευτύς το 'κλεισα· μια μέ- ρα, είπα με το νου μου, μια μέρα θα καταλάβω· ας κάνω υπο- μονή.

- Άιντε σπιν ευκή του Θεού, έκαμε ο Φραγκίσκος· εγώ θα μείνω όλη τη μέρα εδώ στη σπηλιά· θέλω να παρακαλέσω το Θεό, έχω πολλά να του πω, να μου δώσει δύναμη· γκερεμός μπροστά μου, πώς να πηδύξω; Κι αν δεν πηδύξω, πώς θα μπο- ρέσω να φτάσω το Θεό;

Έφυγα· το τι έγινε τη μέρα εκείνη μέσα στη σπηλιά το 'μα- θα ύστερα από χρόνια, όταν πια είχε σπκώσει ο Φραγκίσκος το πόδι του κι ετοιμάζονταν να φάγει από τη γης. Θυμούμαι δεν μπορούσε εκείνη τη νύχτα να κοιμηθεί, ζαπλωμένος κατάχαμα απόξω από την Πορτισούνκλα· τα κλαροπόντικα έρχονταν κι πήθελαν να του φαν ό,τι σάρκα του 'ξε απομείνει· με φώναζε

να καθίσω πλάι του, να τα διώχνω και να του κάνω συντροφιά· στο ξενύχτι εκείνο μου ξεμυστρεύτηκε το ό,τι γίντηκε τότε μέσα στη σπηλιά.

Ως απόμεινε το λοιπόν μόνος μέσα στη σπηλιά, έπεσε πίσω στομα, φιλούσε το χώμα και φώναζε το Θεό· Ξέρω πως είσαι παντού, Του φώναζε, όποια πέτρα κι αν σπκώσω θα Σε βρω, σε όποιο πηγάδι κι αν σκύψω, θα δω το πρόσωπό Σου, όποιο σκουλήκι κι αν κοπάζω, στη ράχη του που συντάζεται να πετάξει φτερούγες θα βρω γραμμένο τ' όνομά Σου. Είσαι λοιπόν και στη σπηλιά ετούτη και στην μπουκιά το χώμα όπου ακουμπάει τώρα το στόμα μου· και με βλέπεις και με ακούς και με λυπάσαι.

- Άκουσέ με λοιπόν, Πατέρα· την περασμένη νύχτα, μέσα στη σπηλιάν ετούτη, φώναξα όλο χαρά: «Έκαμα ό,τι μου παράγγειλες· έτσι, σπρέωσα τον Άι-Δαμιανό!» Και Σου μου αποκρίθηκε: «Δε φτάνει! - Δε φτάνει: Τι θες να κάμω ακόμα; Πρόσταξέ!» Και τότε άκουσα πάλι τη φωνή Σου: «Φραγκίσκο, φραγκίσκο, σπρέωσε το φραγκίσκο, το γιο του Μπερναντόνε! - Πώς να τον σπρέωσω, Κύριε. Πολλοί οι δρόμοι, ποιος ο δρόμος μου; Πώς να νικήσω τους δαιμόνους μέσα μου; Είναι πολλοί, αν δε με βοηθήσεις, χάθηκαν! Πώς να διώξω τη σάρκα, να μην μπαίνει ανάμεσά μας, Κύριε, να μας κορίζει; Το είδες και Σου μοναχός σου, ως αντίκρισα την κοπέλα στον Άι-Δαμιανό, η καρδιά μου τάρaxτηκε· ως αντίκρισα τον πατέρα μου, η καρδιά μου τάρaxτηκε· πώς να γλιτώσω, Κύριε, από τον πατέρα και τη μάνα μου, κι από τη γυναίκα, από την καλοπέραση, από τους φίλους; Από την περφόνια, από τη λαχτάρα της δόξας, από την ευτυχία; Εφτά είναι τα θανατερά δαιμονικά, και τα εφτά βυζάνουν την καρδιά μου. Πώς να γλιτώσω, Κύριε, από το φραγκίσκο;»

Έτσι φώναζε και παραμλούσε και σπάραζε πεσμένους μπρούμυτα στη σπηλιά, όλη τη μέρα· κατά το δειλινό, την ώρα που ακόμια εγώ γύριζα στην Ασιζή και ζητιάνευα, ο φραγκίσκος άκουσε φωνή από πάνω του: «Φραγκίσκο! - Να με, Κύριε, προσταξέ. - Φραγκίσκο, μπορείς να πας στην Ασιζή, όπου γεννήθηκες και σε γνωρίζουν όλοι, μπορείς να πας, και μπροστά από το σπίτι του κυρού σου να σταθείς και ν' αρχίσεις να

φραγκισιάς και να χορεύεις και να χτυπάς τα παλαμάκια και να κλάζεις τ' όνομά μου;»

Ο φραγκίσκος άκουγε, ανατίκριαζε και σόπαινε· κι η φωνή ακούστηκε πάλι από πάνω του, πιο κοντά τώρα, μέσα στο σπίτι του. «Μπορείς να ταλαπατήσεις, να εξευτελίσεις το φραγκίσκο ετόυτον; Ο φραγκίσκος ετούτος μάς εμποδίζει να σμίλουμε, αφάνισέ τον! Θα σε πάρουν από πίσω τα παιδιά, θα σου πετύχουν πέτρες· θα προβάλουν οι κοπέλες από τα παράθυρα και θα πιάσουν τα γέλια· και συ να στέκεσαι, όλο αίματα από το περιβόλητό, χαρούμενος, και να κλάζεις: "Όποιος μου ρίξει μια πέτρα, να 'χει την ευχή του Θεού μια φορά· όποιος μου ρίξει δύο πέτρες, να 'χει την ευχή του Θεού δύο φορές· όποιος μου ρίξει τρεις πέτρες, να 'χει την ευχή του Θεού τρεις φορές..." Μπορείς; Μπορείς; Γιατί σόπαινεις;»

Άκουγε ο φραγκίσκος, άκουγε κι έτρεμε. «Δεν μπορώ, συλλογίζονταν, δεν μπορώ...» Μα νηράμπκε να το μολοήσεται· ένοιξε το στόμα του: «Δε θες, Κύριε, να με στείλεις σε άλλη πολιτεία, να χορέψω στη μέση της πλατείας και να κλάζω τ' όνομά Σου;» Μα η φωνή αποκρίθηκε, βαριά, όλο καταφρόνηση: «Όχι, στην Ασιζή!»

Κι ο φραγκίσκος δάγκασε το χώμα, όπου ακουμπούσε το στόμα του, τα μάτια του βούρκωσαν: «Κύριε, φώναξε, έλεος! Διο!» μου καιρό να ετοιμάσω την ψυχή μου· να ετοιμάσω το κορμί μου· τρεις μέρες Σου ζητώ, τρεις νύχτες, τίποτα άλλο!» Κι η φωνή πάλι βρόντηξε, όχι πια μέσα στο σπίτι του φραγκίσκου, παρά μέσα στο σπλάχνο του: «Όχι, τώρα! - Γιατί βιάζεσαι, Κύριε; Γιατί θες να με παιδεύεις τόσο; - Γιατί σε αγαπά...» ακούστηκε τώρα χαμηλή, τρυφερή, μέσα στην καρδιά του φραγκίσκου, η φωνή του Θεού.

Κι ολομερίς η καρδιά του φραγκίσκου γλύκανε, μια δύναμη μπήκε μέσα του, όχι δικιά του, παντοδύναμη· έλαμψε το πρόσωπό του, ανασπκώθηκε, στέρα ήταν τα γόνάτα του, στάθηκε στο έμπα της σπηλιάς, κόντευε πια να βασίλεια ο ήλιος, έκαμε το σταυρό του.

- Πάω, έινε.

Τη στιγμή εκείνη γύριζα από τη Ζπιτανιά, με το ταγάρι γεμάτο ξεροκόμματα· τον είδα να στέκεται στον πόρο της σπηλιάς

και το πρόσωπό του ήταν σαν τον ήλιο που ανέλυνε τα μάτια μου θαμπωθήκαν κι έβαλα το χέρι μου αντίγιο. Είχα σκοπό να του πω: «Έφερα ψωμί, φραγκίσκο, θα πεινάς ολημέρα νηστικός, διπλογονάτισε να φάμε»· μα ντράπηκα· ένιωσα τη στιγμή εκείνη πως ετούτος δεν έχει ανάγκη από ψωμί.

Ευτός ως με είδε, σήκωσε το χέρι:

- Πάμε είπε.

- Ποιό;

- Να πηδύξουμε!

Δείλιασα παλι να ρουτίσω· να πηδύξουμε. Τι; Γιατί; Δεν κατάλαβα· μα μπήκε αυτός μπροστά, δρασκελίζε βιαστικός τις πέτρες και τα χώματα, και δρομώσαμε κατά την Ασιζή.

. V .

Βράδιαζε. Σκούρος, βυσσινίς ήταν ο ουρανός στη δύση και παράξενα σύννεφα ανέβαιναν· και δρόσιζαν πονετικά τη γη, που έβραζε ακόμα από την κάρη της μέρας. Κατάκαρη η διδάδα της Ούμπριας, αναπαύονταν. Είχε τελείψει το χρέος της, είχε δώσει σπάρη, κρασί, λάδι στους ανθρώπους, και τώρα αναπαύονταν· κοίταζε τον ουρανό και περίμενε μ' εμπιστοσύνη να τη βροχή, να ξαναδώσουν μέσα της οι σπόροι.

Γυρίζαν οι ξωμάχοι, και μπροστά τους πήγαιναν αργά, αργά, τα βόδια, καλοθερμεμένα κι αγαθά· σπρέφουνταν μια σιγή και μας κοιτάζαν καλοπροαίρετα και δίκως ξάφνιασμα, να να 'μασταν κι εμείς βόδια από άλλη ράτσα και γυρίζαμε κι εμείς από το μεροκάματό μας στο γεμάτο άχυρα και ταγή βοϊδισιάσι, στην Ασιζή.

Ο φραγκίσκος τραβούσε μπροστά συλλογισμένος· κάποτε σταματούσε, κοίταζε τον ουρανό, σφαιραίζονταν, σα να περίμενε κάποιος να του μιλήσει· μα δεν άκουγε παρά το μαλακό φρουφρούρισμα του αγέρα μέσα στα δέντρα και τα σκυλιά, ημερα στην Ασιζή, που γάβγιζαν. Αναστέναζε κι έπαιρνε πάλι τον ανέφορο.

Μια στιγμή στράφηκε, με περίμενε να ζητώσω:

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε σιγά, εμπιστευτικά, ξέρεις να χορεύεις;

Κι εγώ γέλασα:

- Να χορεύω; Μπας και πάμε σε κανένα γάμο, αδερφέ φραγκίσκο;

- Ναι, σ' ένα γάμο, εκεί πάμε, φράτε Λεόνε, και μη γελάς. Παντρεύεται η δούλη του Θεού...

- Ποια δούλη του Θεού;

- Η δούλη του Θεού, η ψυχή, με το μεγάλο Αγαπητικό της.

- Το Θεό, αδερφέ Φραγκίσκο;

- Το Θεό, φράτε Λεόνε, και πρέπει να χορεύουμε, φράτε Λεόνε, στη μέση της πλατείας, αντίκρυ από το σπίτι του Μπερναντίνε θα γίνει ο γάμος, και πρέπει να χτυπήσουμε τα παλάκια και να τραγουδήσουμε, φράτε Λεόνε, και να ρθει ο λαός να μας ραντίσει καλορίζικα -πέρρες και λεμονόκουπες.

- Χάθηκαν τα κουφέτα και τα σαφανάκιλα κι οι ανθοί της λεμονιάς; Γιατί πέρρες και λεμονόκουπες, αδερφέ Φραγκίσκο;

- Έτσι θέλει ο Γαμπρός, αδερφέ μου.

Πήρε το δρόμο πάλι, δε μεταμίλησε: μα έβλεπα τα λιγνά του τ' αντικνήμια και τα γυνά του αιματομένα πόδια, που παρπατούσαν και τρέκλιζαν. Έπρεξε τώρσ' ξαφνικά τον είχε πάρει βιάση και λαχτάρα μεγάλη: κοίταζε την Ασίζη κι έτρεχε.

Μα όταν φτάσαμε στην καστροπόρτα, τα γόνιπά του κόπηκαν, στάθηκε: με πήρε από το μπράτσο, κι η φρονιά του βγήκε όλο παρακάλλιο, λαχανιασμένη.

- Φράτε Λεόνε, θυμάσαι τη νύχτα, στο Όρος των Ελαιών, πώς σήκωσε ο Χριστός τα χέρια του στον ουρανό και φώναξε: «Πατέρα, μη μου δώσεις να πω το ποτήρι ετούτο!» Ο ιδρώτας έτρεξε από το κούτελό του, έτρεμε: Τον είδα, ήμουν εκεί, φράτε Λεόνε, και Τον είδα, έτρεμε...

- Ησυχάσε, σήκωσε, αδερφέ μου Φραγκίσκο, μην τρέμεις. Έλα να γυρίσουμε στη σπηλιά μας: ολημέρα να προσεύχεσαι, ολημέρα εγώ να ζητανεύω, και το βράδυ να καθόμαστε οι δυο μας μπροστά σ' ένα κομμάτι ψωμί και να μιλούμε για το Θεό.

Του μιλούσα ήσυχα, γλυκά, γιατί φοβήθηκα τα μάτια του που καίγονταν.

Μα αυτός ήταν μακριά πολύ, στο Όρος των Ελαιών, δεν άκουγε.

- Έτρεμε, μουρμούρισε πάλι, έτρεμε... Όμως άρπαξε το ποτήρι και το 'πνε μονορούφι, ως τον πάτο!

Παράτησε το μπράτσο μου, δρασκέλισε αποφασιστικά το κατόφλι της πολιτείας, στράφηκε, με κοίταξε, σήκωσε το χέρι:

- Πάμε, είτε με δυνάτη φρονιά.

Και πιο σιγά:

- Χριστέ, βοήθα! μουρμούρισε.

Κι εγώ έτρεξα πίσω του, μάντιλα τον πόνο του, ζόγισα να

τον μοιρασιά μαζί του. Με τι μοιάζει η ψυχή του ανθρώπου, «αλλογίζουν» κοπάζοντας τη χλωμάδα και το τρέμουλο του Φραγκίσκου, με τι μοιάζει η ψυχή του ανθρώπου; Με μια φωλιά γεμάτη αυγά; Με τη γης που διψάει και κοιτάζει τον ουρανό πότε να βρέξει; Ένα «αχ!» είναι η ψυχή του ανθρώπου κι ανεβαίνει στον ουρανό.

Ο Φραγκίσκος στράφηκε, με κοίταζε:

- Φράτε Λεόνε, αν θες, μπορείς να φύγεις.

- Δε φεύγω, αποκριθήκα: και ου να φύγεις, εγώ πια θα μείνω.

- Μακάρι να μπορούσα να φύγω, να ξεφύγω: δεν μπορώ! Άηκόσε τα μάτια στον ουρανό:

- Πίσω από το νερό, το ψωμί, το φιλί, το πρόσωπό Σου: πίσω από τη δίψα, την πείνα, την παρθενιά, το πρόσωπό Σου: πώς να μπορέσω, Κύριε, να Σου ξεφύγω;

Έδωκε ένα σάλτο και μπήκε στο πρώτο δρομάκι, στάθηκε στην πλατεία του Αγίου Όρους, άρχιζε να πηδάει, να χτυπάει τα παλαμάκια και να φωνάζει:

- Ελάτε! Ελάτε! Ελάτε ν' ακούσετε μια καινούρια τρέλα!

Ήταν η άρα που οι νοικακυραίοι γύριζαν από τα μπαστάνια τους κι από τ' αμπέλια, με τα γαϊδουράκια φορτωμένα: οι έμποροι κι οι μαστόροι σφαλνούσαν τα μαγαζιά τους και μαζεύονταν στις ταβέρνες να πουν ένα εκατοσταράκι και να μιλήσουν με τους φίλους τη γλυκιά κουβέντα. Οι γριές κάθονταν στα κατόφλια τους, τα μάτια τους είχαν θαμπώσει κι είχαν μια βαρεθεί να βλέπουν τους δρόμους και τους ανθρώπους και τα γαϊδουράκια της Ασίζης. Μα οι νέοι κι οι νέες είχαν πλυθεί, είχαν αλλάξει και πήγαιναν απόψε, Σαββατοβράδυ, απάνω κάτω στη μακρόστενη πλατεία, δροσερό αγεράκι είχε σπκοθεί, τα σύννεφα είχαν σκορπίσει, κυμάτιζαν οι κορδέλες στα μαλλιά των κοριτσιών κι οι νέοι αγκρίζουνταν και μάτιαζαν τις κοπέλες με λαχτάρα και μίσος: τα πρώτα λαγούτα αντιλάλησαν μέσα στις ταβέρνες.

Άξαφνα γέλια, φωνές, γουχαπιά: ο κόσμος στράφηκε: από την άκρη της πλατείας ο Φραγκίσκος φάνηκε να πηδάει και να χορεύει, με ανασκουμπιμένο το μαντύα, και να φωνάζει:

- Ελάτε, ελάτε, ελάτε ν' ακούσετε, αδέρφια, μια καινούρια τρέλα!

Και πίσω του ένα τσούρμιο παιδί καχάρizαν, τον κουνιγούσαν και του πετούσαν πέτρες.

Έτρεχα εγώ πίσω τους, τα φοβέριζα με το ραβδί μου, μα απ' όλους τους δρόμους ξεπρόβαιναν άλλα, έσπιναν όλα μαζί και ρίννουνταν στο φραγκίσκο· κι αυτός, πίσκος, γελούσε, κάπου κάπου στέκουνταν, άπλωνε τα μπράτσα του στα παιδιά, φώναζε:

- Όποιος μου ρίξει μιαν πέτρα, να 'χει την ευχή του Θεού μια φορά· όποιος μου ρίξει δυο πέτρες, να 'χει την ευχή του Θεού δυο φορές· όποιος μου ρίξει τρεις πέτρες, να 'χει την ευχή του Θεού τρεις φορές...

Και δώστου έπεφταν απάνω του βροχή οι πέτρες.

Από το μέτωπο και το πηγούνι του φραγκίσκου έτρεχαν τό'ρα τα αίματα, από τις ταβέρνες πετάχτηκαν οι νοικοκυραίοι και γελούσαν, και τα σκυλιά της Ασιζης αναστατώθηκαν κι αυτά, μαζώχτηκαν κι άρχισαν να τον γαβγίζουν. Είχα σταθεί μπροστά από το φραγκίσκο να πάρω κι εγώ στο μερικό μου μερικές πέτρες· μα ο φραγκίσκος με αναμέριζε, χοροπηδούσε σ'εναρμένος και τραγουδούσε, όλο αίματα:

- Ακουστέ, αδέρφια, μια καινούρια τρέλα.

Ο κόσμος γελούσε, οι νέοι σφύριζαν, νιαούριζαν, γάβγιζαν να σκεπάσουν τη φωνή του, οι κοπέλες είχαν στριμωχτεί στις κολώνες του αρχαίου ναού και σκλήριζαν, κι ένας από την αντικρινή ταβέρνα φώναζε:

- Καλέ, δεν είσαι ο φραγκίσκος ο γλεντζές, ο γιος του Μπερναρντόνε; Λέγε, το λοιπόν, την καινούρια σου τρέλα να δούμε!

- Λέγε! Λέγε! Λέγε! ακούστηκαν ολούθε φωνές και χάνα. Κι ο φραγκίσκος σκαρφόλωσε στα σκαλοπάτια του ναού, άνοιξε τις σκαλές στο λαό που τον γιουχαίζε και φώναζε:

- Αγάνη! Αγάνη! Αγάνη!

Έτρεχε από τη μιαν άκρη της πλατείας στην άλλη, χοροπηδούσε και φώναζε· στο μπαλκόνι ενός αρχοντικού απηλού σκυμμένη μια κοπέλα κοιτάζε, κοιτάζε κι έκλεισε.

- Κλάρα! ακούστηκε μια φωνή από μέσα, Κλάρα!

Μα η κοπέλα δεν κουνήθηκε.

Άξαφνα το αίμα μου πάγωσε· βρουκπιό ακούστηκε, ο κόσμος αναμέρισε, κόπηκαν τα γιουχαπιά, ένας άντρακλας είχε ηναχτεί, είχε αρπάξει από το αβέρκο το φραγκίσκο και τον τα'ρικοιούσε· ο κύρης του, ο σιορ Μπερναρντόνε.

- Πάμε, βρουκπήθηκε.

Μα ο φραγκίσκος πιάστηκε από μια κολόνα του ναού:

- Ποι; φώναζε. Δεν πιάω πουθενά!

- Στο σπίτι!

- Εδώ 'ναι το σπίτι μου, εδώ, στην πλατεία· και τούτοι, οι άντρες κι οι γυναίκες που με γιουχαίζουν, είναι ο πατέρας κι η μάνα μου.

Ο γερο-Μπερναρντόνε φρένιασε· άρπαξε και με τα δυο του χέρια το γιο του από τη μέση, να τον ξεκορμίσει από την κο'λωνα.

- Δε φεύγω! Δε φεύγω! ξεφώνιζε ο φραγκίσκος, ρίννουνταν κι σγκάλιζε πάλι την κολόνα· δεν έχω πατέρα και μάνα, δεν έχω σπίτι, μονάχα το Θεό!

Σόπιανε, κι ευτύς άρχιζε πάλι να φωνάζει:

- Μονάχα το Θεό! Μονάχα το Θεό!

Ο κόσμος ακούσε στα γέλια.

- Δεν είχαμε κοραγκόζη να περνά η ώρα μας, είπε ένας πορτικομύρης, ο Σαρπατίνο· τον γνώρισα· τό'ρα, δόξα σοι ο Θεός, έχουμε το γιο του Μπερναρντόνε! Γεια σου, φραγκίσκο, αρκούδα του Θεού, σύρε σάλτο, κόρεψε!

Ο κόσμος ακούσε στα γέλια.

Τη στιγμή εκείνη περνούσε από την πλατεία ο Δεσπότης της Ασιζης. Σεβασμός γέροντας, αγαθός, γλυκομίλιτος, που συλλογίζονταν την Κόλαση κι έτρεμε, συλλογίζονταν την Παράδεισο κι έτρεμε, παρακαλούσε το Σπατά να μετανιώσει, και δίκως πια αντίσταση, πόσιχα, παρακαλεστικά, να μπει κι αυτός στην Παράδεισο.

Είχε κάμει τη γύρα του κι απόψε στις φτωχογειτονιές, πίσω του έρχουνταν ο δίκος μ' ένα κορίνι αδειανό, το 'χε γεμίσει ο Δεσπότης τροφοές και το 'χε μοιράσει στη φτώχεια. Κρατούσε αψηλά πατερίτσα με φιλντισένια λαβή, ακουσε τις φωνές, σιάθηκε. Ο φραγκίσκος φώναζε ακόμα: «Έχω μονάχα το Θεό!

Μονάχα το Θεό!» και τα γέλια του κόσμου ξεπούσαν.

Φάνταζε τότε στο Δεσπότη πως κάποιος κινούνταν και φώναζε βοήθεια αυτόν, τον αντιπρόσωπο του Θεού στην Ασιζή; άνοιξε όσο μπορούσε το βήμα, ζήγωσε.

Δεν είχε πέσει η νύχτα, αποκρατούσαν ακόμα οι σπερνές λάμπες του δελτινού· είδε ο Δεσπότης το Φραγκίσκο, τον γνώρισε· κι απάνω του πεσμένο το γερο-Μπερναρντίνε να τον τραβοπαλεύει. Σήκωσε την πατερίτσα.

– Σιόρ Μπερναρντίνε, είπε με αυστηρή φωνή, ντροπή ένας προύχοντας του τόπου να γίνεται θέατρο του κόσμου. Αν έχεις καμιά διαφορά με το γιο σου, κοπιάστε ευτύς στην Επισκοπή, να βγάλουμε κρίση.

Στράφηκε στο Φραγκίσκο.

– Παιδί μου, μην αντιπιάσεις· το Θεό φώναζες, εγώ ήμουν αντιπρόσωπος του Θεού στην Ασιζή, έλα μαζί μου!

Ο Φραγκίσκος ξεκόλλησε από την κολόνα, στράφηκε, με είδε δίπλα του:

– Έλα μαζί μου, φράτε Λεόντ, είπε· αρχίζει ο ανήφορος.

Μπήκε μπροστά ο Δεσπότης, πίσω ο Φραγκίσκος κι εγώ· πιο πίσω, μουγκρίζοντας, ο γερο-Μπερναρντίνε. Κι ακόμα πιο πίσω, σε απόσταση, ακολουθούσε ο χαμαδός λαός, ανταρμένους.

Μια στιγμή ο Φραγκίσκος στράφηκε.

– Φράτε Λεόντ, μου 'τε σιγά, φοβάσαι; Νιρέπεις; Σου το ξαναλέω: αν θες, μπορείς να φύγεις· γιατί να μιλάξεις μαζί μου, φεύγα!

– Όσο βρίσκουμαι μαζί σου, αδερφέ Φραγκίσκο, δε φοβούμαι, δεν ντρέπουμε· δε θα σε αφήσω ποτέ μου.

– Έχεις καιρό, επέμεινε πάλι, σε λυπούμαι, φεύγα!

Κι εγώ τότε δεν μπόρεσα πια να κρατηθώ, ξέσπασα στα κλάματα.

Ο Φραγκίσκος μού άγγιξε τον ώμο με τρυφερόδα:

– Καλά, καλά, λιονταράκι του Θεού, μείνε.

Φόσαμε στην Επισκοπή· σκοτεινή η αυλή, μπάκαμε· πίσω μας τρύπωξε και πολὺς λαός, έτρεχαν και μερικοί προύχοντες να καμαρώσουν την καπάνια του γιου του Μπερναρντίνε.

Αναψαν το πολυλύχνισμα, φωτίστηκε το μεγάλο αρχοντα-

ρι· απάνω από το δεσποικό θρόνο σταυρωμένος ο Χριστός, ημερκος, ροδοκόκκινος, καλοθερμένος. Έκαμε το σταυρό του ο Δεσπότης, κάθισε στο θρόνο του· δεξά του στάθηκε ο σιόρ Μπερναρντίνε, ζερβά του ο Φραγκίσκος· πίσω, πεντ' έξημερστοί, πιο πίσω, σύντοια, ο λαός.

Καλά θυμούνται, στη βραδιά εκείνη, τα πάντα: τα λόγια του Δεσπότη, τη γλώσσα και τη λάμψη του Φραγκίσκου, την αγριάδα του Μπερναρντίνε· μα βιαστικά θα τα στορίσω, για να φτάσω στην ουσία· στη μεγάλη στιγμή που ο Φραγκίσκος στάθηκε γυνὸς μπροστά στο Θεό και στους ανθρώπους.

Ανέβηκε το λοιπόν στο θρόνο του ο Δεσπότης, έκαμε το σταυρό του:

– Στο όνομα του Θεού, σιόρ Πιέρο Μπερναρντίνε, είπες, οκούω, τι παράπονο έχεις με το γιο σου;

– Δέσποτά μου, αποκρίθηκε ο γερο-Μπερναρντίνε με βραχνή φωνή πλανταμένη, ο γιος μου ετούτος δεν έχει πια ακέριο το μυαλό του· βλέπει ονειράτα παλαβά, ακούει φωνές στον αέρα, παίρνει από την κόσα μου χρυσάφι και το καταπατά· λέγα, νέος είναι, θα του περάσει· τώρα όμως πια απελπιστικά· κάνει παρά κουρελιόδες, κοιμάται σε σπιλιές, κλαίει, γέλει· δίκως αφορμή και τον έπιασε τελευταία η μανία να χτίσει γκερμισμένα παρεκκλήσια· μα απέψε παράγγινε το κακό, μπηκε στην Ασιζή κι άρχισε να τραγουδάει και να χορεύει στη μέση της πλατείας κι ο κόσμος γελούσε... Ντροπιάζει το αίμα μου, δεν τον θέλω!

– Το λοιπόν; έκαμε ο Δεσπότης βλέποντας τον Μπερναρντίνε να κομπιάζει.

– Το λοιπόν, είπες ο γερο-Μπερναρντίνε σπκώνοντας το μυράτσο του απάνω από το κεφάλι του γιου του, το λοιπόν, μπροστά στο Θεό και στους ανθρώπους τον αποκηρέκνω, τον κάνω απόπαδο· δεν είναι πια γιος μου.

Απόκρυφο μούρμουρο σκούθηκε από τους προστούς και το λαό, μα ο Δεσπότης κούνισε το χέρι, σάπιασαν· στράφηκε στο Φραγκίσκο, που 'χε γείρει το κεφάλι κάτω στη γη κι άκου-γε.

– Τι έχεις ν' απολογηθείς, γιε του Χριστού, Φραγκίσκο, ρώ-πιασε. Ο Φραγκίσκος σήκωσε το κεφάλι:

- Τίποτα, αποκρίθηκε· τούτο μονάχα.

Και χωρίς να προλάβει κανένας μias να τον εμποδίσει, έδωκε μια, πέταξε από πάνω του τα βελουδιένια ρούχα που φορούσε, τα 'καμε έναν μπόγο κι έσκυψε ήσυχα, αμίλητα, και τ' απίθωσε στα πόδια του γερο-Μπερναρντόνε.

Κι ολόγυρνος, όπως τον γέννησε η μάνα του, ήρθε και στάθηκε ομπρός στο δεσποτικό θρόνο.

- Δέσποτά μου, είπε, ετούτα ακόμα τα ρούχα που φορούσα ήταν δικά του· του τα γυρίζω πίσω· δεν έχει μια γιο, δεν έχω μια πατέρα, ξοφλήσαμε.

Απομείναμε όλοι με το στόμα ανοικτό· πολλά μάτια είχαν βουρκώσει. Ο Μπερναρντόνε έσκυψε, αρπάξε τον μπόγο, τον πέρασε κάτω από την αμασκάλη του.

Κατέβηκε ο Δεσπότης από το θρόνο του, τα μάτια του ήταν βουρκωμένα, έβγαλε το μαντύλι του, τύλιξε τη γύμνια του Φραγκίσκου.

- Παιδί μου, είπε με παράπονο, γιατί το 'καμες; Δεν ντράπικες τους ανθρώπους;

- Όχι, Δέσποτά μου, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος με ταπεινό σ ύνη, μονάχα το Θεό. Μονάχα το Θεό ντρέπομαι, Δέσποτά μου, συχώρεσέ με.

Στράφηκε στους προσετούς και στο λαό:

- Αδέρφια, ακούτε όλοι η ο Θεός με προσταΐζει: Ως τώρα έλεγα τον σινο Πιέρο Μπερναρντόνε πατέρα μου· από τώρα και πέρα, θα λέω: Πάτερ ημών ο εν τοις ουρανοίς. Σπάζω τις αλυσίδες που μ' έδεναν με τη γης· παίρνω φάρα να γυρίσω πίσω στήτη μου, στον ουρανό. Ετούτη είναι, αδέρφια, ακούσατε η, η καινούρια τρέλα.

Ο γερο-Μπερναρντόνε δεν μπόρεσε πια να κρατηθεί, άφριζε. Χιμήξε με σκωμμένη τη γροθιά στο Φραγκίσκο· μα πρόλαβε ο Δεσπότης, τον κράτησε.

- Δεν έχεις πια εξουσία απάνω του, είπε· κράτα το θυμό σου, σινο Μπερναρντόνε!

Κι ο Μπερναρντόνε ταυροκοιτάξε γύρα του, καινού ανέβαιναν από το κεφάλι του, δάγκασε τα χείλια του να μη βλαστημήξει, έσφιξε τον μπόγο στην αμασκάλη του κι έφρυγε, χτυπώντας μανισμένος ξοπίσω του την πόρτα.

Στράφηκε τότε ο Δεσπότης σε μένα:

- Πήγαινε να πεις του γερο-περιβολάρη να σου δώσει ένα παλιό του ρούχο, να ντύσει τη γύμνια του ο Φραγκίσκος.

Έτρεξα, και σε λίγο έφερα ένα παλιό μαντύλι χλωμοπαλωμένο του περιβολάρη· χάραξε απάνω του ο Φραγκίσκος στη ράκη, με κιμωλία, ένα σπαιρό και τον φόρεσε.

Έσκυψε, φίλησε το χέρι του Δεσπότη, στράφηκε στους προσετούς και στο λαό:

- Έχετε γεια, τους είπε· ο Θεός να απλακνιστεί, αδέρφοί μου, τις ψυχές σας!

Ο Δεσπότης συναπόβγαλε λίγα βήματα το Φραγκίσκο στην αυλή· έσκυψε, του 'πε σιγά:

- Έχε το νου σου, Φραγκίσκο, έφτασες στην υπερβολή...

- Εκεί βρίσκεται ο Θεός, Δέσποτά μου, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος.

Ο Δεσπότης κούνησε το κεφάλι:

- Κι η αρετή θέλει μέτρο, είπε· αλλιώς μπορεί να γίνει αηδία.

- Μέσα στο μέτρο είναι ο άνθρωπος, πέρα από το μέτρο ο Θεός, κατά και ξεκινά να πάω, Δέσποτά μου, έκαμε ο Φραγκίσκος, προχωρώντας κατά την ξόπορτα· βιάζονταν.

Ο Δεσπότης τον έπιασε πονετικά από το χέρι:

- Μη βιάζεσαι, παιδί μου, είπε· βλέπω, γύρα από το κεφάλι σου, τον σέρα γεμάτο αγώνα, αγωνία κι αιμάτα· μην κινήσεις για τον αγώνα, παιδί μου, προτού να 'ρθεις να με δεις· είμαι γέρος και παθός, κι απ' όπου τώρα περνάς, εγώ πέρασα, μπορώ, θαρρώ, να δώσω βοήθεια.

- Θα 'ρθω, Δέσποτά μου, να μου δώσεις την ευχή σου, είπε ο Φραγκίσκος και δρασκελίσε το κατόφλι.

Έτρεξα πίσω του κι εγώ, βγήκαμε στο δρόμο. Πίσσα σκοτάδι· το φεγγάρι δεν είχε ακόμα προβάλει, ο ουρανός κρέμουνταν συννεφιασμένος· αγρός αγέρας φυσούσε, σα να 'χε κιόλα βρέξει απάνω στα βουνά.

Έρμηος ο δρόμος, τα λυχνάρια στα σπήια άναβαν, δειπνούσε ο κόσμος. Σταθήκαμε κάμποση ώρα κι οι δυο στη μέση του δρόμου· πού να πάμε; Κατά πού να πάρουμε; Κατά τον κάμπο;

Κατά το βουνό; Κατά την ερημιά; Κατά τους ανθρώπους; Δεξά, ζερβά ο Θεός, στον κάμπο, στο βουνό ο Θεός, όλοι οι δρόμοι ιεροί.

Ο Φραγκίσκος δεν είχε ακόμα διαλέξει· στέκουνταν ασάλευτα στη μέση του δρόμου.

- Και τώρα, αδερφέ Φραγκίσκο, του 'πα, παύ πάμε; Ο Φραγκίσκος γέλασε ήσυχα, παιδιάτικα:

- Στον ουρανό, αποκρίθηκε· δεν είδες; Κλοτσήσαμε τη γης, πηδίζαμε. Άνιτε, φράτε Λέονε, σ' όνομα του Θεού!

Είπε, και στράφηκε δεξά, κατά το βουνό το Σουμπάσο.

Βγήκαμε από τη βοριανή κοστροφόρτα, μπήκαμε στην ερημιά· πήραμε τον ανήφορο. Κάμποση ώρα σάπαινε ο Φραγκίσκος· πήγαινε μπροστά, ξεχώριζε, μέσα στο σκοτάδι, το λιγνό του κορμί να σκίζει το δρόμο σα σπαθί· κι ο φαρδός χιλιόστροπημένος μαντύας του κατατυπούσε σα φιερούγα.

Εγώ 'μουν κουρασμένος και πετινούσα· στάθηκα, κοίταξα κάτω την Ασίζη· τα φώτα ακόμα αναμμένα, η ανθρώπινη βουή ακόμα γρικιούνταν, και τα σκυλιά που γάβγιζαν· ένα φρεγγάρι λειψό, συντριμμένο, όλο θλίψη, ξεπρόβαλε από την άκρη ' ουρανού.

Ο Φραγκίσκος δεν άκουγε τα βήματά μου· ζοπίσω του, στράφηκε· με είδε να κοιτάζω πίσω μου τη νυχτωμένη πολιτεία.

- Ε φράτε Λέονε, μου φώναξε, τι κοντοσιέκασαι; Τι κοιτάς πίσω; Δε θυμάσαι τι παράγγειλε ο Χριστός; Ξετίναξε τον κουρνιαχτό της Ασίζης από τα πόδια σου, τον κουρνιαχτό του πατέρα και της μάνας σου, τον κουρνιαχτό του ανθρώπου!

- Έγνοια σου, αδερφέ Φραγκίσκο, αυτό κάνω, ξετινάζω τον κουρνιαχτό, αποκρίθηκα.

Δε μ' έκαμε ο Θεός, αλίμονο, μίπε ήρωα, μίπε κιστή· ανέμεσα στα δυο αυτά βολοδερνέι η ψυχή μου.

Πήραμε δρόμο· ο Φραγκίσκος είχε αρχίσει να ανιστραγουδάει πάλι στη γλώσσα της μάνας του· ήταν ευχαριστημένος· είχε πάλι τελέψει την προσταγή του Θεού, κόρηψε, τραγούδησε στη μέση της Ασίζης, παράτσε τον πατέρα και τη μάνα του· έσπασε τις αλυσίδες που τον έδεσαν με τη γης, λυτρώθηκε. Όμοια δεν τραγουδούσε κι όταν τέλεψε την πρώτη προσταγή του Θεού· χτίζοντας τον Αι-Δαμιανό. Τώρα ετούτο στάθηκε πιο

ήσυχος, γι' αυτό κι η καρδιά πιο μεγάλη.

Είχαμε τώρα μπει μέσα στις άγριες βελανιδιές, το φρεγγάρι ιμχνε χλομό λυππηρό φως στα κλαριά και στις πέτρες, κάπου κρυμύ μια κουκουβιά· κουφοπετούσε απάνω από τα κεφάλια μας. Κι άξαφνα, εκεί που τραγουδούσε ο Φραγκίσκος, πατημένος 'ς βαριές ακούστικαν ανάμεσα στα δέντρα, κι αναπνοές ανθρώπων. Το τραγούδι του Φραγκίσκου κόπηκε, σταθήκαμε.

- Εδώ λημεριάζουν ληστές, είπα, καθήκαμε.

- Δε κάνεται, φράτε Λέονε, όποιος δεν έχει τίποτα να χάσει, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος· μη φοβάσαι.

Εκεί που μιλούσαμε, κλαριά ακούγονταν να σπάζουν, οι αιτημασιές ζύγωναν· κι ολομεριάς πεντ' έξι αγριάνθρωποι περπατούσαν μπροστά μας με τα μαχαίρια σκωμμένα· δυο με άρμυζαν έρμένα, μ' έριζαν κάτω, οι επίλοιποι χύθηκαν στο Φραγκίσκο.

- Ποιος είσαι; του φώναζαν τριζοντας τα δόντια.

- Είμαι ο αποσταλμένος του Μεγάλου Βασιλέα, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος ήσυχα.

- Και τι γυρεύεις εδώ;

- Ήρθα να καλέσω τους αδερφούς ληστές να κοιπάσουν στον ουρανό· ο Μεγάλος Βασιλιάς κάνει γάμο, παντρεύει το γιο του, και τους καλνάζει στο τραπέζι.

Ένας ζήγωσε αναμμένο δαυλό, κοίταξε το χλομό πεντασμένο πρόσωπο του Φραγκίσκου, τα γυμνά αιματομένα πόδια του και τον κουρελιασμένο μαντύα. Γέλασαν.

- Εσύ αποσταλμένος του Μεγάλου Βασιλέα; Εσύ, ο κουρελις, ο ξυπόλυτος; Έκαμαν σαρκαστικά κι άρχισαν να ψάκνουν να βρουν το πουνγκί του.

Δε βρήκαν τίποτα· έψαξαν το ταγάρι που κρατούσα εγώ στη ρηχη μου, δε βρήκαν τίποτα· μίπε ένα ξεροκόμματο ψωμί· κοίταξαν πάλι στο φως του δαδιού του Φραγκίσκου.

- Θα 'ναι τρελός, είπε ένας, χαμένοι οι κόποι μας.

- Άς τους σπάσουμε στο ξύλο, είπε ένας άλλος, κι ας τους πετάξουμε στο λάκκο· έτσι δε θα παν χαμένοι ολότελα οι κόποι μας.

Σέλικασαν τις βοδιές ουρές που κρατούσαν κι άρχισαν να μας δέρνουν αλύπτητα. Εγώ έβαλα τις φρονές, πονούσα· μα ο

Φραγκίσκος, κάθε που έτρωγε μια βουρδουλιά, έκανε το σταυρό του και μουρμούριζε: «Δόξα σοι ο Θεός!»

Οι ληστες γελοούσαν.

- Καλέ, δεν είναι αυτός τρελός, είπε ένας, είναι άγιος.

- Το ίδιο κάνει, αποκρίθηκε ένας άλλος που φαινόταν ο αρχηγός· σπιάστε τους τώρα, καλά τους συγγίσαμε, ρίχτε τους στο λάκκο.

Μας άρπασαν από τους ώμους κι από τα πόδια, μας πέταξαν στο λάκκο κι έφυγαν γελώντας και βρίζοντας.

Ο Φραγκίσκος άπλωσε το χέρι, χάρεινε τη ράχη μου.

- Πονάς, φράτε Λεόνε, ρώτησε.

- Εσύ τάχατε δεν πονάς, αδερφέ Φραγκίσκο; έκαμα πεισματωμένος· σάρκα είναι ετούτη, δεν αντέχει.

- Μα βλαστήμας τη σάρκα, φράτε Λεόνε, θυμήσου τι λέγαμε μια φορά: μπορεί κι αυτή να γίνει μια μέρα πνέμα. Νά, γίνε κιόλα· σου αρκίζουμαι, φράτε Λεόνε, δεν πονώ.

Βαθύς ήταν ο λάκκος, μοχτίσαμε να τον ανέβουμε, γλαστράσαμε, κατρακυλούσαμε πάλι στον πάτο.

- Καλά είμαστε εδώ, φράτε Λεόνε, είπε ο Φραγκίσκος· ζητούσαμε καταφύγιο να περάσουμε τη νύχτα· νά το, ο Θεός μάς το 'πείψε, μεγάλη η κάρη του! Ας κοιμηθούμε το λοιπόν εδώ, και το πρωί θα πέφει ο Θεός τον πύλο να μας δείξει το δρόμο.

Αγκαλιαστήκαμε γιατί κρυώνουμε, κλείσαμε τα μάτια· η ράχη μου ακόμα μ' έτσουζε, μα ήμουν κατακουρασμένος, κοιμήθηκα. Κοιμήθηκε κι ο Φραγκίσκος· Δεν ξέρω. Δεν πιστεύω· γιατί κάπου κάπου άκουα στον ύπνο μου μια φωνή που τραγουδούσε.

Ξημέρωσε ο Θεός, βγήκαμε μπουσουλωτά από το λάκκο, πιάσαμε πάλι το δρόμο. Πότε σωμαίναμε ώρα πολλή, πότε σταυρώνουμε μια κουβέντα, για το Θεό, για τον καιρό, για το χειμώνα που πλάκωνε. Κι όταν βλέπαμε από μακριά κανένα χαριό, ο Φραγκίσκος με τραβούσε από το μανίκι χαρούμενος.

- Πάμε, μου 'λεγε, πάμε, φράτε Λεόνε, γρήγορα· κάποια ψυ· κι θα 'ναι μέσα στα σπιτάκια ετούτα να λαχταρίζει να σωθεί· πάμε να τη βρούμε!

Μπαίναμε στο χοιριό, έσερνε ο Φραγκίσκος μια φρονιά, σα

να 'ταν τελάλης.

- Έ χοιριανοί, ελάτε να δείτε! Φέρνω καινούριες πραγμά· τειες και τις μοιράζω· όπου προφτάσει ας πάρει! Χάρισμα! Χάρισμα!

Είχαμε βρει στο δρόμο μια μεγάλη τσοκάνα κριαριού, την κοιδούνιζε ο Φραγκίσκος στα δρομάκια του χοιριού και φώναζε. Κι οι χοιριάτες άκουγαν κι έτρεχαν, γυναίκες κι άντρες, να δουν τι φέρναμε και μοιράζαμε χάρισμα. Ανέβαινε τότε σε μιαν πέτρα ο Φραγκίσκος κι αρκινούσε να μιλάει για την αγάπη. Ν' αγαπούμε το Θεό και τους ανθρώπους, φίλους κι χιρούς, ν' αγαπούμε τα ζα και τα πουλιά και το χώμα που πατούμε. Μιλούσε συνεπαρμένος για την αγάπη, κι όταν πια δεν μπορούσε να βρει τα λόγια, τον έπαιρναν τα κλάματα. Πολλοί τον άκουγαν και γελοούσαν, άλλοι θύμοναν, τα παιδιά τού πετούσαν πέτρες, λιγοστοί ζύγωναν κρυφά και του φιλούσαν το χέρι. Παίρναμε ύστερα σβάρνα τις πόρτες, απλώναμε το χέρι, ζητιανεύαμε. Μας έδιναν κανένα ξεροκόμματο ψωμί, πίναμε νερό από το πηγάδι του χοιριού, φεύγαμε, κινούσαμε για άλλο χοιριό. Πέρασαν μέρες, βδομάδες, δε θυμούμαι· στραγγυλός ο καιρός, κυλούσε γρήγορα.

Σε μια μικρή πολιτεία, ξενώ τ' όνομά της, ένας παλιός φίλος του Φραγκίσκου, που γλεντούσαν μια φορά κι έναν καιρό μαζί, είδε το Φραγκίσκο να στέκεται στη μέση της πλατείας, να χορεύει και να τραγουδάει και να διαλαλεί τις καινούριες πραγμά· τειες του. Έπρεξε ξιφνιασμένος:

- Φραγκίσκο, παλιέ μου φίλε, του φώναζε, πώς κατάντησες έτσι; Ποιος σε κατάντησε έτσι;

- Ο Θεός, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος χαμογελώντας.

- Πού 'ναι τα μεταξωτά σου ρούχα και το κόκκινο φτερό στο κεφάλι και τα χρυσά δαχτυλίδια;

- Μου τα 'ξε δανείσει ο Σατανάς, του τα γύρισα.

Ο φίλος τον κοίταζε αποκοφτός -το χιλιστρυπημένο ματιό, τα γυμνά πόδια, το ξεσκούρωτο κεφάλι, αναροπώντας και δεν μπορούσε να καταλάβει.

- Πούθε έρκεσαι, Φραγκίσκο μου; ρώτησε τέλος με ψυχοπνόνια.

- Από τον άλλο κόσμο, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος.

- Και πού πας;

- Στον άλλο κόσμο.

- Και γιατί τραγουδάς;

- Για να μη χάσω το δρόμο.

Ο φίλος κούνησε το κεφάλι απελπισμένος. Θα 'χε καλή καρδιά ο νέος αυτός, γιατί πήρε το φραγκίσκο από το χέρι, μου 'γνεψε και μένα, έτρεξε πίσω τους.

- Φραγκίσκο, παλιέ μου φίλε, αν κατάλαβα καλά, θέλεις να σώσεις τον κόσμο; με άκουσέ με και μένα: χειμόνας μπήκε, έλα σπιτί να σου δώσω ένα ζεστό ρούχο να μην κακαρώσεις από το κρύο, και τότε πώς θα σώσεις τον κόσμο;

- Φορώ το Θεό, είπε ο φραγκίσκος, δεν κρυώνω.

Ο φίλος γέλασε:

- Φοράς το Θεό, είπε, μα δε φτάνει: χρειάζονται κι ένα ρούχο ζεστό· εσύ λυπάσαι κι ένα σκουλήκι να πατήσεις, λυπήσου και το κορμί σου! σκουλήκι κι αυτό, τώλιξ το μ' ένα ρούχο... Και μην ξεχνάς πως το κορμί σου χρειάζεται για να σώσεις τον κόσμο: Χωρίς αυτό...

- Έχεις δίκιο, έκαμε ο φραγκίσκος: αυτό θα πει σπουδαίμενος, κόβει το μυαλό σου· ναι, χρειάζεται ακόμα το κορμί, πάμε!

Φτάσαμε στο σπιτί: ήταν πλούσιος ο φίλος, μπήκε σε μιαν κάμαρα, βγήκε, και κρατούσε ένα μακρύ ρούχο κοντό μάλλινο, ένα ζευγάρι σαντάλια, από κείνα που φορούν οι βοσκοί, κι ένα ραβδί, βοσκοράβδι.

- Είναι τα ρούχα του βοσκού μου, είπε, ντύσου.

Ο φραγκίσκος κοίταξε το μάλλινο ρούχο, το μετρούσε από νω του, του 'φτανε ως τα πόδια· έβαξε την κουκούλα, την έβγαζε, και γελούσε σαν παιδί.

- Μου αρέσει, είπε τέλος, γιατί το χρώμα του είναι απαλάλαχο με το χρώμα της γης το κινόπωρο, όταν τη σκάβουν· θυμίζει κόσμα. Δίωξε, Ρουφίνο μου, για την αγάπη του Χρίστου, ένα όμοιο και στον αδερφό μου, το φράτε Λεόνε.

Ο φίλος ευχαριστήθηκε.

- Έχει γούστο, είπε, να ζήσω πια στη μνήμη των ανθρώπων γιατί σου 'δωκα το ρούχο αυτό και το 'καμες ράσο! Έχεις σκοπό να ιδρύσεις και του λόγου σου, σαν τον άγιο Βενέδικτο, κα-

νένα καλογερικό τάγμα;

- Εγώ αν έχω σκοπό ή ο Θεός; Αυτόν να ρωτάς: Αυτόν ρωτάω κι εγώ.

Αναμέρισε, ντύθηκε το καινούριο ράσο, πήρε από την αυλή ένα κομμάτι σκονινί, ζώστικε. Ωστόσο ο φίλος μου 'φερνε και τη δικιά μου φορεσιά, ντύθηκε κι εγώ, ζώστικα κι εγώ σκονινί, ζεπάσθηκαν οι πλάτες μου· πήρε ο φίλος το ταγάρι μου, μπήκε στο κελόρι, το γέμισε ζωθορφές.

Ο φραγκίσκος άπλωσε το χέρι στο φίλο του:

- Πιάσε κόμα! του είπε.

Ο φίλος γέλασε, του 'αφίξε το χέρι.

- Αγαπημένε φίλε, αδερφέ Ρουφίνο, ο Θεός να δώσει με το ράσο αυτό να μπεις μια μέρα στη βασιλεία των ουρανών. Καλήν αντίρροση.

- Πού, έκαμε ο Ρουφίνος γελώντας· στη βασιλεία των ουρανών;

- Όχι, στη βασιλεία της γης· ο Θεός να δώσει μια μέρα να μπεις και συ στο δρόμο της τέλειης χαράς.

Μπήκαμε πάλι στη στράτα. Συννεφιασμένος ο ουρανός, 'κανε κρύο.

- Είδες; έκαμε ο φραγκίσκος γελώντας· όταν δε συλλογιέσαι τι θα φας και τι θα ντύθεις, ο Θεός συλλογιέται για σένα· και σου στέλνει ένα Ρουφίνο μ' ένα ταγάρι θροφές και με δυο αλλαφές μάλλινα ρούχα.

Προχωρούσαμε κατά την ανατολή και καμρώναμε κι οι δυο σαν τα παιδιά τα καινούρια μας ρούχα· θαρρείς και ντυθήκαμε πολεμικιόν αρμάτα και τρέχαμε στον πόλεμο.

- Άλλη καρά στον κόσμο δεν υπάρχει, φράτε Λεόνε, παρά να κάνεις το θέλημα του Θεού· ξέρεις γιατί;

- Πού να ξέρω, αδερφέ φραγκίσκο, φώτισέ με.

- Πισί ό,τι θέλει ο Θεός, αυτό και μόνο αυτό θέλουμε κι εμείς, μια δεν το ξέρουμε· κι έρχεται ο Θεός και ξυπνάει την ψυχή μας· τις φανερώνει τι θέλει και δεν το ξέρει. Αυτό 'ναι το μυστικό, φράτε Λεόνε. Κάνω το θέλημα του Θεού, θα πει· κάνω το πιο βαήματα κρυμμένο θέλημά μου. Μέσα και στον πιο ανόητον άνθρωπο υπάρχει ένας δούλος του Θεού που κοιμάται.

- Γι' αυτό λοιπόν σπεύδω τον Άι-Δαμιανό: Ήταν θέλημα δικό σου και δεν το κάπνισες, κι ήρθε ο Θεός στον ύπνο σου και σου το φανερώσε; Γι' αυτό παράττεις τον πατέρα και τη μάνα σου;

- Γι' αυτό γι' αυτό και συ παράττεις τα πάντα και με ακολουθάς.

- Μα κάποτε, ανημίλησα εγώ, κάποτε, αδερφέ Φραγκίσκο, θέμε πολλά: ποιο απ' όλα είναι το θέλημα του Θεού;

- Το πιο δύσκολο, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος κι αναστέναξε.

Βροντές μακρινές ακούστηκαν: μύρισε ο αγέρας βροχή.

- Και τώρα τι θες βαθιά μέσα σου, αδερφέ Φραγκίσκο; Μπορείς να βρεις προτού σου το πει ο Θεός;

Ο Φραγκίσκος έσκυψε το κεφάλι σα ν' αφογκράζονταν: αναστέναξε πάλι:

- Δεν μπορώ, είπε τέλος: Ξέρω βαθιά τι δε θέλω: δεν ξέρω τι θέλω.

- Τι δε θες, αδερφέ Φραγκίσκο; Τι μισείς και φοβάσαι πάνω απ' όλα; Με συμπιάθεις που σε ρωτάω.

Ο Φραγκίσκος δίστασε μια στιγμή: άνοιξε το στόμα του, το 'κλείσε πάλι. Τέλος πήρε απόφαση, μίλησε:

- Νά, δε θέλω τους λεπρούς: δεν μπορώ να τους δω: και μό-νο ν' ακούω από μακριά τα κουδουνάκια που φορούν για να τ' ακούν και ν' αλαργαίνουν οι διαβάτες, λιποθυμιά. Συκώρεσέ με, θεέ μου: τίποτα στον κόσμο δε σιχαίνουμαι σαν τους λεπρούς.

Έφτυσε, ξαφνικά του 'ρθε αναγούλα και ζάλη: ακούμπησε σ' ένα δέντρο να συνηφέρει.

- Κακή, αδύνατη, κακομοίρα η ψυχή του ανθρώπου, μουρμούρισε. Κακή, αδύνατη, κακομοίρα... Πότε, Κύριε, θα τη λυπηθείς και θα τη σώσεις;

Άρχισε να βρέχει: βάλανε τις κουκούλες, περπατούσαμε γρήγορα να φτάσουμε στο πρώτο χωριό. Μια κοπέλα πέρασε.

- Να 'χω την ευχή σας, άγιοι του Θεού, είπε χαιρετώντας.

Ο Φραγκίσκος έβγαλε το χέρι στην καρδιά, αντιχαιρέτησε, μα δε σκόπευε τα μάτια να τη δει. Ήταν όμορφη, καλοδεμένη, πρόσκαρη.

- Γιατί δε σκόπευες τα μάτια να τη δεις, αδερφέ μου; ρώτησα.

- Πώς να σκόσω τα μάτια και ν' αντικρίσω τη νύφη του Χριστού; αποκρίθηκε.

Πηγαίναμε, πηγαίναμε, ερημιά: ανθρώπου ανηγάρι πουθε-νιά νυχτωθήκαμε. Η βροχή όλο και δυναμώνε.

- Να βρούμε μια σπηλιά να τρυπώσουμε, είπα εγώ. Ο Θεός να θέλει να πάμε παραπέρα.

- Ο Θεός δε θέλει να πάμε παραπέρα, έκεις δίκιο, φράζε Λε-όνε: μίπε κι εμείς, το λοιπόν, δε θέλουμε!

Ψάξαμε ολούθε μέσα στο σκοτάδι την πλαγιά του βουνού: βρήκαμε μια σπηλιά, μπήκαμε μέσα. Ο Φραγκίσκος ξαπλώσε ευχαριστημένος.

- Ο Θεός, είπε, στέλνει τις βροχές, μα και την κουκούλα: ηλθθαίνει η βροχή, στέλνει τη σπηλιά.

- Αυτό θα πει σοφία, είπα εγώ.

- Αυτό θα πει καλοσύνη, διόρθωσε ο Φραγκίσκος.

Άνοιξα το ταγιάρι, μοίρασα από τα μπόλικά φαγιά που μας είχε αποχερίσει ο φύλος ο Ρουφίνος: φάγαμε. Κι εγώ, κουρα-μένος ως ήμασταν, κλείσαμε τα μάτια να κοιμηθούμε. Εγώ, κοφισπαράς ως είμαι, κοιμήθηκα ευτύς: αλίμονο, δεν είχα γινω-ετ τόσα μεγάλες που να μου κόβουν τον ύπνο: μα ο Φραγκίσκος, θαρρώ, δεν κοιμήθηκε: τα ζημεριόματα έσυρε φω-νιά και τινάχτη-κε απάνω με σκούνησε με το ποδάρι.

- Φράτε Λεόνε, φώναξε. Ξύπνα: ζημερώσε.

- Ακόμα είναι σκοτάδι, αδερφέ Φραγκίσκο, αποκρίθηκα νυ-σιγγμένος: γιατί βιάζεσαι;

- Δε βιάζουμαι εγώ, φράτε Λεόνε: βιάζεται Αυτός: ο Θεός: ζήμνα!

Ανασκόπηκα:

- Είδες όνειρο;

- Όχι. Όλη νύχτα δεν μπορούσα να κοιμηθώ: τα ζημερώ-ματα έκλεισα τα μάτια και παρακάλεσα το Θεό:

9.- Πατέρα, άφασέ με να κοιμηθώ: άργαπς είμαι, άργά-της δικός σου, έκαμα ό,τι μου παραγγείλες: σπεύδωσα τον Άι-Λαμριανό, κόρεψα κι έγινα μπαιγνίο του κόσμου μέσα στην Ασί-όν: παράττεις τον κύρη και τη μάνα μου: γιατί δε με αφήνεις να κοιμηθώ; Τι άλλο ζητάς από μένα; Δε φτάνει;

»Κι ακούστηκε τότε από πάνω μου, ότι από πάνω μου, από

μέσα μου, μια φωνή άγρια:

«Όχι, δε φτάνει!

«Ορκίζουσαι, φράτε Λεόνε, δεν κοιμούνται» δεν ήταν όνειρο: όλα μπορεί να 'ναι όνειρο, εσύ κι εγώ κι η σπηλιά ετούτη κι η βροχή· εκείνη η φωνή όμως δεν ήταν όνειρο.

«Δε φτάνει, φώναζε τρομαγμένος· τι άλλο, το λοιπόν, Ζητάς από μένα;

«Σήκω απάνω, ξημέρωσε, έμπα στο δρόμο· θα σταματήσω για το χατίρι σου τη βροχή· έμπα στο δρόμο και θ' ακούσεις κουδουνάκια· είναι ένας λεπρός, εγώ σου τον στέλνω· πैसे απάνω του, φίλησέ τον, ακούς; Κάνεις πως δεν ακούς· γιατί δεν απαντάς;

«Δε βάσταξα πια.

«Δεν είσαι πατέρας, του φώναξα, δεν αγαπάς τους ανθρώπους· είσαι ανήλικος και παντοδύναμος και παίζεις μαζί μας· ακούσες τώρα στο δρόμο που 'λεγα του συντρόφου μου πως δεν μπορώ ν' αγγίξω λεπρό, κι εσύ βες να με ριζεις στην αγκαλιά της λέπρας. Δεν υπάρχει λοιπόν άλλος δρόμος, πιο βολικός, να 'ρθει ο κακόμοιρος ο άνθρωπος, θεέ μου, να σε βρει;

«Τα σπλάχνα μου σκίστηκαν· κάποιος γέλασε μέσα μου.

«Δεν υπάρχει, ακούστηκε σε λίγο η φωνή και κόπηκε απότομα.

Άκουγα αναφικιλιζοντας.

«Και τώρα; είπα και κοίταξα με βαθύ πόνο το φραγκίσκο που είχε σπκοθεί τρεκλίζοντας και κοιτάζε έξω από τη σπηλιά με τρόπο· δεν άκουσε.

«Και τώρα, ξαναρώτησα. Σήραφικε.

«Τι τώρα, έκαμε μαζεύοντας τα φρύδια· δεν υπάρχει τώρα σήκω να πάμε να τον βρούμε.

«Ποιον;

Χαμήλωσε ο φραγκίσκος τη φωνή του, ένιωσε όλο το τυραννισμένο κορμί του να τρέμει.

«Το λεπρό... αποκρίθηκε σιγά.

Βγήκαμε από τη σπηλιά· ξημέρωνε· η βροχή είχε σταματήσει, τα σύννεφα κατακυλούσαν απάνω στον ουρανό κι έφρευαν· θάρρεις κι η πνοή του θεού τα κυνηγούσε· από κάθε δέ-

νιρόφυλλο κρέμουνταν και λαμπύριζε μια στάλα νερό· και μέσα στη στάλα το νερό απλώνουνταν αλάκερο το ουρανόδο-ζαρο.

Πήραμε τη σιρόα, καπιφορίσαμε κατά τον κάμπο που κοι-μούν ακόμα σκεπαμένοι από την πρωινή κατακνιά· ο φραγκίσκος τραβούσε με μεγάλες δρασκειλιές μπροστά· βιάζου-νταν.

Ο ήλιος ανέβηκε απάνω από το βουνό, ζεστάθηκε η γης, ζεσταθήκαμε κι εμείς· ξεκρίναμε κάτω χαμηλά, πίσω από τα πεύκα, μια μεγάλη πολιτεία.

«Ποια πολιτεία είναι ετούτη, φράτε Λεόνε; ρώτησε ο φραγκίσκος.

«Τα 'χω χαμένα, αδερφέ φραγκίσκο· σα να βλέπω για πρώ-τη φορά τα πάντα· θάρρώ πως είναι η Ραβέννα.

Άξαφνα ο φραγκίσκος στάθηκε, κατάχλωμος. Με άρπαξε από το μπράτσο:

«Ακούς; είπε σιγά.

«Όχι, τι;

«Κουδουνάκια...

Κι ως το 'πε, άκουσα αλίσθητα, μακριά ακόμα, από τον κά-μπο, κουδουνάκια. Σταθήκαμε κι οι δυο, το κατοιάγουνο του φραγκίσκου έτρεμε· τα κουδουνάκια ολόενα ζήγαναν.

«Έρχεται... τραύλισε ο φραγκίσκος κι ακουμπήσε ολοτρέ-μουλος απάνω μου· έρκεται...

«Να φύγουμε, να γλιτώσουμε, έκαμα εγώ κι άρπαξα το φραγκίσκο από τη μέση, να τον σηκώσω να φύγουμε.

«Να πάμε μαζί; Να γλιτώσουμε από το θεό, πώς; Πώς, κα-κόμοιρε φράτε Λεόνε;

«Ν' αλλάξουμε δρόμο, αδερφέ φραγκίσκο.

«Στον κάθε δρόμο θα βρούμε κι ένα λεπρό· θα γεμίσουν, θα δεις, οι σιρότες λεπρούς· ωστότου να πέσουμε στην αγκαλιά τους, ν' αφανιστούν. Ε λοιπόν, φράτε Λεόνε, δέσε κόμπο την κυδιά σου, πάμε!

Τα κουδουνάκια πια ακούγονταν κοντά μας, πίσω από τα δέντρα, έφταναν.

«Κάνε κουράγιο, φραγκίσκο, αδερφέ μου, είπα· ο θεός θα σου δώσει τη δύναμη να βαστάξεις.

Μα ο Φραγκίσκος είχε κιόλα πάρει φόρα, έτρεχε· ο λειπρός είχε προβάλει μέσα από τα δέντρα· κρατούσε ένα ραβδί γεμάτο κουδούνια και το κουνούσε, να το ακούν και να φεύγουν οι διαβόητες. Έτρεχε ο Φραγκίσκος με τις ανγκάλες ανοικτές, ο λειπρός τον είδε, σταμάτησε. Έσυρε ψιλή φωνή, σα να φοβήθηκε· σα να 'χε αποκάμει πια και δεν μπορούσε να προκοφίσει, τα γονατά του λύγιζαν. Ζύγωσα κι εγώ από κοντά, κοίταζα με φρίκη· η μύτη του λειπρού είχε σαπίσει, κι η μισή είχε πέσει, τα χέρια του ήταν χωρίς δάκτυλα, κούτσουρα· και τα χείλια του μια πλινή κι έτρεχε.

Ο Φραγκίσκος έπεσε απάνω στο λειπρό, τον ανγκάλιασε, έσκυψε, τον φίλησε στο στόμα. Κι ύστερα τον σπίκωσε στην αγκαλιά του, τον σκέπασε με το ράσο του κι άρχισε να προκοφίσει αργά, βαριοπατώντας, κατά την πολιτεία· σίγουρα θα 'ταν εκεί κοντά κανένα λεπροκομείο να τον αποθέσει.

Πήγαινε, πήγαινε κι εγώ πίσω του, και τα μάτια μου είχαν βουρκώσει. Βαρύς είναι ο Θεός, βαρύς πολύ, δε λυπάται τους ανθρώπους· τι 'ταν αυτά που μου 'λεγε, τώρα νά, ο Φραγκίσκος. Το θέλημα του Θεού είναι τάχα το πιο βαρύ θελήμα μας και δεν το ξέρουμε; Όχι, όχι! Ο Θεός μας λέει: «Τι δε θές; Αυτό εγώ θέλω! Τι μισείς; Αυτό εγώ αγαπώ. Κάμε ό,τι δε σου αρέσει· αυτό αρέσει εμένα!» Και νά, τώρα ο δυστυχισμένος ο Φραγκίσκος φίλησε το λειπρό και τον κουβαλάει στην αγκαλιά του.

Ο ήλιος είχε ανεβεί, κόντευε πια μεσούρανα· άρχισαν πάλι οι πρώτες κοντρές ψυχάλες· η πολιτεία είχε τώρα μεγαλώσει, μια σπηλιά μέσα στον ήλιο έλαμψε, οι πύργοι της, οι εκκλησιές, τα σπίτια. Ζυγώναμε.

Κι άξαφνα είδα το Φραγκίσκο να σταματάει απότομα· έσκυψε, αναμέρισε το ράσο να ξεσκεπάσει το λειπρό· κι ολομεριάς έσυρε φωνή μεγάλη: το ράσο ήταν αδειανό!

Στάθηκε ο Φραγκίσκος και με κοίταξε· ανοιγόκλεισε το στόμα να μιλήσει, δεν μπόρεσε· μα το πρόσωπό του έλαμπε· έκανε· μουστάκια, γένια, μύτες, στόματα, όλα είχαν αφανιστεί μέσα στη φλόγα.

Κυλίστηκε χάρω, ξάπλωσε πίστομα κι άρχισε να φιλάει το χώμα και να κλαίει. Όρθιος εγώ από πάνω του έτρεμα· δεν ήταν λειπρός, ήταν ο ίδιος ο Χριστός κι είχε κατέβει στη γης λω-

βρισμένους, να δοκιμάσει το Φραγκίσκο.

Ένας χοριάτης πέρασε· είδε το Φραγκίσκο ξαπλωμένο χάρω, κάτω από τη βροχή, να κλαίει, στάθηκε.

– Γιατί κλαίει; ρώτησε· τι έπαθε; Μπας κι έπεσαν απάνω του λιουιές και τον έδειραν;

– Όχι, αποκρίθηκε· τώρα νά πέρασε ο Χριστός, τον είδε, και κλαίει από τη χαρά του.

Ο χοριάτης σπίκωσε τους ώμους, γέλασε και προσπέρασε βιαστικός.

Ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μάτια, κοίταξε το συννεφιασμένο ουρανό, κοίταξε τη βροχή που έπεφτε αριά και θόλωνε τον αέρα· χαμήλωσε τα μάτια, με είδε. Δεν μπορούσε ακόμα να μιλήσει· μου χαμογέλασε· κι εγώ ευτύς κύλησα κάτω, στη μέση του έφρου, δίπλα του, και τον φιλούσα και του χάδευα το πρόσωπο με τρυφεράδα, για να μπορέσω να γλυκάνω απάνω του τον κρυινό του Θεού. Το σώμα του άχνιζε ακόμα.

Πόσιν ώρα, πόσες ώρες μείναμε εκεί στη μέση του δρόμου, ξαπλωμένοι, αμίλητοι; Δεν μπορώ να πω· μα όταν ανασπώθηκαμε και κοιτάξαμε γύρα μας, ο ήλιος βασιλεύε. Είχε έρθει ώρα η μιλή στο Φραγκίσκο.

– Φράτε Λεόνε, είδες; Κατάλαβες;

– Είδα, αδερφέ Φραγκίσκο, είδα, μα δεν κατάλαβα παρά το ίδιο: ο Θεός παίζει μαζί μας.

– Εγώ, φράτε Λεόνε, κατάλαβα ετούτο: όλοι οι λειπροί, οι σαπίτες, οι αμαρτωλοί, αν τους φιλήσεις στο στόμα...

Σώπασε· τρώμαξε να τελέψει το λογισμό του.

– Φότισέ με, αδερφέ Φραγκίσκο, φώτισέ με, μη με αφήνεις στο σκοτάδι.

Πέρασε κάμποση ώρα· τέλος ανατριχιάζοντας:

– Όλοι ετούτοι, μουρμούρισε, αν τους φιλήσεις στο στόμα, φωτίζεσέ με, Θεέ μου, γίνονται Χριστός.

Νύχτα πια φτάσαμε στη μεγάλη πολιτεία· είδαμε τ' αιηλά φωνιτινά πεύκα της, ξεκρίναμε στο μεσόφωτο τους στρογγυλούς πύργους της και νιώσαμε γύρα τριγύρα μας την πλατάνισια της θαλάσσης· μυρίσαμε αρμύρα, δροσιστήκαμε· τίχαμε φάει στην Ξακουστή Ραβέννα.

– Αρχοντική πολιτεία, είπε ο Φραγκίσκος, γεμάτη παλάτια

κι εκκλησιές και παλιά δόξα' μου αρέσει.

- Εδώ να μείνουμε, είπα, να ξεχειμωνιάσουμε' πλάκωσαν οι βροχές, φούσκωσαν τα ποτάμια, πού να πάμε. Κι εδώ θα υπάρχουν ψυχές που σε προσμένουν, αδερφέ Φραγκίσκο.

Ήμασταν κουρασμένοι, δεν μπορούσαμε να πάμε πιο πέρα, σταθήκαμε απόξω από την πολιτεία, στο φουμισμένο μοναστήρι του Άγιου Απολλινάριου. Οι πόρτες ήταν αμπαλωμένες, είχα νυχτώσει, το μοναστήρι πια δεν άνοιγε, κανένας δεν μπορούσε να μπει. Άρχισε να βρέχει με τα σταμνιά.

- Εδώ, απόξω από την πόρτα θα κοιμηθούμε: και το ηρώδιαν θέλει ο Θεός, μπαίνουμε να προσκυνήσουμε.

Ξάφνου ένιωσα πως πεινούσε:

- Δεν έχει τίποτα το ταγάρι, φράτε Λεόνε, ρόμπσε.

- Τίποτα, αδερφέ μου, τίποτα' μονάχα την τροκάνια: όλη τη μέρα σήμερα δεν περάσαμε από χωριό' πείνας;

- Δεν πειράζει, κύριο' μεγάλη η πολιτεία, κάπου σε κανένα σπίτι θα βρίσκεται ένα κομμάτι ψωμί να μας περιμένει' για μας το ζήμιασε η νοικοκυρά.

Κάματε το σταυρό μας, ξαπλώσαμε κολλητά στην ξωπόρτα' σφιγμοκτύπηκα πάλι σγκαλιασμένοι, ήμασταν μουσικίδι, κρυώναμε.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπα, είχα πάντα στη ζωή μου μιαν απορία, φάψέ με' άλλοι δε ζητούν, κι αν τους δώσεις, δε δέχονται την ελεημοσύνη' άλλοι δεν τη ζητούν, μα τη δέχονται' κι άλλοι τη ζητούν' ποιο 'ναι το σκοτό;

- Η άγια ταπεινότης απαιτεί, φράτε Λεόνε, ν' απλώνεις το χέρι και να ζητάς και να δέχεσαι' τ' άλλα είναι αλαζονεία. Οι πλούσιοι χριστούν στους φτωχούς, ας δώσουν το χρέος τους. Μα φτάνει, μη ρωτάς πια, κοιμήσου' κουράστηκες, κουράστηκα κι εγώ' καλνύχια.

Βιάζονταν ο Φραγκίσκος, το κατάλαβα, να μείνει μόνος με το Θεό' σάπασα, έκλεισα τα μάτια μου κι όλη τη νύχτα μού φαινόταν στον ύπνο μου πως άκουγα το Φραγκίσκο να μιλάει, και τότε να γελάει, τότε να κλαίει.

Την άλλη μέρα το ηρώδι στεκόμασταν κι οι δυο σμπρός στην πόρτα και περιμέναμε να 'ρθεί ο πορτάρης καλόγερος ν' ανοίξει' μέσα από τα κἀγκέλα βλέπαμε, στο φως της αυλής, το πέ-

ριβόλι με τις δάφνες και τα κυπαρίσσια και γύρα τα δοξαριότα κελιά, στη μέση το μαρμαρένιο πηγάδι και στο βάθος η φουμισμένη εκκλησιά που έκτισαν και τη στόλισαν αλλόκοτοι πολυκάτεχοι τεχνίτες από την Ανατολή.

Βγήκε ο ήλιος, φάνηκε ο πορτάρης με τα κλειδιά' Ξερακιανός, κατσούφρας, με άσπρα σγουρά γενάκια, ξυπόλυτος. Μα-σούλιζε, φαφούτης. Ως μας είδε, το πρόσωπό του αγρίεψε.

- Ζητούν; έκαμε με θυμό' δεν έχει το μοναστήρι ψωμί για σας, χαρμαφράδες.

- Δεν είμαστε χαρμαφράδες, πάτερ κλειδοκράτη, αποκριθήκε ο Φραγκίσκος με γλύκα, δουλεύουμε κι εμείς' κρατούμε κι εμείς κλειδιά, κλειδώνουμε και ξεκλειδώνουμε.

- Τι κλειδώνετε και ξεκλειδώνετε, θεωμπαιχτές;

- Την Κόλαση.

- Την Κόλαση;

- Την Κόλαση, την καρδιά μας.

Ο πορτάρης έγρουξε σα δαγκανιάρικο σκυλί, μα δε μιλούσε: πήρε το κλειδί, έδωσε μια, άνοιξε την πόρτα' τράβηξε το μάντιλο, μπήκαμε. Οι καλόγεροι δεν ήταν στα κελιά τους: ο όρθρος είχε αρχίσει. Ακούγονταν η γλυκιά ψαλμοδία. Το φως είχε ώρα κατεβεί, έπιανε το περιαύλι, τα πουλιά είχαν ξυπνήσει' ένα καλογεράκι, σκυμμένο στο πηγάδι, ανάσερνε νερό' δυο λιγνά σπαθιά κυπαρίσσια σέκουνταν δεξιά ζερβά στην εκκλησιά, σαν αρχάγγελοι. Μια δάφνη φουντωτή μοσκοβολούσε στη μέση της αυλής.

Ο Φραγκίσκος έκαμε ένα φύλλο, το φίλησε: το κρατούσε στο χέρι του, όρθιο σαν κερύ αναμμένο' έσπρωξε την πόρτα της εκκλησιάς, μπήκε. Εγώ διψούσα, κοντοστάθηκα να τρᾶβήξει το καλογεράκι τον κουβά, να πω. Ήπια, δροσέριψα, έκαμα το σταυρό μου, ευχαρίστησα το Θεό που στέλνει τη δίψα και το νερό.

Δρασκελίστα το κατόφλι της εκκλησιάς, μπήκα' οι καλόγεροι στα στασιδία τους έμελναν, μύριζε ο αγέρας μοσκολίβανο, το φως έμπαινε από τα πολύχρωμα παραθύρια, κόκκινο, γαλάζιο, πράσινο' απάνω στις πλάκες ξέκρινα το Φραγκίσκο γονατιστό, να κοπάζει εκστατικός σήμηλά, απάνω από το ιερό.

Σήκωσα τα μάτια κι εγώ, είδα' τι 'ταν το θάμα ετούτο! Η Πα-

ράδειο: Γιγάντιο ψηφιδωτό πράσινο, άσπρο, χρυσό· ο Άγιος Απολλινάριος στη μέση, με το χρυσό περαχίλι, με τα χέρια σκισμένα, προσεύχονταν· δεξιά ζερβά του κάτωσπρα προβάτα, κυπαρίσσια και καρπισμένα δέντρα κι ανγέλοι. Τι 'ταν, Θεέ μου, η πρασινάδα ετούτη, η δροσιά, η γλύκα; Τι γαλήνη άπ' αραχή, αβάντη, τι λιβάνι κλοερó να βόσκει η ψυχή στην αινιότητά! Εγώ, κι ας ήμουν χωριατάρης, δε βάσταζα γονάτια δίπλα στο Φραγκίσκο κι άρχισα να κλαίω.

- Σώπα, είπε σιγά ο Φραγκίσκος, μην κλαίς, μη γελάς, μη μιλάς· παραδόσου.

Μου φαίνεται πως όλη εκείνη τη μέρα δε βγάλαμε άκνα· δε θυμούμαι μήτε πώς βγήκαμε από την εκκλησιά, μήτε αν μας έδωκαν οι καλόγεροι ένα κομμάτι ψωμί, μήτε πότε μπήκαμε στην πολιτεία. Θυμούμαι μονάχα πως γυρίζαμε απάνω κάτω τους δρόμους, κοιτάζαμε τους ανθρώπους, τους πύργους, τα παλάτια, και δε βλέπαμε παρά ένα πράσινο λιβάδι, και στη μέση έναν άγιο και πρόβατα άσπρα, που έτρεχαν χαρούμενα να τον χαιρετίσουν. Κι από πάνω ένα θεόρατο σταυρό, που άνοιγε τα μπράτσια του κι αγκάλιαζε τον αέρα.

Κατά το δειλινό σταθήκαμε σε μεγάλη πλατεία, με το άγαλμα του Χριστού στη μέση, που κρατούσε αγκαλιαστά στους ώμους του ένα αρνί· το χαμένο αρνί, και το γυρίζει στη μάντρα. Κλειούσαν οι νοικοκυραίοι τ' αργαστήρια τους, κατέβαιναν οι νέοι κι οι νέες από τις γειτονιές, να δουν και να τους δούνε, η βροχή είχε πάψει, μύριζε πεύκο ο νιολουσμένος αγέρας. Μια στιγμή ο Φραγκίσκος φούτωσε την τροκάνα, σα να 'θελε να κραξει το λαό ν' ακούσει την καινούρια τρέλα· μα ευτύς μετάνωσε· ο νους του θα 'ταν αλλού, κρέμασε την τροκάνα στο κομποσκοίνι του και κάθισε κατάχαμα και θεωρούσε τον κόσμο που διάβαινε.

Κουκούβισα κι εγώ δίπλα του· κι άξαφνα στράφηκε:

- Κάπου έχω δει, έχω ξαναδεί, φράτε Λεόνε, το πράσινο αυτό λιβάδι, όπου βόσκουν τ' αρνιά ο άγιος Απολλινάριος κι οι παραγοί του, οι άγγελοι. Μα πού; Πότε; Μαχουμαι να θυμηθώ, δε θυμούμαι· σί' όνειρό μου!

Σώπα, κι άξαφνα κύπωσε τα παλαμάκια, χαρούμενος:

- Δόξα σοι ο Θεός, έκαμε, βρήκα! Όρες τώρα η έγνοια τούτη

με τυραννούσε· πού; Πότε; Τώρα βρήκα!

Έλαμψε το πρόσωπό του, γέμισαν τα μάτια του σμαράγδι.

- Μέσα μου! μουρμούρισε ευτυχισμένος.

Νύχτιανε, κι όσο νύχτιανε, ακούγαμε πιο καθαρά τις φρονές τις παλιπείας· σα μυριοκέφαλο χορτάτο θεριό ήταν ξεπλωμένη μέσα στο σκοτάδι, με μύρια στόματα ανθρώπινα, ακυλίσια, αλογίσια, με μύρια στόματα λαοούτου και κιθάρας· γελούσε, γάβγιζε, κλινιτρούσε και τραγουδούσε· και μια σιγνή, όσο ιλάκανε η νύχτα, μου φάνταζε πως στέκουνταν στη μέση ο Χριστός, και δεν ήταν αρνί που κουβαλούσε στη μάντρα, ήταν η Ραβέννα.

- Τι συλλογιέσαι; έκαμε ο Φραγκίσκος, βλέποντάς με να 'χω συλλομένα τα μάτια μου στο πέτρινο άγαλμα του Χριστού.

- Συλλογιέμαι, αδερφέ Φραγκίσκο, πως δεν είναι ετούτο αρνί, είναι η Ραβέννα.

- Δεν είναι η Ραβέννα, φράτε Λεόνε, όχι, δεν είναι η Ραβέννα· είναι ο κόσμος. Ο κόσμος αλάκερος.

Σωπίασα με πάλι. Και τότε ήρθε και στάθηκε μπροστά μας ένας αγριόθωρος γέρος, θεόρατος, με ξουρισμένα μουστάκια, με μακριά άσπρα γένια σπρουφιστά, και στη λάμψη που έριχναν τα φανάρια από τις ταβέρνες ξεκρίναμε το πλιοκαμένο πρόσωπό του πεσοκορμένο από σπαθιές.

Είχε ακούσει τα στερνά λόγια μας, σταυρογονάτισε δίπλα μας.

- Με συμπιάσατε, είπε, από το προί σας θαρρώ να τριγυρνάτε με τα ταγάρια αδειανά, αμίλητοι, σα να 'στε και να μην είστε ζητιάνοι. Και τώρα μονάχα άκουσα τα λόγια σας και μου άρεσαν. Όρα πολλή διαλογίζουμαι, η τάχα να 'στε; Ζητιάνοι; Ακαμάτες; Ανήμποροι; Άγιοι; Δεν μπορώ να ξεχωρίσω.

Ο Φραγκίσκος γέλασε· σήκωσε το δάκτυλο, έδειξε από πάνω μας το άγαλμα του Χριστού.

- Νά, είπε, είμαστε το χαμένο αρνί και ζητούμε ολούθε, μπεμπερίζοντας, το Χριστό· δε μας ζητάει ο Χριστός, γέροντα, εμείς Τον ζητούμε.

- Κι ήρθατε εδώ στη Ραβέννα να Τον βρείτε; έκαμε ο γέρος σερκαστικά.

— Κι εμείς, Θεέ μου, ντροπή! Καθόμαστε άνεργοι εδώ στη
 ραβδίνα και γυρίζουμε και ζητιανεύουμε και δε σκονομάσσε
 να λευτερώσουμε τον Άγιο Τάφο! Σίκω απάνω, φράσε Λέονε,
 κι κάθισαι! Θες να λευτερώσεις την ψυχή σου, λευτέρωσε τον
 Άγιο Τάφο!

—Θες να λευτερώσεις τον Άγιο Τάφο; αντιμίλησα εγώ, λευ-
τέρωσε την ψυχή σου!

Ο νέγρος κούνησε το κεφάλι.

— Αιπό θα πει νιόπη, είπε, να θαρρεί πως μπορεί, αν σκε-
φτεί, να κυριέψει τον κόσμο.

*Έτσι, σκιάθηκα μια φορά κι εγώ, ήμουν νοικοκύρης εδώ στη Ραβέννα, είχα παιδιά και χοράφια και προβάτα· κι ένα αλόγο άσπρο, που το αγαπούσα σαν παιδί μου· τα πατήματα όλα εξόν από το άλογο, αυτό το πήρα μαζί μου, έραψα απάνω στη ράκη μου, με δυο λουριδές κόκκινο πανί, ένα σταυρό και αγένια να λυπερόσκό τον Άγιο Τάισο.

Στόπασε πάλι, κούνησε το χέρι του:

— Από πού ν' αρχίσω; έκοψε μιν μπορώντας να εξιδιαιτέρι-
γειάτο το κεφάλι μου θάλασσε κι ερημιές και πύργους θεο-
μη- τους με μεσοφύγγαρα και σπι μέση του μυαλού μου
η Άγια Ιερουσαλήμ. Πήγαινα, πήγαινα, πύε μέσα σε καράβια,
πύε απάνω στο αλογό μου, γνώρισα ένα ανθρώπινοί πολύ-
γλωσσος, παρδαλό, άγριο. Πέρασα κι από την ξακουμένη Πο-
λη, τη Βασιλεύουσα, που 'ναι ξαπλωμένη απάνω στις δυο με-
γάλες σπεριές του κόσμου, την Ανατολή και την Ευρώπη, και
αίσθηση. Τι 'ναι τα ονείρατα μπροστά της; Τέτοιο βάμα δεν το
κοιτάει ο νους του ανθρώπου' τέτοιο όνειρο, φτωχός είναι ο
ήπιος, πού να το βρει να μας το φέρει, Τριγυρίζα και δε χορ-
μωνα τα παλάτια της, τις εκκλησιές της, τα πανηγύρια της, τις
γυναίκες της, ξέχασα, συχώρεσέ με, Θεέ μου, τον Άγιο Τάφο.

Κι όταν έρπαια στην Ιερουσαλήμ, είχε πια πέσει στα κέρια
των χριστιανών ο Άγιος Τάφος, και βασιλιάς της Ιερουσαλήμ
ήταν...

φούχτωσε τα γένη του, ἔ' αναδύλωσε, σκέπασε το πρόσωπο του. Αρνά' ε' αναβόηκε τη λαλιά του;

– Βασιλιάς ήταν ένας νέος είκοσι χρονών, οι άνθρωποι τον έλεγαν Βοδουίνο, μα ενώ γρήγορα κατάλαβα, δεν ήταν ετού-

117

– Παντού βρίσκεται, αποκρίθηκε ο φραγκίσκος, μα δεν ξέρουμε πού θα καταδύεται η Χάρη Του να μας φανερωθεί! μπόρξ και στη Ραβέννα.

Ο γέρος κούντησε το σπυρνομαλλο κεφάλι· κάδευε τα γένια του σανά, καμύλωσε τη φωνή του:

— Κι ενώ μια φορά Τον Ζητούσα, είπε, και Τον βρήκα· μο-
κρίσ' παλὺ, σὺν ἄλλῃ ἄκρα τοῦ κόσμου, στο μᾶλε βράσε τοῦ
πολέμου. Μα εἶπε πάρει, γιὰ να μοι φανερωθεῖ, το πρόσωπο
τοῦ συνθεσάτου· ἐνὸς μενάλου βασιλιᾶ.

Ανασπένδε, ένιωθες τα φυλλοκάρδια του σκίστηκαν. Ο φραγκίσκος σούρθηκε, τον ζήγωσε, απήθισε στο γόνάτο του το χέρι:

— Γέροντα, είπε, σ' εφορκίζω στο όνομα του Χριστού που 'ναι από πάνω μας, πές μας πώς, Πουί, Βόνθα μας κι εμείς να Τον βρούμε.

Ο γέρος χαμήλωσε το κεφάλι· κήποισι ώρα σήπαινε· ενίοτε ξεδιάλεγε μέσα του τι να πει και πούθε να βάλει αρχή.

— Πέρα στην Ανατολή, στην άγια πόλη την Ιερουσαλήμ, είχε γίνει το σκοτάδι του, το σφαιρικό σκηνικό. Ένας κόσμος αλλόκοτος, ανατολίτικος, μυριδιάς και βρώμης, και κουρμαδιές σαν κι εκείνες που βλέπουμε στα κοντάματα, κι άλλα δέντρα πιο αλλόκοτα, μ' ένα σοι σταφύλι σαν το μπόι του ανθρώπου. Οι γυναίκες είναι σκεπασμένες αποκοφώς σα φαντάσματα, κι αν δεις καμιά φορά τα νύχια των ποδιών τους, είναι βαμμένα με κόκκινη μπογιά, κι οι φούστες των χεριών τους κι οι πατούσες τους· κάμποσες ζωντανιάσανε στον πόλεμο, ως ξεσκεπάσανε κι είδαμε. Κι οι άντρες, οι άνομοι Σαρακίνοι, όμα καθαλούν τ' άλογά τους, γίνονται ένα κορμί μαζί τους και δεν ξεχωρίζεις πού τελειώνει το άλογο και πού αρχίζει ο άνθρωπος· δυο κεφάλια, εξή πόδια, μια ψυχή. Κι ο βασιλιάς τους, ο Σουλτάνος Σαλαδίνος, ντυμένος στο χρυσόφι και στο μαργαριτάρι, παλικάρι με ουρά, πηδάει απάνω στο άλογο την ώρα που τρέχει, και το παλάτι του είναι γεμάτο σιντριβάνια, γιταγάνια και γυναίκες. Και κάθεται διπλοπόδι απάνω στον Άγιο Τάφο και στρίβει το μουστάκι του και φοβερίζει τη Χριστιανοσύνη.

Ο Φρανκίσκος αναπνέει:

Ο φανατικός αναστένoξε:

τος άνθρωπος, ήταν άλλο πράμα, μιας κι ήταν, πιαρτον Θεέ μου, Αυτός που ζητούσα. Όταν τον προσόδα ανατρίχιασα. Οι Σαρακηνοί χιμούσαν πάνω καβάλα απάνω σε αλόγατα, απάνω σε καμήλες, να μας πάρουν πίσω την Ιερουσαλήμ. Έσουρε φωνή ο βασιλιάς, λάλησαν οι τρουμπέτες, σπικόθηκαν στον αγέρα τα λάβαρα του πολέμου, μπήκαμε στις σιδερένιες αρμάδες μας, μαζωχτήκαμε χιλιάδες πεζούρα, καβαλαραίοι, όξο στον κάμπο της Ιερουσαλήμ, και περιμέναμε το βασιλιά να προβάλλει.

«Και τότε... Πώς να το θυμηθώ και να μη σκιστεί η καρδιά μου. Τότε για πρώτη φορά τον είδα! Τότε κατάλαβα πως η ψυχή του ανθρώπου είναι παντοδύναμη· πως μέσα στον άνθρωπο καθέται ο Θεός, αλάκερος ο Θεός, και δεν είναι ανάγκη να τρέχουμε ως την άκρα του κόσμου να Τον κυνηγάμε· δεν έχουμε παρά να σκύψουμε στην καρδιά μας.

«Τον κουβαλούσαν μέσα σ' ένα φορέιο· το πρόσκαπό του είχε σπίσει κι είχε πέσει το μισό· δεν είχε πιο δαχτυλά, μήτε στα πόδια μήτε στα χέρια· δεν μπορούσε να περπατήσει, πώς να περπατήσει. Τον κουβαλούσαν· του 'ξε φάει η λήρα και τα μάτια, ήταν τυφλός. Έτυχε να βρεθώ κοντά του, έσκαψα να τον δω, έφραξα τα ρουθούνια μου· βρομοίσε.

«Μια φτυαριά σαπηνένο κρέας ήταν ο βασιλιάς· μια μέσα στη φτυαριά αυτή το κρέας στέκουνταν όρθια η ψυχή του, αθάνατη. Πώς δε σπαινούνταν ο Θεός να 'ναι θronισαμένος μέσα σε τέτοια σαπίλα; Ο φοβερός Σουλτάνος πολιορκούσε το άπιαστο Κρακ, στην έρημο Μοαβ, πέρα από τη Νεκρή Θάλασσα· μπήκε μπροστά ο βασιλιάς, περνούσε την έρημο μέσα στην αβάσταχτη καύση, κι εμείς ξοπίσω του, ξεπνεμένοι. Μα μέσα από το φορέιο πινάκουνταν μια δύναμη, μια φλόγα, ο αέρας έριζε, σαν ένα πεύκο που πήρε φωτιά.

Ο γέρος σάπιασε, δεν ήθελε πια να μιλήσει· δεν ήθελε ή δεν μπορούσε. Έβαλα τα χέρια μου στο γόνατο του γερο-πολεμιστή, τον παρακάλεσα· μα αυτός φούκτωσε με το χέρι του το λαιμό του, σα να 'βλεπε να πνίξει τους λυγμούς που ανέβαιναν.

— Όταν τα θυμηθώ, είπε τέλος, ανασταίνουμε· ο νους μου αγριεύει· ποτέ δεν είδα τόσο φανερά, τόσο χειροποισιά, το μυστήριο του Θεού. Όταν πέθανε, είκοσι τεσσάρων χρονών, ήμουν εκεί, στη μεγάλη σάλα του παλατιού όπου ξαμυκούσε,

στην Ιερουσαλήμ. Από πάνω του η μάνα του, η αλαφρόμυαλη κι ακόρταγη, κι η αδερφή του η Σίβυλλα, φαντασμένη, όμορφη, παραδομένη στη σάρκα· και γύρα όλα η σάλα γεμάτη — βαρόνοι, κόντιδες, μαρκέζοι, αιμιβόροι αρχόντοι που βιάζονταν πότε να ξεμυκτίσει ο βασιλιάς, να ριχτούν λιμασμένοι, λυσαπριμένοι, απάνω στο βασίλειο της Ιερουσαλήμ, να το καταδεσκήσουν, να πάρει καθένας στα δόντια του ένα κομμάτι. Και μόνο ο βασιλιάς, τρισευγενος, είκοσι τεσσάρων χρονών, με το ακαθάριστο στεφάνι στο σαπηνένο κεφάλι, πίσω, αμύλητα, παράδινε την ψυχή του στο Θεό.

Ο γερο-πολεμιστής δάγκασε τα μουστάκια του· κοντρά δάκρυα έτρεχαν απάνω στα ταγαριασμένα μάγουλα· κι ο φραγκόκος είχε ακουμπήσει το κεφάλι στα γόνατά του άξαφνα, μέσα στο σκοτάδι, ξέσπασε κι αυτός στο θρήνο.

Ο γέρος σφούγγιζε με θυμό τα δάκρυά του, νηράπηκε να κλαίει, ακούμπησε τα χέρια του χάμω, τα γέρικα κόκαλά του 'έριξαν· σπικόθηκε· και χωρίς να γνέψει κατετώντας, χωρίς να μιλήσει, αφανίστηκε.

Ο φραγκόκος έκλαψε ακόμα.

— Αυτό θα πει ψυχή, μουρμούρισε τέλος ανασπώνοντας το κεφάλι, αυτό θα πει Θεός, αυτό θα πει άνθρωπος αληθινός· από την ώρα ετούτη ο Άγιός απτός θα πηγαίνει μπροστά και θα μας δείχνει το δρόμο· σήκω, φράτε Λέοντε, πάμε!

— Για όνομα του Θεού, πού;

— Πισω στην Ασίτη· από κει θα πάρουμε φόρα να πηδήξουμε· έλα, τριμπέλη του Θεού, σήκω απάνω!

— Τέτοιαν ώρα;

— Τέτοιαν ώρα. Θαρρείς πως μπορεί ο Θεός να περιμένει να ξεμερίσει;

τος άνθρωπος, ήταν άλλο πράμα, μιας κι ήταν, πιαρτον Θεέ μου, Αυτός που ζητούσα. Όταν τον προσόδα ανατρίχιασα. Οι Σαρακηνοί χιμούσαν πάνω καβάλα απάνω σε αλόγατα, απάνω σε καμήλες, να μας πάρουν πίσω την Ιερουσαλήμ. Έσουρε φωνή ο βασιλιάς, λάλησαν οι τρουμπέτες, σπικόθηκαν στον αγέρα τα λάβαρα του πολέμου, μπήκαμε στις σιδερένιες αρμάδες μας, μαζωχτήκαμε χιλιάδες πεζούρα, καβαλαραίοι, όξο στον κάμπο της Ιερουσαλήμ, και περιμέναμε το βασιλιά να προβάλλει.

«Και τότε... Πώς να το θυμηθώ και να μη σκιστεί η καρδιά μου. Τότε για πρώτη φορά τον είδα! Τότε κατάλαβα πως η ψυχή του ανθρώπου είναι παντοδύναμη· πως μέσα στον άνθρωπο καθέτσι ο Θεός, αλάκερος ο Θεός, και δεν είναι ανάγκη να τρέχουμε ως την άκρα του κόσμου να Τον κυνηγάμε· δεν έχουμε παρά να σκύψουμε στην καρδιά μας.

«Τον κουβαλούσαν μέσα σ' ένα φορέιο· το πρόσκοπό του είχε σπίσει κι είχε πέσει το μισό· δεν είχε πιο δαχτυλά, μήτε στα πόδια μήτε στα χέρια· δεν μπορούσε να περπατήσει, πώς να περπατήσει. Τον κουβαλούσαν· του 'ξε φάει η λήρα και τα μάτια, ήταν τυφλός. Έτυχε να βρεθώ κοντά του, έσκαψα να τον δω, έφραξα τα ρουθούνια μου· βρομούσε.

«Μια φτυαριά σαπηνένο κρέας ήταν ο βασιλιάς· μια μέσα στη φτυαριά αυτή το κρέας στέκουνταν όρθια η ψυχή του, αθάνατη. Πώς δε σπαινούνταν ο Θεός να 'ναι θronισσάμενος μέσα σε τέτοια σαπίλα; Ο φοβερός Σουλτάνος πολιορκούσε το άπαραστο Κρακ, στην έρημο Μοαβ, πέρα από τη Νεκρή Θάλασσα· μπήκε μπροστά ο βασιλιάς, περνούσε την έρημο μέσα στην αβάσταχτη καύση, κι εμείς ξοπίσω του, ζπνεμένοι. Μα μέσα από το φορέιο πινάκουνταν μια δύναμη, μια φλόγα, ο αέρας έριζε, σαν ένα πεύκο που πήρε φωτιά.

Ο γέρος σάπιασε, δεν ήθελε πια να μιλήσει· δεν ήθελε ή δεν μπορούσε. Έβαλα τα χέρια μου στο γόνατο του γερο-πολεμιστή, τον παρακάλεσα· μα αυτός φούκτωσε με το χέρι του το λαιμό του, σα να 'βλεπε να πνίξει τους λυγμούς που ανέβαιναν.

— Όταν τα θυμηθώ, είπε τέλος, ανασταίνουμε· ο νους μου αγριεύει· ποτέ δεν είδα τόσο φανερά, τόσο χειροποιστά, το μυστήριο του Θεού. Όταν πέθανε, είκοσι τεσσάρων χρονών, ήμουν εκεί, στη μεγάλη σάλα του παλατιού όπου ξαμυκούσε,

στην Ιερουσαλήμ. Από πάνω του η μάνα του, η αλαφρόμυαλη κι ακόρταγη, κι η αδερφή του η Σίβυλλα, φαντασμένη, όμορφη, παραδομένη στη σάρκα· και γύρα όλα η σάλα γεμάτη — βαρόνοι, κόντιδες, μαρκέζοι, αιμιβόροι αρχόντοι που βιάζονταν πότε να ξεμυκτίσει ο βασιλιάς, να ριχτούν λιμασμένοι, λυσαρμένοι, απάνω στο βασίλειο της Ιερουσαλήμ, να το καταδεσκήσουν, να πάρει καθένας στα δόντια του ένα κομμάτι. Και μόνο ο βασιλιάς, τρισευγενος, είκοσι τεσσάρων χρονών, με το ακαθάριστο στεφάνι στο σαπηνένο κεφάλι, πίσω, αμύλητα, παράδινε την ψυχή του στο Θεό.

Ο γερο-πολεμιστής δάγκασε τα μουστάκια του· κοντρά δάκρυα έτρεχαν απάνω στα ταγαριασμένα μάγουλα· κι ο φραγκόκος είχε ακουμπήσει το κεφάλι στα γόνατά του άξαφνα, μέσα στο σκοτάδι, ξέσπασε κι αυτός στο θρήνο.

Ο γέρος σφούγγιζε με θυμό τα δάκρυά του, νηράπηκε να κλαίει, ακούμπησε τα χέρια του χάρω, τα γέρικα κόκαλά του έριξαν· σπικόθηκε· και χωρίς να γνέψει κατετώντας, χωρίς να μιλήσει, αφανίστηκε.

Ο φραγκόκος έκλαψε ακόμα.

— Αυτό θα πει ψυχή, μουρμούρισε τέλος ανασπώνοντας το κεφάλι, αυτό θα πει Θεός, αυτό θα πει άνθρωπος αληθινός· από την ώρα ετούτη ο Άεπρός αυτός θα πηγαίνει μπροστά και θα μας δείχνει το δρόμο· σίκω, φράτε Λέόντε, πάμε!

— Για όνομα του Θεού, πού;

— Πισω στην Ασίτη· από κει θα πάρουμε φόρα να πηδέσουμε· έλα, τριμπέλη του Θεού, σίκω απάνω!

— Τέτοιαν ώρα;

— Τέτοιαν ώρα. Θαρρείς πως μπορεί ο Θεός να περιμένει να ξεμερώσει;

.VI.

Σε όλο το δρόμο του γυρισμού ο λεπρός βασιλιάς πήγαινε μπροστά κι οδηγούσε. Έβρεχε, είχαν ξεκλίσει τα ποτάμια, οι στράτες είχαν βουλιάζει, ως τα γόνата κονόμασαν στις λάσπες. Κρουώναμε, πεινούσαμε, από πολλά κοριά μάς πετροβόλούσαν και μας έδιωχναν, φώναζε ο φραγκίσκος: «Αγάπη! Αγάπη! Αγάπη!», κι οι κοριότητες αμολούσαν τα σκυλιά και μας δάγκαναν.

— Τι 'ναι ετούτα που παθαίνουμε για το κατήρι του Χριστού; μου 'λεγε ο φραγκίσκος για να με παρηγορήσει παιχνιδιά! Θεμήσου το λεπρό βασίλει!

Μια νύχτα, ξηπνεμένοι από το κρύο, από την πείνα, μουσκεμένοι ως το κόκαλο, είδαμε από μακριά ένα μοναστήρι φωτισμένο κι αρχίσαμε να τρέχουμε, μπας και μας λυπηθεί οι καλόγεροι και μας μπάσουν μέσα, να φάμε ένα κομμάτι ψωμί, να καθίσουμε κοντά στην άγια φωτιά, να ζεσταθούμε. Έβρεχε ο Θεός, πίσσα σκοτάδι, πέφταμε στους λάκκους, σπκωνόμασαν, τρέχαμε πάλι. Εγώ βλαστημούσα τη βροχή, το σκοτάδι, το κρύο· μα ο φραγκίσκος πήγαινε μπροστά κι έφτανε με το νου του τραγουδία και τα τραγουδούσε.

«Τι θάματα είναι ετούτα, τραγουδούσε, τι φιερούγες μέσα στις λάσπες, τι Θεός στον αέρα! Όταν σε συλλογιζαίν οι κάμπιες, κύριε, γίνονται πεταλούδες!»

Ανοιγόκλειούσε χαρούμενα τις αγκάλες, αγκάλιαζε τη βροχή και τον αέρα—αδερφή μου λάσπη, φώναζε τσαλαβουτώντας μέσα στους λάκκους, αδερφέ μου άνεμε!

Μια στιγμή στάθηκε, με περίμενε· είχα πάλι πέσει σε λάκκο και σπέρνομουν κουτσαινόντας.

— Φράτε Λεόνε, μου κάνει, τη στιγμή ετούτη έφτιαξα ένα

τραγουδάκι· θέε να σου το πω;

— Για τραγουδάκια τώρα είμαστε, αδερφέ φραγκίσκο, αποκρίπκα νευριασμένος.

— Αν δεν κάμουμε τώρα τραγούδια, πότε θα κάμουμε, φράτε Λεόνε; Άκου: Το πρώτο πρώτο ζωάκι που παρουνιάστηκε να μπει στην Παράδεισο ήταν το σαλιγκάρι. Ο Πέτρος έσκυψε, το κάδεψε με το ραβδί του: «Τι ζητάς εδώ, σαλιγκαράκι μου; του κάνει.

Την αθανασία» αποκρίθηκε το σαλιγκάρι. Ο Πέτρος έσκασε στα γέλια. «Την αθανασία! Τι να την κάμεις εσύ; — Μη γελάς, ανημίλποσε το σαλιγκάρι, δεν είμαι πλάσμα του Θεού κι εγώ; Δεν είμαι γιος του Θεού κι εγώ σαν τον αρχάγγελο Μιχαήλ; Αρχάγγελος Σαλιγκάρος κι εγώ! — Πού 'ναι οι χρυσές σου φιερούγες, τα βασιλικά κόκκινα σαντάλια, η ρομφαία; — Μέσα μου, κοιμούνται και περιμένουν. — Τι περιμένουν; — Την Μεγάλη Σιγή! — Ποια Μεγάλη Σιγή! — Ετούτη! Κι ως να πει «Ετούτη», σα να 'καμε φιερά, έδωκε ένα σάλτο και μπήκε μέσα.

»Κατάλαβες; με ρώτησε ο φραγκίσκος και γέλασε. Εμείς είμαστε, φράτε Λεόνε, οι σαλιγκαροί, μέσα μας οι φιερούγες κι η ρομφαία, κι αν θέμε να μπορούμε στην Παράδεισο, πρέπει να δώσουμε το σάλτο. Έλα γεια σου, συναθλιπτή, πήδα!

Με άρπαξε από το κέρι, τρέχαμε. Ύστερα από κάμποση ώρα ο φραγκίσκος στάθηκε λαχανιασμένος:

— Φράτε Λεόνε, άκουσε καλά αυτό που θα σου πω, στύλωσε τ' αυτιά σου· ακούς; Σα να μου φαίνεται πως δε σου καλαρέσει η ζωή που κάνουμε, βαριά σου φαίνεται και βαρυγκωμάς.

— Όχι, αδερφέ φραγκίσκο, δε βαρυγκωμώ· μα άνθρωποι είμαστε, εσύ το ξεννάς, εγώ δεν το ξεννώ· απτό 'ναι όλο.

— Ξέρεις, φράτε Λεόνε, ποια 'ναι η τέλεια ειπικία;

Δεν αποκρίθηκε· ήξερα εγώ καλά ποια 'ταν η τέλεια ευτυχία να φτάσουμε στο μοναστήρι ετούτο, να μας λυπηθεί και να μας ανοίξει ο πορτάρας, να μας ετοιμάσει ζεστό μπόλικο φαί φρεσά, να σπήσει λεβέτι, να μας ετοιμάσει ζεστό μπόλικο φαί και να μας φέρει από τα υπόγεια του μοναστηριού μια μεγάλη φλάσκα παλιό κρασί! Μα πού να λέω τέτοια μυαλωμένα πράγματα στο φραγκίσκο! Αυτός, από την αγάπη του Θεού, είχε αναποδογυρίσει την ανάγκη· γι' αυτόν φορόι ήταν η πείνα, νερό και κρασί η δίψα, πού να καταλάβει το λοιπόν τους πεινα-

σμένους και διησημένους. Σώπαινα.

- Κι αν ακόμα ήμασταν οι πιο αγαπημένοι του Θεού απάνω στη γη, να θυμάσαι καλά, φράτε Λεόνε, αυτό που σου λέω: δε θα 'ταν ετούτο η τέλεια ευτυχία.

Προχωρήσαμε ακόμα μέσα στο σκοτάδι, σπάθηκε πάλι ο φραγκίσκος.

- Φράτε Λεόνε, φώναζε δυνατά, γιατί δεν μπορούσε να με διακρίνει μέσα στη νύχτα, φράτε Λεόνε, κι αν ακόμα δίναμε το φως στους τυφλούς και βγάζαμε από τους ανθρώπους τα δαιμόνια, κι ανασταίναμε τους νεκρούς, να θυμάσαι καλά, φράτε Λεόνε, αυτό που σου λέω: δε θα 'ταν ετούτο η τέλεια ευτυχία.

Εγώ σόπαινα: πώς μπορείς να τα βάλεις μ' έναν άγιο; Με το δαίμονα μπορείς, με τον άγιο δεν μπορείς: σόπαινα το λοιπόν.

Προχωρήσαμε σκουτουφλώντας στις πέτρες και στα κλαριά που 'χαν κατεβάσει οι βροχές. Στάθηκε πάλι ο φραγκίσκος:

- Φράτε Λεόνε, κι αν ακόμα μιλούσαμε όλες τις γλώσσες των ανθρώπων και των αγγέλων, κι αν ακόμα, κηρύχοντας το λόγο του Θεού, κάναμε όλους τους άπιστους να γίνουν χριστιανοί, να θυμάσαι καλά, φράτε Λεόνε, αυτό που σου λέω: δε θα 'ταν ετούτο η τέλεια ευτυχία.

Δε βάσταξα: πενούσα, κρέονα, πονούσαν τα πόδια μου, δεν μπορούσα να περπατήσω.

- Ποια λοιπόν είναι η τέλεια ευτυχία; είπα βαριεστημένος.

- Τώρα θα δεις, αποκρίθηκε ο φραγκίσκος και γρηγόρευε το βήμα.

Είχαμε τώρα φτάσει στο μοναστήρι. Κλειστό, μα ακόμα μέσα στα καλά τα λιχνάρια ήταν αναμμένα. Χτύπησε ο φραγκίσκος το καμπανάκι: εγώ σπριμώχτικα σε μια γωνιά, πλάι στην πόρτα, ξεπαγιασμένος.

Στάσαμε το αυτί, περιμέναμε: θα 'ρθει, δε θα 'ρθει ο πορτάρης να μας ανοίξει; Ντρέπουμε να το πω, μα αμαρτία ξεμολογημένη, αμαρτία δε λογίζεται: βλαστημούσα από μέσα μου τη μοίρα μου, να δεθώ με το φοβερό ετούτο θεριό του Θεού, το φραγκίσκο. Αυτός, κορίς να το καταλάβει, είναι σαν το λεπρό βασιλιά της Ιερουσαλήμ: μια φούχτα κρέας και κόκαλα, και μέ-

ου της κόθεται αλάκερος ο Θεός. Γι' αυτό αντέχει γι' αυτό δεν πονεί, δε διψάει, δεν κρυώνει: κι οι πέτρες που του πετούν πάνω λεμονανθό και τον ραντίζουν. Μα εγώ: μια άνθρωπος, ανθρώπος μυαλωμένος και κακομοίρης, κι οι πέτρες είναι για να ναι πέτρες.

Μια μέσα πόρτα άνοιξε, ακούστηκαν βήματα βαριά στο περμύλι. «Έρχεται ο πορτάρης, συλλογιστικά, μας λυπήθηκε, λυλά σοι ο Θεός!»

- Ποιο είστε τέτοια ώρα; ακούστηκε μια άγρια φωνή.

- Είμαστε δυο ταπεινοί δούλοι του Χριστού, που πεινούν και κρέκουν και ζητούν ετούτη τη νύχτα καταφύγι στο άγιο τέτοιο μοναστήρι: άνοιξε, αδερφέ πορτάρι! απιλογιθήκε με γλυκιά φωνή ο φραγκίσκος.

- Ξεκουμπιστέ από δω! μούγκρισε η φωνή: δούλοι του Χριστού εσείς; Τι γυρεύετε στους δρόμους τέτοια ώρα; Είπατε λυπητές και πέφτετε απάνω στους ανθρώπους και τους σκοτώνετε και βάζετε φωτιά στα μοναστήρια: φευγάτε!

- Δεν έχεις έλεος, αδερφέ πορτάρι; φώναζε εγώ: θα μας κηρύσει να κακορρίξουμε από το κρύο; Αν πιστεύεις στο Χριστό, άνοιξε, δώσ' μας μια γωνιά να μη βρεχόμαστε, δώσ' μας να καμμάτι ψωμί, χριστιανοί είμαστε, λυπήσου μας!

Ακούστηκε ένα ραβδί να χτυπάει τις πλάκες της αυλής.

- Τώρα βγαίνω έξω, κακομοίρηδες, να σας σκατάξω στο λυλά! Λο! ακούστηκε η αγριοφωνάρα κι η κλειδαριά της ξορφοίτας έτριξε.

Ο φραγκίσκος στράφηκε σε μένα:

- Φράτε Λεόνε, βάστα παλικάριστα: μη φέρεις αντίσταση.

Άνοιξε η πόρτα, τινάχτηκε ένας θεριακωμένος καλόγερος με χοντρή μαγκούρα: αρπάξε από το λαιμό το φραγκίσκο.

- Άημε, φωνιά, κακούργε, του φώναζε, πήδες να λιστέμεις το μοναστήρι!

Ναί Νάι Νάι! Ανεβοκαπέβανι η μαγκούρα απάνω στο ορροσυμμένο, αδύνατο κορμί του φραγκίσκου.

Χύθηκε να τον γλιτώσω, μα ο φραγκίσκος άπλωσε το κέρι:

- Μην αντιστέκεσαι στη βούληση του Θεού, φράτε Λεόνε! Βάρα, αδερφέ πορτάρι, εσύ 'σαι η σωτηρία μου.

Ο πορτάρης γέλασε σαρκαστικά, στράφηκε σε μένα, με άρ-

παξε από το σβέρκο:

- Η σειρά σου, παλιάνθρωπε!

Σήκωσα κι εγώ το ραβδί μου, πήρα φόρα για ο Φραγκίσκος, απελπισμένος:

- Φράτε Λεόνε, σ' εξορκίζω στο όνομα του Χριστού, μη φέρεις αντίστασι!

- Να τον αφήσω το λοιπόν να με σκοτώσει; φώναζα καταγανακτισμένος: όχι, θ' αντισταθώ και να το ξέρεις!

- Φράτε Λεόνε, φράτε Λεόνε, αν με αγαπάς, μη φέρεις αντίστασι! άσε τον αδερφό πορτάρη να κάμει το χρέος του· ο Θεός τού 'δωσε εντολή να μας δείξει, ας μας δείξει το λοιπόν.

Πέταξα το ραβδί μου κάτω, σταύρωσα τα χέρια.

- Χτύπη, αδερφέ πορτάρη, είπα κι έτρεμαν τα χείλια μου από τη μάντια· χτύπη, που να σε πάρει η οργή του Θεού!

Ο πορτάρης άκουγε τα λόγια μας και γελούσε: μύριζε η ανάσα του κρασί και σκόρδο. Ανεβοκατεβαζε απάνω μου τη μαγκούρα του, άκουγα τα κόκαλά μου να σπάζουν. Ο Φραγκίσκος είχε καθίσει τώρα κατάχαμα, απάνω στη λάσπη, μου μιλούσε και μου 'δινε κουράγιο.

- Μη φρονάζεις, φράτε Λεόνε, μη βλαστημήξεις, μη σπλώσεις χέρι· θυμήσου το λεπρό βασιλιά, θυμήσου το Χριστό όταν τον σταύρωναν, κάνε κουράγιο.

Τέλειψε το έργο του ο πορτάρης, μας έδωσε από μια κλισιά και κλειδομιάρωσε την πόρτα.

Στριμώχτηκε στη γωνιά, πονούσα, βλαστημούσα από μέσα μου μα δεν τολμούσα ν' ανοίξω το στόμα. Κι ο Φραγκίσκος σούβηκε ως εκεί που ήμουν σφωρισμένος, μου 'πιασε με τρυφεράδα το χέρι, μου χάδεψε τους πονεμένους ώμους. Μαζεύτηκε κι αυτός στη γωνιά, αγκαλιαστήκαμε να ζεσταθούμε.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε σιγά στο αυτί, ας να μην ήθελε να τον ακούσει κανένας, φράτε Λεόνε, ετούτη είναι η τέλεια ευτυχία.

Το παράκαμε ο αδερφός Φραγκίσκος, φούρκισα:

- Ετούτη είναι η τέλεια ευτυχία; φώναξα· με συμπαθάς, αδερφέ Φραγκίσκο, εγώ το λέω τέλεια αυθάδεια· αυθαδιάζει η καρδιά του ανθρώπου να μη θέλει να δεχτεί με καρά παρά μονά· κα ό,τι δε μας αρέσει. Ο Θεός της λέει: «Σου έφερα φαί

να φας, κρασί να πιεις, φροιά να ζεσταθείς»· κι αυτή, η αναϊδέ-σπια η, του απαντάει: «Όχι! Όχι, δε θέλω!» Πότε το λοιπόν θα με το ναι, η ζουρλοπερήφανη!

- Όταν ο Θεός, φράτε Λεόνε, ανοίξει την ανγκάλη του και της πετ: «Έλα!» φωνάζει η καρδιά στις μικρές, τις τιποτένιες καρδιά· «Όχι! Όχι! Όχι!» Γιατί, φέρρεις; Για να γλιτώσει και να φτιάξει στο μεγάλο το Ναι.

- Δεν μπορεί να φτιάσει από αλλού;

- Δεν μπορεί· μονάχα τα πολλά τα Όχι κάνουν το μεγάλο το Ναι, αδερφέ μου.

- Τότε, γιατί ο Θεός έπλασε τ' αγαθά της γης; Γιατί μας έστρωσε ένα τόσο πλούσιο τραπέζι;

- Για να δοκιμάσει την παλικάριά μας, φράτε Λεόνε.

- Ποιό μπορεί να τα βάλω εγώ μαζί σου, αδερφέ Φραγκίσκο; Λοιπότε να κοιμηθώ πιο σπλανχνικός ο ύπνος από το Θεό, μπορεί να ονειρευτώ καρβέλια.

Έκλεισα τα μάτια, έγινε ένα κουβάρι, κι ας είναι καλά, ήρθε ο ύπνος, ο πολυέσπλανχνος, και με πήρε.

Κάποιος με σκούνηξε τα ζημερώματα· ήταν ο Φραγκίσκος· ζήτηναι.

- Άκου τον, φράτε Λεόνε, έρχεται!

Ακούστηκε μέσα στην αυλή ο πορτάρης να 'ρχεται, κουδούνιζαν τα κλειδιά στη ζώνη του, άνοιξε η πόρτα.

- Δόξα σοι ο Θεός, μουρμούρισα, τέλειωσαν τα βάσανά μας! Άπλωσα κιόλα το πόδι να δροσκελίσω το καπνιάφι.

Ο Φραγκίσκος σφράφηκε και με κοίταξε· τα μάτια του μπιμπιλίζουν γεμάτα άγια πονηρία.

- Να μπορούμε, με ρώτησε· τη λες, λιονταράκι του Θεού, να μπορούμε;

Εγώ κατάλαβα· θέλει να με κοροϊδεύει που πεινώ και δεν μπορώ ν' αντισταθώ στην πείνα· το πάτησα κι εγώ στο φιλόταμο!

- Όχι, αποκρίθηκα, να μην μπορούμε! Δεν μπαίνω! Κι αναγύρισα πίσω.

Ο Φραγκίσκος έπιασε στην αγκυλιά μου:

- Γεια σου, φράτε Λεόνε μου, έτσι σε θέλω, παλικάρι! Σφράφηκε στο μοναστήρι.

- Έχε γεια, άγιο αφιλόξενο μοναστήρι! ο φράτε Λεόνε δε σ' έχει ανάγκη, δεν μπαίνει!

Κάμαμε το σταυρό μας, μπήκαμε πάλι στο δρόμο· κι ο φραγκίσκος πετούσε από τη χαρά του.

Είχε βγει ο ήλιος, δεν έβρεχε· φρεσκοπλυμένος ο κόσμος, γυάλιζε τα δέντρα, οι πέτρες, γελοούσαν δυο κοτσάφια μπροστά μας τίνανταν τις βρεμένες τους φτερούγες, μας κοίταξαν και σφύριζαν, σα να μας περιγελοούσαν· σίγουρα μας περιγελοούσαν· μα ο φραγκίσκος κούνησε το χέρι και χαρέτισε:

- Εισόττοι είναι οι καλόγεροι μέσα στα πουλιά, είτε· κοιτά· ξε πώς είναι ντυμένοι! Γέλασα.

- Έχεις δίκιο, αδερφέ φραγκίσκο! Αλήθεια, μια φορά είδα σ' ένα μοναστήρι, κοντά στην Περούτζια, έναν κάτουρα που τον είχαν μάθει κι έμελενε το «Κύριε ελέησον!»· φωστός καλόγερος.

Ο φραγκίσκος αναστέναζε:

- Αχ, να μπορούσε κανείς να μάθει τα πουλιά και τα ζα, τα πρόβατα, τα σκυλιά, τους λύκους, τ' αγριογούρουνα, να λεν δυο λόγια μονάχα: «Κύριε ελέησον!» Να σπικόνεται έτσι η Πλάσι κάθε πρωί και ν' ακούς μέσα από τα δέντρα, από τους σπάβλους, από τις αυλές, από τα δάση, όλα τα ζωντανά να δοξολογούν το Θεό, φωνάζοντας «Κύριε ελέησον!»...

- Ας μάθουμε πρώτα τους ανθρώπους, είπα, να λεν αυτά τα δυο λόγια· τα ζα και τα πουλιά δεν έχουν ανάγκη, θαρρώ· αυτά δεν αμαρτάνουν.

Ο φραγκίσκος γούρλωσε τα μάτια, με κοίταξε:

- Αλήθεια, σκοτός ο λόγος σου, φράτε Λεόνε· απ' όλα τα ζωντανά, ο άνθρωπος μονάχα αμαρτάνει.

- Μα κι ο άνθρωπος μονάχα, αδερφέ φραγκίσκο, μπορεί να ξεπεράσει τη φύση του και να μπει στην Παράδεισο· όχι τα ζα και τα πουλιά.

- Αυτό δεν το ξέρουμε, διαμαρτυρήθηκε ο φραγκίσκος· κα νένας δεν ξέρει ως πού φτάνει το έλεος του Θεού.

Ετσι μιλώντας για το Θεό, για τα πουλιά, για τους ανθρώπους, φτάσαμε ένα πρωί στην αγαπημένη μας Ασίζη. Οι πύρ-

γγο της, τα καμπαναριά, το κασέλι της, τα κυπαρίσσια της, τα λόφια γεμισαν τα μάτια μας ευδαιμονία.

Τα μάτια του φραγκίσκου θάμπωσαν.

- Είμαι καμωμένος από το χώμα ετούτο, είπε, ένα πλινό λιχνάρι από το χώμα ετούτο.

Εσκυψε, πήρε μια φούστα χόμα και το φίλησε.

- Μια φούστα χόμα χριστώ στην Ασίζη, μια φούστα χόμα θο της γυρίσω πίσω· φράτε Λεόνε, όπου κι αν πεθάνω, εδώ να με φέρετε να με θαψετε.

Είχαμε πάρει ένα στενό σκεπαστό δρομάκι, Κυριακή σήμε-
ρα, βαρούσαν οι καμινάδες, τέλειε η λειτουργία. Δεν είχε ακό-
μο ο φραγκίσκος αποσώσει το λόγο του και στάθηκε απότομα, ακούμπησε στον τοίχο κι ανόσανε πλανταμέντα· εγώ πήγαι-
να πίσω του, έτρεξα, μα εγώ και μένα η ανόσα μου κόπικε·
μπροστά μας στέκουνταν, ντυμένη κάτασπρα, μ' ένα κόκκινο
τυτανάφυλλο στο στήθος, η κόρη του κόντε Σκίφρ· μα τόσο
χλομή τώρα, θλιμμένη, με γαλάζια σιφράνια γύρα από τα μά-
τια. Όλο αυτόν τον καιρό που δεν την είχαμε δει, από τη μέρα
εκείνη του Άι-Δαμιανού, πόσο θ' αγρύπνησε και θα 'κλάψε, κι
από κορασούλα ζάρνου γίνικε γυναίκα!

Πίσω της η νένα, γριά αρχοντική, ως είδε την κυρά της να
σταθεί, στάθηκε κι εκείνη και περίμενε. Γύριζαν από τη λει-
τουργία, πλιόλουσμένο ετούτο το πρωί, πήραν τα μακρύτερα
δρομάκια, για να φτάσουν όσο μπορούν αργότερα στο αρχο-
νικό σπίτι και να κλείτσουνε.

Ως να δει το φραγκίσκο η Κλάρα, κόπηκαν τα γονατά της·
έκαμε να γυρίσει πίσω, ντράμκε. Πετρακάρδισε, σπύλωσε τα
μάτια, τον κοίταξε καμάματα, αυστηρά, παραπονεμένα· έκαμε
ένα βήμα, άπλωσε το λαμπό, κοίταξε -α κουρέλια του, τα γυ-
μνα του ολόλαστια πόδια, το πρόσωπο το πεινασμένο, και
κούνησε με καταφρόνηση το κεφάλι.

- Δεν ντρέπεσαι, του είπε πνιχτά, απεληπισμένα.

- Ποιον;

- Τον κύρη σου, τη μύνα σου, εμένα. Πού γυρίζεις; Τι φο-
νάζεις; Γιατί χορεύεις στη μέση του δρόμου σα σαλιμπόγκος;

Ο φραγκίσκος, με σκυφτό το κεφάλι, καμπουριασμένος, μι-
σογοντασιμένος, άκουγε και δε μιλούσε. Έσκυψε απάνω του η

Κλάρρα, τα μάτια της είχαν βουρκώσει.

- Σε πονώ, είχε σπαραχτικά, όταν σε συλλογίζομαι, η καρδιά μου ραίξει.

- Και μένα... έκαμε τόσο σιγά ο Φραγκίσκος, που μονάχα εγώ, που τον ανακρατούσα να μην πέσει, τον άκουσα.

Η Κλάρρα αντανάκπησε το πρόσωπό της έλαμψε ψευδανέμισε, από το σάλεμα των χειλιών, το λόγο του Φραγκίσκου.

- Και συ με συλλογίζεσαι, και συ, Φραγκίσκο; έκαμε και το στήθος της φούσκωσε.

Ο Φραγκίσκος ανασήκωσε το κεφάλι.

- Εγώ ποτέ! αποκρίθηκε κι άπλωσε το χέρι, σα να 'θελε να την αναμερίσει, να περάσει.

Επαιξε ψιλή φωνή η κοπέλα, έπρεξε η νένα, την αναβάσταξε.

Μα η Κλάρρα αναμέρισε τη γριά, τα μάτια της άστραψαν, σήκωσε το χέρι.

- Καταραμένος που πάει ενάντια στο Θεό, έκαμε αγριεμένη. Καταραμένος που κηρύχνει να μην παντρευόμαστε, να μην κάνουμε παιδιά, να μη χιζούμε σπιτί, να μην είναι οι άντρες άντρες αλθινοί, ν' αγαπούν τον πόλεμο, το κρασί, τη γυναίκα, τη δόξα να μην είναι οι γυναίκες γυναίκες αλθινές, ν' αγαπούν τα λούσα, την καλοπέραση και τον έρωτα... Αυτό θα πει αλθ- θινός άνθρωπος, δυστυχισμένε Φραγκίσκο, και να με συμπα- θάς!

«Ναι, ναι, αυτό θα πει αλθινοί άνθρωπος, δυστυχισμένε φράντε Λεόνε, και να με συμπαθάς» είπα κι εγώ από μέσα μου και χαιρουνουν την αγριάδα, την ομορφιά και τα περήφανα λόγια της κοπέλας.

Η νένα ζύγωσε, πήρε την κυρά της από τη μέση.

- Πάμε, παιδί μου, είπε, έρχεται κόσμος.

Η κοπέλα απήθωσε το κεφάλι στο στήθος της γριάς νένας και ξαφνικά την πήραν τα κλάματα. Ο Θεός ξέρει πόσους μήνες έκλωθε τα λόγια ετούτα στην καρδιά της και λαχτάριζε να τον δει, να του τα πει, ν' αλαφρώσει και νά, τώρα του τα 'πε και δεν αλάφρωσε η καρδιά της τυπούσε να σπάσει.

Ήσυχα, γλυκά την τραβούσε η νένα, και τη σιγμή που θα 'σπρίβαν το δρομάκι, η Κλάρρα στάθηκε: Εκκάρφωσε από το στή-

θους της το κόκκινο τριαντάφυλλο, σπράφηκε, είδε το Φραγκίσκο σκυμμένο ακόμα καταγής, του το πέταξε.

- Παρ' το, είπε, παρ' το, δυστυχισμένε, να με θυμάσαι! Να θυμάσαι τον κόσμο τον απάνω!

Το τριαντάφυλλο κύλησε στα πόδια του Φραγκίσκου.

- Πάμε, έκαμε η κοπέλα στη νένα, όλα τέλειωσαν!

Ο Φραγκίσκος έμενε ακίνητος, με τα μάτια καρφωμένα στο κορμό. Σιγά σιγά ανασήκωσε το κεφάλι, κοίταξε γύρα του φοβισμένα. Μου 'σφίξε το χέρι.

- Έφωγε; έκαμε σιγά.

- Έφωγε, αποκρίθηκε και πήρα το τριαντάφυλλο από κά- μω.

- Μην το αγγίζεις! έκαμε ο Φραγκίσκος με τρόμο: απήθασε το στην άκρη του δρόμου μην το πατήσουν μην κοπάζεις πι- (80) σου, πάμε!

- Πού; Στην Ασιζ; Κακό το συνανάντημα ετούτο, αδερφέ Φραγκίσκο, ας αλλαξομε δρόμο.

- Στην Ασιζ! είπε κι άρχισε να τρέχει. Πάρε την τροκάνα, βάρβα! Α, να παντρευέσαι, να κάνεις παιδιά, να χιζεις σπιτί, φρου!

- Οχού, αδερφέ Φραγκίσκο, ήμαρτον, Θεέ μου, θαρρώ έχει δίκιο η κοπέλα. Άνθρωπος αλθινοίς...

- Άνθρωπος αλθινοίς αυτός που ξεπέρασε τον άνθρωπο αυτό λέω εγώ. Παρακαλώ σε, φράντε Λεόνε, σιωπή!

Σώπασα. Τι να πω; Όσο ζούσα με το Φραγκίσκο ένιωθα όλο και πιο καθαρά: δυο δρόμοι πηγαινούν στο Θεό: ο δρόμος ο στρατός του ανθρώπου -φτάνεις στο Θεό παντρεμένος, παιδιωμένος, ζουρισμένος, κοριτάτος και μυρίζεις κρασί κι ο δρόμος ο ανήφορος του άγιου- φτάνεις στο Θεό ένα κουρέλι, μια φούστα κόκαλα και τριχες, και μυρίζεις απλυσιά και λίβανι. Εμένα μου ταίριαζε να πάρω τον πρώτο, μα ποιος με ρωτάει!

Πήρα τον ανήφορο, ο Θεός να μου δίνει δύναμη να βαστά- ξω!

Φτάσαμε στην πολιτεία: πήγαινα μπροστά και κουδούνιζα την τροκάνα. «Ελάτε, ελάτε, ελάτε ν' ακούσετε την καινούρια τρέλα.» Οι διαβάτες στάθηκαν: είπα, τώρα θα πάρουν πείρες να μας αρχίσουν: τώρα θα προβάλουν απ' όλα τα δρομάκια

τα παιδιά να πιάσουν την πρόγκα. Τίποτα! Ησυχία, Τράμαξα! έτσι λοιπόν μπαίνουμε πια στις πολυετές χωρίς να μας γιουχαΐζουν».

Κάνοντας δε σήκωνε χέρι, προκοράσαμε. Αποξω από το εμπορικό του στέκουσαν ο Μπερνάρντ καμποιριασμένος, κατακτίνος· ο Φραγκίσκος τον είδε και μια στιγμή κίτηψε, έκαμε να γυρίσει πίσω, ν' αλλάξει δρόμο.

— Κοιράγιο, αδερφέ Φραγκίσκο, του 'πα σιγά, και τον πήρα από το μπράτσο· εδώ θα δείξεις την ανηρείά σου.

Ο Μπερνάρντ σιρόφπηκε, μας είδε· τινάχτηκε· έτρεξε μέσα πήρε ένα ραβδί χύθηκε καταπάνω μας μουγκρίζοντας. Ο Φραγκίσκος μπήκε μπροστά, μ' έδειξε.

— Να ο πατέρας μου, σιρο Μπερνάρντ· αυτός μου δίνει την ευχή του, εσύ μου δίνεις την κατάρα σου· αυτός είναι ο πατέρας μου! Ξανάπη, και μου άρπαξε το χέρι και το φίλησε.

Τα μάτια του Μπερνάρντ βούρκωσαν· τα φρογγίξε με την άκρα του φαρδομάντικού του· κάμποσο διαβάτες είχαν σταθεί και κοίταζαν με κάκπα τον πλαύσιο πραγματευτή και τον κουρελιάρη γιο του. Ο παπα-Σιλβεστρος, τις ενορίας του Αγίου Νικολάου, περνούσε· έκαμε να μπει ανάμεσα στον κόρη και στο γιο, να τους φιλώσει, μα ετύς το μετάνιωσε: «Δεν παν να βγάλουν τα μάτια τους!» μουρμούρισε και τράβηξε κατά την εκκλησιά.

Έσκυψε το κεφάλι ο Μπερνάρντ, δεν έβγαλε άχνα· μα ξαφνικά το πρόσωπό του είχε ουριώσει· ακούμπησε στο ραβδί του, τα γόνάτα του λύνιζαν.

Κάμποση ώρα κοίταζε το γιο του αμίλπος· τέλος ακούστηκε η φωνή του, γεμάτη παράπονο:

— Δε ληπάσαι τη μάνα σου;

Ο Φραγκίσκος κλάμιασε· άνοιξε το στόμα να μιλήσει, μα το σαγόνι του έτρεμε.

— Δε ληπάσαι τη μάνα σου; Ξανάπη ο Μπερνάρντ. Ολημέρα κλαίει, οληνύχτα κλαίει. Έλα σιτί να σε δει...

— Θα ρωτήσω πρώτα το Θεό, μπόρεσε κι αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος.

— Τι Θεός είναι αυτός που μπορεί να εμποδίσει να δεις τη μάνα σου; Έκαμε ο Μπερνάρντ και κοίταζε βκετυπικά το γιο του.

— Δεν ξέρω, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος, δεν ξέρω· άσε να τον ρωτήσω...

Είπε και τράβηξε κατά τις απάνω γετονιές, κατά το κάστρο. Μια στιγμή σιρόφπηκε κι είδα τον Μπερνάρντ να στέκεται οικία μαρμαρομένος στη μέση του δρόμου κι έφηνγε με το χέρι του χέρι το λαμό, σα να 'θελε να πνίξει τις βλαστήμιες ή τα κλάματα.

«Αλήθεια, τι Θεός είναι αυτός; μουρμούρισε και θυμήθηκε την πεθαμένη άμοιρη μάνα μου· τι Θεός είναι αυτός, να κορτίξει το γιο από τη μάνα;»

Κοίταζε το Φραγκίσκο μπροστά μου, που δρασκελίζε βιαστικά τον αντίπορο και κόντευε να φτάσει κιόλα στο καστέλι· από το αδύναμο εξαμικριμένο κορμί ένιωθα πως μέσα του είχαν κρυμμένα μια δόνηση ανήλεη, απάνθρωπη, που δε νοιάζιαι για μάνα και για κόρη, μπορεί και να καίρεται παρατώντας τους. Τι Θεός είναι αυτός, αλήθεια, δεν καταλαβαίνω! Ε και να βολούσε να πάρω ένα παράμερο σοκάκι και να ξεφύγω! Να μπω μέσα σε μιαν ταβέρνα, να καθίσω στο τραπέζι, να χτυπήσω τα παλαμάκια: «Έ κάπελα, φέρε ψωμί, κρασί, κρέας, πεινώ! Καριέσπια να πεινώ, κάνε γρήγορα! Κι αν περάσει ο Φραγκίσκος του Μπερνάρντ και σε ρωτήσει: "Είδες το φράτε Λεόνε;" να του πεις: Δεν τον είδα!»

Στην πλαγιά του βουνού κάτεκε ο Φραγκίσκος μια βαθιά σπηλιά, εκεί χώθηκε.

— Φράτε Λεόνε, μου 'πε αποκαρετώντας με, για τρεις μέρες πρέπει εδώ να μείνω μόνος· έχε γεια. Έχω πολλά να ρωτήσω το Θεό και πρέπει να 'μαστε οι δυο μας· έχε γεια, σε τρεις μέρες σμίγουμε πάλι.

Όσο μιλούσε, λήγνενε, έλιανε, γίνονταν ένα με το μεσόφωτο της σπηλιάς, χάνονταν, αέρας μέσα στον αέρα. Γονάπησε στην μπασιά, τινάξε τα χέρια του στον ουρανό, έσυρε φωνή σιφαχτική, λες και καλούσε το Θεό να προβάλει. Κι εγώ κάμποση ώρα στέκουμουν και τον κοίταζα και τον αποκαρετώνω· ποιος ξέρει, συλλογίζουμουν, αν θα βγει ζωντανός από την προσευχή ετούτη! Ψυχανεμίζουμουν φοβερό το πάλημα, κι η ζωή του Φραγκίσκου κιντύνευε.

Γύριζα τρεις μέρες στην Ασιζη, ζιπάνευα, έφερνα κάθε βράδυ ό,τι ελεημοσύνη μου διναν οι χριστιανοί και το απίθωνα σε μιαν πέτρα, απόξω από τη σπιλιά· κι έφευγα γρήγορα, να μη με δει και κυλίσουν στη γης οι λογιμοί του. Μα την άλλη μέρα έβριακα, απάνω στην πέτρα, το φαϊ ανέγγιχτο.

Μια μέρα πέρασε από το σπίτι του Μιερναφνόνε· η κυρα-Πίκα με είδε από το παράθυρο, κατέβηκε τις σκάλες, μ' έμπασε μέσα· ήθελε να μου μιλήσει, να με ρωτήσει, μα τα κλάματα την πήραν, με κοίταζε και ούπαινε.

Πάσο είχε αλλάξει, γέρας· τα ροδομάγουλά της μαράθηκαν, γύρα από το στόμα της βάθουναν οι ζάρες και τα μάτια της κοκκίνισαν. Σφουγγίζει με το μανταλάκι της τα δάκρυα.

- Πού βρόσκεται; μπόρεσε κι είπε· τι κάνει;

- Σε μια σπιλιά, κυρα-Πίκα, προσεύχεται.

- Και δεν τον αφήνει ο Θεός να 'ρθει να τον δώ;

- Δεν ξέρω, κυρά μου, προσεύχεται, ρωτάει, δεν πήρε ακό-
μα απόκριση.

- Πάρε ένα σκαμνί, κάθισε· σπάρσε μου τα πάντα· μεγάλος είναι ο πόνος της μάννας· μεγάλος, ήμαρτον Θεέ μου, σαν το Θεό· λυπήσου με και μίλα.

Της σπάρησα τα πάντα, από τη μέρα που γδύθηκε ο γιος της μπροστά στο Δεσπότη, ως το λειρό που συναντήσαμε στο δρόμο κι ήταν ο Χριστός, κι ακόμα ως τη Ραβέννα, όπου βρήκαμε το γερο-πολεμιστή, ως το μοναστήρι, όπου μας έδειραν κι ολοσπερνά, ως την αρχοντοπούλα την Κλάρα και τον πόνο της.

Η κυρα-Πίκα άκουε, και τα μάτια της έρεχαν στα μάγουλά της και στην άσπρη τραχηλιά· άμα τέλειμα, σπικόθηκε, πήγε στο παράθυρο, πήρε ανάσα· ένα ρότσημα φοβερό στρατάριζε στα χείλια της, μα δεν τόλμυσε να το εξομώσει· εγώ κατάλαβα, τη λυπήθηκα.

- Ο γιος σου, κυρά μου, της είπα μαντεύοντας το ρότσημά της, ο γιος σου πατάει, χωρίς να τρεκλίζει, ένα ένα τα σκαλοπάτια κι ανεβαίνει στο Θεό. Μπορεί μέσα του να γίνεται σεισμός κι ο κόσμος ετούτος να γκρεμίζεται όμως ο νους του στέκει άσειστος και καθαρός, σου τ' αρκίζουμαι, κυρά μου, στην ψυχή που θα παραδώσω στο Θεό.

Η κυρα-Πίκα, ν' ακούσει τα λόγια αυτά, ήναζε το κεφάλι, τα θα

μυημένα μάτια της άσπρησαν· ξανάνοιασε. Έκαμε το σταιρό της.
- Δούξα σοι ο Θεός, μουρμούρισε, άλλη χάρη, Θεέ μου, δε σου ζητώ.

Φωνάζε την παραμάντα.

- Πάρε το ταγάρι, είπε, γέμισέ το. Στράφηκε πάλι σε μένα.

- Κρυώνεις; είπε· να σου δώσω μάλλινα ρούχα να του κρυώνω, θα τα βάλει.

- Δε θα τα βάλει, κυρά μου, αποκριθήκα.

- Δεν κρυώνει.

- Όχι, δεν κρυώνει· φοράει, λέει, κατάσκα το Θεό και τον ζιμνεί.

- Και συ, δεν κρυώνεις; Να σου δώσω ζεστά να φορέσεις.

- Κρυώνω, κυρά μου, ντρέπεται που το λέω, μα κρυώνω· όμως δε θα μπορέσω να βάλω τα ρούχα που θα μου δώσεις· ντρέ- πουμε.

- Ποιον; Κούνησα το κεφάλι.

- Ξέρω κι εγώ, κυρά μου; Το φραγκίσκο... Τον εαυτό μου... Μπορεί και το Θεό· ο δρόμος πια που πήρα, αλίμονο, δε σπικό-
νει καλοξέραση.

Αναστέναξα· αχ, πόσο θα μου άρεσε να 'χα μια φανέλα ζεστή και χοντρά μάλλινα τσιουράκια και καλά σαντάλια να μην καταπληγιάζω τα πόδια μου· κι ένα μαντύλι πιο χοντρό και με λιγότερες τρύπες!

Ήρθε η παραμάντα με το ταγάρι γεμάτο.

Η κυρα-Πίκα σπικόθηκε.

- Άε στο καλό, ο Θεός μαζί σας· και πες του γιου μου, ό,τι δεν μπόρεσα εγώ, ένα καιρό, να κάμω, ας το κάμει εκείνος· ας έχει την ευχή μου!

Πέρασαν οι τρεις μέρες· την τέταρτη, πρωί πρωί, ανέβηκα, στη σπιλιά και στάθηκα απόξω, περίμενα. Το ταγάρι μου ήταν γεμάτο νόστιμες λιχουδιές, ας είναι καλά η καρδιά και το κε-
φάλι της κυρα-Πίκας. Χαιρετούν, μα πιο πολύ έσρεμα που θα 'βλεπα το φραγκίσκο· τρεις μέρες να μιλάς με το Θεό, κίντνος μεγάλος· μπορεί να σε ρίξει σε φοβερό γκρεμό, όπου ο Θεός αντέχει μα ο άνθρωπος δεν αντέχει. Ποιος ξέρει σε τι γκρεμούς θα με ρίξει κι εμένα η τριήμερή τους ετούτη μυστική κουβέντα!

Κουράγιο, ψυχή μου! Θα κρατώ το φραγκίσκο από το ράσο, κι
ας γκρεμίζουμαι...

Κι εκεί που ανάδευα στο νου μου όλα ετούτα κι έτρεμα, νά
και προβαίνει από τη σπηλιά ο φραγκίσκος. Έλαμπε σαν κάρ-
βουνο αναμμένο. Του 'ξε φάει πάλι η προσευκή τη σάρκα του,
μα ό,τι απόμεινε, έλαμπε σαν ψυχή! μια παράξενη χαρά στα-
τάριζε στο πρόσωπό του, μου άπλωσε το χέρι!

- Ε φράτε Λεόνε, μου φώναζε, είσαι έτοιμος; Έβαλες την
πολεμική σου άρματα, τη δικιάτη φορεσιά, τα σιδερένια γό-
νατα, τα σιδερένια μούτρα, την προυτζίνη περικεφαλαία με το
γαλάζιο φτερό;

Σα να παραμιλούσε, το μάτι του ήταν ξαναμμένο, κι όσο
ζήγωνε, έβλεπα μέσα στο μάτι του αγγέλους και φαντάσματα.
Τρόμαξα! μπας και σάλεψε το μυαλό του;

Έγλασε, κατάλαβε, μα δε χαμήλωσε τη φλόγα του.

- Πολλά παινάδια, είπε, έχουν αραδιάσει του Θεού ως τό-
ρα! μα εγώ θα του αρδιάσω κι άλλα! άκου πώς θα τον πω: ο
Άπιστος Γκρεμός, ο Αχόρταγος, ο Ανέσπληκτος, ο Ακάθιστος, ο
Αυχαρίστητος, που ποτέ δεν είπε στον κακόμοιρο τον άνθρω-
πο: φτάνει!

Ζύγωσε ακόμα πιο πολύ, έβαλε το στόμα του στο αυτί μου
και με βροντερή φωνή:

- Δε φτάνει! μου φώναζε, δε φτάνει! Αν με ρωτήσεις, φρά-
τε Λεόνε, τι προστάζει ακατάπαυτα ο Θεός, τώρα, τα τρία ετού-
τα μερόνυχτα στη σπηλιά, το 'μαθα, άκου: «Δε φτάνει! Δε φτά-
νει!» Να τι φωνάζει κάθε μέρα, κάθε ώρα στον κακόμοιρο τον
άνθρωπο. «Δε φτάνει! Δε φτάνει! Δε φτάνει!» - Δεν μπο-
ρώ! κλαψουρίζει ο άνθρωπος. - Μπορείς! αποκρίνεται Αυτός. - Θα
σπάσω! ξανακλαψουρίζει ο άνθρωπος. - Σπάσει!» απο- κρίνεται
Αυτός.

Η φωνή του τώρα έφτασε να ραίζει από το μάτι του κύλησε
ένα χοντρό δάκρυο.

Θύμωσα, τον λυπήθηκα, με πήρε και το παράνομο:

- Τι ζητάει ακόμα από σένα; Δε στερήσεις τον Άι-Δαμια-νό;

- Δε φτάνει.

- Δεν παράτεις τον κύρη και τη μάνα σου;

- Δε φτάνει!

- Δε φίλησες το λειπρό;

- Δε φτάνει!

- Τι θέλει το λοιπόν ακόμα;

- Τον ρώτησα, φράτε Λεόνε. «Τι θές ακόμα από μένα, Κύ-
ριε; - Τράβα κάτω στην εκκλησιά μου την Πορτσιούνκολα, εκεί
θι του πω». Πάμε το λοιπόν να δούμε τι θέλει, φράτε Λεόνε!
και κάμε το σταυρό σου, σφίξε τη ζώνη σου, Θεός είναι αυτός,
δε γλιτώνουμε!

Κυτφορσίσαμε τρέχοντας το βουνό, περάσαμε την Ασιζη δι-
κως να σταθούμε, φτάσαμε στον κάμπο. Κρύο τσουκερό, φλε-
βίους μίνις, τα δέντρα ακόμα δεν είχαν ανθίσει, η γη, σκε-
τισμένη με την πρωινή πάγρα, σα να 'ξε χιονίσει.

Περάσαμε τον Άι-Δαμιανό, αφήκαμε πίσω μας τον ελαιώ-
νο, μπήκαμε σ' ένα δασάκι από πεύκα και καρπισμένες βελ-
νιδίες! ο ήλιος είχε δώσει στα πεύκα κι ο αγέρας μύρισε. Στά-
θηκε ο φραγκίσκος, ανάσανε βαθιά, κάρηκε.

- Τι μοναξιά, μουμούρισε, τι μυρωδιά, τι σουξιά!

Κι ως μιλούσε, ένα λαγουδάκι πύδιξε μέσα από τα χαμό-
κλαδα, τρούλωσε τ' αυτιά, σιφάρηκε, μας είδε! δεν τρόμαξε!
μας κοίταξε ήσυχα, ανασπικόθηκε στα πισνά του πόδια, σα να
'ήλεγε να χορέψει, και καθήκε πάλι στα θάμνα.

- Είδες, φράτε Λεόνε, έκαμε ο φραγκίσκος συγκινημένος,
το αδερφάκι μας το λαγουδάκι κάρηκε που μας είδε, έπαιξε τα
ποδαράκια του και μας καλωσόρισε! καλό σημάδι! Ψυχαντρί-
ζομαι, φράτε Λεόνε, φτάσαμε.

Προκορήσαμε, και νά, ανάμεσα από τις βελανιδιές, η μι-
κρούλα εκκλησιά της Παναγίας των Αγγέλων, η Πορτσιούν-
κολα. Έρημη, χαρτωμένη, χτισμένη με παλιά μάρμαρα, και
γύρω δυο τρία κελιά γκρεμισμένα, κι ο κισσός τα 'ξε σγκαλιά-
σει και το αγιόκλημα. Κι άξαφνα υψώθηκε μπροστά μας, δεν
την είχαμε δει, σα να 'ξε ξεπροβάλλει μέσα από το εκκλησιάκι να
μας προσπαντίσει, μια νιούτσικη ολανθισμένη μυγδαλιά.

- Ειούτη είναι η Παναγιά των Αγγέλων, μουμούρισε ο
φραγκίσκος.

Τα μάτια μας βούρκωσαν, κάναμε το σταυρό μας.

- Αδερφούλα μας μυγδαλιά, μικρούλα αδερφούλα μας μυ-
γδαλιά, είτε ανοίγοντας την σγκάλη του ο φραγκίσκος! ντύ-

Βηκες, σπολίστικες, ήρθαμε, καλώς σε βρήκαμε!

Ζυγώσε, κάδαμε τον κορμό της:

- Βλογημένο το χέρι που σε φύτεψε· βλογημένο το μόνδα-
λο που σε γέννησε· πας μπροστά, δε φοβάσαι, και πρώτα εσύ,
αδερφούλα μου, τολμιάς ν' αντισταθείς στο κειμήλιό και ν' αν-
θίσεις. Εδώ, κάτω από τ' ανθισμένα κλωνιά σου, θα ρθούν μια
μέρα, αν θέλει ο Θεός, να καθίσουν οι πρώτοι αδερφοί.

Σπρώξαμε την πόρτα της εκκλησιάς, μπήκαμε· μύριζε χώ-
ματιλα και μούχλα, ξεκαρβαλωμένο το παραθυράκι της, από
τη στέγη είχαν πέσει κάτω σοβέστες και ξύλα· κι οι αράκνες
είχαν υφάνει γύρα από το κόνισμα της Παναγιάς πυκνό, φιλο-
δουλεμένο δίκτυο.

Ζυγώσαμε, αναμερίσαμε τις αράκνες να προσκυνήσουμε·
ανάρια ξεκρίναμε τη ζωγραφισμένη Παναγιά ντυμένη γαλά-
ζια, και τα γυνά της ποδάρια πατούσαν ένα σπαθίο μεσο-
φένγαρο· και πλήθος άγγελoi, σφουμπιπουλοί, χερσόδυναμοι,
με μαύρο κνούδι στα μάγουλα, την ανακρατούσαν και την ανέ-
βαζαν στον ουρανό.

Απάνω στην Άγια Τράπεζα ανοιγμένο το ιερό Βαγγέλιο. Πα-
λιό, καταλερωμένο από τα δάκτυλα των ανθρώπων, φραγωμένο
από τα ζούδια, προσκυνισμένο από τη μούχλα.

Ο Φραγκίσκος μού άρπαξε το μπράτσο:

- Φράτε Λεόνε, νά το σημάδι του Θεού! Πήγαινε να δια-βά-
σεις εκεί που ναι ανοικτό το Βαγγέλιο· ο Θεός τ' άνοιξε να μας
φανερώσει το θέλημά του· διάβασε δυνατά, ν' αντιλαλήσει και
να χαρεί, ύπερα από τόσα χρόνια, η Παναγιά των Αγγέλων!

Από το συντριμμένο παραθυράκι έμπαινε ο ήλιος κι έπεφτε
απάνω στο Βαγγέλιο· έσκυψα, διάβασα με δυνατή φωνή: «Πο-
ρευόμενοι δε κηρύσσετε λέγοντες ότι ήγγικεν η βασιλεία των
ουρανών... Μη κτίσασθε χρυσόν μηδέ άργυρόν μηδέ χαλκόν
εις τας ζώνας υμών, μη πήραν εις οδόν μηδέ δύο χιτώνας μηδέ
υποδήματα μηδέ ράβδον...»

Άκουσα κραυγή μεγάλη πίσω μου, σπάρηκα: ο Φραγκί-
σκος, γονατισμένος απάνω στα χώματα και στους σαβέστες,
και ξεφώνιζε· σα γερακιού σπρινγκά η φωνή του:

- Τίποτα! Τίποτα! Τίποτα! Δε θα πάρουμε τίποτα μαζί μας,
Κύριε, γεννήτ' το θέλημά σου! Τίποτα! Μονάχα τα μάτια μας,

τα χέρια μας, τα πόδια μας, το στόμα μας, να κηρύχνουμε. Ήγ-
γενεν η βασιλεία των ουρανών!

Με τράβηξε με δύναμη, βγήκαμε έξω, πέταξε το ραβδί του
και τα σαντάλια.

- Πέταξέ τα και συ, μου 'τε προσπαχτικά· δεν άκουσες; Μήτε
μυβδί, μήτε σαντάλι!

- Και το ταγάρι; είπα εγώ σφίγγοντας με λαχτάρα το γεμά-
το ταγάρι.

- Και το ταγάρι! Δεν άκουσες; Μήτε ταγάρι!

- Πολλά ζητάει ο Θεός από τον άνθρωπο, μουρμούρισα βα-
ρυγκομώντας και ξεκρέμασα αργά το ταγάρι από τον ώμο μου.
Γιατί μας φέρνεται τόσο απάνθρωπα;

- Γιατί μας αγαπάει, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος· μην πα-ρα-
μονέσαι.

- Δεν παραπονιέμαι, αδερφέ Φραγκίσκο, πεινώ· κι είναι
ιοια ίσια σήμερα το ταγάρι μας γεμάτο καλούδια. Να φάμε του-
λάχιστο πρωτίτερα.

Ο Φραγκίσκος με κοίταξε με συμπόνια, χαμογέλασε.

- Φάε εσύ, φράτε Λεόνε, είπε, εγώ αντέχω.

Διπλογονάτσια, άνοιξα το ταγάρι, ρίχτικα να τρώγω· ήταν
μέσα κι ένα φρασκάκι κρασί, το 'πα όλο· έφαγα κι ήπια όσο
μπορούσα, περισσότερο απ' όσο μπορούσα, σαν την καμήλα
που συντάζεται να περάσει την έρημο.

Ωστόσο ο Φραγκίσκος διπλογονάτισε κι αυτός δίπλα μου
και μου μιλούσε:

- Κατάλαβες, φράτε Λεόνε, έχει δικιο ο Θεός· ως τώρα, φρο-
ντίζαμε μονάχα τον εαυτούλη μας, μονάχα την ψυχή την εδική
μας, πώς να σκαθούμε εμείς· δε φτάνει! Πρέπει να πολεμήσου-
με, φράτε Λεόνε, να σώσουμε και τους άλλους· αν δε σώσουμε
τους άλλους, πώς εμείς μπορούμε να σωθούμε; «Πώς θα πο-
λεμήσουμε, Κύριε; του φώναξα. - Πήγαινε στην Πορτισιόνκο-
λα και θα σου πω. Εκεί θ' ακούσεις την προσηγή μου.» Την
άκουσα· την άκουσες και συ με τ' αυτή σου, φράτε Λεόνε; «Πη-
γαίνετε, κηρύττετε, έφτασε η βασιλεία των ουρανών!» Αυτό εί-
ναι το καινούριο μας χρέος, αδερφέ και συμπολεμιστή μου· να
κηρύττουμε! Να επιστρατεύουμε όσους μπορούμε αδερφούς
γύρα μας, όσα μπορούμε περισσότερα στόματα να κηρύχνουν,

σπίτια ν' αγαπών, πόδια ν' αντέχουν στις στράτες. Να γίνουμε οι καινούριοι σταυροφόροι, να κινήσουμε όλοι μαζί να λευτερώσουμε τον Άγιο Τάφο. Ποιον Άγιο Τάφο; Την ψυχή του ανθρώπου, φράτε Λεόνε.

Σώπασε, και σε λίγο:

- Αυτός είναι ο αληθινός Άγιος Τάφος, είπε· εδώ, μέσα στο κορμί του ανθρώπου, κείται ο Χριστός σταυρωμένος. Γι' αυτή κινούμε, φράτε Λεόνε, για την ψυχή κινούμε· όχι τη δικιά μας μονάχα, παρά για την ψυχή του ανθρώπου· εμπρός, έφραε, ήπιες, πάμε να διαλέξουμε τους καινούριους συντρόφους· δυο πια δε φτάνουν· χρειάζομαστε χιλιάδες. Στ' όνομα του Θεού!

Στράφηκε κατ' την Λοίζη· ο ήλιος είχε κατέβει από το κάστρο, έλαμπε η πολιτεία σαν ανοιγμένο τριαντάφυλλο· έκαμε ο Φραγκίσκος το σταυρό του, με πήρε από το χέρι.

- Πάμε, είπε. Ποιος μ' εμποδίζει ως τώρα να σμιζώ με το Θεό; Ο Φραγκίσκος· αναμέρισε και συ το φράτε Λεόνε, καινούριος αγώνας αρχίζει.

Δε μίλησα, ακολουθήσα· αρχίζει ο γκερεμός, συλλογίζομαι και κρατούσα το Φραγκίσκο από το ράσο...

Ανεβήκαμε στην Λοίζη, σταθήκαμε στην πλατεία, ξεκρέμασε από το ζωνάρι του ο Φραγκίσκος την κριαρίστια τρεκάνη, άρχισε να βαρφαί και να κράζει τους ανθρώπους να ζυγώσουν. Κάμποσοι διαβήτες σταμάτησαν, τον κύκλωσαν· άλλοι πετάχτηκαν από τις ταβέρνες, όπου είχαν αρχίσει κιόλα, Κυριακή σήμερα, να κουτσοπίνουν. Ο Φραγκίσκος άπλωνε τα χέρια, τους καλοσόριζε.

- Ειρήνη υμίν! έλεγε στον καθένα που ζόγωνε, ειρήνη υμίν!

Κι όταν πια μαζώχτηκαν πολλοί και γέμισε η πλατεία, άνοιξε τις αγκάλες:

- Ειρήνη, φώναξε, ειρήνη στις καρδιές σας, στα σπίτια σας, στους οχτρώς σας· ειρήνη στον κόσμο! Έφτασε η βασιλεία των ουρανών!

Κόβουνταν η φρονή του, έλεγε και ξανάλεγε τα ίδια λόγια, κι όταν πια δεν μπορούσε να μιλήσει, άρχιζε τα κλάματα. Ειρήνη, ειρήνη, φώναζε, να κάμουμε ειρήνη με το Θεό, με τους ανθρώπους, με την καρδιά μας. Πώς; Ένας τρόπος υπάρχει μο-

νύχα· αγαπώντας.

- Αγάπη! Αγάπη! φώναζε και ξανάριζε πάλι τα κλάματα. Δεν γελούσαν πια οι άνθρωποι, δεν κορόιδευαν· κι οι γυναικες πρόβαιναν από τις πόρτες, ανέβαιναν απάνω στις στέγες των σπιτιών ν' ακούσουν.

Κάθε μέρα γύριζε ο Φραγκίσκος τους δρόμους της Λοίζης και κήρυχνε· πάντα τα ίδια λόγια, τα ίδια κλάματα· έλαμπα κι εγώ δίπλα του μα δε μιλούσα· προά έπαρνα την κριαρίστια τρεκάνη κι έτρεχα στους δρόμους και φώναζα:

- Ελάτε, ελάτε, ο Φραγκίσκος θα μιλήσει!

Ένα βράδυ που σκολνούσε το κήρυγμα κι ετοιμαζόμαστε ν' ανεβούμε στη σπηλιά μας να περάσουμε τη νύχτα, ένας έμπορος, πουλούσε υφάσματα κι αυτός, Βερνάρδος της Κουνταβάλε· τ' όνομά του, ζόγωσε το Φραγκίσκο. Ήταν λίγο μεγαλύτερος μου, στοχαστικό το πρόσωπό του, γαλάζια τα μάτια του, συλλογισμένα· ποτέ δε στάθηκε σύντροφος του Φραγκίσκου στα γλέντια του και στα ξενύχτια· κι όπως μου εξμυστηρεύτηκε ιργότερα, περνούσε ώρες πολλές τις νύχτες του να μελετάει τη Γραφή· τον τρώμαζε η αγριότητα του Ιεχωβά στην Παλιά Διαθήκη, κι όταν έφτανε στο Χριστό, η καρδιά του γέμιζε γλύκα και θλίψη.

Άκουγε για το Φραγκίσκο και στην αρχή γελούσε, θάρρυνε πως όλα εταίτα ήταν καινούριες λήξεις του κανακάρη γιου του Μπερναρντόνε· να καλαφατίζει εκκλησιές, να φιλάει λατρώ, να γδύνεται μπροστά στον κόσμο και να γυρίζει τα ρούχα που φορούσε στον κύρη του... Και τώρα κρατούσε μιαν κουδούνια και γύριζε τους δρόμους και κήρυχνε, λέει, μιαν καινούρια τρέλα. Ποιαν τρέλα; Καλά καλά ο Βερνάρδος δεν μπορούσε να καταλάβει. Τον βλέπει κάθε μέρα να φωνάζει στην πλατεία και να κλαίει, μάχεται, λέει, να σώσει τους ανθρώπους από την αμαρτία. Αυτός, που ως τώρα περνούσε τις νύχτες του στα γλέντια· Όμως παραβίαζε η τρέλα αυτή, μπας και του δίνει αλήθεια τη δόνηση ο Θεός ν' αντέχει στην πείνα, στη γύμνια και στην καταφρόνια; Αν δεν ντρέπουμε, θα τον ζήγωνα και θα του μιλούσα· νύχτες τώρα δεν μπορεί να κλείσω μάτι, έρκεται και ξανάρχεται στο νου μου και μου γνέφει· τι μου γνέφει;

Ένα βράδυ δεν κρατήθηκε, ζόγωσε το Φραγκίσκο.

- Σιορ Φραγκίσκο, του 'πε, με θυμάσαι; Είμαι ο Βερνάρδος της Κουνταβάλε· καταδέξου να 'ρθεις τη νύχτα ετούτη σπίτι μου να κοιμηθείς.

Ο Φραγκίσκος τον κοίταξε· διέκρινε στα μάτια του θλίψη και λαχτάρα μεγάλη.

- Αδερφέ Βερνάρδο, τι θάμα είναι ετούτο; Ίσια ίσια χτες τη νύχτα σε είδα στ' όνειρό μου· ο Θεός σε στέλνει, αδερφέ μου, καλώς σε βρήκα· κάποιο κρυφό νόημα έχει ο ερχομός σου, πάμε!

Μου 'γνεψε:

- Φράτε Λένε, έλα και συ μαζί μου· δε χωρίζουμε.

Πήγαμε στο αρχοντικό του Βερνάρδου· μας έστρωσαν οι δούλες τραπέζι. Μιλούσε ο Φραγκίσκος για το Θεό, για την ψυχή του ανθρώπου, για την αγάπη. Οι δούλες, ακουμπισμένες στην πόρτα, άκουγαν· ο αέρας είχε γεμίσει αγγέλους· από το ανοιχτό παράθυρο έβλεπαν καταπράσινη, κατάφωτη την Παράδεισο. Σεριανίζαν απάνω σε αθάνατη κλόη οι άγιοι χέρι χέρι με τους αγγέλους και κουβένταζαν· και τα κερουβίμ και σεραφίμ έλαμπαν από πάνω τους σαν άστρα.

Κι όταν ο Φραγκίσκος σταμάτησε να μιλάει, ξαναγύρισε ο κόσμος στη θέση του· από το παράθυρο φάνηκε πάλι η αυλή, με τις γλάστρες τα λουλούδια γύρα από το πηγάδι. Μια δούλα ξέσπασε σε κλάματα· μια συγγιμί είχε μπει στην Παράδεισο και τώρα ξαναγίνηκε, απάνω στη γης πάλι, δούλα.

Κόντευαν μεσάνυχτα. Ο Βερνάρδος είχε σκυμμένο το κεφάλι κι άκουε συνεπαρμένος· δε μιλούσε πια ο Φραγκίσκος, μα τον ένιωθε μέσα του ο Βερνάρδος να πηγαίνει μπροστά, κουρελιές, ξυπόλυτος, να τραγουδάει και να γυρίζει πίσω το πρόσωπο να του γνώσει. Σήκωσε το κεφάλι:

- Σιορ Φραγκίσκο, είπες, όση ώρα σε άκουγα να μιλάς, ο κόσμος ετούτος αφανίζονταν και δεν απόμεινε παρά η ψυχή απάνω από την άβυσσο και τραγουδούσε· απάνω από την άβυσσο του Θεού. Μα δεν ξέρω, σιορ Φραγκίσκο, ποια η αλήθεια, ποιο τ' όνειρο· τη νύχτα, Λέν, είναι η πιο πιστή κι αγαπημένη μαντιτοφώρα του Θεού· ας δούμε τι μάνημα θα μου φέρει απόψε.

Σπρώχθηκε:

- Σιορ Φραγκίσκο, είπες, θα κοιμηθείς απόψε στην ίδια κάμητα μαζί μου.

Έβλεπε για να κρύψει τη συγκίνησή του.

- Λένε πως η αγιοσύνη είναι αρρώστια κολλητική· θα δούμι!

Μα ο Βερνάρδος είχε το σκοπό του· ήθελε να δοκιμάσει το Φραγκίσκο· ευτύς ως έπεσε, έκαμε πως τον πήρε ο ύπνος και μιλάλιζε· κι ο Φραγκίσκος γελάστηκε, θάρρειε πως ο Βερνάρδος ήταν βυθισμένος στον ύπνο, γλίστρηξε από το στρώμα, γονήθηκε κάτω, σταύρωσε τα χέρια του κι άρχισε με σιγανή φωνή να προσεύχεται. Έσπασε ο Βερνάρδος 'ω αυτή· δεν άκουσε παρά μονάχα ετούτα τα λόγια:

- Ω Θεέ μου και μόνο μου αγαθέ... Ω Θεέ μου και μόνο μου αγαθέ...

Κι αυτό βάσταζε ως τα ξημερώματα· σούρθηκε τότε ο Φραγκίσκος στο στρώμα του κι έκανε πως κοιμάται. Ο Βερνάρδος σηκώθηκε, ολχνύχτα έκλεισε γρικώντας το Φραγκίσκο, βγήκε στην αυλή. Εγώ κιόλα είχα ξυπνήσει και τραβούσα νερό από το πηγάδι. Στράφηκα και τον κοίταξα· τα μάτια του ήταν κατακόκκινα.

- Τι έπαθες, σιορ Βερνάρδο; είπα· τα μάτια σου είναι κατακόκκινα.

Ολχνύχτα ο Φραγκίσκος δεν έκλεισε μάτι, προσεύχονταν· μια μεγάλη φλόγα άγλειψε το πρόσωπό του.

- Δεν ήταν φλόγα, σιορ Βερνάρδο· δεν ήταν φλόγα, ήταν ο Θεός.

Ο Φραγκίσκος πρόβαλε· κι ολομεριάς ο Βερνάρδος έπεσε στα πόδια του.

- Ένας στοχασμός με τυραννάει, σιορ Φραγκίσκο· λυπήσου με κι ανάπαψε την καρδιά μου.

Πήρε ο Φραγκίσκος το Βερνάρδο από το χέρι, τον ανασήκωσε.

- Ακούω, αδερφέ Βερνάρδο, όκι εγώ, ο Θεός θα σου αναπαύει την καρδιά· μολόγα τον πόνο σου.

Ένας τρανός άρχοντας μου μπιστεύτηκε μεγάλο θησαυρό να τον φυλάξω· τον φύλαξα πολλά χρόνια· τώρα λογαριάζω να κάμω μακρινό, επεκίντυνο ταξίδι· τι να κάμω το θησαυρό του;

- Να τον γυρίσεις πίσω σε αυτόν που σου τον μπιστεύτηκε, αδερφέ Βερνάρδο, αποκτήθηκε ο Φραγκίσκος. Ποιος είναι αυτός ο μεγάλος άρχοντας;

- Ο Χριστός. Όσα πλούτη αξιώθηκαν, τα χρωστώ στο Χριστό, είναι δικά του· πώς να του τα γυρίσω λοιπόν πίσω;

Ο Φραγκίσκος έπεσε σε συλλογή:

- Αυτό που με ρωτάς, αδερφέ Βερνάρδο, είπε τέλος, είναι βαρύ· δεν μπορώ εγώ μονάχος μου να σου δώσω απόκριση· πάμε στην εκκλησιά να ρωτήσουμε τον ίδιο το Χριστό.

Τραβήξαμε κι οι τρεις κατά την ξωπορτα· μα τη στιγμή εκείνη κάποιος χτύπησε· έφρεξε ο Βερνάρδος ν' αναστεί· κι ευτύς εσύρε φωνή χαρούμενη.

- Εσύ, σιορ Πέτρο, έκαμε. Γιατί τόσο ηχοί; Το πρόσωπό σου είναι κατάχλομο.

Ο σιορ Πέτρος ήταν ξακουσμένος νομοδιδάσκαλος στην ανότατη σχολή της Μπολόνιας· ήταν από την Ασίζη και κάθε τόσο έρχονταν στο πατρικό κόμα να ξεκουραστεί· μα προχτές είχε πεθάνει στην Μπολόνια ο πιο αγαπημένος του μαθητής, δεν μπορούσε να βαστάξει τον πόνο κι έφυγε, κλειστικό στο πατρικό σπίτι και δεν ήθελε να δει κανένα.

- Είσαι μόνος, Βερνάρδο, ρώτησε.

- Όχι, είναι εδώ ο Φραγκίσκος, ο γιος του σιορ Μπερναρόντε, τον ξέρεις· κι ένας φίλος του.

- Θα μιλήσω κι ομπρός τους, δεν πειράζει, έκαμε ο Πέτρος και μπήκε στην αυλή.

Ήταν μεγαλόσωμος, αρχοντάνθρωπος, γκριζά κι αυστηρά τα μάτια του, κοντοσγουργένης· μα οι σπουδές κι οι αγρόπνιες είχαν φέει τα μάγουλά του, κι όλο του το πρόσωπο ήταν στεγνό και κίτρινο, σαν την ακριβή περγαμινή όπου σιπορούν οι καλόγεροι τα πάθη του Χριστού.

Έπεσε σ' ένα σκαμνί ξεννημένος· εμείς οι τρεις, όρθιοι γύρω του, σκυμμένοι, τον ακούγαμε. Πήρε ανάσα.

- Με συμπιάθε, είπε, πρέπει να σας τα πω απαρχής. Είχα ένα μαθητή, το Γουίδο, τον αγαπούσα σα γιο μου· δε σίκονε κεφάλι από τα βιβλία, είκοσι χρονών κι είχε τη γνώση και τη μάθηση γέρου· και μαζί με το λαμπρό μυαλό έσμιγε, πράμα

σιάνιο, το πάθος με τη φλόγα· γι' αυτό τον αγαπούσα. Προχτές πέθανε...

Έσφιξε τα κεϊλια του να κρατήσει το αναφιλητό· μα από τα μάτια του κύλησαν δυο χοντρά δάκρυα· γέμισε ο Βερνάρδος μουν κοίπα νερό, του το 'δωκε, ήπιε.

- Τι μέρα που ψυχομακούσε, έσκυφα απάνω από το προσκεφάλι του: «Γουίδο, παιδί μου, του 'πα, αν ο Θεός το αποφασίσει να σε καλέσει κοντά του, έχω να σου ζητήσω μια χάρη. - Ό,τι θες, πατέρα μου, αποκρίθηκε, τι χάρη. - Να 'ρθεις μια νύχτα στ' όνειρό μου και να μου πεις τι γίνεται στον άλλο κόσμο. - Θα 'ρθω» μουρμούρισε ο νέος και μου άπλωσε το χέρι. Κι απάνω εκεί ξεμήχνασε.

«Έφυγα ευτύς από την Μπολόνια, ήρθα εδώ στη μοναξιά, να περιμένω να 'ρθεί ο πεθαμένος στον ύπνο μου.

Ο σιορ Πέτρος σάπασε πάλι, η φωνή του πνίγουνταν. Τέλος μπόρεσε κι είπε:

- Σήμερα τα ξημερώματα ήρθε...

Ο Βερνάρδος κουκούβισε δίπλα του, του πήρε το χέρι:

- Κουράγιο, Πέτρο, είτε, πάρε ανάσα και πες μας κι εμάς τι σου είπε.

Σκύψαμε, κι ο Φραγκίσκος κι εγώ, με λαχάρα, ν' ακούσουμε. - Ήταν ντυμένος μ' ένα αλλόκοτο ράσο· όχι, δεν ήταν ράσο, ήταν λουρίδες λουρίδες χαρτιά, ραμμένες γύρω στο κορμί του, όλα τα χερόγραφα που 'χε συντάξει όταν σπούδαζε κι ήταν απάνω τους όλα τα προβλήματα, τα ρωτήματα, οι φιλοσοφικές και νομικές απορίες, οι θεολογικές εγνοιές, πώς να σοφούμε, πώς να γλιτώσουμε από την Κόλαση, ν' ανέβουμε στο Καθαρ· τίρι κι από το Καθαρίρι στην Παράδεισο... Ήταν φορτωμένος χαρτιά, μάκουνταν να περπατήσει, δεν μπορούσε, φυ· σούσε αγέρας, κουνούσε τα χαρτιά, κι ως τα κουνούσε, φαίνονταν ο σκελετός του νέου, γεμάτος λάσπες και χάρτα. «Παιδί μου Γουίδο, του φώναξα, τι 'ναι αυτά τα κουρελόχαρτα που φοράς και δε σε αφήνουν να περπατήσεις; - Έρχομαι από την Κόλαση, μου αποκρίθηκε, έρχομαι από την Κόλαση, αγωνίζομαι ν' ανέβω να φτάσω στο Καθαρίρι, δεν μπορώ, τα κουρελόχαρτα ετούτα μ' εμποδίζουν...» είπε· και το ένα μάτι του έγινε δάκρυο κι έπεσε απάνω μου και μου 'καψε το χέρι·

κοιτάξει!

Άπλωσε το δεξό του χέρι κι είδαμε απάνω του μιαν κόκκινη κατασπρόγγυλη πληγή, σα μάτι. Τρομάρα μάς κυριέψαμε όλους: μονάχα ο Φραγκίσκος, χαμογελούσε.

Ο σπορ Πέτρος σπικόθηκε.

- Και τώρα, είπε, όλα τέλειωσαν! πρι να 'ρθω εδώ, έριξα στο τζάκι κι έκαψα όλα μου τα κερνάραφα, όλα μου τα βιβλία, λυτρώθηκαν! Ας είναι καλά ο αγαπημένος μου μαθητής, που μου 'φερε από τον κάτω κόσμο το μνήυμα. Καίνουρια ζωή αρχίζει, δόξα σοι ο Θεός!

- Και τώρα, Πέτρο αγαπημένε, ρώτισε ο Βερνάρδος, τι δρόμο θ' ακολουθήσεις; Τι καινούρια ζωή αρχίζεις;

- Δεν ξέρω ακόμα, δεν ξέρω... αποκρίθηκε ο σοφός συλλογισμένος.

- Εγώ ξέρω! πετάχτηκε τότε ο Φραγκίσκος, άπλωσε το χέρι κι άνοιξε την ζόπορτα! εγώ ξέρω! ελάτε μαζί μου!

Πήγαινε μπροστά ο Φραγκίσκος, πίσω οι δυο φίλοι κερνάγαλιά, σπερνός εγώ. «Έτοιμες είναι οι ψυχές εταίρες, συλλογίζουμουν, έτοιμες να πάρουν τον αντίπορο...»

Περάσαμε από τον Άι-Ρουφίνο, λειτουργούσαν, κόσμος πολός, δε σταθήκαμε: στρίψαμε τη γωνιά, φτάσαμε στο μικρό εκκλησάκι του Άι-Νικόλα, έρημο! έσπρωξε ο Φραγκίσκος την πύρια, μπήκαμε! ο Σταυρωμένος απάνω από την Άγια Τράπεζα, ένα καντηλάκι αναμμένο, ο Άι-Νικόλας σπορισμένος στον τοίχο και γύρα του ζωγραφισμένα ψάρια, καράβια, θόλασσες.

- Αδερφέ Βερνάρδο, έκαμε ο Φραγκίσκος, με ρώτησες, γονάτισε, τώρα ο Χριστός θ' απαντήσει.

Προχώρησε στην Άγια Τράπεζα, γονάτισε, έκαμε το σταυρό του, πήρε το βαρύ, ασπιοδεμένο Βαγγέλιο:

- Τούτο είναι το σόμα του Χριστού, είπε.

Άνοιξε το Βαγγέλιο, απίθωσε το δάκτυλό του, ανάγνωσε με δυνατή φωνή:

«Ει θέλεις τέλειος είναι, ύπαγε πώλησόν σου τα υπάρχοντα και δος πτωχοίς και έξεις θησαυρόν εν ουρανώ.»

Έκλεισε το Βαγγέλιο, το άνοιξε πάλι, διάβασε:

«Ει τις θέλει οπίσω μου ελθειν, απαρνησάσθω εαυτόν και αρπάξω τον σταυρόν αυτού και ακολουθήτω μοι.»

Στράφηκε ο Φραγκίσκος στο Βερνάρδο που γονατισμένος όκουγε κι έκλαιγε.

- Διστάζεις ακόμα, αδερφέ Βερνάρδο; είπε! θες ν' άνοιξει ακόμα μια φορά το σόμα του ο Χριστός;

- Όχι, όχι, φώναξε ο Βερνάρδος και τινάχτηκε απάνω συνευρημένος, είμαι έτοιμος.

- Κι εγώ! ακούστηκε πίσω του μια φωνή.

Ήταν ο σπορ Πέτρος, που 'χε πέσει πίστομα απάνω στις πλάτες κι άκούγε.

- Πάμε, το λοιπόν! έκαμε χαρούμενος ο Φραγκίσκος κερνάγαλιάζοντας δεξιά ζερβά τους δυο νεοφώτιστους! η αφεντιά σου, σπορ Πέτρο, έκαμες κιόλα ό,τι ο Χριστός παραγγέλνει: έκαμες τα πλάστη σου -τα κερνάραφα, τα βιβλία, τα μολύβια κι έκυσες τα μελάνια, αλάφρωςες! η σειρά σου, αδερφέ Βερνάρδο! Άνοιξε το εμπορικό σου, κράξε τη φτώχεια, μοίρασε τα πανικά που πουλούσες, ντύσε τη γύμνια! Σπάσε την πίκη, άνοιξε τις κασέλες, μοίραζε, μοίραζε, αλάφρωνε. Πρέπει, πρέπει, αδερφέ Βερνάρδο, να επιστρέψουμε στους αδερφούς μας τους φτωχούς ό,τι τους δανειστήκαμε. Μια χρυσή καδένα να 'χες, βαραίνει την ψυχή σου, δεν την αφήνει να σπκοωθεί, να πετάξει!

Στράφηκε στην Άγια Τράπεζα, στο Σταυρωμένο:

- Πόσο φτινά μας πουλās τις πραγμάτειες σου, Χριστέ μου! είνε! ένα μαγαζάκι δίνουμε κι αγοράζουμε τη βασιλεία των ουρανών! μια σποίβα παλιόχαρτα καίμε και μπαίνουμε στην αιωνιότητα!

- Πάμε, μη χασομερούμε, έκαμε ο Βερνάρδος. Έβγαλε από τη μέση του το κλειδί του μαγαζιού του κι έτρεχε.

Έβγαιναν τώρα οι χριστιανοί από τη λειτουργιά! σφαλνούσαν οι εκκλησιάς, άνοιγαν οι ταβέρνες, σμάριαζε ο κόσμος στην πλατεία.

Ο ήλιος είχε βγει σήμερα, σκόρπισαν τα σύννεφα, ζεστοκοπούσε ο κουτσοφλέβαρος σαν άνοιξη! τα δέντρα πετούσαν τα πρώτα σγουρά τους φυλλαράκια.

Πόσες φορές είχα δει την άνοιξη στη ζωή μου! Όμως πρώτη τη φορά τώρα ένιωθα τι θα πει άνοιξη! πρώτη φορά εφέτο ήξε-

σαμε ένα καλύβι, χρισμένο με ασβέστη, το πρώτο μας μοναστήρι.

Ώρες πολλές, γονατισμένοι, σκκώναμε τα μάτια στον ουρανό και προσευχόμαστε· ο Φραγκίσκος μάς μιλούσε για την αγάπη, για τη φτώχεια, για την ειρήνη· για την ειρήνη της ψυχής του κάθε ανθρώπου και για την ειρήνη του κόσμου. Κι εγώ, που ως τώρα όλο ρωτούσα και ξεσάλιζα, τώρα, με τους καινούριους αδερφούς, έμαθα να σκαπώ. Μια μέρα ο σιορ Πέτρος είπε ένα λόγο και δεν τον ξεχνώ ποτέ μου: «Το μυαλό όλο μιλάει, ρωτάει, σκαλίζει· η καρδιά δε μιλάει, δε ρωτάει, δε σκαλίζει· αμίλητη κινεί και παραδίνεται στο Θεό. Το μυαλό είναι ο δικηγόρος του Σατανά, η καρδιά είναι η δούλα του Θεού· σκύβει και λέει στον Κύριο: Γεννήθηκε το θέλημά σου!»

Ο Φραγκίσκος άκουσε το λόγο ετούτον, χαμογέλασε:

— Σιορ Πέτρο· έτσι τον έλεγε πάντα από σεβασμό· σιορ Πέτρο, έχεις δίκιο· όταν ήμουν μαθηταί, ήρθε στην Ασίζη τα Χριστούγεννα ένας σοφός θεολόγος· ανέβηκε στον άμβωνα του Άι-Ρουφίνου κι άρχισε να ρητορεύει, ώρες πολλές, για τη γέννηση του Χριστού και τη σωτηρία του κόσμου και το φοβερό μυστήριο της ενανθρώπισης. Το μυαλό μου άρχισε να θολώνει, ζαλίστηκε. Πια δε βάρταξα: «Δάσκαλε, φώναζε, σώπα ν' ακούσουμε το Χριστό μέσα στην κούνια του να κλαίει!» Ο πατέρας μου, όταν γυρίσαμε σπίτι, μ' έδειξε· μα η μάνα μου με πήρε κρυφά και μου 'δωσε την ευχή της.

Σπάνια ο αδερφός Βερνάρδος άνοιγε το στόμα του να μιλήσει· από τα ημερήσια γονατισμένους κάτω από ένα δέντρο προσεύχονταν κι ένιωθες από τα χαμηλωμένα του βλέφαρα, από τα λιομένα του μάγουλα, από το ανάλαφρο τρέμουλο των χειλιών του, πως μιλούσε με το Θεό. Κι όταν κάποτε μιλούσε, ευτύς ως πρόφερε τ' όνομα του Χριστού έγλειφε τα χείλια του, σα να πασαλείφθηκαν μέλι.

Άμα ψιλλώνε ο ήλιος, σκορπίζαμε· ο ένας να φέρει νερό, ο άλλος ξύλα, ο άλλος να ζπιτανέψει, κι ο Φραγκίσκος να πάρει σβάρνα τα δρομάκια της Ασίζης και τα κοντοκόρια, να κηρύξει την «καινούρια τρέλα», την αγάπη. Και συχνά κρπούσε μαζί του μια σκούπα να σκουπίζει τις εκκλησιές.

— Είναι το σπίτι του Θεού, έλεγε, κι εγώ 'μαι ο σκουπιδικά-

ρης κι έχω ευθύνη.

Ένα πρωί, μεγάλη γιορτή του Άι-Γιώργη, εκεί που ήμασταν γονατισμένοι και κάναμε την πρωινή προσευχή μας μέσα στο καλύβι, πήρε το μάτι μου έναν άντρακιλα, σιγά σιγά, παρακισευτά, να ζυγώνει κρπούσε παραμάσκαλα μιαν μπουκάλια κρασί κι ένα πράμα τυλιμένο σε λεμονόφυλλα· χτύπησε τα ρουθούνια μου μυροδιά από ψιμένο κρέας.

Ήταν ένας άντρας ως εκεί πάνω, πλιοκαμένος, κοντροκόκυλος· ζύγωσε αλαφροπάτη στο κλαροκάλυβό μας, ακούμπησε το πρόσωπό του και μας παραμόνευε ανάμεσα από τα κλαριά· λόδευα κι εγώ τα μάτια και τον κοίταξα.

Ο Φραγκίσκος είχε αρχίσει, όπως κάθε πρωί, να μας μιλάει και να μας χρονολογείται τι είχε στα Θεά, τι του 'πε ο Θεός τη νύχτα.

Ο κρυμμένος άντρακλας είχε ανοίξει το στόμα, είχε στυλώσει το αυτί, άκουγε· κι άξαφνα, στράφηκε πίσω του, τράβηξε ανάμεσα στα δέντρα βιαστικός και σε λίγο γύρισε με τα χέρια αδειανά· κόλλησε πάλι το πρόσωπό του στην καλύβα κι άκουγε.

— Θεέ μου, έλεγε τώρα ο Φραγκίσκος, αν σε αγαπώ γιατί θέλω να με βάλεις στην Παράδεισο, πήψε τον άγγελό σου με τη ρομφαία να μου κλείσει την πόρτα· αν σε αγαπώ γιατί φοβούμαι την Κόλαση, ρίξε με στην Κόλαση· μα αν σε αγαπώ για σένα, για σένα μονάχα, άνοιξε την αγκαλιά σου και δέξου με.

Ο άνθρωπος που κρυφάκουγε έδωσε μια δρασκελιά, στάθηκε στο κατώφλι· το πρόσωπό του είχε χλομάσει, δυο κοντρά δάκρυα έτρεχαν στα μάγουλά του. Έπεσε στα πόδια του Φραγκίσκου.

— Αδερφέ Φραγκίσκο, φώναζε, συχώρεσέ με! Είμαι ο Αγίδι-ος από την Ασίζη, που σε περγελούσα κι είχα βάλει στοίχημα να 'ρθω να σε μεθύσω, να σου περάσω μια θελιά από το λαιμό και να σε φέρω στην πλατεία του Άι-Γιώργη, να χτυπώ εγώ τα παλαμάκια και συ να χορεύεις!

— Και δεν πάμε, αδερφέ Αγίδιε, έκαμε ο Φραγκίσκος γελαστός, δεν πάμε να σταθούμε στην πλατεία του Άι-Γιώργη, όπου θα 'ναι σήμερα μαζωμένος ο λαός, να χτυπάς εσύ τα παλαμάκια κι εγώ να χορεύω; Δε θέλω να χάσεις το στοίχημά σου.

Τον πήρε από την αμασκάλη, τον ανασήκωσε.

- Πάμε, είπε, ο κόσμος περιμένει.

Έφυγαν· κατά το δειλινό καθόμασταν οι τρεις, ο Βερνάρδος, ο Πέτρος κι εγώ, απόψε από το καλύβι και περιμέναμε.

- Αργεί ο αδερφός Φραγκίσκος, είπε· άραγε χορεύει ακόμα;

- Χορεύει, είπε ο σιορ Πέτρος και σόπασε.

Και σε λίγο:

- Εγώ, αλίμονο, δεν έχω το κουράγιο να κάμω ένα τέτοιο πράγμα· ντρέπομαι ακόμα τους ανθρώπους, πάει να πει· δεν ντρέπομαι το Θεό.

Εκεί που μιλούσαμε, νά σου ο αδερφός Φραγκίσκος και πίσω του θεόρατος, γελαστός, αλαφροπατώντας, σα να πει· φερά, ο Αγίδιος.

Πήρε ο Φραγκίσκος το σύντροφό του από το χέρι, πήρε κοντά μας:

- Με χόρηψε, είπε γελώντας, τον χόρηψε κι εγώ· στην αρχή χόρευα ολομόναχος μπροστά στο Θεό και τούτος έπαιζε τα παλαμάκια· μα σε λίγο ζήλεψε κι ο αδερφός Αγίδιος, δε χτυπούσε πια τα παλαμάκια, με άρπαξε από τον ώμο κι αρχίσαμε κι οι δυο να χορεύουμε· όλη η πλάση μάς φάνηκε πως μας έπιασε από τον ώμο και χόρευε κι αυτή μαζί μας μπροστά στο Θεό.

»Τι χορός ήταν εκείνος, αδερφοί μου! Άλλο είναι να χορεύεις ολομόναχος, άλλο να 'στε πολλοί, στην αρχή δυο, ύστερα τρεις, ύστερα τριάντα τρεις, εκατό χιλιάδες τρεις, όλοι οι άνθρωποι, κι ύστερα και τα ζα, και τα πουλιά, κι ύστερα και τα δέντρα κι οι θάλασσες και τα βουνά, τα πλάσματα όλα να χορεύουν μπροστά στον Πλάστη. Δεν είναι αλήθεια, αδερφέ Αγίδιε;

- Δε θέλω να πίσω άλλη δουλειά, αποκρίθηκε αυτός γελώντας, καλός είναι ο χορός, αιώνια θα σε κρατώ, αδερφέ Φραγκίσκο, από τον ώμο και θα χορεύω.

- Καλώς τον δεχθήκαμε τον καινούριο αδερφό, έκασε ο Φραγκίσκος, ανοίγοντας τις αγκάλες.

- Καλώς να ορίσει! Φωνάξαμε όλοι και τρέξαμε κι αγκαλιάσαμε τον Αγίδιο.

Ο Αγίδιος κοκκίνισε· κάτι ήθελε να πει μα δίσταζε. Τέλος

επιταρρεύτηκε:

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε, έφερα κι ένα μεζεδάκι και μισή μπουκάλια κρασί...

Ο Φραγκίσκος τού χάδισε τις φαρδιές πλάτες:

- Γιορτάζουμε σήμερα τα γεννιούρια σου, αδερφέ Αγίδιε, ας πούμε ένα κρασί στην υγιά σου. Δεν πειράζει, ο Θεός σπουρνάει κάπου κάπου να κάνεις αποσιτίες στην άγια πείνα και στην άγια δίψα... Φέρε, το λοιπόν, τα σύνεργα της αμαρτίας!

Έδωσε ένα σάλιο ο Αγίδιος, πήγε και ξεφτύλωξε από τα θάρνα το ψιπό γουρουνάκι και την μπουκάλια το κρασί.

- Στην υγιά του αδερφού Αγίδιου, έκασε ο Φραγκίσκος σηκώνοντας την μπουκάλια να πιει· σήμερα γεννήθηκε, σιδερωκέφαλος! Σήμερα παντρεύτηκε, σήμερα έκασε θυγατέρα, να του ζήσει! Τη φτώχεια!

Δεν πέρασαν πολλές μέρες και πρόβαλε στο κατώφλι της Γιορτσούνκολας, την ώρα που κινούσαμε για το μεροδούλι μας, σκυφτός, καταντραπισμένος, μ' ένα μπόντο παραμάσκαλα, ο παπα-Σιλβεστρος. Τα μάτια του είχαν κοκκινίσει από το ιου-λύ κλάμα και τα χέρια του έτρεμαν.

Τον είδε ο Φραγκίσκος, άνοιξε την αγκαλιά του:

- Παπα-Σιλβεστρο, είπε, καλός κι ευλογημένος ο εργομός σου· ποιος άνεμος σε φέρνει στο ρημαδιό μας;

- Ο άνεμος του Θεού, αποκρίθηκε ο παπάς· μου πέταξες τροχιές ένα λόγο, αδερφέ Φραγκίσκο, κι ο λόγος αυτός ήταν φροσιά, έκασε και καθάρισε την καρδιά μου.

- Δεν τον είπα εγώ, δεν τον είπα εγώ, παπα-Σιλβεστρο· τον είπε ο Χριστός.

- Τον είπε ο Χριστός, μα με τον τρόπο που τον είπες, αδερφέ Φραγκίσκο, σα να τον άκουγα για πρώτη φορά, σα να μην είχα ποτέ μου διαβάσει το Βαγγέλιο· το διάβαζα κάθε μέρα, μα βουτή και γράμματα τα λόγια του, κι όχι φροσιά... Πρώτη φορά, ας είσαι καλά, αδερφέ Φραγκίσκο, κατάλαβα τι θα πει φτώχεια, τι θα πει αγάπη και ποιο 'ναι το θέλημα του Θεού· κι ήρθα.

- Τι έχεις μέσα στον μπόγο;

- Μισαν αλλαξιά ρούχα, τα καλά σαντάλια μου κι άλλα πράματα που αγαπώ.

Ο Φραγκίσκος γέλασε:

— Μια φορά, είπε, ήταν ένας ασκητής που χρόνια και χρόνια μάχονταν να δει το Θεό και δεν μπορούσε: ένα πράγμα ορθώνονταν μπροστά του και τον εμπόδιζε: έκλαιγε, φώναζε ο δύστυχος, παρακαλούσε, τίποτα! Τι 'ταν αυτό που τον εμπόδιζε να δει το Θεό; Δεν μπορούσε να καταλάβει. Ένα πρωί πέταχκε από τον ύπνο χαρούμενος: βρήκε! Ήταν ένα μικρό ξομπλιάστο σταμνάκι που 'χε κρατήσει απ' όλο του το βίος και το αγαπούσε πολύ: το άρπαξε, του 'δωσε μια, το 'χαμε χίλια κομμάτια' και τότε σίκοσε τα μάτια κι είδε, για πρώτη φορά, το Θεό.

»Παπα-Σιλβέστρο, αν θες να δεις το Θεό, πέταξε τον μπόγο που κρατάς!

Ο παπα-Σιλβέστρος δίστασε: ο Φραγκίσκος τον πήρε τρυφερά από το χέρι.

— Έλα μαζί μου, είπε, και τώρα που θα μπορούμε στο δρόμο, στον πρώτο φτωχό που θα συναντηθούμε του δίνεις, για την αγάπη του Χριστού, τον μπόγο' με μπόνους, παπα-Σιλβέστρο, δεν μπαίνουν στην Παράδεισο.

— Να κρατήσω μονάχα τα σαντάλια μου... έκαμε δισταχτικά ο παπάς.

— Μονάχα ξυπόλυτοι μπαίνουν στην Παράδεισο, είπε πάλι ο Φραγκίσκος. Μην παζαρεύεις, αδερφέ μου, πάμε!

Είπε, κι όπως ο λύκος αρπάζει στα δόντια του το αρνί, άρπαξε κι ο Φραγκίσκος τον παπα-Σιλβέστρο να τον ρίξει στην Παράδεισο.

Μεγάλη, μεγάλη, πλούσια, πολυόμημα η χώρα Σου, Κύριε, σαν την ουρά του παγονιού' αποκορφίς σκεπάζει τον κόσμο' απλώνεται, σκεπάζει, γεμίζει λάμψη και τις πιο ταπεινές ψυχές' γιατί νά, δεν πέρασε καιρός πολύς κι ήρθαν δυο χαμένα κορμιά, τα περιέλα της Ασιζής, φίλησαν το χέρι του Φραγκίσκου και ζήτησαν να γίνουν αδερφοί: Ο Σαμπάτινο κι ένας άλλος που τον έλεγαν Καπέλα, γιατί φρούσε πάντα του, κι όταν ακό-μα κοιμόταν, ένα αψηλό βελούδινο καπέλο πράσινο με μια κόκκινη κορδέλα. Κι ο Σαμπάτινο, τον θυμήθηκε εγώ, ήταν εκείνος που 'χε κοροιδέψει το Φραγκίσκο τη βραδιά που έφτασα στην Ασιζή και ζήτησα ένα χριστιανό να μ' ελεήσει.

Ήταν λιγνός και κτερινιάρης, ποντικομούρης, με μια μαλλιαρή κριπτελιά απάνω στη μύτη' ο Καπέλας, κρεμανταλάς, με μακριά απογορευτικά μουστάκια, με τεράστια σουβλερή μύτη, λαγουχίλης' μιλούσε υπερδουλωμένα και τσεύδιζε.

— Δεν μπορώ πια, αδερφέ Φραγκίσκο, να κοιμηθώ, είπε ο Σαμπάτινο, ξεστόμισα λόγια κακά για σένα, σε ζήλευα γιατί 'σουν πλούσιος κι εγώ φτωχός, όμορφος κι εγώ ασκημούρης, καλοντυμένος κι εγώ κουρελής, κι όλο τον τελευταίο τούτο καιρό έπεφτα να κοιμηθώ, μα πού να με πάρει ο ύπνος! Κι αν μ' έπαιρνε μια σηνιμά, σ' έβλεπα να 'ρκεσαι στ' όνειρό μου και να μου λες: «Δεν πειράζει, αδερφέ Σαμπάτινο, εγώ 'δε σου κρατώ καμία, κοιμήσου.» Κι αυτή σου η καλοσύνη μου 'πνιξε την καρδιά' δε βόσταξα πια κι ήρθα' κόψε με ά, π, ήες' θ' ακολου- θήσω τ' ανυψία σου ως το θάνατο.

— Κι εγώ, είπε ο Καπέλας, μαζί σου ως το θάνατο, αδερφέ Φραγκίσκο' βαρέθηκα τον κόσμο, με βαρέθηκε ο κόσμος, άλλο καταφύγι πια δεν έχω παρά το Θεό. Έρχομαι όμοιος με μια σιμωνία αδερφέ Φραγκίσκο: να μου δώσεις την άδεια να φρωτώ το καπέλο μου' την κουκούλα δεν τη θέλω. Πες πως είναι παρσενιά, μα το συνήθισα το καπέλο αυτό' σα να 'ναι το κεφάλι μου' αν μου το βγάλες, θαρρώ θα με αποκεφαλίσεις.

Ο Φραγκίσκος γέλασε' μα ευτύς το πρόσκοπό του έγινε αυστηρό:

— Πρόσεξε, αδερφέ μου, του 'πε, μπορεί ο Διάβολος να γίνεκε καπέλο και κάθισε στο κεφάλι σου' έχε το νου σου μη σε ρίξει στον κατήφορο' από το καπέλο μπορείς να κατακυλήσεις στο ράσο, να πεις: δεν το θέλω! Από το ράσο στους αδερφούς, να πεις: δεν τους θέλω! Από τους αδερφούς στην αγάπη, να πεις: δεν τη θέλω! Κι από την αγάπη στο Θεό, να πεις: δεν τον θέλω!

Σώπασε ο Φραγκίσκος, έπεσε σε λογισμούς' και σε λίγους:

— Ο αντίφορος, αδερφέ μου, είπε, έχει μιαν κορφή, το Θεό' ο κατήφορος ένα βυθό, την Κόλαση' μπορεί το καπέλο αυτό, παιδί μου, να σε γκρεμίσει στην Κόλαση.

Κοίταξε βαθιά στα μάτια τον Καπέλα, κι ο νεοφώτιστος δε βόσταξε, ξόπασε σε λυγμούς.

— Αν δε μου δώσεις την άδεια που σου ζητώ, είπε, είμαι χα-

μένος, θα φύγω.

Ο Φραγκίσκος τον λυπήθηκε· απήθισε την απαλάμη στον ώμο του:

- Μείνε, είπε· έχω τα θάρρη μου στο Θεό.

Πόσες ψυχές στον κόσμο λαχταρούν τη σκοπριά, και μόλις ακούσουν μια φωνή να τις καλνάζει, πώς τρέχουν! Αγαθοί νοικοκυραίοι ή ξοδιάνθρωποι αλίτες, μια νύχτα, μέσα στη σιωπή, ακούν κάποιον να τους φωνάζει· αναστατωμένοι, πετιούνται απάνω· μεριάς αλάκερη η ζωή τους ως τώρα τους φαίνεται μάταιη, χαμένη, πιασμένη στα ξόβερνα του Πονηρού· και πέφτουν στα πόδια εκείνου που τους φωνάζει:

- Πάρε με, του λέν, σώσε με, εσένα περίμενα!

Δεν περνούσε μέρα χωρίς κάποιος να ξεπροβάλλει ανάμεσα από τα δέντρα της Πορτσιούνκολας και να πέφτει στα πόδια του Φραγκίσκου:

- Πάρε με, σώσε με, εσένα περίμενα! του λέν, πετούν τα ρούχα που φορούν, βάζουν το ράσο.

Ήρθε μια μέρα ένας αγαθός κορίστης καλοθερμένος, ανοιχτόκαρδος, ως τριάντα χρονών· κρατούσε ένα λαγνί και απάνω στο λαγνί είχε ζωγραφίσει τις εφτά θανάσιμες αμαρτίες κι από κάτω τα ονόματά τους: Αλαζονεία, Φιλαργυρία, Φθόνος, Πορνεία, Λαιμαργία, Οργή, Τεμπελιά. Έπεσε στα πόδια του Φραγκίσκου:

- Αδερφέ μου, είπε, πατέρα μου, άκουσέ με: ήμουν ήσυχος στο κοριό μου, έσκαβα, κλάδευα, τρυγούσα το αμπέλι μου, ζούσα· γυναίκα δεν είχα, μήτε παιδιά, μήτε σκοτούρες· έτσι θαρούσα· μα όταν άκουσα τη φωνή σου, κατάλαβα πως ήμουν δυστυχισμένος· καίταξ την καρδιά μου, που τη θαρούσα αθώα, κι είδα μέσα της -κι οι εφτά θανάσιμες αμαρτίες. Πήρα λοιπόν το λαγνί ετούτο, τις ζωγράφισα απάνω, έβαλα και τ' ονόματά τους, και τώρα, νά, το συντηρώ ομπρός στα πόδια σου· κι ως πάνε στο ανάθεμα κι οι εφτά!

Του 'δωσε μια στις πέτρες, γίνηκε κομμάτια.

- Όμοια να σπάσει κι η καρδιά μου και να κυθούν στις πέτρες οι θανάσιμες αμαρτίες!

Ο Φραγκίσκος τού χάειψε τρυφερά το κεφάλι:

- Πώς σε λένε, αδερφέ μου;

- Κέδρο.

- Ο Θεός να δώσει, Κέδρο μου, απάνω στα κλώνια σου να χτισουν φωλιές χιλιάδες ψυχές!

VII.

Κάθονται ο Αδάμ κι η Εύα στην Παράδεισο και κουβεντιά-
ζουν: «Ν' ανοίγαμε την πόρτα να φύγουμε! - Πού να πάμε,
αγαπημένη; - Ν' ανοίγαμε την πόρτα να φύγουμε! - Έξω είναι
η αρρώστια, ο πόνος, ο θάνατος! - Ν' ανοίγαμε την πόρτα να
φύγουμε!»

Μέσα μου, συχώρεσέ με, θεέ μου, ένιωθα τις δυο ετούτες
φρονές. Άκουγα το φραγκίσκο, κι η ψυχή μου ήταν στην Παρά-
δεισο· ξεχνούσα την πείνα, τη γύμνα, τον κόσμο· και ξάφνου,
μια αντάρτισα φωνή: «Φεύγε!»

Μια μέρα, με πρόφτασε ο φραγκίσκος να κλαίω. Έσκυψε:
- Φράτε Λεόνε, είπε και με κούνισε από τον ώμο, φράτε Λε-
όνε, γιατί κλαίς;

- Θυμήθηκα, αδερφέ φραγκίσκο, θυμήθηκα.

- Τι θυμήθηκες;

- Ένα πριό που σήκωσα το χέρι στη συκιά μου κι έκοψα
ένα σύκο...

- Τίποτ' άλλο;

- Τίποτ' άλλο, αδερφέ φραγκίσκο· και γι' αυτό κλαίω.
Ο φραγκίσκος κάθισε κατάχαμα δίπλα μου, μου 'πιασε το
χέρι.

- Φράτε Λεόνε, άκου ένα λόγο που θα σου πω· μα μην τον
πεις κανενός.

- Άκούω, αδερφέ φραγκίσκο, είπε -κι όπως μου κρατούσε
το χέρι νογούσα τη ζεστασιά του κορμιού του, ότι του κορμιού
του, της ψυχής του, να ζεσταίνει την ψυχή μου.

Κι ως τον έβλεπα να σιωπάει:

- Ακούω, αδερφέ φραγκίσκο, ξανάπα.

Αφίκε το χέρι μου, σπικώθηκε· η φωνή του ξαφνικά βγήκε
από το λαρύγγι του πνιμμένη:

- Κάθεται η Αρετή, φράτε Λεόνε, ολομόναχη στην κορφή
ενός έρμιου βράχου· κάθεται, και περνούν από το νου της
όλως οι απαγορευμένες καρές που δε γεύτηκε, και κλαίει.

Είπε, και τράβηξε σκυφτός και χάθηκε μέσα στα δέντρα.

Έχουν να πουν, αν κάποιου πέσει μια στάλα μέλι, την οσμί-
ζουνται στον αέρα και τρέχουν ολόυθε οι μέλισσες να τη γευ-
τούν· όμοια οσμίστηκαν οι ψυχές τη στάλα το μέλι, την ψυχή
του φραγκίσκου, κι άρχισαν να κυκλώνουν την Πορτοισούνκο-
λα. Και νά, την ώρα που βασιλεύε ο ήλιος, καταφτάνει σήμερα
ο παλιός μας φίλος ο Ρουφίνος, που μας προτődωκε το ράσο
που φορούμε. «Έρχεται χειμώνας, μας είπε τότε και γέλασε,
εγώ χέται χειμώνας, δε φτάνει ο θεός να σας ζεπάνει, χρειάζε-
ται και ρούχο ζεστό!» και μας έδωσε, του φραγκίσκου και μένα,
το εργατικό ράσο που φοράμε και σαντάλια κι ένα ραβδί.

Τον είδε τώρα ο φραγκίσκος και γέλασε:

- Ε παλιέ φίλε, του φρόναξε, καθώς βλέπω, δε φτάνει το
ρούχο το ζεστό, χρειάζεται κι ο θεός.

Ο Ρουφίνος χαμήλωσε τα μάτια:

- Συχώρεσέ με, αδερφέ φραγκίσκο, ήμουν τότε τυφλός· τι
θα πει τυφλός; Έβλεπα μονάχα τον κόσμο τον ορατό· τι κρύ-
βουνταν πίσω, δεν το έβλεπα. Μα όταν κόπιασες και στάθη-
κες μια στιγμή στο στή μου, ο αγέρας του σπιτιού μου άλλα-
ξε· γέμισε μαυλιστικές φρονές και καλέσματα και χέρια που μ'
έ· σπρωκταν να φύγω· και μια μέρα, δεν μπόρεσα πια ν' αντι-
σταθώ, αφήκα ανοικτή την πόρτα του σπιτιού μου, πέταξα τα
κλειδιά στο ποτάμι κι ήρθα.

- Δύσκολη η ζωή μας, δύσκολη πολύ, φίλε ακριβέ, πώς θα
τη βασταξέις; Αλίμονο σε όποιον συνήθισε το καλό φαί, το μα-
λακό ρούχο, τη ζεστασιά της γυναίκας!

- Μα και ιριαλιμόνο, αδερφέ φραγκίσκο, σε όποιον δεν
μπόρεσε να ξεσυνήθισι το καλό φαί, το μαλακό ρούχο και τη
ζεστασιά της γυναίκας· μη με καταφρονάς, αδερφέ φραγκίσκο,
πάρε με!

- Κι ύστερα είναι και τούτο, φίλε μου Ρουφίνο· πίνες, θαρ-
ρώ, κι ελάγου σου στη σπορή Μπολόνια, γέμισε το μυαλό σου
ροσήματα. Εμείς εδώ δε ροτούμε, μπήκαμε πια στη βεβαιότητα.

Μπορείς να βαστάξεις την πεύνη, τη γύμνια, την αγνότητα; Μπορεί ο νους σου, χωρίς να σηκώσει αντήρηση πανηγύρα, να βαστάξει τη βεβαιότητα τη δικιά μας; Αυτός είναι ο πιο μεγάλος πειρασμός για τον άμωμο, που κάθισε κάτω από το δέντρο της μάθησης κι ήρθε το φίδι και του άγγειψε τ' αυτιά, τα μάτια και το στόμα. Ο Ρουφίνος ούπαινε.

- Λοιπόν; ρώτησε ο Φραγκίσκος που κοιτάζε το φίλο του με συμπόνια. Μπορείς;

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε σιγά, απελπισμένα, αδερφέ Φραγκίσκο, δεν μπορώ!

Ο Φραγκίσκος πετάχτηκε απάνω, τον άρπαξε στην αγκαλιά του:

- Μπορείς! Μπορείς! Είχες το κουράγιο κι είπες: «Δεν μπορώ», το λοιπόν θα μπορέσεις. Πιο κοντά στο Θεό είναι η καρδιά, λοιπόν παρά το νου, αυτήν ακλούθα! αυτή μονάχα κατέχει το δρόμο της Παράδεισος. Και τώρα γδύσου, βάλε το ράσο· θυμάμαι το μαντήλι που μας έδωκες, του βοσκού σου. Σ' ανήκει· του κόψαμε τα ράσα μας· έχουν το χρώμα του χοιμάτου· αδερφέ Ρουφίνο, ντύσου το κόμα!

Μιαν άλλη μέρα είδε ο Φραγκίσκος σ' ένα χοριό ένα ομορφονιό με σπαθί, με σπιραύνια, με φιερά στο κεφάλι, ντυμένο στο βελούδο· νιολοιμένα τα καταρά του μαλλιά μύριζαν μοσκοσάπουνο.

- Ε, ε, φώναξε ο Φραγκίσκος, δε βαρέθηκες, ομορφονιέ μου, να στολίζεσαι και να στρίβεις το μουστάκι; Καιρός σου να ζωσεις το σκονί, να βάλεις κουκούλα στο κεφάλι και να περπατάς ξυπόλυτος στις λάσπες· έλα μαζί μου και θα σε χειροτονήσω εγώ ιππότη του Θεού.

Ο ομορφονιός χάζεψε το μουστάκι του, κοιτάζε τον κουρελή που του μιλούσε και γέλασε.

- Περίμενε να μου στρίψει το μυαλό, αποκρίθηκε, και τότε θα 'ρθω.

Δεν πέρασαν τρεις μέρες, και νά τους στην Πουρτσιούνκολα· ζαλισμένος σαν το πουλί που το μαυλίζει το φίδι, ήρθε ο Άγγελος Ταγκρέδι κι έπεσε στα δάχτυλα του Θεού.

- Ήρθα, είπε.

Γονάτισε, φίλησε το χέρι του Φραγκίσκου.

- Ήρθα· βαρέθηκα να νάνομαι, να στολίζομαι και να στρίβω το μουστάκι μου· πάρε με!

Μα το τρανό δαγκανιάρικο σκυλόψαρο, που έπεσε στα δάχτυλα του Θεού, ξεπρόβαλε ύστερα από κάμποσες μέρες. Καθίστασαν. Ο Φραγκίσκος κι εγώ, στο κατώφλι της Πουρτσιούνκολας, δεν είχε ακόμα βασιλεύσει ο ήλιος κι οι αδερφοί δεν είχαν γυρίσει από τη ζήτησι· ο Βερνάρδος μονάχα είχε απομείνει· σε λίγο πρόβαλε κι αυτός, έπεσε στα πόδια του Φραγκίσκου και του ζήτησε συχώρεση, έτσι έκανε κάθε που πήγαινε να προσευχηθεί, γιατί δεν ήξερε αν θα βγει από την προσευχή ζωντανός.

Ο Φραγκίσκος, βυθισμένος στους στοχασμούς του, δε μιλούσε· κοιτάζε τα χέρια του, τα πόδια του, αναστέναζε.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε ύστερα από μεγάλη σιωπή, όταν συλλογίζομαι τα Πάθη του Χριστού, τα καύκαλα των ποδιών μου πονούν να τρυπήσουν, οι φούστες των χεριών μου πονούν να τρυπήσουν... Μα πού 'ναι τα καυριά; Ποι τα αίματα; Ποι ο σταυρός; Θυμούνται μια Μεγάλη Παράσκευη, στην αυλή του Αι-Ρουφίνου, οι θεαταίνοι που γύριζαν τις μέρες εκείνες και παίζαν τα Πάθη είχαν έρθει και στην Ασιζή· αυτός, που παρίστανε το Χριστό, κουβάλησε το σταυρό αγκοματώντας κι έκαναν πως τον σταύρωναν και του 'χυσαν κόκκινες μπογιές στα πόδια και τα χέρια, τάχα πως ήταν αίματα κι έτρεχαν. Κι έσυρε σπαράχια φωνή, που με πήραν τα κλάματα: «Ηλί Ηλί, λαμιά σαβαθβατί!» Μούγκρισε ο λαός, σκλήρηναν οι γυναίκες και σήκωσαν θρήνο, τέλεψε η παράσταση. Ο θεαταίνος ήρθε σπίτι μας, όπου του 'χε σπρώσει τραπεζή η μάνα μου, και χωράπευε και γελούσε και του 'φεραν χλιό νερό να πλύνει τις μπογιές. Εγώ 'μουν μικρός, δεν καταλάβαινα. «Δε σταυρώθηκες;» τον ρώτησα. Κι αυτός γέλασε: «Όχι, παιδάκι μου· όλα αυτά ήταν παράσταση, κατ'αλήθειαν; Παρνινί· έκαμα πως σταυρώθηκα.» Κατακοκκίνισα από το θυμό μου: «Είσαι ψεύτης, το λοιπόν;» του φώναξα. Μα η μάνα μου με πήρε στα γόνατά της. «Σόπα, παιδί μου, είσαι μικρός ακόμα, δεν καταλαβαίνεις.» Μα τώρα μεγάλωσα, μεγάλωσα, φράτε Λεόνε, μεγάλωσα και καταλαβαίνω· δε σταυρώνομαι, συλλογιέμαι τη σταύρωση· μπας κι είμαστε κι εμείς,

φράτε Λεόνε, θεαίρινοι;
Αναστέναζε.

- Κοίτα τα χέρια μου, είπε, κοίτα τα πόδια μου, πού 'ναι τα καρφιά, Παιχνίδι είναι, το λοιπόν, όλη ετοιμή η αγιωνία.

Τη στιγμή εκείνη πρόβαλε μέσα από τα δέντρα ένας θεόρατος άντρακλας, ως τριάντα χρονών, γεροδεμένος, με μακριά λιονταρίσια χαίτη, με θολωτό μέτωπο, ξεσκουφωτός, βαριαπατόντας τη γης. Στάθηκε μπροστά από το φραγκίσκο, έβαλε το χέρι στην καρδιά, χαιρέτισε:

- Ζητώ το φραγκίσκο από την Ασίζη, που μαζεύει αδερφούς για να κάνει τάγμα. Είμαι ο Ηλίας Μπομπάρονε από την Κορτόνα· τέλεψα το Πανεπιστήμιο της Μπολόνιας, μα δε με χωρούν τα βιβλία, θέλω να καταπιστώ με μια μεγάλη πράξη.

- Εγώ 'μαι αυτός που ζητάς, φίλε μου, αποκριθήκε ο φραγκίσκος· δε μαζεύω αδερφούς για να κάμω τάγμα, παρά για ν' αγωνιστούμε όλοι μαζί να σώσουμε την ψυχή μας. Είμαστε αγράμματοι, απλοί, τι γυρεύεις ανάμεσά μας, εσύ ο γραμματισμένος;

- Θέλω κι εγώ, αδερφέ φραγκίσκο, να σώσω την ψυχή μου, με τα γράμματα δε σούζεται· έμαθα πολλά για τη ζωή σου και μου άρεσαν· καμιά φορά ο απλός κι αγράμματος βρίσκει, ακουθώντας την καρδιά του, ό,τι ο νους δε θα μπορούσε ποτέ του να βρει. Όμως χρειάζεται κι ο νους, αδερφέ φραγκίσκο, δώρο κι αυτός του Θεού, και το χάρισε στο πιο αγάπημένο Του πλάσμα, στον άνθρωπο. Ποιος είναι ο τέλειος άνθρωπος; Αυτός που σμίγει αρμονικά την καρδιά και το νου· ποιο 'ναι το τέλειο τάγμα; Αυτό που βάζει θεμέλιό του την καρδιά κι αφήνει το νου απάνω της να χτίσει.

- Περίσσια άμορφα μιλάς, φίλε ξαφνικό, περισσία πιπίεται κλώθει το μυαλό σου, σε φοβούμαι· παρκαλώ σε, ζήτησε αλλού τη σωτηρία.

- Δεν έχεις το δικαίωμα, αδερφέ φραγκίσκο, να διώξεις μίαν ψυχή που θέλει να μπει κι αυτή στο δρόμο της σωτηρίας που άνοιξες. Για ποιους τον άνοιξες; Για τους αγράμματους μονάχα; Μα οι γραμματισμένοι, το λες και μονάχος σου, έχουν μεγαλύτερη ανάγκη να σωθούν· τους γραμματισμένους τους παρασπράττει ο νους, που παλά θέλει, πολλούς δρόμους

ανοίγει και δεν ξέρει ποιον να πάρει. Έχω εμπιστοσύνη, αδερφέ φραγκίσκο, στο δρόμο που άνοιξες.

Ο φραγκίσκος σκαλιζε με το πόδι του τη γης, σόωπαινε· ο Ηλίας, χωρίς να του ζητήσει την άδεια, κάθισε δίπλα του στο κατόφλι.

- Τι μοναξιά, μουρμούρισε, τι γαλήνη!

Ο ήλιος βασιλευε, ρόδιταν οι κορμοί των δέντρων· τα πουλιά γύριζαν στις φωλιές τους, οι αδερφοί γύριζαν από τη ζητανιά, ο Κέδρος κουκούβισε στο τζάκι κι έναψε φωτιά να μαγειρέψει· από τη μέρα που ήρθε, αυτός ήταν ο μαγερός μας. Ο Βερνάρδος ξεπρόβαλε κι αυτός από τα δέντρα, βγήκε και σήμερα ζωντανός από την προσευχή, μα τα μάτια του είχαν βουλιαστεί· περπατούσε σαν τυφλός· μας κοίταζε, δε μας είδε, μιλούε μέσα.

- Τι μοναξιά, τι γαλήνη! μουρμούρισε πάλι ο Ηλίας κοιτάζοντας τον ήλιο να βασιλεύει.

Ο φραγκίσκος στράφηκε και κοίταζε τον καινούριο μουσαφίρη· ενίοθα, μέγα πάλημα γίνονταν μέσα του, λες και ψυχανεμίζονταν πως ο βαρύς ετούτος άντρακλας θ' αναστάινε το πισυχο αδερφάτο.

Πολλά ώρα σιωπή· άξαφνα ο Κέδρος ανασπικόθηκε από τη φωτιά· χτύπησε τα παλαμάρια:

- Αδερφοί, φώναξε, οι φακές έβρασαν, κοπιάστε να φάμε· σ' όνομα του Θεού!

Ο φραγκίσκος σπικόθηκε· έδωσε το χέρι του στο νιοφερμένο.

- Αδερφέ Ηλία, είπε, καλώς μας ήρθες. Τον πήρε από το χέρι, τον έμπασε μέσα.

- Αδερφοί, είπε, καινούρια δύναμη μας έπεσε ο Θεός, καινούριο αδερφό· τον Ηλία Μπομπάρονε, από την Κορτόνα· σπικόθετε, χαιρέτιστε τον.

Μπήκαμε μέσα, διπλογονατίσαμε όλοι χαμώ, ο φραγκίσκος πηλίκ στο τζάκι. Έφερε ο Κέδρος, μοίρασε το φαί, αρξίσαμε και τρώγαμε με όρεξη· πενιούσαμε· άξαφνα ο φραγκίσκος παράτησε το κουτάλι του:

- Αδερφοί μου, είπε, περισσία νόστιμες είναι ετούτες οι φακές, περισσία χάρεται η σάρκα, σμαρτά μεγάλη· θα ρίξω μέσα

μια φούχτα στάχτη.

Είπε, πήρε μια φούχτα στάχτη από το ιζάκι, την έριξε στο πιάτο του κι άρχισε πάλι να τρώει.

- Με συμπιάσατε, αδερφοί μου, είπε, δεν είμαι καλύτερος από σας, όχι! μα η σάρκα μου είναι πιο αμαρτωλή, δεν πρέπει να την αφήσω να σπρώξει κεφάλι.

- Γιατί να φοβούμαστε τόσο τη σάρκα, αδερφέ Φραγκίσκο; ρώτησε ο Ηλίας· δεν έχουμε το λοιπόν εμπιστοσύνη στη δύναμή μας;

- Όχι, δεν έχουμε, αδερφέ Ηλίο! αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος κι έριξε ακόμα μια φούχτα στάχτη στις φρακές του.

- Πληθαίνουν τα στόματα που κρύκνουν το λόγο του Θεού, μου 'πε την άλλη μέρα ο Φραγκίσκος χαρούμενος.

- Πληθαίνουν τα στόματα που θέλουν να φάνε, αδερφέ Φραγκίσκο, του αποκρίθηκε· πώς θα τα θρέψεις;

Κι αλήθεια, ο λαός της Ασιζής είχε αρχίσει να μουρμουρίζει· βαριεστιασε να θρέφει τόσους ζητιάνους του Θεού· ένα πρωί ο Δεσπότης μίλησε του Φραγκίσκου να πάει, λέει, να του μιλήσει. Έκαμε ο Φραγκίσκος το σταυρό του, είμαι στους ορισμούς του, αποκρίθηκε, και στράφηκε σε μένα:

- Φράτε Λεόνε, είπε, ψυχανεμίζουμαι πώς ο Δεσπότης θέλει να με μαλώσει· έλα μαζί μου.

Ο Δεσπότης κάθονταν στην πολυθρόνα του, ξεκούκιζε το μαύρο κυμπολόι του κι ήταν βυθισμένος στις έγνοιες της γης και τ' ουρανού. Χρέος του να μοιράζει την ψυχή του σε δυο: ήταν βουκός ανθρώπων κι ανάγκη να 'χει το μάτι στλωμένο στα πρόβατα που του μπιστεύτηκε ο Θεός· η ψώρα είναι κολλητική κι έπρεπε να 'χει το νου του, αν αρρωστήσει ένα πρόβατο να μην κολλήσουν όλα τ' άλλα· μα και συνάμα έπρεπε να νοιάζεται και την ψυχά του· ήταν μαθές κι αυτός ένα από τα πρόβατα του Θεού κι είχε χρέος ν' ακολουθάει το Μεγάλο Βουκό.

Ως είδε το Φραγκίσκο, έκαμε να κατασυφιάσει μα δεν πρόρεσε· αγαπούσε πολύ τον άγιο αυτόν αντάρτη που παράτησε ό,τι ο άνθρωπος στον κόσμο ετούτον αγαπάει κι ακάλυπσε ό,τι ο άνθρωπος στον κόσμο ετούτον μισεί και φοβάται -την ερημιά και τη φτώχεια· νίκησε ακόμα και την καταφρόνηση των

ανθρώπων και γύριζε ξυπόλυτος κερύνοντας την αγάπη.

Απλώσε το παχουλό δεσποτικό του χέρι κι ο Φραγκίσκος γονάτισε και το φίλησε· κι ύστερα στάθηκε, σταυρό τα χέρια, και περιμένε.

- Έχω να σε μαλώσω, γιε μου Φραγκίσκο, είπε ο Δεσπότης και πολέμισε να κάμει αυστηρή τη φρονή του· ακούω πολλά για σένα, όλα καλά, ένα μονάχα δε μου αρέσει.

- Να το ακούσω, Δεσποτά μου, κι αν είναι από Θεού να γίνω το θέλημά σου, θα γίνει· ακριβή θυγατέρα του Θεού είναι η αγία Υπακοή.

Ο Δεσπότης έβριζε, κοντοκρατήθηκε να κλώσει μέσα του τι να πει, πώς να το πει, να μην αγριέψει το Φραγκίσκο.

- Πληθαίνουν οι πιστοί που σε ακολουθούν, Φραγκίσκο, γι'ε τέλος, μαθαίνω, κάθε μέρα, και ξεκινούν στην πόλη τούτη και στα χωριά, κτυπούν τις πόρτες και ζητιανεύουν.

Δεν είναι αυτό σκοτόι Φτωχοί άνθρωποι είναι όλοι εδώ, ως ποίε θα τους περισσεύει ένα κομμάτι ψωμί να οας το δίνουν;

Ο Φραγκίσκος χαμήλωσε το κεφάλι, δεν αποκρίθηκε· ο Δεσπότης απλώσε το χέρι, το απήσσε βαριά απάνω στο Βαγέλιο που ήταν δίπλα του ανοικτό.

- Κι έπεπα ξεννάς, είπε με θυμωμένη τώρα φρονή, τι λέει το Βαγγέλιο; Όποιος δεν εργάζεται, δεν πρέπει και να τρώει.

- Προσευχόμαστε, κερύνουμε, δουλειά είναι κι αυτή, μουρμούρισε ο Φραγκίσκος, μα ο Δεσπότης δεν άκουσε -έξακολούθησε:

- Έχω, το λοιπόν, σα Δεσπότης και σαν πατέρας που σε αγαπάει, δυο χάρες να σου ζητήσω: Να βάζεις όλους, όσους έρχονται μαζί σου, να δουλεύουν, να μην περιμένουν να ζουν από τον ιδρώτα των άλλων· κι ύστερα, ετούτο: να κρατάτε μιαν υπερνή· να 'χετε ένα μικρό βιος, ένα χωράφι, ένα αμπέλι, ένα λιόφυτο, να δουλεύετε και να σοδειάζετε ό,τι ο Θεός την πίσσα χρονιά χαρίζει στους ζωμάχους. Δε λέω να δουλεύετε για να πλουτίσετε, Θεός φυλάξει! Μα να δουλεύετε για να μην είστε βάρος στους αδερφούς που έχουν σπίτια και παιδιά και δεν τους περισσεύει, και να θεν, να ελεούν τους ζητιάνους. Η απόλυτη φτώχεια, παιδί μου, είναι ενάντια στο Θεό και στους ανθρώπους. Αυτά ήθελα να σου πω, γι' αυτό σε φώναξα· και τώρα

ζήγισσε καλά τα όσα άκουες κι αποκρίσου.

Έκλεισε τα μάτια ο Δεσπότης, ακούμπησε αναγερτό το κεφάλι στην πολυθρόνα, κουράστηκε να μιλάει, το κομπολόι του ήταν άπαιρα, μαλακά και μύριζαν μοσκολιβάνα.

Σήκωσε ο Φραγκίσκος το κεφάλι:

- Δέσποτά μου, με την άδειά σου, θα μιλήσω.
- Σε ακούω, γιε μου Φραγκίσκο, μίλα λεύτερα.
- Μια νύχτα που έκλαιγα και παρακαλούσα το Θεό να φέρει το νου μου να πάρω μίαν απόφαση: να 'χουμε, να μην έχουμε κι εμείς ένα χωροφάκι, ένα σπιτάκι, ένα πουνγκί με λιγαστή μονέδα, για ώρα ανάγκης, ένα πράγμα που να του λέμε:

«Είσαι δικό μου!», ο Θεός μου αποκρίθηκε: «Φραγκίσκο, Φραγκίσκο, όποιος έχει σπιτί, γίνεται πόρτα και παράθυρο, όποιος έχει χωράφι, γίνεται χώρα, κι όποιος έχει ένα χρυσό δαχτυλάκι, το δαχτυλάκι γίνεται θελιά, τον αρπάζνει από το λαιμό και τον πνίγει!» Αυτά μου 'πε ο Θεός, Δέσποτά μου!

Ο Δεσπότης κοκκίνισε· έκαμε ν' αποκριθεί, μα τα λόγια μπερδεύτηκαν στο φαφούτικο στόμα του, οι φλέβες του λαιμού του φούσκωσαν· ένα παπαδόπουλο, που στέκουνταν με σταυρωμένα τα χέρια στη γωνιά, έτρεξε και του 'φερε ένα ποτήρι νερό. Συνήφερε ο Δεσπότης, στράφηκε στο Φραγκίσκο:

- Ποιος σε βεβαιώνει πως ήταν ο Θεός που σου μίλησε; Συχνά, όταν προσευχόμαστε, ακούμε τη φωνή μας και θαρρούμε πως είναι η φωνή του Θεού· συχνά ο πειρασμός παίρνει το πρόσωπο και τη φωνή του Θεού κι έρχεται και παραστρατίζει τις ψυχές μας. Μπορείς να μου πεις, με το χέρι στο Βαγγέλιο, ποια από τα λόγια που ακούς στην προσευκή σου είναι του Φραγκίσκου και ποια του Θεού;

Ο Φραγκίσκος κλάμισε· τα χείλια του άρchiσαν να τρέμουν.

- Όχι, δεν μπορώ... μοιρμούρισε.

Τα γόνατά του λήγισαν κι ήσυχα σωριάστηκε χέλιο.

- Δέσποτά μου, με την άδειά σου, άρchiσε με ν' αρχίσω το θρήνο... Τα λόγια σου μαχαίρια και μπήκαν στην καρδιά μου· πώς το λοιπόν πια να ξεχωρίσω το Θεό από το Φραγκίσκο, το Φραγκίσκο από το Στανά;

Έκρυψε το πρόσωπό του με τις απαλάμες, έξέπισε σε θρήνο.

Ο Δεσπότης τον λυπήθηκε, έσκυψε από την πολυθρόνα του, τον πήρε από τις αμασκάλες, τον ανασήκωσε:

- Παιδί μου, είπε στο παπαδόπουλο, φέρε ένα ποτήρι κρασί από μπουσαφίρη μας· φέρε ψία ποτήρια κρασί, να πιούμε όλοι στην υγείά του.

Ο Φραγκίσκος είχε σωριαστεί τώρα σ' ένα σκαμνί και σκούπιζε τα δακρυα από τα μάγουλά του κι από τα γένια.

- Συμπιάθα με, Δέσποτά μου, είπε, δεν αντέχω.

Έφερε το παπαδόπουλο σ' ένα ξύλινο δίσκο τα τρία ποτηράκια το κρασί. Σήκωσε ο Δεσπότης το ποτήρι του.

- Ήρθε ποτό 'ναι το κρασί, παιδιά μου, είπε· μπορεί να γίνει, με την ευλογία του ιερέα, αίμα του Χριστού· πίνω στην υγείά σου, Φραγκίσκο, πίνω στην ευχή του Θεού· δε θέλω να μου βιάσεις τώρα ευτύς απόκριση· στοχάσου τα λόγια που είπαμε, στοχάσου τα καλά κι έρχεσαι και μου λες τι απόφαση πήρες. Καλή 'ναι η φτώχεια, μα ως ένα σύννορο· καλός ο πλούτος, μα ως ένα σύννορο· όλα, όλα με το μέτρο· κι η καλοσύνη ακόμα, κι η ευλάβεια, κι η καταφρόνηση για τ' αγαθά του κόσμου. Όσα ξεπερνούν το μέτρο, παιδί μου, κίνυνος ελασφορικός, έχει το νου σου! Άε στο καλό!

Ο Φραγκίσκος έκανε να σκύψει, να φιλήσει πάλι το χέρι του Δεσπότη και να φύγει, μα ανακρατήθηκε· μια φωνή μέσα του σκόβηκε: «Μη φύγεις! Μην τον φοβάσαι, δώσ' του απόκριση!»

- Δέσποτά μου, είπε, μια φωνή σκόβηκε μέσα μου, δε με αφήνει να φύγω.

- Μια φωνή, παιδί μου; Μπας κι είναι του αντάρτη του Στανά; Τι λέει;

- Χαίρεται ο διάβολος όταν βλέπει τους ανθρώπους να φοβούνται τη φτώχεια· να μην έχεις τίποτα, τίποτα, να ο δρόμος να φτιάσεις στο Θεό· δρόμο άλλο δεν έχει.

Ο Δεσπότης τώρα αγρίεψε· χτύπησε τη γροθιά του στο Βαγγέλιο:

- Χαίρεται ο διάβολος όταν σε βλέπει, Φραγκίσκο, να μου αντιστέκεσαι· μη μιλάς άλλο, φεύγα· κι ο Θεός να σε λυπηθεί

και ν' απλώσει απάνω σου το χέρι Του, να γιάνει· είσαι άρρωστος.

Γονάτισε ο Φραγκίσκος, φέλλισε το χέρι του Δεσπότη, πρόγαμε.

Βγάλαμε από την Λαϊζα, περάσαμε από τον Άι-Δαμιανό, ζυγώναμε στην Πορτσιούνκολα· σε όλο το δρόμο δε βγάλαμε άκνα· σ' ένα διασταύρι, ο Φραγκίσκος στάθηκε.

- Βαριά τα λόγια του Δεσπότη, είπε· θέλω να μείνω μοναχός, φράπε Λόνε· θα πάρω ζερβά, κατά τον όχτο του ποταμού, ως το μικρό χωριουδάκι μέσα στο δάσος.

- Είναι αγριάνθρωποι εκεί, φοβαύμαι, αδερφέ Φραγκίσκο, θα σε χτυπήσουν.

- Μα ίσια ίσια γι' αυτό πάω, αρνάκι του Θεού· δεν μπορώ πια να βουτάζω την καλοπέραση.

Γύρισα μονάχος στην Πορτσιούνκολα· δεν είχα όρεξη πια να βγω στη ζιτανιά· βαριά μου φαίνονταν και μέσα τα λόγια του Δεσπότη, βαριά, κι ο Θεός να με συκορέσει, και σιαστά. Ναι, όποιος δε δουλεύει, δεν πρέπει και να τρώει· πρέπει κι εμείς να ζευτούμε στη δουλειά και να τρώμε το ψωμί μας, κατά που το παραγγέλνει κι ο Θεός, με τον ιδρώτα του προσώπου μας.

Σοριάστηκα στο κατόφλι της Πορτσιούνκολας στενοχωρημένος. Περίμενα να βραδιάσει, να γυρίσουν οι αδερφοί, να γυρίσει κι ο Φραγκίσκος. Η καρδιά μου ήταν ανήσυχη· δεν έπρεπε να τον αφήσω μονάχο· αγριάνθρωποι ζουν στο χωριουδάκι όπου πήγαινε, αρνητές του Χριστού, μπορεί να τον χτυπήσουν.

Πετάχτηκα απάνω· δεν είχε ακόμα γείρει ο ήλιος, πήρα τον όχτο του ποταμού, έτρεχα· έφτασα στο αγριοχώρι, μπήκα, κανένας στους δρόμους· άκουγα μονάχα τα σκυλιά που γάβγιζαν, και μια κλαλοή, γέλια και φωνές· έτρεχα κατά τη βουή, και τι να δω; Άντρες, γυναίκες και παιδιά είχαν σφριμώξει το Φραγκίσκο στο αφρόκευλο ενός πηγαδιού και τον είχαν στρώσει στις πέρες· κι αυτός είχε σταπρό τα χέρια, έτρεχαν τα αίματα από το κεφάλι του και κάπου κάπου άνοιγε τα μπράτσα και μουρμούριζε:

- Ευχαριστώ, παιδιά μου, να 'στε καλά... Και ξανάδενε σταυ-

ρό τα χέρια στο στήθος.

Τη στιγμή που χιμούσα να σταθώ μπροστά του να τον διαφρε ντύσω, ακούστηκε πίσω από το Φραγκίσκο άγριο βρουχικό κι όλοι στράφηκαν· ένας άντρακλας είχε αναμερίσει το τσούρμι κι είχε σπρώξει στις αγκάλες του σα μωρό το Φραγκίσκο. Γκούψε απάνω του!

- Πού θες να σε πάω, κακόμοιρε Φραγκίσκο;

- Ποιος είσαι;

- Με λεν Μασέο, είμαι αγωνιάτης, όλος ο κόσμος με γνωρίζει· πού θες να σε πάω;

- Στην Πορτσιούνκολα, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος· κι εγώ μαι αγωνιάτης, αδερφέ Μασέο· παίρνω τους ανθρώπους από τη γης και τους πάω στον ουρανό.

Πήρε δρόμο ο Μασέο με το Φραγκίσκο στην αγκαλιά του· έτρεχα κι εγώ ξοπίσω τους· φτάσαμε, βασιλεμένος ο ήλιος, στην Πορτσιούνκολα. Κατέβασε ο Μασέο από τα μπράτσα του το Φραγκίσκο, κάθισαν κι οι δυο μαζί στο κατόφλι· σε μια γωνιά ο Βερνάρδος προσεύχονταν, γυρίζαν ο Καπελάς κι ο Άγγελος από τη ζιτανιά· γύριζαν ένας ένας οι αδερφοί, ξυπόλυτοι, πενασμένοι, ζωσμένοι το κομποσκοίνι, κι έλαμπε το πρόσωπό τους ευτυχισμένο. Σιγά σιγά έπεφταν οι ίσκιοι, πούκια, γλύκα, κλαπδούσαν τα πουλιά, αποκαίρετοσαν το φως, ο Αποσπερίτης σπαρταρούσε στον ουρανό. Ο Αγίδιος, αμίλητος, κοίταζε· εγώ είχα πάρει νερό κι έπλενα τις πληγές του Φραγκίσκου· ο αδερφός Κέδρος έπαινε ξυλαράκια ανάμεσα σε δυο πέτρες κι άναβε φροιά· κι ο σιορ Πέτρος μαζί με το Ρουφίνο είχαν μαζέψει στην ακροποταριά δάφνες και στόλιζαν μέσα στην εκκλησιά το κόνισμα της Παναγίας των Αγγέλων.

- Απόψε έχουμε γάμο, είπε ξαφνικά ο Φραγκίσκος, θες να μπεις κουμπήρος, Μασέο;

Όλοι στραφήκαμε ξαφνιασμένοι· ο Καπέλας πετάχτηκε χαρούμενος· κρατούσε στα χέρια του το πράσινο βελουδένιο καπέλο και το ξεσκόνιζε.

- Γάμο, αδερφέ Φραγκίσκο; έκαμε· τι γάμο;

- Βρήκα στο δρόμο μια χήρα, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος χαμογελώντας, χρόνια τώρα γυρίζει ξυπόλυτη, κουρελού, πεινασμένη, και κανένας δεν της ανοίγει την πόρτα να την ελεήσει.

εμείς θα της ανοίξουμε την πόρτα, αδερφοί μου.

- Για όνομα του Θεού, αδερφέ Φραγκίσκο, μίλα καλὰ ποια χίρα, φωνάζουν οι αδερφοί.

- Τι χίρα του Χριστού, αδερφοί μου; μη γουρλώνετε τα μάτια; τη χίρα του Χριστού, τη Φτώχεια. Για το χατίρι του πρώτου αντρός της, εγώ θα την πάρω γυναίκα.

Σηκώθηκε, κοπάνησε:

- Είμαι ντυμένος γαιμρός, είπε: δεν έχω ν' αλλάξω τίποτα: το μπαλομένο ράσο, το κοντρό κομποσκοίνι, τα λασπομένα πόδια, η αδειανή κοιλιά, τίποτα δε μου λείπει. Τίποτα δε λείπει και στη νύφη: πήμε: έλα, κουμπάρε, να μας στεφανώσεις!

Μπήκε μπροστά ο Φραγκίσκος, πίσω του ο Μασέο, πίσω εμείς όλοι, γεμίσαμε την εκκλησία.

- Πού 'ναι ο παπα-Σιλβεστρος; έκαμε ο Φραγκίσκος και στράφηκε να τον βρει να κοπάσει να βλογήσει το γάμο.

- Πού 'ναι η νύφη; έκαμα εγώ: δεν τη βλέπω.

- Δεν τη βλέπεις, φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος, δεν τη βλέπεις, γιατί έχεις τα μάτια σου ανοιχτά: κλείσε τα μάτια και θα τη δεις.

Γονάτισε ομπρός από την Άγια Τράπεζα, στράφηκε δεξά του:

- Αδερφή Φτώχεια, είπε με συγκινημένη φωνή, αδερφή Φτώχεια, ακριβή, σεβαστή, πολυαγαπημένη συντροφισσα του Χριστού μας, που σε όλη Του τη ζωή στάθηκες πιστή Του, γενναία συναθλητίνα και συνοδοιπόρισσα ως τα πόδια του σταυρού Του, ως τον τάφο, απλόνο το χέρι, σε περιμαζώνω από τους δρόμους, σε παίρνω γυναίκα μου. Δωσ' μου, κυρά μου, το χέρι σου!

Είπε κι άπλωσε το χέρι στον αέρα, δεξά του.

Όλοι είχαμε πέσει στα γόνατα, μπρος από την Άγια Τράπεζα, και κοιτάζαμε ξαφνισμένοι κι ακούγαμε τον αλλόκοτο γαιμρό να μιλάει και ν' απλώνει το χέρι στην αόρατη νύφη.

Κι εγώ έκλεισα τα μάτια κι είδα πλάι στο Φραγκίσκο, δεξά του, μια κλωστή γυναίκα, θλιμμένη, ντυμένη με μαύρα κουρέλια, τρισύγνευη, σα χερσμένη βασίλισσα. Κι έσπεκε μπροστά του ο Μασέο κι απήκονε στα κεφάλια τους δυο αγκάθινα στεφάνια. Κι ο παπα-Σιλβεστρος κρατούσε ένα κερι ανάμμενο κι

ήμελνε τα θριαμβευτικά τροπάρια του γάμου.

Άνοιξα τα μάτια, είδα, έλαμπαν όλα τα πρόσωπα των αδερφών, κι μάτια τους πετούσαν άνιες φλόγες. Κι ολομεριάς τιναχθήκαμε απάνω, πιάσαμε τα χέρια κι αρκίσσαμε γύρα από το Φραγκίσκο και την αόρατη νύφη, αλλοπαρημένοι, να τραγουδούμε και να χορεύουμε. Τον αδερφό Βερνάρδο τον είχαν πάρει τα κλάματα, κι ο αδερφός Καπέλας είχε βγάλει το ξακουστό καπέλο του και το κυνούσε στον αέρα, κι ο Αντίδωος δίπλα του κυτούσε τα παλαμίκια. Ξεθαρρεύτηκε τότε κι ο Μασέο, έβγαλε από τον κόρφο του τη φλογέρα που έπαιζε τις νύχτες σαν οδοιπορούσε ολομόναχος, διπλογονάτισε μπροστά από το Φραγκίσκο κι άρχισε να παίζει γρήθιους τοπάντικους σκοπούς. Σα μινιρί, όπου παντρεύεται ο βροκός, ανταλαούσε το ταπεινό ζουκλήσι. Κι η Πανοργιά των Αγγέλων, ξεφτισιαμένη κι αυτή, κοίταζε από το κόνισμά της τον παρσένο γάμο και χαμογελούσε στο γιο της, θαρρείς και του 'λεγε: «Τρελάθηκαν οι φίλοι σου, παιδί μου, από την πολλή αγάπη; κοίτα τους: μεθούν χωρίς κρασί, γίνονται γαιμροί χωρίς νύφη, χορταίνουν με την πείνα, πλουτίζουν με τη φτώχεια: περνούν κι σόνονα, παιδί μου, περνούν τα σύνονα του ανθρώπου: λίγο ηκάρια και θα γίνουν αγέλοι. Και τούτος στη μέση, τον βλέπεις, είναι ο φίλος μας ο Φραγκίσκος, ο αγαπημένος καραγκιόζης του Θεού.»

Όταν βγήκαμε από την εκκλησιά, ο ουρανός ήταν γεμάτος άστρα: προχώρεσε ο Φραγκίσκος μέσα στο σκοτάδι, γύρευε ν' απομείνει μοναχός. Εμείς ξαπλώσαμε όλοι κάτω κι σφουγκραζόμαστε τη νύχτα.

Δε μιλούσαμε: φέρναμε όλοι, ξαναφέρναμε στο νου τον παρσένο γάμο: στην αρχή, μερικοί αδερφοί παρά λίγο να τους πάρουν τα γέλια: μα σιγά σιγά μπαίναμε στο μυστικό νόημα: σιγά σιγά τα γέλια γίνθηκαν κλάμα και το κλάμα ευδαιμονία. Ετσι θα κλαίνε στην Παράδεισο, συλλογίζουμεν, έτσι θα γελούν στην Παράδεισο, τέτοια θα 'ναι κι εκεί απάνω η ευδαιμονία. Για μια στιγμή είχε λυτρωθεί η ψυχή μας από το μυαλό κι από τη σάρκα και δεν είχε πια ανάγκη από ταπεινές χειροπιαστές αλέςβεις: μια γλαροπούλα είχε γίνει η ψυχή μας, ακουμπούσε απάνω στο πέλαγο του Θεού κι ανέβαινε, καύβαινε, πελούδωντας το έλεός του.

Τη νύκτα εκείνη δε γύρισε ο Φραγκίσκος· ούτε την άλλη μέρα· η καρδιά μας ήταν ανίσχυη, μα δε μιλούσαμε· έπεσε το βράδυ, καθίσαμε όλοι έξω από την Πορτισιούνκολα, άπλωσε καθέννας ομπρός σε όλους ό,τι είχε μαζέψει τη μέρα, να φάμε· έβαλα μίαν μπουκιά ψωμί στο στόμα μου μα ο λαιμός μου ήταν φραγμένος· σπικόθηκα.

- Θα πάω να βρω τον αδερφό Φραγκίσκο, είπα κι έφυγα.

Πήρα κατά την Ασίζη, ανέβηκα στο Σουμπάσιο, ψαχναν· μίζουμουν θα τον έβρισκα μέσα στις σπιλιές που αγαπούσε· εκεί θα προσεύχονταν. Το βλεπα, περνούσε πάλι μια δύσκολη στιγμή, καινούρια αγονία θα του 'σκιζε το σπλάχνο· κι είχε ξεμοναχιάσει με το Θεό, να του ζητήσει βοήθεια κι έλεος.

Μεσάνυχτα έφτασα, μπήκα σε δυο τρεις σπιλιές, δεν ήταν μέσα· άξαφνα άκουσα κλάματα, ήσυχα, όλο παραπονο, σα μωρού παιδιού· ζύγωσα στη σπιλιά απ' όπου έβγαίνει ο θρήνος· μέσα στο σκοτάδι διέκρινα ένα πρόσωπο χλωμό και δυο χέρια σπικωμένα να σαλεύουν· κράτησα την αναπνοή μου, αφουκράστικα· μου φάνηκε, κάποιος μιλούσε· με κάποιον ο Φραγκίσκος μιλούσε.

- Θέλω ό,τι θες, φώναζε ο Φραγκίσκος, θέλω ό,τι θες, μα δεν μπορώ!

Κι ύστερα σιωπή· γρικούσα τ' αναφιλητά του Φραγκίσκου και τα χέρια του που χτυπούσαν το στήθος του· και πάλι η φωνή του Φραγκίσκου:

- Πώς μπορώ να σώσω άλλους, εγώ ο κολασμένος; Κανένας δεν ξέρει, μονάχα εσύ, Κύριε, τι κόλαση, τι σκοτάδι και λάσπη στα σωθικά μου!

Πάλι σιωπή· λες κι αφουκράζονταν ο Φραγκίσκος την απόκριση.

Έκαμα να τραβηχτώ, να μην ακούω μιλούσαν οι δυο τους, χωριατιά μεγάλη να παρακαταξέεις και να κρυφακούς τα μυστικά τους. Μα το 'πα, το ξαναλέω, είμαι χωριάτης· έπεσα πίστομα κάτω κι αφουκράζομουν.

Ακούστηκε πάλι η φωνή του Φραγκίσκου, γιομάτη τώρα αγωνία.

- Μου συχωρνάς τις αμαρτίες μου; Αυτό σε ρωτώ· μου συχωρνάς τις αμαρτίες μου; Αλλιώς, Κύριε, πώς να ξεκινήσω; Δεν

έχω εμπιστοσύνη στη λάσπη που τη λέν Φραγκίσκο.

Όρα πολλή δεν άκουγα τίποτα· μίτε φωνή μίτε κλάμα· μήτε ξέκρινα πια μέσα στο σκοτάδι τα χέρια να σαλεύουν. Μα άξαφνα μια σφαρακτιά φωνή του Φραγκίσκου:

- Πότε θα πεις· φτάνει; Πότε; Πότε;

Τινάχτηκε απάνω· Επήμερον· χλωμό, αβέβαιο φως σούρουονταν κι άγλειψε το βράχο της σπιλιάς. Έκαμε ένα βήμα ο Φραγκίσκος, παραπάτησε, σκούνηξε το κεφάλι του στο βράχο, ξέκρινα τα αίματα που τινάχτηκαν από το κούτελό του. Έσυρα φωνή, πετάχτηκα απάνω!

- Αδερφέ Φραγκίσκο, μην τρομάξεις· εγώ 'μαι ο φράτε Λεόνε!

Σήκωσε τα μάτια, με κοίταξε· έκαμε κάμποιση ώρα να με δείτελος με είδε, με γνώρισε.

- Πάλευα, είπε σγνά, ξεπνεμένα, πάλευα· φράτε Λεόνε, κουράστηκα.

Βγήκαμε από τη σπιλιά· τον κρατούσα από το μπράτσο, να μην πέσει.

Το φως τώρα είχε πιάσει την κορφή του βουνού, κατέβαινε· ο κόσμος ξιπνούσε. Ο Φραγκίσκος σάθηνε:

- Πού πάμε; είπε, πού με πας; Καλά είναι εδώ. Κουράστηκα, κουράστηκα, φράτε Λεόνε.

Κοίταξε την κορφή του βουνού· το φως όλο κι έπιανε τις πλαγιές, κι οι πέτρες, τ' αγκάθια, τα χώματα ξιπνούσαν· μια πέρδικα βροντοχτύπησε τα φτερά της, πέρασε από μπροστά μας και κακάρισε· ο Αυγερινός χόρευε στην ανατολή και γελούσε.

- Καλά είμαστε εδώ, είπε πάλι, πέρασε η νύκτα, πέρασε, δόξα σοι ο Θεός.

Ανασπένναξε, κουκούβισε σε μίαν πέτρα, άπλωσε τα χέρια του στον ήλιο να ζεσταθούν.

Σήκωσε το κεφάλι, μου 'γνεψε να καθίσω δίπλα του· κοίταξε γύρω του, σα να φοβόταν μην ήταν κανένας και μας ακούσει. Έβαλε το χέρι στο γόνατό μου.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε σγνά, το λαμπρότερο πρόσωπο της Ελπίδας είναι ο Θεός· το λαμπρότερο πρόσωπο της Απελπισίας είναι ο Θεός· ανάμεσα σε δυο γκρέμους πετάει και σκουντου-

φλάει η ψυχή μας.

Δε μιλήσα. Τι να πω; Ένωθα πως ο Φραγκίσκος έρχονταν από πολύ μακριά, κατέβηκε από πολύ άγριες κορφές, έφερε από και απάνω βαριά μινύματα.

Και σε λίγο:

- Έχεις σιδερένια σαντάλια, φράτε Λεόνε; μου κάνει· αυτά πρέπει, γιατί μου σύντροφε, να βάλεις· έχουμε πολύ, τραχύ δρόμο μπροστά μας, δυστυχισμένε!

- Έχω τα πόδια μου, αποκριθήκα· πιο σιδερένια κι από το σίδερό· όπου με πας, θα με πάνε!

Ο Φραγκίσκος χαμογέλασε:

- Μην περσοκαυκιάσαι, φράτε Λεόνε, έρχομαι από πολύ μακριά, είδα κι άκουσα πράγματα φοβερά, άκουσέ με: Αν ο τρόμος, φράτε Λεόνε, πουλιόταν στο παζάρι, αυτόν έπρεπε να πουλήσουμε ό,τι έχουμε και δεν έχουμε και να τον αγοράσουμε.

- Δεν καταλαβαίνω, μουρμούρισα.

- Καλύτερα, είτε ο Φραγκίσκος και σώπασε πάλι.

Το βουνό τώρα είχε ξεχειλίσει φως· μια τούφα αγρίοπαρ-
τα μπροστά μας είχαν ανθίσει και μύριζαν· ένα συννεφάκι τρι-
ανταφυλλένιο αρμένιζε ήσυχα στον ουρανό κι αγάλια αγάλια
έλκωνε κι αυτό μέσα στον ήλιο και χάνονταν. Ένα μικρό που-
λί, μ' ένα κόκκινο σκουφί στο κεφάλι, ήρθε και κάθισε αντίκρυ
μας σε μια πέτρα· κούνησε την ουρά του, γύρισε ολόγυθε το
κεφάλι ανήσυχο, μας κοίταξε· κι ως μας είδε, θάρρεψ και μας
γνώρισε, πήρε κουράγιο, κίνησε, στην αρχή σιγά, περγελατά,
να σφριγίζει, κι ύστερα σήκωσε αψηλά το λαιμό κι άρχισε να
κελαπδάζει. Κοίταζε τον ουρανό, το φως, τον ήλιο, φούσκωσε ο
λαιμός του, μέθυσε· όλα αφανίστηκαν, αυτό μονάχα κι ο Θεός,
ένα ραμφί που κελαπδούσε κι ο Θεός, είχαν απομείνει στον
κόσμο.

Ο Φραγκίσκος έκλεισε τα μάτια κι αφοκράζονταν· στο
πρόσωπό του είχε κυθεί άφροστη ταραχή κι αναγάλλιαση· το
κατωχείλι του, κρεμάμενο, έτρεπε.

Άξαφνα το πουλί σώπασε, άνοιξε τις πτερούγες, αφανίστη-
κε. Ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μάτια:

- Συκόρεσέ με, Θεέ μου, μουρμούρισε· μια στιγμή ξεχάστηκα.
Σηκώθηκε ταραγμένος:

- Φράτε Λεόνε, πάμε! Πήραμε το δρόμο, κατεβαίνουμε:

- Αν η καρδιά σου, είπε, είναι ήσυχη κι αποφασισμένη, κι
οι σκέψεις ένα μικρό πουλί να κελαπδάζει, κάθικες!

Σηρίσαμε, να μην πέσουμε μέσα στην Λοιζή, φτάσαμε στην
Πηλιοποιούνκολα.

Κανέναν. Οι αδερφοί είχαν κατασκορπίσει, θα γύριζαν μο-
νάχα το βράδυ.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε ο Φραγκίσκος, φέρε το καλαμάρι και
το φτερό, γράφε.

Έγρα τα σύνεργα της γραφής, διπλωνόντας αντίκρυ του.

- Γράφε! με πρόσταξε ο Φραγκίσκος απλώνοντας το μπράτσο.
Σώπασε κάμποσο όρα, εγώ, με το φτερό στο χέρι, περιμένα.

- Γράφε: «Φτάνει πια· βαριέστησα! Βαριέστησα να περπατώ
κάτω από ανθισμένα δέντρα· βαριέστησα να 'ρχονται τα θεριά
και να με αγγίζουν· ν' ανοίγουν οι ποταμοί να περδω» να
διαβαίνω τις φλόγες και να μην καίγουμε! Βαριέστησα. Εδώ
να μείνω ακόμα, θα σαπίσω από σιγουράδα, τριπελιά και κα-
λοπέραση. Άνοιξε την πόρτα να φύγω! - Αδάμ, Αδάμ, πάλινο
πλάσμα, μην αυθαδιάζεις! - Δεν είμαι άγγελος, δεν είμαι μαί-
μού, είμαι άνθρωπος. Άνθρωπος, πάει να πει πολεμιστής, έρ-
γής, αντάτης. Εδώ ψευτανεμίζουμε θεριά που δογκάνουν,
ποτάμια που πνίγουν, φασίες που καίνε· θα βγω να πολεμήσω!
Άνοιξε την πόρτα να φύγω!»

Σφούγγιξε ο Φραγκίσκος από το μέτωπό του τον ιδρώτα·
κοίταξε γύρω του, μπας κι ήταν κανείς να τον ακούσει.

- Το 'γραψες.

- Το 'γραψα, αδερφέ Φραγκίσκο· μα συμπάθα με, δεν κατα-
λαβαίνω τι θες να πεις.

- Δεν περάζει· πάρε άλλο χαρτί, γράφε: «Έχει δικιο ο Δε-
σιότας, πρέπει να τρώμε κι εμείς το ψωμί μας με τον ιδρώτα
του προσώπου μας· να δουλεύουμε· αυτό 'ναι το θέλημα του
Θεού· μα τη φτώχεια την παντρευθήκαμε, δεν την παρτάμε,
και να μας συμπαθές, Δέσποτά μου.» Γράφε: «Κάθε αδερφός
που ξέρει μίαν τέχνη πρέπει να δουλεύει, φτάνει η τέχνη αυτή
να μην είναι αιμώδικη κι εμποδίο για τη σωτηρία της ψυχής

του. Για πληρωμή οι αδερφοί πρέπει να παίρνουν ό,τι τους είναι απαραίτητο για να ζήσουν, ποτέ χρήματα: πέτρες και σκόβαλα γι' αυτούς τα χρήματα και αν δε φτάνει η τέχνη τους να τους θρέψει, να μην ντρέπονται μα να κτυπούν τις πόρτες να ζητιανεύουν· γιατί η ελεημοσύνη είναι νόμιμη υποχρέωσή μας για τους φτωχούς· κι ο ίδιος ο Χριστός δεν ντράπηκε να 'ναι φτωχός και ξένος και να ζει από ελεημοσύνες.

«Το νου σας, αδερφοί, μη χάσουμε το μεριδίό μας από τον ουρανό για πράγματα τόσο πρόσκαιρα κι ασήμαντα, όπως είναι τα γήινα αγαθά. Πρέπει να 'στε ταπεινοί και καλόκαρδοι και να χαιρέστε όταν βρίσκεστε ανάμεσα σε ανθρώπους ταπεινούς και καταφρονεμένους, σε φτωχούς, άρρωστους, λεπρούς και ζητιάνους.» Γράφε, φράτε Λέονε: «Η φτώχεια, η Υπακοή, η Παρθενία, κι απάνω απ' όλα η Αγάπη, οι μεγάλες μας συννοδοπόροις· κι ένας πρέπει μέρα νύχτα να οδεύει μπροστά μας, και να 'χουμε τα μάτια μας κερφομένα απάνω του, ο Χριστός. Πείνασε. Να πεινάσουμε κι εμείς· πόνεσε. Να πονέσουμε κι εμείς· σταυρώθηκε. Να σταυρωθούμε κι εμείς· αναστήθηκε. Θ' αναστηθούμε κι εμείς μια μέρα.»

Έγραφα, έγραφα, το χαρτί γέμισε, πήρε ο Φραγκίσκος το φτερό, έβαλε με χοντροκομμένα γράμματα στο τέλος τ' όνομά του: Φραγκίσκος, ο Φτωχούλης του Θεού.

— Αυτός είναι ο Κανόνας μας, είπε· γράψε τώρα απανωχάρτι: «Στον άγιο πατέρα, τον πάπα Ιννοκέντιο.»

Κοίταξα το Φραγκίσκο ξαφνιασμένος:

— Θα το πείσουμε στον πάπα, αδερφέ Φραγκίσκο;

— Όχι, φράτε Λέονε· θα το πάμε εμείς οι δυο· τα πόδια σου δεν είναι σιδερένια. Σιδερένια και μένα· θα πάμε λοιπόν στην άγια πόλη πεζοί, σε φτωχοί προσκυνητές, θα το δώσουμε με τα χέρια μας στον πάπα· κι αν θέλει, θα βάλει από κάτω τη βούλα του· αν δε θέλει, ο Θεός μου 'χει δώσει το λόγο του, θα βάλει Αυτός τη βούλα Του.

— Πότε φεύγουμε;

— Απόμε.

— Τόσο γρήγορα, αδερφέ Φραγκίσκο;

— Ο Θεός, φράτε Λέονε, —πόσες φορές θα σου το πω·— ο Θεός δεν μπορεί να περιμένει.

Απάνω εκεί που μιλούσαμε, έφταναν ένας ένας οι αδερφοί· οριόρισκαν όλοι χάρω, κατακουρασμένοι.

— Χάνουμε τον καιρό μας, πάει να πει την ψυχή μας, να γυρίζουμε ολημέρα και να κουρταλούμε τις πόρτες· αντίς, ακίνητοι, γονατιστοί, να προσευχόμαστε, είπε σιγά ο αδερφός Βερνάρδος στο διπλανό μου· ως πότε, αδερφέ Πέτρο, ως πότε;

— Ωσούτου έχουμε στόμα, αγαπητέ Βερνάρδο, κάνε υπομονή, αποκτήθηκε ο σιορ Πέτρος.

Όλοι, τη στιγμή εκείνη, στράφηκαν στο Φραγκίσκο, που 'χε σηκωθεί κι άνοιγε το στόμα να μιλήσει.

Ο Φραγκίσκος κάμισεση ώρα κοιτάζε τους αδερφούς έναν ένα· τα μάτια του ήταν γεμάτα ανπισυρία και θλίψη· πήρε πιος μαμπόνηρος ο Πειρασμός, ευκολόπιστη η καρδιά του ανθρώπου, κι η σάρκα γλυκιά και παντοδύναμη.

— Αδερφοί μου, είπε, πήρα μήνυμα από το Θεό, για λίγο καιρό ανάγκη να φύγω. Πληθύνουμε, γενήκαμε αλάκερο τάγμα, πρέπει να βάλουμε τάξη. Πάω να πέσω στα πόδια του ίσκιου του Χριστού απάνω στη γης, να μας δώσει την ευλογία του. Μη θλίβεστε· δε θα μείντε μόνοι· θα βρίσκουμε μέρα νύχτα ανάμεσά σας, αόρατος· ο αόρατος βλέπει πιο καλά, ακούει πιο καλά, αναγνώθει πιο καλά τους στοχασμούς των ανθρώπων· έχετε το νου σας! Ό,τι είπαμε στα άγια μας νυχτέρια, μην το ξεχνάτε· υπακοή, αγνότητα, φτώχεια· κι απάνω απ' όλα, αγάπη! Κι ακόμα, στερνή εντολή, παιδιά μου, σας αφήνω ετούτη μη ζπιανεύετε πια· καθέννας θα πιάσει δουλειά· παιος θα δουλεύει στα σπιτάλια, ποιος θα κάβει στο δάσο ξύλα και θα τα πουλάει· ή θα κάνει το βασταζό ή θα πλέκει καλάθια, θα φτιάχνει σαντάλια, θα σκάβει, θα θερίζει, θα τρυγάει, ό,τι πέρνει ο Θεός. Όμως μην ξεχνάτε, πανφρευτικάμε τη φτώχεια, κανέννας δε θα της κάμει αποστής· μεροδούλι μεροφαί, τα παραπέρα είναι του διαβόλου. Υπακοή, φτώχεια, παρθενία, αγάπη, παιδιά μου! Κι όσοι από σας έχουν το χάρισμα να μιλούν στο λαό, ας κάμουν το στωρό τους, ας κινήσουν. Να πηγαινέτε δυο δυο, ο ένας να παρηγοράει τον άλλο· να στέκεστε όπου θωράτε ανθρώπους, να διολαλάτε την αγάπη, ακέραιη την αγάπη, στους οχτρώς και στους φίλους, στους φτωχούς και στους πλούσιους, στους κακούς και στους καλούς, όλοι τέκνα του Θεού, όλοι αδέρφια μας.

«Αφίνω τον παπα-Σίλβετρο στο πόδι μου όσο θα λειψώ υπακούετε σε αυτόν είναι ιερέας του Θεού, λειτουργεί εμπρός στην Άγια Τράπεζα, κάνει το κρασί αίμα του Χριστού, το φώμι σώμα του Χριστού, βρίσκεται πιο κοντά απ' όλους μας στο Θεό.

»Παπα-Σίλβεστρε, σου παραδίνω τους αδερφούς, έχε την έγνοια τους: αν ένα πρόβατο αρρωστήσει, φταίει κι ο βοσκός: αν ένα πρόβατο πηδάει το φράχτη και φύγει από τη μάντρα, φταίει κι ο βοσκός: ένε το νου σου, παπα-Σίλβεστρε!

Άνοιξε την αγκαλιά του, αγκάλιασε έναν ένα τους αδερφούς.

— Αδερφοί μου, έχετε γεια: παίρνω μαζί μου το αρνί αυτού του Θεού, το φράτε Λέονε. Φεγγάρι είναι απόψε, φέγγει ο δρόμος κάταπρος που πάει στη Ρώμη, ξεκινούμε. Κάμε το σταυρό σου, φράτε Λέονε, σ' όνομα του Θεού!

Ο Αγιΐδιος, ο Μασέο, ο Βερνάρδος ξέσπασαν σε κλάματα, οι άλλοι φίλησαν το χέρι του Φραγκίσκου αμίλητοι. Ο Ρου-φίνος ζήγωσε και κάπ ειπε στο αυτί του Φραγκίσκου: μα αυ-τός κούνησε το κεφάλι.

— Όχι, όχι, αδερφέ Ρουφίνο, είνε: ούτε ραβδί, ούτε σαντάλια, ούτε φορμί: ραβδί μας και σαντάλια μας και φορμί μας ο Θεός: παιδιά μου, έχετε γεια!

Προχώρησε λίγο, σφάφηκε: τα μάτια του είχαν βουρκώσει.

— Εσείς είστε ο πατέρας κι η μάνα μου και τ' αδέρφια μου: σπίκωσε παντιγέρα ο Σατανάς, σούρνει φρονή ο Θεός: «Όσοι πιστοί!» Ακούστε τη φωνή του! «Ερχάμαστε, φωνάτε, ερχόμαστε, Κύριε!» Κουράγιο, αδερφοί μου, παλεύουν το καλό και το κακό, το καλό θα νικήσει: φόβος δεν υπάρχει, αδερφοί μου, μήτε πείνα, μήτε δίψα, μήτε αρρώστια, μήτε θάνατος: υπάρχει μονάχα Θεός.

Μου 'πιασε το μπράτσο:

— Πάμε, είνε και βιάζονταν.

Πόσα χρόνια πέρασαν από τη νύχτα εκείνη που κάμαμε το σταυρό μας και μπήκαμε στο δρόμο! Κάθουμαι τώρα στο κελί μου, σφραγνώ τα μάτια και συλλογούμαι: Πόσα φεγγάρια, πόσα καλοκαίρια και χινόπορα, πόσα κλάματα! Ο Φραγκίσκος

βη κάθετα τώρα στα πόδια του Θεού, θα σκύβει και θα κοιτάζει τη γη, θα ψάχνει να βρει την Πορτσούνκολα και δε θα τη βρεικε: μια γιγάντια εκκλησιά κάθεται από πάνω της και την πλάκωνει, με πυργους και καμπαναριά, με αγάλματα, με πολεοκίνητρα και χρυσάφι! Κι οι αδερφοί δεν οδεύουν πια ξυπόλητοι, φορούν σαντάλια και ράσα ζεστά και μερικοί, -ήμαρτον θέλει μου!- κοιποσκοίνια από μετάξι.

Μια συγγιμή, μέσα στο φεγγάρι, εκεί που πηγάζαμε, θυμούμαι, γύρισε αζάρνα ο Φραγκίσκος πίσω του το κεφάλι, τρομαγμένος -σα ν' άκουσε, λέει, καμπάνες κι είδε μιαν εκκλησιά μες πατωσιές, θεόρατη: έσυρε φρονή, έκαμε το σταυρό του, κι η εκκλησιά, μέσα στο φεγγαρόφωτο, αφανίστηκε.

— Δόξα σοι ο Θεός, πουρμούρισε, δεν ήταν αλήθεια!

Αλίμονο, ήταν αλήθεια, πάτερ Φραγκίσκο μου, ήταν αλήθεια: μα πώς μπορεί να βάλει κανείς χαλινό στη φαντασία και στην αλαζονεία των ανθρώπων; Πώς μπορεί η Αγνότητα να ηρωταθεί στη γης χωρίς να λασπωθούν τα πόδια της;

Μέρες και νύχτες πολλές βάσταξε η οδοιπορία: αν δεν ψέλνυμε στο δρόμο, αν δε μιλούσαμε για το Θεό, αν δε νιώθαμε να οδεύει μπροστά μας ο Χριστός και κάπου κάπου να στρέφεται και να μας χαμογελάει, θαρρώ δε θα μπορούσαμε να βασιτάζουμε τόσο κούραση, τόσο πείνα και τόσο κρύο τη νύχτα!

Μπαίναμε στα χοριά, πεινούσαμε, χτυπούσαμε τις πόρτες, ζητιανεύαμε: πότε μας έδιναν μιαν μπουκιά ψωμί, πότε μας έβαζαν στο χέρι μιαν πέτρα ή ένα ψόφιο ποντίκι και ακούσαν στα γέλια: κι εμείς φεύγαμε, βλογώντας το σπίτι που μας αδικούσε.

Ήταν άνοιξη, χαρά Θεού: τα δέντρα πήραν ν' ανθίζουν, τ' αμπέλια καθουρομάπαζαν, άνοιγαν τα πρώτα τους τρυφερά φυλλαράκια οι συκιές.

— Τέτοια θα 'ναι η Δευτέρα Παρουσία, φράτε Λέονε, μου 'λέγει ο Φραγκίσκος: μια άνοιξη: και θα πεταχτούν οι πεθαμένοι στο φως σα φύτρα.

Βράδυ πια φτάσαμε σ' ένα κεφαλοχώρι: οι ανύπαντροι άγουροι κι οι κοπέλες είχαν απόψε μεγάλη γιορτή: θα 'καigan το γερο Χειμώνα. Φτάσαμε στην πλατεία του χωριού, είδαμε συμμένο καταμεσις, μπροστά στην εκκλησιά, το Χειμώνα, καμωμένο

από κλαριά κι άκρα, με μακριά γένια από μπαμπάκι· οι ανόπαντροι άγουροι κι οι κοπέλες κρατούσαν αναμμένα δαδιά και χόρευαν τριγύρω του και τραγουδούσαν ζεϊμπέκικα τραγούδια της άνοιξης· ήταν όλοι ξαναμμένοι, ήταν νέοι, έβραζε το αίμα τους, είχαν πει κι κρασί κι ήταν ανύπαντροι, κι η άνοιξη φούσκωνε τα στήθια τους και τα νεφρά τους. Οι παντρεμένοι κι οι γέροι, όρθιοι γύρω τους, κοίταζαν και γελούσαν.

Ο Φραγκίσκος είχε ακουμπήσει σ' ένα δέντρο της πλατείας και κοίταζε· περίμενα να θυρώσει, να με αρπάξει από το χέρι να φύγουμε, μα αυτός άνοιγε τα μάτια αχόρταγα και κοίταζε.

— Ακατάλυτο το γένος του ανθρώπου, φράτε Λεόνε, μου 'λέγε, κοίτα τους νέους αυτούς και τις κοπέλες· πώς έχουν ανάψει τα πρόσωπά τους, πώς λάμπουν τα μάτια τους, πώς κοιτάζουν ο ένας τον άλλον, σα να λεν· «Έγνοια σου, κι εμείς οι δυο ν' απομεινουμε μονάχα στη γης, θα την ξαναγεμίσουμε με γιους και θυγατέρες!» Ακολουθούν κι αυτοί το δρόμο τους, φράτε Λεόνε, για να φτάσουν στο Θεό· εμείς από τη φτώχεια και την παφθενιά, αυτοί από το μπόλικο φαί και το αγκάλιασμα.

Εκεί που μιλούσε, ένας νέος, ο πρωτοχορευτής, πετάχτηκε, αφήνωσε μέσα στην κοιλιά του χείρωνα τον αναμμένο δαυλό, και μονομιás ο αχερένιος γέρος πήρε φωτιά, λαμπάδιασε, ανέβηκε, κατέβηκε η φλόγα, τον έκαμε στάχτη. Έσυραν άγρια φωνή οι νέοι κι οι νέες, πέταξαν τα δαδιά, πήραν δρόμο μουγκρίζοντας, σκληρίζοντας κι άρχισαν να κυνηγιούνται ξηγριμένοι μέσα στα σκοτάδια· γέμισε το χοριό γέλια και λαχανιάσματα.

Με πήρε από το χέρι ο Φραγκίσκος, περάσαμε αντίκτρα στην εκκλησιά, κουκουβιάσαμε κάτω από τη δοξαριοτή πόρτα.

— Καλή 'ταν η μέρα ετούτη, φράτε Λεόνε, είτε ο Φραγκίσκος κι ακουμπησε στον παραστάτη της πόρτας να περάσει τη νύχτα· είδαμε και το άλλο πρόσωπο του αγωνιζόμενου ανθρώπου· ας είναι κι αυτό ευλογημένο!

Προί προί μπήκαμε πάλι στο δρόμο.

— Τι ελευτερία είναι ετούτη, φράτε Λεόνε! μου 'λεγε χαρούμενος ο Φραγκίσκος· είμαστε οι πιο ελευτέροι άνθρωποι

του κόσμου, γιατί είμαστε οι πιο φτωχοί· φτώχεια, απλότητα, ελευτερία είναι ένα.

Πήραμε πάλι να ψέλνουμε, για να ξεχνούμε την κούραση και την πείνα.

Μα η καρδιά του Φραγκίσκου γέμιζε κάθε μέρα φαριμάκι· σε όποιο χοριό κι αν μπαίναμε, σε όποια πολιτεία, ο Σπανός είχε στήσει τα λημέρια του· οι άνθρωποι βλαστημούσαν, μάλωναν, μακαιώνονταν, δεν πατούσαν στην εκκλησιά, δεν έκαναν το σπαιρό τους.

— Σπίκοσε κεφάλι η ψυχή του ανθρώπου, φράτε Λεόνε, μου 'λεγε ο Φραγκίσκος, δε φοβάται το Θεό, σέκεται ο Σπανός στο σταυροδρόμι, παίρνει ό,τι πρόσωπο θέλει και περάζει τους ανθρώπους· πότε καλόγερος, πότε όμορφο παλικάρι, πότε γυναίκα.

Μια μέρα, ζηγόνουμε πια στην άγια πολιτεία, θα 'ταν μεσημέρι, ξαπλώσαμε κάτω από ένα κυπαρίσσι ν' ανασάνουμε· από τα πόδια μας έρεξαν τα αίματα, ο κουρντιακός είχε ανέβει ως τα γόνατά μας κι ως τα μαλλιά, μιλούσαμε από το προί για τα πάθη του Χριστού, κλαίγαμε, και τα μάτια μας ήταν πρησμένα και κατακόκκινα. Κι εκεί που μεσολειτούσαμε τα βλέφαρά μας, μπας και μας λυπηθεί ο ύπνος και μας πάρει, νά σου και προβαίνει μέσα στα κυπαρίσσια ένας γελαστός παχύς καλόγερος με κόκκινα σαντάλια, με κόκκινο φαφδύ καπέλο, ζουριμένος, μυρισμένος, όμορφάνθρωπος. Για μπας και μας πήρε ο ύπνος και μας φάνηκε έτσι.

Ζήγωσε, καίρεψε αρχοντικά, άπλωσε σε μian πέτρα ένα μεταξωτό μαντίλι, κάθισε.

— Άδερφοί μου, αν κρίνω από τα τρύπα ράσα που φοράτε κι από τα γυμνά ποδάρια σας, θα 'τε κανένα καινούριο τζιμ, πολύ σκληρό, πολύ αυστηρό, και πάτε στη Ρόμη να προσκυνήσετε.

— Είμαστε φτωχοί άδερφοί, απερίθηκε ο Φραγκίσκος, αμαρτωλοί, αγράμματοι, σκύβαλα των ανθρώπων, και πάμε να πέσουμε στα πόδια του πάπα να του ζητήσουμε ένα προνόμιο.

— Τι προνόμιο;

— Το προνόμιο της τέλει φτώχειας· να μην έχουμε τίποτα, τίποτα, τίποτα!

Ο παχὺς καλόμενος γέλασε:

- Από τις τρύπες του ράσου σας, είπε, ξεκρίνω την αλαζονεία το τίποτα και τα πάντα είναι ένα· κι οποιός ζητάει το τίποτα, ζητάει τα πάντα. Και το ξέρετε καλά, παμπόνητροι, μα καμώνεστε τους μισοκακόμοιρους, για ν' αρπάξετε χωρίς αντίσταση τα πάντα και χωρίς κανέναν να το καταλάβει· μήτε ο Θεός.

Ο φραγκίσκος τινάχτηκε, ανακάθισε κάτω από το κυπαρίσσι τρομαγμένος.

- Τα πάντα· έκαμε και τα χείλια του έτρεμαν.

- Τα πάντα. Κιόλα, υποκριτή, έχεις τα πάντα· είσαι ο πιο πλούσιος του κόσμου.

- Εγώ;

- Εσύ! Γιατί έχεις την ελπίδα σου στο Θεό· εγώ σε θέλω να γίνεις τόσο φτωχός, που ν' απαρνηθείς και την ελπίδα ακόμα πως μια μέρα θα δεις το Θεό. Μπορείς; Μπορείς; Αυτό θα πει τέλεια φτώχεια. Αυτό θα πει τέλειος ασκητής. Αυτό 'ναι η ανώτατη αγιότητα. Μπορείς;

- Ποιος είσαι; Ύπαγε οπίσω μου, Σατανά! φώναζε ο φραγκίσκος κι έκαμε το σημάδι του σταυρού στον αέρα.

Ολαγμενός ο καλόμενος έλιωσε μέσα στον ήλιο και δεν ακούσαμε παρά ένα γέλιο σουριχτό, περιπαικτικό, ν' αλαργί· νει και να χάνεται μέσα από τα κυπαρίσσια· και μυρωδιά από θειάφι και πίσσα στον αέρα.

Ο φραγκίσκος πετάχτηκε απάνω.

- Πάμε, είπε· βαρύς ο ίσκιος του κυπαρισσιού· είδες, φράτε Λεόνε, ακουσε;

- Είδα, αδερφέ φραγκίσκο, άκουσα· πάμε.

Πήραμε πάλι το δρόμο, μα η καρδιά και των δυο μας ήταν ανάσπαη· ως το βράδυ ο φραγκίσκος δεν έβγαλε ακνά· πήγανε μπροστά, έτρεχε, τον άκουγα κάθε τόσο ν' αναστενάζει· κατά το βράδυ στήφαινε και τον είδα· το πρόσωπό του ήταν λιωμένο.

- Άες να 'χει δίκιο, μουρμούρισε, λες να 'χει δίκιο ο τρισκατάρατος; Μα αν χάσω και την ελπίδα αυτή, χάθηκα.

Πολέμισα να τον παρηγορήσω· λόγια είναι σατανικά, παγίδα του Πειρασμού· μην πέσεις μέσα, φραγκίσκο! Μα αυτός κουνούσε το κεφάλι απελπισμένος.

- Συχνά τα λόγια του Πειρασμού και τα λόγια του Θεού, φράτε Λεόνε, είναι ένα· κάποτε πέμπει ο Θεός τον Πειρασμό να μας μινύσει το θέλημά του.

Σώπασε, και σε λίγο:

- Έχει δίκιο! βόγκηξε· έχει δίκιο· η φτώχεια η δικιά μας είναι πάμπλουτη, γιατί κούβει, βαθιά στην κασέλα της, την Παράδεισο· μα φτώχεια αληθινή, φράτε Λεόνε, θα πει· να 'ναι ολαδειανή η κασέλα της, ως τον πάτο· μήτε Παράδεισο, μήτε Αθανασία. Τίποτα, τίποτα, τίποτα!

Συλλογίστηκε μια στιγμή, αναστέναξε· ήθελε ακόμα κάτι να πει, μα πνίγουνταν· τέλος ο φροβερός λόγος μπόρεσε και βγήκε.

- Θεέ μου, μουρμούρισε, δούσ' μου τη δύναμη μια μέρα ν' απαρνηθώ και την ελπίδα· την ελπίδα, Θεέ μου, να Σε δω! Ποιος ξέρει, αυτό, μονάχα αυτό, θα πει τέλεια φτώχεια.

Τα κλάματα τού 'πνιξαν τη φωνή· τρέκλισε, τον έπιασα να μην πέσει.

- Αδερφέ φραγκίσκο, μην το λες· αυτό ξεπερνάει τη δύναμη του ανθρώπου.

- Ναι, ναι, κακόμοιρε φράτε Λεόνε· ξεπερνάει τη δύναμη του ανθρώπου· μα ίσα ίσα γι' αυτό κι ο Θεός το ζητάει από τον άνθρωπο· γι' αυτό, δεν το κατάλαβες ακόμα, δυστυχισμένε μου συνοδοιπόρε;

Δεν το κατάλαβα, ούτε και θα το κατάλαβω ποτέ μου. Δεν έχει σύνορα ο άνθρωπος. Ο Θεός δεν έβαλε τα σύνορα αυτά; Γιατί λοιπόν ζητάει να πάμε πιο πέρα; Αφού δε μας έδωσε φτερά, γιατί μας σπρώχνει να πετάξουμε; Άς μας έδινε φτερά!

Βρήκαμε ένα πυκνοφούνητο καλυψωτό πεύκο· ολημέρα το 'δερνε ο ήλιος, έτρεχε από τον κορμό του η ρετσίνα, μωσκομόριζε. Σωριασθήκαμε κάτω κι οι δυο μας να περάσουμε τη νύχτα· μας έμειναν ακόμα λίγα ξεροκόμματα, μα δεν είχαμε όρεξη να βάλουμε μπουκιά στο στόμα· σπαταίναμε.

Εγώ έκλεισα τα μάτια· δε νύσταξα, μα δεν μπορούσα πια να βλέπω το πρόσωπο του φραγκίσκου· ποτέ μου δεν είχα δει απάνω στο πρόσωπο αυτό μιαν τέτοια αγωνία· δάγκανε τα χείλια, μα άκουγα από το στήθος του ν' ανεβαίνει μουγκρητό λαβωμένου θεριού.

Βγήκαν τ' άστρα, σπικόθηκαν οι νυκτερινές φρονές της γης, ένωθα τη γλώκα της νύχτας να μπαίνει αγάλια μέσα μου, να τυλίγει πονετικά το σπλάχνο μου. Ένα άστρο χύθηκε στον ουρανό:

- Είδες, φράτε Λεόνε, μου φώναξε ο Φραγκίσκος δείχνοντάς μου τον ουρανό· ένα δάκρυο κύλησε στο μάγουλο του Θεού. Κλαίς το λοιπόν και Συ, Κύριε; Πονάς και Συ σαν και μένα, Πατέρα.

Σώπασε· ακούμπησε στον κορμό του πεύκου εξαντλημένος. Κι εγώ έκλεισα τα μάτια κι έμεινα κιόλα γαλιννεμένος στον ύπνο· μα η φωνή του Φραγκίσκου ακούστηκε μονομιιάς βραχνή, πνιχτή, δεν τη γνώρισα:

- Φράτε Λεόνε, παρακαλώ σε, μη με αφήνεις μονάχο, μην κοιμηθείς! Ένας φοβερός στοχασμός ανεβαίνει από το σπλάχνο μου, δε θέλω ν' απομείνω μαζί του ολομόναχος!

Ανοιξα τα μάτια· τρώμαξα, ν' ακούσω τέτοια σπαρταχτικά τη φωνή του.

- Ποιος στοχασμός, αδερφέ Φραγκίσκο; Μπας κι είναι ακόμα ο Πειρασμός; Πες μου τον, ν' αλαφριάσεις.

Με ζήγωσε ο Φραγκίσκος, ακούμπησε την απαλάμη του στο γόνατό μου.

- Από ένα χορταράκι, το Ξέρεις, φράτε Λεόνε, από ένα χορταράκι πάνεσαι ο άνθρωπος· ανγέλοι και δαιμόνοι τον τραβούν να τον ξεκολλήσουν από το χορταράκι· πεινάει, διψάει, τρέχει κρουσός ο ιδρώτας του, τρέχουν τα αίματά του, κλαίει και βλα· στημάει, μα δεν το παρτάει· δε θέλει ν' αφήσει το χορταράκι αυτό, τη γης, από το χέρι του. Φράτε Λεόνε, ένα χορταράκι κι ο ουρανός!

Σώπασε· ένιωσε όλα του το σώμα να τρέμει.

- Δε μιλάει ο Φραγκίσκος, φώναξα αναηρικιζώντας, δε μιλάει ο Φραγκίσκος, μιλάει ο Πειρασμός.

- Δε μιλάει ο Φραγκίσκος, αποκρίθηκε, δε μιλάει ο Πειρασμός, δε μιλάει ο Θεός· μιλάει, φράτε Λεόνε, μέσα μου ένα λαβωμένο θεριό.

Ανοιγα το στόμα, μα ο Φραγκίσκος άπλωσε την απαλάμη, το 'φράξε:

- Μη μιλάς άλλο, βρουκίθηκε, μη μιλάς άλλο· κοιμήσου!

Το προί, όταν ξύπνησα, είχε πια ψηλώσει ο ήλιος, δε βρήκα πιά μου το Φραγκίσκο· έκαμα ένα γύρο, πήγα από πεύκο σε πεύκο, φωνάζοντας τ' όνομά του· κι άξαφνα σήκωσε τα μάτια κι είδα το Φραγκίσκο σκαφαλωμένο σ' ένα σψηλό κλαρί να παρακατσέει, ανάμεσα από τα φύλλα, δυο χελιδόνια που πηγαίνόρχουνταν πιβίζοντας και κουβαλούσαν στο ραμφί τους· τότε ένα άκυρο, τότε μια τρίχα αλόγου που 'χε πέσει στη σφάτα, τότε ένα κόμπο λάστιχ κι έκυζαν τη φωλιά τους.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, φώναξα, καίβει, ψήλωσε ο ήλιος, πάμε!

- Καλά 'μαι εδώ, αποκρίθηκε αυτός, πού να πάμε; Εδώ 'ναι η Ρωμή, εδώ 'ναι ο πάπας, από δω θα πάρω την άδεια να κηρύξω.

Δε μίλησα· κάποτε μ' έπιανε τρώμος, μπας και σάλεψε το μυαλό του δασκάλου μου· κουκούβισα στη ρίζα του πεύκου και περίμενα. Ακούστηκε πάλι η φωνή.

- Δεν πάω πουθενά· πήρα την άδεια από τα χελιδόνια, δεν έχουμε πια την ανάγκη του πάπα!

Δε μίλησα πάλι· περίμενα να κατακάσει μέσα του η φλόγα του Θεού.

Κάμωσιπ ώρα μέναμε έτσι αμίλητοι· ακούστηκε, για τρίτη φορά, η φωνή:

- Γιατί δε μιλάς, φράτε Λεόνε;

Ήσυχ ηταν τώρα η φωνή, γεμάτη συμπόνια.

- Περιμένω να κατακάσει μέσα σου η φλόγα του Θεού, αδερφέ Φραγκίσκο, αποκρίθηκα.

Ακούστηκε ανάμεσα από τα κλαριά το γέλιο του· χορούμενο, δροσερό, παιδίτικο.

- Πού να περιμένεις, φράτε Λεόνε! Όσο έχω κρέας και κόκαλα, η φλόγα αυτή δε θα πουκάσει· θα φάει τα κόκαλα και το κρέας· κι ύστερα θα φάει και την ψυχή, και τότε θα κατακάσει. Πού να περιμένεις το λοιπόν, φράτε Λεόνε! Νά, καπεβαίνο!

Αναμέρισε τα κλαδιά, καίβηκε· το πρόσωπό του ήταν γαλιννεμένο, έλαμπε.

- Μου φαίνεται, είπε, πως από σήμερα το προί άρχισα να καταλαβαίνω τη γλώσσα των πουλιών· άκουσες; Μιλούν κι αυτά για την αγάπη του Θεού.

έριξα σε λογισμούς· αγαπούσα μαζίς τη ζωή, το χορταράκι αυτό, και δεν ήθελα να το παρατήσω.

Βράδιαζε· κατακουρασμένοι κοντοστήκαμε στα στενά δρομάρια και ψάναμε πού να κοιμηθούμε. Ένα γεροντάκι ξυπόλυτο, με άσπρο σφηνιστό γενάκι, μας ακολουθούσε από κάποια απόσταση, τέλος μας ζήγωσε.

- Με συμπαιδάτε, είπε, φαίνεστε ξένοι και φτωχοί, σαν και μένα· δεν έχετε και σεις, σαν το Χριστό, πού να κλίνετε το κεφάλι· ελάτε μαζί μου.

- Ο Θεός σε στέλνει, έκαμε ο φραγκίσκος, οδήγα.

Μπήκαμε σε στενά βρώμικα δρομάρια, μερμήγκιαζε η φτωχολογιά, γυμνά παιδιά κυλιόντανε στις λάσπες, οι γυναίκες έπλεναν, μαγέρευαν στη μέση του δρόμου, οι άντρες κουκουβιστοί έπαιζαν ζάρια... Πήγαινε μπροστά το γεροντάκι βιαστικό, κι εμείς αμείλιτοι πίσω του.

Μια στιγμή έσκυψε ο φραγκίσκος στο αυτί μου:

- Ποιος να 'ναι, έκαμε· μπορεί να 'ναι κι ο Χριστός και μας λυπήθηκε.

- Μπορεί να 'ναι κι ο Πείρασμός, αποκρίθηκε· ας έκαμε το νου μας.

Φτάσαμε σ' ένα μεσογερμισμένο κόνι, με μια φαφδιάν αυλή κι ένα πινάδι στη μέση· τριγύρα στην αυλή μαυρολογούσαν ρημαγμένες κάμαρες χωρίς πόρτες, σα σπηλιές.

Το γεροντάκι σάβηκε· κοίταξε γύρα, μας έμπασε σε μίαν κάμαρα· άναψε το λυχνάρι.

- Εδώ, αδερφοί μου, είπε, θα περάσετε σε ασφάλεια τη νύχτα· καλασμένα η πολιτεία ετούτη, επικίνδυνη τη νύχτα· ο Θεός σάς λυπήθηκε.

- Ποιος είσαι, αδερφέ μου; ρώτησε ο φραγκίσκος κοιτάζοντας με προσοχή το γεροντάκι.

- Βρίσκονται εδώ δυο σκαμινιά κι ένα λαγίγι νερό, εξακολούθησε το γεροντάκι· τώρα θα σας φέρω και ψωμί κι ελιές, και τα λέμε. Φαίνεστε φτωχοί άνθρωποι και θεοφοβούμενοι· φτωχός κι εγώ και θεοφοβούμενος· έχουμε το λοιπόν πολλά να πούμε. Τώρα θα γυρίσω... είπε και χάθηκε στο σκοτάδι της αυλής.

Κοίταζε το φραγκίσκο:

- Δε μου αρέσει ο γέρος αυτός, είπα. Κάποιο κρυφό σκοπό έχει η καλοσύνη του.

- Το μάτι του είναι καθαρό, έκαμε ο φραγκίσκος· ας έχουμε εμπιστοσύνη στον άνθρωπο, φράτε Λεόντι!

Δυο ψάθες ήταν απλωμένες χάμω, από ένα σταυρωστό φεγγίτη αψηλά έμπαιναν λίγα αστέρια· είχε πια για καλά νυχτώσει.

Το γεροντάκι γύρισε με το ψωμί και τις ελιές· κρατούσε και λίγο ρόδια.

- Αδερφοί, είπε, στον τόπο μου εμείς λέμε: Λίγο πράμα και πολλή αγάπη! Καλώς ορίσατε!

Κάμαμε το σταυρό μας, αρχίσαμε να τρώμε· το γεροντάκι διπλογονάπασε στη γωνιά και μας κοίταζε.

Άμα 'ποφάγαμε κι ευχαριστήσαμε το Θεό, ο φραγκίσκος, πρστού να τον ρωτήσει το γεροντάκι, άρχισε να μιλάει:

- Είμαστε δυο φτωχοί αδερφοί, έχουμε κι άλλους αδερφούς, ζούμε δοξολογώντας το Θεό και ζητιανεύοντας. Δε θέμε να 'χουμε τίποτα· κι ήρθαμε εδώ, στην άγια πόλη, να ζητήσουμε από τον αντιπρόσωπο του Θεού ένα μεγάλο προνόμιο· το προνόμιο της τέλεις φτώκειας. Τώρα τα ξέρεις όλα, γεροντά μου· εξηολογηθήκαμε· η σειρά σου!

Το γεροντάκι έβριξε, φούκτωσε τα γένια του· κάμποση ώρα σάπιανε· τέλος άνοιξε το στόμα:

- Εξηολογηθήκατε, είπε, θα εξηολογηθώ κι εγώ· μάρτυς μου ο Θεός, θα πω την πάσα αλήθεια. Εγώ 'μαι Προβηγκιανός, από τους αληθινούς χριστιανούς, τους Καθάρους, θα 'χετε ακου· στά· αγαπάτε εσείς τη φτώχεια, κι εμείς την αγαπούμε· μα από·νω απ' όλα, αγαπούμε την αγνότητα, την παρθενιά, την καθαρό·τητα, γι' αυτό και μας λένε Καθάρους. Μισούμε την ύλη, την πδωνή, τη γυναίκα· στο σκαμνί όπου κάθεσε γυναίκα, εμείς δεν καθίζουμε· το ψωμί που το ζύμωσε γυναίκα, εμείς δεν το τρώμε. Δεν παντρευόμαστε, δε γεννούμε, δεν τρώμε κρέας, γιατί αρσενικό με θηλυκό εομίζουν και το γέννησαν. Δεν πίνουμε κρασί, δε κύνουμε αίμα, δε σκοτώνουμε, δεν πάμε στον πόλεμο. Δε θέμε τον κόσμο· άτιμος, ψεύτης, πόρνος, παγίδα του Πονηρού. Πώς είναι δυνατό να τον έπλασε ο Θεός;

Όχι, δεν είναι αυτός έργο του Θεού, είναι έργο του Διαβόλου· ο Θεός έπλασε μονάχα τον κόσμο τον πνεματικό· ο Διάβολος, τον κόσμο τον υλικό, όπου γκρεμίστηκε η ψυχή μας και πνίγεται... Να φύγουμε το λοιπόν από τον κόσμο αυτούτον να γλιτώσουμε· πώς; Ας είναι καλά ο αρχάγγελος ο Λυτρωτής, ο Θάνατος.

Ο γύρος του προσώπου του γέροντα φρεγγολούσε· συσπλιζε γύρα στο κεφάλι του ο αέρας. Ο Φραγκίσκος είχε κρύψει μέσα στις απαλές του το πρόσωπο κι άκουγε.

- Τι 'ναι ο Θάνατος; εξακολούθησε το γερωντάκι συνεπαρμένο· αρχάγγελος θυροκράτης· ο Θάνατος ανοίγει την πόρτα και μπαίνουμε στην αθανασία.

Ο Φραγκίσκος σπίκωσε το κεφάλι· μια στιγμή το πρόσωπό του σκοτείνιασε, σα να πέρασε από πάνω η φτερούγα του θανάτου.

- Γέροντα, είπε, συμπάθα με, μα, θαρρώ, πολλά καταφρονάς τον κόσμο. Ο κόσμος είναι παλαίστρα· ήρθαμε να παλέψουμε, να κάμουμε τη σάρκα πνέμα· και μονάχα σαν όλη γίνει πνέμα, ο κόσμος ετούτος πια δε μας χρειάζεται, κι ας έρθει τότε ο θάνατος· όχι πρωύτερα. Θεέ μου, πρέπει να παρακαλούμε το Θεό, Θεέ μου, δώσ' μας καιρό να εξηφανίσουμε τη σάρκα!

- Ο θάνατος μονάχα μπορεί να την εξαφανίσει, αντιμιλίωσε το γερωντάκι πεσματωμένο.

- Ποια τότε η αξία του ανθρώπου; έκαμε ο Φραγκίσκος· εμείς, εμείς, όχι ο θάνατος!

Σπρώχθηκε· ξεκρέμασε από τον τοίχο το λυχνάρι, το ζύγωσε στο πρόσωπο του γέρου.

- Ποιος είσαι; ρώτησε με αγωνία· τα λόγια σου μαυλίστικά, επικίνδυνα· έτσι μιλάει ο Πειρασμός· θα σηκωθεί να φύγω. Στάθηκε, μου 'νεψε:

- Σήκο, φράτε Λεόνε, να φύγουμε! Πού να πάμε; νύσταζα· δεν κούνησα.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπα, αυτό θα πει παλικαριά, να φεύγουμε; Ας μείνουμε· τη τον φοβάσαι, ασ' τον να λείι το δρόμο που πήρε κι αυτός να πάει στο Θεό. Πολλοί 'ναι οι δρόμοι.

Ο Φραγκίσκος, όρθιος στο κατώφλι, κοιτάζε έξω τη νύχτα· η βουή της πολιτείας είχε γαλινέψει, τ' άστρα κρέμουνταν από

νω από τη γης κι έτρεμαν· μια κουκουβάγια στέναζε απολά μέγιστα στα χαλάσματα.

Γύρισε, ανακάθισε στην ψέθα, ακούμπισε στον τοίχο.

- Πολλοί 'ναι οι δρόμοι, μουρμούρισε, πολλοί... Και σάπασε.

Ο γέρος σπρώχθηκε:

- Τα λόγια μου, είπε, μπήκαν από τ' αυτιά σας, θέτε δε θέτε θα οδοιπορήσουν μέσα σας, άργα, σίγουρα, ως να φτάσουν στην καρδιά σας· είπα το λόγο μου, έριξα το σπόρο μου, τα παρπατέρα του Θεού!

Είπε, κι αφανίστηκε μέσα στο σκοτάδι της αυλής.

Μείναμε μόνοι, σβήσαμε το λυχνάρι· κάμποση ώρα δε μιλούσαμε· εγώ έκλεισα τα μάτια να κοιμηθώ· μα ακούστηκε η φωνή του Φραγκίσκου, ήσυχη, γλυκιά, ελπιμένη:

- Φράτε Λεόνε, έχω εμπιστοσύνη στην καρδιά σου· μιλά!

- Καλή 'ναι η γης, αδερφέ Φραγκίσκο, αποκριθήκα, μπν ακούς το γέρο-Πειρασμό· θα 'θελα εγώ να ζήσω σε μια κελώνα το κορμί μου, να περάσω, όσο μπορώ πιο άργα, τη γης ετούτη, γιατί μου αρέσει. Συχώρεσέ με, Θεέ μου, καλή, περικόλη η Παράδεισο, μα η μικροδία της μυγδαλιάς την άνοιξη...

- Υπαγε οπίσω μου, Στανά! έκαμε ο Φραγκίσκος και μετακουνήθηκε· ανάμεσα σε δυο πειρασμούς έπεσε απόψε η ψυχή μου· κοιμήσου!

Άλλο που δεν ήθελα· έκλεισα τα μάτια και με άρπαξε ο ύπνος· το πρωί που ξύπνησα, είδα το Φραγκίσκο, γονατιστό απάνω στο κατώφλι, ν' αφουκράζεται, εκστατικός, τον κόσμο που ξυπνούσε.

VIII.

Ακόμα και τώρα, ύστερα από τόσα χρόνια, όταν αναλογίζομαι την άγια πόλη, ζαλίζομαι. Βλέπω ακόμα το Φραγκίσκο να κάθεται σ' ένα καμμένο σκαμνί, στην αντικάμαρα του πάπα, να περιμένει ν' ανοίξει η πόρτα να μπει. Μια μέρα, δυο, τρεις· από το πρωί ως το βράδυ, κι οι δυο μαζί, κουρασμένοι, πεντασμένοι, ξυπόλυτοι. Δεσποτάδες μπαινόβγαίνουν, λαμπροφορημένοι καρδινάλιοι, αρχόντισσες μεγάλες· κι ο Φραγκίσκος, στο ταπεινό σκαμνάκι του, προσεύχονται και περιμένει.

— Το Χριστό θα τον βλέπαμε πιο εύκολα, του 'χα την τρίτη μέρα αγανακτισμένος.

— Μακριά πολύ, μου αποκρίθηκε, ψηλά πολύ το πρόσωπο του πάπα· τρεις μέρες ανφορίζουμε· αύριο θα τον αντικρίσουμε· είδα όνειρο· υπομονή, φράτε Λεόνε!

Κι αλήθεια, την τέταρτη μέρα, το παπαδόπουλο ο πορτάφης μας έγνεψε, η φαρδιά πόρτα άνοιξε· ο Φραγκίσκος έκαμε το σταυρό του, κοντοκρατήθηκε μια στιγμή, κουφονογάπησε.

— Κουράγιο, αδερφέ Φραγκίσκο, του 'χα σιγά· μην ξεχνάς, ο Χριστός σε στέλνει· μην τρέμεις.

— Δεν τρέμω, φράτε Λεόνε, μουρμούρισε και δρασκελίσε αποφασιστικά το κατώφλι.

Χρυσουτόλιστη στενόμακρη σάλα, στους τοίχους ζωγραφισμένα τα πάθα του Χριστού, δεξιά και αριστερά αγάλματα, οι δώδεκα Απόστολοι στο βάθος, σε απλό έθρονο, ένας βαρύς γέροντας, κι είχε το κεφάλι ακουμπισμένο στην απαλάμη, με σφαλιχτά τα μάτια, συλλογισμένος. Δε θα μας άκουσε που μιλάγαμε, δεν κουνήθηκε. Εγώ στάθηκα πλάι στην πόρτα, δεν προ-ώρεσα· ο Φραγκίσκος προχώρησε τρέμοντας, ζήγωσε στο έθρονο, γονάτισε κι ακούμπησε το μέτωπό του χάρω.

Κάμποση ώρα σιωπή· ακούγαμε την ανάσα του γέροντα βα-

ριά, αγκουσεμένα, σα να στένιζε· κοιμόταν, προσεύχονταν για κι είχε μεσόκλειστα τα μάτια και μας κρυφοκοιτούσε. Σαν ένα επικίνδυνο θείο μού φάνηκε, που έκανε πως κοιμόταν και ξάφνου θα χιμούσε απάνω μας.

— Πάτερ άγιε... ακούστηκε τότε σιγαλινή, παρακαλεστική η φωνή του Φραγκίσκου. Πάτερ άγιε...

Ο πάπας ανασήκωσε αγάλα το κεφάλι, κοίταξε χάρω, τον είδε· έπαιξαν τα ρουθούνια του.

— Τι βρώμα είναι ετούτη, έκαμε και τα φρύδια του ανεβόκατέβηκαν όλο θυμό· η κουρέλια· Τι ξηπαλυσία! Ποιος είσαι;

Ο Φραγκίσκος με το πρόσωπο κατάκαμα:

— Ένας ταπεινός δούλος του Θεού από την Ασίζη, πάτερ άγιε, αποκρίθηκε.

— Από ποιο κοιροστάσι βγήκες; Τέτοια θαρρείς πως είναι η μυροδιά της Παράδεισος; Δεν πλύθηκες, δεν ντύθηκες, να παρουνισαίς μπροστά μου, Τι θες;

Ο Φραγκίσκος είχε καταγράψει στο νου του, όλες ετούτες τις νύκτες που δεν μπορούσε να κοιμηθεί, τι να πει στον πάπα· όλο το λόγο που θα 'βγαζε τον είχε αρμολογήσει μέσα του με πολλή τέχνη, αρχή, μέση, τέλος· μην μπας και θαρρέψει ο πάπας πως δεν ξέρει τι του γίνεται· μια ώρα που βρέθηκε μπροστά στον ίσκιό του Θεού, τα 'χασε· άνοιξε δυο τρεις φορές τα στόμα του, δεν μπόρεσε να βγάλει ανθρώπινη λαλιά, μπεμπέρισε σαν αρνί.

Ο πάπας μάζεψε τα φρύδια:

— Δεν μπορείς να μιλήσεις; Μίλα, τι θέλεις;

— Ήρθα να πέσω στα πόδια σου, πάτερ άγιε, και να σου ζητήσω μια χάρη.

— Τι χάρη;

— Ένα προνόμιο.

— Προνόμιο, εσύ; Τι προνόμιο;

— Το προνόμιο της τέλεις φτώκειας, πάτερ άγιε.

— Πολλά ζητάς!

— Θέλουμε μερικοί αδερφοί να παντρευτούμε τη φτώχεια· κι ήρθαμε να βλογήσεις το γάμο μας, πάτερ άγιε· και να μας δώσεις την άδεια να κηρύχνουμε.

— Να κηρύχνετε τι;

- Την τέλεια φτώχεια, την τέλεια Υπακοή, την τέλεια Αγάπη.
- Δεν έχουμε την ανάγκη σας· αυτά τα κερύκλαια κι εμείς πήγαν στην ευχή του Θεού!

Ο φραγκίσκος ξεκόλλησε το πρόσωπό του από τη γης, πετάχτηκε απάνω:

- Πάτερ άγιε, είπα τώρα με σταθερή φωνή, συμπάθα με, δε φεύγω· με πρόσταξε ο Θεός να 'ρθω να σου μιλήσω, ήρθα· πα-
ρακαλώ σε, άκουσέ με· Είμαστε φτωχοί, κουρελιήδες, ανήμα-
τοι· περνούμε στους δρόμους και μας ρίχνουν πέτρες και
λεμονόκουπες· κι ο λαός πετιέται από τα σπύρια του κι από τ'
αργαστήρια και μας γιουκαΐζει· να πώς, δόξα να 'χει ο Θεός,
άρχισε η πορεία μας· όμοια δεν ξεκινάει πάντα απάνω στη γης
κάθε μεγάλη Ελπίδα· Έχουμε τα θάρρη μας στη φτώχεια μας
και στην αγραμματοσύνη και στην καρδιά μας που πήρε φω-
τιά. Όταν κίνησα να σε βρω, πάτερ άγιε, είχα καθαρά κατα-
στρώσει στο νου μου τι και τι θα σου αραιώσω, για να σε κά-
μω να πεις το ναι και να πατήσεις τη βούλα σου· μα τώρα όλα
τα ξεχασ· σε κοιτάζω και πίσω σου βλέπω το Σταυρωμένο και
πίσω από το Σταυρωμένο την Ανάσταση του Χριστού και πίσω
από την Ανάσταση του Χριστού την ανάσταση και του έρμου,
πανιέρ· μου κόσμου. Τι χαρά είναι ετούτη, πάτερ άγιε; Πώς να
μπιν τα σαστίσει ο νους του ανθρώπου; Τα σάστια· δεν ξέρω
από πού ν' αρχίσω, ποια η αρχή, ποια η μέση, ποιο το τέλος.
Όλα είναι ένα, ένας στεναγμός είναι όλα· πάτερ άγιε, ένας χο-
ρός, μια μεγάλη ανέλπιδη, πανέλπιδη κραυγή. Αχ, να με άφη-
νες, πάτερ άγιε, να τραγουδήσω, για να μπορέσω να σου πω τι
ζητώ από σένα!

Από τη γωνιά που στέκουν, θεωρώσα κι άκουγα το φρα-
γκίσκο κι έρεμα· τα πόδια του σάλευαν ανυπόμονα, τρικυμι-
σμένα, ρίχνουνταν ένα βήμα δεξιά, ρίχνουνταν ένα βήμα ζερ-
βά, τότε αργά, τότε βίαια, σαν τους καλούς χορευτάδες που
σχοχορεύουν μυστικά προσού να ριχτούν αλάκροι στην άγια
ζάλη του χορού. Σίγουρα το πνέμα του Θεού τον στριφογύρι-
ζε· τώρα θα χτυπούσε τα παλαμάκια και θα 'πιανε το χορό, κι ο
πάπας θα μας έδωχνε.

Και νά, εκεί που το στοκάζουν, ο φραγκίσκος σήκωσε
τα χέρια:

- Μου 'ρχεται, πάτερ άγιε, και μη προς κακοφάνισμό σου,
να σ'άρω μια παραχακτικά φωνή, να χτυπήσω τα παλαμάκια
κι ν' αρχίσω να χορεύω. Από πάνω μου, από κάτω μου, δεξιά,
αριστερά μου, φυσάει ο Θεός, και σαν το ξερό πλατανόφυλλο με
στρουφίζει!

Ζυγώσα σιγά:

- φραγκίσκο, αδερφέ μου, μουρμούρισα, βρίσκεσαι ομπρός
στον πάπα· δεν έχεις σέβας;

- Βρίσκουμαι ομπρός στο Θεό, αποκρίθηκε αυτός δυνατά,
ποιός άλλος θές να τον ζυγώσω παρά χορεύοντας και τραγου-
δώντας; Κάμε τόπο· θα χορέψω!

Ανάγυρε το κεφάλι, τέντωσε τα μπράτσια του δεξιά ζερβά,
ηρόβαλε το ένα πόδι, ύστερα το άλλο, λύγισε τα γόνατα, τινά-
χτη-κε απάνω, τα ξανάλυνσε, κουκούβισε ως χάμω, κι ευθύς
ως άγγι-ξε τη γης, πήρε φόρα και πήδηξε στον αέρα, με ανοι-
χτά δεξιά-ζερβα τα μπράτσια, κι ήταν θαρρείς ένας σταυρωμένος
που χορεύει.

Έπεσα στα πόδια του πάπα:

- Πάτερ άγιε, συχώρεσέ τον· μέθυσε από Θεό και δεν ξέρει
πού βρίσκεται· πάντα του χορεύει, όταν προσεύχεται.

Ο πάπας τινάχτηκε από το θρόνο του, με βίαια ανακρατώ-
ντας τη μάντιλα· τον έπιασε από τον ώμο:

- Φτάνει! του φώναξε· ο Θεός δεν είναι κρασί να μεθάς, άε
στις ταβέρνες να χορεύεις.

Ο φραγκίσκος σταμάτησε, ακούμπησε στον τοίχο λαχανια-
σμένος· κοίταξε γύρω του, συνήφερε.

- Φεύγ' πρόσταξε ο πάπας κι άπλωσε το χέρι να χτυπή· σεί
το καμπανάκι να 'ρθει ο θυροκράτης.

Μα ο φραγκίσκος, γαληνεμένος πια, ξεκόρμιζε από τον τοίχο.

- Κάμε υπομονή, άγιε πάτερ· θέλω, μα δεν πρέπει να φύγω·
έχω ακόμα ένα λόγο να σου πω· χτες τη νύχτα είδα όνειρο...

- Όνειρο; Έχω μεγάλες έγνοιες, καλόγερε, κρατώ στους
ώμους μου την οικομένη, δεν έχω καιρό ν' ακούω όνειράτα.

- Προσκυνώ την αγιότητα σου, πάτερ άγιε, τ' όνειρο ετούτο
μπορεί να 'ναι μίνιμα τ' ουρανού· μεγάλη μαντατοφόρα του
Θεού είναι η νύχτα· καταδέξου να το ακούσεις.

- Μεγάλη μαντατοφόρα του Θεού είναι η νύχτα· λέγε, είπα

ο πάπας και κάθισε πάλι στο θρόνο του συλλογισμένος.

- Μου φάνηκε, πάτερ άγιε, πως στέκουμαι σ' ένα αψηλά έρμημο βράχο και κοιτάζω την εκκλησιά του Λατερανού, που 'ναι μάνη όλων των εκκλησιών' κι εκεί που την κοιτάζω, την είδα ξάφνου να τρεκλίζει, το καμπαναριό της να γέρνει κι οι τοίχοι να ραίζουν' κι άκουσα φωνή στον αέρα: «Φραγκίσκο, βόηθα!»

Ο πάπας αρπάχτηκε από τα βραχιόνια του θρόνου, έγερσε με ορμή το απανωτόκορμι, σα να 'θελε να χιμίζει στο φραγκίσκο' η φωνή του ακούστηκε τραχιά, λαχανιασμένη:

- Κι ύστερα; Ύστερα; Μην σταματάς!

- Δεν είδα τίποτ' άλλο, πάτερ άγιε' έφανε τ' όνειρο, ξύπνησα.

Ο πάπας μ' ένα σάλτο κατέβηκε από το θρόνο, έσκυψε, άρπαξε το φραγκίσκο από το σβέρκο:

- Μην κρύβεις το πρόσωπο! πρόσταξε' σήκωσε το πρόσωπο να σε δω!

- Ντρέπομαι, πάτερ άγιε, είμαι ένα σκουλήκι.

- Βγάλε την κουκούλα, σήκωσε το πρόσωπο να σε δω! πρόσταξε πάλι.

- Να με, πάτερ άγιε, έκαμε ο φραγκίσκος και κατέβασε την κουκούλα και φάνηκε το πρόσωπό του.

Μια ακτίδα ήλιου μπήκε από το παράθυρο κι έπεσε απάνω στο πρόσωπο του φραγκίσκου' φωτίστηκαν τα μαρμαίνα μάγουλά του, το μαρμαίνο στόμα, τα βουρκομένα μεγάλα μάτια.

Ο πάπας έσυρε φωνή:

- Εσύ! φώναξε, εσύ! Όχι, όχι, δεν το δέχουμαι! Πότε είδες τ' όνειρο;

Τα ξημερώματα.

- Κι εγώ, βρουκλήθηκε ο πάπας, κι εγώ τα ξημερώματα.

Πήγε στο παράθυρο, το άνοιξε, πλαντούσε' χιμήξε μέσα η βουή της πολιτείας' το 'κλείσε πάλι.

Γύρισε γοργοπατώντας στο φραγκίσκο, τον τίναξε από τον ώμο.

- Είδες ποτέ σου εσύ το Θεό; τον ρώτησε με θυμό και καταφρόνια.

- Συκώρεσέ με, πάτερ άγιε, ναι, χτες τη νύχτα.

- Σου μίλησε;

- Όλη τη νύχτα μείναμε μαζί και δε μιλούσαμε. Κάπου κάπου μονάχα, Του 'λεγα: «Πατέρα!» κι Αυτός μου αποκρινό-ταν: «Παιδί μου!» Τίποτ' άλλο! Τα ξημερώματα είδα τ' όνειρο.

Ο πάπας, σκυμμένος, έρευνούσε ακόρταγα, με ταραχιά, το ηρώσιπο του φραγκίσκου.

- Άβυσσος οι βουλές του Υψίστου, άβυσσος... Σήμερα τα ξημερώματα, όταν έφανε τ' όνειρο από σένα, καλόγερε, ήρθε και με βρήκε. Είδα κι εγώ την εκκλησιά να γέρνει να γκρεμιστεί... Μα είδα ακόμα κι άλλα, που εσύ, καλόγερε, δεν τα 'δες. Ένας καλόγερος κουρελής, ασκηματούρης...

Αγκομακούσε, σόπασε.

- Όχι, όχι! βρουκλήθηκε σε λίγο, ντροπή μεγάλη! Δε φάνηκε λοιπόν ο πάπας; Δεν είμαι εγώ που κρατώ τα δυο κλειδιά που ανοίγουν τον ουρανό και τη γης; Κύριε, γιατί με αδικείς; Δεν είμαι εγώ που εξόντωσα τους άνομους, άγριους αρετικούς, τους Καθαρούς, και ξαναστύλωσα την πίστη στην Προβηγκία; Δεν ξηπάτωσα την κολασμένη σφηκαφολιά, την πόλη του Κω-σταντίνου, και δεν κουβάλησα τ' αμύθητα πλούτη της χρυσάφι, δολματικές, κονίσματα, κερρόγραφα, σκλάβους και σκλάβες- στην αυλή Σου; Δεν κάρφωσα το σταυρό σε όλα τα κάστρα της Ιταλίας; Δε μάκουμαι να ξεσκώσω τη χριστιανούνη να λευτερώσει τον άγιο τάφο Σου; Γιατί λοιπόν δε μ' έκραξες εμένα; Μόνο ήρθε ένας κουρελής, ασκηματούρης καλόγερος, έβαλε τη ράχη του στους τοίχους της εκκλησιάς που έγερναν να γκρεμιστούν και τη στύλωσε.

Φούχτωσε πάλι από το σβέρκο το φραγκίσκο, τον βολόουσε με ως το παράθυρο, στο φως' του αναποδόγυρισε το κεφάλι, έσκυψε απάνω του, αλαριασμένος.

- Μπας κι είσαι εσύ; έκαμε' έμοιαζε του κουρελή καλόγερου το πρόσωπο με το πρόσωπό σου! Εσύ το λοιπόν θα σώσεις την Εκκλησιά; Δεν το δέχουμαι! Κύριε, είμαι ο ίσκιος Σου απάνω στη γης, μη με ντροπιάσεις!

Τίναξε βίαια το κεφάλι του φραγκίσκου, άπλωσε το μπράτσο κατά την πόρτα:

- Φεύγα!

- Πάτερ άγιε, έκαμε ο φραγκίσκος, μια φρονή μέσα μου σηκώνεται: «Μη φόγγεις!»

- Είναι η φρονιά σου Σατανά, αντίφαση!

- Είναι η φρονιά του Χριστού, πάτερ άγιε, τη γνωρίζω. «Μη φύγεις! με προστάζει» άνοιξε την καρδιά σου στον αναπρόσωπό μου απάνω στη γης· είναι το σπλάχνο του γεμάτο έλεος, θα σ' ελεήσει.»

Ο πάπας έσκυψε το κεφάλι, γύρισε αργολιπόντος και κάθισε στο θρόνο του· απάνω από το βαρύ κεφάλι του έλαμπαν, ζωγραφισμένα αψηλά στο θρόνο, δυο γιγάντια κλειδιά, το ένα χρυσό, το άλλο σσημένο.

- Λέγε, είπε κι είχε μαλακώσει τώρα η φωνή του, δεν μπορώ ακόμα να βγάλω κρίση· τι θέλεις; Σε ακούω.

- Δεν ξέρω τι να πω, πάτερ άγιε, από πού ν' αρχίσω, πώς ν' απιθώσω την καρδιά μου κάτω από τις άγιες σου πατούσες. Είμαι ο καρναγκίσκος του Θεού, πιδώ και χορεύω και τραγουδώ για να κάμω μια σιγνή το σκελί Του να γελάσει. Τίποτ' άλλο δεν είμαι, τίποτ' άλλο δεν είμαι άξιος να κάμω· δώσ' μου την άδεια, πάτερ άγιε, να τραγουδώ σε χώρες και κοριά και να χορεύω. Και να 'μαι κουρελός και ξεπόλυτος και να μην έχω να φάω.

- Γιατί η τόση σου λακτάρα να κερώνεις;

- Γιατί, πάτερ άγιε, νιώθω φτάσαμε στην άκρη της αβύσσου· δώσ' μου την άδεια να φωνάζω: Γκερμιζόμαστε! Τίποτ' άλλο δε ζητώ· να φωνάζω: Γκερμιζόμαστε!

- Με την κρουγή αυτή, καλόγερε, θαρρείς θα σώσεις την Εκκλησία;

- Κύριε ελέησον! Τι 'μαι εγώ, να σώσω την Εκκλησία; Δεν είναι ο πάπας, δεν είναι οι καρδινάλιοι κι οι δεσποτάδες, δεν είναι ο Χριστός να τη διαφεντέφουν; Εγώ, το ξέρεις, ένα μονάχα ζητώ: να φωνάζω: Γκερμιζόμαστε!

Έβγαλε από τον κόρφο του τον Κάνονα, που μου 'χε υποδείξει κι έγγραφα· σούρθηκε στα πόδια του θρόνου:

- Στα πόδια του θρόνου σου, πάτερ άγιε, απιθώνω τον Κάνονα τούτον, που θα κυβερνάει τους αδερφούς μου και μένα· καπδέξου να πατήσεις απάνω του την άγια σου βούλα.

Ο πάπας κάρφωσε τα μάτια του στο φραγκίσκο.

- φραγκίσκο της Ασιζης, είπε αργά, βαριά, σα να τον ξόριζε, φραγκίσκο της Ασιζης, ξεκρίνω γύρα από το πρόσωπό σου

φλόγες· είναι οι φλόγες της Κόλασης, είναι οι φλόγες της Παράδεισος; Δεν έχω εμπιστοσύνη στους αλαφοσκιστους που ζιτούν τ' αδύνατα, την τέλεια αγάπη, την τέλεια παρθενιά, την τέλεια φτώχεια. Γιατί ζητάς να ξεπεράσεις τον άνθρωπο; Γιατί το μιάς να θες να φτάσεις όπου μονάχα ο Χριστός έφτασε και στέκεται ολομόναχος; Μεγάλη αναίδει! Το νου σου, φραγκίσκο της Ασιζης· το αληθινό πρόσωπο του Σατανά είναι η αλαζονεία. Ποιος σου λέει πως δεν είναι ο Σατανάς που σε σιφρώνκει να μπεις μπροστά απ' όλους και να κερώνεις τ' αδύνατα;

Ο φραγκίσκος χαμήλωσε το κεφάλι με ταπεινοσύνη:

- Πάτερ άγιε, είπε, δώσ' μου την άδεια να μιλήσω με παρβολές.

- Αναίδεια και τούτη! βρουχίθηκε ο πάπας· έτσι μιλούσε ο Χριστός.

- Συκώρεσέ με, πάτερ άγιε, δεν μπορώ αλλιώς· χωρίς να το θέλω, ο στοχασμός, κι όχι μονάχα ο στοχασμός, παρά κι η πιο μεγάλη ελπίδα, κι η πιο μεγάλη απελπισία, όταν απομένει πο- λύν καιρό μέσα μου, γίνεται παρμύθη. Αν σκίσεις την καρδιά μου, πάτερ άγιε, δε θα βρεις παρά το κορό και το παρμύθη· τίποτ' άλλο.

Σταύρωσε τα χέρια του, σάπασε· ο πάπας τον κοίταζε αμίλητος.

Περίμενε ο φραγκίσκος τη φωνή· μα αυτός σάπαινε, Σηκώσε ο φραγκίσκος το κεφάλι του:

- Να μιλήσω, πάτερ άγιε;

- Σε ακούω.

- Όταν, στην καρδιά του χειμόνα, η μυγδαλιά σκεπάστηκε από ανθούς, όλα τα δέντρα γύρα πήραν να την προγκούν· «τι φαντασμένη, έλεγαν, η αναίδει! θαρρεί πως έτσι θα φέρει την άνοιξη!» Κι η μυγδαλιά ντράπηκε, κοκκίνισαν τ' άνθη της. «Συμπαθάτε με, αδερφές μου, είπε, ορκίζομαι δεν το 'θελα'· μια ξαφνικά ένιωσα ένα ζεστό ανοιξιάτικο αεράκι στην καρδιά μου.»

Ο πάπας τώρα δεν κρατήθηκε, πετάχτηκε απάνω.

- Φιάνει φρόναξε· δεν έχει όρια η αλαζονεία σου κι η ταπεινοσύνη· μέσα σου ο Θεός κι ο Σατανάς παλεύουν, και το ξέρεις.

- Το ξέρω, πάτερ άγιε, γι' αυτό κι ήρθα να σου ζητήσω σωτηρία! άπλωσε το χέρι σου, βόηθα! Δεν είσαι η κεφαλή της χριστιανοσύνης; Δεν είμαι μια ψυχή που κινυνεύει; Βόηθα!

- Θα μιλήσω με το Θεό και θα πάρω απόφαση! άε στο καλό!

Έπιασε μπροστά ο φραγκίσκος, προσκύνισε και πτωχολομώντας βγήκε από την πόρτα κι εγώ ξοπίσω του.

Πήραμε τους δρόμους, περπατούσαμε ανέμελα, σα μεθυσμένοι. Άνοιξαν και μάξεναν οι δρόμοι σα φουσαρμόνικες, τα σπιτικά κουνούνταν, έγερναν τα καμπαναριά, ο αγέρας γέμισε άσπρες φτερούγες! απλώναμε τα μπράτσα, σα να κολιμπούσαμε, για να περάσουμε. Κάθε τόσο μας φαινότανταν πως κάποιος μας έκραζε με τ' όνομά μας! σπρεφόμασε να δούμε, κανένας. Οι κυράδες περνούσαν από μπρος μας, φρεγάδες με κάρνα τα πανιά, και φυσούσε άνεμος πρώτος! ακούγαμε πίσω μας μια θάλασσα από ανθρώπους, από ταβέρνες, από αλόγια που κλινιτρούσαν. Κρέμουνταν στα παράθυρα μεγάλα μαύρα σταφύλια, μια χιλιάχρονη κληματαριά ήταν η γριά εκκλησιά του Λατερανού, έριχνε τους αηλοκαμούς της, σγκάλιαζε πόρτες, παράθυρα, μπαλκόνια, αλάκερη την πολιτεία και χάνουσαν κατάκαρη στον ουρανό.

Φτιάσαμε στον ποταμό, καβέβηκαμε στον όχτιο, βουτήξαμε τα πρόσωπά μας στο νερό, δροσιστικάμε! σπερεώθηκε το μυαλό μας, σπερεώθηκε ο κόσμος! αφανίστηκαν τα σταφύλια. Στράφηκε ο φραγκίσκος και με κοίταξε ξαφνιασμένος, σα να μ' έβλεπε για πρώτη φορά.

- Ποιος είσαι, μου κάνει αντίσυχος.

Μα ευτύς συνήφερε, έπιασε στην αγκαλιά μου:

- Συχώρεσέ με, φράτε Λεόνε, βλέπω τα πάντα για πρώτη φορά! τι 'ναι ετούτη η βουή που μας περιτριγυρίζει; Ετούτη η βουή είναι η πολιτεία; Η Ρώμη; Πού 'ναι οι Απόστολοι, που 'ναι ο Χριστός; Πάμε να φύγουμε!

Κοίταξε γύρα, χαμήλωσε τη φωνή του.

- Τον άκουσες; Ήσουν εκεί, τον άκουσες! τι φρόνημα που μιλούσε, τι νοικοκυριάτικα, τι οίγουρα! Όποιος τον ακλουθάει, πιστέ δε θα καθεί! μίπε και ποτέ θα πηδήξει απάνω από τη λάσπη του ανθρώπου! κι εμείς, φράτε Λεόνε, ποιος είναι ο σκο-

πός μας; Να πηδίζουμε απάνω από τη λάσπη του ανθρώπου!

- Μπορούμε, αποκόπιστα να ρωτήσω -μα ευτύς μετάνιωσα.
- Τι είπες; έκαμε ο φραγκίσκος και στάθηκε. Ζάρωσα.
- Τίποτα, αδερφέ φραγκίσκο! δε μίλησα εγώ! μίλησε μέσα μου ο Πειρασμός.

Ο φραγκίσκος χαμογέλασε με πίκρα:

- Ως τότε φράτε Λεόνε, θα μιλάει μέσα σου ο Πειρασμός;
- Ως να πεθάνω, αδερφέ φραγκίσκο! θα πεθάνει κι αυτός μαζί μου.

- Έχε εμπιστοσύνη στην ψυχή του ανθρώπου, φράτε Λεόνε, και μην ακούς τους φρόνιμους! μην ακούς τους φρόνιμους, φράτε Λεόνε! η ψυχή μπορεί τ' αδύνατα.

Περπατούσε γρήγορα τον όχτιον όχτιο, τα πόδια του τσαλαβουτούσαν στη λάσπη του ποταμού. Απότομα στάθηκε, με περιμένε. Απίθωσε βαριά το χέρι του στον ώμο μου.

- Φράτε Λεόνε, άνοιξε το μυαλό σου, κάρταζε στο μυαλό σου το λόγο που θα σου πω: Το κορμί του ανθρώπου είναι το τόξο, ο Θεός είναι ο τoξότης κι η ψυχή η σαίτα. Κατάλαβες;

- Κατάλαβα και δεν κατάλαβα, αδερφέ φραγκίσκο! τι θες να πεις; Χαμήλωσε το στοχασμό σου, να μπορέσει ο νους μου να τον φτάσει.

- Ετούτο θέλω να πω, φράτε Λεόνε: Τριών λογίων είναι η προσευχή:

»Η πρώτη: Θεέ μου, τέντωσέ με, αλλιώς θα σαπίσω.

»Η δεύτερη: Θεέ μου, μη με παρατεντώσεις, θα σπάσω.

»Η τρίτη: Παρατεντώσέ με, κι ας σπάσω!

»Παρατεντώσέ με κι ας σπάσω! Να η προσευχή η δικιά μας, φράτε Λεόνε! Τριών λογίων είναι οι προσευχές, τριών λογίων κι οι άνθρωποι. Βαλ' το καλά στο νου σου και μην τρέμεις! πόσες φορές σου το 'ωσ πει; Σου το ξαναλέω: και τώρα ακόμα έχεις καιρό να φύγεις, να γλιτώσεις, να μη σπάσεις!

Έσκυψα, άρπαξα το χέρι του φραγκίσκου, το φίλησα.

- Παρατεντώσέ με, αδερφέ φραγκίσκο, είπα, κι ας σπάσω!

Κάμποση ώρα προχωρούσαμε αμίλητοι! πατούσα το πόδι μου απάνω στ' ανάγρια του φραγκίσκου και χαίρουμουν! μα συνάμα κι έτρεμα που ακολουθούσα, εγώ ο ανάξιος, τον άνθρωπο ετούτον, το κλωμό, τον επικίνδυνο, που παρακαλούσε

το Θεό να τον παρατεντώσει κι ας σπάσει' τι να κάμω; Τον παρακαλούσα κι εγώ' μα ο Φραγκίσκος αγάλλουνταν κι εγώ έτρεμα. Μου λέει να φύγω' πώς να φύγω; Πολύ γλυκός είναι ο άρτος των αγγέλων που με ταΐζει' θυμούνται ένα βράδυ που οι αδερφοί μουρμούριζαν γιατί πεινούσαν, ο Φραγκίσκος μαζέψα τα φρούδια του, θυμωσε: «Πεινάτε, είπε, γιατί προστά σας είναι, μεγάλος σα μιλόπιετρα, ο άρτος των αγγέλων και δεν τον βλέπετε' δεν τον βλέπετε και δεν απλώνετε το χέρι να κόψετε μια φέτα να φάτε και να μην πεινάσετε πια στον αιώνα!»

Άξαφνα, πίσω μας, μια γυνώριμη φωνή.

— Αδερφέ Φραγκίσκο! Αδερφέ Φραγκίσκο!

Στραφήκαμε' ένας καλόντερος έτρεξε αγκομαχώνοντας να μας φτάσει.

— Ο παπα Σίλβεστρος! Ξεφώνισε ο Φραγκίσκος κι έδραμε να τον καλωσορίσει. Τι γυρεύεις εδώ; Γιατί παράτησες τα πρόβατά μου;

Τον έσιγγνε στην αγκαλιά του και τον ρωτούσε' κι αισιός, λαχανιασμένος, άρχισε να μιλάει κοντανασαίνοντας και να κλαίει:

— Κακά μαντάτα, αδερφέ Φραγκίσκο! Όσο βρίσκουσιν μαζί μας, ο Πειρασμός περιτριγυρίζει το μοναχί μας, έτρίζει τα δόντια του, ούρλιαζε' μα δεν τολμούσε να πιδήξει το φράχτη και να μπει' σαρμίζονταν το κνώτο σου, αδερφέ Φραγκίσκο, κι έτρεμε' τώρα που έφυγες...

— Πιόνηξ το φράχτη, μπήκε;

— Πιόνηξ το φράχτη, αδερφέ Φραγκίσκο, μπήκε' έσκυψε στο αυτί του Σαμπάτινο, του Άγγελου, του Ρουφίνου, έπεψε απάνω σε άλλους αδερφούς, εκεί που κοιμούνταν κι ήταν αρρούρηπι η ψυχή τους, και τους μιλούσε για τα μαλακά κρεβάτια, για τα φαγά, για τις γυναίκες... Και το προφ' έστινούσαν οι αδερφοί ακουαυμένοι, κατασούφηδες, και δίχως αυτά κι σφορμή αγουρομιλούσαν ο ένας στον άλλο και καβγάδιζαν. Πολλές φορές πίνονταν και στα χέρια, κι εγώ του κάκου έμπαينا στη μέση και φώναζα: «Ομόνοια, αδερφοί, ομόνοια! Δε φροβάστε το Θεό; Δεν ντρέπεστε το Φραγκίσκο; Ανάμεσά μας βρίσκεται και μας θοράει και μας ακούει!» Μα πού να με ακούσουν! «Πεινούμε! φώναζε ο Σαμπάτινο' νηστικό φροκάδι δε χορεύει, έτσι να του

ητες, θέμε να φάμε! Να φάμε!» Τους είχε γραπώσει ο Πειρασμός από την κοιλιά και τους τραβούσε στην Κόλαση.

— Κι ο Βερνάρδος κι ο Πέτρος; ρώτησε ο Φραγκίσκος με αγωνία.

— Αυτοί, ξεμοναχισμένοι, πάντα μαζί, προσεύχονται.

— Κι ο Ηλίας;

— Αυτός θέλει ν' αλλάξει τον Κανόνα σου, αδερφέ Φραγκίσκο! πολλά συστηρός του φαίνεται, πολλά απάνθρωπος, βαριά νύχι, λέει, η τέλεια φτώχεια, δεν μπορεί, λέει, να φτάσει η φτώχεια του ανθρώπου την τέλεια Αγίατη μήτε την τέλεια Αγνότητα' ημει κι έρχεται, μιλάει, κρυφομιλάει, τη νύχτα έχει γραμματικό του τον Αντώνιο και γράφει τον καινούριο Κανόνα. Έχει τριανούς σκοπούς στο νου του, θα χύσει, λέει, εκκλησιές, μοναστήρια, πανεπιστήμια, θα πέμψι ιεραπόστολους ως τα πέρα της γης, να κυριεύουν τον κόσμο' πρέπει, λέει, ο κόσμος να μιλάει κουκούλα κι έτσι να παρουσιαστεί στο Θεό!

Ο Φραγκίσκος ανασπένναξε:

— Τι έχεις ακόμα να πεις, αδερφέ Σίλβεστρο; Μη με λυπάσαι, λέγε.

— Ο Καπέλας σήκοσε κι αυτός δικό του λόβαρα' πολλά μαλακό βρίσκει αυτός τον Κανόνα σου' και θέλει να 'ρθει κι αυτός εδώ στη Ρώμη, να πάρει την άδεια από τον πάπα να κάμει δικό του τάγμα. Μια φροά, λέει, το χρόνο να τρώμε κρέας, το μήνα' όλο τον άλλο χρόνο, νερό μονάχα και πίτουρα' και μόνο την Κυριακή να ρίχνουμε μέσα και λίγο αλάτι. Κι έπειτα να μη μιλούμε, λέει, αναμεταξύ μας, γιατί κι η κουβέντα είναι πολυτέλεια' να μιλούμε μονάχα στο Θεό. Πέταξε το πρόσνο καπέλο του με την κόκκινη κορδέλα' το λακπάτισε με λύσσα. «Οχι, φώναξε, καπέλο, μίπε κουκούλα' να περπατούμε κειμόνα καλοκαίρι ξεσκουφιστοί.»

— Λέγε ακόμα, λέγε ακόμα, αδερφέ Σίλβεστρο, έκαμε ο Φραγκίσκος' ετούτες είναι οι μεγαλύτερες πληγές, χτύπιδ

— Καινούριοι αδερφοί ολοένα καταφτάνουν, αδερφέ Φραγκίσκο, γραμματισμένοι, έξιπνοι, κρατούν κοντρές περιγραμνές, γράφουν, διαβάζουν, βγάζουν λόγους στην εκκλησιά, φρούν απάλοτα ράσα και πέτσονα σαντάλα, μας κοιτάζουν και γελούν. Κι εμείς οι παλιοί αδερφοί σου, πού να σπκόσουμε κεφάλι! Δεν έχουμε δύναμη, αδερφέ Φραγκίσκο, μας λείπει

και συ, πός ν' αντισταθούμε; Σκορπίσαμε. Δυο από τους νέους αδερφούς, μια βραδιά, ξενοκοιμήθηκαν. «Πού γυρίζετε τη νύχτα;» τους ρώτησε το πρωί που ήρθαν κατακουρασμένοι, ξεπνευμένοι. Δεν ήθελαν ν' αποκριθούν, μα έβγαζαν μίαν παράξενη δριμιά μυροδιά κι ο αδερφός Βερνάρδος λιποθύμησε.

Ο Φραγκίσκος ακούμπησε απάνω μου να μην πέσι.

— Έκανα υπομονή, εξακολούθησε ο αδερφός Σιλβέστρος, έλεγα, γρήγορα θα γυρίσεις, αδερφέ Φραγκίσκο, να διώξεις τον Πειρασμό, να βάλεις τάξη· μα τότε έγινε ένα πράγμα φανερό, αδερφέ Φραγκίσκο. Μεγάλη Παρασκευή, είχαμε μαζωχτεί όλοι οι αδερφοί το βράδυ, δεν είχαμε τίποτα να φάμε, μας είχαν βαρεθεί μαθές οι χριστιανοί και δε μας ελεούσαν, κι εγώ τους μιλούσα για τα πάθη του Χριστού και δόξαζα το Θεό που σήμε·ρα, τη μέρα του σταυρωμού Του, την περάσαμε με τέλεια νηστεία και προσευχή. Η φορτωμένη κοιλιά, τους έλεγα, βαρύνει την προσευχή, γίνεται μολύβι και δεν την αφήνει ν' ανέβει στον ουρανό. Χαίρεται ο διάβολος, τους έλεγα, όταν βλέπει τον άνθρωπο να φοβάται την πείνα. Όπου, εκεί που τους μιλούσα, ένας παύρος καλοθερμεμένος τράγος στρουφοκέρατος πρόβαλε στο κατόφλι· τρώμαξ· τα μάτια του γυάλιζαν στο σκοτάδι καταπράσινα κι από το σφηνωτό γενάκι του χύνουνταν φλόγες. Πενν' έξι αδερφοί, ως τον είδαν, έσυραν χαρούμενη φωνή και πετάχτηκαν απάνω· ένας κρατούσε ένα μακρύ μαχαίρι, οι άλλοι ξεζώστηκαν τα κομποσκοίνια τους, τα 'καμαν θελιά και χίμηζαν να τον θελιάσουν από το λαιμό. Τινάχτηκε ο τράγος ορθός στα πισνά του, μια σπινθή χόρεψε κι ύστερα έδωσε μια και κύθηκε κατά το δάσος· χύθηκαν κι οι αδερφοί ξοπίσω του· έτρεχα κι εγώ και τους φώναζα: «Σταθείτε, αδερφοί, ανοίχτε τα μάτια σας, δεν είναι τράγος, είναι ο Πειρασμός· αμαρτία μεγάλη! Μα πού να με ακούσουν· είχαν φρενιάσει από την πείνα, πετούσαν θελιά τα κομποσκοίνια τους, κι ο αδερφός με το λάζο, σκυμμένος, παρακάτασε κι ανεβοκατέβαζε το αρματομένο χέρι, θαρούσε στον τράγο μα μαχαίρωνε μονάχα τον αέρα· ο τράγος όλο και τους ξέφευγε, στρέφονταν και τους κοίταζε και τα μάτια του γέμιζαν φλόγες στο σκοτάδι. «Είναι ο Πειρασμός, φώναξα, δε βλέπετε τις φρονιές, σας ξεορκίζω στο Χριστό το σταυρωμένο, σταθείτε!» Μερικοί από τους αδερφούς τρέμα-

ζαν, κοντοκρατήθηκαν και τότε, θαρρείς φοβήθηκε ο τράγος μη φύγουν οι αδερφοί, στάθηκε· κι ευτύς ο αδερφός με το μαχαίρι έπεσε κατάστιθα απάνω του· κάμποση ώρα τους είδα να παλεύουν κι άξαφνα μπιήχτηκε το μαχαίρι στην κοιλιά του τράγου και το μαύρο ζο σωριάστηκε κάμω βελάζοντας χαρούμενα. Χύθηκαν τότε κι οι επίλοιποι αδερφοί, έτρεξαν κι άλλοι, μονασχευαίς ο τράγος γίνθηκε κοιμάτια και στο κάθε στόμα αδερφού βρέθηκε μια μπουικιά κρέας κι έσιαζε αίμα. Μασούσαν βιαστικά, κατάνιναν, άρπαζαν καινούρια μπουικιά· και σα να μύθυσαν, άρχισαν να χορεύουν γύρα από το κορμένο κεφάλι του τράγου και τα στρουφιχτά του κέρσα. Αίματα και φρονιές ριπαζαν από τα στόματά τους. Κι εγώ χτυπούσα τα στήθη μου κι έκλαιγα· βαριά μυροδιά θειάφι πλαντούσε τον αέρα. Κι άξαφνα, μέγας είσαι Κύριε, είδα, είδα με τα μάτια μου, το κεφάλι του τράγου κουνήθηκε, σπκώθηκε ανάερα, ήρθε το σώμα του και κόλλησε στο σφαιμένο λαιμό, ακούμπησε στη γης τα τέσσαρα πόδια του, ακούστηκε γοργό, περιπαχτικό μπεμπέρισμα, κι ολοζώντανος ο τράγος χάθηκε μέσα στη νύχτα. Μα οι αδερφοί ανέγνωσι έτρωγαν και χόρευαν, τα μάτια τους τα 'ξε μαγέψει ο Πειρασμός, δεν είδαν τίποτα. Δε γύρισα πίσω, έβαλα το δρόμο μπροστά μου κι ήρθα, αδερφέ Φραγκίσκο, να πέσω στα πόδια σου και να σου κραζώ: κινυντεύει η αδερφότητα, κινυνεύει η ψυχή μας, έλα!

— Δύσκολη, δύσκολη η δουλειά του βοσκού, μουμούρισε ο Φραγκίσκος κοιτάζοντας τα θαλωμένα νερά του ποταμού που κυλούσαν ήσυχα, πικτά, κατά τη θάλασσα. Εγώ φταίω· και νουήριες με πλάκωσαν έγνοιες στο προσκύνιμά μου ετούτο, μια σπινθή ξεχάστηκε η ψυχή μου, έπαψε να σκούβει από πάνω τους, απόμειναν ολομόναχοι και σκόρπισαν. Εγώ φταίω! Έρχου· μα, παπα-Σιλβέστρο· μάζεψέ τους, ξόρκισέ τους να κάνουν υπομονή, έρχουμαι· σε στο καλό!

Έσκυψε ο παπα-Σιλβέστρος, φίλησε το χέρι του Φραγκίσκου.

— Καλήν αντάμωση, είπε και δρόμισε κατά βορρά. Στράφηκε ο Φραγκίσκος σε μένα:

— Εγώ φταίω, ξανάπε στεναζώντας, εγώ αμαρτία, εγώ πειθήνια γυναίκα, φταγιά και μαλακό κρεβάτι και γέμισα το στό-

μα μου με το κρέας του τράγου. Εγώ, εγώ...

Χτυπούσε τα στήθια του και στέναζε.

Τον πήρα από τη μέση, προχωρήσαμε: σφριαστικάμε κάτω από μια πυκνοφυλλώδη λεύκα στην ακροποταμιά. Ο φραγκίσκος έκλεισε τα μάτια, κατακαυρασμένος. Δεν έβγαιναν από το νου του οι αδερφοί, γιατί κάθε τόσο στέναζε. Τέλος άνοιξε τα μάτια:

- Τα όνειράτα, είπε, είναι τα νυχτοπούλια του Θεού: φέρνουν μηνύματα και πριν κινήσουμε για την άγια ετούτη πόλη, είδα όνειρο: μια μαύρη κλώσα, τόσο αχαμνή, τόσο μικρές οι φτερούγες της που, όσο κι αν τις άπλωνε, δεν μπορούσαν να σκεπάζουν όλα της τα κλωσάπουλα. Έβρεχε και πολλά, σφύρουγα ακόμα, έμειναν απέξω και βρέχονταν. Έπρεπε, έπρεπε να καταλάβω το μήνυμα και να μη φύγω...

Εκεί που μιλούσε, ένας παράξενος καλόγερος, ντυμένος κάτασπρο ράσο, μας είδε και σάβηκε: φορούσε πέτινη ζώνη, κοντρά σαντάλια από χοιροπέτσι, κι ένα μαύρο καλπάκι στο ξυρισμένο του κεφάλι. Τραχύ το πρόσωπό του, άγριο, και τα μάτια του δυο κάρβουνα αναμμένα. Στράφηκε, είδε το φραγκίσκο και στάθηκε ξαφνιασμένος: τον κοίταζε με ταραχή, με αναγύλιση, τέλος άνοιξε την αγκάλια:

- Αδερφέ μου, φώναζε, ποιος είσαι;

- Γιατί με κοιτάς με τόση επιμονή; έκαμε ο φραγκίσκος: μπας και μ' έχεις κάπου ξαναδεί;

- Ναι, ναι, χτες τη νύχτα στ' όνειρό μου. Μου παρουσιάστηκε στον ύπνο μου ο Χριστός θυμωμένος, κι είχε σηκώσει το χέρι Του, να συντρίψει τον κόσμο κι άξαφνα η Παναγιά προβάλε, έσυρε φωνή: «Γιε μου, λυπήσου τον κόσμο! Να δυο δούλοι πιστοί σου, κάνε υπομονή, αυτοί θ' αναστυλώσουν τον κόσμο.» Κι ο ένας ήμουν εγώ, ο άλλος, κι ο άλλος... Ο άλλος θάρρως πως ήσουν εσύ, αδερφέ μου: το πρόσωπό σου, το παράστημά σου, το ράσο που φοράς, η κουκούλα, απαράλλαχτα! Ποιος είσαι, αδερφέ μου; Ο Θεός μάς έσμιξε.

- Με λένε φραγκίσκο από την Ασίχη: με λένε και φτώ-χούλη και Καραγκιόζη του Θεού, αποκρίθηκε ο φραγκίσκος κι έκαμε τόπο στον ξένο να καθίσει πλάι του: κι η ευγενεία σου:

- Είμαι καλόγερος από την Ισπανία: κι ήρθα από την άκρα

του κόσμου να ζητήσω την άδεια από τον πάπα να ιδρύσω τάγμα: μη να πολεμάει τους αιρετικούς και τους άπιστους. Με λένε Λοιμένικο.

- Ζήτησα κι εγώ από τον πάπα να ιδρύσω τάγμα και να κηρυχθώ...

- Να κηρύχνεις τι, αδερφέ φραγκίσκο;

- Την τέλεια φτώχεια και την τέλεια αγάπη, αδερφέ Λοιμένικο.

- Και δε θ' ανάμεικτες πυρές στη μέση κάθε χοριού να καίγεις τους αιρετικούς, τους αματωλούς, τους αλλόπιστους;

Ο φραγκίσκος αναρίχιασε:

- Όχι, όχι, διαμαρτυρήθηκε: δε θα σκοτώσω την αμαρτία σκοτώνοντας τους αματωλούς: δε θα κινήσω πόλεμο στους κακούς και στους αλλόπιστους: θα κηρύκνω την αγάπη και θ' αγαπώ την ομόνοια, και θ' αδερφώνομαι με όλον τον κόσμο. Αυτός είναι ο δρόμος ο δικός μου, συμπάθα με, αδερφέ Λοιμένικο.

- Κακή 'ναι η ρίζα του ανθρώπου, έκαμε ο ασπιροασφύρος με θυμό, κακή, πονηρή, του δαιμόνου: δε φτάνει η γλύκα που λες, χρειάζεται η βία: κι αν αμολάει το σώμα, να το εξοφνήσεις, για να λυτρωθεί η ψυχή. Θ' αναμώ πυρές στην Ισπανία και θ' ανεβαίνουν οι ψυχές στην Παράδεισο, παρατώντας κάτω στη γης, στάχτη, τα κορμί τους. Ceniza y nada! Ceniza y nada! Άρχισε να φωνάζει ο καλόγερος σφίγγοντας τη γραθιά του. Στάχτη και τίποτα! Πόλεμος!

- Αγάνη!

- Βία!

- Έλεος!

- Η ζωή δεν είναι σερίανι, αδερφέ φραγκίσκο, να περπατούν δυο δυο αγκαλιά, να τραγουδούν τραγούδια της αγάπης: η ζωή 'ναι πόλεμος, μάχιος, βία! Ξύπνησε ο ήλιος: Ξύπνα! χτύπησε πηγάδι, αν θες να πεις νερό: βάρα κατακέφαλα τους κακούς, αν θες να σκοτώσεις το κακό: πάρε μαζί σου, σαν πεθαίνεις, έναν μπαλά, να σπάζεις την πόρτα της Παράδεισος, αν θες να μπεις: κλειδί δεν έχει η Παράδεισο, μήτε αντικλειδί, μήτε θυροκράτη: το κλειδί της είναι ο μπαλάς. Μπα με κοιτάς με τρόπο, φρεσκοήλη καλόγερε: το λέν οι ίδιες οι Γραφές: διαπίων

η βασιλεία των ουρανών!

Ο φραγκίσκος αναστέναξε:

- Δεν ήξερα, είπε, πως από Θεού κι η βία: πλάτυνες το νου μου, μα η καρδιά μου αντιστέκεται, φρονίζει: Αγάπη! Αγάπη! Όμως, ποιος ξέρει, αδερφέ μου, μπορεί ξάφνου να συναντηθούμε από δρόμους αντίδρομους στο αντικράσιμά μας στο Θεό.

- Ο Θεός να δώσει, αποκρίθηκε ο ξένος: όμοιος φοβούμαι πως είσαι αρνί κι έπεσες μέσα στους ανθρώπους, τους λύκους: θα σε φάνε πριν να φτάσεις στην κορφή του ανήφορου. Συμπάθα με να σου πω ξάστερα το στοχασμό μου: Ξέρεις την αγάπη, μα δε φάνει: πρέπει να μάθεις πως από Θεού και το μίσος: είναι κι αυτό στη δούλεψη του Θεού. Και στα χρόνια ετούτα που ζούμε, τέτοιος που κατάντισε ο κόσμος, πιο πολύ από την αγάπη δουλεύει το Θεό το μίσος.

- Δε μισώ παρά το Διάβολο, αδερφέ Δομένικο, είπε ο φραγκίσκος.

Μα ευτύς τινάχτηκε, σα να τρόμαξε που ξεστόμισε ένα τόσο σκληρό λόγο.

- Όχι, όχι, είπε ευτύς, μήτε κι αυτόν τον μισώ: συχνά πέφτω μπροστά μου χάρω και παρακαλώ το Θεό να συχαρέσει τον πλαγμένο αδερφό μας.

- Ποιον;

- Το Διάβολο, αδερφέ Δομένικο. Ο αδερφός Δομένικος γέλασε:

- Αρνάκι του Θεού, είπε, εγώ, αν ήταν να διαλέξω, θα 'θελα να γίνουμουν λιοντάρι του Θεού: αρνάκι και λιοντάρι δεν πάνε μαζί, έχε γεια!

Σπικόθηκε να φύγει.

- Έχε γεια, αδερφέ Δομένικο: αρνάκια και λιοντάρια, αγάπη και βία, φως και φωτιά, καλό και κακό, τα πάντα, μάθε, ανηφορίζουν το ίδιο βουνό, το βουνό του Θεού, μα δεν το ξέρουν. Το μίσος σίγουρα δεν το ξέρει, η αγάπη σίγουρα το ξέρει, και σου φανερώνω, τώρα που φεύγεις, το καρούμενο μυστικό, αδερφέ μου: Μια μέρα όλα θα σμιζούν στην κορφή όπου στέκεται ο Θεός με ανοικτές αγκάλες. Να δώσει η χάρη Του να ξηνασμιζούμε κι εμείς οι δυο εκεί απάνω, λιοντάρι του

Θεού, και να μη φας το αρνάκι Του!

Γέλασε τώρα κι ο φραγκίσκος κι αποχαίρετσε, κουνώντας το χέρι του, το φλογερό καλόγερο.

Βλέπαμε το όπιο ράσο να φουσκώνει στον αέρα και να εμφανίζεται στη γυροποταμιά. Και τότε σφράφισε ο φραγκίσκος, και το στόμα του, ως τ' αυτιά, χαμογελούσε:

- Ο αδερφός Δομένικος, είπε, θέλει να μας φάει: και δεν ξέρει, πού να το ξέρει, πως έφτιασε η Δευτέρα Παρουσία όπου αρνάκι και λιοντάρι γίνονται ένα.

Σκόβω απάνω στην περγαμνή που γράφω, περνώ μια σπινθή, ν' αναπαυτώ, στο γέικο το αυτί μου, το φτερό, σφραλινώ κι μάπα κι αναθβάνω όλες τις μέρες μας και τις νύκτες στην αγία πόλη. Τις εκκλησιές θυμούμαι, τους δεσποτάδες που λειτούργησαν, τα παιδόπουλα που κελαιοδούσαν του Θεού, τον ήλιο που στέκουνταν κορφοβράνις και μας έκαψε, και μια μέρα η σφοδρή νεροποντή που καταδρόσισε την πλιοφρυμένη γης και την καρδιά μας. Θυμούμαι, ο φραγκίσκος στέκουνταν μπράζι μου, κάτω από την πόρτα της εκκλησίας των Αγίων Αποστόλων, γούρλωνε εκστατικά τα μάπα και κοίταζε τη βροχή, σάλευε τα ρουθούνια κι οσμίζουνταν τη μυρωδιά της γης, τη κομπήλα, κι έτρεχαν πίσω, ευτυχισμένα, τα δάκρυά του.

- Σμίγει ο ουρανός με τη γης, φράτε Λέονε, μαι! λέγε, σμίγει ο Θεός με την ψυχή του ανθρώπου: δε νογιάς στο χωματένιο απλάχνιο σου τα λόγια του βαγγέλιου να πατίζονται σα σπόροι και να πετούν φύτρο; Εγώ νιώθω εντός μου, σκεπάζομαι με νέα χλόη τα σωθικά μου: και γέμισε ο νους μου παιαρούνες.

Και τη μέρα, ύστερα από τόση αγωνία, που πήραμε τον Κάβωνα και κρέμουνταν στην άκρα του με μεταξωτό σιρίτι η μεγάλη βούλα του πάπα με τα δυο παντοδύναμα κλειδιά, θυμούμαι πώς τιναχτήκαμε, σα μεθυμένοι, στην πλατεία απόξω από τη μπιρόπολη του Αστερανού, κι αρχίσαμε αγκαλισμένοι οι δυο μας να πδούμε και να κορεύουμε: κι έβαζε ο φραγκίσκος τα δάκτυλά του στο στόμα, σα βοσκός, σφύριζε και καλνούσε τ' ώρατα πρόβατά του.

Τι 'ταν οι χαρές εκείνες, τι δύναμη η καρδιά του ανθρώπου να πλάθει, να ξεπλάθει τον αέρα! Ειούπη είναι η Παράδεισο,

έλεγα στο Φραγκίσκο, καλά μας το 'πε ο Χριστός, μέσα μας είναι η βασιλεία των ουρανών. Δεν υπάρχει πείνα, δίψα, σφοδρά υπάρχει μονάχα η καρδιά του ανθρώπου· αυτή στροβιλίζει το τίποτα και το κάνει ψωμί, νερό κι ευτυχία.

Μια νέα αρχόντισσα, εκεί που χορεύαμε και σφαιριζαίμε, μας ζήγωσε ξαφνιασμένη και γέλασε:

- Τι πάθατε, καλόγεροι; Ποιος σας πάπασε κρασί και μεθύσατε;
- Ο Θεός! αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος χτυπώντας τα παλάμια· ο Θεός με τα πολλά βαρέλια· κόπιασε κι ελόγου σου να πεις!
- Από πού έρχεστε;
- Από το τίποτα, κυρά μου.
- Πού πάτε;
- Στο Θεό· ανάμεσα στο τίποτα και στο Θεό χορεύουμε και κλαίμε.

Το πρόσωπο της νέας γυναίκας δε γελούσε πια· με το δεξό της χέρι έκρυψε τον ξεχειλωμένο λαϊμό της, στέναζε:

- Γι' αυτό γεννηθήκαμε; είπε.
- Γι' αυτό, κυρά μου· να χορεύουμε και να κλαίμε και να πηγαίνουμε στο Θεό.

- Είμαι η Γιακόβα, η γυναίκα του άρχοντα Γρατιανού Φραγκιάνι, πολλά ευτυχισμένη στάθηκα στη ζωή μου και ντρέπομαι· πολλά τυχερή, και φοβούμαι. Δεν μπορώ εδώ μπροστά στον κόσμο να σας μιλώ· κοιτάστε σπίτι μου, αν αγαπάτε. Είπε, και μπήκε μπροστά, κι εμείς ακολουθήσαμε.

Ποιος θα μας έλεγε πως η χαριτωμένη ετούτη αρχόντισσα θα γίνονταν, ύστερα από την αδερφή Κλάρα, η πιο πιστή κι ακριβή συντρόφισσα του Φραγκίσκου! Ποιος θα μας έλεγε πως η πέρα από το μέτρο ευτυχία μπορεί να σπρώξει μιαν ήμισυ ψυχή στη συντριβή και στο κλάμα!

- Ντρέπομαι, μας έλεγε η Γιακόβα, σαν μπήκαμε στο αρχοντικό της, ντρέπομαι που εγώ τα 'χω όλα κι αρίφνες γυναίκες δεν έχουν τίποτα. Άδικο! Άδικο! Παρακαλέστε το Θεό να μου πέσει και μέσα μια μεγάλη σφοδρά, αν είναι δίκαιος. Αν ήμουν λεύτερη, θα 'βγαίνα στους δρόμους ξυπόλυτη και θα ζητιάνευα από πόρτα σε πόρτα· μα έχω άντρα και παιδιά κι

είμαι δεμένη.

Ο Φραγκίσκος την κοίταζε με καμιά.

- Γενναία η ψυχή σου, κυρά μου, αντρίστικος ο νους σου· άσε με να σε λέω αδερφέ Γιακόβα, όχι αδερφή. Αδερφέ Γιακόβα, κάνε υπομονή· θα 'ρθει μέρα να λιτρωθείς, να ξεπολυθείς και να ζητιανεύεις. Μεγάλος είναι ο Θεός, πονάει τις γυναίκες και θα σε λιπώσει· καλὴν ἀντάμωσιν!

- Πότε, Πού;

- Μια φωνή μέσα μου, αδερφέ Γιακόβα, μου λέει: τη φοβερή ώρα του θανάτου μου.

Σήκωσε το χέρι, τη βλόγησε:

- Καλὴν ἀντάμωσιν!

- Τι μιλάς για θάνατο, αδερφέ Φραγκίσκο; είπα εσύ ως φύγαμε από το αρχοντικό της Γιακόβας και πήραμε το δρόμο του γυρισμού· ξορκισμένος να 'ναι· ακόμα δεν τελέψαμε στην γης το μεροκάματό μας.

Ο Φραγκίσκος κούνησε το κεφάλι.

- Την ώρα που χορεύαμε και σφαιριζαμε, στην πιο αψηλή κορφή της χαράς μας, μου παρουσιάστηκε, φράτε Λέονε, να κινεζοεισέλθει από τον ουρανό ο μαύρος Αρχάγγελος· περίμενε, του 'γνεψα, περίμενε ακόμα λίγο, αδερφέ θάνατε! Κι αυτός χαμογέλασε και σταμάτησε στον αέρα. Έγνοια σου, φράτε Λέονε, θα πεθάνω όταν πρέπει· όχι πρωύτερα, όχι αργότερα· όταν ηρέσει.

Πάραμε καταβρορά, τινάξαμε από τα πόδια μας τον κουρνιαχτό της Ρώμης· πηγαίναμε βιαστικά, σαν τ' άλογα που γυρίζουν στο παχνί τους. Κάπου κάπου, σα βρίσκαμε νερό, σταματούσαμε, σκύβαμε το πρόσωπό μας στο νερό, πίνουμε, κι ύστερα καθίζαμε σε μιαν πέτρα και κοιτάζαμε πέρα, κατά την Αού-ζη, αμίλητοι. Όσο ζυγώναμε, το πρόσωπο του Φραγκίσκου σκοτεινίαζε και δύσκολα άνοιγε τα χείλια του να μιλήσει· μόλις όταν συναντούσαμε ένα παιδί ή ένα λαμπερό αγριολούλουδο ή πουλί να κάθεται σ' ένα κλαρί να κελαιδάει, το πρόσωπό του φωτίζονταν.

- Όσο υπάρχουν στον κόσμο λουλούδια και παιδιά και πουλιά, μη φοβάσαι, φράτε Λέονε, μου 'πε μια φορά· όλα θα πάνε καλά.

Πηγαίναμε τα πόδια μας ήταν γεμάτα πληγές και έφραξαν αίματα· δεν μπορούσαν πια να σπκώσουν τα κορμιά μας· πενούσαμε κιόλα, και τις νύχτες κρυώναμε. Αχ, να 'χαμε ένα ταψί αρνιάκι ψητό, συλλογίζοιμουν· κι ανήγλειφα τα χείλια μου, κι ένα φρασκί κρασί κι ύστερα ένα στρώμα μαλακό να κοιμηθούμε. Με τι κέρφι θα δοξολογούσα το Θεό! Του κάκου τινάζα το κεφάλι κι απόδιωνα τον πειρασμό· πάντα ζονάρουνταν και διένευαν στον αέρα το ταψί, το φρασκί και το στρώμα...

Ο Φραγκίσκος μάντεψε τους λογισμούς μου, με συμπόνεσε· απίθωσε τρυφερά το χέρι στον ώμο μου.

– Αγαπημένε φράτε Λεόνε, δεν ξέρω πώς, θυμήθηκα την ώρα ετούτη ένα μεγάλο ασκητή· είπε μια φορά ένα λόγο και διβγαίνει από το νου μου· θές να τον ακούσεις:

– Ακούω, αδερφέ Φραγκίσκο, είπα και χαμήλωσα τα μάτια γιατί φοβήθηκα μη δει μέσα τους το ταψί, το φρασκί και το στρώμα.

– Μια μέρα ένας διαβάτης, που τον είδε να στενάζει, τον ρώτησε: «Τι πεθύμισες, άγνε του Θεού, και στενάζεις;» – Ένα ποτήρι κρύο νερό, παιδί μου, αποκτήθηκε ο ασκητής. – Εύκολο πράμα· βάλε το σταμνάκι σου έξω τη νύχτα και θα 'χεις κρύο νερό. – Το 'καμα μια φορά, παιδί μου· μα τη νύχτα είδα όνειρο· είχα, λέει, φτάσει απόδω από την Παράδεισο και χτυπούσα την πόρτα: «Ποιος είναι;» ακούστηκε μια φωνή από μέσα. «Εγώ, ο Παχώμιος, από τη Θηβαΐδα.» «Φεύγα, ακούστηκε η φωνή· η Παράδεισο είναι για κείνους που δε βάζουν το σταμνάκι όξω τη νύχτα για να 'χουν να πίνουν κρύο νερό.»

Έπεσα στα πόδια του Φραγκίσκου:

– Συχώρε με, αδερφέ Φραγκίσκο, δεν μπόρεσα ακόμα να νικήσω τη σάρκα· πεινώ, κουράζομαι, κρυώνω· όπου πας πηγαινώ, μα ο νους μου καμιά φορά δε σε ακολουθεί, αυθαδίζει κι αντιστέκεται. Στέκουμαι απόδω από την Παράδεισο, μα η πόρτα δεν ανοίγει.

– Μη χάνεις τα θάρρη σου, φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκε και χάδεψε το κεφάλι μου· σπκώ απάνω· κι αν σ' έχει καβελήσει ο Πειρασμός, μη φοβάσαι· η πόρτα θ' ανοίξει και θα μπειτε κι οι δυο στην Παράδεισο.

– Κι ο Πειρασμός, θα μπει κι αυτός; Πώς το ξέρεις, αδερφέ Φραγκίσκο;

– Το καταλαβαίνω, φράτε Λεόνε, από την καρδιά μου που ανοίγει και δέχεται τα πάντα· όμοια, σίγουρα, θα 'ναι κι η Παράδεισο.

Φίλιασε σε μια μικρούλα πολιτεία, σκαφαλωμένη σ' ένα μισερρό πετρόκαρο βουνό, με φτωκά σπιτάκια στις ρίζες του, φεγγομένα από τις βροχές, από τους ήλιους κι από τον καιρό· και στην κορφή, αρμυτωμένο με πύργους και μακρουλές ψαλιδισές σπμσιές, το καστέλι όπου ζούσε με τα γεράκια του ο φροντας· κάτω στον κάμπο ζωσμένη η πολιτεία με αμπέλια κι ελιές· ο Φραγκίσκος με λυπήθηκε.

– Εδώ θα σταθούμε, είπε, τρεις μέρες, να ξεκουραστούμε· ανάμεσα στις ελιές· ξεκινώ ένα μικρό μοναστηράκι, ο Θεός σε λυπήθηκε, φράτε Λεόνε μου.

Μπήκαμε στην πολιτεία· γύριζαν οι ξωμάκοι από τις δουλειές τους, έγερνε ο ήλιος να βασιλέψει. Στον περιβόλο μιας ρημαγμένης εκκλησίας καθίσαμε· γύρα κυπαρίσσια, ο φράγκος είχε ανθείσει κόκκινα λουλουδία και μύριζαν· στη μέση ένα κλωροπράσινο νιοφούντωτο πλατάνι και στη ρίζα του μια βρύση ανοιχτή κι έφραζε.

Ο Φραγκίσκος κοίταζε γύρα του, ανάσανε βαθιά:

– Τέτοια θα 'ναι κι η Παράδεισο, φράτε Λεόνε, είπε. Μη ζήλεις παραπάνω· φτάνει για την ψευή του ανθρώπου, φτάνει και περισσεύει.

Άκουσε κελαηδητό πολύ από πάνω του, σπκώσε τα κεφάλια· ένα σμάρι σπουργίτια πετούσαν κι έρχουνταν κατά τον πλατάνο, στις φολιές τους, να ξεφυτρίσουν· κάθισαν απάνω στα κλαριά, σκόρπισαν στην αυλή και πήραν να πιβίζουν χαρούμενα, προτού τρυπιώζουν στα σπιτάκια τους κι ακουμπήσουν το κεφάλι στο πουπουλένιο στύθος τους, να τα πάρει ο ύπνος.

Ο Φραγκίσκος προχώρησε σιγά κατά το τρεχούμενο νερό όπου είχαν κάμει σύναξη τα πουλιά, κι άπλωσε τα χέρια του να τα καλωσορίσει.

– Φράτε Λεόνε, μου 'πε, στάσου, μην κουνήσεις και τα τρομάξεις· δεν έχω τσίστρο να τους ρίξω, θα τα τσίσω με το λόγο

του Θεού· ν' ακούσουν, να παν κι αυτά στην Παράδεισο.

Σφράγισε στα πουλιά, έσκυψε με ανοικτές τις αγκάλες κι άρχισε να κηρύττει.

— Αδέρφια μου πουλιά, ο Θεός, ο Πατέρας των πουλιών και των ανθρώπων, πολύ σας αγαπάει και το ξέρετε· γι' αυτό, όταν πίνετε νερό, σπκώνετε, σε κάθε ρουφιά, το κεφαλάκι σας στον ουρανό και τον ευχαριστείτε· κι όταν χτυπάει ο ήλιος το πρσί το σπιθάκι σας, γεμίζετε τραγούδι, πετάτε από κλαρί σε κλαρί και δοδολογάτε το Θεό, που στέλνει τον ήλιο, τα πράσινα δέντρα και το τραγούδι· κι ανηφορίζετε ψηλά στον ουρανό, να τον ζυγώσετε πιο κοντά, να σας ακούσει· κι όταν οι φωλιές σας γεμίσουν αυγά και καθίζετε, μανόδες, από πάνω τους να τα κλωσάτε, γίνεται ο Θεός φρεσενικό πουλί, καθίζει στο ανηκρινό κλαρί και κελαιδάει να σας ξεκουράζει.

Μιλούσε ο φραγκίσκος, και νά, περνούσε ένα καπάδι περιστέρια, άκουσε τη γλυκιά φωνή, προσχαμλώσε και κάθισε γύρω από τα πόδια του φραγκίσκου· κι ένα περιστερράκι ανέβηκε και καϊκούβισε γουργουρίζοντας στον ώμο το δεξό του. Κι αυτός έσκυβε, έσκυβε τινάζοντας το ράσο του σα φτερούγα, απδονογαλούσε σαν κελάδημα η φωνή του, θαρρείς και μάκουταν να γίνει πουλί, ένας μεγάλος σπουργιτάρος, να σμίξει μαζί τους.

— Αδέρφια μου σπουργίτα και περιστέρια, συλλογιστείτε η χάρης σας χάρισε ο Θεός—σας έδωκε φτερά να διαβαίνετε τον αέρα, σας έδωκε πούπουλα να μην κρυώνετε το χειμώνα, και ακόρπισε στη γης και στα δέντρα πολλών λογίων τίστρο, να μην πενιάτε. Και γέμισε το στίθος σας και το λαρόγγι σας τραγούδι.

Κατάφταναν τώρα και κελιδόνια, κάθιζαν αραδαριά αντίκρα στο φράκτι και στη στέγη γύρω της εκκλησιάς, σφραλνούσαν τις φτερούγες τους, έντωναν το λαιμό κι αρουκράζονταν. Κι ο φραγκίσκος σφράφισε και τα χαιρέτισε.

— Καλώς τ' αδέρφια μας τα κελιδόνια, που μας κοιβαλάτε κάθε χρόνο, απάνω στα σπαθιστά φτερά σας, την άνοιξη. Κρύο ακόμα, βροχές, φραλακρός ο ήλιος· μη εσείς νιώθετε την καρδιά σας ζεστή, γεμάτη καλοκαίρι· και καθίζετε στα κινεσμένα κεραμείδια των σπιτιών, φτεροκοπάτε από άνανθο κλαρί

ου άνανθο κλαρί και τσιμπάτε με τα κορτερά ραμφιά σας το χειμώνα να φύγει. Κι όταν έρθει η Δευτέρα Παρουσία, εσείς, κελιδόνια μου, πριν απ' όλα τα πετούμενα, και πριν ακόμα κι κελιδόνια μου, πριν απ' όλα τα πετούμενα, θα φτερουγίσετε στα κοιμιστούς αγέλους με τις σάλπιγγες, θα φτερουγίσετε στα κοιμιστήρια και θ' αρχίσετε να τυβίζετε απάνω στις ταφόπετες, να τραγουδάτε την ανάσταση· κι οι νεκροί θ' ακούσουν και θα τινακτούν απάνω στο χαϊμαμίλι να χαιρετήσουν την αιώνια άνοιξη!

Αναφτεράκιζαν τα κελιδόνια καρούμενα, βιβρίζαν τα περιστέρια, και τα σπουργίτια ζύγουναν και τσιμπολογούσαν τρυφερά το ράσο του φραγκίσκου. Κι εκείνος στίκωσε το χέρι απάνω από τα κεφάλια τους, έκαψε το σπμάδι του σταυρού και τα βλόγησε. Κι ύστερα κούνησε το χέρι γύρω τριγύρα του και τ' αποχαϊρέτησε.

— Βράδιασε πια, αδέρφια μου σπουργίτια, περιστέρια, κελιδόνια, βράδιασε, αντέστε να κοιμηθείτε· κι αν σας έδωκε ο Θεός τη χάρη να βλέπετε ονειράσια, ο Θεός να δώσει απόψε στον ύμνο σας να δείτε την Παναγιά των κελιδονιών να πετάει απάνω από τις φωλιές σας σα μια μεγάλη κελιδόνια.

Εκεί που μιλούσε ο φραγκίσκος, ένας καβαλάρης πέρασε, είδε ένα καλόγερο να βγάζει λόγο στα πουλιά και στάθηκε σκόντας στα γέλια. Ήταν μεσοκαίριτς, αρκοντάνθρωπος, κοντή μαγκουροπή μύτη, κρεμαμένα φιλιδόνια κείλια· φορούσε ρούχα παρδαλά κι είχε στα μαλλιά του πλατύφυλλη δάφνη στεφάνι· ήταν ζασμένος μια χρυσή αλυσίδα με μια μικρού· λα πάνινη μαϊμού, για να του φέρνει γούρι· στον ώμο του κρέμουνταν ένα λαγαύτο.

Πίσω του ακολουθούσαν μπουλούκι νέοι και νέες, στεφανομένοι με κισσό και λουλούδια· είδαν τον αρχηγό τους να σταματάει, σταμάτησαν κι αυτοί και τους πήραν τα γέλια. Του καβαλάρη το πρόσωπο έλαμπε, οι στερνές ακίδες του πλίου έπεφταν απάνω του και τα ξανθά μαλλιά του είχαν πάρει φωτιά· έσκυψα από το φράκτι, έγνεψα σ' ένα νέο, ζύγωσε:

— Ποιος είναι ο άρχοντας αυτός, ο καβαλάρης; τον ρώτησα φαντάζει σα βασιλιάς.

— Είναι ο βασιλιάς του τραγουδιού, ο Γουλιέλμος Ντιβίνι· δεν τον έχετε ακουστά; μου αποκριθήκε· έρχεται από τη Ρώμη,

όπου τον στεφάνωσαν στο Καμπώλιο με δάφνινο στεφάνι και τον ανακήρυξαν βασιλιά του τραγουδιού.

- Τι τραγουδάει;

- Τον έρωτα, καλόγερε, τον έρωτα, τον έχεις ακουστά; Χαυκογέλασε και γύρισε στους συντρόφους και τις συντρόφισσές του.

Ήρθαν τα περισσότερα κι ύστερα τα χελιδόνια, κι ο καρβαλάρης στέκουνταν ασύλευτος κι απουκράζονταν. Μια στιγμή τινάχτηκε, στράφηκε στους παραινεχόμενούς του που γελοούσαν:

- Σιωπάτε! τους φώναζε με θυμό.

Ο Φραγκίσκος καλνυχίζε τα πουλιά και συντάζουνταν να διαβεί την αυλή, να φάγουμε· μα ο καρβαλάρης τότε έδωσε ένα σάλτο, πήδηξε από το αλόγο, έπεσε στα πόδια του Φραγκίσκου.

- Άγιε πατέρα, του φώναζε φιλώντας τα αιματωμένα πόδια, τυφλός ήμουν κι ανάβλεψα, νεκρός κι αναστήθηκα· πάρε με, βγάλε με από τον κόσμο, σώσε την ψυχή μου! Ολοζωής τραγουδούσα το κροσί και τη γυναίκα, βαριέστησα· πάρε με να τραγουδώ το Θεό. Είμαι ο Γουλιέλμος Ντιβίνι, που οι ξεμορφάμενοι άνθρωποι με στεφάνωσαν, τώρα νά, βασιλιά του τραγουδιού.

Είπε, ανάσπασε από τα μαλλιά του το στεφάνι, το μάδησε και ακόρπισε τα δαφνόφυλλα χαίμα.

- Τώρα ειρήνεψα, είπε· θα πετάξω και τα παρδαλά ρούχα, δοσ' μου, άγιε πατερ, ένα ράσο· ξεζώνουμαι τη χρυσή αλυσίδα, ζώσε με μ' ένα κομποσκοίνι.

Ο Φραγκίσκος έσκυψε, τον ανασήκωσε, τον φίλησε στο μέτωπο.

- Σήκω απάνω, αδερφέ Ειρηνναίε· ετούτο τ' όνομα σου δίνω, αδερφέ μου, γιατί μπήκες την ώρα ετούτη στην ειρήνη του Θεού. Φιλώ το μέτωπό σου· είναι ακόμα γεμάτο τραγούδια· ως τώρα τραγουδούσες τον κόσμο· από τώρα και πέρα θα τραγουδάς Εκείνον που έπλασε τον κόσμο. Κράτα το λαγούτο, να μπει κι αυτό στη δούλεψη του Θεού, ν' αγιάσει. Κι όταν έρθει η ώρα η καλή, Ειρηνναίε αδερφέ μου, να το ξέρεις, θα μπεις στην Παράδεισο με το λαγούτο ετούτο στον ώμο· και θα μαζωκτούν τριγύ-

ρη σου οι άγγελοι, να τους μάθεις καινούρια τραγούδια.

Έτρεξαν οι νέοι κι οι νέες, μαζώξαν από χαίμα τα δαφνόφυλλα, κοίταζαν τον ξακουστό τραγουδιστή και δεν κάτεχαν, καινούριο παικνίδι είναι ετούτο που παίζει για κι αληθινά σάληψιν τα μυαλά του και θα γίνει καλόγερος.

Μα ο αδερφός Ειρηνναίος στράφηκε και τους αποκαιρέτισε.

- Έχετε γεια, σύντροφοι της παλιάς ζωής μου, φευγάτε· ο Γουλιέλμος Ντιβίνι πέθανε, αντέστε να τον θάψετε· βάλτε στη νεκροκάσα ετούτη τη παϊμού, θάψτε τη! είπε και τους πέταξε τη χρυσή αλυσίδα με την πάννη παϊμού. - Έχετε γεια, τους ξανάπε, ποτέ πια!

Σκόρπισαν ξαφνιασμένοι οι νέοι κι οι νέες, απομείναμε οι τρεις μας· μπήκε μπροστά ο Φραγκίσκος, τραβήξαμε κατά το μικρό μοναστηράκι, μέσα στον ελαιώνα. Στο δρόμο ο αδερφός Ειρηνναίος τραγουδούσε.

- Ένα πουλί είναι η καρδιά μου, αδερφέ Φραγκίσκο, είπε, ένα απδόνι· κι ήρθε κι αυτή μαζί με τ' άλλα τα πουλιά, να σε ακούσει. Σε άκουσε και γύρισε το ραμφί της κατά τον ουρανό κι αρχινίζει καινούριο τραγούδι.

Ο Φραγκίσκος γέλασε.

- Εγώ φέρνω στον κόσμο καινούρια τρέλα, είπε, εσύ καινούριο τραγούδι, το τραγούδι της καινούριας τρέλας· καλώς σημάξαμε, αδερφέ Ειρηνναίε, καλώς μας όρισε!

Τρεις μέρες μείναμε στο μοναστηράκι, αναπαυθήκαμε· οι καλόγεροι στην αρχή κατσούρισαν ως μας είδαν· ο Φραγκίσκος γελούσε, ο Ειρηνναίος έπαιζε λαγούτο κι εγώ συντρώφευα με τη βραχνιά φωνή μου τον καινούριο αδερφό.

- Ε, ε, πού βρίσκεστε; μας φώναξε ο ηγούμενος, εδώ είναι μοναστήρι, το σπίτι του Θεού.

- Πώς θες, το λοιπόν, αδερφέ ηγούμενε, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος, να μπαίνουμε στο σπίτι του Θεού, κλαίγοντας; Φτάνουν τα κλάματα, φωνάζει ο Θεός, δε μου αρέσουν οι στεναγμοί, βαρέθηκαν τα κατεβασιμένα μουτρα· πεθύμησα πια ν' ακούσω γέλια στη γη! - Βάρα, αδερφέ Ειρηνναίε, το λαγούτο, πες ένα τραγούδι, κάμε το Θεό να καλοκαρδίσει.

Σιγά σιγά μας συνήθισαν οι καλόγεροι· ο Φραγκίσκος τούς μάζεψε το βράδυ στην αυλή και τους μλούσε για την αγάπη,

για τη φιλία, για την Παράδεισο.

- Ποις θαρρέτε πως είναι η Παράδεισο, τους έλεγε· κανέ-
να μεγάλο παλάτι με σκάλες μαρμαρένιες, με χρυσάφι και φε-
ρά; Όχι! Όχι! Εγώ μια νύχτα την είδα στ' όνειρό μου: ένα μικρό
μικρό χωριουδάκι και γύρα τριγύρα πράσινο χορτάρι· και στη
μέση του χοριού, στο πιο ταπεινό φτωχοκάλυβο, πλάι στο πα-
γάδι, η ψυχή του ανθρώπου, απαράλλαχτη σαν την Παρ-θένα
Μαρία, και βυζαίνει το Θεό...

Μιλούσε ο Φραγκίσκος και κατέβανε πίσω η νύχτα από
πάνω μας, γέμιζε γαλάζιες φτερούγες ο αγέρας, κι οι καλό-
γεροι, ευτυχισμένοι, σφαλνούσαν τα μάτια κι έμπαιναν στην
Παράδεισο.

Ύστερα από τρεις μέρες πήραμε το δρόμο πάλι καταβρορά-
συντομος μας φάνηκε ο δρόμος, γιατί ο αδερφός Ειρηνναίος
τραγουδούσε, και νά, ένα δειλινό είδαμε το κάστρο και τους
πύργους της αγαπημένης Ασιζής· σίκοσε ο Φραγκίσκος το χέ-
ρι και τη βλόγησε.

- Καλώς σε βρήκα, αγαπημένη· βόηθα με, Θεέ μου, ν' αντι-
κρίσω με γαλήνη τους αδερφούς μου.

Είχε πέσει ο ήλιος σαν ξεπροβόλαμε στην Πορτσαϊνκό-
λα· ο Φραγκίσκος μπροστά, πίσω ο Ειρηνναίος κι εγώ, κατα-
κούραστοι. Ζυγώναμε σιγά· ο Φραγκίσκος πήλε να παρουσι-
αστεί ξαφνικά στους αδερφούς, να δει τι κάνουν, ν' ακούσει τι
λένε. Μα όσο ζυγώναμε, ακούγαμε φωνές και γέλια, καπνοί
ανεβαίνουν απάνω από τη στέγη, φωτιάς θα 'χαν αναμμένες οι
αδερφοί, χτύπησε τα ρουθούνια μας μυρωδιά από κρέας που
ψήνουνταν, μαγέρευαν. Ο Φραγκίσκος στάθηκε:

- Γλεντούν οι αδερφοί, μουρμούρισε, τριών κρέας.

Ένας γερο-ζητιάνος πέρνούσε· είχε μυριστεί κι αυτός από
μακριά κρέας να ψήνεται, κι έτρεξε, μπας και του δώσουν κα-
μιά μπουκιά ελεημοσύνη.

- Αδερφέ μου, του 'πε ο Φραγκίσκος, μου κάνεις μια χάρη;
Δοσ' μου το σκούφο σου και το ραβδί σου και το δισάκι, να
πάω να καιρηπώ τους αδερφούς, κι εσύ σου τα γυρίζω πί-
σω· κάμε μου τη χάρη, κι ο Θεός να σε πλερώσει.

- Είσαι ο Φραγκίσκος, που λένε, από την Ασιζή;

- Ο ίδιος, αδερφέ μου.

- Παρ'ταί!

Έβγαλε ο Φραγκίσκος το σκούφο ως τ' αυτιά, κρέμασε στη
μυική το ταγάρι και κίνησε ακουμπώντας στο ραβδί· χτύπησε
την πόρτα της Πορτσαϊνκόλας.

- Για την αγάπη του Χριστού, κλαυούρισε παραλλάζοντας
τη φωνή του, για την αγάπη του Χριστού, αδερφοί μου, ελεή-
στε ένα γεροντάκι άρρωστο που πεντάει.

- Κάπιασε μέσα, γέρο, του αποκρίθηκαν οι αδερφοί, κάθισε
στο τζάκι, φάε!

Μπήκε ο Φραγκίσκος σκυφτός, καμπουρίζοντας, να μη
βούν το πρόσωπό του, κάθισε στο τζάκι με τη ράχη γυρισμέ-
νη στους αδερφούς. Ένας δόκιμος του 'φερε ένα πιάτο σουπα
και μια φρέα ψωμί· έσκυψε ο Φραγκίσκος, πήρε από το τζάκι
μια φρούτα στάχτη, την έριξε στη σουπα κι άρχισε να τρώει.
Ολομερίς οι αδερφοί τον αναγνώριζαν, όμοιος κανέναν δεν
τύληψε να το φανερώσει· τους είχε κυριέψει μεγάλη ντροπή,
που τους έπιασε έτσι ο Φραγκίσκος να τρών κρέατα και να γλε-
ντούν. Ο λαμός τους έφραζε, κανέναν πια δεν μπορούσε να
φάει· σκυμμένοι στα πιάτα τους, περίμεναν ένικοθον, γρήγορα
η μπόρα θα ξεσπάσει.

Έφιασε δυο τρεις κουταλιές σουπα ο Φραγκίσκος και παράπ-
σε το κουτάλι· στράφηκε στους αδερφούς:

- Να με συγχωρέστε, αδερφοί μου, είπα· όταν μπόκα μέσα
και σας είδα καθισμένους μπροστά σε πλούσια φαγητά, δεν
μπο-ρούσα να πιστέψω τα μάτια μου· ετούτοι, είναι, αναρω-
τήθηκα, οι φτωχοί αδερφοί που κουρταλούν τις πόρτες και ζη-
τιανεύουν, κι όλος ο κόσμος τούς έχει για άγιους! Μα αν είναι
έτσι, να μπω κι εγώ στο τάγμα τους, να περνά ζωή χαρισάμενη.
Πέστε μου λοιπόν, για την αγάπη του Χριστού, είστε εσείς οι
ταπεινοί αδερφοί του φτωχοκούλη Φραγκίσκου από την Ασιζή;

Δεν μπόρεσαν πια οι αδερφοί να βαστάξουν· άλλοι ξεπα-
σαν σε κλάματα, άλλοι γλιστρήσαν κρυφά κι έφυγαν φοβισμέ-
νοι κι άλλοι έπεσαν στα πόδια του Φραγκίσκου και του ζητού-
σαν συχώρεση. Ο Φραγκίσκος κρτούσε σταυρωμένα τα χέρια
του, δεν άνοιγε ως το συνηθούσε τις αγκάλες ν' ανακατα-
τους αδερφούς. Ο Ηλίας ζήγωσε· δεν έκλειε αυτός, μήτε ζη-

τούσε συχώρεση.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε, δεν αναγνωρίζεις τους αδερφούς; Πληθύνανε όσο έλειπες! άπλωσε το χέρι, βλέποντάς τους.

Μα ο Φραγκίσκος είχε γείρει το κεφάλι στο στήθος του, αμίλητος. Οι αδερφοί γύρα του τον κοιτάζαν με αγωνία.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, μίλησε πάλι ο Ηλίας, είδες τον πάπα; Πάτησε τη βούλα του;

Ο Φραγκίσκος απήθωσε την απαλήμνη στο στήθος του.

- Εδώ είναι η βούλα, αδερφέ Ηλίας, με τα δυο κλειδιά! μη βιάζεσαι! αύριο, αν θέλει ο Θεός, θα μιλήσω! τώρα πάμε στην εκκλησιά να παρακαλέσουμε το Θεό να πατίσει κι Αυτός τη βούλα Του.

Την άλλη μέρα οι αδερφοί συνάχτηκαν σε μιαν ξαίθρα μέσα στο δάσο. Ο Ηλίας πνιγνάρκουνταν, κρυφομιλούσε στους αδερφούς, τους μάζευε γύρα του· γινάντιο το κορμί του, μας ξεπερνούσε όλους, και πλάι του ο Φραγκίσκος γινούνταν πιο χαμηλός, πιο ταπεινός, αφανίζονταν. Ποτέ, συχώρεσέ με, Θεέ μου, δεν μπόρεσα να βάλω στην καρδιά μου τον άνθρωπο αυτόν· το μάτι του ήταν όλα περηφάνια κι απληστία, η ψυχή του δε χορούσε στην Πορτσούνκολα, δε χορούσε στη φτώχεια και στην αγάπη· ήθελε ν' απλώσει, να κυριέψει, όχι μονάχα με το καλό, παρά και με τη βία, τον κόσμο και να μπει στη βασιλεία των ουρανών καρβαλάρης. Ετούτος του 'πρεπε να οδοιπορεί με τον άγριο Ισπανό ιεραπόστολο, τον Δομένικο, κι όχι με το φτωχήλη της Ασίζης· γιατί να μας τον πείρει ο Θεός; Ποιος να 'ναι ο κρυφός σκοπός του; Να 'θελε τάχαμου ο Θεός να ταιριάζει τ' αταρίαστα; Ξεθαρρεύτηκα κι είπα μια μέρα στο Φραγκίσκο:

- Αδερφέ Φραγκίσκο, δε μου αρέσει ο αδερφός Ηλίας· κάθε αδερφάτο έχει τον λούδα του· ο Θεός να με βγάλει ψεύτη, μα θαρρώ πως ετούτος είναι ο δικός μας Ιουδας.

- Καλός είναι κι ο Ιουδας, φράτε Λεόνε, μου αποκοίτηκε, δούλος του Χριστού κι αυτός· κι αν του 'γραψε ο Θεός να προδώσει, κάνει το χρέος του προδίδοντας.

Συλλογίστηκε μια στιγμή, χαμήλωσε τη φωνή του:

- Θυμάσαι το λύκο του Γκούμπο; Έμπανε στις στάνες κι

έπινγε τα πρόβατα· είχε ρημάξει το κοριά. Κι εγώ λυπήθηκα τους ανθρώπους, πήγα στο δάσο να τον ζορκίσω σ' όνομα του Θεού, να μην τρώει πια τα πρόβατα· τον έκραξα, ήρθε· και ξέρεις τι μου αποκοίτηκε; «Φραγκίσκο, Φραγκίσκο, μη χαλνάς την τάξη του Θεού· το πρόβατο θρέφεται με χόρτο, ο λύκος με πρόβατο, έτσι το πρόσταξε ο Θεός. Γιατί, Μη ρωπάς· υπάκουε στο θέλημα του Θεού κι άσε με νά μπαίνω λέντερα στις μάγνες όταν με σφίξει η πείνα. Προσεύχομαι κι εγώ στο Θεό, όπως κι η αγιοσύνη σου: "Πάτερ ημών, που βασιλεύεις μέσα στα δάση και με πρόσταξες να τρώω κρέας, γεννήθηκα το θέλημά σου· δίνε μου το πρόβατο το επιούσιο να κορταίνω, να ξελογιστώ τ' όνομά σου. Μέγας είσαι, Κύριε, που έπλασες το πρόβατο κρέας τόσο νόστιμο· και την άλλη μέρα, σαν πεθάνω, δώσε ν' αναστηθώ, Κύριε, ν' αναστηθούν μαζί μου κι όλα τα πρόβατα που έχω φάει, να τα ξαναφάω!" Αυτά μου αποκοίτηκε ο λύκος, φράτε Λεόνε, κι εγώ έσκυψα το κεφάλι κι έφυγα. Γιατί, Γιατί; Τι αναίδεια, φράτε Λεόνε, να ρωτούμε!

Μα εγώ, πού να 'χω την καρδιά του Φραγκίσκου, να κοράει και να συχωράει τα πάντα! Έβλεπα σήμερα τον Ηλία Μπομπιρόνε να κρυφομιλάει στους αδερφούς κι έτρεμα από θυμό κι από φόβο.

Σαν πια συναντήκαμε όλοι οι αδερφοί, σπκώθηκε ο Φραγκίσκος, σταύρωσε όπως το συνήθιζε τα χέρια κι άρχισε να μιλάει· πονη, σιγανή η φωνή του, θλιμμένη· κάπου κάπου άπλωνε το χέρι στους αδερφούς, σα να ζητιάνευε. Με λόγια απλά ξεστόμισε πώς μίπηκε στην άγια πολίτεια, πώς είδε τον άγιο πατέρα, π του 'πε και τι του αποκοίτηκε και πώς γονάτισε κι απήθωσε στα πόδια του τον Κάνονα. Κι ο πάπας, ύστερα από τρεις μέρες, ο Θεός θα τον πρόσταξε, πάτησε τη βούλα του· νά τη! Έβγαλε από τον κόρφο του την αγιασμένη περγαμινή, κι αργά, συλλαβισιά, την ανάγνωσε. Κι οι αδερφοί είχαν όλοι γονάτισει κι άκουγαν. Κι άμα τέλειψε, άπλωσε τα χέρια του ο Φραγκίσκος κι είπε ακόμα δυο λόγια· άχι, δεν έβγαλε λόγα, άπλωσε τα χέρια και προσευχήθηκε.

- Άγια Δέσποινα Φτώχεια, άλλο πλούτος από σένα δεν έχω· με· μη μας αφήσεις! Δώσε να πεινούμε πάντα, να κρυώνουμε, να μην έχουμε πού να γείρουμε το κεφάλι!

«Άγια Δέσποινα Παρθενιά, καθάρισε το μυαλό μας, καθάρισε την καρδιά μας, καθάρισε τον αέρα που αναπνέει! Βοήθα μας να νικήσουμε τον Πειρασμό που περιτριγυρίζει την Παρτιούγκλα, την καρδιά μας, σα λιοντάρι.

«Άγια Δέσποινα Αγία, πρωτοθυγάτρα του Θεού, σπκόνω τα χέρια μου, επάκουσέ με: πλάτυνε τις καρδιές μας να κορέσουν όλους τους ανθρώπους, καλούς και κακούς, να χορέψουν όλα τα ζα, άγρια και ήμερα, όλα τα δέντρα, καρπερά κι άκαρπα, όλες τις πέτρες, τους ποταμούς και τις θάλασσες: όλοι είμαστε αδέρφια, όλοι έχουμε τον ίδιο Πατέρα κι όλοι πέραμε τη στήρα του γυρισμού και γυρίζουμε στο πατρικό μας σπίτι!

Σώπασε: μπορεί να 'θελε κι άλλα να πει, μα ο αδερφός Ηλί-ας πετάχτηκε απάνω: άχνιζε το γιγαντινό κορμί του, έτρεχε ο ιδρώτας από τα μελίσγιά του.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε με βροντερή φωνή, αδερφέ Φραγκίσκο, άσε και τους αδερφούς να μιλήσουν: όλοι είμαστε ίσοι μπροστά στο Θεό, καθένας θα πει καλύτερα, τη γνώμη του.

- Αδερφοί, ακούσατε τον Κάνονα που μας έφερε ο αδερφός Φραγκίσκος από το χέρι του πάπα: άρέσει, δεν άρέσει, καλύτερα καθένας ας σπκοθεί κι ας μιλήσει.

Μια στιγμή όλοι σόπασαν: άλλοι είχαν αντίλογο να πουν μα σέβονταν το Φραγκίσκο: άλλοι δεν είχαν τίποτα να πουν, καλά καλά δεν καταλάβαιναν τι 'ταν αυτά που άνάγνωσε ο Φραγκίσκος, και σόπαιναν: σόπαινα κι εγώ, γιατί 'μουν σύμ-φρονος και δεν κάεχα πώς να το πω.

Τέλος, σπκώθηκε σπνάζοντας ο παπα-Σίλβεστρος:

- Αδερφοί, είπε, είμαι ο γεροντότερος απ' όλους, γι' αυτό και παίρνω το θάρρος να σπκοθώ και να μιλήσω πρώτος. Ακούστε με, αδερφοί: ο κόσμος σάπισε, έφτασε το τέλος του κόσμου, ας διασκορπιστούμε στα πέρατα της γης, διαλαλώντας πως έφτασε η συντέλεια του αιώνα: να φαβηθούν οι ανθρώποι, να μετανάστευσουν και να σποδούν: αυτή 'ναι η γνώμη μου: κά-μετε ό,τι σας φωτίσει ο Θεός.

Ο Σαμπανίνο πετάχτηκε: το μουσούδι του ήταν κίτρινο, φαρμακωμένο.

- Δε σάπισε ο κόσμος, σκλήριζε, σάπισαν οι αρχόντοι: από την κεφαλή βρομιάει το ψάρι. Να σπκοθούμε, να ξεσπκόσου-

με το λαό, να ριχτούμε στους αρχόντους, φωτιά στα καπέλια τους, στα μεταξωτά τους ρούχα, στα φτερά που φορούν στα κεφάλια τους: αυτή 'ναι η αληθινή σταυροφορία: έτσι μονάχα θα λευτερώσουμε τον Άγιο Τάφο. Ποιον Άγιο Τάφο; Τον κακοιοήτορ το λαό που σταυρώνεται. Ανάστασι του λαού, να η θα η ανόστασι του Χριστού!

- Ο λαός πεινάει! φώναξε ο Κέδρος Ξαναμμένος: ο λαός πεινάει, δεν έχει ανάκαρα να σταθεί στα πόδια του: ας φάει πρώτα να καρδαλώσει: δεν έχει μάτια να δει πως αδικείται, ας του ανοίξουμε τα μάτια! Ας αφάσουμε μια στιγμή τη βασιλεία των ουρανών, αδερφέ Φραγκίσκο, κι ας κοιτάξουμε τη βασιλεία της γης: απ' αυτή πρέπει ν' αρχίσουμε. Αυτή 'ναι και μένα η γνώμη μου: έπρεπε να 'χουμε εδώ ένα γραμματικό και να γράφει!

Τότε ο αδερφός Βερνάρδος σπκώθηκε και τα γαλάζια μάτια του είχαν βουρκώσει.

- Αδερφοί, είπε, να φύγουμε από τον κόσμο, πώς μπορούμε εμείς να τα βάλουμε με τους αρχόντους του αιώνα; Να φύγουμε! Να καταφύγουμε στην έρημο, ν' αφιερώσουμε τις ημέρες και τις νύκτες μας στην προσευχή. Παντοδύναμη είναι η προσευχή, αδερφοί μου: ένας προσεύκεται στην κορφή ενός βουνού, κι η προσευχή χύνεται κάτω με ορμή, μπαίνει ως τα πλάτεις κι αναστατώνει τις άνομες καρδιές: ανεβαίνει ως τα πόδια του Θεού και μαντατεύει τον πόνο του ανθρώπου. Μονάχα με την προσευχή, όχι με τα πλούτη, όχι με τ' άρματα, αδερφοί μου, θα σώσουμε την οικουμένη.

Σπκώθηκε τότε κι εγώ να μιλήσω, τσεύδια μερικά λόγια, μα ευτός τα 'χασα, έσκυψα στις αιχλίες το πρόσωπό μου κι έβαλα τα κλάματα. Μερικοί αδερφοί γέλασαν, μα ο Φραγκίσκος με αγκάλιασε, μ' έβαλε να καθίσω δεξιά του.

- Κανέννας δε μίλησε με τόση τέχνη και δύναμη, είπε: έχε την ευχή μου, φράτε Λεόνε.

Σπκώθηκε, άνοιξε, καθώς το συνηθάζε, τις αγκάλες:

- Αγία! Αγία! είπε: όχι πάλεμο, όχι βία: μα κι η προσευχή δε φτάνει, αδερφέ Βερνάρδο, χρειάζεται κι η πράξη: δύσκολο, επικίνδυνο να ζεις με τους ανθρώπους, μα πρέπει πολύ βολικό ν' αποσπαστείς στην έρημο και να προσεύχεσαι: αργεί η προσευχή να κάνει το θάμα της, πιο γρήγορα, πιο σίγουρα,

πιο δύσκολη είναι η πράξη: όπου είναι άνθρωποι, είναι κι ο πόνος, η αρρώστια, η αμαρτία: εκεί είναι η θέση μας, αδερφοί μου, μέσα στους ληπρούς, τους αμαρτωλούς, τους πεντασμένους. Ένα φοιητό ακάθαρτο σκουλήκι κοιμάται στα σοθικά του κάθε ανθρώπου: και του πιο άγιου ασκητή: σκύψε, πες του: αι αγαπώ! Και θα πετάξει φτερούγες και θα γίνει πεταλούδα... Σκύβω και προσκυνώ την παντοδυναμία σου, Αγάπη! Έλα και φίλησε τους αδερφούς μας, έλα και κάμε το θάμα σου!

Όσο μιλούσε ο Φραγκίσκος, ο αδερφός Ηλίας στριφογύριζε απάνω στην πέτρα όπου κάθονταν, αγκουσεμένος, ακοφυ- σώντας, κουνούσε το κεφάλι κι έκανε νοήματα στους συντρό- φους του: δεν κρατήθηκε τέλος, πετάχτηκε απάνω:

- Δε φτάνει η αγάπη, αδερφοί, μιν τον ακούτε, πόλεμος! Το τάγμα μας πρέπει να 'ναι τάγμα πολεμικό, οι αδερφοί ατρόμη- τοι πολεμιστές, στο ένα χέρι να κρατούν το σπαυρό, στο άλλο το ισεκούρι: το δέντρο το κακό, το λέει το Βαγγέλιο, έρριξη να κο- πεί και να ριχτεί στη φωτιά. Πώς θα νικήσουμε τους δυνατούς του κόσμου αυτού; Αν γίνουμε πιο δυνατοί. Κι όχι φτώχεια, όχι τέλεια φτώχεια, γιατί τόσο αλαζονεία, αδερφέ Φραγκίσκο; Κι ο Χριστός είχε δώσει στους Αποστόλους του το δεύτερο να 'χουν σαντάλια και ραβδί και δισάκι: κι ένας από τους Αποστό- λους κρατούσε το πουργί και μάχονταν να το γεμίσει, για να θρέψει το αποσταλάτο. Και συ, αδερφέ Φραγκίσκο, τολμάς να θες να ξεπεράσεις το Χριστό; Σπαθί παντοδύναμο το πλοίσις, ας μιν απομείνουμε ξερμάτωτοι μέσα στον άτιμο αυτούτον μα- χαροβγάλητο κόσμο! Ο αρχηγός μας, όχι αρνί, παρά λιοντάρι, όχι αγιαστούρα να κρατούμε, παρά φραγγέλιο. Μπας και ξε- χνάς, αδερφέ Φραγκίσκο, πως ο Χριστός πήρε το φραγγέλιο κι έδιωξε τους εμπόρους από το ναό του Θεού; Το λέω, αδερφοί, το ξαναλέω: Πόλεμος!

Τινάχτηκαν απάνω πεντ' έξι από τους νεότερους αδερφούς αλαλάζοντας και σίκωναν στα χέρια τους τον αδερφό Ηλία:

- Εσύ 'σαι το λιοντάρι, του φώναζαν, έμπα μπροστά, οδήγα! Χλομός, εξαντλημένος, ακούμπησε ο Φραγκίσκος το χέρι του στον ώμο μου κι ανασπώθηκε: η φωνή του όλο παρακά- λιο και θλίψη:

- Ειρήνη, αδερφοί μου, φώναζε, ειρήνη! Πώς μπορούμε να

επινείνουμε τον κόσμο, άμα δεν έχουμε, εμείς, ειρήνη στην καρδιά μας; Ο πόλεμος γεννάει πόλεμο: κι αυτός άλλον πό- λεμο: κι έτσι σταματημό δεν έχει να κύνεται το αίμα του αν- θρώπου. Ειρήνη! Αδερφέ Ηλία, μιν ξεχνάς: ο Χρι- στός ήταν αρνί και σίκωνε τις αμαρτίες του κόσμου.

- Ο Χριστός, αδερφέ Φραγκίσκο, αντιμίλησε ο Ηλίας, ο Χρι- στός ήταν λιοντάρι, το λέει και μοναχός του: Δεν ήρθα να φέ- ρω ειρήνη, μαχαίρι κρατώ!

Συράφηκε στους αδερφούς:

- Ακούσατε; Είναι λόγια του Χριστού, δε μιλώ εγώ, ο Χρι- στός μιλάει: Δεν ήρθα να φέρω ειρήνη, μαχαίρι κρατώ!

Αναστατώθηκαν οι αδερφοί, σπικόθηκαν απάνω, μοιράστη- καν λιγοστοί γύρω από το Φραγκίσκο έκλαιγαν, οι πιο πολλοί τριγύριζαν τον Ηλία που γελούσε. Φώναζαν όλοι μαζί, αγκρι- σμένοι. Ο παπα-Σιλβεστρος μπήκε τότε στη μέση:

- Αδερφοί, είνε, ο Σπανός, ο μαύρος τράγος, ξαναγύρισε πάλι ανάμεσά μας: θορό τα πράσινα μάτια του στον αέρα!

Ο Φραγκίσκος αναμέρισε τους αδερφούς που τον κύκλω- ναν, ζήγωσε, πήρε κεραγκαλιά τον Ηλία.

- Αδερφέ Ηλία, είνε, και σεις όλοι οι αδερφοί, ακούστε: δύ- σκολη η στιγμή που περνάει η αδερφοσύνη μας. Αφήστε να κατασταλάξουν πίσυρα εντός σας τα λόγια και τ' αντίλογα που ακούσατε στη σύναξη μας ετούτη. Πόλεμος; Ειρήνη; Προσευ- κή στη μεγάλη μοναξιά. Ο καιρός, ο πιστός αγωνιάς του Θε- ού, αυτός θα μας δείξει το δρόμο. Ωστόσο, μιν ξεχνάτε το χρέος σας, αδερφοί! Ο άγιος πατέρας μας έδωκε το προνόμιο να κη- ρύκνουμε, μπροστά μας απλώνονται οι δρόμοι αλάκερης της γης, ας τους μοιραστούμε αδερφικά! Ξεκινήσατε, πολλά στενός είναι εδώ ο τόπος, μικρή 'ναι η Πορτοισιόνκολα, ανγίζει ο ένας απά- αγκώνας τον αγκώνα του αδερφού, σκοντάφτει ο ένας απά- νω στον άλλο, νευριάζουμε, θυμώνουμε, έρχεται ο Πειρασμός, βγείτε έξω στον ανοικτό αέρα, πάρτε τους μεγάλους δρόμους, πηγαινέτε δυο δυο, παρηγοριά και κουράγιο ο ένας στον άλ- λο: κι όπου δείτε ανθρώπους μαζεμένους, σταθείτε και ρίχνε- τε, τσίστερο αθάνατο, το λόγο του Θεού. Εγώ, με τη βοήθεια του Θεού, θα πάρω το δρόμο κατά την Αραπιά: θα βρω καράβι, θα περάσω τη θάλασσα, θα φτάσω, αν θέλει ο Θεός, στις μακρινές

χώρες των άπιστων" κρίνεται εκεί πέρα άνθρωποι δεν έχουν ακούσει πατέ τους το όνομα του Χριστού· αν θέλει ο Θεός, θα κινήσω να τους το πάλω! Εμπρός, στ' όνομα του Θεού, αδερφοί, ας σκορπίσουμε στα πέρατα της γης· κι ύστερα γιγίζουμε στην κούνια όπου γεννηθήκαμε, εδώ στην Πορταούνκολλα, και στο ρούμι ο ένας στον άλλον τα όσα είδαμε, πάθαμε και πράξαμε στην πρώτη μας τούτη αποστολική εκστρατεία!

»Αδέρφια μου, παιδιά μου, σκορπιστείτε με την ευχή μου στα πέρατα της γης· αλάκερη η γης είναι το χωράφι του Θεού, οργώστε το και σπείρετε τη φτώχεια, την αγάπη, την ειρήνη· σπερδώστε τον κόσμο που γέρνει να γκρεμιστεί· στερώστε τις ψυχές σας· υψώστε τις καρδιές σας απάνω από την οργή, τη φιλοδοξία, τη ζηλία. Μη λέτε: Εγώ! Εγώ! Υποτάχτε το άγριο αυτό, ακόρταγο θερίο στην αγάπη του Θεού· το εγώ δεν μπλίνει στην Παράδεισο, σέκεται απόξω από την πόρτα και μουγκρίζει. Μιαν παραβολή θα σας πω τώρα στον αποχωρισμό μας· μιαν παραβολή, να τη θυμάστε, για να με θυμάστε, παιδιά μου!

»Ένας ασκτής σε όλη του τη ζωή αγωνίστηκε να φτάσει στην τελειότητα· μοίρασε όλο του το βίος στους φτωχούς, αποτραβήχτηκε στην ερημία και προσεύχονταν μερονυχτίς στο Θεό. Ήρθε μέρα και πέθανε· ανέβηκε, χτύπησε την πόρτα της Παράδεισος. «Ποιος είναι; ακούστηκε από μέσα μια φωνή.

– Εγώ! αποκρίθηκε ο ασκτής. – Δυο εδώ δε χωρούν, ακούστηκε η φωνή, φεύγω!» Κατέβηκε ο ασκτής στη γης κι άρχισε πάλι τον αγώνα· φτώχεια, νηστεία, ακατάλυτη προσευχή, κλάματα· ήρθε πάλι μέρα, πέθανε· χτύπησε πάλι την πόρτα της Παράδεισος. «Ποιος είναι; ακούστηκε η ίδια φωνή. – Εγώ! – Δυο εδώ δε χωρούν, φεύγω!» Απελπισμένος ο ασκτής γκρεμίστηκε πάλι στη γης και ξανάρχισε πιο άγριο τώρα τον αγώνα να φτάσει στη λύτρωση· γέρος πια, εκατοχρονίτης, πέθανε· χτύπησε πάλι την πόρτα της Παράδεισος. «Ποιος είναι; ακούστηκε η φωνή. – Εσύ, Κύριε, εσύ!» Κι ευθύς η πόρτα της Παράδεισος άνοιξε και μπήκε.

.ΙΧ.

Καλοκαίρι. Έκαιγε ο ήλιος, σπιθίξε η θάλασσα, ζερβά τα νησιά της Ελλάδας, στο καράβι μέσα σιδερόφρακτοι πολέμιπες, νέοι άγουροι κι άντρες ξετελεμένοι και γέροι με όσιπρα γένια· πήγαιναν κι αυτοί να λευτερώσουν τον Άγιο Τάφο· μίνες τώρα πολιορκούσαν οι σταυροφόροι τη Δαμιέτη, μα ο Σουλτάνος, ο Μελέκ-ελ-Κιαμέλ, ήταν άξιος βασιλιάς, καλό παλικαρί, και δεν άφηνε την πολιτεία να πέσει.

Στον καβο-Μαλιά μας έπιασε φοβερή τρικυμία, σπικόθηκε η θάλασσα με μύριες κεφαλές, με μύρια στόματα, να μας φάει· τα παλικάρια κλόμισαν, πραινίσαν, βλεφάρizαν με λακτάρα τη στεριά κι ανασπέναν· αχ, να 'ταν να πηδίζουν, να πιόσουν κλαρί, να ξαναβρούν την αντριά τους! Μερικές γυναίκες που ταξίδευαν μαζί τους έβαλαν τις φωνές· κι ο φραγκίσκος πήγαγε από τον ένα στον άλλο, από τη μια στην άλλη, τους μιλούσε για το Θεό, κι αυτοί άκουγαν και παρηγοριούνταν. Είχε πέσει η νύχτα, μπάρος, συννεφιασμένος ο ουρανός κρέμουνταν καμιά απάνω από τη θάλασσα, κι ανάμεσά τους πηδοκοπούσε κι έφριζε να συντρίψει το πλεύσιμο. Ο φραγκίσκος είχε γονατίσει στην πλώρα, μέσα στα καραβόπανα, και δέουνταν.

Τον ζήγωσα· δε με είδε, δε με άκουσε· είχε τεντωμένο το λαιμό στη θάλασσα και σιγοερέριζε ψαλμουδιστά, σα να 'ρεχνε ξήρκι.

– Θάλασσα, θάλασσα, θυγατέρα του Θεού, λυπήσου τους αδερφούς σου τους ανθρώπους... Καλός ο σκοπός τους, πάνε στον Άγιο Τάφο· δεν είναι έμποροι, δεν είναι κουράσοι, δε βλέπεις τον κόκκινο σταυρό στο στήθος τους; Είναι σταυροφόροι, στρατιώτες του Θεού, λυπήσου τους... Θυμήσου το Χριστό που σου φώναξε μια μέρα: Γαλίνεψε! και γαλίνεψε· στ' όνα-

μα του Χριστού, εγώ ο ταπεινός δούλος του Χριστού, σε ξορκίζω: Γαλήνεψε!

Είχα πέσει κι εγώ μπρούμυτα πάνω στα καραβόπανα, άκουγα τη θάλασσα που μούγκριζε, και μέσα στο καράβι τους ανθρώπους που σίκωναν θρήνο· κι ανάμεσα στη μανιασμένη θάλασσα και τους ανθρώπους, ο φραγκίσκος μεσολαβούσε γλυκά, παρακαλεστικά, και δέσυνταν. Και τότε, για πρώτη φορά, κατάλαβα την αξιούνη του ανθρώπου, που, στην άκρα απελπισία, την ώρα που ο κόσμος γκρεμίζεται, αυτός προσεύχεται. Ήμουν οίγοντος πως η θάλασσα άκουγε τα λόγια του φραγκίσκου, τ' άκουγε κι ο Θεός, τ' άκουγε κι ο θάνατος, όλοι τους είχαν στυλώσει το αυτί τους κι άκουγαν. Και τότε, ναι, με την ψυχή που θα παραδώσω στο Θεό, έγινε το όραμα· όχι, δεν ήταν όραμα, ήταν το πιο απλό, το πιο φυσικό πράγμα στον κόσμο: η θάλασσα γαλήνεψε. Στην αρχή χαμήλωσε απόλαφα το μούγκριτό της, μα ήταν ακόμα θυμωμένη, αρνίσταν ακόμα κι αναζητούσε, δεν ήθελε να υποταχτεί· μα αγάλια αγάλια υποτάζονταν, προηγίαζε, και κατά τα μεσάνυχτα δε χτυπούσε πια λυσσομηνή το καράβι να το σπάσει, απλώνονταν ήσυχα, ταπεινά, γαληνεμένη. Ας αρνιούνται οι άπιστοι πως η ψυχή μπορεί να μιλήσει στη θάλασσα και να την προστάξει· εγώ το ξέρω το μυστικό, μου το 'μαθε ο φραγκίσκος· πιο δυνατά από τη θάλασσα είναι η ψυχή, πιο δυνατή από το θάνατο· μπορεί να τιναχτεί από το κορμί του ανθρώπου και να στυλώσει τον κόσμο που γκρεμίζεται. Σούβηκα ως τα πόδια του φραγκίσκου και φίλησα τις αιματωμένες του πατούσες· μα αυτός δε μ' ένιωσε, όλη του η ψυχή ήταν απάνω στα μαύρα νερά κι αγρυπνούσε, να μην ξανασηκώσουν κεφάλι.

Σημέρωσε ο Θεός, ουρανός και θάλασσα έλαμψαν και γελοῦσαν, έλαμψαν και γελοῦσαν κι οι άνθρωποι μέσα στο καράβι· ο φραγκίσκος, κουκουβισμένος ακόμα στην πλώρα, κίτρινος, ξεπνεμένος, είχε κλείσει τα μάτια, καλά δούλεψε το μεροκάματό του, κι αφήκε τον ύπνο να τον πάρει.

Περνούσαν οι μέρες κι οι νύχτες, το φεγγάρι, που το αφήσαμε λιγνό δρεπάνι φεύγοντας από την Αγκόνα, μεγάλωσε, έγινε καυστρογγύλο κι άρχισε πάλι να λιώνει και να χάνεται. Όλοι, με τα μάτια στυλωμένα κατανότου, ερευνούσαμε να δού-

με την καταραμένη στεριά των μουσουλμάνων σιγά σιγά, πότε η θάλασσα να πραινίζει, σιγίουν τα νερά της θάλασσας με τα νερά του Νείλου, μας είπε ο καπετάνιος, ζυγώνουμε. Κι αλλιώς, το άλλο πρωί ξεκρίναμε καθαρά, στα βράδια του ουρανού, να μολυβίζουν οι στεριές, χαμπλές, αμμουδερές, τριανταφυλλένιες, στις πρώτες ακτίδες του ήλιου.

Αράξαμε σ' ένα παράμερο κόρφο, έπεσε ο φραγκίσκος στην ημιούδα, προσκύνισε και χάραξε απάνω της το σημάδι του σπαιρού· κίνησαν οι πολεμιστές να σμιξουν τα στραπέματα του χριστού κι απομείναμε οι δυο μας, ο φραγκίσκος κι εγώ, στο ήμισιο ακρογιαλί· πέρα μακριά ξεκρίναμε πύργους και μιναρέτες. Ο φραγκίσκος με κοίταζε με συμπόνια:

- Φράτε Λεόνε, είπε, αρνάκι του Θεού, μπήκαμε στο στόμα του λιονταριού· φοβάσαι;

- Φοβούμαι, αδερφέ φραγκίσκο, αποκρίθηκα· μα κάνω πως δε φοβούμαι, κι όπου με πας θα πάω. Γέλασε.

- Και στην Παράδεισο ακόμα, φράτε Λεόνε;

- Και στην Παράδεισο, αδερφέ φραγκίσκο. Σήκωσε το χέρι του κατά τους αλαργινούς μιναρέδες:

- Πάρμε, το λοιπόν από δω πάνε στην Παράδεισο! είπε και μπήκε μπροστά.

Ο ήλιος είχε ψηλώσει, καίγονταν τα πόδια μας μέσα στην άμμο, κινήσαμε να ψέλνουμε και ξεχάσαμε τους πόνους. Κάπου κάπου ο φραγκίσκος σταματούσε και μου 'σφιγγε το μπράτσο για να μου δώσει κουράγιο· κι ευτύς πάλι έμπαινε μπροστά και ξανάρχιζε να ψέλνει.

- Ε, και να 'χαμε εδώ τον αδερφό Ερηναίο με το λαγούτιο του, έλεγε, να παρουσιαστούμε μπροστά στο Σουλτάνο σαν τρεις καλόγεροι μεθυμένοι· ήπιαμε πολύ θεό και μεθύσαμε.

- Πενώ, αδερφέ φραγκίσκο, είπα μην μπορούντας πια να κρατηθώ.

- Υπομονή, φράτε Λεόνε, κοίτα, ολόένα οι μιναρέδες μεγαλώνουν, φτάνουμε πια· κι έγνοια σου, ο Σουλτάνος, ως θα μας δει, θα προστάξει να βάλουν τα ταψιά στο φούρνο!

- Εκεί που μιλούσαμε, γρικίσαμε άγριες φωνάρες, και δυο κραπάδες πετάχτηκαν μπροστά μας ξεσπασμένοι.

- Σουλτάν! Σουλτάν! φώναζε ο Φραγκίσκος κι έδειχνε τους μιναρέδες.

Μας τσάκισαν στο ξέλο, κι ύστερα μας έβαλαν στη μέση και με σπρωξές, καχαρίζοντας, βράδυ πια, μας έριξαν στα πόδια του Σουλτάνου.

Κάτεχε ο Σουλτάνος τη γλώσσα μας, γέλασε ως μας είδε, μας ακούντιζε με το ποδάρι.

- Ποιοι είστε, κρασσοκαλόγεροι; Γιατί μιπάκατε στο στόμα του λιονταριού; Τι θέτε;

Σήκωσα τα μάτια, τον είδα· ομορφάνθρωπος, με μαύρα σγουρά γένια, με λιγνή καμπουρωτή μύτη, με μεγάλα κατά-μαυρα μάτια· φορούσε φαρδύ πράσινο σαρίκι κι απάνω του κερφομένο ένα μισοφέγγαρο από κοράλλι. Δίπλα του όρθιος ο τζελάτις, θεόρατος αράπης, με το γαταγάνι.

- Ποιοι είστε; Τι θέτε; ρώτησε πάλι· σπκοθείτε απάνω!

- Σπκοθήκαμε· ο Φραγκίσκος έκαμε το σταυρό του·

- Είμαστε χριστιανοί, είπε, μας έπεισε ο Χριστός γιατί σε λυπηθήκατε, Ξακουσμένο Σουλτάνε, και θέλει να σωθεί η ψυχή σου.

- Να σωθεί η ψυχή μου! Έκαμε ο Σουλτάνος μοχτώντας να κρατήσει τα γέλια· πώς να σωθεί η ψυχή μου, καλόγερε;

- Με την τέλεια φτώχεια, αφέντη Σουλτάνε, με την τέλεια αγάπη, με την τέλεια παρθενιά.

Ο Σουλτάνος γούρλωσε τα μάτια.

- Είσαι καλά; φώναξε, τι 'ναι οι παλάβρες που λες, καλόγε-
ρε; Πάει να πει να παρτήσω τα πλοίτη μου, τα παλάτια μου, τις γυναίκες μου, να γίνω κουρελής σαν και σένα, να κτυπώ τις πόρτες να ζητιανεύω; Να μην αγγίξω ποτέ μου γυναίκα; Μα τότε γιατί να ζω, δε μου λες; Μα τότε γιατί μου 'δωκε ο Θεός το κλειδί αυτό που ανοίγει τη γυναίκα και μπαίνουμε; Μα γίνω το λοιπόν μουνούκας, αυτό θες;

- Είναι η γυναίκα... άρχιζε ο Φραγκίσκος, μα ο Σουλτάνος άπλωσε το χέρι με θυμό.

- Σφάλνα το στόμα, καλόγερε, μην πεις κακό για τη γυναί-
κα, σου κόβω τη γλώσσα! Θυμήσου τη μάνα σου, θυμήσου την αδερφή σου, αν έχεις, κι απάνω απ' όλα, εσύ που 'σαι χριστι-
νός, θυμήσου τη μάνα του Χριστού σας, τη Μαριάμ!

Ο Φραγκίσκος έσκυψε το κεφάλι, δεν αποκρίθηκε.

- Και τι θα πει, δε μου λες, τέλεια αγάπη; Έκαμε ο Σουλτά-
νος κι έγνεψε στον τζελάτι να ζυγώσει.

- Ν' αγαπάς τους οχτρούς σου, αφέντη Σουλτάνε.

- Ν' αγαπώ τους αχιρούς μου! Έσκασε τώρα στα γέλια ο
Σουλτάνος.

Στράφηκε στον τζελάτι:

- Βάλε στο θηκάρι το γαταγάνι· παλαβοί 'ναι οι κακομοί-
ρηδες, θεοπάλαβοι, δε θα τους σκοτώσουμε.

Στράφηκε πάλι στο Φραγκίσκο· μαλάκωσε τώρα η φωνή
του, σα να μιλούσε σε άρρωστο:

- Πώς είναι η Παράδεισο η δικιά σας; Ρώτησε· να δούμε αν
με συφέρει να πάω.

- Γεμάτη αγγέλους και πνέματα αγίων και στην κορφή ο
Θεός.

- Και τι θα τρώτε εκεί απάνω; Τι θα πίνετε; Τι θ' αγκαλιά-
ζετε;

- Μη βλαστημάς· εκεί απάνω δεν τρώνε, δεν πίνουν, δεν
αγκαλιάζουν είναι πνέματα.

Ο Σουλτάνος έβαλε πάλι τα γέλια.

- Πνέματα, πάει να πει αέρας; Καλύτερη χίλιες φορές η Πα-
ράδεισο η δικιά μας· βουνά πλάφι, ποτάμια μέλι και γάλα κι
ομορφες κοπέλες που ύστερα από κάθε αγκαλιάσμα ξαναγι-
νούνται παρθένες. Δεν τρελάθηκα, καλόγερε, να 'ρθω στην
εδικιά σας Παράδεισο· άσε με ήσυχο.

Ο Φραγκίσκος αγρίεψε· Έχασε πού βρίσκεται, πώς μπορού-
σε ο Σουλτάνος μ' ένα γνέμημο να του πάρει το κεφάλι κι άρχι-
σε να κερτύνει ανέφοβα τα Πάθη του Χριστού, την Ανάσταση
και τη Δευτέρα Παρουσία. Και την Κόλαση, όπου θα κείνου-
νται αιώνια οι μουσουλμάνοι. Και τόσο συνεπαρήλθε κηρύ-
χνοντας το λόγο του Θεού, που μέθυσε, πήρε να κτυπάει τα
παλαμάκια και να χορεύει. Γελούσε, έμελνε, σφύριζε, σίγουρα
τη στιγμή εκείνη τα μυαλά του είχαν σαλέψει. Ο Σουλτάνος τον
έβλεπε και γελούσε, άρχιζε κι αυτός να κτυπάει τα παλαμάκια
και να σφυρίζει, να σέρνει φωνές, να γκαρδιόνει τον Ξαγριε-
μένο Φραγκίσκο να χορεύει.

Απότομα ο Φραγκίσκος σταμάτησε· κρουινός έτρεχε ο ιδρώ-

τας από πάνω του και το σώμα του άχνιζε.

- Έχε την ευχή μου, καλόγερε, είπε ο Σουλτάνος, καιρό είχα να γελώ σ'όλο σου τώρα ήσυχος· έχω κι εγώ ένα λόγο να σου πω· ο προφήτης ο δικός μου αγαπούσε τις μυριάδες, τις γυναίκες, τα λουλούδια, κι είχε κι ένα καθρεφτάκι στη ζώνη του κι ένα χιόνι να χιενίζει τα μαλλιά του· κι αγαπούσε πολύ τα όμορφα ρούχα. Ο δικός σας προφήτης, μου λέν, περιπατούσε ξυπόλυτος, απλώς, απένιστος, και το ράσο του ήταν κομμένο από χιλιάδες μπαλώματα· κάθε φτωχός, λέει, του 'χε δώσει κι από ένα μπάλωμα είναι αλήθεια.

- Αλήθεια! Αλήθεια! Σέκονε τον πόνο της φτώχειας αλάκερου του κόσμου! φώναζε ο Φραγκίσκος συνεπαρμένος.

Ο Σουλτάνος κάδενε τα γένια του, έβγαλε ένα καθρεφτάκι από τη ζώνη του, έστριψε το μιστάκι του, πήρε το μακρύ τοιμπούκι του με την κεχριμαρένια ρώγα, κι ένα παιδόπουλο γονάτισε και του το άναψε· ρούφηξε μια δυο φορές κι έκλεισε τα μάτια γαλιννεμένος. Ο Φραγκίσκος στράφηκε και του 'πε σιγά:

- Φράτε Λεόνε, καλή 'ναι ετούτη η στιγμή να σκοτοθούμε· είσαι έτοιμος; Γρικώ τις πόρτες της Παράδεισος ν' ανοίγαν.

- Γιατί να σκοτοθούμε, αδερφέ Φραγκίσκο; αποκρίθηκα, περίμενε.

Ο Σουλτάνος άνοιξε τα μάτια:

- Ο Μουχαμέτς, είπε, μεγάλη η χάρη του! Δεν ήταν μονάχα προφήτης, ήταν κι άνθρωπος· αγαπούσε ό,τι ο άνθρωπος αγαπάει, μισούσε ό,τι ο άνθρωπος μισεί, γι' αυτό σκύβω και τον προσκυνώ και μάχουμαι να του μοιάσω· ο δικός σας ο προφήτης ήταν από πέτρα κι αέρα· δε μου κάνει.

Στράφηκε σε μένα:

- Και του λόγου σου, καλόγερε, δε μιλάς. Πες ένα λόγο, το λοιπόν, ν' ακούσουμε τη φωνή σου!

- Πεινώ! φώναζε.

Ο Σουλτάνος γέλασε· χτύπησε τα παλαμάκια, οι δυο αρπαδες, που μας είχαν πιάσει, πρόβαλαν.

- Δώστε τους να φάνε, πρόσταξε, βγάλτε ένα ταψί από το φούρνο· κι ύστερα πάρτε τους να φύναν, να βρουν τους χριστιανούς, τους ταβλόπιστους· τρελοί 'ναι οι κακομοίρηδες, τρε-

λοί, και τους χριστούμε σέβας.

Βρομοκούσε η πολιτεία γεμάτη ανατολίτικα ασκήρια· στους δρόμους σκοτωμένοι άθαρτοι, αλόγατα ξεκοιλιασμένα, λεβησιόδες χόρευαν απόξω από τα τζαμιά, κρατούσαν μακριά μαχαίρια, χαράκωναν τα κεφάλια τους κι έτρεχαν τα αίματα στις άσπρες τέλεμιές τους. Στρουμπουλά παιδόπουλα στους καφενέδες τραγουδούσαν αργόσυρτους ανατολίτικους σκοπούς κι έπαιζαν παράξενα μακρουλά όργανα, ταμπουράδες. Γυναίκες κουκουλωμένες αποκοφής περνούσαν, και μύριζε μια στιγμή ο βρομιζόμενος αέρας μύσκο.

Φράζαμε τη μύτη να μη μας έρχονται οι καταραμένες μυριάδες, δρασκελίζαμε γρήγορα τα στενά σοκάκια, ακολουθούσαμε τους δυο αραπάδες και βγήκαμε από την πολιτεία. Στάθηκαν οι αραπάδες, άπλωσαν τα χέρια και μας έδειξαν μακριά, πίσω από ένα χαμηλό αμμοβούνι.

- Οι χριστιανικοί έγρουζαν και γυάλισαν τα κάτασπρα δόντια τους στον ήλιο.

Μας έδωκαν δυο δυνατές γροθιές στις πλάτες και γύρισαν τρεχάτοι πίσω.

Πήραμε το δρόμο αμύλητοι. Μανταλωμένο είχε το στόμα του ο Φραγκίσκος, κοίταζε κάμω συλλογιζόμενος. Κι εγώ γουρλωμένα ολόθε τα μάτια μου, πολύ μεγάλος μου φαίνονταν ο κόσμος, χιλιάδες μίλια από την Ασιζη, αρίφντες ψυχές ζούσαν στην αμαρτία και δεν είχαν ποτέ τους ακουστά τ' όνομα του Χριστού. Πώς θα μπορούσαμε σε όλες ετούτες τις ψυχές να κηρύσουμε το λόγο του Θεού; Λίγη είναι η ζωή, δε θα προλάβουμε· απέραντος είναι ο κόσμος, πού να πρωτοπιάμε.

Μπροστά μας απλώνονταν η αμμουδιά, παράξενα πουλιά κόκκινα με άσπρες κοιλιές περνούσαν από πάνω μας, πίσω μας η βουή της μουσουλμανικής πολιτείας, μπροστά μας, πίσω από το αμμοβούνι, τρουμπέτες κι αλόγατα που κλινίντριζαν ζυγώνανε πια στα χριστιανικά ασκήρια που είχαν ζώσει, μίνες και μίνες τώρα, την άπιστη πολιτεία.

Άξαφνα ο Φραγκίσκος στάθηκε:

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε, σα γυρίσουμε, αν γυρίσουμε, στην πατρίδα, θα ζητιανέψω από ένα μπάλωμα από όλους τους φτωχούς να κάμω το ράσο μου· έχει δικίο ο Σουλτάνος.

- Φτινά τη γλωσσάμε, αδερφέ Φραγκίσκο.

- Χάσαμε μιαν ευκαιρία να μπορούμε στην Παράδεισο, απο κρίθηκε αιτός.

Είχαμε πια ανέβει στο αμμοβούνι, κάτω απλώθηκαν πολύ χρομα, πολύβουα, τα στρατήματα του Χριστού.

Δε θέλω να θυμηθώ τις μέρες εκείνες, τους μίνες· η βουή μένει ακόμα στο μυαλό μου και με ζαλίζει· κι όταν φτάσαμε στον κάμπο, όπου οι σταυροφόροι είχαν στήσει τα τσαντέρια τους, η βρώμα ήταν εκείνη, η τραγούδια ξαδιάντροπα, η βλαστήμιες, και πώς έφραζε ο δύστυχος Φραγκίσκος τ' αυτιά, να μην ακούει! Τέτοιοι λοιπόν ήταν οι στρατιώτες του Χριστού! Μιλούσαν για τα κούρα που θα 'καναν, για τις γυναίκες που θα σκλάβωναν, για τους Σαρακηνούς που θα 'σφαζαν, και ποτέ δεν έφερναν στα χείλια τους τ' όνομα του Χριστού. Πόσες βδομάδες μείναμε μαζί τους, δε θυμούμαι· ο Φραγκίσκος ανέβαινε σε μιαν πέτρα, κήρυκε, μιλούσε για τον Άγιο Τάφο, για το έλεος του Θεού, κι οι σταυροφόροι περνούσαν, κι άλλοι ούτε γύριζαν να δουν, άλλοι στέκονταν, μα για να γελάσουν ή για να του πετάξουν μια φούχτα άμμο.

Ο πόλεμος ξανάφισε, χίμηξαν οι χριστιανοί στα μπενέ· για και στους πόργους, σκαρφάλλωσαν, πύδηξαν μέσα στην πολιτεία και ξέσπασε το διαγούμισμα κι η σφαγή! Έκλαψε ο Φραγκίσκος, έτρεχε, ξόρκιζε τους στρατιώτες του Χριστού να 'χουν έλεος, μα εκείνοι τον γιουχαΐζαν, τον έσπρωκναν και σπύσαν τις πόρτες. Πώς να ξεχάσω το θρήνο που έσερναν οι γυναίκες και το μουνγκρό των αντρών που σφάζουνταν! Πατάμι έτρεχε το αίμα, σκόνταφτες ολούθε σε κεφάλια κομμένα, μούγκριζε, θρηνούσε ο αγέρας.

Κάβα πνικτικιά, η γης κοχλακούσε, το πρόσωπο τ' ουρανού είχε γεμίσει καπνούς από τα σπύια κι από τ' ανθρώπινα κορμιά που καίγονταν. Το λάβαρο του Χριστού ανέμιζε στο παλάτι του Σουλτάνου, μα ο Σουλτάνος είχε πηδήξει απάνω σ' ένα γοργό άλογο του κι είχε καταφέρει να ξεφύγει, παρτώντας πίσω του τις γυναίκες του και το βίός του. Ο Φραγκίσκος γονάτισε στο κατώφλι του παλατιού, σήκωσε τα χέρια και δειήθηκε στο Θεό ν' αποστρέψει το πρόσωπό του από τη Δομίετη, να μη

βριτί κανουν κάτω στη γης οι στρατιώτες Του.

- Θεέ μου, φώναξε και τα κλάμπα έφρεχαν στα μάγουλά του. Θεέ μου, θεριό γίνεται ο άνθρωπος μέσα στα αίματα του πολέμου· θεριό αιμοβόρο· κάνει το πρόσωπο που του 'δωκες και γίνεται λύκος και βραχιονούρουν· λυπήσου τον, Κύριε, και δώσε του πάλι το πρόσωπο του ανθρώπου, το πρόσωπό σου!

Έίχαν στριψόξει σ' ένα τζαμί τους γέρους, τις γριές και τους αρρώστους· κι ο Φραγκίσκος πήγε κι έμενε μαζί τους και τους ησυχγορούσε· πολλοί είχαν τυφλωθεί από τις αρρώστιες, έτρεχαν αίματα και βρώμες από τα μάτια τους· κι ο Φραγκίσκος έσκυβε, απήκωνε στα βλέφαρά τους τα χέρια του και παρακαλούσε το Θεό να τους γιάνει.

- Ανθρωποι είναι και τούτοι, μωρμούριζε, παιδιά σου, λυπήσου τους!

Και φουσούσε στα μάτια τους και μωρμούριζε λόγια παρηγοριάς κι αγάπης. Ωστόσο μια μέρα κόλλησαν τα μάτια του Φραγκίσκου αρρώστια, κοκκίνισαν κι άρχισαν οι πόνοι· θάμπωσε το φως του, δεν έβλεπε να περπατήσει μόνος του, τον κρατούσα από το χέρι και τον οδηγούν.

- Σου το 'λεγα, αδερφέ Φραγκίσκο, μην τους ζυγώνεις, θα κολλήσεις, του 'πα μια μέρα.

- Είσαι περίσσια φρόνιμος, φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκε· ό,τι λες είναι περσότερο απ' ό,τι πρέπει μυαλωμένο· δεν μπορέις, το λοιπόν, ακόμα να κάμεις το πύδημα. Όλο θα περπατάς!

- Ποιο πύδημα, αδερφέ Φραγκίσκο;

- Να πιδέξεις απάνω από το κεφάλι σου, στον αέρα! Όχι, δεν μπορέσα ακόμα, μήτε και θα μπορέσω ποτέ· ένα

μονάχα πύδημα έκαμα στη ζωή μου, που ακολούθησα το Φραγκίσκο· άλλο δεν μπορώ... Κάθε φορά χαιρουμεται που το 'καμα το πύδημα αυτό και κάθε σπηγή το μετανιώνω· δεν είμαι, αλίμονο! στη φύση μου ν' αγιάσω...

- Πολλά μεγάλος είναι ο κόσμος, φράτε Λεόνε, μου 'πε μιαν άλλη μέρα. Πίσω από τους Σαρακηνούς είναι οι αραπάδες, πίσω από τους αραπάδες, άγριες ράτσες που τρών ανθρώπους, πιο πίσω μια θάλασσα απέραντη και μπορείς να περπατήσεις

απάνω της, γιατί είναι παγωμένη. Πώς θα προλάβουμε να κερύσουμε σε όλους το καλό μαντάτο, πως ήρθε ο Χριστός στον κόσμο;

- Μη χολασκάς, αδερφέ Φραγκίσκο, ο Καιρός θα προλάβει αυτός τα προλαβαίνει όλα.

- Ο Καιρός... ο Καιρός... μουρμούρισε ο Φραγκίσκος: όμοια εμείς θα λείπουμε.

- Θα 'σαι απάνω στον ουρανό, αδερφέ Φραγκίσκο, και θα βλέπεις: θα 'σαι καθάλα απάνω στον Καιρό και θα δουλεύεις. Ο Φραγκίσκος αναστέναξε:

- Φράτε Λεόνε, είπε, ένας ασκητής μια φορά πέθανε κι ανέβηκε στον ουρανό: ανέβηκε στον ουρανό και μπήκε βαθιά στην αγκάλη του Θεού: είχε βρει την τέλεια μακαριότητα. Όμως μια μέρα έσκυψε κάτω στη γης και έκρινε ένα πράσινο φύλλο. «Κύριε, Κύριε, φώναζε, άσε με να φύγω, να ξαναγγίξω το πράσινο φύλλο!» Κατάλαβες, φράτε Λεόνε;

Δεν αποκρίθηκε: τρώμαζα· αχ, τόσο είναι, αλήθεια, η δύναμη του πράσινου φύλλου!

Πέρασε το καλοκαίρι, ήρθε το χινόπωρο.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, χινόπωρο: τότε θα φύγουμε; Λαχτάρισα την κούνια όπου γεννηθήκαμε: εδώ άλλος κόσμος, μπορεί κι άλλος Θεός: έλα να φύγουμε.

- Φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκε, όταν ανοίγουν μπροστά σου δυο δρόμοι και θες να διαλέξεις, κατέχεις ποιος είναι ο πιο σκατός; Αυτός που σε πάει στο Θεό;

- Ποιος, αδερφέ Φραγκίσκο;

- Ο πιο δύσκολος, ο πιο ανηφορικός: εδώ η ζωή 'ναι βαριά' ως μείνουμε, το λοιπόν.

Γύριζε ολημέρα, κίρυνε, κανένας δεν έσπινε το αυτί του να τον ακούσει: ο νους κι ο λογισμός τους στην Ιερουσαλήμ, να την κουροσέψουν.

- Και το Χριστό δεν τον λογαριάζετε, αδερφοί μου; Τους φώναζε ο Φραγκίσκος απελπισμένος: για να λυπερώσετε τον Τάφο Του ξεκίνησατε από την ακρα του κόσμου, αδερφοί μου, για τον Πανάγιο Τάφο!

Μα αυτοί από καιρό είχαν αρχίσει να τον αναπαίζουν, τον

τρεβούσαν από το ράσο, του πετούσαν πέτρες, ξεκαρδίζονταν στη γέλια όταν ξεπρόβαινε στους δρόμους και βαρούσε την κριμώσια τσοκάνα. Κι αυτός χαιρόνταν να εξευτελίζεται από τους ανθρώπους, γελούσε κι αυτός μαζί τους κι άρχιζε, στη μέση του δρόμου, να χορεύει και να κερύνει.

- Είμαι ο καραγκιόζης του Θεού, είμαι ο καραγκιόζης των ανθρώπων, ελάτε να γελάστε, αδέρφια μου!

Μια μέρα είχαμε γείρει κάτω από μια σκεπαστή πόρτα: μεσημέρι, ήλιος πολύς, ήμασταν κουρασμένοι και γρήγορα μας πήρε ο ύπνος. Κι άξαφνα, μέσα στον ύπνο μου άκουσα το Φραγκίσκο να πετιέται απάνω και να ξεφωνίζει: ανοίξα τα μάτια, ήμουν κι εγώ φωνή: Δυο σπαιροφόροι, για να γελάσουν, είχαν ξαπλώσει στο πλευρό του Φραγκίσκου μια δημόσια γυναίκα κι γυμνική Είχε ρίξει η ξαδιάντροπη στο λαιμό του τα μπράτσα της κι ο Φραγκίσκος τρέμοντας τινάχτηκε απάνω. Η γυναίκα αυλώνε ανοικτά τα μπράτσα της και τον καλούσε:

- Έλα, έλα, γουργουρίζει με γλυκιά φωνή, έλα: εγώ 'μαι η Παράδεισο, έμπα!

Έκρυψε ο Φραγκίσκος τα μάτια με τα χέρια του, να μην τη βλέπει, και ξαφνικά την πόνεσε η ψυχή του:

- Αδερφή μου, της είπε, αδερφή μου πόρνη, γιατί δε θες να σώσεις την ψυχή σου; Δεν τη λυπάσαι; Πόσα χρόνια παράδινεις το κορμί σου στους άντρες, δεν τα λυπάσαι; Άσε ν' απήλωσω τα χέρια μου απάνω στο κεφάλι σου, να παρακαλέσω το Θεό να σ' ελεήσει!

Η γυναίκα έμπηξε τα γέλια:

- Απήλωσε το λοιπόν τα χέρια σου στο κεφάλι μου, καλόγερε, και πες το ξορκί σου: φώναζε το Θεό σου να κατεβεί να κάμει το θάμα του.

Έβγαλε ο Φραγκίσκος τις απαλές του απάνω στα μαύρα ξεπλεκα μαλλιά, σπίκωσε τα μάτια στον ουρανό:

- Χριστέ μου, μουρμούρισε, εσύ που κατέβηκες στον κόσμο για τους φτωχούς, τους αμαρτωλούς και τις πόρνες, λυτίσου τη γυναίκα ετούτη, λυτίσου τη γυμνή γυναίκα ετούτη, βαθιά η καρδιά της είναι καλή, μα πήρε τον κακό δρόμο: απλώσε τα χέρια σου και οδήγη τη στο μονοπάτι της σωτηρίας!

Η γυναίκα είχε κλείσει τα μάτια: σιγά σιγά το πρόσωπό της

γλύκαινε, σίγουρα θα 'νιωθε την αγιότητα να κατεβαίνει από τα χέρια του Φραγκίσκου στο μυαλό της, στην καρδιά της, στη σιωπικά, ως κάτω στη φτέρνα. Κι άξαφνα, απότομα, έβαλε τα κλάματα. Αποτράβηξε τα χέρια του ο Φραγκίσκος, έκαμε από νω από το γυμνό κορμί το σπαθί του σταυρού.

- Αδερφή μου, της είπε, μην κλαίς· καλός είναι ο Θεός, συ χαρώνει· θυμήσου, όταν ήταν εδώ στη γης, τι είχε στην πόρνη·
- Συχαριμένη να 'σαι, γιατί αγάπεςε πολύ.

Οι σφραγίδες, που όλα την ώρα αυτά στέκουνταν παράμε-
ρα και χαχάριζαν, άρχιζαν να τι σφουρίζουν και να την περνε-
λούν· μα εκείνη μόλις γρήγορα το ρούχο της από κάτω, σφι-
χτοπλάτησε κι έπεσε στα πόδια του Φραγκίσκου:

- Ήμαρτον, φώναξε, δεν έχεις πουθενά ένα μοναστήρι για μένα; Πάρε με.

- Αλλάρεος ο κόσμος, αδερφή μου, είναι μοναστήρι· μπο-
ρείς και μέσα στον κόσμο ν' ασκητίζεις· πήγαινε, μανταλάσου
στο στήπ σου και μη φοβάσαι· ο Θεός είναι μαζί σου!

Πλάκωσε ο χειμώνας, ο στρατός σπίκωσε τα ισαντήρια, κίνη-
σε κατά την Ιερουσαλήμ· ανάλαφρα σύννεφα φάνηκαν στον
ουρανό, κοπάδια κοράκια τη μέρα, κοπάδια χούγαινες τη νύ-
χτα ακολουθούσαν το στρατό του Θεού. Τρέχαμε κι εμείς πύ-
σω από το στρατό, εγώ κρατούσα από το χέρι το Φραγκίσκο,
τα μάτια του μικράναν, δυο στενές χαραμάδες είχαν γίνει, κα-
τακόκκινες, μια πάννη είχε καθίσει απάνω τους κι ο κόσμος
σκοτείνιασε.

Την τρίτη μέρα το πρωί σφιδάστηκε κάμω, ξηπνεμένος:

- Φράτε Λεόνε, δεν μπορώ πια· θέλω να φτάσω ως την άκρα,
μα δεν μπορώ· κοιτά!

Και μου 'δειξε τα πόδια του που έτρεχαν αίματα και κίτρινα
νερά.

Στέναξε:

- Και δε φτάνουν οι πληγές ετούτες· μπήκαν μέσα μου,
φρά-τε Λεόνε, καινούριοι δαιμόνοι!

Δεν τόλμησα να τον ρωτήσω· ψυχαννιζοιμουν ποιοι θα
'ταν ετούτοι οι καινούριοι δαιμόνοι και σώπανα.

Γύρα μας απέραντη αμμουδιά, τ' ασκέρια είχαν εξαφανιστεί-

στην άκρα της έρημος, τα σύννεφα είχαν πλαθύνει κι ο ήλιος
θυμίσωσε. Ζερβά μας, αλόφρα, η θάλασσα γυάλιζε. Έσκυψα,
σπίκωσα στον ώμο μου το Φραγκίσκο, είχε λιποθυμήσει, κι
αγκομακώντας, παραπατώντας, τράβηξα κατά τη θάλασσα. Με-
σημέρι πια, φτάσαμε στο ακρογιάλι· ένα καράβι, μ' ένα μαιύρο
σταυρό ζωγραφισμένο στην πρύμνα, είχε αράξει και κρέμον-
ταν ανεργα τα πανιά του, χωρίς αέρα. Δυο τρεις ψαράδες τρα-
βούσαν τα δίχτυα τους, γιγλό γιγλό, λίγα καλυβόσπιτα καίω-
μινα με πιθιές κι άχερα ή βουτιοιές της αγελάδας· και πέρα,
γυαλίζοντάσιν, η απέραντη θάλασσα. Απύθωσα το Φραγκίσκο
πιο γυρογιάλι, τον ράντισα με νερό της θάλασσας, ανασπύκω-
σα βλέφαρα:

- Θάλασσα, έκαμε με λαχτάρα, θάλασσα;

- Ναι, αδερφέ Φραγκίσκο, θάλασσα· φεύγουμε.

Δε μίλησε, δεν έφερε αντίσταση· τον αφήκα κι έτρεξα στο
καράβι, βρήκα τον καπετάνιο, έπεσα στα πόδια του.

- Πας πίσω στην πατρίδα, του 'πα αγκαλιάζοντας τα γόνα-
τά του, πάρε μας! Δεν έχουμε να σε πλερώσουμε το να όλο, ο
Θεός θα σε πλερώσει.

- Πότε;

- Στον άλλον κόσμο, τον αληθινό. Ο καπετάνιος γέλασε.

- Ζήσε, μαύρε μου, να φας τριφύλλι! Κακοπλεροπής είναι ο
Θεός, πολλά μου χρωστάει κι ακόμα δεν τον είδα να μου ανεί-
γει το πουγκί του.

- Πάρε μας, του 'πα ξανά, συλλογίσου την Κόλαση, συλλο-
γίσου την Παράδεισο· μπροστά σου οι δυο δρόμοι, διάλε· ξε.

Ο καπετάνιος έζησε νευρισμένος τα γένια του:

- Άκουσε, καλόγερε· τρία μερόνυχτα κάθουμαι άνεργος
εδιά και περιμένο αέρα πρίμο και δεν έρχεται· μπορείτε, εσύ κι
ο σύντροφός σου, που έχετε δώσει πάρτε με το Θεό, να τον πα-
ρακαλέσετε να φουτίζει και να καργάρε το πανί μου; Αν σπλώ-
σε αέρα πρίμο, σας παίρνω στο καράβι· άλλα ναύλο δε θέλω·
τράβα στο σύντροφό σου και κάντε τα ζόρκια σας!

Έτρεξα, βρήκα το Φραγκίσκο· αυτός, αν ήθελε, θα παρα-
καλούσε το Θεό, κι ο Θεός θα τον άκουγε.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, ένα καράβι από τα μέρη μας είναι
αργμένο μπροστά μας, θα μας πάρει, λέει, αν προσευχηθού-

με στο Θεό να του πείσει αέρα πρώτο· σπίκωσε τα χέρια σου στον ουρανό, παρακάλεσέ τον!

- Δεν πιστεύω παρά στα θάματα της καρδιάς, φράτε Λεόνε, μου αποκριθήκε· μη μου ζητάς παραπάνω, δεν μπορώ.

- Σύρε φωνά στον ουρανό, επέμεινα εγώ, σύρε φωνή και θα σε ακούσει.

Ο Φραγκίσκος έδωσε μια, αυτός ο ετοιμοθάνατος πνάχτηκε απάνω, με άρπαξε από το σβέρκο:

- Μη με αγριίζεις, φράτε Λεόνε, μου φώναξε, μη με παραινάς κάθε τόσο να κραζώ στο Θεό: δώσε! δώσε! Άλλη δουλειά, θαρρείς, δεν έχει ο Θεός παρά να δίνει ψωμιά, ζεστά ρούχα, πρώτον· αέρας; Μας πέταξε· εδώ στην έρημο, χαμένοι οι κόποι μας, έτσι το θέλησε· άπλωσε απάνω μου μια μαύρη φούρουγα και θάμπωσε το φως μου, έτσι το θέλησε· κι έφερε κι ένα καράβι μπροστά μας και δεν του στέλνει πρώτο αέρα, έτσι το θέλησε -γιά μπας και θες να του ζητήσουμε λογαριασμό; Και τώρα έρκεσαι π αφεντιά σου και μου λες· να του φωνάξουμε ν' αλλάξει τη θέλησή Του! Σφάλνη το στόμα σου, φράτε Λεόνε, σταύρωσε τα χέρια σου και δέξου το Θεό, κι ας πεσει απάνω μας όπως Του αρέσει, σαν πείνα ή σαν πρώτος αέρας ή σαν πανούκλα!

Ξαφνιάστηκε γρικώντας το Φραγκίσκο να μιλάει τόσο αγριεμένα· έσκυψα, του φίλησα το χέρι και δε μίλησα· κι αυτός τότε κατάλαβε πως με πίκρανε, μετάνιωσε:

- Φράτε Λεόνε, συχωρά με· οι καινούριοι δαιμόνιοι μέσα μου έχουν φαρμακώσει την καρδιά μου και τη γλώσσα μου.

Μιλούσε ακόμα, δε θυμούμαι τι μου 'λεγε, εγώ κοίταξα τη θάλασσα κι έκλαιγα· κι όσο την κοιτάξα κι έκλαιγα, άρχιζε σιγά σιγά να σαλεύει, ανατρίχιαζε, τρούλωσαν ανάλαφρα οι κόρφοι της κι ένα ζεστό αεράκι σπικόθηκε από το νότο· κι ολομερίς, ως τέλειε ο Φραγκίσκος να μιλάει, αγέρας πρώτος σπικόθηκε, κι είδα τα πανιά του καραβιού να κατατυπών και να φουσκώνουν κι ακούστηκε χαρούμενη η φωνή του καπετάνιου:

- Ε καλόγερο!

Έσκυψα, άρπαξα το Φραγκίσκο από τις αμασκάλες.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, αέρας πρώτος σπικόθηκε, ο καπετάνιος φωνάζει, πάμε!

- Του Ζητάς, μουρμούρισε ο Φραγκίσκος, δε σου δίνει· δεν Του ζητάς, σου δίνει· και να δίνει και να μη δίνει, ας είναι δορυμένο τ' όνομά Του· πάμε!

Κι όταν πια μπήκαμε στο καράβι και σπαιρογονάτισαμε στην πρύμνη και βλέπαμε τ' ακρογιάλια της Αραβίας να φεύγουν, ο Φραγκίσκος απήθωσε το χέρι του στο γόνατό μου:

- Φράτε Λεόνε, όταν προσευχόμαστε στο Θεό, δεν πρέπει τίποτα να του ζητούμε· τίποτα· όσο περνά ο καιρός καταλαβαίνω, καθόλου δεν του αρέσουν οι κλάμες κι οι ζητιανιές· περίσσια κλάψαμε, θαρρώ φράτε Λεόνε, περίσσια ζητιανέψαμε· μια φωνή, σήμερα την άκουσα για πρώτη φορά, μια φωνή μέσα μου κραζει: Άλλος είναι ο δρόμος! Ποιος; Δεν μπορώ ακόμα, φράτε Λεόνε, δεν μπορώ ακόμα να ξεχωρίσω. Θα δούμε!

Μύριζε η θάλασσα, αρμένιζε το καράβι με κάργα τα πανιά, όμορφη ήταν η σιρότα του γυρισμού· γοργές άστρες και μαύρες αστραπές περνούσαν οι μέρες κι οι νύχτες. Ήμουν ακουμπισμένος στα καραβόσκονα, στην πρύμνα, και λόγιαζε με το νου μου, άδικα πήγαν οι κόποι μας, είχε δικιο ο Φραγκίσκος, ο Σουλτάνος δεν έγινε χριστιανός, άδικα πήγαν τα κλάματα και τα λόγια του Φραγκίσκου, που να τον ακούσουν οι σιδερό-φρακτοι χριστιανοί, διαγούμιζαν αδιάντροπα, έσφαζαν κι είχαν απαξιάσει γιατί κίνησαν και πού πάνε. Αυτό ήταν, το λοιπόν, το θέλημα του Θεού; Γιατί; Γιατί.

Ροτούσα μέσα μου απελπισμένα, ροτούσα και δεν μπορούσα να βρω απόκριση· μίπε τολμούσα να στραφώ και να ρωτήσω δίπλα μου το Φραγκίσκο. Γιατί θυμήθηκα μια νύχτα που ακούγαμε, στο φως του φεγγαριού, ένα αιδόνα να κελαιδάει, ο Φραγκίσκος κι εγώ· σταθήκαμε, κρατούσαμε την αναπνοή μας και το ακούγαμε.

- Ο Θεός, φράτε Λεόνε, μου 'πε σιγά ο Φραγκίσκος, ο Θεός είναι μέσα στο λαούγγι του και κελαιδάει.

Κι εκεί που μου 'λεγε το λόγο ετούτον, κύλησε το αιδόνα μέσα από τα κλαριά του δέντρου και σκορπίστηκε χάμω· σκούψαμε, το πήραμε στη φούστα μας· το ραμπί του ήταν αιματωμένο.

- Πεθανε από το πολύ τραγούδι, είπε ο Φραγκίσκος και φίλησε το ζεστό του ακόμα λαιμούδάκι.

Μα εγώ θύμωσα:

- Γιατί να πεθάνει το ζεστό λαιμουδάκι του απιδονιού; Φόβος γιατί να γίνονται λάσπη τα μάτια του ανθρώπου; Γιατί; Γιατί;

Κι ο Φραγκίσκος μάζεψε τα φρύδια:

- Γιατί, φρόναξ, η τόση αναίδεια του ανθρώπου να ρωτάει; Γιατί μπας και θες να σου δώσει λόγο ο Θεός; Σφάλινα το αδιάγνωστο στόμα!

Και τώρα, μέσα στο κοράβι, που ξανασπύκωσε ο νους μου κεφάλι και ροπούσε, θυμήθηκα το λόγο του Φραγκίσκου και σόπασα.

Ένα πρωί, όταν πια φάνηκαν τ' ακρογάλια της πατρίδας, ο Φραγκίσκος με ζήγωσε παραγμένους.

- Φράτε Λεόνε, είδα όνειρο, ένα κακό όνειρο: ο Θεός να μην το βγάλει πληθυντό!

- Δεν είναι όλα τα όνειρα από Θεού, αποκρίθηκα: μη φροβιάσαι, αδερφέ Φραγκίσκο.

- Ήμουν, λέει, όρνιθα, το 'χα ξαναδεί στον ύπνο μου, ήμουν όρνιθα κλώσα κι είχα σκεπάσει με τις φτερούγες μου τα παιδιά μου: κι άξαφνα ένα γεράκι χιμήξε από τον ουρανό, κι εγώ τρώμω, πετάχτηκα απάνω, αφήκα έξωκεπα τα κλωστοπούλια μου, και το γεράκι τ' άρπαξε στα νύχια του κι αφανίστηκε.

Δε μίλησα: μη ανατριχίλασα κι είπα με το νου μου: Ο Ηλίας, ο Ηλίας, νά το γεράκι! Ο Φραγκίσκος αναστέναξε:

- Δεν έπρεπε να φύγω, μουρμούρισε, δεν έπρεπε να πα-
ρα- τίσω τα παιδιά μου απροστάτευτα. Ποιος να 'ναι το γεράκι, φράτε Λεόνε;

- Σε λίγες μέρες, αδερφέ Φραγκίσκο, θα 'μαστε στην Πορ-
τσιούνκολα: τότε θα δούμε.

Τ' ακρογάλια πια είχαν ζυγώσει, γερτοί στην πλώρα κοι-
τάζαμε με λαχτάρα φάνηκαν τα σπύια, οι ελιές, οι ουκιές, τ'
αμπέλια: αρχή της άνοιξης, τα σπαρμένα είχαν πρασινίσει, μύ-
ριζε η γης, θα 'χαν ανθίσει οι θρούμπες και το θυμάρι.

- Δε βλέπω καθαρά την πατρίδα, είπε ο Φραγκίσκος, μα τη
νιώθω μέσα στην αγκαλιά μου σα θυγατέρα μου.

Πηδίζαμε στη στεριά, έκοιψε ο Φραγκίσκος, έσκυψα κι

εγώ, φιλήσαμε το κόμα: κάμαμε το σταυρό μας, πήραμε το
δρόμο με βιάση. Τι χαρά είναι ετούτη, να γυρίζεις στην πατρί-
δα και να 'ναι άνοιξη και να 'ναι τα δέντρα ανθισμένα! Κρατού-
σα το Φραγκίσκο από το χέρι, να μη σκοντάφτει, κι ήμασταν
κι οι δυο βυθισμένοι σε λογισμούς. Κάπου κάπου στέκονταν
ο Φραγκίσκος, σήκωνε το χέρι του και χάραζε το σημάδι του
σταυρού καταβορρά, κατά την Πορτσιούνκολα: σα να τη βλο-
γούσε, σα να την ξόρκιζε.

Μια νύχτα που κοιμηθήκαμε σ' ένα ακυρώνα, με ζύπνισα
χαράματα:

- Φράτε Λεόνε, μου φρόναξε αλαφιασμένος, είδα πάλι όνει-
ρο: όχι, δεν ήταν όνειρο, είδα με τα μάτια μου ανοιχτά, μέσα
από τα δέντρα, την Πορτσιούνκολα: τρεις δαιμόνιοι είχαν πέσει
απάνω της, και τα φτερά τους ήταν σαν τα φτερά της νυκτερί-
δας κι είχαν νύχια και κέρατα κι ουρές στροφυφικές που πε-
ρίζωναν τη μικρούλα μας εκκλησιά και τα κελιά μας. Κι εγώ
έσυρα φωνή: «Σ' όνομα του Χριστού, πνέματα ακάθαρτα, αφανί-
στε!», έκαμα το σημάδι του σταυρού στον αέρα κι αφανί-
στηκαν.

- Καλό και βλοσυρό τ' όνειρό σου, αδερφέ Φραγκίσκο, εί-
πα για να τον πιασώ: νίκησε ο Θεός!

Χάρηκε ο Φραγκίσκος, πετάχτηκε απάνω μέσα σ' άερα κι
άρχισε να χορεύει: μα ολομεριάς τρόμος περιχύθηκε στο πρό-
σωπό του: σα να 'δε δράμα φρικτό στο μεσοσκόταδο, έπεσε
μπρούμυτα κάτω και σπέραζε.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, φρόναξα τρομαγμένος, τι έχεις; Είδες
τίποτα στον αέρα;

Μα αυτός έτρεμε, μου άρπαξε το χέρι:

- Φράτε Λεόνε, μουρμούρισε, λυπήσου με: βόθη με να
βγω από την Κόλαση. Έλα ν' ανέβουμε σ' ένα ψηλό βουνό, μέ-
σα στα χιόνια, να προσευχηθούμε. Πρέπει να δο το Θεό, πρι να
δώ τους αδερφούς, να καθαρίσω.

Τρόμαξα.

- Θα ξεπατιάσουμε, αδερφέ Φραγκίσκο: καλά καλά δεν
έφυγε ακόμα ο χειμώνας, και στο βουνό θα 'ναι ένα μπόι το
χιόνι.

Ο Φραγκίσκος κούνησε το κεφάλι:

- Αν δεν πιστεύεις, φράτε Λεόνε, σίγουρα θα ξεπαιγιάσεις' αν πιστεύεις, ο ιδρώτας θα τρέχει από πάνω σου κι οι τρίκες του κεφαλιού σου θ' ανηλίζουν. Κάμε το σταυρό σου, ξιμέρρο-σε. Πάμε!

Πήραμε ν' ανηφορίζουμε, όσο ανεβαίναμε ο αέρας φτυστούσε παγωμένος, τουρτούριζα' φτιάσαμε τα χιόνια, βούλιαζαν τα γυμνά πόδια μας, στην αρχή ως τους ασπράγγιλους κι ύστερα ως τ' αντικνήμια βράδυ πια φτιάσαμε στην κορφή.

- Κρυώνεις, φράτε Λεόνε; με ρώτησε.

Τα χείλια μου είχαν μπλαβίσει από το κρύο, είχα ξυλιάσει, δεν μπορούσα να μιλήσω. Ο φραγκίσκος μου χάδεψε με συμπόνια την πλάτη.

- Συλλογίσου το Θεό, κακόμοιρε φράτε Λεόνε, συλλογίσου το Θεό και θα ζεσταθείς.

Τον συλλογίζουμεν, τον συλλογίζουμεν, μα πού να ξεσταθεί! Είχα ξεπαιγιάσει' νύσταζα, πεινοίσα, αχ, έλεγα μέσα μου, να ξεπλώσω εδώ στα χιόνια, να με πάρει ο ύπνος, να μην ξυπνήσω πια -να γλιτώσω! Βαριέστησα' δεν είμαι καμωμένος να γίνω ήρωας, μήτε άγιος' πώς γελάστικα κι ακολούθησα τον ήρωα και τον άγιο! Εγώ μου ταίριαζε να κοιροσκυλιάζω με τους ανθρώπους, να κουρταλώ τις πόριες, να κοντατσέκουμαι στις ταβέρνες, να κυνηγώ με το κουζούρι μου το Θεό...

Ο φραγκίσκος είχε γονατίσει απάνω στα χιόνια και προσεύχουνταν η νύχτα έπιασε, γέμισε ο ουρανός άστρα. Ποτέ δεν είχα δει τόσο μεγάλα άστρα, τόσο σπαρταριστά, τόσο κοντά στον άνθρωπο. Άκουσα τη φωνή του φραγκίσκου.

- Πού είσαι, φράτε Λεόνε; Δε σε βλέπω.

- Εδώ, δίπλα σου, αδερφέ φραγκίσκο' πρόσταξε.

- Έχω ακουστά, φράτε Λεόνε, πως οι άγιοι σ ακιές που βρίσκονται στ' αιμηλά βουνά, γδύνονται, σκάβουν τα χιόνια, κάνουν πηγάδι και μπαίνουν μέσα' κι ο ιδρώτας τρέχει από τις μασκάλες τους.

- Δεν είμαι εγώ σ ακιής, αποκρίθηκα νευριασμένος' αν θες ελόγου σου, γδύσου.

Γδύθηκέ, κυλίστηκε απάνω στα χιόνια, κι έμεινε με δυνατό φωνή τον ύμνο που τραγουδούσαν οι τρεις παίδες στην κόμην' ύστερα τυλίχτηκε το σώο του, φούλωσε ένα μαξιλάρι χιόνι

κι οκούμπισε να κοιμηθεί.

- Πολλοί καινούριοι δαιμόνοι με πιλατεύουν, φράτε Λεόνε, και κυλιούνται στα χιόνια να φοβηθούν και να φύγουν.

-Κι εγώ τι σου χροστώ;'» Έκαμα να του πω, μα κρατήθηκα.

Μα εκεί που μου μιλούσε, γούρλωσε τα μάτια, άρχισε να φέμει' άπλωσε τα χέρια, σα να 'θελε να προσφύλακει, πετάχτηκε απάνω, έκαμε ένα βήμα προς τα πίσω, ακόμα άλλο ένα, ημιαπατώντας.

- Νά τος! μουρμούρισε με φρίκη, ήρθε πάλι 'Ηρθε πάλι! Κοιτάξ' αδειανός ο αγέρας, κανέννας.

- Αδερφέ φραγκίσκο, φώναζε, ποιον βλέπεις;

- Το ζηπάνο, το ζηπάνο με την κουκούλα, με τα τρυπημένα χέρια και πόδια, και τρέχει αίματα η πληγή του, ο σταυρός, στο κούτελο. Νά τος! Νά τος!

Έτρεμε σύγκορμος' τον αγκάλιασα, του μιλούσα σιγά, γλυκά, να γαλινέψει.

- Νά τος! Νά τος! Ξαναφώναξε' με κοιτάζει με καταφρόνια κουνάει το κεφάλι...

Έτρεμε, όχι από το κρύο, από τον τρόμο' τα μάτια του, ακόμα γουρλωμένα, στίλωναν τον αδειανόν αγέρα' τινάχτηκε έξωφρα σύγκορμος:

- Βοήθει! Έρχεται! φώναζε και τα δόντια του κατακυ-πούσαν.

Τον αγκάλιασα να μην πέσει!

- Κράδε το Θεό, αδερφέ φραγκίσκο, κράδε το Θεό, να τον δώδε!

Μα ο φραγκίσκος κούνισε το κεφάλι:

- Κι αν είναι αποσταλμένος του Θεού; μουρμούρισε.

Έσκυψε, έπιασε μια φουχτα χιόνι, να του το πετάξει' το μέ' τόνισσε' έκαμε ένα βήμα:

- Αδερφέ μου, αδερφέ μου, πρόσταξε!

Σώπασε, περίμενε απόκριση.

- Γιατί δε μιλάς; Ποιος είσαι; Ποιος σε στέλνει; Γιατί κου- νάς το κεφάλι;

Αφουκράζονταν, σαν κάποιος να του μιλούσε.

- Άσε με, φώναζε, φεύγα' δεν είμαι λειψέρος. Παλεύω με τους δαιμόνους, μου αρέσει' δεν είμαι εγώ αρχάγγελος, είμαι άνθρωπος, κι όλοι οι δαιμόνοι μέσα μου, παλεύω' έχω το Θεό

μαζί μου, δεν έχω την ανάγκη σου, φεύγα! Τι μου δείχνεις τα τρυπημένα χέρια σου; Φεύγα!

Σπύκοσε το χέρι, σφεντόνισε μπροστά του το σβόλο το χιόνι που κρατούσε.

- Δεν είμαι άγγελος, φώναζε, δε θέλω να 'μαι άγγελος, θέλω με το σπαθί μου!

Ξέσπασε σε αλλόφρενο γέλιο:

- Την έφαγε κατάρουτρα, έφυγε, πάει!

Σοριάστηκε χάρη, με τράβηξε από το χέρι, κυλίστηκα κι εγώ στο πλάι του.

Κάμποση ώρα σόλωναν: πήρε μια φούχια χιόνι, έτριβε τα μελινγιά του, καίγονταν. Τέλος στράφηκε, με είδε:

- Ήθελα ένα λόγο να σου πω, ένα πράγμα να σε ρωτήσω, φράτε Λέονε, παρακαλώ σε, μην τρομάξεις: δεν είμαι εγώ που μιλάω, είναι οι δαιμόνιοι.

- Ακούω, αδερφέ φραγκίσκο, είπα και τα σενόνια μου κα-
τατυπούσαν.

- Γιατί έπλανε ο Θεός τη γυναίκα; Ξέρεις να μου πεις; Για-
τί ξεκόλλησε από τον άντρα ένα πλευρό και την έπλανε; Και
γιατί ζητάει σε όλη του τη ζωή ο άντρας να ξανασημίσει με το
ξεκολλημένο πλευρό του; Είναι ετούτο η φωνή του Θεού; Είναι
η φωνή του δαιμόνιου; Τι λες, φράτε Λέονε; Είναι ο γάμος μύ-
στηριο ιερό, ο γάμος κι η γέννα κι ο γιος;

Ανατρίχασα γρικώντας τον: μιλούσε κι έτριβε, κι έβλεπα
αλήθεια τον ιδρώτα να τρέχει από το μέτωπό του: τέτοιοι λοι-
πόν δαιμόνιοι, ποιος να το πίστευε ποτέ, ξοκίζαν τα νεφρά
του;

- Φράτε Λέονε, συνέχισε με αγωνία, μη σαπαινείς, μιλά:
μπας και πήραμε δρόμο κακό, ενάντια στο θέλημα του Θεού;
Αυτός δεν ήταν που είπε: αυξάνεσθε και πληθύνεσθε ως η άμ-
μος της θαλάσσης;

- Αδερφέ φραγκίσκο, αποκρίθηκα, πέφτω στα πόδια σου,
συχώρα με να σου πω: ο δαίμονας, ο δαίμονας της σάρκας, τη
στιγμή ετούτη μιλάει με το στόμα σου: ο δαίμονας με τα μεγά-
λα στήθια!

Έσυρε φωνή σπαραχτική, σοριάστηκε στο χιόνι: έλυσε το
σκοινί από τη μέση του κι οληνύχτα τον άκουγα να κτυπάει με

λύσσα τα νεφρά του και τα μεριά και να μου κριζεί: πριά! πριά!
ινάχτηκε ολόγυμνος, με τα κρέατά του κατάρουτρα από το
κρύο κι από τις πληγές κι άρχισε να τρουλώνει σωρούς χιόνι
αράδα μπροστά του.

- Τι σκοπεύεις να κάμεις, αδερφέ φραγκίσκο; φώναξα κι
έτριμα μη σάλεψε το μυαλό του.

- Τώρα θα δεις, τώρα θα δεις, μου αποκρίθηκε και μάκου-
γταν με τα χέρια του, με τα πόδια του, να δώσει σπήμα ανθρώ-
που στους εφτά χιονοσωρούς που 'χε στοιβάξει μπροστά του.
Τώρα θα δεις, φράτε Λέονε, τώρα θα δεις!

Κι αλήθεια, σε λίγο είδα καθαρά, αραδιασμένα εφτά αγάλ-
ματα από χιόνι: μια χοντρή γυναίκα με τεράστια κρεμάμενα
στήθη, δεξιά της δυο αγόρια, ζεββά της δυο κορίτσια και πίσω
ένας άντρας και μια γυναίκα με σκυφιό κεφάλι.

Ο φραγκίσκος τους κοίταζε και τον πήραν τα γέλια.

- Κοίτα, σπορ φραγκίσκο, φώναξε, κοίτα, σπορ φραγκίσκο,
για το Μπερναντόνε, ετούτη είναι η γυναίκα σου, ετούτα τα
παιδιά σου και πίσω τους ο δούλος σου κι η δούλα. Όλη η φα-
μίλια βγήκε να σεριανίσει και πας εσύ μπροστά, ο άντρας, ο
πατέρας, το αφεντικό!

Κι άξαφνα το γέλιο του κόπηκε, το πρόσωπό του αγρίεψε:
σπύκοσε το χέρι του στον ουρανό: τη στιγμή εκείνη ο ήλιος
πρόβαλε, έλαμψε το βουνό: στο βάθος πέρα, ανάερα, αβέβαιη,
καμωμένη θαρρείς από πρωινή πάχνη και φαντασία, διάνεψε
η λούζη.

- Κύριε, Κύριε, φώναξε σπαραχτικά ο φραγκίσκος, πρόστα-
ξε τον ήλιο σου να πέσει απάνω στη φαμίλια μου και να τη
λιώσει. Να γλιτώσω!

Σοριάστηκε χάρη κι άρχισε να κλαίει. Ζύγωσα, τον τύλιξα
με το ράσο του, μαζέψα το αιματομένο κομποσκοίνι, τον έζω-
σα, τον πήρα από το χέρι, τον σπύκωσα.

- Αδερφέ φραγκίσκο, του 'πα, έλα, πάμε στην Πορτσιούν-
κολα ν' ανάλψουν οι αδερφοί φωτιά να ζεσταθείς, να ζεστα-
θούμε: εδώ θα πεθάνουμε από το κρύο, και δεν είμαστε ακό-
μα έτοιμοι, το βλέπεις και μόνος σου, να παρουσιαστούμε στο
Θεό.

Ο φραγκίσκος παραπατούσε, τα γονάτά του λύνιζαν μέσα

στη φουκάττα μου το χέρι του έτρεμε. Δε μιλούσαμε: ο ήλιος όλο και δυνάμωνε, μας αγκάλιαζε και μας ζέστανε με συμπόνια· θαρρείς κι ήταν το μάτι του Θεού και μας απλαχνίζονταν. Κι εκεί που τον κοίταζα, αποδεχάστικα κι αφήκα το χέρι του φραγκίσκου να ξεγλιστρήσει από τη φουκάττα μου· έκαμε δυο βήματα, τρία, σκόνταψε, ξάπλωσε χάρω μπρούμυτα· έτρεζε, τον ανασήκωσα· αιμάτα έτρεχαν από το κεφάλι του· δυο κοφτερές πύρες είχαν χαράξει στο κούτελό του μια βαθιά πληγή, σα σταυρό. Έβαλε το χέρι του, έφαζε την πληγή, τινάχτηκε με τρόπο.

- Τι έχεις, αδερφέ φραγκίσκο, γιατί τρέμεις;

- Τι σημάδι ετούτο στο κούτελό μου;

- Σταυρός.

- Σταυρός!

Έτρεμε· μια συγνή ανοιγόκλεισε το στόμα· μα εγώ κατάλαβα.

- Σώπα, αδερφέ φραγκίσκο, φώναζε, σώπα· κατάλαβα.

Τον πήρα από το χέρι· έτρεμα κι εγώ· κινήσαμε πάλι να κατεβαίνουμε αμύλητοι.

Πώς μπάρεσαμε, πού βρήκαμε τη δύναμη, Θεέ μου, να κατεβούμε το βουνό, να περάσουμε τον κάμπο, χωρίς να πέσουμε χάρω, ξεπνεμένοι ως ήμασταν από την πείνα, από το κρύο, από τη θλίψη! Ολοένα η Ασιζή στερεώνονταν στο βάθος τ' ουρανού, μεγάλωνε, νιώθαμε δεν ήταν άνετρο και φαντασία, παρά ασβέστες και πέτρες, ξεχωρίζαμε καλά το κάστρο της, τους πύργους και τις εκκλησιές. Θαρρώ πως η Ασιζή ετούτη, που ολοένα έρχονταν πιο κοντά μας, μας έδινε τη δύναμη και προοχρούσαμε. Ο φραγκίσκος δεν μπορούσε να τη διακρίνει, τα μάτια του έτρεχαν ακατάπαιτα και πονούσαν μα εγώ κάθε τόσο ξεγούσα:

- Ζυγώνει, έρχεται, φαίνονται τώρα καθαρά οι πύργοι της, φαίνεται ο τρούλος του Άι-Ρουφίνου...

Κι ο φραγκίσκος άκουε, έπιπνε κουράγιο και γόργωνε το βήμα.

- Φοβούμαι, φροβούμαι, έλεγε και ξανάλεγε, θυμήσου, φρά-τε Λεόνε, τ' άνετρο... Πώς θα βρούμε τους αδερφούς; Πόσους θα μας έχει αρπάξει το γεράκι; Τρέχω να φτάσω γρήγορα, και συνάμα

φρονάζω μέσα μου. Αχ, να 'ταν να μην έφτανα πιστέ μου!

Κόντευε να βασιλεύσει ο ήλιος όταν φτάσαμε στην Πορτοπύργκι· η καρδιά μας χτυπούσε δυνατά, σα να λείπα· τοπούνκολα· η καρδιά μας χτυπούσε δυνατά, σα να λείπα· με χρόνια κι ήταν η Πορτοπύργκι πράμα ζωντανό, η μάνα μας... Προχωρούσαμε αθόρυβα, δε μιλούσαμε. Αναμενίζαμε σιγά τα κλαριά, ζυγώσαμε· η πόρτα ανοικτή, έρημη η αυλή, καμιά φωνή... Τρομάξαμε. Τι γίνηκαν οι αδερφοί; Είχε ντυκώσει πια, έπρεπε να 'χουν γυρίσει. Μπήκαμε μέσα· το λυχνάρι ήταν αναμμένο στη γωνιά, κι ομπρός στο τζάκι ξεκρίναμε τον αδερφό Μασέο να σκύβει και να φυσάει τη φωτιά· βρεμένα ήταν τα ξύλα που 'σε βάλει, και κάπνιζαν ο φραγκίσκος πλάταξε, πήρε να βήκει· σπράφθηκε ο Μασέο, τον είδε, έπεσε στην αγκαλιά του:

- Αδερφέ φραγκίσκο, φώναζε, καλώς όρισες, και του φιλούσε τα γόνατα, τα χέρια, τους ώμους. Είχαμε μάθει πως πέθανες, πέρα στην Αραπιά, κι οι αδερφοί άρχισαν να μαλώνουν, να μη θεν πια να ζουν μαζί, να σκορπίζον... Πήρε ο ήλιος τους πιο πολλούς, τους πιο νέους, γυρίζουν τα κοριά, μαζεύουν χρυσάφι, να χτίσουν, λέει, μια μεγάλη εκκλησιά· ο βερνάρδος κι ο Πέτρος, ξεμοναχισμένοι στο δάσο, προσεύχονται, κι ο παπα-Σίλβεστρος πήρε τους παλιούς αδερφούς και κηρύττει γύρα στα κοριά... Κάπου κάπου έρχονται πάλι εδώ, ξεναφεύγουν. Απόμεινα μόνος, κάθουμαι εδώ, ανάβω φωτιά και σε περιμένω. Χίλια καλώς μας όρισες, αδερφέ φραγκίσκο!

Και δόστω τον φιλούσε και τον χάδευε.

Ο φραγκίσκος σοριάστηκε ομπρός στο τζάκι αμύλητος. Κοίταζε τη φωτιά να τρώει τα ξύλα, άπλωνε τις απαλάμες του να ζεσταθεί και κάπου κάπου άνοιγε το στόμα:

- Αδερφή φλόγα, αδερφή φλόγα... μουρμούριζε και σόπαινε πάλι.

- Δε λες τίποτα, αδερφέ φραγκίσκο; Έκαμε ο Μασέο που λακτάριζε ν' ακούσει ένα λόγο. Θεε να πάω να μαζέψω όλους τους αδερφούς και να σου τους φέρω; Βαρέθηκα να μένω εδώ άνεργος· πρόσταξε!

- Τι να πω, αδερφέ Μασέο, τι να προστάξω; αποκρίθηκε ο φραγκίσκος· κάθουμαι εδώ στη φωτιά και περιμένω. Μια φωνή μέσα μου μου λέει: Περιμένε!

Κουκουβίσια κι εγώ στη φωτιά, ζέσταναν νερό, έπιλωνα τα πόδια του Φραγκίσκου· βούτηξα σε χλιαρό νερό ένα καθαρό πανί, καθάρισα τα μάτια του, που είχαν φράξει από τις τσιμπλές.

Σωπύναν κι οι τρεις· νιώθαμε, ο Μασέο κι εγώ, τώρα που ήταν στο σπίτι μας μαζί μες ο Φραγκίσκος, βαθιά γαλήνη στην καρδιά μας, ασφάλεια. Έξω άνεμος δυνατός είχε σπκοθεί, χτυπούσαν και μούγκριζαν τα δέντρα, μακριά πολύ σκυλιά γάβγιζαν.

Ο Μασέο είχε βάλει τη κύτρα στη χώρα να μας μαγερεύει το βρισκούμενο, να φάμε· όλο τον καιρό που λέπαμε, έκοβε καλάμια και λυγαριές από το ακροπότιο, έπλεκε κοφίνια, τα πουλούσε, κι έτσι, δουλεύοντας, έβγαζε το ψωμί του. Ο Φραγκίσκος, με τα χέρια πάντα απλωμένα στη φωτιά, σα να προσεύχονταν, είχε βεθιστεί, το βλεπές στο πρόσωπό του, σε μια γλύκα ανεπίσταν· είχε ξεχάσει τα επίγεια και μια στιγμή που φάνηκε πως είχε σπκοθεί από το τζάκι που κάθονταν και μετριζούνταν στον αέρα. Οι άγιοι, είχα ακουστά, όταν συλλογίζονται το θεό, νικούν το βάρος του κορμιού κι ανακρεμούνται στον αέρα. Σιγά σιγά είδα πάλι το Φραγκίσκο να κατεβαίνει και να ξανακαθίζει πούκα, σκυφτός, ομπρός στο τζάκι. Βράδιαζε, κανέναν δε μιλούσε, σωπαίναμε όλοι, ευτυχισμένοι.

Άξαφνα ο Μασέο κι εγώ γυρίσαμε το κεφάλι κατά την πόρτα· κάποιος χτύπησε.

- Θα 'ναι κανέναν αδερφός, είπε ο Μασέο, πάω ν' ανοίξω.

Τινάχτηκε το θεόρατο κορμί του παρά τρία ν' ανοίξει την καλαμμένα οροφή. Άνοιξε την πόρτα, κι εγώ ακούσαμε δυνατή φωνή:

- Αι τι θες; Γυναίκα εδώ δε ζυγόνει· άγιος είναι ο τόπος ετούτος, κυρά μου.

Σπκώθηκα ξαφνισμένος· μια γυναίκα, κουκουλωμένη απο-κορφής, δεν έκρινε παρά· μονάχα τα μάτια της, στέκουσαν στο κατώφλι.

- Άσε με, αδερφέ, άκουσα τη γλυκιά φωνή της, θέλω να δώ, ανάγκη μεγάλη να δώ τον πάτερ Φραγκίσκο.

Ο Φραγκίσκος άκουσε τη φωνή, ανατράχτηκε, έκοψε το πρόσωπο μέσα στα χέρια του, λες κι ήθελε να κρυφτεί· γνώρισα κι εγώ τη φωνή, ζήγωσα το Φραγκίσκο.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπα σιγά, η Κλάρα...

Μου άρτιαζε το μπράτσο.

- Δε θέλω να τη δώ· έγρουζε με τρώμο· φράτε Λεόνε, λυπήσου με, δε θέλω να τη δώ!

- Φλόγα αδερφή μου, μουρμούρισε γυρίζοντας το πρόσωπό του στη φωτιά, από χιόνι είναι, από χιόνι, λιώσε τη! Να γίνει νερό και να φύγει! Να γίνει νερό και να χυθεί στη θάλασσα του Θεού.

Μα η κοπέλα είχε δρασκελίσει τώρα το κατώφλι, γονάτισε στα πόδια του Φραγκίσκου, ξεσκέπασε το πρόσωπό της. Ο Φραγκίσκος κρατούσε ακόμα το πρόσωπό του κρυμμένο μες στις υπαλμίες του· δε σιφάρικε να τη δει.

- Πάτερ Φραγκίσκο, έκαμε η κοπέλα κι η φωνή της ήταν όλο γλύκα και παραπόνεση, πάτερ Φραγκίσκο, λυπήσου με· σπκόσε το πρόσωπο και κοίταζε με.

- Αν είσαι αλήθεια η αρχοντοπούλα Κλάρα του κόντε Σκίφρη, αν αγαπάς το θεό, αν φοβάσαι το θεό, φεύγα.

Κατέβασε τα χέρια του, φάνηκε το πρόσωπό του, σκαμμένο, λωμένο, καταλερωμένο από τα αίματα που έτρεχαν από τα μάτια του.

- Αν δε σικαίνεσαι, είπε, κοίτα με· τυφλώθηκα· δεν μπορώ να σε δώ, δόξα σοι ο θεός!

- Πάτερ Φραγκίσκο, αποκρίθηκε η κοπέλα κολώνοντας το πρόσωπό της στα πόδια του Φραγκίσκου, μη φοβόσαι· δε σπκώνω τα μάτια να σε δώ, δε θέλω μπε εσύ να με δεις, μονάχα να με ακούσεις· άκουσε με.

Ο Φραγκίσκος έκαμε το σημάδι του σταυρού.

- Σχ' όνομα του Σταυρωμένου Χριστού, είπε, ακούω.

- Πάτερ Φραγκίσκο, άρχισε η κοπέλα κι η φωνή της ήταν βαθιά και σίγουρη, πάτερ Φραγκίσκο, θυμάσαι τη μέρα που σε συνάντησα, κοιμελί, ξυπόλυτα, σ' ένα στενωρόμυ της Αοίλης; Από τη μέρα εκείνη η ψυχή μου δε χωράει πια στο κορμί μου, θέλει να φύγει. Έλωση σαν το κερι· αν σκαμεις και με δεις, πάτερ Φραγκίσκο, θα τρομάξεις· μα αν μπορούσες να δεις την ψυχή μου, θα παίρουναν, πάτερ Φραγκίσκο, γιατί φοράει ράσο κι αυτή, σαν το δικό σου, με κουκούλα, με κουκουλούνι, ξυπόλυτη. Δε νιώθεω πια χαρά να ζω με τον πατέρα και τη μάνα

μου, με τις φιλενάδες μου, με τους ανθρώπους· στένεψε ο κόσμος, να φύγω, να φύγω, δε χωρά! Κόψε τα μαλλιά μου, πάτερ Φραγκίσκο, ρίξ' τα στη φωτιά· τύλιξέ με με το ράσο σου, ζώσε με με το κομποσκοίνι· να πάω στην έρημο, να κουρνιάσω σ' ένα βράχο, σαν τα πετροκελίδονα, να φύγω, να φύγω από το κόσμο, πάτερ Φραγκίσκο!

Τιβίριζε αληθινά σα χειλιδόνι, κι ο Μασέο κι εγώ είχαμε χαμυλώσει τα μάτια και κλαίγαμε· τόσο το λοιπόν είναι η λαχτάρα της ψυχής να σμίξει με το Θεό! Ο Φραγκίσκος την άκουγε, το πρόσωπό του έμενε ακίνητο, σκληρό, σαν την πέτρα· κι η κοπέλα κάθε τόσο σταματούσε, μπορούμια σκυμμένη στα πόδια του, τα μαλλιά της είχαν γεμίσει στάχτες από το τζάκι, και περίμενε να μιλήσει· περίμενε, περίμενε, μα αυτός απόμεινε βουβός κι ολόγυρο το πρόσωπό του σκλήραινε.

– Πάτερ Φραγκίσκο, φώναζε η κοπέλα, μη γυρνάς πέρα το πρόσωπο, μην αγριεύεις· περπατάς ξεπόλυτος, χορεύεις, τραγουδάς στους δρόμους, φωνάζεις στις ψυχές: «Ελάτε! εγώ 'μαι ο δρόμος που πάει στο Θεό· ακολουθήτε με!» Άκουσα τη φωνή σου, παράτησα τους γονιούς μου, το σπίτι μου, τ' αγαθά μου, παράτησα τη νιότη μου, την ομορφιά, την ελπίδα να κάμω παιδιά κι ήρθα· εσύ φταις, θες δε θες, το λοιπόν, θα με ακούσεις. Άκου· σήμερα αποχαιρέτησα τον κόσμο· νύθηνκα τα πιο ακριβά μου φορέματα, χτένισα για στερνά φορά τα ξανθά μαλλιά μου, έβαλα τα χρυσά μου σκουλαρίκια, τα χρυσά μου βραχιόλια, τα χοντρά μαργαριάρια στο λαιμό μου και πήγα στην εκκλησιά. Να με δει όλος ο κόσμος, να δει τα κάλλη μου και να τ' αποχαιρέτησε· να δω την ασκήματά του και να τον αποχαιρέτησα. Κι ύστερα πήγα στις φιλενάδες μου, να τις δω στερνά φορά, γελούσα, πετούσα από τη χαρά μου, κι οι φιλενάδες μου, ξαφνιασμένες, με ρωτούσαν: «Τι έπαθες, Κλάρα, κι είσαι τόσο ευτυχισμένη; παντρεύεσαι;» Παντρεύομαι, τους αποκρίθηκα, κι ο γαμπρός είναι πιο όμορφος κι από τον ήλιο, πιο δυνατός κι από το βασίλειο. – Και τότε, με το καλό, θα γίνει ο γάμος.» Κι εγώ γελούσα: «Απόψε, απόψε!» Γύρισα σπίτι μου, κοιτάζα ώρα πολλή τον πατέρα και τη μάνα μου και τις αδερφές μου, αμίλητη, και τους αποχαιρέτούσα. Άκουγα κούλα το θρήνο που θα στήναν σε λίγες ώρες, γιατί θα με ζητούσαν και δε θα μ' έβρι-

σκον ποῦ να με βρουν στις αγκαλές του Θεού! Και σα βράδια-σε, κατέβηκα σιγά από την κάμαρά μου, πήρα το δρόμο, μπήκα στον ελαιώνα, πέρασα από τον Άν-Δαμιανό, πετούσα· έφτασα στ' άγια λιμνέρια σου, πάτερ Φραγκίσκο, με φωνάζεις κι ήρθα.

– Εγώ; Εγώ; είχαμε ο Φραγκίσκος, εγώ;

– Εσύ, εσύ, πάτερ Φραγκίσκο. Χιες τη νύκτα, εκεί που κοιμόμουν –το ξέρεις καλά, στον ύπνο κοιμάται το κορίτσι με η ψυχή αγρυπνάει!– σε άκουσα να με κρῖζεις με τ' όνομά μου· εσύ, εσύ, ο πάτερ Φραγκίσκος· είχες σταθεί, λέει, πάλι κάτω από το παραθύρι μου και μ' έκραζες: «Ελά! Έλα! Έλα!» Κι ήρθα.

Ο Φραγκίσκος έσυρε φωνή, είχαμε να σπικωθεί να φύγει, ξανακάθισε· βρήκε, ψαχνόντας γύρω του ένα κούτσουρο, το 'ριξε στη φωτιά· κι ύστερα πάλι έκωσε το πρόσωπο στα χέρια του, ώρα πολλή, αμίλητος.

Η κοπέλα περίμενε, περίμενε, δεν ερχόταν η φωνή του, θύμιζε· τινάζε το απανοκόρμι, ανακάθισε στ' αντικίνημα της, με τις γροθιές σφιγμένες.

– Πάτερ Φραγκίσκο, είπε, μίλησα, άδειασα την καρδιά μου στα πόδια σου· γιατί δεν αποκρίνεσαι; Έχεις χρέος.

Σκοπή· απόξω ο άνεμος φουτούσε άγριος και τρῶνταζε την πόρτα. Απλώσε ο Φραγκίσκος τα χέρια του, βλεφάρισε γύρω, μας είδε:

– Φράτε Λεόνε, αδερφέ Μασέο, ελάτε κοντά μου! φώναζε σα να κιντύνευε και ζητούσε βοήθεια.

Πήρε μια φούστα στάχτη κι έτριψε το κεφάλι του με λύσσα· έτριψε το πρόσωπό του, μπήκαν οι στάχτες στα μάτια του.

– Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε, δεν τη λυπόσαι; Λυπόσου τη!

– Όχι! έσυρε φωνή αυτός και πρώτη φορά ξέκρινε τόση σκληρότητα, τόση πίκρα στη φωνή του.

Ξεκόλλησε το χέρι μου από τον ώμο του.

– Όχι! Όχι! Ξαναφώναζε, όχι!

Τινάχτηκε η κοπέλα, μάζεψε τα φρύδια, το πρόσωπό της τράχυνε· βαθιά μέσα της η πέρφανε ράτσα του κυρού της λαβώθηκε.

– Δε σε παρακαλώ, είπε, δε σούρνουμαι στα πόδια σου· σηκώνω τα μάτια, άκουσέ με· είμαι κι εγώ σαν και σένα, ψυχρή ανθρώπινη, κιντυνεύω, γυρίζεις χόρες και χαριά και διαλαλείς

πως θα σώσεις τον κόσμο, σώσε με! Χρέος έχεις να με σώσεις. Αλλιώς, αν αρνηθείς, θα κρεμαστεί η ψυχή μου από το λαιμό σου και θα βουλιάξεις στην Κόλαση. Σήκω απάνω, δώσ' μου το ράσο που σου ζητώ, κόψε τα μαλλιά μου, ρίξ' τα, σου λέω, προσάναμμα στη φρενιά! απήθωσε το χέρι σου στο κουρεμένο κεφάλι μου, βλόγησέ το' και κράζε με: αδερφή Κλάρα!

Τινάχτηκε ο Φραγκίσκος, κοίταξε κατά την πόρτα, λες κι ήθελε να φύγει: σπικούσαμε, ο Μασέο κι εγώ, να του φράξου με το δρόμο: στάθηκε, έσκυψε το κεφάλι κι έτρεμε σύσσωμος· έτσι έτρεμε πάντα, όταν ήταν να πάρει, αθελά του, μια μεγάλη απόφαση. Γύρισε πίσω τρεκλίζοντας, ακούμπησε στο τζάκι· οι φλόγες αντιλάμπιζαν απάνω του και το πρόσωπό του έκανε σπαρακτικά τινάχτηκε η φωνή του κι όλο περγέλιο:

- Μπορείς εσύ, η κοντεσίνα, η κόρη του τρανού άρχου, του φαβορίνου Σκίφη, να περπατάς στη γης ζυπόλυτη;

- Μπορώ, αποκρίθηκε με σίγουρη και περήφανη φωνή η κοπέλα.

- Μπορείς να πείνas, να κουρταλαs τις πόρτες και να ζητάς ελεημοσύνη;

- Μπορώ.

- Μπορείς να πλένεις, να ξεπλένεις λεηρούς, να τους φιλάς στο στόμα;

- Μπορώ.

- Μπορείς, εσύ η πεντάμορφη, να καταντήσεις άσκημη και να τρέχουν πίσω σου τα παιδιά του δρόμου να σε φρονιάζουν σπρίγγλα, στραβοπόδα, καμπούρα; Και συ να χαίρεσαι που κατάντησες σπρίγγλα, στραβοπόδα, καμπούρα για το κατίρι του Χριστού;

- Μπορώ, μπορώ, ξανάτε η κοπέλα σπικόνοντας το χέρι της, σα να ορκίζονταν.

- Δεν μπορείς!

- Μπορώ! Η κόρη του κόντε Σκίφη δεν αντέχει μονάχα στην καλοπέραση, αντέχει και στη φτώχεια, τη γύμνια και το περγέλιο· κι ό,τι οι άλλοι κάνουν, μπορεί κι αυτή να το κάμει.

- Δεν έχω εμπιστοσύνη στη γυναίκα· το φίδι της Εύας ανγέλει· φει αβόνια τ' αυτιά σας και τα χείλια! Μη με βάζεις σε πειρασμό· θα μαζωχτούν γύρα σου κι άλλες κυράδες, θ' ανεβαίνουν

στη στέγη του μοναστηρίου σας να κοιτάζουν τους αδερφοίς, θ' ανεβαίνουν οι αδερφοί στη στέγη του μοναστηρίου τους να τους κοιτάζουν κι ο δαίμονας της σάρκας θα πηγαίνονται καθοδηρούμενος από το ένα μοναστήρι στ' άλλο! Σήκω απάνω, γύρα σιπύ σου, δε θέμε γυναίκες!

- Πλάσμα του Θεού κι η γυναίκα, έχει κι αυτή ψυχή και θέλει να τη σώσει.

- Άλλος είναι έσπς ο δρόμος για να φτάσετε στο Θεό· να παρηρεύεστε, να κάνετε παιδιά, ν' ανθίζει, να καρπίζει η αρετή σας, όχι στη μοναξιά, στην ερημιά, παρά καταμεσής στον κόσμο!

- Δε θα βάλει η αγιοσύνη σου σύνορα στην αρετή· η αρετή μπορεί ν' ανθίζει, να καρπίζει όπου θέλει· κι η μοναξιά περσι-σισα της φρέσει.

- Αναδεϊται είναι η εξυπνάδα στη γυναίκα· ποιος σ' έμαθε σε κάθε λόγο να βρίσκεις αντίλογο;

- Η καρδιά μου.

Ο Φραγκίσκος τινάχτηκε από τον τοίχο όπου ήταν ακουμπισμένος· πήγε κι ήρθε μέσα στην κάρμαρα σκοντάφτοντας· έφρεξα να τον πάρω από το χέρι.

- Άρτισέ με, φρονιάζε, μη με αγνίζεις!

Κι απότομα, με μια δρασκελιά, βρέθηκε μπροστά στο τζάκι· έσκυψε, άδραξε μια φούστα στάχτη, την απήθωσε βαριά στο κεφάλι της κοπέλας, έτριψε με τη στάχτη τα μαλλιά της, το πρόσωπο, το στήθος· σφηνώσε μέσα στο στόμα της μιαν πιουικιά στάχτη. Τα χείλια του σάλευαν, κάτι μουρμούριζε, κανείς μας δεν μπόρεσε να ξεχωρίσει ακέραιο λόγο· έγρουζε, μούγκριζε, μπεμπέριζε σαν το αρνί, αρούλιζε σαν το λύκο· σιγά σιγά, με μόκτο μεγάλο, η φρονιά του γίντηκε σαν ανθρώπινα, δυο μονάχα· άγρια σισοτή δυο λόγια ανθρώπινα, δυο μονάχα:

- Αδερφή Κλάρα... Αδερφή Κλάρα...

Αναλαμπάδιασε η φλόγα, αντιφέγγισε απάνω στο πρόσωπο του Φραγκίσκου και της Κλάρας· κι ήταν και τα δυο πασαλειμμένα με στάχτες.

Το λυχνάρι άρτισε να τσιρίζει, το φως χαμπλώσε, κανένas δε σπικούθηκε να το τσιπεί· είκαμε όλοι πεφώσε. Κι όταν έσβησε κι απομείναμε μονάχοι με τ' αντιλαμπισματα της φωτιάς, ακούστηκε ήσυχη, γαλινωμένη, τέλεια ανθρώπινη, γλυκιά πο-

λύ, η φωνή του φραγκίσκου:

- Αδερφέ Κλάρα, καλώς μας όρτσεσι!

Γρήγορα, από στόμα σε στόμα, μαθεύτηκε στα γυροχώρια και στην Ασίζη πως έφτασε ο φραγκίσκος από την Αραπιά, έκαμε εκεί σημεία και τέρατα, κι ο Σουλτάνος βαφτίστηκε, έγινε χριστιανός και παράδωσε την πολιτεία του, τη Δαμιέτη, στους σταυροφόρους. Έγραψαν το καλό μαντάτο κι οι σκορπισμένοι αδερφοί, και κίνησαν ολαύθε να συνάζονται, καταντροπασμένοι, στην παλιά τους μάντρα, την Πορτσιούνκολα: κι ο φραγκίσκος άνοιγε τις ανγκάλες και τους δέχονταν.

Ήρθαν όλοι, γέμισε η Πορτσιούνκολα: κουβάλησαν κλάρες, έσπασαν καλύβια τριγύρα: ήρθαν ο Βερνάρδος κι ο Πέτρος, με τα μάτια μεσόκλειστα, βυθισμένοι ακόμα στην προσευχή: κι ο Καπελίας αμίλητος και ξεκουκούλωτος: ήρθε κι ο Ερηνναίος με το λαγούτο στην πλάτη.

Ήρθε τέλος κι ο Ηλίας με τους δικούς του: αυστηρός, άγριος, με το γεροδεμένο σώμα, με τ' αγκαθατά φρύδια, με το ξουρισμένο μουστάκι: και στα χέρια του κρατούσε ένα κοντρό βιβλίο.

- Αδερφέ φραγκίσκο, είπε, περίσσια σε αγαπάει ο Θεός: σε αφήκε ακόμα στη γης για να προλάβεις να φτάσεις στην κορφή σου: έχουν ακόμα, θαρρώ, κάμποσο ανήφορο να κάμουν τα πόδια σου.

- Η κορφή του ανθρώπου, αδερφέ Ηλία, αποκρίθηκε ο φραγκίσκος, είναι, μάθε το, ο Θεός δεν μπορούμε να φτάσου: με στην κορφή μας παρά πεθαίνοντας.

- Εγώ θαρρώ, και να με συμπαθάς, αντιμίλησε ο Ηλίας, δεν μπορούμε να φτάσουμε στην κορφή μας παρά ζώντας.

Ο αγέρας άλλαξε, τρικύμισε: όλοι σωπαίναμε περιμένοντας να ξεσπάσει η μπόρα.

Τρεις μέρες πηγαίνονταν ανάμεσα στους αδερφούς ο φραγκίσκος, ρωπούσε, μιλούσε, μαχούνταν να βρει ποιους δρόμους είχαν πάρει, όταν αυτός γυρίζει στην Αραπιά. Μερικοί αδερφοί είχαν ανέβει στην έακουστή Μπολόνια και κήρυξαν τους έβανλιν λέει μπροστά οι σοφοί θεολόγοι, κι οι αδερφοί αποστομώθηκαν καταντροπασμένον πεσιμάτωσαν, άνοιξαν

την αλαζονική αυτή πολιτεία Σκολή, όπου πολλοί νεότεροι αδερφοί πήγαιναν και σπούδαζαν τις Άγιες Γραφές, αγόραζαν χοντρά κτάπητα και ξενύχτιζαν μελετώντας. Δεν κήρυκναν, δεν ηροσεύχονταν, δε δούλευαν μελετούσαν.

Άκουγε ο φραγκίσκος και χόχλαζε η καρδιά του από θλίψη κι ανανάκτηση.

- Φράτε Λέονε, μου 'λεγε, κανόμαστε: εμείς ερπεύαμε σιγά, και νά, γέμισε τώρα το χωράφι αδιάντροπες παπαρούνες και τσουκνίδες: η 'ναι αυτοί οι γραμματισμένοι, οι λύκοι, που μπιήκαν στη μάντρα μας: Δε θέλω γραμμάτια, δε θέλω σοφίες, στο μυαλό κάθεται ο Στανάς, στην καρδιά κάθεται ο Θεός: η καρδιά δεν κατέχει γραμμάτια, δεν άνοιξε ποτέ τις βιβλίο. Τι θ' απογίνουμε; Πού πάμε; Κατά γκερμού, φράτε Λέονε!

Την άλλη μέρα είδε έναν άνθρωπό του δόκιμο, χλομό πολυ, με σουρωμένα μάγουλα, με μεγάλα μάτια: κρατούσε ένα βιβλίο, έσκυβε απάνω του με λακτάρα κι αναγνώθε: ο Θεός γι' αυτόν είχε χαθεί, οι αδερφοί γι' αυτόν είχαν χαθεί, σπρωίστηκε ο κόσμος: δεν είχε απομείνει στον ουρανό και στη γης παρά ο νέος αυτός και το βιβλίο.

Ο φραγκίσκος ζήγωσε, τον χτύπησε στον ώμο: ο νέος ανατάκισε.

- Πώς σε λένε;

- Αντόνιο.

- Από πού;

- Από την Πορτογαλία.

- Ποιος σου 'δωκε την άδεια να 'χεις βιβλίο;

- Ο αδερφός Ηλίας, αποκρίθηκε ο δόκιμος σφίγγοντας το βιβλίο στον κόρφο του.

Μα ο φραγκίσκος άπλωσε το χέρι, άρπάζε το βιβλίο.

- Εγώ δε σου δίνω την άδεια: έκαμε με θυμό και σφεντόνιασε το βιβλίο στη φωτιά. Στάκτι! Στάκτι! φώναζε. Στάκτι!

Μα όταν είδε το δόκιμο να κοιτάζει τις φλόγες και να δακρύζει, τον λυπήθηκε.

- Άκου, παιδί μου, κάθε χρόνο έβλεπα, το Πίσσχα, το Χριστό ν' ανασταίνεται: ήμασαν όλοι οι χριστιανοί μαζεμένοι γύρω από τον τάφο Του και κλαίγαμε: κλαίγαμε απαντηόρτοι: και χτυπούσαμε το κόμο ν' ανοίξει: και νά, εκεί που κλαίγα-

με, κομμάτια γίνονταν η ταφόπετρα, κι ο Χριστός, κρατώντας μιαν όσιπη σημαία, τινάζονταν από τη γης κι ανέβαινε στον ουρανό και μας χαμογελούσε. Μονάχα ένα Πάσχα δεν Τον είδα ν' ανασταίνεται! είχε έρθει τη χρονιά εκείνη ένας τ'ρανός θεολόγος, σπουδασμένος στο Πανεπιστήμιο της Μπολόνιας, ανέβηκε στον άμβωνα της εκκλησιάς κι άρχισε, ώρες πολλές, να ξηγάει την Ανάσταση! ξηγούσε, ξηγούσε, ζαλιτάρικαμε! και τη χρονιά εκείνη η ταφόπετρα δε γίνηκε κομμάτια, κι Ανάστασιν, σου ορκίζουμαι, δεν είδαμε.

Ο δόκιμος πήρε θάρρος.

— Εγώ, αδερφέ Φραγκίσκο, αν δεν ξηγήσω πώς και γιατί αναστήθηκε ο Χριστός, Ανάστασιν δε βλέπω! δεν έχω εμπιστοσύνη παρά στο νου του ανθρώπου.

Άφροί πετάχτηκαν από το στόμα του Φραγκίσκου:

— Γι' αυτό θα καθείτε, φώναξε, γι' αυτό δε θα δείτε ποτέ σας Ανάστασιν! πώς και γιατί; Τι αναΐδεις! Καταραμένος ο νους του ανθρώπου!

Ο αδερφός Ανγίδιος είχε σταθεί κι άκουγε! χείρουνταν τα λόγια του Φραγκίσκου κι είχε βάλει την απαλήμ του στο στόμα να κρύψει το γέλιο. Κι όταν πήρα το Φραγκίσκο από το χέρι να φτύσουμε, ο αδερφός Ανγίδιος έτρεξε από πίσω μας.

— Ο Θεός μιλάει με το στόμα σου, αδερφέ Φραγκίσκο, είπε! μιλάς, κι ο λόγος σου γίνεται ευτός μέσα μου πράξη. Μιαν Κυριακή, όταν έλειπε, ήρθε ο ίδιος ετούτος δόκιμος, ο Αντώνιος, κρατούσε ένα μάτσο μουντζαλωμένα χαρτιά και μου ζήτησε την άδεια να πάει στην Ασίζη, στον Άι-Ρουφίνο, να βγάλει λόγο. «Μετά χαράς, του αποκρίθηκα, σου δίνω την άδεια, μα με μια συμφωνία: Ν' ανέβεις στον άμβωνα και ν' αρχίζεις να φωνάζεις: Μππέ! μππέ! σαν το πρόβατο! τίποτ' άλλο! μππέ! μππέ!»

Ο δόκιμος κοκκίνισε θυμωμένος, θαρρούσε πως τον κορόιδευα, έχωσε στον κόρφο του το λόγο που 'χε γραμμένο: Αδερφέ Ανγίδιε, μου 'πε καμαρώνοντας, δεν είμαι πρόβατο, είμαι άνθρωπος! δεν μπερμερίζω, μιλώ! ο Θεός έδωσε στον άνθρωπο προνόμιο μεγάλο, το λόγο.»

— Και τι του αποκρίθηκες, αδερφέ Ανγίδιε; ρώτησε ο Φραγκίσκος βλέποντας τον Ανγίδιο να κομπιάζει και να αυπαίνει.

— Να σου πω την αλήθεια, αδερφέ Φραγκίσκο, τα σάσπισα!

εμψία, δεν κάτεκα τι να πω, είδα τον αδερφό Κέδρο να γυρίζει από το δάσο φορτωμένος ξύλα κι έτρεξα να τον βοηθήσω να ξεφορτώσει! κι έτσι γλίτωσα.

Ο Φραγκίσκος γέλασε:

— Υπάρχει καλύτερη απόκριση, αδερφέ Ανγίδιε, είχε! και τότε θα δεις! Έλα, φράτε Λεόνε!

— Πού πάμε πάλι, αδερφέ Φραγκίσκο; ρώτησα τρέμοντας μη με ανεβάσει πάλι σε κανένα χιονισμένο βουνό.

— Στην παρειά του Σατανά, αποκρίθηκε! στην Μπολόνια.

Κι ύστερα από λίγο:

— Το καράβι μας κάνει νερά, φράτε Λεόνε, φοβάμαι μη βουλιάξει. Μπολόνια, Μπολόνια, εσύ θα μας φας την Πορτσούν-κολα!

Περπατούσαμε, δεν περπατούσαμε, τρέχαμε! κλιπαρός, γλυκός ο καρός, οι μπλιές κι οι αχλαδιές είχαν ανθίσει, οι πρώτες μπαπαρούνες γυάλισαν στα κοράφια! η γης ήταν σκεπασμένη με μικρές άσπρες και κίτρινες μαργαρίτες! ζεστός αγέρας φυσούσε, φουσκοδενητίνος! έφτανε ως την καρδιά μου και την ανοίγε. Όλες τις ανοιξιάτικες μέρες ετοιπές, δεν ξέρω γιατί, συλλογίζουμε την αδερφή Κλάρα και χείρουμεν που ο Φραγκίσκος είχε μεσολαβήσει στο Δεσπότη και τις είχε δώσει τον Άι-Δαμιανό ν' ασκητέψει.

Ένα πρωί φτάσαμε στην Μπολόνια! μεγάλη αρχοντική πολιτεία, οι δρόμοι γεμάτοι ανθρώπους, κόκκινες σημαίες στις ταβέρνες, σκαροί τα λάκανα και τα φρούτα στο παζάρι, όμορφες κυράδες περνούσαν καβάλα, με πολύχρωμα φτερά στο κεφάλι. Πήραμε ένα στενό δρομάκι, φτάσαμε σε απόμειρη ντροφευμένη πλατεία, κοίταξε γύρω του ο Φραγκίσκος, πήρε δρόμο και χτέπησε την πόρτα της Θεολογικής Σχολής που 'χε ιδρύσει με μερικούς καινούριους αδερφούς μας ο Ηλίας. Μπήκε μέσα τρεχάτος! μια φαρδιά σάλα, ένα στενόμακρο τραπέζι και γύρω πέντ' έξι αδερφοί, σκυμμένοι, διαβαζαν γύρα στους τοίχους, στα ράφια, βιβλία και χάρτες.

— Ε αδερφοί παραβείτε! φώναξε ο Φραγκίσκος, τι κάνει εδώ! Τι 'ναι αυτά τα σύννεργα του δαιμόνου! Δεν ντρέπεστε.

Οι αδερφοί, τρομαγμένοι, πετάχτηκαν απάνω! ο Φραγκίσκος πήγανε κι ερχόταν, σφαιλνόσαν τα βιβλία που διάβαζαν, φώναζε:

- Αλίμονό σας, αδελφοί παρφάτες! Ξεκινάτε τι είπε ο Χριστός; Μακάριοι οι πτωχοί τω πνεύματι. Ο Θεός με προστατεύει να 'μαι απλός κι αγράμματος, με πήρε από το χέρι και μου 'πε: «Έλα, θα σε φέρω εγώ στον ουρανό από το πιο σύντομο μονοπάτι» πήρε και συ από το χέρι τους αδελφούς σου, οδήγη τους στο μονοπάτι που θα σου δείξω! Σας πήρα από το χέρι, μια «είς γλιστρή» από τις απαλάμιες μου και πήρατε το φαρμάκιο όρομο που πάει στο Σατανά. Σπικοθεήτε, κατεβάζετε από τα ράφια τα κιάτια ετούτα, σκοριάστε τα στην αυλή, και τρέχα, φράτε Λεόνε, να φέρετε φωτιά! Και σετς όλοι φευγάτε, γυρίση γρήγορα στη μάνα σας, την Πορτσιούνκολα. Στ' όνομα της αγίας Υπακοής, φευγάτε!

Σόριασε στη μέση της αυλής κιάτια και χάρτες και παλιά χειρόγραφα, έφραξα κουβαλώντας τη φωτιά.

- Διάσ' μου, είτε ο Φραγκίσκος, την αδερφή μας τη Φωτιά! Έσκυψε, τη σπίνωσε στη ρίζα του σπορού, έκαμε το σταυρό του:

- Στ' όνομα του Χριστού, στ' όνομα της άγιας Ταπεινούς της και της άγιας Φτώχειας!

Στραφικε στους αδελφούς που είχαν έρθει να σπουδάσουν.

- Πόσοι εϊστε εδώ και σπουδάζετε;

- Εφτά.

- Βλέπω μονάχα έξι· που 'ναι ο άλλος;

- Άρρωστος στο κελί του.

- Σπικώστε τον κι αυτόν, πάρτε τον στους ώμους σας, φευγάτε· εγώ θα πάρω τα κλειδιά και θα κλειδώσω.

Κι όταν όλα έγιναν όπως τα 'θελε και μπήκαν στο δρόμο οι έξι σικόνοντας τον άρρωστο, κι είχε απομείνει απ' όλες τις περιγμινές και τα χαρτιά ένα σκουλάκι στάχτη στη μέση της αυλής, ο Φραγκίσκος έσκυψε, πήρε μια φούχια από τη στάχτη, την άπλωσε στις δσο του απαλάμιες:

- Κοίτα, φράτε Λεόνε, ανάνγωσε· τι λέει το βιβλίο ετούτο;

- Πως σταχτη η σοφία του ανθρώπου, αδερφέ Φραγκίσκο, αποκριθήκα. Ceniza y nada! Ceniza y nada! όπως μιας φωνάζει ο παράξενος ασπροντυμένος καλόγερος που απαντήσαμε στη Ρόμη.

- Τίποτ' άλλο; Δε λέει τίποτ' άλλο; Κοίτα, στο τέλος, εδώ, στη δεύτερη σελίδα, τι λέει,

- Έσκυψα, έκανα πως ανάνγωσα.

- «Έσκυψε ο Θεός, είδε τη γης κι έσυρε φωνή· «φωτιά, φωτιά, θυγατέρα μου, σάπισε η γης, ανέβηκε η βρώμα της στον ουρανό, κατέβα και κάμε τη στάχτη!»

- Όχι, όχι, διαμαρτυρήθηκε ο Φραγκίσκος τρομάζοντας, δε λέει «κάμε τη στάχτη», όχι, λέει: «κατέβα και καθάρισέ τη»!

Βιάζονταν ο Φραγκίσκος να γυρίσει στην Πορτσιούνκολα· είχε γίνει νευρικός, λιγομίλιτος, ένιωθες μάχονταν να πάρει κάποια μεγάλη απόφαση. Το άλλο πρωί που ξυπνήσαμε μέσα σε μια σπηλιά, λίγο προτού φτάσουμε στην Πορτσιούνκολα, είδα το Φραγκίσκο να πετιέται απάνω αλαφιασμένος.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε, είδα όνειρο· ένα φοβερό όνειρο· σπικώ γρήγορα απάνω.

- Τι όνειρο, αδερφέ Φραγκίσκο;

- Αλλάζει ο βοσκός, κατεβαίνουν τα πρόβατα στον κάμπο, στις παχιές βοσκές, γερμίζουν ξίγκια τα νεφρά τους.

- Δεν καταλαβαίνω, αδερφέ Φραγκίσκο.

- Κατεβαίνουν τα πρόβατα στον κάμπο, μα εμείς, φράτε Λεόνε, δε θέμε να παχύνουμε, θ' απομεινουμε στο βουνό, να βόσκουμε τις πέτρες.

- Δεν καταλαβαίνω, σου λέω, αδερφέ Φραγκίσκο, και να με συμπιάς.

- Και θα χορεύουμε, και θα κτυπούμε τα παλαμάκια και θα μας βλέπει από πάνω ο Θεός και θα περνά η ώρα Του σύμφωνα, φράτε Λεόνε;

Μιλούσε και περπατούσε γρήγορα, βιάζονταν κι εγώ έφραχα ξοπίσω του λαχανιασμένος.

Στα λυχνανάμια φτάναμε στην Πορτσιούνκολα· όλοι οι αδελφοί, συναγμένοι, άκουγαν τον Ηλία που τους μιλούσε· κρατούσαμε την αναπνοή μας, κρυφίκαμε πίσω από τα δέντρα, σφουκραστικάμε τα τελευταία του λόγια.

- Αδελφοί μου, τους έλεγε, σας το 'πα, σας το ξαναλέω: δεν είναι πια μορό παιδί το τάγμα μας, μεγάλωσε, δεν το χωρούν πια τα ρούχα τα στενά, τα μαρουδιόστικα, χρειάζεται καινούρια,

φραδιά ρούχα, αντρίστια. Καλή 'ταν η τέλεια φτώχεια, όταν δύο τρετά αδερφοί κινούσαν και μας άνοιγαν το δρόμο: περπατούσαν ξυπόλυτοι, ζητιάνευαν ένα κομμάτι ψωμί και χόρταιναν, ένα ετοιμόρροπο καλύβι τους κορούσε: μα τώρα, δόξα σοι ο Θεός, γίναμε στρατός, η τέλεια φτώχεια μπαίνει εμπόδιο στο δρόμο μας, δεν τη θέμε: πρέπει να χτίσουμε εκκλησιές, μοναστήρια, να πείσουμε ιεραπόστολους στα πέρατα της γης, να θρέψουμε, να ντύσουμε, να σπιτώσουμε χιλιάδες αδερφούς: πώς θα γίνουν όλ' αυτά με την τέλεια φτώχεια;

Έπιασα το φραγκίσκο από το χέρι: το χέρι του έτρεμε.

- Ακούς; μου 'πε σιγά, ακούς, φράτε Λεόνε; Θέλουν να διώξουν από το σπίτι της τη φτώχεια!

Τα μάτια του είχαν βουρκώσει: έκαμε να τιναχτεί, να φωνάξει, τον κράτησα.

- Σόπτα, αδερφέ φραγκίσκο, σόπτα να τ' ακούσουμε όλα, υπο-μονή!

Όλο και πιο βροντερή ανέβαινε η φωνή του Ηλία:

- Κι η τέλεια Αγάπη, εμπόδιο: χόρευαν και τραγουδούσαν στο δρόμο οι πρώτοι αδερφοί, τους έπαιρναν τα παιδιά στις πέτρες και στις λεμονόκουρες, τους ρημάζαν στο ξύλο, κι εκείνοι φιλούσαν το χέρι που τους έδερνε: κι αυτό το 'λεγαν τέλεια Αγάπη. Ένα παιδί μπορεί να το δέρνουν, ένα στρατό, ποτέ: η τέλεια Αγάπη έμας δεν κρατάει μαντίλα να σφουγγίζει τα δάκρυά της, κρατάει σπαθί να διαφεντεύει τους δικαίους και να σκοτώνει τους άνομους. Αγάπη πάνοπλη: ζούμε ανάμεσα σε λύκους, δεν πρέπει να γίνουμε αρνιά, παρά λιοντάρια: λιοντάρια ήταν κι ο Χριστός. Αυτή 'ναι, αδέρφια μου η τέλεια Αγάπη. Κι η τέλεια Αιλιότητα δε μας ταυριάζει πια: μεγάλο δόφο του Θεού στον άνθρωπο είναι ο νους: αυτός τον ξεχωρίζει από τα ζώα: χρέος μας το λοιπόν να πλουτίσουμε το νου, να ιδρύσουμε Σχο- λές, να σπουδάζουν οι αδερφοί, να μην είμαστε πια περιγέλο του κόσμου: καλή 'ναι η καρδιά, μέγα δόφο του Θεού κι αυτή, μα είναι βουβή: βουβή ή δεν καταδέχεται να μιλήει: ο νους κρατάει σπαθί το λόγο, κι ο Λόγος είναι, αδερφοί μου, ο Υιός του Θεού: δεν πρέπει να 'μαστε καραγκιόζηδες του Θεού παρά στρατιώτες του Θεού: και το πιο λαμπρό, το πιο σίγουρο όπλο μας είναι ο Λόγος. Σκύβουμε και φιλούμε το χέρι

του αδερφού φραγκίσκου: καλά ως τώρα τέλειμε το χρέος του: βιάζε το τάγμα μας όσο ήταν μορό: τώρα μεγάλωσε, σκύβει, φιλάει το χέρι του γονιού, τον αφήνει πίσω και μπαίνει στο ήρώμα. Έχε γεια, αδερφέ φραγκίσκο, φεύγουμε!

Όσο μιλούσε ο Ηλίας, αντηνάζουνταν το σώμα του φραγκίσκου: κι πήλε να χιμήξεν μα τον κρατούσα σφιχτά από το μπράτσο.

- Κάνε υπομονή, αδερφέ φραγκίσκο, του 'λεγα και του ζα- νά- λεγα, άσε τον να τελειώσει: ασ' τον να δούμε ως που θα πάει.

- Τ' όνειρο... τ' όνειρο... μουρμούριζε ο φραγκίσκος: ο Θεός να βάλει το χέρι Του!

Ακούσαμε τους αδερφούς να χτυπούν τα παλαμάκια και να ούρνουν φρονές, συνεπαρμένοι: οίγουρα πολλοί θ' αγάλιαζαν τον Ηλία: κι άλλοι θα του φιλούσαν το χέρι. Ο φραγκίσκος πια δεν κρατήθηκε: έδωσε μια, βρέθηκε στο κατόφλι, κι εγώ ξοπί- σκο του.

Οι αδερφοί, να τον δουν, μαρμάρωσαν αποτραβήχτηκαν από τον Ηλία κι έμεινε αυτός ολομόναχος στη μέση, κρατώ- ντας ένα κατσουλιότο βουσκοράβδι πιο αψηλό από το μπόι του. Ο φραγκίσκος παραπατώντας τον ζήγωσε:

- Αδερφέ Ηλία, είπε κι η φωνή του έτρεμε, πού το βρήκες αυτό το βουσκοράβδι;

Μα ο Ηλίας παρασπράτισε την κουβέντα.

- Αδερφέ φραγκίσκο, είπε, μιλούσα με τους αδερφούς...

- Τ' άκουσα, τ' άκουσα όλα: μα για το βουσκοράβδι σε ρω- τώ: πού το βρήκες;

- Δεν ξέρω: να πω πως ήταν θάμα; Σήμερα το πρωί ένας αδερφός, που ποτέ μου άλλη φορά δεν τον είδα, μα πολύ σου έμοιαζε, αδερφέ φραγκίσκο, ήρθε εκεί που λαγοκοιμόμουν, με το κεφάλι ακουμπισμένο σε μίαν πέτρα, και το κάρφωσε στη γη: πλάι μου: κι εγώς σφάνιστηκε. Μπας κι ήσουν εσύ, αδερ- φέ φραγκίσκο;

- Εγώ ήμουν, καταραμένο το χέρι μου! εγώ, αδερφέ Ηλία: λαγοκοιμόμουν κι εγώ σαν και σένα, έγρουξε ο φραγκίσκος σφιγγοντας τις γροθιές του. Όχι, όχι εγώ! έκαμε ευτύς: ένας άλλος, βλαγνημένο το χέρι Του!

Ο Ηλίας κοίταξε το φραγκίσκο να παραμυλάει και χαμονέ-

λούσε με συμπόνια· πολλοί αδελφοί κρυφολογούσαν κι άκουσα πίσω μου δυο αδερφούς:

- Τα 'χει χαμένα, έλεγε ο ένας.

- Σώπα, αποκρίνονταν ο άλλος· λυπήσου τον, τον κακομοιρη...

Ζύγωσαν ο Βερνάρδος κι ο Πέτρος κι ο παπα-Σίλβεστρος κι έτρεξαν οι παλιοί αδελφοί και του φίλησαν το χέρι· έστεκαν ακίνητοι ο Ηλίας με τους δικούς του, και πίσω τους οι δόκιμοι, αμύλητοι, ανήσυχοι. Ο Φραγκίσκος ζύγωνε ένα ένα, είχε σκωμμένο το χέρι και βλοσυρό. Πικρα ήταν κυμένη στο πρόσωπό του, κλομάδα πολλά, και δάγκανε τα χείλια του, σήγουρα για να μην κλάψει. Κι άμα τους βλέγνισε όλους, είπε να του φέρον ένα σκαμνί να καθίσει, γιατί 'ταν κουρασμένος κι ήθελε να πει δυο λόγια στους αδερφούς. Έτρεξε ο Μασέο, του 'φερε το σκαμνί, σωριάστηκε απάνω· έβαλε τα χέρια του στο πρόσωπο, έσκυψε και πολλήν ώρα δε μιλούσε· ως ήμουν πλάι του, διέκρινα τις φλέβες στα μελάνια του να φασικαίνουν. Έκαμα νόημα στον Κέδρο και του 'φερε μια κούπα νερό· ήπιε ο Φραγκίσκος δυο γουλιές, ανάρωσε.

- Αδέρφω μου νερό, μουρμούρισε, ας είσαι βλογημένο. Έβαλε όλη του τη δύναμη, σκώθηκε, άνοιξε τις αγκάλες.

- Αδερφοί μου, είπε με ξενεμένη φωνή, δύσκολα τον ακούγαμε, αδερφοί μου, μου πιστεύτηκε ο Θεός μια φούχτα σπόρο και βγήκα να σπείρω· σπίκωσα το χέρι μου, τον παρακάλεσα να βρέξει· κι έβρεξε· τον παρακάλεσα να πέψει τον ήλιο, ν' ανέβουν τα φύτρα, έπεψε τον ήλιο, ανέβηκαν τα φύτρα. Γέμιστο χωράφι πρασινάδα· έσκυψα να δω τι σπόρο μου πιστεύτηκε ο Θεός, είδα - άγιο σπάρη και φαντασμένες παπαρούνες. Τέτοιο, συλλογίστηκα, το θέλημα του Θεού· ποιος ξέρει, όμορφες είναι οι παπαρούνες, κόκκινες, κι έχουν κι αυτές ένα μαύρο σταυρό στην καρδιά τους· θροφή 'ναι κι η σμωροριά στους ανθρώπους, θροφή σαν το σπάρη· ας είναι το λοιπόν βλογημένες κι οι παπαρούνες! Αδερφοί μου, σπάρια και παπαρούνες, έχω ένα λόγο βαρύ απόψε να σας πω, ακούστε με!

»Θαρρώ έχει δικίο ο αδερφός Ηλίας, τέλειμα το χρέος μου· το χρέος μου ήταν να σπείρω, έσπευρα· ώρα ας κοιτάσουν άλλοι να ποτίσουν, να θερίσουν, να σοδεύσουν· εγώ δε γεννή-

θηκα για τις σοδεύς και τα κέρδιπα· γεννήθηκα για να οργώ· ωω στη γης και να σπείρω και να φύγω. Ορκίζομαι, δεν ήθελα να φύγω· περίσσια σας αγαπιό, αδερφοί μου, περίσσια πονώ το αδερφάτο μας, πώς να το αφήσω! Μα χτες τη νύχτα ο Θεός, έτσι μου φάνηκε, ο Θεός ήρθε στον ύπνο μου, δεν Τον είδα, άκουσα μονάχα τη φωνή Του· Φραγκίσκο, έκαμες ό,τι μπορείς, παραπάνω δεν μπορείς· ούτε στην Πορτοσούνκολα, ένας αδερφός κρατάει ένα βοσκούρβι πιο αψηλό από το μπόι του...»

Η φωνή του Φραγκίσκου κόπηκε· όλοι με ανοιχτό το στόμα περίμεναν ο Ηλίας έκαμε ένα βήμα κατά τον Φραγκίσκο, μα ο Φραγκίσκος του 'ριξε μια αυστηρή ματιά, στάθηκε.

- Ορκίζομαι, ξανάπε ο Φραγκίσκος, δεν τον είχα αυτόν ποτέ στο νου μου· είναι, συκώρεσέ με, Θεέ μου, επικίντυνας, οι αρετές του είναι αντρίομες με τις αρετές που θεμελιώσαν και σπείρισαν το τάγμα μας. Τέλεια φτώχεια, τέλεια Αγάπη, τέλεια Απλότητα. Αυτός ποτέ! Γεννήθηκε κατακτητής, κι οι αρετές αυτές δεν του ταιριάζουν. Εγώ είχα στο νου μου τον φιλέρημο αδερφό, το Βερνάρδο, ή τον σιορ Πέτρο ή τον παπα-Σίλβεστρο· αυτοί θα οδηγούσαν το κοπάδι του Χριστού στις βοσκές που του ταιριάζει - στην ξερή γης, στις άγιες πέτρες, στη φλεγόμενη και μη καιόμενη βλάστηση. Αυτούς είχα διαλέξει εγώ· μα Εκείνος, γεννηθώ το θέλημά Του! Διάλεξε άλλον. Μη ζυγώνεις, καπετιάν Ηλία, θα σε κράξω όταν πα αποσώσω αλάκερο τον πόνο μου κι αλαφρώσω· όταν θα μπορώ ν' απιθώσω τα χέρια μου στο κεφάλι σου χωρίς να τρέμουν και να καίνε από αγανάκτηση· μα να 'ναι δροσερά, σαν την αγάπη.

Σταύρωσε τα χέρια του, σήκωσε το πρόσωπο, άρχισαν πάλι να τρέχουν τα μάτια του στα μάγουλά του, τα μουστάκια του και τα γένια του γέμισαν αίματα· πονούσε, μα δάγκασε τα χείλια, κράτησε τον πόνο.

- Κύριε, μουρμούρισε, δεν καταλαβαίνω, μα δε ρωτώ· τι 'μαι εγώ να ρωτήσω; Δεν αντιστέκομαι· τι 'μαι εγώ ν' αντισταθώ; Άβυσσος οι βουλιές Σου, πώς εγώ μπορώ να κατέβω και να ερευνώ την άβυσσο; Εσύ βλέπεις χιλιάδες χρόνια μπροστά και κρίνεις· κι ό,τι σήμερα φαίνεται στο μυαλούδάκι του ανθρώπου άδικία, αυτό, μετά από χιλιάδες χρόνια, γίνεται η μάνη της σωτηρίας του ανθρώπου. Μπορεί, αν έλειπε αυτό που λέ-

με σήμερα αδικία, να μην έρχουνταν ποτέ η δικαιοσύνη στον κόσμο.

Το πρόσωπό του φραγκίσκου, όσο μιλούσε, όλο κι έλαμπε και πιο πολύ· σα για πρώτη φορά να του 'ρθε ο λογισμός αυτού, κι η καρδιά του πήρε να γαλινεύει. Χαμογέλασε· σπάρθηκε στον Ηλία, του 'γνεψε· κι εκείνος, κρατώντας σφιχτά το βουκαράβδι, ζώωσε.

— Αδερφέ Ηλία, είπε με γλυκιά φρονή, σκύψε· θα σου δώσω την ευχή μου· κοίτα, τα χέρια μου είναι δροσερά και δεν τρέμουν.

Έβαλε και τα δυο του χέρια απάνω στο κεφάλι του Ηλία.

— Αδερφέ Ηλία, είπε με βαθιά φρονή, ο Θεός είναι πολυδαίδαλος, ανεξερεύνητος· μοιράζει τη θεία χάρη Του στους ανθρώπους όπως Του αρέσει· έχει ένα μέτρο που δεν είναι το μέτρο το δικό μας, έχει ένα στοχασμό που δεν μπορεί να τον ζυγώσει ο νους του ανθρώπου· αν τον ζυγώσει, θα γίνει στάχτη. Δώσ' μου το βουκαράβδι!

Ο Ηλίας μια στιγμή δίστασε· έσφιξε δυνατά το βουκαράβδι στο χέρι του και το ανατράβηξε πίσω. Μα ο φραγκίσκος άπλωσε το χέρι του:

— Δώσ' μου το βουκαράβδι, ξανάπε προσταχτικά.

Έσκυψε το κεφάλι του ο Ηλίας, του το παράδωσε. Κι ο φραγκίσκος εξακολούθησε με την ίδια βαθιά, γαλινευμένη φρονή:

— Αδερφέ Ηλία, ο Θεός με πρόσταξε κι υπακούω. Κύριε, αν λαθεμένα ξήγησα τη φρονή σου, δώσε σημάδι· ο ουρανός είναι καθαρός, βρόντηξε· δώσε μια, σύντριψε την πόρτα· κόψε μου το χέρι πρι να το απεύθω στο κεφάλι του και το βλογησώ!

Σώπασε· περίμενε, τίποτα· τινάξε βίαια ο φραγκίσκος το χέρι του, φρόναζε:

— Αδερφέ Ηλία, απιθώνω το χέρι μου στο κεφάλι σου· σκύψε· σου μπιστεύομαι τα προβτά μου· όπου ο Θεός σε φωτίζει, πήγανέ τα· όπος ο Θεός σε φωτίζει, βόσκιζε τα· έχεις πια να δώσεις λόγο όχι σε μένα, παρά στο Θεό· εγώ ένα μονάχα πια μπορώ· να σου δώσω την ευχή μου. Έχε την ευχή μου, πάρε το βουκαράβδι, έμπα μπροστά, οδύνα τα πρόβατα!

Τα δάκρυα πετάχτηκαν από τα μάτια του, έσφιξαν με τα αί-

ματα. Κοίταξε γύρω του έναν ένα τους αδερφούς, σα να τους αποχαιρετούσε. Σα να πέθαινε και τους αποχαιρετούσε. Σφουγγίζε τα μάτια του με το μαντίκι του ράσου του.

— Συμπάθατέ με, αδερφοί μου, δεν κάτεχα πως ήταν τόσο πικρός ο χωρισμός, κλαίω. Έχετε γεια! Μη θλίβεστε, δε φεύγω από κοντά σας, μαζί σας θα 'μαι πάντα, βουβός, αθώο· τος· θα με βλέπετε μονάχα τη νύκτα στα όνειρά σας. Και σεις ακόριστες, καρτωμένες τρεις αδερφάδες· αγία, φρισεύγενη αρκόντισσα Φώκεια, ξυπόλυτη, κουρελιάρα, πεινασμένη, ω γυναίκα μου· και συ αγία, τρισεύγενη Αγάπη, που δεν κρατάς μαντίλι να σφουγγίζεις τα δάκρυά σου, μήτε σπαθί να σκοτώνεις· παρά κρατάς και βυζαίνεις σα βρέφος το Θεό, ω Μαρία! Και συ αγία, τρισεύγενη Απλότητα, που σε ριστούν κι αιαντάς· Δεν ξέρω, δεν ξέρω! και χαμογελάς σα να τα ξέρεις όλα· παρακαλώ σας, μην παρτίστε τους αδερφούς, αντέστε μαζί τους· σαν τις λαγώνικες πετριέκετε άγρυπνες το κοπάδι, μην αφήστε κανένα πρόβατο να παραστρίσει!

Σώπασε· μα η καρδιά του δεν είχε ακόμα αδειάσει· μας κοίταξε πάλι όλους, χαμογέλασε.

— Αν ήταν να διαλέγαμε ένα πουλί, να το καράζουμε στη βούλα που θα 'χει το τόγμα μας, ποιο θα διαλέγαμε, παιδιά μου; Όχι τον αϊτό, αδερφέ Ηλία, ούτε το παγόνι, αδερφέ Καπέλα, ούτε το ανδόνι, αδερφέ Ερηναιο, ούτε το φιλήρημο αγριοπερί· σπερο, αδερφέ Βερνάρδο· κι ούτε και το συκορά, φράτε Λεόνε· παρά το σκουφάτο κορυδαλλά!

Κι άρχισε χαμογελώντας να πλέκει το εγκώμιο του κορυδαλλού:

— Ο αδερφός μας ο κορυδαλλός έχει κοικούλα σαν κι εμάς, τα φτερά του είναι το ίδιο χρώμα με το ράσο μας, το ίδιο χρώμα με τη γη, κι είναι αιλά και φτωκικά σαν τα ρούχα τα δικά μας· φτεροκοπάει από κλαρί σε κλαρί, και μέσα στους δρόμους, να βρει ένα σπειρί σπάρει να φάει· και το πρωί, κάθε πρωί, ανεβαίνει τραγουδώντας πολύ αψηλά στον ουρανό, μεθυμένος από το φως, και χάνεται, δεν μπορεί πια το μάτι να τον ξεκρίνει· κι άξαφνα πέφτει στη γη, σαν ένα βολαράκι κόμα. Έκαμε την πρωινή προσευχή του, ο αδερφός κορυδαλλός, ανέβηκε στο Θεό και ξαναγύρισε πάλι στο κόμα.

Ο Ηλίας σπίκωσε το χέρι, έκαμε νόημα πως θα μιλήσει.

- Αδερφέ φραγκίσκο, αυτός που σπέρνει, την ώρα που σπέρνει, θερίζει κιόλα, γιατί μέσα στα φρένα του γεύεται από πριν τη μελλούμενη σοδειά· μακάριος είσαι, αδερφέ φραγκίσκο, γιατί τέλεια τέλειμες τη χρέη που σου μπιστεύτηκε ο Θεός, να σπείρεις, και τώρα ήσυχος, δικαιωμένος, παραδίνεις σε άλλα χέρια το αμυγλό βοσκοράβδι· κι όταν παρουσιαστείς στο Θεό, η σγκαλιά σου, αδερφέ φραγκίσκο, θα 'ναι γεμάτη αστάκια. Σπικώνω το βοσκοράβδι, ορκίζομαι: Το μονοπάτι που άνοιξες κι όπου χορούσαν τρεις, τέσσερεις αδερφοί, θα το κάμω στράτα φαρδιά να χωράει χιλιάδες· τις αρετές που έβαλες θεμέλιο, θα τις πλατύνω, να μην τις χαίρουνται μονάχα τρεις τέσσερεις αδερφοί παρά χιλιάδες· και την ταπεινή ετούτη Πορτσιούνκο-λα, θα την κάμω, ορκίζομαι, φρούριο και παλάτι του Θεού.

Είπε, και πρόσταξε ν' απηθώσουν δυο σκαμνιά ομπρός στο τζάκι· πήρε από το χέρι το φραγκίσκο, τον έβαλε να καθίσει στο ένα, κάθισε αυτός πλάι του στο άλλο κι οι αδερφοί περνούσαν, ένας ένας, κι ύστερα οι δόκιμοι, και φιλούσαν του καθενός το χέρι. Ήσυχο και θλιμμένο το πρόσωπο του φραγκίσκου, έλαμπε θριαμβευτικό το πρόσωπο του Ηλία· και στα χείλια του και στα φρύδια και στο βαρύ κατωσάγονο στρατάριζε η δύναμη.

X.

Την άλλη μέρα έσκιψε ο φραγκίσκος στο κατόφλι της Πορτσιούνκολας και το φίλησε· κι ύστερα έψιψε στον αγέρα, βρήκε το χέρι μου:

- Πάμε, είπε, πάμε, φράτε Λεόνε, δυστυχημένε· μας διώχνουν.

Στο δρόμο, περπατούσε, σκουντουφλούσε, του κρατούσα σφιχτά το χέρι, να μη χτυπήσει σε κανένα δέντρο· φτάσαμε στο κλαροκάλυβο, που το 'χε φτιάσει ο ίδιος ο φραγκίσκος με τα χέρια του, μέσα στο δάσο. Κάθισε ο φραγκίσκος κάμω, γύρισε ολούθε τα μάτια, έσυρε φωνή:

- Φράτε Λεόνε, σκεπνίνασε ο κόσμος, γιά μπις και τυφλώθηκα ολότελα; Δε βλέπω τίποτα, φράτε Λεόνε, δε βλέπω τίποτα!

- Θα φωνάξω τον παπα-Σιλβεστρο, του αποκρίθηκα, αυτός κατέχει πολλά γαιροσόφια· γιάνει, έχω ακουστά, και τον πο-νόματι.

- Όχι, όχι, φράτε Λεόνε, άσε με· καλά 'μαι και μέσα στο σκοτάδι· δε βλέπω τον κόσμο, μα βλέπω καλύτερα Αυτόν που έκαμε τον κόσμο.

Σώπασε· οι πόνοι ολοένα και δριμύωναν για να τους ξεκάσει μια στάλα, έριξε το νου του άλλου.

- Φράτε Λεόνε, έλα κοντά μου, δεν μπορώ να φωνάξω· τι γίνεται η αδερφή Κλάρα; Τόσον καιρό τώρα, την είχα ξεχάσει· μα ο Θεός, σίγουρα, δεν την ξεχασε· πες μου, τι γίνεται.

- Έκαμε ό,τι την πρόσταξες, αδερφέ φραγκίσκο· πήγε στον Λι-Δαμιανό, ασκίτησε· το 'μαθαν οι κυράδες της Ασιζής κι έρχονται και τη ρωτούν, την προσκυνούν, πολλές δε θέλησαν να γυρίσουν πια σπίτι τους· πολύ γλυκιά τους φάνηκε η ζωή της· και πρώτη πρώτα έτρεξε κοντά της η αδερφή της η Αγνή· μπίκε κι αυτή στο μοναστήρι, έκοψε τα μαλλιά της, έβαλε το

ρέσο· κι άλλες κοπέλες ανύπαντρες, καλός τους φάνηκε ο Γαμπρός, κι ακόμα και δυο τρεις παντρεμένες· σταλαγματιά μέλι η Κλάρα, κι έρχονται ολόυθε οι μέλισσες. Μοιράζουν τα υπάρχοντά τους στους φτωχούς, αποχαιρετούν τη βουή του κόσμου κι έρχονται να βρουν την ειρήνη του Θεού στον Άι-Δαμιανό.

— Ο Θεός να βάλει το χέρι του, έκαμε ο Φραγκίσκος· μονάχα Αυτός μπορεί να δαμάσει το άγριο θηρίο, τη γυναίκα· μονάχα Αυτός!

— Μη φοβάσαι, αδερφέ Φραγκίσκο· ένα ένα η Κλάρα ακολουθεί· τ' άνδρα σου· πάει στους λειπούς και τους πλένει και τους τσιγγι· ρίχνει κι αυτή στο φαί της στάχτη για να μην είναι νόστιμο και καρεί η σάρκα· όλη τη νύχτα αγρυπνάει και προσεύχεται. Γέραςε κιόλα το κορμί της, μαράθηκαν τα μάγουλά της, θάμπωσαν τα μάτια της από τα κλάματα· ετοιμάζεται έτσι να παρουσιαστεί στο Θεό. Ο παπα-Σίλβεστρος μονάχα, απ' όλους τους αδερφούς, πάει κάποτε και μαθαίνει τι γίνεται στο μοναστήρι της· κι αν καμιά αδερφή θέλει να μεταλάβει, αυτός την εξομολογεί.

Δίστασα μια στιγμή· τέλος πήρα απόφαση:

— Αδερφέ Φραγκίσκο, ένα λόγο θα σου πω με την άδειά σου: πιο άγια είναι η ζωή στον Άι-Δαμιανό παρά στην Πορτο· ούνκολα· γιατί η αδερφή Κλάρα κρατάει γερά το χαλινάρι, ενώ εσύ το παράδωκες σε ποιον· στον Ηλία!

— Όχι εγώ, διαμαρτυρήθηκε ο Φραγκίσκος, όχι εγώ, ο Θεός· άκουσα τη φωνή Του. Αυτός με πρόσταζε.

Κούνησα το κεφάλι:

— Ο Σατανάς, το ξέρεις καλά, αδερφέ Φραγκίσκο, μπορεί να πάρει και τη φωνή του Θεού, για να παγιδέψει τον άνθρωπο.

Ο Φραγκίσκος τινάχτηκε.

— Σώπα, μου σκίζεις την καρδιά· αν δεν ήταν αυτή η φωνή του Θεού, χάθηκαν!

Τα μάτια του άρρισαν πάλι να τρέχουν, ξανάρχισαν οι φριχτοί πόνοι. Τον λυπήθηκαν, ζήλωσα, τον αγκάλιασα:

— Αδερφέ Φραγκίσκο, συχώρεσέ με· όχι, όχι, ήταν η φωνή του Θεού, μην κλαις.

Δε μίλησε· είχε βάλει τις απαλές του στα μάτια και μούγκριζε από τους πόνους.

Όλη τη νύχτα, δεν έκλεισε μάτι· έβγαине έξω, για να μη με ζουνήσει, και βογκούσε· μα εγώ που να κοιμηθώ! σκίζονταν η καρδιά μου να τον ακούω. Ξημερώματα πήγα και βρήκα τον παπα-Σίλβεστρο.

— Πήγαννε, μου 'πε, άνοιξε φρατιά, κι έρχουμαι με το σίδερο, κι ο Θεός βοηθός!

Βρήκα το Φραγκίσκο να κάθεται μπροστά από το κατώφλι, με το κεφάλι, ως το συνθιούσε, σφηνωμένο στα γόνατα, με τα χέρια και τα πόδια ένα κουβάρι. Κοιμόταν. Περιπατώντας ακρόγυχα μπήκα στο καλύβι, άναψα φωτιά· κι ύστερα πήγα και κάθησα πλάι του και περίμενα τον παπα-Σίλβεστρο. Κάπου κάπου σπέναζε ο Φραγκίσκος, θα βλεπε όνειρα, τα γόνατά του έτρεμαν, όλα και χαμψάωνε το κεφάλι, λίγο ακόμα και θα γγίζε τη γη.

Το περιπάτημα του παπα-Σίλβεστρου ακούστηκε ανάμεσα στα δέντρα· ταραχτηκε ο Φραγκίσκος, ζήπνησε, άπλωσε το χέρι και με βρήκε.

— Φράτε Λεόνε, εσύ 'σαι;

— Εγώ, αδερφέ Φραγκίσκο, σούχασε. Γιατί τρέμεις;

— Φράτε Λεόνε, γονάτισε· κράξε και συ τον αδερφό θάνατο να 'ρθεί· δεν μπορώ πια.

Απάνω που μιλούσε, κατάρτασε ο παπα-Σίλβεστρος μ' ένα μακρύ σίδερο στο χέρι.

— Ποιος είναι; έκαμε ο Φραγκίσκος ανήσυχος.

— Εγώ, αδερφέ Φραγκίσκο, ο παπα-Σίλβεστρος· έρχουμαι με τη δύναμη του Θεού να σου γιατρέψω τα μάτια· να σου φύγουν οι πόνοι και να μπορείς να προσεύχεσαι.

— Κι ο πόνος είναι προσευχή, παπα-Σίλβεστρο, κι ο πόνος είναι προσευχή... ανασπένδαζε και ξάπλωσε καταγής ανάσκελα.

Έκαμε ο παπα-Σίλβεστρος το σταυρό του, έχασε το σίδερο στη φρατιά, το αφήκε να κοκκινίσει, το πήρε και ζήλωσε το Φραγκίσκο. Διέκρινε απτός από πόνου του τον ίσκιο του αδερφού και το πυρωμένο σίδερο που κρατούσε. Άπλωσε τα χέρια.

— Αδερφέ μου πυρωμένο σίδερο, είπε ικετεύοντας, αδερφέ μου πυρωμένο σίδερο, μη με κάμεις να πονέσω πολύ, περακαλώ σε· σάρκα είμαι, δεν είμαι εγώ σίδερο σαν και σένα, δεν αντέχω.

- Κράξε το Θεό να σου δώσει κουράγιο, αδερφέ Φραγκίσκο, είπε ο παπα-Σίλβεστρος, σφίξε τα δόντια, μη σου φύγει η ψυχή· θα πονέσεις.

Και πριν προλάβει ο Φραγκίσκος να κραξει το Θεό, ο παπα-Σίλβεστρος είχε κιόλας απθώσει το πυρκαμένο σίδερο απάνω στα μελίνγνια του. Έσυρε σπαρακτικιά φωνή ο Φραγκίσκος και λιγοθύμισε. Του ρίξαμε νερό, τον σπικόσαμε, τον πιάγαμε μέσα και τον ξαπλώσαμε στην ψάθα του· σπαρτάριζε σύγκορμα, στρουφιζούνταν και φώναζε τον αδερφό το θάνατο να τον λιώσει.

Ο παπα-Σίλβεστρος είχε γονατίσει πλάι του και προσεύχονταν, κι εγώ, πεσμένος στη γης, έκλαιγα.

Όταν ο Φραγκίσκος συνήγαγε και σπίκωσε το πρόσσπο, αναφρίκισα· δυο πληγές ήταν τα μελίνγνια του, και τα μάτια του δυο βρύσες αίματα. Απλώσε το χέρι, πιάστηκε απελτισμένα από το μπράτσο μου.

- Φράτε Λεόνε, μουρμούρισε ξεπνεμένα, φράτε Λεόνε, πες μου πως ο Θεός είναι πολυέσπλαχνος, αλλιώς θα βουλιόζει ο νους μου στο χάος· πες μου πως είναι πολυέσπλαχνος, να κάμω κουράγιο· δε βαστώ πια!

- Θυμήσου το Χριστό απάνω στο σταυρό, του αποκρίθηκα, θυμήσου τα καρφιά Του, θυμήσου το αίμα που έτρεχε από το πλευρό Του!

Ο Φραγκίσκος κούνισε το κεφάλι:

- Αυτός ήταν Θεός, Αυτός ήταν Θεός, εγώ 'μαι κόρμα! Ανακάθισε απάνω στην ψάθα, έβαλε πάλι το κεφάλι ανάμεσα στα γόνατά του και πια όλη τη μέρα δε μίλησε.

Κατά το βράδυ πετάχτηκα στην Πορτσούνκολα να ζητιανέψω από τους αδερφούς ένα κομμάτι ψωμί.

Τρικυμισμένο ήταν το δελινό, δεν ήταν ήλιος αυτός, ήταν ένα πυρκαμένο βόλι και κυλούσε πίσω από τα δέντρα· έπαιρναν τα δέντρα φωτιά· τα δέντρα κι οι πέτρες, και πέτρα, αψηλά, μέσα στις φλόγες, το κάστρο της Ασιζης. Κι εγώ έτρεχα, αλλόκοτος φόβος με είχε ξάφνου κυριέψει, ο ήλιος ετούτος, τα δέντρα που καίγονταν και μέσα η καρδιά μου, όλα μου φαινόταν πως είχαν πάρει φωτιά, κι έτρεχα μη γίνο στάχτη. Απόξω από την Πορτσούνκολα γαλάνειμα.

Είδα την ανατιμένη, αφρανεμένη κούνια του αδερφάτου μας, θυμήθηκα τις γλυκύτητες όρες, τις ήγιες προσευχές, τις ήγιες κουβέντες, τ' άγια, μ' ένα ξεροκόμματο ψωμί, χορταστικά δείπνα μας· και το Φραγκίσκο που έλαμπε ανάμεσα μας, σαν ήλιος αγθός. Στάθηκα λίγο ν' ανασάνω· άκουγα μέσα τους αδερφούς που γελούσαν και κάποιον ανάμεσά τους που μαιμούδιζε τη φωνή του Φραγκίσκου κι όλοι σκούσαν στα γέλια. Δρασκελίστα το κατώφλι, με είδαν, σάπασαν. Οι παλιοί αδερφοί έλειπαν, οι καινούριοι είχαν σπρώξει κάμω και δειπνούσαν.

- Τι γίνεται ο Φτωκούλης; ρώτησε ένας· δε κορεύει πια, δεν τραγουδάει;

- Ως εδώ ακούγονταν οι φωνές του· ο παπα-Σίλβεστρος πήγε, λέει, να του βγάλει τα μάτια, έκαμε ένας άλλος.

Δεν αποκρίθηκα· η καρδιά μου ανανετρώθηκε, κι άρχισε να σφυριζει μέσα μου όλο φαρμάκι· αν άνοιγα το στόμα, θ' άρχιζα τις βρισιές και τις βλαστήμιες· φοβήθηκα το Θεό, σάπασα. Πήρα ένα κομμάτι ψωμί που μου πέταξαν κι έφυγα.

Με την αρρώστια του Φραγκίσκου δεν μπορούσαμε πια να φάμε. Κάθε μέρα έρχονταν ο παπα-Σίλβεστρος κι έβλεπε το Φραγκίσκο· ένα πρωί του 'φερε κι ένα μίνυμα από τον Άι-Δαμιανό.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, η αδερφή Κλάρα φιλάει το χέρι σου και σε παρακαλεί. Ακόμα δεν πήγες, λέει, στο μοναστήρι της να τις βλογήσεις· ακόμα δε σε είδαν οι αδερφές, να τους πεις ένα λόγο να τις παρηγορήσεις· γυναίκες είναι, και στον κόρφο ακόμα του Θεού, λέει, να βρίσκονται, θέλουν παρηγοριά. Κάμε μας τη χάρη, αδερφέ Φραγκίσκο, σου μινάει με το στόμα μου η αδερφή Κλάρα, κάμε μας τη χάρη να κοιμήσεις στον Άι-Δαμιανό, να σε δούμε, να σε ακούσουμε και να παρηγορηθούμε.

Ο Φραγκίσκος κούνισε το κεφάλι.

- Τι λες εσύ, παπα-Σίλβεστρο, να πιάω;

- Να πας, αδερφέ Φραγκίσκο, γυναίκες είναι, λυπήσου τις.

- Πάλι με παρηβολές θα σου μιλήσω, παπα-Σίλβεστρο· άκου· σε και συ, φράτε Λεόνε· αχ, και να 'ταν εδώ όλοι οι αδερφοί ν' ακούσουν! Μια μέρα σ' ένα μοναστήρι ο ηγουμένος έδιαξε

έναν καλόνερο γιατί άγγιξε το χέρι μιας γυναίκας. «Μα ήταν θεοφοβούμενη, άγιε ηγούμενε, είπε ο καλόνερος, και το χέρι της καθαρό. - Κι η βροχή 'ναι καθαρή, αποκρίθηκε ο ηγούμενος, κι η γης είναι καθαρή, μα όταν σμίξουν γίνονται λάσπη· όμοια και τα χέρια του αντρός και της γυναίκας, όταν σμίξουν.»

- Βαρύς ο λόγος σου, αδερφέ φραγκίσκο, βαρύς για τις γυναίκες.

- Πιο βαρύς για τους άντρες, είπα εγώ και θυμήθηκα με τρόπο όσες κοπέλες είδα στη ζωή μου, χιλιάδες, κι είχα πεθύνει ν' άγγιξω το χέρι τους.

- Θυμήσου την Παρθένα Μαρία, είπε ο παπα-Σιλβεστρος.

- Το χέρι της Παρθένας Μαρίας δεν το άγγιξε κανείς, μήτε ο Ιωσήφ, έκαμε ο φραγκίσκος και σταυροκοπήθηκε· θυμήσου εσύ την Εύα.

- Τι απόκριση, το λοιπόν, να δώσω στην αδερφή Κλάρα; Θα στέκει στο κατώφλι του Αι-Δαμιανού να με προσμένει τι να της πω;

- Όταν η σφράτα από την Πορτσιούνκολα στον Αι-Δαμιανό γεμίσει άσπρα λουλούδια, να της πεις, τότε θα πάω.

- Πάει να πει ποτέ;

- Ποτέ και πάντα, παπα-Σιλβεστρο, είναι δυο λόγια που μανά τα χείλια του Θεού μπορούν να τα ξεστομίσουν μπορεί και την ώρα ετούτη που μιλούμε να 'χει σφράσει ο Θεός τη σφράτα με άσπρα λουλούδια· σίρε, φράτε Λέονε, να δεις!

Σηκώθηκε· η καρδιά μου χτυπούσε δυνατά· ο παπα-Σιλβεστρος κουνούσε το κεφάλι, δεν πίστευε· πετάχτηκε έξω, πήρα το μονοπάτι ανάμεσα από τα δέντρα, ήταν ακόμα ηρόκι, έκανε κρύα, θαρρείς κι είχε χιονίσει· ως το λαμό μου έφταναν οι χτύποι της καρδιάς μου· ήμουν σήγουρος, σμιζίζουμε στον αέρα το θάμα· έλαμπε το αιματωμένο πρόσωπο του φραγκίσκου, όταν στράφηκε και μου 'πε: «Φράτε Λέονε, σίρε να δεις!» Είχε κιόλα ανθίσει μέσα στο νου του η σφράτα.

Έτρεχα, έφτασα στη δημοσιά, έσυρα φωνή· αλάερη η σφράτα ως πέρα, οι φράκτες, τα χώματα, οι πέτρες, είχαν γεμίσει άσπρα λουλούδια. Έπεσα κάτω, προσκύνησα τον Λόρδο· ξερίζωσα μια φρούτα λουλούδια και χίμπιξα πίσω κατά το κα-

λυβή· μπήκα μέσα, βαθιά ανασαίνοντας από την τρεχάλα, από τη χαρά.

- Αδερφέ φραγκίσκο, φώναξα, γέμισε η σφράτα άσπρα λουλούδια· νά, σου φέρνω μια φρούτα!

Ο παπα-Σιλβεστρος έπεσε στα πόδια του φραγκίσκου, τα φίλησε.

- Συνώφεσέ με, αδερφέ φραγκίσκο, κούνισα το κεφάλι μου, δεν πίστευα.

Ο φραγκίσκος πήρε τα λουλούδια, τ' ακούμπησε στα αιματωμένα του βλέφαρα κι απάνω στις πληγές του.

- Πατέρα, μουμούρισε, Πατέρα...

Και φιλούσε τα λουλούδια κι έκλαιε.

Στράφηκε σε μας:

- Τι ξαφνιάζεστε; όλα είναι θάμα· τι 'ναι το νερό που πίνουμε, η γης που πατούμε, η νύκτα που κατεβαίνει κάθε βράδυ με τ' άσπρα της, ο ήλιος, το φεγγάρι· Όλα θάματα. Κι ένα ταπεινό φύλλο δέντρου, κοιτάτε το στο φως, τι θάμα! Απάνω του ζωγραφισμένη η Σταύρωση· το γυρνάς από την άλλη μεριά· η Ανάσταση! Δεν είναι φύλλο δέντρου, αδερφοί μου, δεν είναι φύλλο δέντρου· είναι η καρδιά μας!

Ο παπα-Σιλβεστρος φίλησε το χέρι του φραγκίσκου.

- Αδερφέ φραγκίσκο, σημάδι ζήτησες από το Θεό, νά το· η σφράτα στρώθηκε με λουλούδια· να πάω στις αδερφές Κλάρας να μηνύσω πως έρχεται.

- Έρχομαι, να της πεις, δεν ήθελα, όχι, δεν ήθελα, να της πεις, ο Θεός με πρόσταξε. Και κράτα της τα λουλούδια ετούτα τ' ουρανού· άγγιξαν στη γης κι αιματώθηκαν.

Είπε, κι έδωκε στον παπα-Σιλβεστρο τα αιματωμένα λουλούδια που κρατούσε.

Έτρυγε ο παπα-Σιλβεστρος, κι εγώ γονάτισα, άναμνα φροτιά, ζέστανα νερό, έπλυνα το πρόσωπο του φραγκίσκου, καθάρισα τα πόδια του και τα χέρια, χτένισα με τα δάκτυλά μου τα μαλλιά του· κι αυτός, με ανοικτά βραχιόνια, σφίγγουνταν σαν το μικρό παιδί να τότε συγκιριζώ. Κι ύπερα τον πήρα από τα δυο χέρια και τον σίκωσα· μα κουφογονάτιζε, δεν μπορούσε να σταθεί όρθιος.

- Ποίς θα πάμε, αδερφέ φραγκίσκο, του 'πα απελτισμένους,

τα γόνυτά σου λυγίζουν.

- Μην κοιτάξεις τα γόνυτά μου, φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκε κοίτα την ψυχή μου! αυτή δε λυγίζει περπατά!

Δάγκασε τα χείλια, έβαλε όλα του τη δύναμη, βγήκαμε από το καλύβι, πήραμε το μονοπάτι.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε ως προβάλαμε έξω, η ψυχή του ανθρώπου, πότες φορές να σου το πω: είναι μια σπίθα από το Θεό! πάει να πει, παντοδύναμη. Μα δεν το ξέρουμε! και την καταπλάκωνουμε με τα κρέατά μας και με τα ζιγκια μας! αχ, να την αφάνναμε λεύτερη!

Και σε λίγο:

- Δεν μπορώ να περπατάω, θαρρείς; Δεν μπορεί, θαρρείς, η ψυχή μου ν' αντισταλάσει το σώμα; Τώρα θα δεις! είνε κι άρχισε να δρασκελίζει με σίγουρα γόνυα το μονοπάτι.

Κι όταν φτάσαμε στη φαδιά σφράτα, κοπάζαμε τα λουλούδια είχαν αφανιστεί! θαρρείς κι ήταν πάργα χειμωνιάτικη και βγήκε ο ήλιος κι έλιωσαν. Ο φραγκίσκος έκαμε το σταυρό του.

- Θάμα και τούτο, είπε! κατέβηκαν τα λουλούδια από τον ουρανό, έφεραν το μήνυμα. Ξαναγύρισαν στον ουρανό! δε θέλουν ανθρώπινο ποδάρι να τα πατήσει.

Σώπασε και πήρε άκρα τη σφράτα κατά τον Δι-Δαμιανό.

Η αδερφή Κλάρα, με δυο αδερφές ξοπίσω της, είχε κιόλα κινήσει από το μοναστήρι να προπαντίσει το φραγκίσκο. Τον είδε να 'ρχεται, με τα χέρια σταυρό, έσκυψε το πρόσωπο στη γης! και περίμενε! κι ως άκουσε το σάλαγο των ποδιών του, σήκωσε τα μάτια και κατακοκίνισε.

- Ο Θεός μαζί σου, αδερφή Κλάρα! ο Θεός μαζί σας, αδερφές μου, χαιρέτησε ο φραγκίσκος και σήκωσε το χέρι να τις βλογίσει.

- Πάτερ φραγκίσκο, έκαμε η Κλάρα, καλώς μας όρισε! κι-λιά! δες χρόνια σε περιμέναμε.

Έβλεπε μετάνοια ως τη γης και φίλησε τα πόδια του.

- Μην έχεις παράπονο, αδερφή Κλάρα, αποκριθήκε ο φραγκίσκος, σας έστειλα τακτικά μηνύματα με τον παπα-Σίλβεστρο.

Έβαλε πάλι μετάνοια η Κλάρα, πήρε την άδεια, μίλησε:

- Δε μας χορταίνουν έμας τα μηνύματα, πάτερ φραγκίσκο!

άνεμος τα λόγια που έρχονται απ' αλάργα, άνεμος και σκορπίζουν. Είμαστε γυναίκες! αν δε δούμε τα χείλια να σαλεύουν, αν δε νιώσουμε τα χέρια που μας βλογούν απάνω στα κεφάλια μας, δε γαλινεύουμε! είμαστε, σου λέω, γυναίκες! αν δεν έρκεσαι, πάτερ φραγκίσκο, να μας μιλάς, να μας παρηγορείς, χανόμεστέ.

Μιλούσαν οι δυο τους, πήγαιναν μπροστά, κι εμείς ξοπίσω. Ως έφτασε ο φραγκίσκος στο κατώφλι του μοναστηριού, σπάθηκε συνεπαρμένος! π'ταν η μικρούλα αυλή ετούτη! Παράδεισος! Πώς μύριζε κρίνο και τριαντάφυλλα!

- Τι έχετε φυτέψει στην αυλή, αδερφή Κλάρα; Δε διακρίνω.

- Κρίνα και τριαντάφυλλα, αδερφέ φραγκίσκο! και το κινόριο είναι γεμάτη η αυλή μας μενεξέδες. Τίποτ' άλλο.

Άπλωσε το χέρι ο φραγκίσκος, βλόγησε την αυλή:

- Αδερφή μου αυλή, αδερφια μου κρίνα και τριαντάφυλλα, καλώς σας βρήκα! Να δώσει η χάρη του Θεού, στη Δευτέρα Παρουσία, ν' ανεβείτε και σεις από τη γης και να μπείτε, μαζί με την αδερφή Κλάρα, στην Παράδεισο.

Μπήκε μέσα! άσπροι αβεστωμένοι οι τοίχοι, στο κόνιαμά της η Παρθένα Μαρία κρατούσε σφιχτά στον κόρφο της το Γιο και χαμογελούσε. Οι αδερφές έβαλαν μετάνοια, φίλησαν τα πόδια του φραγκίσκου! κι αυτός απίθωνε το χέρι στις καθεμιάς το κεφάλι και τη βλογούσε! σφιχτοτυλιγμένες όλες με πολλές κάτασπρες, κι ως στρατάριζαν, έμοιαζαν με περισσότερες.

Έφεραν ένα σκαμνί, έβαλαν το φραγκίσκο να καθίσει! δίπλα του, κατάκαμα γονατιστή, η Κλάρα! και πίσω, όρθιες, σταυρό τα χέρια, οι αδερφές. Κάμποση ώρα κανέναν δε μιλούσε! όλες είχαν τα μάτια στυλωμένα στον άγιο μουσαφίρη. Τι σιωπή! ήταν εκείνη, η γλώσσα, η παφάλεια! Ήμουν σίγουρος πως πλήθος άγγελοι είχαν κατέβει στον Δι-Δαμιανό και στέκουνταν αόρατοι στον αέρα και περιμέναν κι αυτοί ν' ακούσουν το φραγκίσκο να μιλήσει. Μα αυτός δε βιάζονταν ήταν, το 'νιώθες από το πρόσωπό του, βυθισμένος σε ανείπωτη αναγάλια.

- Τι πάρας ήταν αυτός, μου 'πε αργότερα, η μυρωδιά, τι πάστρα! Πόσον καιρό είχα να χαρώ τη μυρωδιά του πλυμένου ρούχου, τις κασέλες που τις ανοίγεις και μοσκοβολά ο κόσμος δύσοςμο και δάφνη!

- Πάτερ Φραγκίσκο, είπε τέλος η αδερφή Κλάρα φιλώντας την άκρα του ράσου του, λυπήσου μας, μίλησε.

Κι ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μπράτσα του, τήναξε το κεφάλι ο να να ζιμνούσε:

- Αδερφάδες μου, είπε, καλώς σας βρήκα' τι άλλο ζήτησε από μένα να σας πω! Όταν ήμουν στον κόσμο, έκανα τραπέζια στους φίλους μου, σήκωνα το λαμό και τραγουδούσα: «Χίλια καλώς σας σύντυχα, χίλια και δυο χιλιάδες -ο κάμπος με τα λουλούδια και με τις πρασινάδες!» Το ίδιο τραγούδι, αδερφές μου, ανεβαίνει και τώρα από την καρδιά μου: χίλια και δυο χιλιάδες!

Ήταν συγκινημένος: καιρό είχα να τον δω τόσο χαρούμενο' τούτα η αγνότητα, η καθαρότητα, η φλόγα τριγύρα του, ήταν ο αέρας που αγαπούσε' και τούτες οι άσπρες μπόλιες.

- Ακουστέ με, αδερφές μου, είπε πάλι: ένα σκουλήκι ανέβηκε στη θύμησή μου: συμπάθετε με, για το σκουλήκι αυτό θα σας μιλήσω. Δεν είναι παραμύθι, είναι αληθινό: πιο αληθινό κι απ' την αλήθεια. Ένα σκουλήκι, το λοιπόν, σούρνουνταν ολοζωής κι έφτασε, μέσα στα βαθιά γεράματα, απόξω από το κατόφλι της Παράδεισου: χτύπησε την πόρτα. Εδώ σκουλήκι δεν μπαίνουν! ακούστηκε από μέσα μια φωνή: περισσά βιάζεσαι, θαρρώ. - Τι να κάω, Κύριε; Πρόσταξε! αποκριθήκε το σκουλήκι: κι έγινε ένα κομμάρι από τον τράφο. - Πόντεσε ακόμα, αγωνίσου ακόμα, γίνου φτερούγα! Και το σκουλήκι, αδερφές μου, γύρισε πίσω στο χώμα και ξανάρχισε την πορεία.

- Ποιο 'ναι το σκουλήκι, πάτερ Φραγκίσκο; δειήθηκε η Κλάρα: γυναικές απλές είμαστε, φτώσε μας.

- Εγώ 'μαι το σκουλήκι, εσύ, αδερφή Κλάρα, όλες οι αδερφές που ακούνε, όλοι οι άνθρωποι που σουρνόμαστε στη γης. Αγώνας, αγώνας, ανήφορος, πόνος πολύς, αδερφές μου, αγνότατα, φτώχεια, αγάπη, κλάματα, πείνα και γύμνια, τι άθλους, θεέ μου, πρέπει να τελέψει το κακόμοιρο το σκουλήκι όσο να γίνει πεταλούδα! Κι ο Σπανός έχει στήσει παντού τις παγίδες του να πέσουμε μέσα. Αν σκύψετε να μυριστέτε ένα λουλούδι, θα τον βρείτε: αν σηκώσετε μιαν πέτρα, εκεί 'ναι κρυμμένος και περιμένει: αν δείτε μιαν ανθισμένη μυγδαλιά, μέσα στα κλαδιά της κάθεται και παραμονεύει: στο νερό που πίνουμε, στο ψομί

που τρώμε, στο στρώμα που πέφτουμε να κοιμηθούμε, παντού, παντού, αδερφές μου, κρυμμένος ο Σπανός περιμένει. Τι περιμένει. Να κουραστεί μια σηνγή η ψυχή, να νουσιάζει, να μη στέκεται πια ακοίμητη βίγλα, για να μας κυθεί, να μας βολοσούρει στην Κόλαση. Αδερφές μου, εσάς, πολύ περισσότερο από τους άντρες, σας συλλογιέμαι και σας πονώ: γιατί είστε γυναίκες, η καρδιά σας εύκολα δε γίνεται πέτρα. Θωράτε τον κόσμο και σας αρέσει: τα λουλούδια, τα παιδιά, ο άντρας, τα μεταξωτά ρούχα, τα φαντακτερά φτερά, τα σκουλαρίκια: θεέ μου, τι παγίδες, και πόσες γυναίκες μπορούν να σωθούν!

»Προσεύχεστε πρωί και βράδυ, αδερφές μου, για όλες τις γυναίκες που βάφονται, στολίζονται και γελούν απάνω στη γης: μαζί σας, απάνω στον ουρανό, προσεύχεται γι' αυτές κι η Παρθένα Μαρία: δεν ακούτε τι νύχτα, απάνω από τα κεφάλια σας, μια βαθιά θεικιά σιωπή, και μέσα στη σιωπή, σαν τα φύλλα της λεύκας που θροούν, άφρατα χείλια να προσεύχονται και να παρακαλούν: Είναι η Παρθένα Μαρία, που προσεύχεται για τις γυναίκες.

»Κι έχετε το νου σας, αδερφές μου, μην πείτε: Εμείς τρυπούσαμε σε μοναστήρι, γλιτώσαμε από τον κόσμο, περπατούμε στον ουρανό! Παγίδα ο στοχασμός ετούτος, αδερφές μου, παγίδα του Σπανού: ακούστε το λόγο που θα σας πω: ορκίζομαι, όλοι είμαστε ένα: μια γυναίκα να βάψει τα χείλια της στην άκρα του κόσμου, γεμίζει ξαδιάντροπη μπονιά και τα χείλια τα δικά σας! Τι θα πει Παράδεισο; Τέλεια ευτυχία. Και πώς μπορείς να 'σαι τέλει ευτυχής, όταν, σκύβοντας από την Παράδεισο, βλέπεις τους αδερφούς και τις αδερφές σου να κολάζονται στον Άδη; Πώς μπορεί, αδερφές μου, να υπάρχει Παράδεισο, αφού υπάρχει Κόλαση; Γι' αυτό λοιπόν λέω, και βάλτε το καλά στο νου σας: ή όλοι μαζί να σωθούμε ή όλοι μαζί θα καθούμε. Στα πέρατα της γης ένας να σκοτωθεί, εσύ σκοτώνεσαι: στα πέρατα της γης ένας να σωθεί, εσύ σώζεσαι.

»Ακούγα τα λόγια του Φραγκίσκου κι η καρδιά μου κατακυπούσε ξαφνιασμένη: πρώτη φορά είχα ακούσει το Φραγκίσκο γ' σκαλιάζει με τόσο σπέταλη ανάπη τον κόσμο: είχε φουτώσει η καρδιά του Φραγκίσκου μέσα στο γυναικείο ετούτον αέρα: κοπιάζοντας τις αδερφές, πέταξε μέσα του φτερούγες η

συμπόνια και σκέπασε τον κόσμον αλάκερο.

Οι αδερφές είχαν τώρα όλες γονατίσει, ζύγισαν σιγά σιγά και ιγνύρισαν το Φραγκίσκο· τον κοίταζαν αυνεπαρμένες, και τα πρόσωπά τους αντιπρόσωπα σαν να 'πεφτε απάνω τους ο ήλιος.

Έντωσε ο Φραγκίσκος τη ζεστήν ανάσα τους, άνοιξε πάλι το στόμα, μίλησε:

— Σας νογώ γύρω μου, αδερφές μου, κι η καρδιά μου πλαταίνει· θέλει όλοι να μπουν μέσα, καλοί και κακοί, να μην υπάρχει πια θρήνος μήτε στον κόσμο ετούτον, μήτε στον άλλο, θεέ μου, ένας αντίρπης λογισμός ανηφορίζει από την καρδιά στα κείλια μου· άσε με να τον πω στις αδερφές μου ετούτες· γυναίκα είναι η καρδιά τους, γεμάτη αγάπη και συμπόνια, θα καταλαβούν. Ακούστε, αδερφάδες μου· την ώρα ετούτη, ήμαρτον, θεέ μου! και το Σατανά λιπούμαι· δεν υπάρχει πιο δυστυχισμένο πλάσμα από αυτόν, γιατί 'ταν μια φορά με το Θεό· και τώρα κόρησε, τον αρνήθηκε και τριγυρνάει στον αέρα απαρνηγός· τους' απαρνηγός, γιατί ο Θεός δεν του πήρε το μνημονικό, θυμάται τη γλώσσα της Παράδεισου, και πώς να παρηγορηθεί; Και για το Σατανά πρέπει να προσευχηθούμε, αδερφές μου, να δώσει η χάρη του Θεού να τον λυπηθεί και να τον συχωρέσει, να ξαναγυρίσει πάλι και να σταθεί με τους αρχάγγελους.

«Αγάπη, αγάπη, αυτή 'ναι, βλογημένη να 'ναι! Η μοίρα της γυναίκας. Ένα θεριό άσκημο, αιμοβόρο είναι ο Σατανάς, μα αν τον φιλήσεις στο στόμα, ξαναγίνεται αρχάγγελος. Αυτό 'ναι η τέλεια αγάπη, αδερφές μου· πώς φιλούμε τους λεπρούς; Όμοια η τέλεια αγάπη ως φιλήσει το Σατανά, να ξαναβρεί το λαμπρό του το πρόσωπο! Αγάπη!... Αγάπη!...

Οι λογμοί πλάνταζαν τη φωνή του Φραγκίσκου· έκρυψε το πρόσωπό του στις απαλάμες κι άρχισε να κλαίει.

Κι οι γυναίκες άρχισαν κι αυτές να κλαίνε, και πρώτη η Κλάρα. Σπικόθηκε θρήνος μέσα στο μοναστήρι· άκουσε ο Φραγκίσκος κι ανασήκωσε το κεφάλι του ταραγμένος.

— Αδερφές μου, είπε απλώνοντας τα χέρια του, συμπιαθήτε με· δεν πήδα να σας κάμω να κλάψετε, δεν ήρθε να σας μιλήσω για την Κόλαση· μονάχα για την Παράδεισο· να μου μιλήσετε και σεις για την Παράδεισο, να παρηγορηθούμε. Βα-

ριά η ζωή, κι αν δεν ήταν ο αδερφός ο Θάνατος να μας ανοίξει την πόρτα να φύγουμε, τι φυλακή, θεέ μου, αβασταχη θα 'ταν η γης ετούτη! Τι φυλακή αβασταχη θα 'ταν το κορμί μας ετούτο! Μα τώρα, τι χαρά, τι ανεκλάλητη ελπίδα, όχι ελπίδα, βεβαιότητα! Έβαλε ένα στεφάνι λεμονιανθούς και κίνησε, απάνω στις πέτρες και στους γκρεμούς της γης, η ψυχή, και φωνάζει: «Άντρα αγαπημένε μου, άντρα αγαπημένε μου, Κύριε!»

Μια αδερφή της ήρθε ληνοθυμιά, άνοιξαν το παράθυρο που έδινε στην αυλή, γέμισε ο αέρας κρίνο και τριαντάφυλλο. Κι η Κλάρα γκαρδιώθηκε, άγγιξε το γόνατο του Φραγκίσκου:

— Πάτερ Φραγκίσκο, είπε σιγά, όταν σε βλέπω, μου φαίνεται πως ο Αδάμ δεν αμάρτησε ποτέ του.

— Κι εγώ, αδερφή Κλάρα, αποκριθήκε ο Φραγκίσκος αγγίζοντας ανύλασφα την άσπρη μπόλια της, όταν σε βλέπω, μου φαίνεται η Εύα δεν αμάρτησε ποτέ της.

Κάμποση ώρα κανένas δε μιλούσε· κι ήταν γλυκιά πολύ, ξεχειλιάζε συμπόνια η σιωπή ετούτη, θοαρρείς και μιλούσε ακόμα ο Φραγκίσκος· κι όλες οι αδερφές ασουκράζονταν τ' ανείπιστα λόγια και δε σκόλαζαν το θρήνο. Τους φαινόταν πως ο Φραγκίσκος τους μιλούσε ακόμα για τη μοίρα της γυναίκας, για την αγάπη, για το φιλή που κάνει το Σατανά αρχάγγελο. Πρώτη φορά ένιωθαν τη μεγάλη χάρη του Θεού και η ευθύνη να 'σαι γυναίκα.

Άξαφνα, μέσα στην άγια ειούτη σιωπή, ακούστηκε η ξώπορτα του μοναστηρίου να τραντάζει, ν' ανοίγει βίαια, και να χιμούν μέσα οι αδερφοί από την Πορτσούνκολα, αλαριασμένοι.

Πετάχτηκε απάνω η Κλάρα:

— Τι πάθατε, αδερφοί μου; Γιατί ζορίσατε την πόρτα του μοναστηρίου;

Κι ο Κέδρος, σφουγγίζοντας τον ιδρώτα από το κοίτελό του:

— Αδερφή Κλάρα, να μας συμπαθάς· μα είδαμε από την Πορτσούνκολα το μοναστήρι σου να καίγεται· φλόγες τινάζουνταν στον ουρανό.

— Πυρκαγιά! Πυρκαγιά! έκραζαν όλον πυρκαγιά, αδερφή Κλάρα!

Κι η Κλάρα χαμογέλασε.

— Δεν ήταν πυρκαγιά, αδερφοί μου, δεν ήταν φλόγες· ο πά-

συμπόνια και σκέπασε τον κόσμον αλάκερο.

Οι αδερφές είχαν τώρα όλες γονατίσει, ζύγισαν σιγά σιγά και ιγνύρισαν το Φραγκίσκο· τον κοίταζαν αυνεπαρμένες, και τα πρόσωπά τους αντιπρόκειαν σε να 'πρωσε απάνω τους ο ήλιος.

Ένωσε ο Φραγκίσκος τη ζεστήν ανάσα τους, άνοιξε πάλι το στόμα, μίλησε:

— Σας νοιώ γύρω μου, αδερφές μου, κι η καρδιά μου πλαταίνει· θέλει όλοι να μπουν μέσα, καλοί και κακοί, να μην υπάρχει πια θρήνος μήτε στον κόσμο ετούτον, μήτε στον άλλο, θεέ μου, ένας αντίστοιχος λογισμός ανηφορίζει από την καρδιά στα κείλια μου· άσε με να τον πω στις αδερφές μου ετούτες· γυναίκα είναι η καρδιά τους, γεμάτη αγάπη και συμπόνια, θα καταλαβούν. Ακούστε, αδερφάδες μου· την ώρα ετούτη, ήμαρτον, θεέ μου! και το Σατανά λητούμαι· δεν υπάρχει πιο δυστυχισμένο πλάσμα από αυτόν, γιατί 'ταν μια φορά με το θεό· και τώρα κόρησε, τον αρνήθηκε και τριγυρνάει στον αέρα απαρηγόρητος· απαρηγόρητος, γιατί ο θεός δεν του πήρε το μνημονικό, θυμάται τη γλώσσα της Παράδεισος, και πώς να παρηγορηθεί; Και για το Σατανά πρέπει να προσευχηθούμε, αδερφές μου, να δώσει η χάρη του θεού να τον ληπθεί και να τον συχωρέσει, να ξαναγυρίσει πάλι και να σταθεί με τους αρχάγγελους.

«Αγάπη, αγάπη, αυτή 'ναι, βλογημένη να 'ναι! Η μοίρα της γυναίκας. Ένα θεριό άσκημο, αιμοβόρο είναι ο Σατανάς, μα αν τον φιλήσεις στο στόμα, ξαναγίνεται αρχάγγελος. Αυτό 'ναι η τέλεια αγάπη, αδερφές μου· πώς φιλούμε τους λεπρούς; Όμοια η τέλεια αγάπη ως φιλήσει το Σατανά, να ξαναβρεί το λαμπρό του το πρόσωπο! Αγάπη!... Αγάπη!...

Οι λογιμοί πλάνταζαν τη φωνή του Φραγκίσκου· έκρυψε το πρόσωπό του στις απαλάμες κι άρχισε να κλαίει.

Κι οι γυναίκες άρχισαν κι αυτές να κλαίνε, και πρώτη η Κλάρα. Σπικόθηκε θρήνος μέσα στο μοναστήρι· άκουσε ο Φραγκίσκος κι ανασήκωσε το κεφάλι του ταραγμένος.

— Αδερφές μου, είπε απλώνοντας τα χέρια του, συμπιαθήτε με· δεν πήδα να σας κάμω να κλάψετε, δεν ήρθε να σας μιλήσω για την Κόλαση· μονάχα για την Παράδεισο· να μου μιλήσετε και σεις για την Παράδεισο, να παρηγορηθούμε. Βα-

ριά η ζωή, κι αν δεν ήταν ο αδερφός ο Θάνατος να μας ανοίξει την πόρτα να φύγουμε, τι φυλακή, θεέ μου, αβασταχη θα 'ταν η γης ετούτη! Τι φυλακή αβασταχη θα 'ταν το κορμί μας ετούτο! Μα τώρα, τι χαρά, τι ανεκλάλητη ελπίδα, όχι ελπίδα, βεβαιότητα! Έβαλε ένα στεφάνι λεμονιανθούς και κίνησε, απάνω στις πέτρες και στους γκρεμούς της γης, η ψυχή, και φωνάζει: «Άντρα αγαπημένε μου, άντρα αγαπημένε μου, Κύριε!»

Μια αδερφή της ήρθε ληοθυμιά, άνοιξαν το παράθυρο που έδινε στην αυλή, γέμισε ο αέρας κρίνο και τριαντάφυλλο. Κι η Κλάρα γκαρδιώθηκε, άγγιξε το γόνατο του Φραγκίσκου:

— Πάτερ Φραγκίσκο, είπε σιγά, όταν σε βλέπω, μου φαίνεται πως ο Αδάμ δεν αμάρτησε ποτέ του.

— Κι εγώ, αδερφή Κλάρα, αποκριθήκε ο Φραγκίσκος αγγίζοντας ανύλασφα την άσπρη μπόλια της, όταν σε βλέπω, μου φαίνεται η Εύα δεν αμάρτησε ποτέ της.

Κάμποση ώρα κανένas δε μιλούσε· κι ήταν γλυκιά πολύ, ξεχειλιάζε συμπόνια η σιωπή ετούτη, θαρρείς και μιλούσε ακόμα ο Φραγκίσκος· κι όλες οι αδερφές ασουκράζονταν τ' ανείπωτα λόγια και δε σκόλαζαν το θρήνο. Τους φαινόταν πως ο Φραγκίσκος τους μιλούσε ακόμα για τη μοίρα της γυναίκας, για την αγάπη, για το φιλή που κάνει το Σατανά αρχάγγελο. Πρώτη φορά ένιωθαν η μεγάλη χάρη του θεού και η ευθύνη να 'σαι γυναίκα.

Άξαφνα, μέσα στην άγια ειούτη σιωπή, ακούστηκε η ξώπορτα του μοναστηρίου να τραντάζει, ν' ανοίγει βίαια, και να χιμούν μέσα οι αδερφοί από την Πορτσούνκολα, αλαριασμένοι.

Πετάχτηκε απάνω η Κλάρα:

— Τι πάθατε, αδερφοί μου; Γιατί ζορίσατε την πόρτα του μοναστηρίου;

Κι ο Κέδρος, σφουγγίζοντας τον ιδρώτα από το κοίτελό του:

— Αδερφή Κλάρα, να μας συμπαθάς· μα είδαμε από την Πορτσούνκολα το μοναστήρι σου να καίγεται· φλόγες τινάζουνταν στον ουρανό.

— Πυρκαγιά! Πυρκαγιά! έκραζαν όλον πυρκαγιά, αδερφή Κλάρα!

Κι η Κλάρα χαμογέλασε.

— Δεν ήταν πυρκαγιά, αδερφοί μου, δεν ήταν φλόγες· ο πά-

την φραγκίσκος μιλούσε.

Σπρωχθηκε ο φραγκίσκος, έγερνε πια ο ήλιος να βασιλεύει, αποχαιρέτησε την Κλάρα και τις αδερφές· απήκοσε πάλι το χέρι του στις καθεμιάς το κεφάλι και τις βλαγούσε.

— Μένω καλό μας έκαμες, πάτερ φραγκίσκο, είχε η Κλάρα, παρηγόρησες την απαρνήγορη καρδιά της γυναίκας· τί μπορούμε να κάνουμε για σένα;

— Αλήθεια, αδερφή μου, έχω μια χάρη να σας ζητήσω· μια μεγάλη χάρη.

— Πρόσταξέ, πάτερ φραγκίσκο, έκραξαν όλες.

— Να σύρτε να ζητιανέψετε από κάθε φτωχό ένα μπάλωμα· και με τα μπάλωματα που θα μαζεύετε, να μου ράψετε ένα ράσο. Αυτή τη χάρη σας ζητώ.

Φίλησε η Κλάρα το χέρι του.

— Γιατί να μη μου ζητήσεις τη ζωή μου, να σου τη δώσω, πάτερ φραγκίσκο; Την ερχόμενη Κυριακή, αν θέλει ο Θεός, θα σου πείξουμε με τον παπα-Σίλβεστρο το ράσο πουτό που πεθύμησες.

Μπήκε μπροστά ο φραγκίσκος, με στέρεα γόνατα, και πίσω ακολουθούσαμε όλοι εμείς, μιλώντας πασάκαροι για το θάμα· πτώ, στην ξοχιορία του μοναστηριού, η Κλάρα κι οι αδερφές κοίταζαν και σφουγγίζαν τα κλάματά τους.

Αλάκερη την άλλη μέρα ο φραγκίσκος ήταν αμίλητος· είχε κουλουρισσει, από τα εμερίσματα, ομπρός από το καλύβι και λιάζουνταν· ζεστή 'ταν η μέρα, πραγμό αεράκι φυσούσε, κάπου κάπου ένας αδερφός διάβαινε να φέρει νερό, να κόψει ξύλα, να μαζέψει κόρτα· ένα κοταύφι περνούσε, σφύριζε δυο τρεις φορές κι αφανίζονταν. Ο φραγκίσκος δεν μπορούσε καλά να δει, έστυνε το αυτί του κι αφουκράζονταν τον κόσμο. Το πρόσωπό του ήταν τόσο βυθισμένο στην έκσταση που ολημέρα δεν τόλμινα να τον ζυγώσω· κατά το δειλινό καταλάγιασε η φλόγα, πήγα και κάθισα πλάι του στο κατόφλι.

Άπλωσε το χέρι του, με είδε.

— Φράτε Λέονε, τι θάμα είναι ετούτο! από τη μέρα που λιγόστεψε το φως μου, τι γλυκύτητα βουή, τι φουρφουρητό από· νο στα δέντρα, τι μελισσολόι στον αέρα!

Σώπασε, και σε λίγο:

— Από τη μέρα που λιγόστεψε το φως μου, βλέπω, φράτε Λέονε, τ' αόρατα. Άνοιξε, φράτε Λέονε, το μέσα μάτι, κι όλη τη μέρα σήμερα πλάταιναν γύρα από το μάτι ετούτο οι κύκλοι. Στην αρχή, από δω από το κατόφλι, όπου ήμουν σοριασμένος, έβλεπα καθαρά την Πορταϊούνκολα και τους αδερφούς να μαλώνουν, να προσεύχονται· και τον παπα-Σίλβεστρο, που 'χε γερμένο το κεφάλι, ολάρνα από τους αδερφούς, κι έκλαιε. Κι ύστερα ο κύκλος πλάτυνε, έβλεπα την Λαίδη, τους πύργους της, τα καμπαναριά, τα σπήτια· τα σοκάκια της με τους ανθρώπους, τα κατόφλια με τις κοπέλες που κάθονταν και κεντούσαν και τη μάννα μου που γονατιστή, πίσω από το παράθυρο, έκλαιε... Κι ύστερα το φωτερό αλώνι πλάτυνε ακόμα πιο πολύ, είδα τη ρώμη· τους φαρδιούς δρόμους, τους μωσκομυρωμένους αρχόντους, τις βαμμένες κυράδες και τον πάπα ν' ακουμπάει στην αιπαλάμη του το σεβαστό κεφάλι και να συλλογεται τη χριστιανότητα· και στον όντο του ποταμού τον ασπροφορμένο άγριο κυλόγερο ν' ανάβει μέσα στο νου του φωτιές, να καίει τους αιρετικούς και τους αίστους... Κι ύστερα, πιο πέρα ακόμα, είδα τη γαλάζια θάλασσα και τ' άσπρα νησιά και την άγρια Κρήτη και την Αραπά· και το Σουλινό που, καβαλά στ' αλόγο του, έτρεχε, έτρεχε και τρέχει ακόμα, να ξεφύγει από το σταυρό που τον κυνηγάει... Κι ύστερα, φράτε Λέονε, φως πολύ, άσπρα μεγάλα, εφτά πατώσις ο ουρανός, κι άγιους, αρχαγγέλους, αγγέλους, χερουβίμ και Σεραφίμ, κι ολομεμιάς το φως μου θάμπωσε, τι φλόγηκα, και μου φάνηκε, φράτε Λέονε, πως λιποθύμησα· είχα, μαθές, περσσότερο απ' ό,τι πρέπει ζυγώσε στο θεό.

Δε μιλούσα· χάρουνουν που με τα οράματα η ψυχή του, τα ξεδύνοντας, έπανε γης κι ουρανό και ξεχνούσε τους πόνους· γιατί όλη τη μέρα οι πληγές του έφεραν κι έσταζαν τα αίματα από τα γένια του· κάτω το σώμα είχε λασπώσει· μα αυτός, μακρία πολύ από το κορμί του, δεν πονούσε. Κάμποση ώρα σώπαινε· και σε λίγο:

— Φράτε Λέονε, μου 'πε, ζυγιάζοντας με προσοχή τα λόγια του, φράτε Λέονε, το κορμί του ανθρώπου είναι η Κιβωτός της Διαθήκης, και μέσα του ταξιθεύεται ο Θεός.

Βράδιαζε πια όλα τα δέντρα κελαηδούσαν οι πρώτες φωνές

τερ φραγκίσκος μιλούσε.

Σπικόθηκε ο φραγκίσκος, έγερνε πια ο ήλιος να βασιλεύει, αποχαιρέτησε την Κλάρα και τις αδερφές· απήγαγε πάλι το χέρι του στις καθεμιάς το κεφάλι και τις βλογούσε.

— Μεγάλο καλό μας έκαμες, πάτερ φραγκίσκο, είνε η Κλάρα, παρηγόρησε την απαρνηγόρητη καρδιά της γυναίκας· τί μπορούμε να κάμουμε για σένα;

— Αλήθεια, αδερφή μου, έχω μια χάρη να σας ζητήσω· μια μεγάλη χάρη.

— Πρόσταξε, πάτερ φραγκίσκο, έκραξαν όλες.

— Να σύρτε να ζητιανέμετε από κάθε φτωχό ένα μπάλωμα· και με τα μπαλόμενα που θα μαζέψετε, να μου ράψετε ένα ράσο. Αυτή τη χάρη σας ζητώ.

Φίλησε η Κλάρα το χέρι του.

— Γιατί να μη μου ζητήσετε τη ζωή μου, να σου τη δώσω, πάτερ φραγκίσκο; Την ερχόμενη Κυριακή, αν θέλει ο Θεός, θα σου πείσουμε με τον παπα Σιλβεστρο το ράσο αυτού που πεθύμησες.

Μπήκε μπροστά ο φραγκίσκος, με σιέρα γόνερα, και πίσω ακολουθούσαμε όλοι εμείς, μιλώντας πασίχαροι για το θάμα· πίσω, στην ζώπορτα του μοναστηρίου, η Κλάρα κι οι αδερφές κοίταζαν και σφουγγίζαν τα κλάματά τους.

Αλάκερη την άλλη μέρα ο φραγκίσκος ήταν αμίλητος· είχε κοιλουρησθεί, από τα ημερέσματα, ομπρός από το καλύβι και λιάζονταν· ζεστό 'ταν η μέρα, πραγμά αεραίκα φυσούσε, κάπου κάπου ένας αδερφός διάβαινε να φέρει νερό, να κόψει ξύλα, να μαζέψει χόρτα· ένα κοτσούφι περνούσε, αφύριζε δυο τρεις φορές κι αφανίζονταν. Ο φραγκίσκος δεν μπορούσε καλά να δει, έπαινε το αυτί του κι αφουγκράζονταν τον κόσμο. Το πρόσωπό του ήταν τόσο βυθισμένο στην έκσταση που ολημέρα δεν τόλμινα να τον ζυγώσω· κατά το δειλινό καταλάγιασε η φλόγα, πήγα και κάθισα πλάι του στο κατώφλι.

Άπλωσε το χέρι του, με είδε·

— Φράστε Λεόνε, τι θάμα είναιι ετούτο! από τη μέρα που ληγόσκει το φως μου, η γλυκύτατη βουτί, τι φουρκουρντό από νω στα δέντρα, τι μελισσολόι στον αέρα!

Σώπασε, και σε λίγο:

— Από τη μέρα που ληγόσκει το φως μου, βλέπω, φράστε Λεόνε, τ' αόρατα. Άνοιξε, φράστε Λεόνε, το μέσα μάτι, κι όλη τη μέρα σήμερα πλάταιναν γύρα από το μάτι ετούτο οι κύκλοι. Στην αρχή, από δω από το κατώφλι, όπου ήμουν σοριασμένος, έβλεπα καθάρη την Πορτισιόνκολα και τους αδερφούς να μαλώνουν, να προσεύχονται· και τον παπα-Σιλβεστρο, που 'χε γεμμένο το κεφάλι, αλάρνα από τους αδερφούς, κι έλκλειε. Κι ύστερα ο κύκλος πλάτυνε, έβλεπα την Ασιζη, τους πύργους της, τα καμπαναριά, τα οπία· τα σκάκια της με τους ανθρώπους, τα κατώφλια με τις κοπέλες που κάθονταν και κεντούσαν και τη μάνα μου που γονατιστή, πίσω από το παράθυρο, έκλειε... Κι ύστερα το φτερό αλώνι πλάτυνε ακόμα πιο πολύ, είδα τη Ρόμμη· τους φαρδιούς δρόμους, τους μοσκομυροδότητους αρνόβιους, τις βαμμένες κυράδες και τον πάπα ν' ακουμπάει στην απαλάμη του το σεβαστό κεφάλι και να συλλαγονται τη χριστιανοσύνη· και στον άκτιό του ποταμού τον ασπροφορεμένο άγριο καλόγερο ν' ανήβει μέσα στο νου του φωτιά, να καίει τους αιρετικούς και τους απίστους... Κι ύστερα, πιο πέρα ακόμα, είδα τη γαλάζια θάλασσα και τ' άστρα ντιοά και την άγρια Κρήτη και την Άραπιά· και το Σουλτάνο που, καβάλα στ' αλογό του, έφρεχε, έφρεχε και τρέχει ακόμα, να ξεφύγει από το σταιρό που τον κυνηγάει... Κι ύστερα, φράστε Λεόνε, φως πολύ, άστρα μεγάλη, εφτά πατώσις ο ουρανός, κι άγιους, αρχαγγέλους, αγγέλους, Χερουβίμ και Σεραφίμ, κι ολημερίς το φως μου θάμπωκε, τυφλώθηκε, και μου φάνηκε, φράστε Λεόνε, πως λιποθύμισα· είχα, μαθές, περισσότερο απ' ό,τι πρέπει ζηνόσει στο Θεό.

Δε μιλούσα· καίρουμουν που με τα οράματα η ψυχή του, ταξιδευοντας, έπιανε γης κι ουρανό και ξεκνούσε τους πόρους· γιατί όλη τη μέρα οι πληγές του έφρεκαν κι έσταζαν τα αίματα από τα γένια του· κάτω το χώμα είχε λασπώσει· μα αυτός, μακριά πολύ από το κορμί του, δεν πονούσε. Κάμπος όρα σό· παίνε· και σε λίγο:

— Φράστε Λεόνε, μου 'πε, ζυγιάζοντας με προσοχή τα λόγια του, φράστε Λεόνε, το κορμί του ανθρώπου είναι η Κιβωτός της Διαθήκης, και μέσα του τοξιδεύεται ο Θεός.

· Βράδιαζε πια· όλα τα δέντρα κελανδούσαν οι πρώτες φωνές.

της νύχτας άρχισαν οι γρύλοι, τα τριζόνια· δυο νυχτερίδες κουροπετούσαν χαμηλά μπροστά μας, και μια σπηγιά, παρά τρία να μπερδεύει η μια μέσα στα μαλλιά του φραγκίσκου.

- Τι 'ναι; με ρώπασε νινάζοντας το κεφάλι· κάποιο φτερό άγγιξε τα μαλλιά μου.

- Μια παλιονυχτερίδα, αδερφέ φραγκίσκο, αποκρίθηκα, κακό χρόνο να 'χει!

- Κάθε ζωντανό έχει και τα ιστορικά του, φράτε Λεόνε· μην τα κακολογάς· άμα γνωρίσεις ενούς ανθρώπου, ενούς θεριού, ενούς πουλιού τα ιστορικά, φράτε Λεόνε, θα τ' αγαπήσεις. Ξέρεις τα ιστορικά της νυχτερίδας;

- Εσύ θα μου τα πεις, αδερφέ φραγκίσκο.

- Άκου, το λοιπόν η νυχτερίδα ήταν στην αρχή ποντίκι και κατοικούσε κάτω στα θεμέλια μιας εκκλησίας· μια νύχτα βγήκε από την τρύπα του, ανέβηκε στην Άγια Τράπεζα κι έφασε ένα κομμάτι αντίδορο· κι ως το 'φασε, πετάχτηκαν στις πλάτες του φτερούγες. Κι έγινε ετούτη η αδερφή νυχτερίδα.

Ξαναπέρασε μπροστά μας η νυχτερίδα κυνηγώντας τα κουνούπια της νύχτας· σήκωσα το χέρι:

- Συμπάθα με, αδερφή νυχτερίδα, είπα· δεν κάτεχα πως οι φτερούγες σου είναι καμωμένες από άγιο αντίδορο.

Ο φραγκίσκος είχε βάλει τώρα χονί τη φούστα του στο αυτί κι αφουκράζονταν κάτω χαμηλά το ποτάμι που κυλούσε.

- Άκου, φράτε Λεόνε, το ποτάμι κάτω στη λαγκάδα πως κελαιδάει κι αυτό και βιάζεται και τρέχει να πάει να κυθεί στη θάλασσα· όμοια, φράτε Λεόνε, βιάζεται κι η ψυχή μας και τρέχει να πάει να κυθεί στον ουρανό. Πότε, πότε, θεέ μου, θα φτάσει;

- Μη βιάζεσαι, αδερφέ φραγκίσκο, μη βιάζεσαι· χρειάζεται ακόμα στη γης· είδες πτες τι καλό έκαμες στις αδερφές του Αι-Δαμιανού; Όλες κίνησαν το θρόνο από τη σφοδρή χαρά που τους έδωκες.

Ο φραγκίσκος αναστέναζε.

- Τι 'ταν αυτά που είπα στο μοναστήρι της αδερφής Κλάρας; Θεέ μου, συχώρεσέ με, είχα μεθύσει.

- Γιατί πόνεσες το Στανά, αδερφέ φραγκίσκο; Γιατί λαχτάριες να παρακαλέσεις το Θεό να τότε συχωρέσει;

- Όχι, όχι, έκαμε ο φραγκίσκος κι η φρονή του ήταν όλο υπαταγμό· όχι, όχι! Μα γιατί μέσα στις γυναίκες η καρδιά μου ισιώθηκε. Θεέ μου, γιατί να 'ναι η σάρκα τόσο δυνάτη; Τόσο ακατάλυτη; Τι μασηγώνεις, δεν της δίνεις να φάει, δεν την αφήνεις να κοιμηθεί, τι βουλιάζεις στα χιόνια να ξεπαγιάσει, την κάνεις μια φυταριά λάσπη· κι αυτή σμέροπη, απροσκόνητη, κρατάει σφιχτά την κόκκινη πάντιγτρα και φρονάζει.

Πήρε φρατά ο φραγκίσκος, σπικόθηκε.

- Φράτε Λεόνε, σήκω απέναντί· σ' όνομα της άγιας Υπακοής, ό,τι λέω σε προστάζω να το ξαναλές, απαράλλαχτα όπως το λέω, χωρίς να μεταλλάξεις λόγο. Θα το κάμεις.

- Αδερφέ φραγκίσκο, ορκίστηκε ποτέ να μην παρακούσω την προσταγή σου· πρόπαυέ με.

- Αρχίζω· εγώ θα λέω· Αλιμονο, σε σένα, φραγκίσκο, έκαμες τόσα κρίματα στη ζωή σου, που δε γλιτώνεις· θα πας στον πάτο της Κόλασης! Και συ θ' αποκρίνεσαι: «Αλήθεια, αλήθεια, έκαμες τόσα κρίματα στη ζωή σου, φραγκίσκο, που δε γλιτώνεις· θα πας στον πάτο της Κόλασης!» Είσαι έτοιμος;

- Έτοιμος, αδερφέ φραγκίσκο.

- Λέγε, λοιπόν!

- Χαρά σε σένα, αδερφέ φραγκίσκο, έκαμες τόσα καλά στη ζωή σου, που θα πας να καθίσεις στην κορφή της Παράδει-
σος!

Ο φραγκίσκος με κοίταξε ξαφνιασμένος.

- Γιατί, φράτε Λεόνε, δε με υπακούς; Δεν άκουσες τι είπα; Τι 'ναι λοιπόν τα λόγια αυτά που λες; Σ' όνομα της άγιας Υπακοής, σε προστάζω να ξαναπεις τα λόγια που σου παραγγέλνω.

- Μετά χαρές, αδερφέ φραγκίσκο, λέγε κι υπακούω.

- Λοιπόν, εγώ θα λέω: «Άθλιε φραγκίσκο, έκαμες την αναί-δεια ο Θεός να σ' ελεήσει, ύστερα από τόσες αμαρτίες που έκαμες στη ζωή σου; Όχι, όχι, καταραμένε, ο Θεός θα σε ρίξει στην Κόλαση!» Και τώρα εσύ, φράτε Λεόνε, άκου τι θα μου πεις, άκου καλά: «Ναι, ναι, καταραμένε φραγκίσκο, ο Θεός θα σε ρίξει στην Κόλαση!» Λέγει!

- Όχι, όχι, μακάριε φραγκίσκο, πολύ μεγαλύτερο το έλεος του Θεού από τις αμαρτίες σου· τα πάντα θα σου συχωρεθούν, αδερφέ φραγκίσκο, και θα μπεις στην Παράδεισο.

Ο Φραγκίσκος τώρα θύμωσε· με άρπαξε από τον ώμο, με ταρακούνησε.

— Πώς τολμάς, φράτε Λεόνε, να πηγαίνεις ενάντια στη θέλησή μου; Σε ό,τι εγώ λέω, εσύ αντιλές τ' αντίτροφα για τελευταία φορά, σ' όνομα της άγιας Υπακοής, σε προστάζω να υπακούσεις.

— Μετά χαράς, αδερφέ Φραγκίσκο, ό,τι πεις θα το ξαναπιά, σου ορκίζομαι, απαράλλατα, χωρίς να μετελλάξω λόγο.

Ο Φραγκίσκος άρχισε να χτυπάει το στήθος του και δάκρυα πετάχτηκαν από τα μάτια του. Δέρνουνταν, έκλαιγε και μιλούσε:

— Άθλιε Φραγκίσκο, καταραμένε, δεν υπάρχει σωτηρία για σένα! Δεν υπάρχει έλεος για σένα! Άνοιξε η Κόλαση το στόμα καν σε καταπίνει.

— Αδερφέ Φραγκίσκο, φώναζε καν με πήραν καν μένα τα κλάματα, άγιε, μεγαλομάρτυρα Φραγκίσκο, πολυέσπλανχος είσαι ο Θεός, καν στέκουνταν ον τρεις μεγάλες άγιες, η Φλώχεια, η Αγάπη, η Αγνότητα, στο χρυσό κατόφλι της Παράδεισης και σε προσμένουν κι η άγια Αγνότητα κρατάει ένα αγκάθινο στέφανο στο χέρι της.

Ο Φραγκίσκος σαρμάστικε στα πόδια μου· τρώμαξα και κυλίστηκα κι εγώ μαζί του.

— Αδερφέ Φραγκίσκο, γιατί μου αγκαλιάζεις τα γόνατα;

— Φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκε, κι έτρεχαν τα κλάματά του, γιατί με τυραννάς; Γιατί μου αντιστέκεσαι;

— Αδερφέ Φραγκίσκο, φυλώ τα χέρια σου, συχώρεσέ με, δε φταίω· τη στιγμή που ανοίγω το στόμα μου να ξαναπιά ό,τι με προστάζεις, χωρίς να το θέλω, σου ορκίζομαι, χωρίς να ξέρω πώς, ξεστραπίζει η γλώσσα μου. Ακούω φωνή μέσα μου, πιο δυνατή από τη φωνή σου, αδερφέ Φραγκίσκο, κι ό,τι μου λέει, σου λέω. Θα 'ναι η φωνή του Θεού, αδερφέ μου.

— Θα 'ναι η φωνή του Σατανά, αντισκόησε ο Φραγκίσκος· θέλει ν' αποκοιμίσει την ψυχή μου, να με αρπάζει αφρούρητο, να μπει μέσα. Μα δε θα τον ακρίσω!

Σηκώθηκε, ξεζώστηκε το κομποσκοίνι, μου το πέταξε.

— Φράτε Λεόνε, πάρε το κομποσκοίνι, χτύπα με, ακούς, χτύπα με ως να βγάλω αίμα.

Είπε, γδύθηκε, κι απόμεινε γυμνό το απανωτό μου· το είδα,

το πόνεσα· τι να χτυπίσω; Κόκαλα, τυλιμένα σ' ένα πετσό κατωγάλαζο από τα πολλά δαυήματα, από τις δεμένες πληγές.

— Αδερφέ Φραγκίσκο, φώναξα, δε με λυπείσαι; Πώς μπορώ να σπικόσω χέρι απάνω σου;

Μα ο Φραγκίσκος πια δεν κρατήθηκε· αγρίεψε:

— Φράτε Λεόνε, να το ξέρεις: αν δεν κάμεις ό,τι σε προστάζω, θα φήνω· χωρίζομαι! Ναι, μα τον ουρανό που 'ναι από πάνω μας, θα χωρίσουμε!

Γύρισε την πλάτη του.

— Έχε γειά!

Τρώμαξα· κατάλαβα, ήταν αποφασισμένος, θα το 'κανε. Γύμνωσα κι εγώ το απανωτό μου.

— Αδερφέ Φραγκίσκο, μια θα σου δίνω και δυο θα παίρνω· παρακαλώ σε, αδερφέ μου, μη μου αρνηθείς αυτή τη χάρη!

Δε μίλησε· έσκυψε τη ράχη κι άρχισα να τον μαστιγώνω με το κομποσκοίνι, να μαστιγώνομαι κι εγώ· στην αρχή χτυπούσα το Φραγκίσκο απάλαφρα, μα αυτός θύμωνε, πιο δυνατά, πιο δυνατά φώναζε: τη σάρκα την πόρνη λυπάσαι; Χτυπούσα κι εγώ πιο δυνατά, μια το Φραγκίσκο, δυο τον εαυτό μου, κι όσο χτυπούσα, χωρίς να το θέλω, η λύσσα μου πλήθαινε· παράξενο μεθύσι με συνεπήρε, πονούσα, κι όσο πονούσα, κάποιος μέσα μου χάρουνταν. Έσπαρα φωνές άγιες, χαρούμενες, σα να μαστίγωνα ένα ζώ, που μου 'χε κάμει ζημιά, και τώρα έπεσε στα χέρια μου και έβγαζε το άχυ μου. Το κομποσκοίνι είχε κοκκινίσει από τα αίματα του Φραγκίσκου και τα δικά μου· μα εγώ, που να σκολάσω το δαρμό, χτυπούσα αλύπητα.

— Φτάνει, φράτε Λεόνε, έκαμα ο Φραγκίσκος κι είχε τώρα τέλει γαλινέμει.

Έκαμα πώς δεν άκουσα· είχα πάρει φόρα, χτυπούσα με λύσσα το απανωτό μου, δε χόρταινα. Τινάζομουν και στριφογυρίζα από τον πόνο, χόρευα· είχα κάμει πολλά στη ζωή μου και τώρα μου φαίνονταν πως τα πλέκωνα κι αλάφωνα. Θυμάσαι τη γυναίκα που κινήτηκες μέσα στις λυγαριές και σου ξέφυγε; Θυμάσαι το ψωμί που έκλεμες από ένα φούρνο; Νά! Νά! Ψεύτη, άναντρε, φανά, πόρνε, μέθυσε, νά! Νά! Χτυπιόμουνα και χαιρούμουν κι αλάφωνα.

— Φτάνει! Ξαναπρόσταξε ο Φραγκίσκος και μου άρπαξε το

αματωμένο κομποσκοίνι από τα χέρια και το ζώστηκε· φτάνει, φράτε Λεόνε, να μας απομείνει δύναμη, να ξαναρχίσουμε πάλι αύριο το πρωί.

Κυλίστικα χάρω εξαντλημένος.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπα, χάρηκα.

- Δε χάρηκες, μου αποκρίθηκε, πόνεσες· το ίδιο κάνει.

Μητρίκαμε μέσα, άναψα φωτιά, κουκούβισα πλάι στο τζάκι· εμένα σε λίγο με πήρε ο ύπνος· κι είδα στον ύπνο μου πως κρα-τούσα στον κόρφο μου ένα γουρουνάκι και το βύζαινα.

Ήρθαν σήμερα οι αδερφοί Βερνάρδος και Πέτρος, φίλησαν το χέρι του Φραγκίσκου και κουκούβισαν δεξοζερβά του· έκανε κρύο πρωί, η φωτιά ήταν αναμμένη, είχαν κι οι τρεις το πρόσωπο γυρισμένο κατά τη φωτιά και σόπιαναν κά-που κάπου ο Φραγκίσκος άπλωνε τα χέρια του κι άγγιζε δεξιά το Βερνάρδο, ζερβά τον Πέτρο, σα να 'θελε να βεβαιωθεί πως ήταν ακόμα κοντά του· κι ύστερα έσπινε πάλι τα χέρια, σα να προσεύχονταν, και το πρόσωπό του γυαλοκαπούσε ευχαρι-στημένο. Σέκουμεν πίσω στη γωνιά και τους κοιτάζα· σαν τρεις φάνταζαν παλαιοί αγωνιστές, που είχαν συναντηθεί με-τά από χρόνια κι έκανε κρύο κι άναψαν φωτιά και ζεσταίνου-νταν. Αφουεραζόμουν ν' ακούσω τι θα πουν, μα κανένας δεν άναψε το στόμα· κι όμως ένιωθες πως ανάμεσά τους ο αέρας κυνίσταν κι ανέπιστα τα λόγια ξετυλίνονταν από στόμα σε στόμα· χωρίς άλλο έτσι θα μιλούν στον ουρανό οι άγγελοι. Πό-ση ώρα πέρασε; Πόσες ώρες; Ο καιρός μου φάνηκε πως είχε ακινητήσει· μια ώρα κι ένας αιώνας είχε το ίδιο μήκος· τέτοια θα 'ναι, ακίνητη, αμύλητη, η αθανασία.

Η φωτιά είχε σβήσει, ο ήλιος είχε ανεβεί ένα κοντάρι στον ουρανό, οι αδερφοί Βερνάρδος και Πέτρος σπικόθηκαν έσκυ-ψαν, φίλησαν τα γόνατα, το χέρι και τους ώμους του Φρα-γκίσκου· ο Φραγκίσκος άρχισε να κλαίει· έκλαιναν κι οι δυο αδερφοί. Αγκαλιάστηκαν κι οι τρεις, έμειναν αγκαλιασμένοι, ακίνητοι, πολλήν ώρα, κι αργά, χωρίς λόγο να ξεστομίσουν, χώρισαν οι δυο αδερφοί τρέβηζαν κατά την πόρτα, δρασκέλι-σαν το κατώφλι και χάθηκαν μέσα στα δέντρα.

Μείναμε μόνοι· κάθισα δίπλα στο Φραγκίσκο· η γλώσσα μου μ' έτρωε, ήθελα να μιλήσω.

- Γιατί δε μιλήσατε, αδερφέ Φραγκίσκο; τον ρώτησα· και·ρό είπατε να ιδωθείτε, δεν είπατε το λοιπόν τίποτα να πείτε.

- Μα πώς, φράτε Λεόνε, αποκρίθηκε ξαφνιασμένος ο Φραγ-γκίσκος· μιλούσαμε· όλη την ώρα μιλούσαμε· όλα τα 'παμε· δεν είχαμε πια τίποτα να πούμε, χωρίσαμε.

- Δεν άκουσα τίποτα, αδερφέ Φραγκίσκο. Κι αυτός χαμο-γέλασε.

- Με ποια αυτή αρουκράζουσιν, φράτε Λεόνε; Δεν έπρέ-πε με τούτα τα χαμαπένια, που τρουλύνουνται δεξά και ζερβά στα μελίγγια σου· έπρεπε με τ' αλλιά, τα μέσα.

Μου κάιδεψε τον ώμο.

- Έχουμε μαθές, είπε, μέσα αυτή και μέσα μάτια και μέσα γλώσσα· όχι από κόμα, παρά από φλόγα· με αυτά ν' ακούς, να μιλήσεις και να μιλάς, φράτε Λεόνε!

Σήμερα Κυριακή, πρωί πρωί, ο παπα-Σταβέτσος έφερε το ράσο που του 'χαν ράψει οι αδερφές από τα χίλια μπολώματα που ζητιάνεψαν από τους φτωχούς· κάθε φτωχός είχε δώσει το μπλόμαί του. Δώρο στον άντρα της φτώχειας. Το πήρε ο Φρα-γκίσκος στην αγκαλιά του, φίλησε ένα ένα τα καταλοιστημένα μπολώματα, βλόγησε την αγία φτώχεια, τη γυναίκα του.

- Πλούσιος είναι οποίος δεν πεθυμεί τον πλούτο· πτωχός είναι ο πλούσιος που πεθυμεί κι άλλα πλούτη· δόξα σοι ο Θε-ός, είμαι ο πιο πλούσιος βασιλιάς του κόσμου, φράτε Λεόνε· και τούτο το ράσο είναι ο βασιλικός μου μοντύας.

- Με γεια σου, αδερφέ Φραγκίσκο, είπα· είναι το νυφιάτικο πεσκέσι που σου στέλνει η γυναίκα σου η φτώχεια.

Φόρεσε το καινούριο ράσο, χείρουνταν και το καμόρνε· μαύρα, γαλάζια, πράσινα, χιλιόχρωμα τα μπολώματα· κι ο Φρα-γκίσκος, ως περπατούσε κι ανέμιζε το ράσο του, έμοιαζε σαν ένα αλλόκοτο παρδαλό πουλί, που δανείστηκε από ένα φτερό απ' όλα τα πουλιά του αέρα.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε, πεθύμησα να δώ τους αδερφούς· πεθύμησα να με δουν οι αδερφοί· μπορεί να 'ναι ακόμα στη λειτουργία, να λειτουργήσουμε κι εμείς μαζί τους· έλα, πάμε.

Τα μέσα του αυτές τις μέρες είχαν καλυτερέψει, τα γόνα-τά του είχαν κάπως στεριώσει· πήγαινε μπροστά, αντιμερίζε τα· κλαδιά, κι εγώ τον ακολουθούσα ευχαριστημένος, «Σαν το παι-

δί είναι ο Φραγκίσκος, συλλογίζονται σαν το παιδί, και γι' αυτό τον αγιατό πάει τώρα να δείξει στους αδερφούς το καινούριο του ράσο!

Ανακαλυπόμενος ο καιρός, μια ζεστή στάλα έπεσε στα χείλια μου κι ο Φραγκίσκος σήκωσε το κεφάλι, κοίταξε τον ουρανό κι άπλωσε το χέρι, σα να του ζηπούσε μια στάλα. Σφράγκει:

- Τι 'ναι ετούτη η χαρά που νιώθω, φράτε Λεόνε. Είπε' σα να ντύθηκε τη φτώχεια όλου του κόσμου' σα να σηκώνω από νω στους ώμους μου όλου του κοσμου τους φτωχούς και πάω. Πού πάω; Πού τους πάω. Ο Θεός να δώσει, στον ουρανό! Αλήθεια, αλήθεια, η φτώχεια μας ταιριάζει, φράτε Λεόνε, όπως μια κόκκινη μεταξινή κορδέλα στα μαλλιά της κοιμελούδας!

Ακούστηκε ανάμεσα από τα δέντρα η βροντερή φωνή του Ηλία: «βγαζε λόγο» ο Φραγκίσκος σταμάτησε, δίστασε' σα να 'θελε να γυρίσει πίσω.

- Ο αδερφός Ηλίας μιλάει, είπε σιγά' τέλειμε η λειτουργία' θα τους εξηγήει το βαγγέλιο.

- Θα τους εξηγήει, καταπώς αυτός τα θέλει, τα λόγια του Χριστού, αποκτήθηκε με κάκπα.

Τον αδερφό αυτόν δεν τον κόνευα, δεν τον έλεγα από μέσα μου Ηλία, τον έλεγα, Θεέ μου, συχώρεσέ με, Ιούδα.

Ο Φραγκίσκος σφράγκει, με κοίταξε με αυστηρότητα.

- Φράτε Λεόνε, μου 'πε, εφτά πατωσιές έχει η γης, εφτά πατωσιές ο ουρανός, και το Θεό δεν τον χορούνε' μα η καρδιά του ανθρώπου τον χωράει' το νου σου λοιπόν, φράτε Λεόνε, μην πληγώσεις την καρδιά του ανθρώπου, γιατί μπορεί να πληγώσεις το Θεό.

Είπε, και προχώρησε με σκυμμένο το κεφάλι.

Η Πορτσιούνκολα, γεμάτη αδερφούς, βούιζε σα μελισσοκόφινο' κι ο Ηλίας, όρθιος στη μέση, απάνω σ' ένα σκαμνί, κρατούσε το απλό βοσκοράβδι και τους μιλούσε. Ποτέ δεν είδα άνθρωπο τόσο θεληματάρη κι ανεκόρταγο, τόσο να σφεντονίζει δύναμη απ' όλο του το κορμί, όσο ετούτος, ο Ηλίας' ίσως μονάχα ο κόρπς του Φραγκίσκου, ο σιορ Μπερναρντάνε.

Μπήκε ο Φραγκίσκος, σφράγκει μερικοί, τον είδαν μα δεν κούνησαν άλλοι κοίταξαν το ράσο του και γέλασαν κι ο Ηλίας,

τον πήρε το μάτι του, μα δεν κατέβηκε από το σκαμνί να τον καλωσορίσει. Πήρε τον τόχο τοίχο ο Φραγκίσκος, σφιμώθηκε σε μια γωνιά, έσκυψε το κεφάλι κι άκουε. Μιλούσε ο Ηλίας για τον καινούριο Κάνονα, που έπρεπε από τώρα και πέρα ν' ακουθούν οι αδερφοί. Όλες τις μέρες ετούτες, το 'ξερα από τον παπα-Σιλβεστρο, ο Ηλίας δούλευε μέρα και νύκτα τον καινούριο Κάνονα ετούτο, ο παλιός δεν του άρεσε, του φαίνονταν πολλά απλοϊκός, πολλά στενός' δεν τον χορούσε.

- Άλλαξαν οι καιροί, φώναζε, άλλαξε ο κόσμος, άλλαξε μαζί τους κι η όψη τ' ουρανού και της γης. Οι παλιές αλήθειες γίνονταν ψευτιές, οι παλιές αρετές είναι οι φασκιές που τύλιγαν και προφύλαγαν το τάγμα σαν ήταν μαρό' μα τώρα μεγάλωσε, ανάγκη πάσα να το ξετυλίξουμε από τις παλιές φασκιές, τις ν' ανα- πνέμει καλύτερα. Ετούτες τις καινούριες αλήθειες, τις καινούριες αρετές, σας φέρνει, αδερφοί μου, ο καινούριος Κάνοντας.

Σήκωσε ο Ηλίας το βοσκοράβδι, έριξε γοργή, αστραφετή ματιά στο Φραγκίσκο.

- Όποιος δεν είναι σύμφωνος, φώναζε, να φύγει' η πειθαρχία είναι η πιο αλύγιστη καινούρια αρετή μας. Δύο γνώμες στο τάγμα μας δε χωρούν είμαστε τακτικός στρατός και πολε' μού' με' όχι ρέμπελαι' και τούτος ο Κάνοντας, ο στρατηγός μας.

Είπε, και ξετύλιξε μια μεγάλη κάρτα, γεμάτη μαύρα και κόκκινα γράμματα.

- Σας ξήγησα την κάθε του εντολή' τι θα πει για μας, από τώρα και πέρα, φτώχεια, Αγάπη, Αγνότητα, Υπακοή' σηκό' στα χέρια, φώναζε: Άξιος! Άξιος!

Σήκωσαν όλοι τα χέρια, φώναζαν: «Άξιος! Άξιος!», μονάχα ο Φραγκίσκος κι εγώ μέναμε με τα χέρια σταυρωμένα. Ακούστηκε πάλι η βροντερή φωνή του Ηλία:

- Χαρά σ' εκείνον, είτε αδερφός είναι είτε αδερφάτο, που περπατάει και προχωρεί με το ρυθμό του κόσμου' αλίμονο-ξανάριζε αστραφετή ματιά στο Φραγκίσκο- αλίμονο σε όποιον παραπομείνει πίσω!

Θριαμβευτικά σφράγκει στον ταπεινό αδερφό που 'χε σπρωχτεί στη γωνιά κι άκουε και δε μιλούσε:

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είτε, καλώς όριες' τι κουνάς το κε-

φράζι, δεν είσαι σύμφωνος; Έχεις αντίλογο να πεις;

- Αδέρφια μου, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος απλώνοντας τα χέρια, παιδιά μου, αδερφέ Ηλία, αυτό μονάχα, συμπάθα με, έχω να πω, και το λέω: Υπάρχουν τόσοι και τόσοι άνθρωποι στον καιρό μας που κυνηγούνε τα πλούτη, την εξουσία, τη μάθηση, που λέω μακάριος ο φτωχός, ο ταπεινός, ο αγράμματος!

Ο Ηλίας χαχάρισε περγελαχτά:

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε, να με συμπαθής και μένα να σου πω! Να πηγαίνεις σύμφωνα με τον καιρό που ζεις, αυτό 'ναι το χρέος του ζωντανού ανθρώπου.

- Να πηγαίνεις ενάντια στον καιρό που ζεις, αντιμίλησε ο Φραγκίσκος, αυτό 'ναι το χρέος του ελεύθερου ανθρώπου! Εμέ να με πήρε ο Θεός από το χέρι και μου 'πε: «Φραγκίσκο, αγράμματε, κουτέ, ξυπόλυτε, έμπα μπροστά, οδήγη τα πρόβατα που σου μπιστεύτηκα, πάρε αυτό το μονοπάτι και θα με βρεις.» Το μονοπάτι αυτό το λέν Ταπεινοσύνη, αδερφέ Ηλία.

- Αφού έτσι με παραβολές μιλάς, αδερφέ Φραγκίσκο, με πήρε και μένα ο Θεός από το χέρι, μου 'δειξε ένα φαρδύ δρόμο και μου 'πε: «Πάρε αυτό το δρόμο και θα με βρεις!» Ο δρόμος αυτός, αδερφέ Φραγκίσκο, λέγεται Αγώνας.

Μα ο Φραγκίσκος τινάζε το κεφάλι, αντιτάθηκε:

- Φοβούμαι, αδερφέ Ηλία, είπε με δυνατή, απειλημένη φωνή, φοβούμαι πως ξεστρατίζεις τα πρόβατα του Χριστού. Δε λέγεται ο δρόμος που λες Αγώνας, λέγεται Καλοπέραση. Κα- νένας φαρδύς δρόμος δε φέρνει στο Θεό' μονάχα στενά μονο- πάτια οδηγούν στο σπίτι Του, αδερφέ Ηλία, στην Παράδεισο' ο φαρδύς δρόμος είναι ο δρόμος του Στανά. Τώρα το βλέπω, ο Θεός μ' έπειθε σήμερα το πρωί στη σύνναξή σας ετούτη για να φρονιάζω: Σταθείτε, μην προχωρείτε, γυρίστε, αδέρφια μου, πίσω στο παλιό, στο στενό το μονοπάτι!

- Ο ήλιος δε γυρίζει πίσω, αδερφέ Φραγκίσκο, φρόναξε ο Ηλίας, ο ποταμός δε γυρίζει πίσω, η ψυχή του ανθρώπου δε γυρίζει πίσω, ακολουθεί τη φώρα του Θεού. Μην τον ακούτε, αδερφοί μου' σκιάβουμε, φιλούμε τα χέρια σου, αδερφέ Φραγκίσκο, και πάμε πιο πέρα' έχει γεια!

- Έχε γεια, αδερφέ Φραγκίσκο, ακούστηκαν ολούθε φωνές,

έχε γεια!

Ο Φραγκίσκος σήκωσε το μανίκι του ράσου του να σφουγγίζει τα δακρύά του.

- Έχεις τίποτ' άλλο να πεις, αδερφέ Φραγκίσκο; έκαμε ο Ηλίας.

- Τίποτα, τίποτα... αποκρίθηκε εκείνος.

Και ξέσπασε σε θρήνο' κι αγάλια, αθόρυβα, σιωρήσθηκε χάρμω. Έσκυψα να τον σπρώσω.

- Άσε με, φράτε Λεόνε, κλαψούρισε, άσε με' δε βλέπεις; Γετέλεσα!

Μερικοί αδερφοί τον κύκλωσαν με συμπόνια' ο Σαρπατίνο, ο Κέδρος, ο Ερηνναίος, ο Ρουφίνος' οι επίλοιποι παλιοί μας συναγωνιστές είχαν φύγει με τον παπα-Σίλβεστρο, να μην ακούσουν τον Ηλία' αντάρτες είχαν γίνει όσοι έμεναν πιστοί στο νόμο.

Ο Ηλίας ζύγωσε, ζετύλιξε τη χάρτα ομπρός από τα μάτια του Φραγκίσκου' πίσω, ο νεαρός δόκιμος, ο Αντώνιος, κρατούσε καλαμάρι και φτερό. Έσκυψε ο Ηλίας:

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε, να π καινούρια χάρτα' πάτησε τη βούλα σου, αδερφέ, μην αντιστέκεσαι. Μερικοί αδερφοί σκόρπισαν αντάρτες, μπαινει η δικάνοια στο τάγμα μας, πάτησε τη βούλα σου να ομολοήσουμε όλοι!

Ξεπνεμένη, απειλημένη ακούστηκε η φωνή του Φραγκίσκου:

- Δεν έχουν βούλα οι πεθαμένοι, αδερφέ Ηλία' έχει γεια! είτε κι αναμέρισε τη χάρτα που κουνούσε ο Ηλίας ομπρός από τα μάτια του.

Σήκωσε το Φραγκίσκο από χάμο, τον πήρα χειρακαλιά και μπήκαμε στο μονοπάτι. Δεν είχε ώρα ανάκαμα ο Φραγκίσκος να περπατήσει, τον ανασήκωνα, κουφονογόνιζε, πάλι κι έπρεφε' τον πήρα στην αγκαλιά μου, ένας μπόγος κουρέλια ήταν, ανάλιαφρος, φτάσαμε στο καλύβι' είχε λιποθυμίσει' τον ξάπλωσα στην ψάθα, τον ράντισα νερό' ύστερα από ώρα πολλή συνέφερε. Με κοίταξε με ανεπίσημη θλίψη, έκλεισε τα μάτια και, μου φάνηκε, πάλι λιποθύμησε.

Τέσσερα μερόνυχτα δεν άνοιξε το στόμα του να φάει, μπίε να μιλήσει έόβηνε, έλιωνε σαν το κερί. Την πέμπτη μέρα, το

πρωί, όταν ξύπνησα, τον είδα, τρώμαξτ' κρανίο είχε γίνει το κεφάλι του, τα μύγουλά του, τα χείλια του, τα μελίσγιά του είχαν βουλιάξουν πέντε κόκαλα το κάθε χέρι.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, του φώναξα βάζοντας το στόμα μου στο αυτί του, αδερφέ Φραγκίσκο!

Μα δεν άκουσε.

- Αγαπημένε Φραγκίσκο, του ξαναφώναξα, πατέρα μου!

Δεν κούνησε τον πήρα στην αγκαλιά μου' αδειανό σακί το ράσο του, και τα πόδια του ξεπρόβαλλαν σα δυο ξύλα. Τον αρπάζα κι έτρεξα στην Παρτισιούνκολα.

- Αν πιστεύετε στο Θεό, φώναξα, ο αδερφός Φραγκίσκος πεθαίνει, βοάθει!

Ο Ηλίας σίκωσε το κεφάλι από την περγαμινή που έγραφε:

- Πεθαίνει; είπε.

- Τέσσερα μερόνυχτα έχει να βάλει τίποτα στο στόμα του' μίτε φοιμή, μίτε νερό' και σήμερα πια δεν έχει τη δύναμη να πάρει ανάσα' ελάτε να τον σώσουμε!

- Πώς μπορούμε εμείς να τον σώσουμε; είπε ο Ηλίας αφήνοντας το φτερό που έγραφε: αν ο Θεός αποφάσισε να τον πάρει, εμείς δεν πρέπει ν' αντισταθούμε, μίτε και μπορούμε.

- Μπορείτε, φώναξα εγώ απελπισμένος: πηγαίνει στο θάνατο, θέλει να πεθάνει, γιατί έγγραψες, αδερφέ Ηλία, έναν καινούριο Κάνονα και βγήκες από τη στράτα που εκείνος χάραξε. Από τότε ένα μαχαίρι μπήκε στην καρδιά του και θέλει να πεθάνει, κι εσύ, εσύ, αδερφέ Ηλία, το λέω μπροστά σε όλους τους αδερφούς, θα 'χεις το κρίμα του.

- Τι θες να κάμω λοιπόν; έκαμε ο Ηλίας νευριασμένος και σπικόθηκε: λέγει!

- Να πάρεις τη χάρτα που έγγραψες και να πας να την ξεκίσσεις μπροστά στο Φραγκίσκο: αυτό θέλει, αυτό περιμένει για να ξαναγυρίσει στη ζωή. Μπροστά σε όλους τους αδερφούς το λέω: Αν δεν το κάμεις, θα πεθάνει ο πατέρας μας ο Φραγκίσκος, και θα 'σαι εσύ ο φονιάς!

Μαζώχτικαν πέντ' εξ' αδερφοί τριγύρα μου, κάφωσαν τα μάτια τους στον Ηλία και περίμεναν έννοια, όλοι ενούτοι οι αδερφοί ήταν μαζί μου κι άρχισα ακόμα πιο δυνατά να φωνάζω.

- Καλά, είπε ο Ηλίας φουκτώνοντας τη χάρτα, μη φωνάζεις!

Είχαλε τα σαντάλια του, πήρε το βοσκοράβδι:

- Πάμε, είπε, βαρυστημένους.

Στράφηκε στους αδερφούς.

- Αδερφοί, κανέναν μη ζυγώσει στο τραπέζι όπου γράφω: Αντίονε, έχε το νου σου.

Ο νεαρός δόκιμος τον ζήγωσε:

- Αδερφέ Ηλία, είπε με σιγανή φωνή, μην ακουσιεί, μα εγώ τον άκουσα' αδερφέ Ηλία, τι πας να κάμεις; Θα ξεκίσσεις τον Κάνονά μας;

Ο Ηλίας τον κοίταξε με αγάπη, χαμονέλασε:

- Έγνοια σου, παιδί μου, είπε, ξέρω τι κάνω.

Όταν φτάσαμε στο καλύβι και σκύψαμε στην ψάθα όπου κείτονταν ο Φραγκίσκος κι ανασπώσαμε το ράσο του, τιναχθήκαμε κι οι δυο με τρόπο: δεν ήταν ετούτο κορμί ανθρώπου, ήταν μια αρμαθιά κόκαλα και στην κορφή ένα κρανίο. Τα μάτια είχαν πια βουλιάξει μέσα στις κόκες τους: δεν είχε μείνει στο πρόσωπο παρά μουστάκια, γένια και φρύδια, όλα γεμάτα αίματα.

Έδεσα κόμπο την καρδιά μου, έσκυψα στο αυτί του:

- Αδερφέ Φραγκίσκο, φώναξα, ήρθε ο αδερφός Ηλίας, ακούς; ήρθε να σκίσει τη χάρτα, τον καινούριο Κάνονα. Άνοιξε τα μάτια, αδερφέ Φραγκίσκο, άνοιξε τα μάτια να δεις!

Κουνήθηκε λίγο, έβγαλε μιαν ψιλή φωνή, μα κρατούσε τα ματόφυλλα σφαλιντά. Έσκυψε τότε κι ο Ηλίας:

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είμαι εγώ, ο Ηλίας: άνοιξε τα μάτια να δεις: ακούς; θα σκίσω τη χάρτα να παρηγορηθεί η καρδιά σου!

Ο Φραγκίσκος άνοιξε σιγά, με κόπο πολύ, τα μάτια: θάρρεις κι ήταν ραμμένα τα ματόφυλλα και δεν άνοιγαν. Κοίταξε τον Ηλία, δε μίλησε: περίμενε.

Κι ο Ηλίας έβγαλε από τον κόρφο του τη χάρτα, την ξεδίπλωσε κι άρχισε σιγά να τη σκίζει μικρά μικρά κομμάτια: κι αν έβηκε λίγο αίμα στα μάγουλα και στα χείλια του Φραγκίσκου.

- Φράτε Λεόνε, είπε, ρίξε τα κομμάτια στη φωτιά!

Κι ύστερα στράφηκε στον Ηλία:

- Αδερφέ Ηλία, δώσ' μου το χέρι σου.

Έπιασε το χέρι του ο Ηλίας, το κράτησε λίγη ώρα μέσα στη φούχτα του και τον πήραν τα κλάματα. Κι ύστερα στράφηκε σε μένα:

— Φράτε Λεόνε, αν έχει λίγο γάλα, δώσ' μου να πιώ.

Αργά, δύσκολα πολύ ξαναγύρισε ο Φραγκίσκος στη ζωή. Ξαναζωντάνευε. Άνοιξε τώρα το στόμα του κι έτρωγε, σάλιζε τα χείλια του και μιλούσε, σούρνουνταν στο κατόφλι της καλύβας και λιάζονταν κι όταν έβρεχε, κουκούβιζε δίπλα στη φωτιά κι αφουγκράζονταν τη βροχή με αναγάλισμα. Σα ν' άκουγε για πρώτη φορά να βρέχει, σα να 'χε λες σφραγίσει το σώμα του, σα να 'χε ολότελα ξεραθεί κι ένιωθε τώρα να πέφτει απάνω του η βροχή να τον ποτίζει κι όχι μονάχα το σώμα του, παρά και την ψυχή του.

— Ένα είναι, μου 'πε μια μέρα, ένα είναι, φράτε Λεόνε, η γη κι η ψυχή του ανθρώπου· διαμούν κι οι δυο και περιμένουν πό-τε ν' ανοίξει ο ουρανός να ξεδιψάσουν.

Μια μέρα κατάφασσε από μακρινή περιοδεία ο αγαπημένος αδερφός του Φραγκίσκου, ο Ανγίδιος· ο Φραγκίσκος έπεσε στην αγκαλιά του αδερφού και τον καταφιλούσε· τον αγαπούσε πολύ γιατί 'χε, λέει, ακατάπατα τα μάτια του στυλωμένα στα ουράνια. Διπλογονάτισε κάμω ο Ανγίδιος, του διηγήθηκε γελώντας τα όσα είδε κι έπαθε από χωριό σε χωριό· άλλοι τον έπαρναν για τρελό και τον γιουχαίζαν άλλοι για άγιο και τον προσκυνούσαν κι αυτός φώναζε: «Δεν είμαι άγιος, μίπε τρέλος· είμαι ένας αμαρτωλός, που ο πάτερ Φραγκίσκος του 'δειξε το δρόμο της σκαπρίας· ξεπολύθηκα και τον πήρα.»

Κρατώ ένα πανέρι σύκα ή καρύδια, ή αν δεν έχω τίποτα, ένα πανέρι αγριολούλουδα, μπαίνω στα χωριά, φωνάζω: «Όποιος μου δώσει ένα μπάτσο, θα του δώσω ένα σύκο, όποιος μου δώσει δυο μπάτσους, θα του δώσω δυο σύκα.» Και τρέχουν όλοι, με κατασκοτώνουν στο ξύλο, αδειάζουν το πανέρι, κι εγώ φεύγω ευχαριστημένος, να το ξαναγεμίσω και να πάω σ' άλλο χωριό.

— Έχε την ευχή μου, αδερφέ Ανγίδιε, έκαμε ο Φραγκίσκος· μου αρέσει!

— Είδα και τον άγιο Μποναβεντούρα, αδερφέ Φραγκίσκο· αυτός πήρε άλλο δρόμο, θαρρεί πως η μάθηση βοηθάει στη

σκαπρία. Πάνα το λοιπόν και τον ρώτησα: «Πάτερ μου, μπορούμε να σφoδύμε, γραμματισμένοι κι αγράμματοι; — Και βέβαια μπορούμε, αδερφέ μου, μου αποκρίθηκε. — Κι ένας αμαρτωλός μπορεί ν' αγαπίσει το Θεό όμοια μ' ένα μορφομένο!» Κι αυτός, τι θαρρείς μου αποκρίθηκε; Άκου, να γίνει η καρδιά σου πε-ριβόλι: «Μια γριά αγράμματη, μου λέει, μπορεί ν' αγαπίσει το Θεό πολύ καλύτερα από ένα σοφό θεολόγο!» Κι ως ν' ακούσω, αδερφέ Φραγκίσκο, το λόγο τούτον, πετάχτηκα στους δρόμους και φώναζα σαν τελάλης: «Ακούστε, παιδιά, τι λέει ο σοφός Μποναβεντούρας: Μια γριά αγράμματη μπορεί ν' αγαπίσει το Θεό πολύ καλύτερα από το σοφό Μποναβεντούρα!»

— Έχε την ευχή μου, αδερφέ Ανγίδιε, είτε πάλι ο Φραγκίσκος και χαμογέλασε ευχαριστημένος· αν ανοίξει κανείς την καρδιά σου, θα βρει τον αληθινό Κάνονα γραμμένο απάνω της με μεγάλα κόκκινα γράμματα, κεφαλαία.

Έτσι κάποτε έρχονταν οι παλιοί του συναθλιπές και παρνηγορίαν περισσότερο από το γάλα κι από το ψωμί, η αγάπη τους τον έθρεφε.

Μια άλλη μέρα ήρθε ο αδερφός Μασέο· κρατούσε μια ξεροβολιά φορτωμένα αστάκια, να τα καβυλίσει στη φωτιά και να ταίσει το Φραγκίσκο.

— Πού τα βρήκες τα στάκια αυτά, αδερφέ Μασέο; ρώτησε ο Φραγκίσκος ανήσυχος· ξέρω πως μπορείς για μια καλή πράξη να κάμεις μια κακή· σε κάποιο ξένο σπαρμένο θα πήδεξες και θα μου 'κοψες τ' αστάκια ετούτα.

Ο Μασέο γέλασε:

— Μην είσαι μυγιάγγικτος, αδερφέ Φραγκίσκο, όχι, δεν τα 'κλεψα· μια γυναικούλα συναπάντησα στο δρόμο, φορτωμένη ένα δεμάτι αστάκια. «Πού πας καλόγερε; με ρώτησε· είσαι και του λόγου σου από εκείνους; — Ποιους από εκείνους, κυρά μου; της κάνα. — Από τους αδερφούς του Φραγκίσκου, του φτωκούλη. — Διάνα το πέτυχες, κυρά μου, της είπα. Πώς το κατάλαβες; — Γιατί το ράσο σου είναι χλιστρωμένο και περ-πατάς ξεπόλυτος και γελάς σα να σε γαργαλίζουν. — Με γαργαλίζει ο Θεός, της αποκρίθηκα, γι' αυτό γελώ· ζύγωσε κι ελόγου σου στο Θεό και θ' αρχίσais να γελάς. — Δεν έχω καιρό, από-κρίθηκε, έχω άντρα, έχω παιδιά, και δεν μπορώ να περιπατώ

στις πέτρες ξυπόλυτη: άσε με το λοιπόν εμένα. Μονάχα ετούτο ήθελα να σε παρακαλέσω.» Κατέβασε από τη ράχη της το δέματί, έβγαλε μια φρούχτα αστάχια και μου τα 'δωσε. «Μαθαίνω πως πεινάει, είπε, φτωχή 'μαι, δόξο' του ε' αστάχια αυτά, και-ρετισμό της φτώχειας.»

Ο Φραγκίσκος πήρε τ' αστάχια στην αγκαλιά του:

— Ετούτος είναι ο άγιος των αγγέλων, αδερφέ Μασέο, είπε· το ψωμί της ζητιανιάς· να δώσει ο Θεός να μπει η γυναικούλα αύτη στην Παράδεισο, στεφανωμένη με αστάχια!

Ο Μασέο ζύγωσε στη φωτιά, άρχισε να καμνίζει τ' αστάχια, να τα τριβει και να συνάζει τον καρπό τους.

— Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε, είναι και κάτι άλλο που θέλω να σου πω, μα μην το κακοπάρεις· να μιλήσω!

— Μίλα ελεύθερα, αδερφέ Μασέο.

— Μα θαρρώ πως αυτό που έκαμα ήταν τρέλα· θα θυμώ-σεις.

— Η τρέλα, αδερφέ Μασέο, είναι το αλάτι που εμποδίζει τη φρονιμάδα να απίσει· δε θυμάσαι πώς κι εγώ γύριζα τους δρόμους και φώναζα: «Ακούστε μιαν καινούρια τρέλα»; Λέγε, το λοιπόν!

— Απ' όπου κι αν περάσω, αδερφέ Φραγκίσκο, τ' όνομά σου είναι σε όλα τα στόματα· πολλοί θέλουν να κινήσουν πεζοί να σου φιλίσουν το χέρι. «Πώς γίνεται αυτό; με ρώτησε μια μέρα ένας φαντασμένος κόντες· εγώ τον είδα μια φορά, τον περίφημο αυτό Φραγκίσκο· μήτε σοφός είναι, μήτε σπαθί 'ναι ζωομέ-νος, μήτε από μεγάλο σόι κατεβαίνει· κι είναι κοντός, ζαρού-λης, και το πρόσωπό του είναι άσκημο, όλο τριχές· γιατί λοιπόν ο κόσμος όλος να θέλει να τον δει; Δεν καταλαβαίνω».

— Και τι του αποκρίθηκες; Έκαμε γελώντας ο Φραγκίσκος.

— Εδώ αρχίζει η τρέλα, αδερφέ Φραγκίσκο. «Γιατί θέλει όλος ο κόσμος να τον δει; του κάνω· γιατί βγαίνει μια μυραδιά, σαν τα θεριά του δάσου· μιαν παράξενη μυραδιά, κι όποιος την σμιζείται, ζαλίζεται. — Τι μυραδιά; μου κάνει ο κόντες. — Τη μυραδιά της αγιοσύνης» του αποκρίθηκα. Είπα καλά, αδερφέ Φραγκίσκο·

— Όχι, όχι! φώναζε ο Φραγκίσκος· αυτό να μην το ξαναπείς, αδερφέ Μασέο· θες να με γκρεμίσεις στην Κόλαση;

— Τι να λέω, το λοιπόν; Όλος ο κόσμος με ρωτάει.

— Να λες: Θες να μάθεις γιατί όλοι τρέκουν ξοπίσω του; γιατί όλα τα μάτια θέλουν να τον δουν; Γιατί τα μάτια αυτά, να λες, δεν είδαν ποτέ στον κόσμο, μήτε θα δουν ποτέ άνθρωπο τόσο ασκημούρη, τόσο αμαρτωλό και τόσο ανάξιο· κι ίσια ίσια γι' αυτό τον διάλεξε ο Θεός, για να ντροπιάσει την αμορφιά, τη σοφία και τα μεγάλα τζάκια! Αυτά να τους λες, αδερφέ Μασέο, να 'χεις την ευχή μου.

Ο Μασέο έξιψε το κεφάλι του· με λοξοκοίταξε σα να με ρω-τούσε· να το πω, να μην το πω!

— Λέγε ό,τι πλέει στη γλώσσα σου, αδερφέ Μασέο, του 'πα· κι άσε το κεφάλι σου, μην το ξόνεις.

— Νά, αυτό ήθελα ακόμα να σου πω, αδερφέ Φραγκίσκο· αυ-τό μονάχα, και φεύγω! Αλήθεια, νιώθω να βγαίνει από πάνω σου μια μυραδιά σα μώκος, σα ροδολιβανο, δεν ξέρω· από ένα μίλι μακριά σμιζίζουμε που βρισκεσαι· και τώρα έτσι σε βρή· κα στο καλύβι ετούτο, από τη μυραδιά.

Συνταζόμασαν πια να φύγουμε από την Πορτσιούνκολα· λακτάρισε ο Φραγκίσκος να τριποάξει πάλι σε καμιά βουνοσπη-λιά, ολομόναχος, και να κράξει το Θεό· κουράστηκε να παλεύ-ει τους ανθρώπους.

— Εγώ 'μαι καικομένος, έλεγε, να ζω έρημος, μονάχος, σαν το θερίο· μα ο Θεός, ίσια ίσια γι' αυτό, με πρόσταξε να βγώ και να κηρύχνω στους ανθρώπους. Τι να τους πω, θεέ μου; Το ξέ-ρεις, δεν μπορώ να μιλώ· εγώ γεννήθηκα να τραγουδώ και να κλαίω.

Λίγες μέρες πριν κινήσουμε, πρόβλεψαν στο κατώφλι του καλυβιού μας ο παπα-Σίλβεστρος μαζί με πέντε παλιούς πι-στούς αδερφούς μας, το Βερνάρδο, τον Πέτρο, το Σαμπανίνο, το Ρουβίνο, τον Ειρηναίο. Ο Φραγκίσκος κρατούσε ένα σταφύ-λι, και το κοίταζε συνεπαρμένος· ένας γέρος χορικός του το φίλεψε, που 'ξε φορτωμένο το γαϊδουράκι του σταφύλια και πήγαινε στην Ασίλη να τα πουλίσει. Και τώρα κρατούσε ο Φρα-γκίσκος το σταφύλι και το κοίταζε με κατάπληξη· σαν πρόση-φορά να 'βλεπε σταφύλι.

— Τι θάμα είναι ετούτο, φράτε Λεόνε· μου 'λεγε· τι αναισθη-τοι και τυφλοί οι άνθρωποι να μη βλέπουν τα καθημερινά θά-

ματα! Τι μυστήριο μεγάλο είναι ένα ιασημί σπαρτύλι! Το τρώς και δροσίζεσαι· το ζουλάς, βγάζει κρασί· πίνεις το κρασί, κι ο νους σου σαλεύει. Και τότε μέσα σου ο Θεός πληθαίνει, κι ανοίγεις τις αγκάλες κι αγκαλιάζεις όλους τους ανθρώπους· τότε φρενιάζεις, τραβάς το μαχαίρι και σκοτώνεις!

Τη στιγμή εκείνη πρόβαλε ο παπα-Σίλβεστρος με τους αδερφούς στο κατώφλι. Γονάτισαν όλοι, φίλησαν το χέρι του Φραγκίσκου.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπε ο παπα-Σίλβεστρος, ήρθαμε να μας δώσεις την ευχή σου· φεύγουμε να κηρύξουμε το λόγο του Χριστού, όπως εσύ μας τον φανέρωσες.

- Και για που, αδερφέ, αν θέλει ο Θεός;

Όπου μας βγάλει η σφατιά, αδερφέ Φραγκίσκο, όπου μας βγάλει ο Θεός. Αλλά κερη η γης δεν είναι χωράφι του Χριστού; Θα βρούμε να σπείρουμε.

Ο Φραγκίσκος απήθεε τα χέρια στο κεφάλι των αδερφών:

- Πηγαίντε, αδερφοί μου, με την ευχή μου· κηρύχνετε με τα λόγια, αν μπορείτε· μα απάνω απ' όλα κηρύχνετε με τη ζωή σας και με τα έργα σας. Ποιο 'ναι πιο απάνω από τα λόγια; Η πράξη. Ποιο 'ναι πιο απάνω από την πράξη; Η σιωπή. Ανεβαίνετε, αδερφοί μου, όλη τη σκάλα που φτάνει στο Θεό· κηρύχνετε με τα λόγια, κηρύχνετε με την πράξη, κι ύστερα, σαν απομένετε μόνι, έμπστε στην άγια σιωπή που περιζώνει το Θεό!

Σόπασε, κοίταξε ένα ένα τους αδερφούς πολλήν ώρα, με αγάπη σα να πηγαιναν στον πόλεμο και δεν ήξερε αν θα τους ξαναδεί.

- Σκληρές είναι οι καρδιές των ανθρώπων, πέτρες, είπε κι ανασιένυδε· μα έχετε το Θεό μαζί σας, μη φοβάστε· και σε κάθε διωγμό να λέτε: Ήρθαμε στον κόσμο ετούτον για να πονέσουμε, να σκοτωθούμε και να νικήσουμε. Τι να φοβηθείτε; Ποιον να φοβηθείτε; Κανένα δε φοβάστε· οποίος έσμιζε με το Θεό, αποχτάει τρεις μεγάλες κόρες: παντοδυναμία χωρίς δύναμη, μεθυσσ χωρίς κρασί, ζωή χωρίς θάνατο.

Οι αδερφοί τον κοίταξαν, τον αποχαιρέτησαν, ακίνητοι, καλένας δεν άνοιγε το στόμα.

- Αδερφοί μου, είπε ο Φραγκίσκος, φεύγω κι εγώ· πάω να

κηρύξω στις πέτρες, σ' αγριολούλουδα και στα θυμάρια του βουνού τη σωτηρία. Ζυγώνει η Δευτέρα Παρουσία, αδερφοί μου, ας βιαστούμε· όταν θα 'ρθει, να βρει όλους τους ανθρώπους, όλα τα ζα και τα πουλιά και τα βράκια και τα χορτάρια· ετούμα· γιατί όλα ετούτα που βλέπετε, αδερφοί μου, η γης αλάκρη, πρέπει να 'ναι έτοιμη ν' ανέβει στον ουρανό. Τι 'ναι μα έτες η Παράδεισο, θαρρείτε, αδερφοί μου; Η γης ετούτη, μα ενάρετη.

- Ο Θεός να δώσει, είπε ο Βερνάρδος, το τάγμα ν' ακολουθήσει πάντα τον ίδιο δρόμο, το δρόμο σου, αδερφέ Φραγκίσκο.

Κι ο σιορ Πέτρος έβαλε με τάνοια, άγγιξε το γόνατο του Φραγκίσκου.

- Ένα ρόπημα από καιρό με τυραννάει, αδερφέ Φραγκίσκο, και δεν ήθελα να σε αποχωριστώ· προτού να πάω από το στόμα σου μιαν απόκριση; Ως τότε το τάγμα μας, αδερφέ Φραγκίσκο, θα πηγαινέι στον ίδιο δρόμο;

- Ωστόσο οι αδερφοί περπατούν ευπόλοτοι, αποκρίθηκε εκείνος και σόπασε.

Σαπάσαμε όλοι.

Ο ήλιος ανέβηκε ένα μπόι ανθρώπου στον ουρανό, αδερφέ Φραγκίσκο, είπε τέλος ο παπα-Σίλβεστρος και σηκώθηκε, σηκώθηκαν κι οι άλλοι αδερφοί μαζί του· έχεις δικιο, πρέπει να βιαστούμε, έχε γεια!

- Στην ευχή μου! απολογήθηκε ο Φραγκίσκος, χαράζοντας απάνω τους, στον αέρα, το σημάδι του σταυρού.

.XI.

Είπε το ένε γεια ο Φραγκίσκος στους αδερφούς, έσκυψε, φίλησε το κτώφλι της Πορτσιούνκολας, θάρησε ολόυθη τη θολωμένη ματιά του κι αποκαιρέωσε τα δέντρα και τα πουλιά και κάτω σπ γης τ' αδέριό του τα ταπεινά χορτάρια -τη θρούμπα, το θυμάρι, τ' αγριοβότανα, τ' αγκάθια- που φώτρωναν γύρω από τη γερόντισσα τη μάνα μας, την Πορτσιούνκολα. Έκαμε το σταυρό του:

- Φράτε Λεόνε, είπε, στ' όνομα του Θεού! Και μπήκαμε στο δρόμο.

- Έχεις στο νου σου, αδερφέ Φραγκίσκο, πού πάμε; ρώτησα.

- Τι ανάγκη να το 'χω εγώ στο νου μου; αποκρίθηκε· ο Θεός το 'χει, φτάνει. Δεν είδες ποτέ σου τ' ακτιδωτά κίτρινα λουλούδια που μοιάζουν με τον ήλιο, τα λιοιρόπια; Στυλώνουν καπάκια τον ήλιο και γυρίζουν υπάκουα το πρόσωπό τους κατ' εκεί όπου αυτός πορεύεται· όμοια κι εμείς, φράτε Λεόνε, ας στυλώσουμε τα μάτια μας στο Θεό.

Κόντευε να τελείψει το καλοκαίρι: κείπουνταν η γης ευχαριστημένη, σα γυναίκα που γέννησε. Τα σπορά θεισιμένα, τ' αμπέλια τρυγημένα, γυάλιζαν κιόλα ανάμεσα στα φύλλα της πορτοκαλιάς, μικρούλκα ακόμα, σκούρα πράσινα, τα πορτοκάλια· τα κελιδόνια περίμεναν τους γερανούς να τα πάρουν στις φτερούγες τους να φύγουν. Αλαφριά, τρυφερά σκεπασμένος ο ουρανός, από τα βουνά ξεκινούσε η βροχή, τα χώματα μύριζαν.

Ο Φραγκίσκος ανέπνεε βαθιά, είχα καιρό να δω το πρόσωπό του τόσο αναπαμένο. Ανεβήκαμε σ' ένα ύψωμα, ακουμπήσαμε στο ραγισμένο τοίχο κάποιου παλιού πύργου, κοίταξα κάτω την πεδιάδα· η πουχία, η γλύκα! Ένιωθες, η γης είχε κάμει το χρέος της και τώρα κείτονταν ευτυχισμένη.

- Θυμούνται, φράτε Λεόνε, σφράφηκε και μου 'πε ο Φραγκίσκος, θυμούνται, ένα άγιο κόνισμα που είχα δει μια φορά στη Ραβέννα· το 'χαν φέρει λάφυρο από την Ανατολή οι σταυροφόροι, που κίνησαν να λευτερώσουν τον Άγιο Τάφο και βρήκαν την Πόλη, οείστηκε το μυαλό τους από την ομορφιά της και τη πλούτη, έχασαν το Χριστό και χίμηξαν απάνω της· έφαζαν, έκαψαν, κούρσεψαν και γύρισαν πίσω κουβαλώντας τα κούρσα. Είχαν λοιπόν φέρει και στη Ραβέννα ένα εξαιρετικό κόνισμα, την Κοίμηση της Θεοτόκου. Τι θάμα ήταν εκείνο, φράτε Λεόνε! Ξαπλωμένη η Μάνα του Θεού στο κλινάρι της, είχε σταυρά τα χέρια της, κι αλάκερο το πρόσωπό της χαμογελούσε ευχαριστημένο. Φορούσε μενεξελιά μπολίδα, τα γέρικα χέρια της ήταν χαρακωμένα από τις δουλειές του σπιτιού, τα μάγουλα μαρμαμένα, τα πόδια της φραγωμένα από τις πέτρες και τ' αγκάθια της γης· μα από το στόμα της ανάβλυζε το χαμόγελο μιας κρυφής μέλας της χαράς, και ξεχύνουνταν στο πηγούνι, στα μελύνια, στα βλέφαρα. Είχε κάμει το χρέος της, ήταν ήσυχη· ποιο χρέος; Να γεννήσει το σκότηρα του κόσμου. Και τώρα, φράτε Λεόνε, κοιτάζω τούτη την κατάκαρπη, γαλπνεμένη πεδιάδα και συλλογίζμαι: όμοια κοιμάται το χινόπορο κι η γης, η Παρθένα.

Μέρες πολλές, βδομάδες πολλές οδοιπορούσαμε· που πηγαινάμε; όπου ήθελε ο Θεός. Αρνιόταν ο Φραγκίσκος να διαλέξει τον καιρό και τον τόπο· ακολουθούσε σαν το λιστρόπι το πρόσωπο του Θεού και πήγαινε.

- Τι ευτυχία, μου 'λεγε, να μην έχεις θέληση, να μη λες εγώ, να μη θυμάσαι ποιος είσαι, πώς σε λένε, και ν' αφήνεται μ' εμπιστοσύνη στο φύσημα του Θεού! Αυτό θα πει ελευθερία! Ποιος είναι καλύτερος; Αν σε ρωτήσουν, φράτε Λεόνε, τι θα πεις; Αυτός που είναι σκλάβος του Θεού! Όλες οι άλλες ελευθερίες είναι σκλαβιές.

Μια μέρα σταματήσαμε σ' ένα μικρό χωριουδάκι· βάρεσε ο Φραγκίσκος την τροκάντα, μαζώχτηκαν οι χωριανοί, γυναίκες κι άντρες, ν' ακούσουν πέραν ποιος ήταν ο ξεπόλυτος ετούτος, είχαν φτιάσει ως εδώ τα θάματα που έκανε κι η αγάπη του για την αρχόντισσα τη Φτώχεια. Φτωχοί 'ταν κι αυτοί, μαθητές του κι αυτοί, χωρίς να το θέλουν. Ανεβήκε ο Φραγκίσκος σε

μιαν πέτρα:

- Τι να σας κερύω, αδερφοί μου, τους είπε, τι να σας δείξω το δρόμο που πάει στην Παράδεισο; Έχετε κιόλα μπει στο δρόμο αυτόν, γιατί 'στε φτωχοί και ταπεινοί κι αγράμματοι και δουλευτοράδες, καθώς αρέσει στο Θεό.

Ο Φραγκίσκος σταμάτησε: γύρα του, σε όλες τις στέγες των σπιτιών κι απάνω σ' έναν ερειπωμένο πύργο, είχαν μαζευτεί λαός τα χελιδόνια, ανήσυχ' θα ετοιμάζονταν να φύγουν και περιμέναν βολικόν αέρα. Τριβίζαν, φτεροκοπούσαν εδώ κι εκεί, καίβαναν κοπαδιαστά γύρα από το Φραγκίσκο που μιλούσε κι έπνιγαν τη φωνή του.

Φώναζε ο Φραγκίσκος, μάκουνταν να ξεπεράσει το κελάρδιμα που έκαναν γύρα του κι απάνω από το κεφάλι του τα χελιδόνια:

- Αδερφοί μου, φώναζε, όνειρο πλάνο η ζωή ετούτη απάνω στη γης: η αληθινή, η αιώνια ζωή μας περιμένει απάνω στον ουρανό: μην κοιμάτε κάτω τα κόμματα, σπικόστε ψηλά τα μάτια, αδερφοί μου, ανοίξτε το κλουβί, όπου δέρνεται κι αιματώνει το ραμφί της η ψυχή, πετάξτε!

Φώναζε, βράχνιασε η φωνή του, μα πού να τον αφήσουν τα χελιδόνια! Ολοένα μαζώνονταν και νέα κοπάδια, κελαιδοούσαν, τριβίζαν, δεν τον άφηναν. Στράφηκε τότε ο Φραγκίσκος, κι η φωνή του ήταν όλο γλύκα και παρακάλει:

- Αδερφάκια μου χελιδόνια, παρακαλώ σας, αφήστε με και μένα να μιλήσω! Εσείς που φέρνετε την άνοιξη στον κόσμο, μικροί χαριτωμένοι αγωνιάτες του Θεού, σφραλίστε μια στιγμή τα φτερά σας, μαζωχτείτε: ψουκα ψουκα κύκλο, παραταχτείτε τριγύρα στις στέγες, κι ακούστε: εδώ μιλούμε για το Θεό που έπλασε τα χελιδόνια και τους ανθρώπους, για τον κοινό πατέρα μας μιλούμε: αν τον αγαπάτε, χελιδονάκια μου, αν με αγαπάτε και μένα τον αδερφό σας, σιωπάστε! Συντάξτε, το βλέπω, για το μεγάλο ταξίδι της Αραπιάς, ο Θεός μαζί σας: μα προτού να μπιείτε στο δρόμο, καλό 'ναι ν' ακούσετε το λόγο του Θεού.

Ως ν' ακούσουν τα λόγια ετούτα, σφάλιζαν τα φτερά τους τα χελιδόνια, παραπάτηκαν αμύλητα γύρα από το Φραγκίσκο, κάθισαν απάνω στους ώμους του, κι όλα είχαν γυρισμένα τα στρογγυλά τους ματάκια κατά το διαλόγη του Θεού που μιλού-

σε: κάπου κάπου μονάχα από την πολλή καρά αναπειράριζαν, θάρρεις λαχταρούσαν μίαν ώρα αρχύτερα να πετάξουν στον ουρανό.

Να δουν το θάμα ετούτο οι κορικοί, έπεσαν, γυναίκες κι άντρες, στα πόδια του Φραγκίσκου:

- Πάρε μας, φώναζαν οι γυναίκες, δε θέμε πια τα σπία μας, δε θέμε πια τους άντρες μας: θέμε τη βασιλεία των ουρανών.

Να ξεπολυθούμε κι εμείς, να ντυθούμε κι εμείς το ράσο, να σε ακολουθήσουμε ως το θάνατο!

Κι οι άντρες φιλούσαν τα πόδια του Φραγκίσκου, χτυπούσαν τα σπία τους και φώναζαν:

- Δε θέμε πια τις γυναίκες μας, δε θέμε τα κοράφια μας, θέμε κι εμείς τη βασιλεία των ουρανών: πάρε μας, αδερφέ Φραγκίσκο, μαζί σου!

Ο Φραγκίσκος τρόμαξε: τι να τους κάμει; Πού να τους πάει; Πώς να τους θρέψει; Και τι θ' απογίνει ο κόσμος, αν όλοι γίνουν καλόγερροι και καλογριές;

- Αδερφοί μου, φώναζε, σταθείτε, άλλο ήθελα να πω: δεν είναι ένας ο δρόμος που πάει στον ουρανό: άλλο δρόμο παίρνει ο καλόγερρος, κορίς γυναίκα, κορίς ψωμί, κορίς φωτιά, άλλο ο αγαθός χριστιανός που παντρεύεται, κάνει παιδιά και σπεριώνει απάνω στη γης το γένος του ανθρώπου. Δεν είναι σωστό, δεν το θέλει ο Θεός να μείνει η γης κορίς να την φρονέτε και να τη σπέρνετε, να μείνει η γυναίκα κορίς να κάνει παιδιά: για σας που ζείτε στον κόσμο έκαμε ο Θεός το τίμιο αγκάλασμα, το ψωμί, τη φωτιά και τη γλυκιά κουβέντα! Σας ορκίζομαι, κι έτσι που ζείτε, μπορείτε να φτάσετε στην πόρτα της Παράδεισου!

Κάμποσοι κοριότες θύμωσαν:

- Πρώτα μας ανόβεις τη φωτιά κι ύστερα πολέμεις να τη σβήσεις: ή αυτά που μας είπες πρώτα ήταν σωστά και πρέπει, για να σοδούμε, ν' αρνηθούμε τον κόσμο, ή δεν ήταν σωστά και τότε άσε μας ήσυχους, χριστιανέ μου, σύρε παραπέρα!

Περισσότερο ακόμα οι γυναίκες είχαν εξαγριωθεί:

- Δεν είναι τίμια πράματα αυτά, καλόγερρε! φώναζαν: εμείς, θες δε θες, θα 'ρθούμε μαζί σου! Δεν μπαίνουν κι οι γυναίκες

στην Παράδεισο; πώς μπήκε η Παρθένα Μαρία; θα μπορούμε κι εμείς!

Ο φραγκίσκος χτυπούσε τα χέρια του απελπισμένος:

- Περιμένετε, τους ξορκίζε, περιμένετε και θα ξαναφωτογραφιστώ πρώτα ό,τι έχετε στους φτωχούς, ζείτε τ' αντιγράψατε με αγνότητα, μη βλαστήσετε, μη θυμώνετε, γονατίζετε τρεις φορές τη μέρα όλοι μαζί και προσεύχεστε. Χρειάζεται μεγάλη ετοιμασία, παιδιά μου! ετοιμαστείτε κι ερχομαι!

«Ερχομαι!» φώναξε κι έφευγε με μεγάλες δρασκελιές κι έβγαλε από το χωριό τον ακολουθούσα κι εγώ τρέχοντας, και πίσω μου μια δεκαριά γυναίκες, κι είχαν αρχίσει κιόλα τις βλαστήσιμες:

- Λαοπλάνε, ψεύτη, χαρμακοφά, θεωμπαίχτη!

Οι πρώτες πέτρες άρχισαν να πέφτουν μα είχαμε αλαργίσει, δε φαινόταν πια το χωριό και σταθήκαμε να ξαποστάσουμε.

- Αδερφέ φραγκίσκο, ξεθαρρεύτα κι είπα, θαρρώ πως έχουμε άδικο! πρέπει στον καθένα να λες ό,τι μονάχα μπορεί να σπρώξει τα παραπάνω, πειρασμός.

Ο φραγκίσκος κάθισε σε μια πέτρα συλλογισμένος: δεν αποκρίθηκε: ο νους του δούλεψε, γιατί έβλεπα τις φλέβες στα μελάνια και στο μέτωπό του να φουσκώνουν. Κάθισα αντίκρυ του και περίμενα: μας είχαν φιλέψει στο χωριό κάμποσα ξερήματα ψοφί, ελιές και δυο σταφύλια: πεινούσα.

- Αδερφέ φραγκίσκο, είπα, κάμε το σταυρό σου να φάμε δεν πεινάς;

Μα εκείνος δεν άκουσε, βυθισμένος στους λογισμούς του.

- Φράτε Λέονε, μου 'πε ύπερα από πολλήν ώρα, αλίμονο στο χωριό που όλοι τους είναι άγιοι! αλίμονο στο χωριό που δεν έχει έναν άγιο.

Εγώ ωστόσο είχα αρχίσει να τρώγω μονάχος μου και ν' αναθιβάω τα όσα είδα κι άκουσα στο χωριό: ο πειρασμός θα μπηκε μέσα μου, γιατί άρχισα να μονομιλιά βαριεστημένος: «Αφού το λες και συ ο ίδιος, αδερφέ φραγκίσκο, αφού μπορείς να βρεις το Θεό από το σφατικό δρόμο, γιατί να παίρνεις τον ανήφορο και να βασανίζομαι; Μπορεί κι ο παντρεμένος, ο παιδισμένος, με το σπιτάκι του και τα χωράφια του και το καλό φάει

του, να βρει το Θεό; Μπορεί, λες; απαντούσαμε, το λοιπόν, κι απ'στέλνουμε κι εμείς νοικοκυριό, να ζούμε σαν άνθρωποι! Ένας ο σκοπός μας: να φτάσουμε στο Θεό: απ'στέλνουμε γέροι και καλοθρεμμένοι κι όχι σαράβαλοι! Πώς θα παρουσιαστείς, αδερφέ φραγκίσκο, την άλλη μέρα στο Θεό με αυτά τα καλά; Δε θυμάσαι τι σου 'πε ο πάπας; «Τι βρώμα είν' ετούτη, από ποιο κορσιστάσι βγήκες;» Τα ίδια θα σου πει κι ο Θεός! Μονομιλούσα και κατέβαζα κοντρές μπουκιές, έφραγα και το ένα σταφύλι, τσίμπησα κάμποσες ρόγες κι από το άλλο. Μα το θεό, αν δεν ήταν ο φραγκίσκος, μεγάλος μπελός! θα γύριζε ευθύς στο χωριό ετούτο και θα παντρεύονταν είχα δει κιόλα μια κοπέλα και μου χτύπησε στο μάτι. Και θα 'μουν βέβαια θεοφοβούμενος, και θα γονάτιζα και τρεις και δεκατρείς φορές τη μέρα να προσευκηθώ, μα θα πήγαινα στο Θεό σιγά σιγά, με τις βολές μου: και πίσω μου θα κουβαλούσα τη γυναίκα μου και τα παιδιά μου, να μπούμε όλοι μαζί στην Παράδεισο!

Ο φραγκίσκος κουνήθηκε από την πέτρα που κάθονταν αέκωσα τα μάτια, τον είδα και ζάρωσα, απ'να 'χα κάμει καμιάν αμαρτία: ο φραγκίσκος μου χαμογέλασε:

- Έχεις δίκιο, φράτε Λέονε, είπε: βαριά η καλονετική, δεν μπορούν όλοι οι άνθρωποι να τη βαστάξουν μήτε και πρέπει ο κόσμος θα ράμαζε. Να λοιπόν τι με φώτισε ο Θεός την ώρα που κάθουμουν στην πέτρα ετούτη, απ' είναι βλογημένη! πλάι στο αυστηρό τάγμα μας θα οργανώσουμε ένα άλλο, πιο μαλακό, πιο βολικό, όπου να μπορούν να μπουν όλοι οι θεοφοβούμενοι χριστιανοί που ζουν μέσα στον κόσμο. Στο ήμερο ετούτο τάγμα οι αδερφοί θα μπορούν να παντρεύονται, να δουλεύουν τα υποστατικά τους, να τρών και να πίνουν με μέτρο, να μην περπατούν ξυπόλυτοι, να μη φορούν ράσο: μα να ζουν ενάρετα, να φιλιώνουν με τους οχτρούς τους, να ελεούν τους φτωχούς, να σπώνουν κάθε στιγμή τα μάτια τους από τη γης στον ουρανό. Τι λες και συ, φράτε Λέονε; Είσαι σύφωνος;

Έκαμα να του πω: «Δεν μπαίνουμε κι εμείς, αδερφέ φραγκίσκο, στο τάγμα αυτό;» μα ντράπηκα, φοβήθηκα.

- Σύφωνος, αποκρίθηκα ξεροκαταίνοντας.

Τι να πω; Μπήκα στο χορό, πρέπει να χορέψω: πρι να γνωρίσω το φραγκίσκο, κυνηγούσα το Θεό, μα μου άρεσε και το

φρά: τώρα που τον γνώρισα, ξέγνοιασα από το κυνηγιό του Θεού, ακολουθώ τ' ακνάρια του φραγκίσκου, ξέρω πως αυτός κατέχει το δρόμο, πούχασα: μα η έγνοια του φραγιού, του κρασιού, της καλοπέρασης, με τυραννάει ακόμα: και, ντρέπουμε να το πω, μα το λέω: κι η έγνοια της γυναίκας.

- Τι συλλογάζαι, φράτε Λεόνε; με ρώτησε ο φραγκίσκος βλέποντάς με συλλογιμένο.

- Το Θεό, του αποκρίθηκα κι άλλαξα κουβέντα.

- Θυμάσαι, φράτε Λεόνε, όταν κυνηγούσε να βρεις το Θεό σε όλη τη γης; δεν τον έβρισκες γιατί 'ταν μέσα στην καρδιά σου; ήσουν σαν κέινον που ζητάει το χρυσό του δαχτυλίδι, το ζητάει παντού, μέρα νύχτα, και δεν μπορεί να το βρει, γιατί το φράζει στο δάχτυλό του.

Μια μέρα, νύχτωνε πια, φτάναμε στο ξεκουστό καστέλι του Μοντεφέλτρο: φλάμπουρο πολυχωρο κυμάτιζε στην κορφή του πύργου, σάλπιγγες βροντολαλούσαν στις πολεμίστρες γύρω, ακριβά κόκκινα ταπέτα ήταν κρεμασμένα από τα παραθυράκι η καστρόπορτα ήταν στολισμένη με μωρτίες και με δάφνες.

Άρχοντοι κι αρχόντισσες περνούσαν το κρεμαστό γεφύρι, και χαριτωμένα παιδόπουλα έτρεχαν να βοηθήσουν, ομπρός στις πόρτες, τις κυράδες να πεζέψουν. Και πίσω, σε όλον τον ανήφορο από τον κάμπο, έβλεπες ν' ανεβαίνουν λαμπροστολισμένες κι άλλες κυράδες και χρυσαρματωμένοι αρχόντοι. Παιδόπουλα κι υπηρέτες με παρδαλές ολοκαίνουριες στολές έτρεχαν απάνω κάτω και κουβαλούσαν ασπμέντους δίσκους φορτωμένους πιστά και καλούδια.

- Τέτοια θα 'ναι κι η Παράδεισο, είπα εγώ θαμνωμένος από τον πλούτο και την ομορφιά.

- Πολύ πιο απλή, φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκε ο φραγκίσκος.

Κοιτάζε τους αρχόντους, τις αρχόντισσες, τις σημαίες.

- Θα 'χουν γιορτή: πάμε να γιορτάσουμε κι εμείς: τι λες, φράτε Λεόνε;

Άλλο που δεν ήθελα.

- Μετά καράς, αδερφέ φραγκίσκο: πάμε! Προχώρησε ο φραγκίσκος απάνω στο κρεμαστό γιοφύρι,

πίστω, σήγουρα, σα να 'ταν καλεσμένος: εγώ δειλιάζα.

- Μα δεν είμαστε καλεσμένοι, αδερφέ φραγκίσκο, είπα: θα μας διώξουν!

- Έγνοια σου, αρνάκι του Θεού: μα δεν κατάλαβες ακόμα πως η γιορτή αυτή γίνεται για μας; Για να μπορούμε στο άγριο ετούτο καστέλι και να ψαρέψουμε;

- Να ψαρέψουμε: έκαμα ξαφνιασμένος: μα εδώ δε βλέπω μήτε λίμνη, μήτε ποτάμι, μήτε θάλασσα: μονάχα πέφτει! Ο φραγκίσκος γέλασε.

- Ξεχνάς το λοιπόν, αδερφέ μου, πώς είμαστε ψαράδες; Μα δεν πάνουμε ψάρια, πάνουμε ψυχές: ποιος ξέρει, πολλοί 'ναι οι δρόμοι του Θεού, κάποια ψυχά θα βρίσκεται εδώ μέσα, που να πλαντάει μέσα στα μεταξοκά ρούχα και στ' όμορφο κορμί και να θέλει να ξεφύγει, να σωθεί. Και για το ακριβό χαίρι της έβαλε ο Θεός τον άρχο κατελάνο να δώσει τη γιορτή τούτη: να μας τραβήξει να μπορούμε, και μπαίνουμε.

Είπε, και δρασκελίσε το κατόφλι της βαριάς σιδεροδεμένης καστρόπορτας.

Η μεγάλη αυλή ήταν γεμάτη ολόγυρα, οι φωτιές στα μαγερά ανάβαν όλες, και κρέατα άλλα έβραζαν μέσα σε βαθιά καζάνια, άλλα ξαπλωμένα σε σκάφες ψήνονταν, κι η μυρωδιά μοσκομύριζε τον αέρα: ανοιγοκλείουσαν με λαχάρα τα ρούχουνα μου, δε μου 'κανε κέφι να προχωρήσω. Ένας μάγερας πέρασε:

- Τι τρέχει, αδερφέ μου; τον ρώτησα: τι γιορτή 'ναι ετούτη;

- Ο γιος του αφέντη κερτοναίη ιππότης, μου αποκρίθηκε: τώρα είναι όλοι στην εκκλησιά κι ο δεσπότης βλογάει την καινούρια άρματα...

Με κοιτάξε από τα πόδια ως την κορφή, είδε πως ήμουν ξυπόλυτος και πως το ράσο μου ήταν ολιστρωμένο, δεν του καλόρεσα: μάζεψε τα φρύδια.

- Να 'χουμε και καλό ρούτιμα, μου κάνει, είσαι καλεσμένος;

- Και βέβαια, αποκρίθηκα, τι θαρρείς;

- Από ποιον;

- Από το Θεό!

Ο μάγερς έβαλε τα γέλια:

- Άντε, κακομοίρη! πείνας κι ήρθες να φας' άσ' το Θεό ήσυχο! είπε, κι έφυγε κατά τα μαγερειά.

Ο Φραγκίσκος ωστόσο καμάριζε το αρχοντικό οικόσημο στο ανώφλι της πόρτας: ήταν ένα λιοντάρι, που αρθό στα πινά του πόδια κρατούσε μιαν καρδιά, κι απάνω στην καρδιά ήταν γραμμένο: «Δε φοβούμαι κανένα!»

Ο Φραγκίσκος μου 'δεξε το οικόσημο:

- Δε φοβάται, λέει, κανένα ο άρχοντας ετούτος' μπορεί μήτε και το Θεό' ζουρλοπερίφανη η καρδιά του ανθρώπου, φράτε Λεόνε, μη βάζεις προσοχή σε ό,τι λέει' συχνόρα και διάβαινε. Εμείς να 'χαμε οικόσημο, τι λες να ζωγραφίζαμε;

- Ένα αρνί, ένα αρνί να τρώει το λιοντάρι, αποκρίθηκα γελώντας.

- Όχι, αρνάκι του Θεού! θαρρώ πως πείνας κι είσαι έτοιμος να φας και λιοντάρι' μα θα 'ρθει μέρα που αρνιά και λιοντάρια θα φιλιώσουν μην αγριεύεις, το λοιπόν. Εγώ θα 'λεγα να ζωγραφίζαμε στο οικόσημό μας ένα μικρό μικρό, ταπεινό πουλάκι, που ανεβαίνει κάθε πρωί στον ουρανό κελαιδώντας.

Θυμήθηκα τα λόγια του Φραγκίσκου στην Παριστιόγκαλα, όταν μιλούσε στους αδερφούς.

- Τον κορυδαλλό, είπα, το πουλί με την κουκούλα.

- Το βρήκες, φράτε Λεόνε, έχε την ευχή μου' και τώρα ακούω ψαλμωδίες στο παρεκκλήσι του κατελίου' πάμε να προσκυνήσουμε.

Μπήκαμε στη φωτολουσμένη εκκλησιά, στη ρίζα του πυργού' η αμορφιά ήταν εκείνη, Θεέ μου! Γεμάτη ήταν η εκκλησιά αρχόντους με τα σπαθιά, με τις σιδερένιες αρμάτες, με τα χρυσά σπρούνια' ήρθαν σιδερόφρακτοι ιππότες να χαιρετίσουν τον καινούριο ιππότη' κι οι αρχόντους οι μακρομαντούδες, τι ακριβά πολύχρωμα πέπλα στα πυργωτά χρυσοξομπλισία καπέλα τους, τι φτερά, τι γιορτανία μαργαριτάρι στο λαιμό, τι μαλαματένια βραχιόλια και τι μυρωδιές, Θεέ μου! Όλα τ' αρώματα της Αραβίας. Όχι, όχι, ως λέει ο Φραγκίσκος' εγώ τέτοια, απαράλλαχτη φαντάζομαι την Παράδεισο με τους αγίους της και τις άγιες' τέτοιες στολές, και καλύτερες, θα χαρίσει ο Θεός στους μακάριους. Δεν είναι κι αυτοί ιππότες του Θεού; Δεν είναι ο ουρανός η Συρογγυλή Τράπεζα, που γύρω της κάθονται

όλοι οι ήρωες; Και βασιλιάς Αρθούρος δεν είναι ο Χριστός;

Είχα σαστίσει' σφιμώτικα πίσω από μιαν κολόνα, γούρλωνια τα μάτια, κοίταξα. Κι άξαφνα, τι να δω; Ο Φραγκίσκος αναμέριζε τους άρχοντες, έφτασε ως το ιερό, όπου στέκουνταν ο Δεσπότης και βλογούσε τον καινούριο ιππότη, ένα ξανθό κακόλομο αγόρι.

Περίμενε ο Φραγκίσκος, τέλειωσε η ευχή, γονάτισε ομπρός στο Δεσπότη.

- Άγιε Δεσπότη μου, είπε, για την αγάπη του Χριστού, δώσ' μου την άδεια να μιλήσω.

Μερικοί αρχόντοι τον γνώρισαν, άκουσα συναλλίλους τους να μουρμουρίζουν:

- Ο Φραγκίσκος της Ασιζης! Ο καινούριος ασκητής!

Ο Δεσπότης τον κοίταξε με καταφρόνηση:

- Τι θα πεις; τον ρώτησε.

- Δεν ξέρω, Δεσπότη μου' ό,τι ο Θεός βάλει στο στόμα μου' εσε εμπιστοσύνη.

- Ποιος είσαι;

Ο γέρος καστελάνος προχώρησε ένα βήμα.

- Δεσπότη, είπε, καταδέξου να του δώσεις την άδεια' είναι ο Φραγκίσκος από την Ασιζη.

Ο Δεσπότης σήκωσε τα χέρια:

- Να 'σαι σύνταμος, είπε' τα τραπέζια είναι στρομένα.

- Τα τραπέζια είναι στρομένα στον ουρανό' άρπαξε το λόγο του Δεσπότη κι άρχισε ο Φραγκίσκος να κηρύττει. Τα τραπέζια είναι στρομένα, η Δευτέρα Παρουσία, αδερφοί μου, ζυγώνει' λίγος καιρός απομένει, όμως μπορούμε και τώρα ακόμα να σωθούμε, ν' ανεβούμε στον ουρανό και να καθίσουμε σ' αθάνατα τραπέζια του Θεού. Με τις σιδερένιες αρμάτες, με τα χρυσά σπρούνια, με τα μεταξωτά πέπλα, με τα γλέντια και τα γέλια και την καλοπέραση δεν ανεβαίνεις στον ουρανό' τράχυς ο ανήφορος και θέλει αγώνα κι ιδρώτα κι αίμα πολύ.

Οι αρχόντοι κι οι αρχόντισσες σούφρωσαν τα μούτρα τους, ο Δεσπότης κουνούσε νευριασμένος τη φιλητυσένια πατερίτσα του' κατάλαβε ο Φραγκίσκος, γλύκανε τη φωνή του:

- Συμπαθάτε με, είπε, σε ιππότες μιλώ, χρέας μου το λοιπόν να μιλήσω τη γλώσσα τους' ετούτο ήθελα να σας πω'

ακούστε, παρακαλώ σας: Ο ιππότης που θέλει να κερδίσει τον έρωτα της κυράς του, τι άθλους πρέπει να κάμει, τι αγώνα, τι ορστές κι ορσάτες δυνάμεις πρέπει να παλέψει και να νικήσει -θάλασσες, θηριά, ανθρώπους, δαιμόνους- για να μπορέσει να κάμει την κυρά του να του ανοίξει τις αγκάλες! Άλλος κινάει να λευτερώσει τον Άγιο Τάφο, άλλος περνάει καβάλα της Τρίχας το γιοφύρι, άλλος, μεσάνυχτα, ανεβαίνει σε ρημαγμένους πύργους και δικάνει με το σπαθί του τα φαντάσματα... Και δε δειλιάει: αν ανοίξεις την καρδιά του άρχοντα καστελάνου, θα δεις γραμμένα: «Δε φοβούμαι κανένα!» Γιατί; Γιατί έχει πάντα στο νου του μιαν ανοικτή ευδοκισμένη αγκάλη.

«Όλα ετούτα, αρχόντοι μου κι αρχόντισσες, τα ξέρετε καλύτερα από μένα: όμως ετούτο δεν ξέρετε: ή το ξέρετε μα το ξεχνάτε: πως υπάρχει μια άλλη, όχι επίγεια, παρά ουράνια Κυρά, κι ένα άλλο ιπποτικό τάγμα κι ένας άλλος αγώνας, Ποια Κυρά, Η βασιλεία των ουρανών. Ποιος αγώνας; Ν' απαρνηθούμε τα πρόσκαφα αγαθά και ν' αγκαλιάσουμε τα αιώνια: τη Φώχεια, την Αγνότητα, την Προσευχή, την τέλεια Αγάπη! Αν, για να κερδίσουμε ένα εφήμερο κορμί, απημερώμε τον κίντυνο, το φόβο, το θάνατο, τι άθλους πρέπει να κάμουμε για να κερδίσουμε την αιώνια Κυρά;

Οι αρχόντοι άρχισαν να δυσκορούν και να μουρμουρίζουν για την τόση αναίδεια του ξυπόλυτου. Ο φραγκίσκος το ψευχανεμίστηκε, κατέβηκε από το σκαλοπάτι του ιερού, στάθηκε ανάμεσα στους αρχόντους.

- Μπ θυμώνετε, σιδερόφρακτοι αρχόντοι, είπε' ιππότης, σε ιππότης μιλό. Ας είστε εσείς αρχόντοι' δεν είμαι εγώ δούλος κανενός, μονάχα του Θεού' και το κλιμοπαλεγμένο ετούτο ράσο που φοράω είναι η δικιά μου ιπποτική άρματα' ξεκίνησα κι εγώ σε αγώνα, πεινώ, κρυώνω, βασανίζομαι, αγωνίζομαι για τα καλά της Κυράς μου' κι η Κυρά η δικιά μου είναι χίλιες χιλιάδες φορές καλύτερη από τη δικιά σας. Για την Κυρά ετούτη σας μιλό και σας εξορκίζω ν' αρχίσετε τον αγώνα' έχετε καιρό ακόμα. Νεαρέ ιππότη μου, Ξανθό, ευγενικό αγόρι, άκουσε τι σου παραγγέλλνει ο Θεός με το στόμα μου: Ο άρχοντας ο κύρπς σου καυκιάται: «Δε φοβάμαι κανένα.» Εσύ, ο γιος, να χαράξεις στην καρδιά σου: «Δε φοβάμαι κανένα, μονάχα το

Θεό.» Μπορεί γι' αυτό να μ' έπεψε ο Θεός απόψε στον πύργο σου, την ώρα που σε χειροτονούσαν ιππότη, για να σου φέρω το μήνυμα ετούτο, παιδί μου!

Σώπασε ο φραγκίσκος, φίλησε το χέρι του Δεσπότη, μου 'γνεψε και βγήκαμε έξω' η νύχτα πια είχε πέσει, γέμισε ο ουρανός άστρα' σταθήκαμε στην αυλή μαζί με τ' άλογα και τους υπηρέτες. Αμύλητοι οι άρχοντες κι οι αρχόντισσες βγήκαν από την εκκλησιά και μπήκαν στη μεγάλη σάλα, όπου ήταν στρωμένα τα τραπέζια' πηγαυόρκοι ήταν οι υπηρέτες και τα παιδόπουλα από τα μαγερετά στη σάλα κι από τη σάλα στα μαγερετά και κουβαλούσαν το κρέας και τα κρασιά, κι ως άνοιγε η πόρτα ακούγονταν βουή μεγάλη και γέλια και τα λολούμενα που κουρντίζονταν.

Ο φραγκίσκος είχε βουλευτεί κάμω σε μια γωνιά της αυλής' ακούμπησε στον τοίχο και σφάλιξε τα μάτια γαλννεμένος' μα εγώ πεινούσα, τρύπωλα στο μαγερετά, ζηπάνεψα και μου 'δωκαν ψωμί και κρέας κι ένα λαγνί κρασί' τα πήρα χαρούμενος κι έτρεξα:

- Αδερφέ φραγκίσκο, φώναξα, σίκω να φάμε.

- Φάε εσύ, μου αποκρίθηκε, θρέψε το γαϊδουράκι σου.

Κατέβασα μιαν καλή γουλιά κρασί, έκαμα κέφι:

- Και το δικό σου το γαϊδουράκι, αδερφέ φραγκίσκο, χρειάζεται τάιστρο' ξέρεις τι έπαθε ο χοριάτης που πήλε να συνθίσει το γαϊδούρι του να μην τρώει; Απάνω που είχε αρχίσει κιάλα να συνθίζει, φόρησε.

Ο φραγκίσκος γέλασε.

- Δώσε εσύ, φράσε Λέονε, στο γαϊδουράκι σου ακόμα μια γουλιά κρασί, ν' αρχίσει να γκαρίζε' και μη γνοιάζεσαι για τα ξένα γαϊδούρια.

Είπε, κι έκλεισε πάλι τα μάτια.

Κι εκεί που έτρωγα κι ευχαριστούσα το Θεό που έκαμε τόσο νόστιμο το κρέας, ένα αρχοντόπουλο με φτερά στο κεφάλι ζώγωσε, έσκυψε, γνώρισε το φραγκίσκο.

- Κοιμάται, με ρώτησε.

- Όχι, δεν κοιμάται αυτός ποτέ, αποκρίθηκα' κράζε τον με τ' όνομά του.

- Πάτερ φραγκίσκο! έκαμε ο νέος, πάτερ φραγκίσκο!

Ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μάτια, είδε το νέο, χαμογέλασε.

- Καλώς τον, είπε· πώς παράτησες, αρχοντόπουλό μου, τα στρωμένα τραπέζια και τις όμορφες κυράδες κι ήρθες; Σίγουρα ο Θεός σε στέλνει.

- Πάτερ Φραγκίσκο, έκαμε ο νέος συγκινημένος, τα λόγια σου στην εκκλησιά μπήκαν στην καρδιά μου· όλη μου τη ζωή αφουγκραζόμουν τι λένε στην εκκλησιά, μα τίποτα δεν άκουγα· πρώτη φορά άκουσα απόψε κι έρχομαι να σου ζητήσω μια χάρη. Είμαι ο κόνιτες Ρολάνδος, ο αδέντις του καστελίου του Κιούζ, στο Καζεντίνο.

- Τι χάρη, παιδί μου, έκαμε ο Φραγκίσκος· θα κάμω ό,τι μπορώ για τη σωτηρία της ψυχής σου.

- Έχω ένα έρμιο βουνό στην Τασκάνη, που το λεν Αλβέρνα· ξεμοναχέμενο, ήσυχο, χωρίς μοναχία, άνθρωπος δεν περνάει· μονάχα γεράκια το κατοικούν και πετροπέρδικες· σου το χαρίζω, πάτερ Φραγκίσκο, για τη σωτηρία της ψυχής μου.

- Αυτό ζητούσα, απάντη έκαμε ο Φραγκίσκος, χτυπώντας τα παλαμάρια από τη χαρά· γι' αυτό το βουνό, τώρα το βλέπω, ξεκίνησα από την Πορτσιούνκολα· σίγουρα, από την άγρια ακατοίκητη κορφή του θ' ανεβαίνει η προσευχή η αμνημονική ως τα πόδια του Κυρίου· σ' όνομα του Χριστού σ' ευχαριστώ, αρχοντόπουλό μου, και δέχομαι.

- Προσεύχου για τη ψυχή μου, είπε ο κόνιτες και φίλησε το χέρι του Φραγκίσκου. Τώρα, με την άδειά σου, πάω να γλεντήσω κι εγώ με τις όμορφες κυράδες.

- Στο καλό, αρχοντα μου, έκαμε ο Φραγκίσκος και τον βλέπγαμε. Γλέντα ωστόσο ακούσεις τη σάλπιγγα.

- Ποια σάλπιγγα.

- Τις Δευτέρας Παρουσίας.

- Αυτή θ' αρχίσει ακόμα· έκαμε γελώντας ο κόνιτες κι έφυγε τρεχάτος.

Βιάζονταν να ξαναγυρίσει στα στρωμένα τραπέζια· ο Φραγκίσκος με είδε να τρώγω ακόμα.

- Θρέψε το καλά το γαϊδουράκι σου, φράτε Λεόνε, είπα· έχουμε ν' άνεβουμε ένα κατορθόχαλο βουνό· με ροπάς, με ξα-ναροπάς που πηγαίνουμε· στην Αλβέρνα, συναβλήτη μου, στην Αλβέρνα· εκεί απάνω, ψεχανερίζουμε, μέσα στα χιόνια,

μας περιμένει ο Κύριος.

- Μέσα στα κρύα και στις βροντές και στα χιόνια· έκαμα τρομαγμένος· γιατί δε μας μίνυσε να τον βρούμε στον κάμπο;

- Μέσα στα κρύα και στις βροντές και στα χιόνια βρίσκεται πάντα ο Κύριος, φράτε Λεόνε· μη βαρυγκομάς· στον κάμπο βρίσκουνταν οι πλούσιοι αρχόντοι κι οι όμορφες ερωτικές κυράδες κι ο άρχος κασελάνος του κόσμου ετούτου, ο θάνατός. Και το κακόμοιρο το γαϊδουράκι σου, φράτε Λεόνε· μα ο αληθινός φράτε Λεόνε ανεβαίνει στο βουνό.

Δε μίλησα· αχ, να 'ταν αλήθεια μπορετώ, συλλογίζομουν, ν' αφάνει το γαϊδουράκι σου στον κάμπο, στα παχιά λιβάδια, να βόσκει, και ν' ανεβαίνει ανάλαφρη η ψυχή σου, που δεν πεινάει και δεν κριώνει, στο βουνό!

Μας έβαλαν σ' ένα στάβλο να κοιμηθούμε με τ' αλόγιστα· μύριζε ο αέρας κοπριά κι αλογισιο ιδρώτα· ο Φραγκίσκος άπλωσε το χέρι, βλόγησε τ' αδέρφια του τ' αλόγα·

- Θα κοιμηθούμε απόψε μαζί, αδέρφια μου· αλόγα· μην κλωσάτε, παρακαλώ σας, μη χλμινιράτε· είμαστε κουρασμένοι, αφήστε μας να κοιμηθούμε· καλινύντια!

Στρώσαμε άκαρα, ξαπλώσαμε· ήμασαν αλήθεια κουρασμένοι, μας πήρε ευπύς ο ύπνος. Κάπου κάπου άκουγα μέσα στον ύπνο μου τραγούδια και κιθάρες και γέλια γυναικίσια· θαρρείς κι άνοιγε απάνω από το κεφάλι μου ο ουρανός και κατέβαινε με τους αγγέλους· μα επίσης ξαναβούλιαζα στον ύπνο, κι οι άγγελοι με τις κιθάρες τους και τα γέλια ξανανάνουνταν στον ουρανό.

Ο Φραγκίσκος ξύπνησε όλο κέφι.

- Έβαλες τα σιδερένια σου σαντάλια; με ρώτησε· έκαμε μπροστά μας μεγάλον ανήφορο.

- Και βέβαια, του αποκρίθηκα, να τα.

Και του 'δείξα τα γυμνά καταπληγισμένα πόδια μου.

Έκαμα το σιαυρό μου:

- Ο Θεός να μας λυπηθεί πια, μουρμούρισα, και μπηκάμε στο δρόμο κατά τη νεοφώτιστη Αλβέρνα.

Βυθισμένος ο Φραγκίσκος στους λογισμούς του δε μιλούσε· είχαμε αφήσει πίσω μας το καπέλι, φύλλο δεν κουνισίαν, και τα φλάμπουρα κρέμουνταν, πολύχρομα κουρέλια, στα κοντά-

ρια τους· ο ουρανός ήταν σκεπασμένος, ένας ήλιος φραλακρός σκαρφάλωνε δεξιά μας πίσω από τα σύννεφα, τα φύλλα των δέντρων πήραν μια λάμψη θαμνή και μονάχα γυαλοκοπούσαν κι έτρεμαν στις άκρες τους οι βροχοστάλες. Από το κασέλι ακούγονταν ακόμα, μέσα στον ογρόν αέρα, τα κοκάρια που λαλούσαν.

— Αλλαξοκαιριά, αδερφέ φραγκίσκο, είπα, θα 'χουμε βροχές· άκου τα κοκάρια.

Μα αυτός είχε το νου του άλλου.

— Φράτε Λεόνε, μου 'πε, κοντεύει πια να κλείσει ο κύκλος, ζυγώνει το τέλος, δόξα σοι ο Θεός. Στην αρχή είχα παρακαλέσει το Θεό να με αφήσει να τον κρατώ στην έρημο ολομόναχος· με αφήκε· μα γρήγορα με άρπαξε από το σβέρκο και με πέταξε ανάμεσα στους ανθρώπους. «Παράτα τη μοναξιά, μου φώναξε, καλά βολεύτηκες ολομόναχος, δε μου αρέσει· πάρε σβάρνα χώρες και χωριά, κήρυχνε· διάλεξε συντρόφους, γίνε ένα τάγμα, κινήσει όλοι μαζί να λευτερώσει τον Άγιο Τάφο· την καρδιά του ανθρώπου!» Παράτησα στενάζοντας τη μοναξιά, διάλεξα τους αδερφούς, κινήσαμε· τι άγια φτώχεια ήταν εκείνη, θυμάσαι, φράτε Λεόνε, τι αγάπη, τι ομόνοια, τι παρθενία, πώς όλοι μαζί ξάφνου κινούσαμε τα κλάματα από την πολλή χαρά! Τα δέντρα, τα πουλιά, οι πέτρες, τα νερά, οι άνθρωποι, σα να 'βγαιναν τώρα νά, από τα χέρια του Θεού. Κι ο Χριστός ήταν ανάμεσά μας, δεν Τον βλέπαμε, μα νιώθαμε τα χέρια Του γ' απ· θώνουνται απάνω στα κεφάλια μας και την άγια αναينوί Του στον αέρα· και μονάχα τι νύχτα Τον βλέπαμε, όταν κοιμόταν η σάρκα κι άνοιγε τα μάτια της η ψυχή. Μα ύστερα... ύστερα...

Η φωνή του φραγκίσκου κόπηκε· με κοίταξε· στα μάτια του κρέμουνταν χοντρές στάλες.

— Ύστερα, είπα εγώ, μπήκαν λύκοι μέσα στο μαντρί, σκορπίσαμε.

— Μ' έδιωξαν... είπε ο φραγκίσκος και στέναξε, μ' έδιωξαν, φράτε Λεόνε· κλείνει, σου λέω, ο κύκλος, ξαναγυρίζω στη μοναξιά· ανεβαίνω στο έρημο αυτό βουνό να συμπιάζω σαν άγριο θεριό, ολομόναχος. Πολλοί δαιμόνιοι ακόμα μέσα μου, πολλή σάρκα ακόμα γύρα από την ψυχή μου, α! να μου δώσει ο Θεός

καιρό να εξαφανισώ τη σάρκα, γ' απομείνει ελεύτερη η ψυχή μου να φύγει! Να φύγει, φράτε Λεόνε, να φύγει!

Τίναξε με ορμή τα μπιράκια του στον ουρανό, και μια στιγμή μου φάνηκε πως έκανε φτερά κι ανασπκόνουνταν από τη χαρά· τρώμαξα μπν απομείνω μονάχος, τον άρπαξα από το ράσο.

Ένας χαριότης φάνηκε· τραβούσε από το σκοινί ένα μικρούλικο γαϊδουράκι κι απάνω στο γαϊδουράκι μια νέα γυναίκα με το στήθος ανοιχτό και βύζαινε το γιο της. Ο φραγκίσκος σιτέπηκε, γούρλωσε τα μάτια, την κοίταξε.

— Την ευλογία σου, πατέρα, είπε ο χωρικός κι έβαλε το χέρι στο στήθος· είναι η γυναίκα μου και το παιδί μου· βλόγησέ μας.

— Ο Θεός μαζί σας, αποκρίθηκε ο φραγκίσκος· καλό κα· τευ· όδιο, Ιωσήφ!

Ο χωρικός ξαφνιάστηκε, γέλασε, μα βιάζονταν και τράβηξε το δρόμο του.

— Ιωσήφ· είπα πώς πέρες, αδερφέ φραγκίσκο, τ' όνομά του;

— Μα δεν κατάλαβες λοιπόν, αρνάκι του Θεού; Ήταν ο Ιωσήφ κι η Παρθένα Μαρία και βύζαινε το Θεό· πάνε στην Αίγυπτο.

Και σε λίγο:

— Πόσες φορές να σου το πω, φράτε Λεόνε, να κοιτάξεις και με τα μέσα σου μάτια: Τα χωματένια μάτια σου λένε: Ένας χαριότης κι η γυναίκα του και το παιδί του· μα τ' άλλα, τα μάτια της ψυχής, τι 'ναι το θάμα ετούτο που θεωρούν! Ο Ιωσήφ κι η Παρθένα Μαρία καβάλα στο γαϊδουράκι κι ο Χριστός που βεζζαίνει περνούν πάλι μπροστά μας, περνούν, φράτε Λεόνε, περνούν αιώνια!

Αναστέναζε· χοντρό 'ναι το πεισί μου, πνιμένα από τα έγ·για η καρδιά μου, αλήμονοι πότε θα μπορέσω κι εγώ γ' αναμείρω τον κόσμο ετούτον και να βλέπω πίσω του τον άλλο κόσμο, τον αιώνιο!

Οι πρώτες στάλες άρχισαν να πέφτουν, βρόντηξαν τα λιγυστά φύλλα που είχαν μείνει στις συκιές, κόντευε να βροδιάσει ένα έρημο εκκλησιάκι κάτασπρο έλαμψε απάνω σ' ένα βράχο.

— Ο Θεός μας αγαπάει, είπα· νά, μας έπεψε ένα εκκλησιάκι να περάσουμε τη νύχτα.

Σπρόξαμε την πόρτα, μπήκαμε ως έδωκε μέσα το φως του δελτινού, διακρίναμε τους τοίχους σκεπασμένους, από τη ρίζα ως ψηλά στον τρούλο, με πυκνές πολύχρωμες ζωγραφιές: οι πειρασμοί του Αγίου Αντωνίου. Βλέπαμε τον άγιο ασκητή να παλεύει απελπισμένος. Μ' ένα τόγμα δαιμόνους· άλλος τον έσερνε από τα γένια, άλλος από τις αμασκάλες, άλλοι από την κουκούλα του ράσου του, από τη ζώνη, από τα πόδια... Πιο πέρα, δυο δαιμόνοι γύριζαν στη σούβλα ένα αρνί κι ο ασκητής το κοίταζε, είχε ανοίξει τα ρουθούνια του κι ήταν χλωμός, λιγοθυμούσε από την πείνα· κι οι δαιμόνοι γελούσαν και του έγνεφαν να ζυγώσει. Στον άλλον τοίχο μια γυνή γυναίκα με ξανθά μαλλιά, με λιγωμένα μάτια, κι απίθωνε τα μεγάλα στήθια της στα γόνατα του ασκητή· κι αυτός την κοίταζε με λαχτάρα, και μια κορδέλα κόκκινη ξετυλίγονταν από το στήμα του κι ανέβαινε στον ουρανό· κι απάνω στην κορδέλα, με μαύρα γράμματα: «Κύριε, Κύριε, βοήθει!»

Αναπαράχτηκεν λαχτάρα σατανική με κυριέψε ν' απλώσω το χέρι, ν' αγγίξω το καταραμένο κορμί της γυναίκας· τόση πλάκα μου, που έρεμα, κι ο φραγκίσκος στράφηκε και με κοίταξε απορημένος· έβαλα όλη μου τη δύναμη και σταμάτησα το χέρι μου ανάερα· μα το μπράτσο μου ήταν μουδιασμένο και με πονούσε.

Ο φραγκίσκος πήρε ένα κερι από το μανουάλι, το άναψε στο καντύλι που κρέμουνταν μπροστά από το κόνισμα του Χριστού και πήγαινε από ζωγραφιά σε ζωγραφιά· δε μιλούσε, μα το χέρι του έτρεμε.

Ζύγωσα, κοίταξα κι εγώ μαζί του, στο τρεμάμενο φως του κεριού, τις ζωγραφιές· και μια στιγμή άκουσα το φραγκίσκο να μουρμουρίζει:

— Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί έκαμες τον Πειρασμό τόσο όμορφο; Δεν τη λυπάσαι την ψυχή του ανθρώπου; Εγώ, ένα σκουλήκι, τη λυπούμαι.

Κάθισα απάνω στις πλάκες, απίθωσα χάμω το ψωμί και το κρέας που μας είχε περισσέψει στο καπέλι. Διπλογονάπησ αντίκρ μου ο φραγκίσκος· φύσηξε να σβήσει το κερι.

— Καλύτερα να μη βλέπαμε, είπε.

Μα το κερι του έτρεμε, έπρεπε το αναμμένο κερι απάνω του,

πήρε φωτιά το ράσο του. Χύθηκα να του τη σβήσω· μα ο φραγκίσκος αντιτέκουνταν, δεν ήθελε.

— Μην τη σβήσεις! Μην τη σβήσεις! μου φώναζε.

Μα εγώ, που δεν έβλεπα πίσω από τον ορατό κόσμο τον άορατο, θεωρούσα τη φωτιά ν' αγγίζει κιόλα τη σάρκα του κι έριξα απάνω της την άκρα του ράσου μου και την έπνιξε.

— Δεν έπρεπε, όχι, δεν έπρεπε να σκοτώσεις την αδερφή μας τη φλόγα, μου παραπονέθηκε· δεν έπρεπε· τι ήθελε; Να φάει, να φάει τη σάρκα μου· μα αυτό ήθελε κι εγώ, φράτε Λεόνε, να γλιτώσω!

Μπουκιά δεν έβαλε στο στόμα του, ξάπλωσε, έκλεισε τα μάτια του· μα εγώ έφαγα καλά, κι ύστερα, κουρασμένος, χορτάτος, ξάπλωσα δίπλα του και με πήρε μεριάς ο ύπνος· όπου, κατά τα μεσάνυχτα, ακούω το φραγκίσκο να αέρνει φωνές, ανοίγω τα μάτια και τον ξεκρίνω, στο φως του καντυλίου, να κουνάει τα χέρια του στον αέρα, σα να πάλευε.

— Αδερφέ φραγκίσκο, του φώναξα, αδερφέ φραγκίσκο!

Μα που να με ακούσει! Θα βλεπε όνειρο κακό, χτυπούσε τα πόδια του, τα χέρια του, μουγκρίζει.

Έσκυψα απάνω του, άγγιξα το μέτωπό του· ο ιδρώτας έτρεχε κρουνός κι οι τρίχες του κεφαλιού του έσταζαν μουσκεμένες· τον έπιασα από τους ώμους, τον κούνησα· άνοιξε τα μάτια.

— Μη φοβάσαι, αδερφέ φραγκίσκο, του 'πα χαδεύοντας τα χέρια του που έτρεμαν, μη φοβάσαι, ήταν όνειρο· ξερκισμένο να 'ναι!

Ανακάθισε· έκαμε να μιλήσει, δεν μπορούσε· τραυλίζει.

— Ηούκασε, αδερφέ φραγκίσκο, κοντεύει να ξημερώσει· θα 'ρθεί το φως να σκορπίσει τα φαντάσματα της νύκτας.

— Δεν ήταν φαντάσματα, φράτε Λεόνε, δεν ήταν φαντάσματα... Όλες ετούτες οι ζωγραφίες είναι ζωντανές· ως είδαν κι έκλεισα τα μάτια, κατέβηκαν από τους τοίχους· βγήκαν κι οι απομέσα μου δαιμόνοι, κι έπεσαν όλοι επάνω μου... Θεέ μου, τί μαρτύρια!

Αγκομακούσε, σφουγγίζει με τα μανίκια του ράσου του τα μάτια του που έτρεχαν και τα δόντια του κατατυπούσαν. Έξω ακούγονταν αέρας δυνατός που φυσούσε και τα πεύκα τριγύρω σούριζαν· κάπου κάπου σιγαρές έμπαιναν από το πα-

ραθυράκι του ιερού και σπάζαν το κατακίτρινο, καταματωμένο πρόσωπο του Φραγκίσκου· κι αυτός σκέπαζε γρήγορα το πρόσωπό του με το μανίκι του ράσου του· κάποτε, θυμούμαι, μου 'χε πει πως οι αστραπές είναι ματιές του Θεού, και τώρα ντρέπονταν μην τον δει ο Θεός· άχνιζαν ακόμα απάνω του οι πειρασμοί.

Περιμέναμε με λαχτάρα, αμίλητοι κι οι δυο, να ξημερώσει· είχα κι εγώ αρχίσει να φοβούμαι· το εκκλησάκι αυτό μου φαινόταν τώρα κι εμένα στοιχειωμένο, γεμάτο αόρατες, επικίνδυνες παρουσίες· κι όταν φώτιζαν οι αστραπές τους στολισμένους τοίχους, σκέπαζα με το ράσο μου το πρόσωπό μου να μη δω τις ζωγραφιές, να μη με δουν οι ζωγραφιές και χιμήξουν απάνω μου. Πλάι στο Φραγκίσκο άρχισε να σαλεύει και μένα το μυαλό μου· σάλευε, ή μπας κι άνοιγαν τα μέσα μου μάτια και θαρούσα τ' αόρατα;

Σιγά σιγά ο Φραγκίσκος συνήφερε· έβαλε το χέρι απάνω μου, θαρρείς κι ήθελε να με παρηγορήσει.

— Μη στεναχωριέσαι, φράτε Λεόνε· κι ο τρόμος βοηθάει στη σκουπιά· άγιος μαθές κι αυτός, φίλος του ανθρώπου.

Είχαν ζυγώσει τώρα οι βροντές, κι ολομεριάς ξέσπασε η μπόρα· γρικούσαμε απάνω στη στέγη της εκκλησίας να χτυπάει, χαρούμενη, κακαριστή, η βροχή. «Καλύτερα, συλλογίστηκε, καλύτερα» ο Φραγκίσκος είναι εξαντλημένος από το νυχτερινό του πάλεμα με τους δαιμόνους· ας μείνει ξαπλωμένος ακόμα να πάρει ανάκαμα.»

Το πρώτο φως, αδύναμο, λαμπρό, μπήκε από το παραθυράκι, έλαμψαν στους τοίχους άσπρες μακριές γενειάδες κι ασκητικά πρόσωπα χλωμά και γύρα τους κέρατα κι ουρές και στόματα που καχάριζαν μα ήταν πια μέρα, ήρθε το φως του Θεού, δε φοβασύμουν. Ένα πουλί ακούστηκε να τσιβίζει· ξυπνούσε η γης μέσα στα νερά και τις λάσπες. Ο Φραγκίσκος είχε κλείσει πάλι τα μάτια κι αφουκράζονταν με αναγάλισση τ' αρσενικά νερά που κατέβαιναν από τον ουρανό.

— Δε νιώθεις, φράτε Λεόνε, σαν τη γης και συ, μεγάλη ανάγλιση όταν ανοίξουν οι καταράχτες τ' ουρανού; Να 'μουν ένας σβόλος χώμα και να 'λιονα μέσα στα νερά τ' ουρανού! Μα η ψυχή δεν είναι χώμα, κρατάει γερά το κορμί, δεν το αφήνει

να λιώσει.

— Γιατί να το κρατάει, αδερφέ Φραγκίσκο· ας το αφήσει, κα-
θώς θες, να καθεί, να γλιτώσει!

Ο Φραγκίσκος κούνησε το κεφάλι:

— Κάπου θέλει να πάει, φράτε Λεόνε, σίγουρα κάπου θέλει η ψυχική να πάει και δεν έχει άλλο γαϊδουράκι να την κουβαλή-
σει· το ταΐζει το λοιπόν και το ποτίζει όσο να φτάσει· και τότε ξεπερνάει χαρούμενη, του δίνει μιαν κλοτσιά και το παρατάει στη γης να ξαναγίνει χώμα.

Δυο τρία πουλιά τώρα τσιβίζουν, η βροχή παραγλίσιασε.

— Πάμε, είπε ο Φραγκίσκος, έπαψε η βροχή· σί· όνομα του Θεού!

Έκαμε να σπκωθεί, δεν μπόρεσαν, λύγισαν τα γόνατά του, σωριάστηκε χάρω.

— Είναι κουρασμένο το γαϊδουράκι σου, αδερφέ Φραγκίσκο· ας· το ν' αναπαυτεί λίγο το κακόμοιρο· να μπορέσει να σε πάει παραπέρα.

— Δεν πρέπει να κάνουμε τα χτήρια του, φράτε Λεόνε· αν το άκουγα, θα 'μουν ακόμα στο σπίτι του σπαρ Μπερνάρντο· και θα 'κανα ακόμα καντάδες κάτω από τα παραθύρια. Έλα, βοηθα με να το σπικόσουμε!

Τον πήρα από τις αμασκόλες, τον σπικόσα, έκαμε τριγλίζο-
ντας μερικά βήματα κατά την πόρτα.

Όξω η γης ήταν μουκίδι, γυάλιζαν οι πέτρες, τα χώματα είχαν γίνει λάσπη· κι ο ουρανός από πάνω κατάντατος. Τα νεύκα, δορμένα από τη νεροποντή, μύριζαν σα μέλι.

— Θα ξαναβρέξει, αδερφέ Φραγκίσκο.

— Ας ξαναβρέξει· δεν αφήνει ακόμα η ψυχική το κορμί της να λιώσει· μη φοβάσαι, ακλούθα!

Μπήκαμε στο δρόμο· ως τον ασπράγαλο ταλαβουτούσαμε στις λάσπες· μολύβι είχαν γίνει τα πόδια μας, δεν μπορούσαμε να τα σπικόσουμε.

Μια ώρα, δυο ώρες· αζάφωνα είδα το Φραγκίσκο να πνέει πνι-
στομα χάρω· το πρόσωπό του χώθηκε μέσα στις λάσπες, έτρεξα απελπισμένος να τον ανασπικόσω, μην πλαντόξει· τον σπικό-
σα στις πλάτες μου κι έτρεχα· ήθελα να βλαστημήσω το πείσμα· του και τη δικιά μου την κουτουράδα να θέλω να κάνω πράμα·

τα που δεν ήταν του φυσικού μου. Η βροχή είχε πάλι αρχίσει περπατώντας έτσι ζαλωμένος ως μισή ώρα, οπότε, δόξα να 'χει ο Θεός, ξεκρίνα ανάμεσα στα πεύκα σπύτα· πήρα κουράγιο· έφτασα καταλασπωμένος, ξεθεωμένος, κι ο Φραγκίσκος δεν είχε ακόμα συνέρθει. Βρήκα μίαν πόρτα ανοικτή, μπήκα· ένας γερο-χοριάτης πετάχτηκε στην αυλή· πίσω μια γριά ξερακιανή, στα-φιδισμένη, η γυναίκα του.

- Ε καλό μου χριστιανοί, είπα, ο σύντροφός μου κουράστηκε και λιποθύμησε· για το έλεος του Χριστού, αφήστε με να τον ξεπλύνω λίγο στο φτωχικό σας να συνηφέρει.

Ο χοριάτης κατσούφισε, δεν του άρεσαν οι μπελάδες, μα η γριά μας λυπήθηκε, πήρε το Φραγκίσκο από τα πόδια κι εγώ από τις αμασκάλες, τον μπάσαμε μέσα· τον ξεπλώσαμε στο στρώμα κι έφερε η γριά ροδόξιο, του άλειψε τα μελίγγια και του 'δωσε να μυρίσει· άνοιξε ο Φραγκίσκος τα μάτια.

- Ειρήνη στο σπίτι σας, αδερφοί μου, είπε στους δυο χοριά-
κούς που ήταν σκυμμένοι απάνω του.

Ο νοικοκύρης με πήρε από τα μπράτσο:

- Ποιος είναι ο καλότερος ετούτος; Κάπου τον έχω δει.

- Είναι ο πάτερ Φραγκίσκος, από την Ασίζη.

- Ο άγιος·

- Ο άγιος.

Έτρεξε ο χοριάτης, έπιασε το χέρι του Φραγκίσκου:

- Αν είσαι αλήθεια ο Φραγκίσκος της Ασίζης, που λένε, το καλό που σου θέλω, να 'σαι όπως σε φουμίζουν, καλός και τί-
μιος· γιατί πολλές ψυχές, που σε θαρρούν καλό και τίμιο, κρε-
μάστηκαν στο λαιμό σου.

Δάκρυα ξεχείλισαν τα μάτια του Φραγκίσκου.

- Αδερφέ μου, δε θα ξεχάσω ποτέ το λόγο σου· θα πολεμή-
σω όσο μπορώ, αδερφέ μου, να 'μαι καλός και τίμιος, να μην
ντροπιάσω τις ψυχές που με μπιστεύτηκαν να 'σαι καλός, αδερ-
φέ μου, που μου το θύμιες.

Είπε, και θέλησε να του φιλίσει το χέρι. Μα ο χοριάτης πρό-
λαβε και φίλησε τις λάστιες στα πόδια του Φραγκίσκου.

Είδα την ευλάβεια του χορικού, πήρα θάρρος:

- Αδερφέ μου, έχουμε να κάμουμε ακόμα πολύ δρόμο· πά-
με στο βουνό Αλβέρνα, κι ο σύντροφός μου δεν μπορεί να περ-

πατήσει· για την αγάπη του Χριστού, θές να μας δώσετε το γαι-
δουράκι σου να καθαλίσει;

- Μετά χαράς, καλόγερέ μου, μετά χαράς· αν δεν είχα γαι-
δουράκι, θα τον έβαζα καθαλά στη ράχη μου, για τη σκοπιά
της ψυχής μου· έκαμα μαθές πολλά στη ζωή μου, καιρός να
έχειρωσώ.

Στάθηκε στη γυναίκα του:

- Σφάξε, γυναίκα, μίαν όρνιθα και δώσε ζουμί στον αρρω-
στο· ν' αναντράνισει. Θα φάμε, κι ύστερα μπαίνουμε στο δρό-
μο· θα 'ρθω κι εγώ μαζί σας, καλόγερε.

- Πολύ αγαπιώ τις όρνιθες, κόρηκα. Κι όταν, ύστερα από
λίγην ώρα, ρούφηξα το ζεστό, μυρωδάτο ζουμί κι άπλωσα το
χέρι και πήρα ένα τριανό κομμάτι άσπρο ψαχνό μαζί με το συ-
κατάκι της όρνιθας, τι να σου πω; Ήμαρτον. Θέε μου, και τώρα
ακόμα που το θυμούνται τρέχουν τα σάλια μου· μακάρι να 'ταν
αλήθεια αυτά που λέει ο Φραγκίσκος, να μπουν, λέει, κι οι όρ-
νιθες στην Παράδεισο· κάθε Κυριακή θα σφάζουμε κι από μια,
να δοξάζουμε τον Κύριο.

Σπρώσαμε το Φραγκίσκο, τον ανεβάσαμε στο γαϊδουράκι
και πήραμε δρόμο.

- Είναι μακριά η Αλβέρνα; ρώτησα τον αγιοπάτη μας.

- Στου διαόλου τη μάνη· τι γυρεύετε, θεοψυχά σας, σ' αυτό
το αγριοβούνι; Μίτε ψύλλος στον κόρφο σας· στην κορφή του,
λέν, έχει σπμένα τα λημέρια του ο καπετάν Λύκος, ο λήσταρ-
χος· δε φοβάστε;

- Τι να φοβηθούμε, αδερφέ μου; Δεν έχουμε τίποτα· είμα-
στε από το τάγμα της άγίας φτώχειας.

- Ε δυστυχισμένοι, κακό τάγμα διαλέξατε· έχετε πείνα να
τραβήξετε, κακομοίρηδες! Εγώ 'μαι από το τάγμα της άγίας Κα-
λοτήρας,ς, είνε και γέλασε.

- Μα μπορεί έτσι, πεινασμένοι, ξεπόλαιοι, να πάμε εμείς
στη βασιλεία των ουρανών, αδερφέ μου.

- Τι να σου πω, καλόγερε, δε λέω ότι· μπορεί. Μα μπορεί,
αν προλάβω την τελευταία στιγμή και μεταλάβω, να πάω κι
εγώ στη βασιλεία των ουρανών κι η αφεντιά σου κι εγώ το
«μπορεί» αυτό το πιπιλίζουμε σε όλη μας τη ζωή και παρηγορι-
· ούμαστε· δεν είναι, το λοιπόν, πιο σίγουρο να τρώμε και να πι-

νομε και να φιλούμε, μιας και χάσουμε και την επίγεια ετοι-
τη και τον αιώνια ζωή. Τι με κοιτάς; Εγώ έχω να χάσω ένα, αν
δεν μπο στην Παράδειση, μα η αγιοσύνη σου έχεις να χάσεις
δυο... Δε λογαριάζω σωστά.

Έβραζε, δεν είχα τίποτα ν' απολογηθώ· πόσες φορές κι εγώ
από μέσα μου δεν έκαμα τον ίδιο λογαριασμό! Μα τι να κάμεις,
κακόμοιρε φράντε Λέονε, ο φραγκίσκος πάει μπροστά, ακλούθα!

Δρόμο παίρναμε, δρόμο αφίνουμε, νυχτωθήκαμε· μπήκαμε
σε μια σπηλιά, μάζεψε ο αγωνιάτης μας μίαν αρμαθιά αγριό-
χορτα, τσίσε το γαϊδουράκι του· κι ύστερα άνοιξε το δισάκι του,
έβγαλε την κότα που 'χε περισσεύσει, τσίσε κι εμάς· ανήγειρε
απο στομα του ένα φρασκάκι κρασί, ήπιε· ύστερα το 'δωσε και
σε μένα· άκουγα χαρούμενο το φρασκάκι να κακαρίζει, σαν
πέρδικα, απάνω από το στόμα μου.

— Εγώ μπήκα στο τάγμα της Καλοπέρασης, καλόγεροι, και
να με συμπαθάς.

Είπε, κι ανήγειρε πάλι το φρασκάκι και το άδειασε· κι ευτύς
έβαλε μίαν πέτρα μαζιλάρι, έκαμε γρήγορα γρήγορα το σταυρό
του και κοιμήθηκε.

Χαρά Θεού η μέρα το ηρώι, κατακάθαρος ουρανός, τα δέ-
ντρα, οι πέρες γυάλιζαν κι ο ήλιος προβάλε ξανθός, μακρο-
μάλλης· ανεβάσαμε το φραγκίσκο στο γαϊδουράκι, κινήσαμε.

Περάσαμε ένα μεγάλο χοριό, δε θυμούνται τ' όνομά του, ο
φραγκίσκος είπε να σταθούμε να κηρύξει· μα ο χορικός βιά-
ζονταν.

— Αν αρχίσεις να κηρύχνεις για να φέρεις σε θεογνωσία
τους χορισταράδες, δε θα φτάσουμε μήτε του χρόνου στην Αλ-
βέρνα· κι εγώ, να με συμπαθάς, βιάζομαι να γυρίσω στο χω-
ριό· δεν είμαι σαν την αφεντιά σας· εγώ έχω δουλειά. Πολεμιό
να φέρω σε θεογνωσία τη γης, να θρέψει τα σπαρτά, να κάμω
φορνί, να φάμε· και τ' αμπέλια, να κάμουν σταφύλια, να τα πα-
τίσω, να κάμω κρασί, να πούμε. Να 'ρθουμε στο κέφι, να δο-
ξάσουμε το Θεό!

Μια σπηλιά μονάχα, δυο λόγια να πια, δυο μονάχα... παρα-
καλούσε ο φραγκίσκος.

— Δεν έχουν τελειωμό τα λόγια του Θεού, και μη θες να με
γελάσεις εμένα· λες, λες, και μεθάς, ανοίγεις το Βαγγέλιο και

τοιος μπορεί πια να σε κάμει μάννα!
Έδωσε μια βιτιά στο γαϊδουράκι, κι αυτό τινάχτηκε, ανα-
ζεύλιζε, πήρε φόρα, και παρά τρένα να φκαιρέσει κάτω τον
καβαλάρη. Με κοιτάξε, γέλασε μέσα από τα ψαρά ρουσιάκια
του.

— Καλά δεν του 'πα; Τι λες και συ; Κατά πού πάτε, και να με
συμπαθάς, μάλισε του ενός να σωθεί, μάλισε του άλλου,·
δε θα 'χτες εσείς καιρό να σωθείτε. Εγώ έχω μια γεγόνισσα στο
χωριό, την κυρα-Καρολίνα, καλή της ώρα! Νταρντάνα, διπλο-
κάπουλη, μ' ένα σωρό παιδιά· μια μέρα, ξέρεις τι μου 'πε; Σκύ-
ψε να σου το πω στο αυτί, να μη με ακούσει ο άγιος.

Μου άρεσε ο χοντρός αυτός καλόζοιμένος κοτσονάτος γέ-
ρος· έσκυψα.

— Τι σου 'πε; μίλα σιγά.

— Κουμπάρε Μαρίνο· αλθθεια, ξέκασα να σου πω πως με λέ-
νε Μαρίνο· κουμπάρε Μαρίνο, κάμε το χατίρι του ενός, κάμε το
χατίρι του άλλου,· δεν έκαμα με τον άντρα μου παιδί!

Έσκασε στα γέλια.

— Το ίδιο θα πάθετε και σεις, κακόμοιροδες, είπε.

Έτσι, κουβεντιάζοντας, περνούσε η ώρα· κι έδωκε η κόρη
του Θεού και δεν έβρεχε, και μύριζαν τα πεύκα, κι ο ήλιος ήταν
δροσερός, κι είχε ακόμα στο δισάκι του ο γέρος κάτι φραγώσι-
μα, τα κάμαμε πάστρα, ζετίνανε το δισάκι.

— Πόει η καλοπέραση, καλόγερε, πώς σε λένε, να 'κουμε και
καλό ρώτιμα.

— Φράντε Λέονε.

— Πάει το λοιπόν η καλοπέραση, κακόμοιρε Λέοντε, σε λίγο
θα σας παρτίσω στη ρίζα του βουνού και θα μπειτε πάλι στο
τάγμα της Φτώχειας· πώς την είπες; αγία.

— Ναι, αγία Φτώχεια.

— Ξορκισμένη να 'ναι! Μη μου τη φέρνεις στο νου, γιατί σπ-
κώνεται η τρέχα μου.

— Έγερνε πια ο ήλιος· στο γύρισμα του δρόμου φάνηκε ξάφ-
νου ένα θεόρατο κακοτραχαλό βουνό.

— Να η Αλβέρνα, είπε ο γερο-Μαρίνος απλώνοντας το χέρι·
να τη χαιρεστεί!

Ο φραγκίσκος έκαμε το σταυρό του· σήκωσε το χέρι, τη βλόγησε.

νούμε και να φιλούμε, μπας και χάσουμε και την επιήγεια ετούτη και την αιώνια ζωή; Τι με κοιτάς; Εγώ έχω να χάσω ένα, αν δεν μπορώ στην Παράδεισο, μα η αγιοσύνη σου έχεις να χάσεις δυο... Δε λογαριάζω σωστά;

Έβλεπα, δεν είχα τίποτα ν' απολογιστώ· πάσες φορές κι εγώ από μέσα μου δεν έκαμα τον ίδιο λογαριασμό! Μα τι να κάμεις, κακόμοιρε φράτε Λεόνε, ο Φραγκίσκος πάει μπροστά, ακολουθεί!

Δρόμο παίρναμε, δρόμο αφένταμε, νυχτωθήκαμε· μπήκαμε σε μια σπηλιά, μάζεψε ο αγιογιάτης μας μιαν αρμαθιά αγριόχορτα, τάισε το γαϊδουράκι του· κι ύστερα άνοιξε το δισάκι του, έβγαλε την κότα που 'χε περισέψει, τάισε κι εμάς· ανάγειρε στο στόμα του ένα φρασκάκι κρασί, ήπιε· ύστερα το 'δωσε και σε μένα· άκουγα χαρούμενο το φρασκάκι να κακαρίζει, σαν πέρδικα, απάνω από το στόμα μου.

— Εγώ μπήκα στο τάγμα της Καλοπέρασης, καλόγεροι, και να με συμπασάτε.

Είπε, κι ανάγειρε πάλι το φρασκάκι και το άδειασε· κι εγώ έβγαλε μιαν πέτρα μαξιλάρι, έκαμε γρήγορα γρήγορα το σταυρό του και κοιμήθηκε.

Χαρά Θεού η μέρα το πρωί, κατακάθαρος ουρανός, τα δέντρα, οι πέτρες γυάλιζαν· κι ο ήλιος πρόβαλε ξανθός, μακρομάλλης· ανβέσαμε το φραγκίσκο στο γαϊδουράκι, κινήσαμε.

Περάσαμε ένα μεγάλο χωριό, δε θυμούμαι τ' όνομά του, ο φραγκίσκος είπε να σταθούμε να κηρύξω· μα ο χωρικός βιάζονταν.

— Αν αρχίσεις να κηρύχνεις για να φέρεις σε θεογνωσία τους χωρictapάδες, δε θα φτάσουμε ούτε του χρόνου στην Αλβέρνα· κι εγώ, να με συμπασάς, βιάζομαι να γυρίσω στο χωριό· δεν είμαι σαν την αφεντιά σας· εγώ έχω δουλειά. Πολεμιό να φέρω σε θεογνωσία τη γης, να θρέμει τα σιαρτά, να κάμω ψομί, να φάμε· και τ' αμπέλια, να κάμουν σταφύλια, να τα πιτώ, να κόρω κρασί, να πιούμε. Να 'ρθουμε στο κέφι, να δώσουμε το Θεό!

Μια στιγμή μονάχα, δυο λόγια να πω, δυο μονάχα... παρακαλούσε ο φραγκίσκος.

— Δεν έχουν ιελειωμό τα λόγια του Θεού, και μη θες να με γελάσεις εμένα· λες, λες, και μεθός, ανοίγεις το βαγγέλιο και

ποιος μπορεί πια να σε κάμει μάλιν!

Έδωκε μια βιτσιά στο γαϊδουράκι, κι αυτό τινάκτηκε, αναζέλυζε, πήρε φόρα, και παρά τρία να φκαιρέσει κάτω τον καβαλάρη. Με κοίταξε, γέλασε μέσα από τα φιαρά μουστάκια του.

— Καλά δεν του 'πα; Τι λες και συ; Κατά πού πάτε, και να με συμπασάς, μίλησε του ενός να σωθεί, μίλησε του άλλου, δε θα 'χετε εσείς καιρό να σωθείτε. Εγώ έχω μια γεπόνισσα στο χωριό, την κυρα-Καρολίνα, καλή της ώρα! Νταρντάνα, διπλοκάπουλη, μ' ένα σωρό παιδιά· μια μέρα, ξέρεις τι μου 'πε; Σκύψε να σου το πω στο αυτί, να μη με ακούσει ο άγιος.

Μου άρεσε ο χοντρός αυτός καλαζοιμένος κοτσονάτος γέρος· έσκυψα.

— Τι σου 'πε; μίλα σιγά.

— Κουμπάρε Μαρίνο—αλήθεια, έχασα να σου πω πως με λένε Μαρίνο—κουμπάρε Μαρίνο, κάμε το καπρί του ενός, κάμε το καπρί του άλλου, δεν έκαμα με τον άντρα μου παιδιά Έσκασε στα γέλια.

— Το ίδιο θα πάθετε και σεις, κακομοίρδες, είπε.

Έτσι, κουβεντιάζοντας, περνούσε η ώρα· κι έδωκε η χάρη του Θεού και δεν έβρεχε, και μύριζαν τα πεύκα, κι ο ήλιος ήταν δροσερός, κι είχε ακόμα στο δισάκι του ο γέρος κάτι φαγώσιμα, τα κάμαμε πάστρα, ζετινάξε το δισάκι.

— Πάει η καλοπέραση, καλόγερε, πώς σε λένε, να 'χουμε και καλό ρόφημα!

— Φράτε Λεόνε.

— Πάει το λοιπόν η καλοπέραση, κακόμοιρε Λεόνε, σε λίγο θα σας παρτίσω στη ρίζα του βουνού και θα μπείτε πάλι στο τάγμα της Φτώχειας· πώς την είπες; αγία!

— Ναι, αγία Φτώχεια.

— Ξορκισμένη να 'ναι! Μη μου τη φέρνεις στο νου, γιατί σκάνεται η τριχα μου.

— Έγερνε πια ο ήλιος· στο γυρίσμα του δρόμου φάνηκε ξάφνου ένα θεόρατο κακοτράχαλο βουνό.

— Να η Αλβέρνα, είπε ο γερο-Μαρίνος απλώνοντας το χέρι να τη χαιρετήσει!

Ο φραγκίσκος έκαμε το σταυρό που σήκωσε το χέρι, τη βλόγησε.

- Καλώς σε βρήκα, αδερφή μου Αλβέρνα, είπε. Χαιρετώ φραγκίσκος συγκινημένος, ναι, ναι, εγώ είμαι, ο μακροχρόνιος αδερφός σας, ήρθα, ήρθα, και θα ζήσουμε πια μαζί στο άγιο ετούτο βουνό, κι αν έχετε καμιά ανάγκη, εμένα να μου το λέτε, κι εγώ θα μεσολαβώ στο Θεό, τον Πατέρα μας, να σας γίνει το χατίρι.

Η πέρδικα καθούμενη στα πόδια του άκουε, έγερνε πλάγια το κεφάλι και τον κοίταζε τρυφερά, σαν άνθρωπος.

Κι εκεί που ήρσαν συνεπαρμένοι από το θάμα, δυο χωριάτες έτρεξαν και μιας φώναξαν:

- Τι κάθεστε εδώ, δυστυχημένοι! Ο Λύκος κατεβαίνει!

- Κατά που;

- Κατά κει!

Φόβος με κυρίεψε, τινάχτηκα απάνω.

- Να φύγουμε, αδερφέ φραγκίσκο, να φύγουμε!

- Κάθισε εδώ, λιγότερο, κι εγώ θα πάω να βρω το Λύκο. Έγνοια σου, μεγαλοδύναμος είναι ο Θεός, μπορεί το Λύκο αυτον να τον κόμει αρνάκι.

Σπρόκθηκε, πήρε κατά το δρόμο που μας έδειξαν οι δυο χωριάτες. Απόμενα μόνος, έκρυψα το κεφάλι μου με το μανίκι του ράσου μου, περιμένα. Το ζερα, παντοδύναμος είναι ο Θεός, μα δεν είχα εμπιστοσύνη: πόσες φορές έχει ακρίσει τους πιστούς του να τους φαν τα άγρια θηρία και να τους σκοτώσουν οι άπιστοι! Το καλύτερο ήταν να το βάλουμε στα πόδια: τι λέει η παροιμία; «Αι-Γιώργη, βόηθα με, - Μα κούνα και συ τα πόδια σου!»

Ένα βοσκαρούδι πέρασε, με φίλεψε μια κούπα γάλα, ήρθε η καρδιά στον τόπο της: νηράκι κακία! ετοιμάζομαι να σηκωθώ να βρω το φραγκίσκο, να μην τον αφήσω μονάχο στον κίνυνο: μα ευτύς το μετάνιωσα: εδώ είναι περισσότερη ασφάλεια, συλλογίστηκα.

Έτσι το αυτί, μπας κι ακούσω την κραυγή του φραγκίσκου: μια γλύκα γύρα μου, πουκία, η νύχτα άρχισε ν' ανεβαίνει από τον κάμπο, να σκεπάζει κάτω τις ελιές και τ' αμπέλια κι ολόενα ν' αναφορίζεται, να φτάνει στο βουνό: πατισιές πατισιές χάνουνταν ο κόσμος.

Κι άξαφνα μια αγριοφανέρα αντλάλησε μέσα από τα βρά-

κια από πάνω μου κι ολόενα κόντρισε: ζήγουνε! και τότε ξέκορσα: δεν ήταν μια φωνή, ήταν δυο, η μια βραχνή, άγρια: η άλλη τρυφερή κι αδύνατη. Γνώρισα τη φωνή του φραγκίσκου, πετάχτηκα απάνω.

Ζύγουναν ακόμα πιο πολύ οι φωνές, ξέκριναν τώρα καθαρά τα λόγια του τραγουδιού: «Χριστός ανέστη εκ νεκρών θανάτω θάνατον πατίσας...» Έσφιξαν, φίλωσαν, γυρίζουν τώρα κι οι δυο στη στήν του Θεού, συλλογίστηκα. Κι αλήθεια, μέσα στο θαμνό φως ξέκριναν το φραγκίσκο κι έναν αγριάνθρωπο όλο γένια και μουστάκια και μακριά μαλλιαδόυρα, να κραπιούνται κεραγκαλιά και να μου γνέφουν.

- Νά ο περίφημος καπετάν Λύκος, είπε ο φραγκίσκος γέλαστος: δεν είναι πια λύκος, είναι αρνάκι.

- Αρνάκι, αδερφέ, μα που τρώει λύκους, έγρουξε ο λίσταρχος: δεν πρέπει να ξεχνώ την τέχνη μου.

- Στην αρχή, μα ύστερα θα ζυγώσεις πιο πολύ στο Θεό και δε θα τρώς μίτη λύκους.

Μιλούσε ο φραγκίσκος και ξάρνου σάθηκε: απάνω στο μαλλιαρό διπλόφαιδο στήθος του καπετάν Λύκου διέκρινε ένα ασημένο γκόλφι με γράμματα: τα θαμνωμένα μάτια του δεν μπορούσαν να τα διαβάσουν.

- Τι 'ναι αυτό, αδερφέ μου; τι έχεις απάνω σου γραμμένο; Ο λίσταρχος κατακοκκίνισε, νηράκι: έδωκε μια, ξεκρέμασε το γκόλφι από πάνω του, έκαμε να το πετάξει.

- Παλιές αμαρτίες, είπε, μην το διαβάσεις!

- Όχι, όχι, να το διαβάσω, αδερφέ Αρνάκι: όλες σου οι αμαρτίες πια συκοφάνηκαν ο Λύκος πέθανε, ζήτω το Αρνάκι.

Είπε, ζύγωσε το γκόλφι στα μάτια του, διάβασε: «Έκτρός του Θεού και των ανθρώπων.»

Το πήρε από τα χέρια του φραγκίσκου ο καπετάν Λύκος, το ζούμπζε, το πετάξε.

- Φίλος του Θεού και των ανθρώπων! Θα παραγγείλω ένα άλλο γκόλφι και θα βάλω να γράψουν απάνω: «Φίλος του Θεού και των ανθρώπων!» Και τώρα ανέστη στο καλό, ανεβέηε στο βουνό που σας χάρισε ο κόντες: εγώ θα 'ρθω αύριο τρικοί προί να σας στελιώσω δυο καλέβια με κλαριά και με λάσπη: κι ύστερα θα κατέβω στη ρίζα του βουνού να φυλάω βάρδια: κι

αίλιμόν' του που θα θελήσει να περάσει χωρίς την άδειά μου.
Συλλογίστηκε μια στιγμή:

- Σταθείτε, καλύτερα να 'ρθω κι εγώ μαζί σας' θα πηγαίνω μπροστά, το βουνό δεν έχει μονοπάτι, μπορεί να χαθείτε.

Σίκωσε το φραγκίσκο στα χοντρά του βραχιόνια σα μικρό παιδί.

- Πάμε, είπε, δεν έχεις ανάγκη από γαϊδούρι, πάτερ φραγκίσκο.

Ύστερα από μιαν ώρα φτάσαμε σ' ένα πλάτωμα' ένα φουγάτο θεριασμένο πουνάρι υψώνουνταν στη μέση.

- Αδερφέ Αρνή, είπε ο φραγκίσκος, έτσι θα σε λέω από τώρα και πέρα, αδερφέ Αρνή, κάτω από το πουνάρι αυτό, παρακαλώ σε, να μου στρεψώσεις αύριο το καλύβι' και του φράπε Λεόνε πιο πέρα' που να μην τον βλέπω, να μη με βλέπει, να του φωνάζω και να μην ακούει' γιατί πρέπει, αδερφέ μου, να μείνω εδώ ολομόναχος.

- Μετά χαράς, πάτερ φραγκίσκο μου' και θα σας φέρω αύριο και ψομί κι ελιές κι ό,τι βρω, να μην πεθάνετε της πείνας' δεν άκουσα ποτέ μου πώς ένας πεθαμένος μπορεί να προσεύχεται. Θα σας φέρνω λοιπόν κάθε τόσο ό,τι χρειάζεται να μην τα κακαρώσετε' θα κλέβω από τους πλούσιους να ταΐζω τους φτωχούς' δεν είναι δίκιο; Τι κουνάς το κεφάλι, πάτερ φραγκίσκο; Σίγουρα, όχι ο Θεός παρά ο Σατανάς μοίρασε τ' αγαθά στον κόσμο' γι' αυτό και τα μοίρασε τόσο παρόνομας' εγώ, το λοιπόν, θα βάλω τάξη.

Είπε, φίλησε το χέρι του φραγκίσκου και κάθηκε μέσα στη νύχτα.

XII

Φέρνω στο νου μου με τρόπο και με ανεκλόγητη καρδιά τις μέρες που ζήσαμε στην Αλβέρνα -μέρες, μήνες για χόνο; ο καιρός στέκουνταν σαν το γεράκι από πάνω μας και τόσο γρήγορα κουνούσε τις φτερούγες του που, μας φαίνονταν, ακινητούσε. Τα φεγγάρια ανέβαιναν, κατέβαιναν, πότε σα δρεπάνια, πότε σαν ασπρένιοι δίσκοι, τα χιόνια πότε έλιωναν κι έτρεχαν τα νερά της Αλβέρνα σαν τις προσευχές του φραγκίσκου και κάρπιζαν τον κάμπο, πότε στοιβάζονταν, τριανταφυλλένια το πρωί, γαλαζοπιά το δειλινό, στραφιαλιστά κάτω απ' το μεσημέρι' κι έρχονταν αθούριβα και σφικτιζόναν τα δυο μας κλαροκάλυβα. Ο φραγκίσκος έβγαине κάθε πρωί και σκόρπιζε απάνω στο στρωμένο χιόνι τα ψίχουλα από το ψομί που κάθε τόσο μας έφερνε, ως είναι καλά, ο αδερφός Αρνής και δε μας άφηνε να πεθάνουμε της πείνας' και τα πουλιά είχαν καλωμάθει και πρωί πρωί περικύκλωναν το καλύβι του φραγκίσκου, πιβίζαν και των παρακινούσαν να προβάλει. Κι ένα πετρογέρακο είχε ξεθάρρεψει, και κάθε πρωί έκανε βόλτες απάνω από το καλύβι του φραγκίσκου και στρήνιαζε δυνατό να τον ξυπνήσει.

Κρύο φοβερό, τα ράσα μας πια ολοτύπτα και μπανόβγαίνε ο αέρας και το κορμί μας μελάνιαζε' αλήθεια, πώς μπορεί και βάσταζε τόσο μαρτύριο και δεν τα κακάρισα! Να 'ξε τάχα δίκιο ο φραγκίσκος, πως οποίος συλλογίζεται το Θεό, το χείμωνα ζεσταίνεται και το καλοκαιρι δροσερεύει; Σίγουρα, σουνά στο απάνθρωπο εκείνο βουνό είχα στο νου μου το Θεό, όμως και συχνά είχα στο νου μου και την αναμμένη φωτιά και το τσουκόλι που βράζει και το ζεσταμένο κρασί και μέσα μίαν καλή κουταλιά πιπέρι, να πυρώσει το κόκαλο σου. Και να 'ναι σπρωμένο το τραπέζι και να μυρίζει ο κόσμος από το ψιπτό γου-

ρουνάκι. Και δεν πάει να 'ναι ένα μπόι το χιόνι απλόχα από την πόρτα' μονταλωμένη είναι η πόρτα, μίτε χιόνι μίτε κρύο μίτε πείνα μπορούν να μπουιν ασφαλεία! Ασφάλεια! Και να μην ξεχνάς και το Θεό, με αιού φας καλά και πεις καλά, να σπλώνεις τα χέρια στο ταβάνι, στο απί σου, και να τον ευχαριστείς που έκαμε τη φωτιά και το γουρουνάκι και την πόρτα...

Κι αν ρωτάει και για το Φραγκίσκο, αυτός δεν είχε φόβο να πάθει μίτε από το κρύο μίτε από την πείνα' γιατί νύχτα μέρα έκαιγε, φωτιά σάβεστη μέσα του, ο Θεός, κι ήταν πάντα μπροστά του, ζεστός, κάποιος, μιροδοτός, ο άγιος των αγέλων. Όμως καμιά φορά με τυραννούσε η έγνοια του κι έβγαινα από το καλύβι μου να δω τι γίνεται' και τον έβλεπα πρωί, μεσημέρι και βράδυ να τραβάει κατά τη μαύρη σπιλιά, όπου συνήθιζε να προσεύχεται. Τι θάμα ήταν πάλι ετούτο! Άλλο ήταν το ανάστημά του κι η περπατάδα του όταν πήγαινε κι άλλο όταν είχε πια μιλήσει με το Θεό και γύριζε στο καλύβι του. Όταν πήγαινε, ήταν κοντός, καμπουριασμένος, εξαντλημένος και σκόνταφτε στα χιόνια, έπεφτε και σπκώνονταν πάλι και προκορούσε' μα όταν είχε τελέψει την προσευχή του και γύριζε, η κορμοστασιά ήταν εκείνη, τι γίγαντας ξεπροβάνε από τη μαύρη σπιλιά! Πανύψηλος, ορθοκορμος, δρασκελίζε παλικαρίσια τα χιόνια και καίγονταν ο αέρας δέκα μπόνια απάνω από το κεφάλι του.

Τον έβλεπα, κι ο Θεός να μου συκορέσει, τον ζήλευα' από τη λοιπόν ήταν κομμένος ο άνθρωπος αυτός, από καθαίο απάλα, από καθαίο πνέμα, και δεν πεινούσε, δεν κρώωνε, δεν έλεγε ποτέ του: φάνει... Εγώ νύχτα μέρα τουρτούρίζα και πεινούσα και δεν είχα μίτε την όρεξη μίτε τη δύναμη να προσευκηθώ' μίτε την αναίδεια' γιατί και να σκόνα τα μάτια μου και τα χέρια μου στον ουρανό, ο νους μου θα 'ταν κάτω, πολύ χαμηλά, στη γης, και τα λόγια που θα 'λεγα στο Θεό θα 'ταν φούσκες πολύχρωμες, γεμάτες αέρα.

Είχα τρεις τέσσερις μέρες να σπκώσω τα χέρια μου στον ουρανό' ο αδερφός Αρνίς έρχονταν, μου άφηνε τη διακονία μας, ψωμί, ελιές, τυρί κατεκίσο κι ό,τι άλλο.

- Θες να σου ανάλω φωτιά με ρότσοε σήμερα.

- Όχι, αδερφέ μου, αποκρίθηκα στενάζοντας' ο αδερφός

φραγκίσκος απαγορεύει τη φωτιά.

- Μα γιατί.

- Γιατί, λέει, κάνει κρύο.

- Μα ίσια ίσια, χριστιανέ μου, γι' αυτό χρειάζεται η φωτιά.

- Ίσια ίσια γι' αυτό, αδερφέ μου, κι εμείς δεν τη θέμε.

- Μα με τι, το λοιπόν, ζεσταίνεστε;

- Με Θεό.

Ο καπιτάν Λύκος σήκωσε τους ώμους.

- Αναπαδογυρίζε τον κόσμο, δικάς σας λογαριασμός' εγώ πλώ κάτω στη σπιλιά μου, όπου έχω αναμμένη φωτιά, κοντρά κούτσουρα, κι ο τεντζέρης βράζει' σκώσωα χτες δυο πέδρες, τις κάνω βραστές με το ρύζι' έρχεσαι, φράπε Λέονε, να τσιμπήσεις; Να λαρδώσεις το άντερό σου. Να ζεσταθεί, δυστυλισμένε, το κόκαλό σου.

Το στόμα μου γέμισε σάλια.

- Αχ, αποκρίθηκα, μετά καράς, αδερφέ μου, μετά καράς' μα ελα που φοβούμαι τον αδερφό Φραγκίσκο.

- Να μην το μάθει!

- Όμως εγώ έχω χρέος να του το πω.

- Καλά, και τι θα σου κάνει;

- Τιποτα' θ' ανασπενάξει μονάχα, κι ένα μαχαίρι θα μπει στην καρδιά μου.

- Όπως αγαπάς, αδερφέ Λέονε' τούτο μονάχα να 'χεις στο νου σου. Πέρδικες, ζεστό πλάφι, κρασί μπόλικο, φωτιά αναμμένη. Να λες και να ξαν'αλές σαν ξόρκι μέσα στο νου σου: Πέρδικες, ζεστό πλάφι, κρασί μπόλικο, φωτιά αναμμένη, και μπορεί να 'ρθεις. Καλώς να ορίσεις.

Έτριψε τα χέρια του, κτύπησε κάτω τα πόδια του να ξεμουδιάσουν.

- Και δε φοβάσαι εσύ το Θεό, αδερφέ μου;

- Τους ανθρώπους δε φοβούμαι, και το Θεό θα φοβηθώ.

Πήρε τον κατήφορο κι αντιπαλούσε το βουνό από τα γέλια.

Απόμεινα μόνος' ποτέ η ερημιά κι η παντεριμιά μου δε μου φάνηκε πιο αβόσταχτα. Πέρδικες, ζεστό πλάφι, μπόλικο κρασί, φωτιά αναμμένη... Σηκώθηκα, πήγα στην μπασιά, σάθηκα. «Δεν ντρέπεσαι, άμπε Λέονε, κι όταν το μάθει ο αδερφός Φρα-

γκίσκος, πώς θα βασιτάξεις το στεναγμό του; Μείνε στο καλύβι, καλό και το ξερό φωμί, καλό και το κρύο· οι άλλοι άνθρωποι έχουν το δικαίωμα να χορταίνουν και να ξεσταίνουνται, εσύ όχι! Εσύ έχεις άλλα δικαιώματα, πολύ πιο μεγάλα. – Ποια; – Και ρισκιάς. Με τη ζωή σου να δείξεις την οδό της σωτηρίας. – Κι αν πεθάνω; – Ακόμα καλύτερα! με το θάνατό σου θα δείξεις την οδό της σωτηρίας. Ντύθηκες το αγγελικό σκήμα, το ράσο, δεν είσαι πια άνθρωπος, δεν είσαι ακόμα άγγελος· στέκεσαι στη μέση· όχι, δε στέκεσαι, προκοφάς αγνά αγνά με την κάθε σου καλή πράξη κατά τον άγγελο. – Είμαι ακόμα άνθρωπος, όλο και γίνουμαι πιο άνθρωπος· άσε με μια φορά, μια φορά μόνα, κι ύστερα γίνουμαι άγγελος, άγγελος αληθινός, τ' ορκίζουμαι! – Κάμε ό,τι θες· καλύτερος είσαι, τράβα καλύτερα για την Κόλαση· εγώ σε αφήνω· καλό καταβόδι!»

Ζαλίζουν μου, ξαναμπήκα μέσα, σκοριάστηκα χάρω· έκαμα να βάλω τα κλάματα, μα ολομεριάς με συνεπήρε η μάντζα. Άγγελος, λέει, άγγελος... Εύκολα να 'σαι άγγελος όταν δεν έχεις άντερα· μα εγώ σε θέλω να 'χεις, και να 'σαι άγγελος· και γ' ανήλθουν μπροστά σου, κάτω από τα ρουθούνια σου, δυο περδικές ψημένες και να μην τρέχουν τα σάλια σου. Εδώ σε θέλω, κάρβουρα· άνθρωπος είμαι, ο καπετάν Λύκος μου μινιάει· κοπή· άστε να φάμε· πάω!

Πετάχτικα έξω· δε χιόνιζε πια, τα σύννεφα σκόρπιζαν, έλαμπε ανάμεσά τους ο ουρανός χαλκοπράσινος· έβλεπα βαθιά στα χιόνια τις φαρδιές πατημασιές του Λύκου, πατούσα κι εγώ μέσα, τις ακολουθούσα και πήγαινα· δεν πήγαινα, πετούσα. Έφρεκα όσο μπορούσα, είχα πέσει δυο τρεις φορές από τη βιάση μου, τα γένια μου ήταν γεμάτα χιόνια. Λαχανιασμένος έφτασα ομπρός στη σπηλιά του νεοφώτιστου· εσκυψα· άναβε η φωτιά, μύριζε ο κόσμος ψημένη πέρδικα, ο Λύκος, γονατιστός ομπρός από τη φωτιά, ανακάτιε τον τέντζερη.

– Αδερφέ, φώναξα από την μπασιά, καλώς σε βρήκα. Στράφηκε· γέλασε.

– Καλώς τον καλόγερο, είπε, κόπασε μέσα· έτοιμο το φαί, λάσκαρε το κομποσκοίνι!

Μπήκα, λάσκαρε το κομποσκοίνι, κουκούβισα πλάι στη φωτιά. Τι ευτυχία ήταν ετούτη, Θεέ και Κύριε! Ποιέ μου δεν

ένιωσα τόσο ευγνωμοσύνη στο Θεό, τόσο αγάπη, τόσο γλυκιά ανάγκη να προσευχηθώ και να Τον κλώξω Πατέρα Ποιος είναι, αλήθεια, πιο πατέρας, αυτός που πετάει τα παιδιά του στους πέντε δρόμους και δεν τους δίνει μια μπουκιά ψωμί κι ένα ρούχο να σκεπαστούν, ή εκείνος που τους αναβεί τη φωτιά και σπίνει τον τέντζερη και τους μοιράζει το φαί.

Πλύνανε με χιόνι τα χέρια μας, στρώσαμε μπρος στο τζάκι μια προβιά, βάλαμε στη μέση το τσουκάλι, κόψαμε μεγάλες φρέτες ψωμί, καθίσαμε διπλοπόδι ο ένας αντίκρυ στον άλλο, ο μετανιωμένος λήταρχος κι εγώ, το λιοντάρι, λέει, του Θεού, απλόσαμε τις χερσούκλες, πήρε ο Λύκος τη μίαν πέρδικα, πήρα εγώ την άλλη, και κάμποσην ώρα δεν άκουες μέσα στη σπηλιά παρά μασέλες που δούλευαν και τούτρες που κακάριζαν.

Ευτυχία, ευτυχία, παράδεισος! Τέτοια φαντάζουμαι, ο Θεός να με συκοφρέσει, την Παράδεισο, κι απ' λέει ο φραγκίσκος· ο Σουλτάνος της Αραπιάς είχε δίκιο. Η μέρα πήρε να θαμπώνει, διέκρινα, απέναντί μου το κοντοκόκαλο μούτρο του αγαπημένου λήταρχου να λάρπει κατακόκκινο στ' αντιλαμπισματα της φωτιάς· είχα σουρώσει κάμποσο κρασί και τότε πότε, τήμαρτον Θεέ μου, έβλεπα δυο κέρτα στο κούπελο του· δυο κέρτα σφουφιστά, γυαλιστερά, και κουτυλούσαν τον αέρα. Μια στιγμή σπάθισε στο νου μου ο στοχασμός κι αναφύχισα: Μπας και ντύθηκε το σώμα του Λύκου ο Πειρασμός; Μπας κι είναι τούτος ο Πειρασμός, μου 'βαλε δόλωμα μια πέρδικα, και να με μέσα στα δίχτυά του! Είχαμε πια καταφέρει και τις δυο πέρδικες, είχαμε αδειάσει την άγια πλώσκα, ρίξαμε κι άλλα κούτσουρα στη φωτιά, ήμουν στους εφτά ουρανοί κι άρχισα να ψέλνω το Χριστός ανέστη. Ο καπετάν Λύκος χτυπούσε τις απαλάμες και μου κρατούσε το ίσο και τότε πότε έβριχνε κι αυτός μια αγριο-φωλιά κι αντιζαλούσε η σπηλιά.

– Αδερφέ μου, αδερφέ μου! μου φώναζε, ξεχειλίζει αγάπη και μ' αγκάλιαζε, ένα πράμα θα σου πω και μην το κοινοποιήσεις· μα την πέρδικα, περισσότερο σμίγει τους ανθρώπους και τους κάνει αδερφούς το κρασί παρά το βαγγέλιο, και να με συμπιάσας· να, τώρα ήπια μια γουλιά κρασί κι άνοιξαν τα φρεγγιά μου, είδα· είσαι αδερφός μου.

Και δώστου αγκαλιάσματα και φιλιά.

- Εγώ σε θέλω, αδερφέ μου Λύκο, να βλέπεις, χωρίς να πεις, πως όλοι οι άνθρωποι είναι αδερφοί σου' γιατί, σαν ξε- με- θύσεις, τι γίνεται; Ξαναγίνονται πάλι όλοι οι άνθρωποι εχθροί σου' πάει η αδερφοσύνη.

- Μακάρι τότε να 'μυσταν ολοζωής μεθυσιμένοι! Έκαμε ο Λύ- κος, πιπιλίζοντας στερνή φορά την πλώσκα.

- Μακάρι, αδερφέ μου Αρνολύκο! Αχ, και να 'χα κότσια, θα 'κανα κι εγώ ένα θάμα και θα 'βαζα Κάνονα, κάθε πρωί οι αδερφοί να πίνουν από μια μπουκαλα κρασί και να ξεμολυού- νται ύστερα σε χώρες και χωριά να κρυώνουν πώς θ' αγαλιά- ζαν τους ανθρώπους, πώς θ' αψηφούσαν' κάθε κίντυνο, πώς θα χόρευαν και θα τραγουδούσαν δοξολογώντας το Θεό! Πολύ απλά, πολύ ευχάριστα, απ' την κρασοκαπάνυξη θ' ανέβαιναν στη θεοκαπάνυξη, κι από και γραμμή στην Παράδεισο.

- Γράψμε με στο τάγμα σου, πάτερ Λεόνε! Έκαμε γελώντας ο Λύκος και μου κατάφερε απάνω στον ενθουσιασμό του μια δυ- νατή γραβιά στην πλώση. Τι λες, να πάω καμιά πίκχη λουκά- νικο και μιν τούτορα κρασί, να πάμε να βρούμε το φραγκίσκο και να του πούμε τον καινούριο Κάνονα.

Τρόμαξε: στράφηκα κατά το έμπα της απηλιάς' μου φάνη- κε ο ιοκίος του φραγκίσκου να διάνευε τριγύρω κι άκουσα ένα βαθύ στεναγμό στον αέρα. Σηκώθηκα.

- Αδερφέ μου, καιρός να φύγω' αν πάει στο καλύβι μου ο φραγκίσκος και δε με βρει!

- Να πεις πως προσεύχουσιν, αδερφέ Λεόνε: κι αληθι- νά, σύμφωνα με το καινούριο τάγμα, τι άλλο ήταν όλα ετούτα, πέρ- δικες, πλάφια, ζεστασιά, παρά προσευκή στον Κύριο; Πες την αλήθεια, ένιωσες ποτέ σου να 'σαι τόσο κοντά στο Θεό όσο από- ψε; αυτό θα πει προσευκή!

- Πού να κάθουμαι να εξηγώ στο ληστή πως άλλο είναι προσευκή' αφού μήτε κι εγώ καλά καλά δεν ήξερα.

Ο καπετάν Λύκος με ξεπροβόδισε κάμποσο πέρα από τη απηλιά' είχε κέφι, όλο μιλούσε.

- Μια φορά, όταν ήμουν ληστής (είμαι ακόμα, μα μην το πεις του φραγκίσκου, αγαθός άνθρωπος είναι, θα στεναχωρε- θεύ), μια φορά το λοιπόν, όταν ήμουν ληστής, ένας παπάς ήθε- λε ο φουκαρής να με ξεμολοήσει. «Προσεύχεσαι; με ρώτησε.

- Πώς! του αποκρίθηκα' μα με τον τρόπο τον δικό μου. - Πώς δηλαδή; - Αποσιώμενος. - Και δε μετάνιώσεις, καταραμένη; - Εί- μαι τριάντα πέντε χρονών, έχω καιρό' σα γίνω κουφάλο και δε θα μπορώ πια να σταθώ στα πόδια μου, τότε θα μετανιώσω. Κάθε πρῆμα στον καιρό του, γέροντα μου' είσαι νέος; λίστεψε' είσαι γέρος; μετάνιώνε.» Ο παπάς αγρίεψε. «Μην αγριεύεις, γέροντα μου, του κάνω, εγώ 'μαι πιο κοντά στο Χριστό από την αγισσύνη σου, το πήρες χαμπάρι. - Εσύ; - Εγώ, ο ληστής ο σταυρωμένος δίπλα στο Χριστό, δεξιά του.» Γιατί αυτό είναι όλο το κόλπο, αδερφέ Λεόνε μου, και να το ξέρεις: την τελευταία στιγμή, εκεί που ζυγώνει ο θάνατος, να βρεις τρόπο να πας δεξιά στο Χριστό κι όχι αριστερά' όαι ξερβιά, κακομοίρη μου, κάθηνκε!

Βιάζονται να φύγω μακριά από το ληστήρα ετούτον ό,τι έλεγε, κάποιος δαίμονας μέσα μου χείρουνταν να το ακούει' ο Περσασμός, ο Θεός, η καλοπέραση, ο φραγκίσκος, όλα αυτά ανα- δύνονταν μέσα μου, αχ, πού να μείνω μοναχός να βάλω τάξη!

- Έχε γεια, αδερφέ μου, ο Θεός να σε πληρώσει για το κα- λό που μου 'καμες' ο Θεός να σε συκοφάνει για το κακό που μου 'καμες!

Μου 'σφίξε το χέρι, μου το 'πιασε.

- Άντε να γράψετε τον καινούριο Κάνονα, μου φώναξε, άν- τε, το καλό που σου θέλω!

Χειρονομούσα, μονομιλούσα και πήγαινα' έφτασα βράδυ στο καλύβι μου, μπήκα μέσα' τι παγωνιά, Θεέ μου, τι ερημιά! Έφυγα από την Παράδεισο, ετούτη είναι η Κόλαση. Τυλίχτηκα σφιχτά στο ράσο μου, ξάπλωσα, άκουγα τον άνεμο να σφυρίζει μέσα στα δέντρα, και πέρα το αράχλιομα του λύκου' δεν μπο- ρούσα να κοιμηθώ, μήτε κι ένιωθα την καρδιά μου καθαρή για να προσευκηθώ' τέλος, κοντά στα ξημερώματα, με πλάκωσε ένας ύπνος βαρύς, βραχνάς' κι ως γέμισαν τα μάτια μου σκοτά- δι, είδα πως ήμουν, λέει, στην Αίγυπτο, στη Θηβαίδα, όπου εί- χαν στήσει τα καλύβια τους οι μεγάλοι ασκήτες της ερήμου, κι ήμουν κι εγώ, λέει, ασκήτης και μ' έλεγαν Αρσένιο. Κι εκεί που ήμουν γονατιστός και προσεύχουμουν και συλλογίζουμουν το γέροντά μου, τον εκποκρονήτη ασκητή, το Νείλο, που ασκή- τεψε πέντε μέλια μακριά, ένας καλόγερος καίωρισε τρεχάτος.

«Πάτερ Αρσένιε, μου φώναζε, τρέξε, ο γέροντάς σου πεθαίνει και σε ζητάει! Να 'ρθει, λέει, να 'ρθει γρήγορα, να του δώσεις την ευχή μου!» Τινάχτηκε απάνω, έβαλα το δρόμο μπροστά μου, έτρεχα. Έκλειγα, έτρεχα πλιος φοβερός, πέρα από το μεγάλο δρόμο καραβάνια καμήλες περνούσαν, άκουγα το θλιβερό, μονότονο τραγούδι του καμλνιέρη· τέλος, κατά το μισό μέρι, έφτασα στη σκότη του γέροντά μου· τον είδα ξαπλωμένο απάνω στον άμμο, και γύρω του πέντ' έξι καλόνεροι τον έγδοναν, τον έπλεναν και ψαλμωδούσαν. «Τώρα νά, παράδωσε την ψυχή του στον Κύριο, μου 'πε ένας. - Όλο κι έλεγε τ' όνομά σου, σε φώναζε, μα άργησες» είπε ένας άλλος. Κι εκεί που μιλούσαν, θαρρείς κι άκουσε ο πεθαμένος, κουνήθηκε· όλοι το 'βάλαν στα πόδια τρομαγμένοι. Τα χείλια του σάλεψαν, άνοιξαν τα μάτια, με κοίταξε. «Τέκνον μου, μουρμούρισε, σκέψε' ακούει κανένας» Τα μάτια του ήταν γεμάτα τρόμο, οι τριχες του κεφαλιού του και τα γένια, τ' αυτιά, τα χείλια, ήταν γεμάτα κόμα. «Κανένας, γέροντά μου· είμαστε μόνοι. - Σκέψε' έχω ένα τρομερό μυστικό να σου εμπιστευτώ· σκέψε ακόμα.» Έσκυψα· έβαλε το στόμα του μέσα στο αυτί μου· αδύναμη, λιγοθυμισμένη, σα να 'ρχουνταν από πολύ μακριά, σα ν' ανεβαίνει από βαθύ ξερονήγαδο, ακούστηκε η φωνή του. Αρσένιε, τέκνον μου, την πάθαμε· μίπε Παράδεισος μίπε Κόλαση! - Τι λοιπόν; Το χάος; - Μίπε το χάος. - Μα τότε τι; - Τίποτα! Με αγκρίφασε από το λαιμό, παρά τρικά να με πνίξει· και ολομερίς κυλίστηκε στον άμμο.

Έσυρα σπαρακτική φωνή, ξύπνησα· έπιασα και με τα δυο μου τα χέρια το κεφάλι μου, να μη σπάσει. Το στόμα του σκυπτή ήταν ακόμα μέσα στο αυτί μου, κι ακόμα τα λόγια του πηδούσαν από σπλάχνο σε σπλάχνο, από την καρδιά στα νεφρά, από τα νεφρά στα πλεμόνια, από τα πλεμόνια στο λαρόγγι και μ' έπνιγαν. «Την πάθαμε!» Μα τότε; Αδερφέ φραγκίσκο, φώναξα, βοήθειά!»

Σπρώχθηκα· βγήκα, στάθηκα στην μπασιά, κοίταξα έχω· χόνια, χόνια, η μέρα είχε ανέβει, περπατούσε πασπατευτά απάνω στα χόνια, πότε χάνουνταν, έπεφτε, ξανασπκόνουνταν πάνω, σαν άνθρωπος. Κρατούσε σ' ένα θαμπό φανάρι το φως και μακούνταν να φροτίσει τον κόσμο. Δεν μπορούσα να τη βλέ-

πω, πάνουνταν η καρδιά μου· σαριάστικα ένα κουβέρτι κάμω, τσιμπιούριζα· χτυπούσα το κεφάλι μου στο βράχο, έτρεχε το αίμα στα πρόσωπό μου, δεν πονούσα, γαλίνεψα λίγο. Σηκώθηκα· είπα, κάποιο σημάδι θα δώ, θα καταλάβω· κάποιο γνέψιμο· του Θεού, ένα πουλί, μια βροντή, μια φωνή, ξέρω κι εγώ; Ηλόυσα η γλώσσα του Θεού, θα μου μιλήσει, θα δώσει απόκριση στον πόνο μου.

Είχα μέρες να δώ το φραγκίσκο, πήρα κατά το καλύβι του· αντιπρόριζα, βουτούσα στα χόνια ζυπόλυτος, έβαζα τα δυνατά μου να μη βλασταμιάξω, ζωή είναι αυτή; φώναζα μέσα μου· και τα θεριά ακόμα φορούν γούνες, κι εμείς, δυο γυμνοσάλιαγκοι... μουρμούριζα και προκορούσα. Έρτασα τέλος στο ύψος μου απ' όπου φαινούνταν το καλύβι του φραγκίσκου· σβαρνίζω τα μάτια, και τι να δώ; Το φραγκίσκο ανεβασμένο σ' ένα αψηλό βράχο κι είχε απλωμένα δεξέρεβα τα μπράτσα και φαινούνταν μέσα στις στούπες του χιονιού ένας μαύρος ακίνητος σταυρός κορφαμένος στο βράχο. Τρομάξα μην ξιμιάσει εκεί απάνω από το κρύο και χιμιάξω, όσο μπορούσα πιο γρήγορα, να σκαρφαλώσω στο βράχο, να πάρω το φραγκίσκο στην αγκαλιά μου, να τον πάω στο καλύβι του, να του ανάψω, κι ας μη θέλει, φωνιά, να ζωντανέψει. Μα δεν είχα σκαρφαλώσει στη μέση του βράχου κι έσυρα φωνή μεγάλη· ο φραγκίσκος, μια οργιά απάνω από την κορφή του βράχου, πιασα, απαλά, με τα χέρια πάνω να τενωμένα σταυρά, μετορίζουνταν στον αέρα. Φοβήθηκα πως θα φύγει, έβαλα όλη μου τη δύναμη, έρτασα στην κορφή, πέντωσα τα χέρια να τον αρπάξω από το γυροπόδι του ράσου του· μα αυτός, πιασα πάλι κι απαλά, κατακάθισε στο βράχο.

Με κοίταξε σα να μη με γνώρισε, σα να ξαφνιάστηκε που έβλεπε άνθρωπο· τον πήρα στην αγκαλιά μου, τον κατέβασα τρεκλίζοντας από το βράχο, έπεφτα, σπκόνουμουν, είχα εξατληθεί· μα κατάρερα κι έρτασα στο καλύβι του φραγκίσκου· άναψα φωτιά, ζήγωσα το φραγκίσκο κοντά στο τζάκι κι άρχισα να τον τριβώ δυνατά να ξεπαγώσει το αίμα του. Σιγά σιγά ζοτάνευε· άνοιξε τα μάτια, με γνώρισε.

- Φράτε Αρσένε, μουρμούρισε, γιατί με κατέβατες; Καλά ήμουν εκεί απάνω.

- Θα πέθαινες, αδερφέ φραγκίσκο· συκώρεσέ με.

- Μα δεν είδες πώς ανέβαινα στον αέρα; Είχα αρχίσει να περπατώ γιατί με κατέβασες;

Κοίταξε τις απαλάμες του, κοίταξε τα προπρόμένα καταματωμένα πόδια του.

— Πονώ μωρηψύρισε με ξέπνογν φρονή. Έπρεσε ανάνω μου, με σγκάλιασε.

- Πονώ, φράστε Λεόνε, στα χέρια, στα πόδια, στα να μου κρφώνουν καρδιά. Όλη τη νύχτα δεν μπορώ να κλείσω μάτι, πονώ!

Στόπασε λίγο.

- Συκόρεσέ με, σώμα μου, πιστό γαϊδουράκι μου, δεν τέλειω- σαν ακόμα τα βάσανά σου· δε φτάσαμε ακόμα, μα κοι- ντεύουμε· έλα, κουράνιο!

“Έβλεπε το χέρι του στο κεφάλι μου.

— Ένε την ευχή μου, λιονταράκι του Θεού, πήγαινε τώρα στο καλύβι σου: θά'λω ν' απομείνω μόνος.

Γύρισα στο καλυβί μου και δεν κάπexα τι να βάλω στο νου μου" άραγε αυτό ήταν το σημάδι που ζήτησα από το Θεό; ο Φραγκίσκος που ανέβαινε στον ουρανό; Πλούσια πολύ η γλώσσα του Θεού, με τό όραμα αυτό μου αποκρίθηκε: ο Θεός μου "πέψαε τη νύχτα τό όνειρο, για να με κλονίσαι" μου "πέψαε τη μέρα τό όραμα για να με στερεώσαι" παίζει μαζί μας όποιος ο πατέρας με τα μικρά παιδιά του, για να τα μάθει να πονούν, ν' αγαπιούν και ν' αντέχουν". Όταν μια μπήκα στο έρημο, ξεπαγιασμένο καλυβί μου, ο νους μου είχε ναλγινέψει.

Ένα όμως κρίμα βάραινε ακόμα την καρδιά μου: οι πέρδικες, η ζεστασιά, το πλάδι· έκαμα το σταιρό μου, είπα αύριο θα πάκο στο φραγκόσκο να ξομολογηθώ, να φύγει και το βάρος αυτό από πάνω μου. Όπου να 'ναι θα τέλειωνε ο χειμώνας, και θα 'μπαννα καθαρός, ανάλαφρος, στην καινούρια άνοιξη· και θα γέμιζε χειλιδόνια η καρδιά μου.

Η ακόλουθη μέρα με βρήκε στα πόδια του Φραγκίσκου: του εξομολογήθηκα το αμάρτημά μου, απίθωσα το κούτελό μου κάτω σιωπηρός στα πόδια του και περίμενα. Ο Φραγκίσκος δε μιλούσε, δεν ανασπένταζε. Έγινε μονάχα τ' ακροδιάκτυλα των ποδιών του να τρέχουν. Περήμενα, περήμενα, δεν μπορούσα πια να βαστάζω την τόση σιγή.

— Λοιπόν, αβιρφέ φραγκίσκα; ρώτησα. Τι κάνονα θα μου
βάλεις;

— Βαρύ το κρίμα σου, παιδί μου! τρία μερόνυχτα δε θα βάλω στο σπίτι μου ούτε ψωμί ούτε νερό.

— Μα δεν αμάρτησες εσύ, φώναζε, εγώ αμάρτησα, εμένα να τιμωρήσεις!

— Το ίδιο κάνει, φράζε Λεονέ: όλοι δεν είμαστε ένα; Εγώ σμάρτησα μαζί σου, εσύ νηστεύεις μαζί μου! Τόσον καιρό ζούμε μαζί, ακόμα λοιπόν δεν κατάλαβες; Πήγαινε στην ευχή του Θεού!

Έσκιψε να με αναγκάσει, φίληπα το χέρι του, και τα δάκρυα με πήραν.

— Ποτέ πια, φρόναδα με λυγρούς, ποτέ πια, τ' ορκίζομαι, α-
δελωτά φρογκίσκο.

– Κι άλλη φορά σου το 'πα, το ποτέ και το πάντα είναι λόγια του Θεού· μονάχα Αυτός μπορεί να τα προσφέρει. Πήγαινε, κι εμε το νου σου, αρνάκι του Θεού· παρά τρία να σε φάει ο λύκος!

Τα χιόνια κίνησαν να λιώνουν, αλάφρωσε ο ουρανός, και χαμηλά στη γη, κάτω από τα χιόνια, έφρεξαν τα νερά και κατέβαιναν στον κάμπο· τα θάρνα σήκωναν το κεφάλι τους και ξεπροβάλλαν στο φως, αεράκι φρυαύσε κι οι σπούτες που καθούσαν ακόμα απάνω στα δέντρα θρύβουνταν αθόρυβα κι έπεφταν κάμπο. Ο πρώτος κούκος ακούστηκε ανάμεσα στα δέντρα να σφυρίζει και να προγκάει το χειμώνα· κι η καρδιά άκουσε τον αδερφό κούκο, και μέσα από τα σπλάχνα του αποκρίνονταν χαρούμενη· ήταν μαθές κι οι δυο από το ίδιο τάγμα της άνοιξης.

Γλύκανε κι ο ουρανός κι η γη, δεν ταλαιπορούσαν πια τόσο σκληρά τους ανθρώπους· και κάπου κάπου, όταν πίναν κι απίθωναν απ'από το καλύβι του φραγκίσκου τον άρτο των επούσιον, έβλεπαν τα ποσειμένα κείλια ν' ανηνογελούτ.

— Φράτε Λεόνε, μου 'λεγε ευχαριστημένος, έρχεται η μεγάλη ώρα κυρά της γης, η Άνοιξη κοίτα, όπου πατήσει λιάνου το χιόνι.

• - Στον κάμπο, του αποκριθήκα μια μέρα, θα 'χουν αρχίσει

κίολας οι μυγδαλιές ν' ανθίζουν.

- Μη συλλογιέσαι, φράτε Λεόνε, να 'χεις την ευχή μου, μη συλλογιέσαι την ανθισμένη μυγδαλιά· ανάμεσα στα κλαριά της κάθεται ο Πειρασμός και μας γνώφει· γύρνα μέσα σου τα μάτια, κοίτα τη μέσα σου μυγδαλιά, την ψυχή σου, ν' ανθίζει.

Κάθουμουν ώρες πολλές στην μισασιά του καλυβιού μου και κοίταζα την άνοιξη να 'ρκεται· και μου φαίνονταν πως ήταν και τούτο μια προσευκή αμίλητη, γεμάτη ευγνωμοσύνη στο Θεό. Είχα κατέβει τις μέρες εκείνες κάτω στο ριζοβούνι κι έκοψα λυγαριές και καλαμιά κι είχα αρχίσει να πλέκω καλά· θα' ώρες πολλές τη μέρα έπλεκα και πλέκοντας έφερνα στο νου μου το Θεό· πολύ πιο γρήγορα, πολύ πιο σίγουρα, παρά όταν γονάτιζα εξεπτόδες για να προσευκηθώ· και χαιρούμουν που μπορούσα έτσι και συνταίριαζα τη δουλειά του χεριού με την προσευκή.

Όπου μια μέρα, εκεί που κάθουμουν έξω από το καλύβι κι έπλεκα τα καλάθια μου, ακούω λαχανιασμένη αναπνοή και βαρύ περπάτημα στις πέρες· δε θα 'ταν ο αδερφός Λύκος, αυτός ποτέ δε λαχάνιαζε κι η περπατισιά του δεν ακούγονταν σικάνου-μαι, τρέχω, και ποιον να δω; Τον παπα-Σιλβεστρο!

- Αδερφέ μου, του φώναζα, καλώς μας όρισε!

Πέταξε η καρδιά μου να δει, ύστερα από τώσους μήνες, αδερφό· τον αγκάλιασα, τον έβαλα να καθίσει δίπλα μου.

- Δεν έχω τίποτα να σε φιλέηκο, αδερφέ μου· ψωμί μονάχα και νερό, τίποτ' άλλο.

Μα ο παπα-Σιλβεστρος δεν είχε το νου του στο φαί:

- Τι γίνεται ο αδερφός Φραγκίσκος; ρώτησε με αγωνία.

- Ζει και βασανίζεται· να τον δεις, δε θα τον γνώρισε· τον έφραε η νηστεία κι η προσευκή, αδερφέ μου· κι ένα αγριογέρακο έρχεται κάθε αυγή, πριν ξημερώσει, την ώρα που τον παίρνει μια στάλα ο ύπνος, και τον ξυπνάει· θαρρείς πως ο Θεός έβαλε και τα πουλιά να τον τυραννούν.

- Ο πατέρας του πεθαίνει, φράτε Λεόνε, και με στέλνει να 'ρθω να του το πω· ζητάει ο ετοιμοθάνατος να τρέξει ο γιος του να τον δει, πριν πεθάνει· φαίνεται μετανιωμένος για τα όσα έκαμε. Μπορεί και να θέλει να του ζητήσει συχώρεση.

Ήρθαν στο νου μου οι πρώτες παλικαριότητες μέρες, που ξη-

νόχαμε τον κουνιαστό του κόσμου από τα πόδια μας και μιπήκαμε στην πυρκαγιά του Θεού. Πόσα χρόνια, Θεέ μου, πόσους αιώνες από τότε!

- Πού 'ναι το καλύβι του, φράτε Λεόνε;

- Πάμε, είπα· ανάμεσα εκεί πέρα στους βράχους· πήμε, κι ο Θεός να δώσει να μην προσεύκεται, να μπορέσει να μας μιλήσει.

Πήραμε το αντφόρι, βρήκαμε το καλύβι έρημο.

- Θα 'ναι στη σπηλιά να προσεύκεται, είπα. Πάμε σιγά σιγά, μη μας ακούσει και ταραχτεί.

Σταθήκαμε απόδω από τη σπηλιά· στην αρχή δεν ξεκρίναμε τίποτα· ακούγαμε μονάχα μια φωνή που παρακαλούσε και σέβναζε: «Σταυρωμένη μου Αγία, φώναζε, σταυρωμένη μου Ελιπίδα, Χριστέ μου!» Σόπαινε· και σε λίγο, πιο παρακαλεστικά, πιο απελπισμένη φωνή: «Σταυρωμένη μου Αγία, σταυρωμένη μου Ελιπίδα, Χριστέ μου!»

Ο παπα-Σιλβεστρος έκαμε να δρασκελίσαι την μισασιά· τον άρπαξα από το ράσο· έσκυψα στο αυτί του:

- Για όνομα του Θεού, μην τον ζυγιάσεις· μου 'χει δώσει αυστηρή παραγγελιά: «Μη με φωνάζεις, μη με αγγίζεις όταν προσεύχομαι· αν με αγγίζεις, θα γίνω κομμάτι!»

Σταθήκαμε απέξω, ο ένας δεξιά, ο άλλος ζερβά στο έμπα της σπηλιάς και περιμέναμε. Περιμέναμε να τελέψει την προσευκή του να προβάλει, να του μιλήσουμε. Ο ήλιος μεσουράνησε, έγειρε, κόντευε να βασιλέψει· κι ο Φραγκίσκος γονατιστός, ακίνητος, με τα μπράτσια ανοιχτά, παρακαλούσε· κι έλεγε και ξανάλεγε τα ίδια λόγια. Δείλι πια, ακούσαμε βαθύ, ανέλπιδο στεναγμό, κι ο Φραγκίσκος σπκώθηκε τρεκλίζοντας σα μεθυμένος, με τα μάτια κατακόκκινα από τα αίματα και τα κλάματα και πρόβαλε από τη σπηλιά. Απλώσαμε τα χέρια, δε μας είδε, τα μάτια του ήταν γυρισμένα μέσα, κατά τα σπλάχνα του, έκαμε μερικά βήματα, παραπατούσε, δεν έβλεπε· στάθηκε, σα να 'θελε να θυμωθεί καταπύ έπεφτε το καλύβι του, έβαλε τα χέρια στα μελίσγια, ζαλίζονταν συνήφει, προχώρησε.

Πηγαίναμε πίσω του σιγά σιγά, μην τον τρομάζουμε, μα ως ζύγωνε πια στο καλύβι του, άκουσε πίσω του μιαν πέτρα που κουνήθηκε κάτω από τα πόδια μας· σιράφηκε. Στην αρχή δε

μας γνώρισε, μια όσο ζυγώνουμε, φαίζονταν το πρόσωπό του· τα χείλια του αναταράχθηκαν, χαμογέλασε· άπλωσε την αγκάλη του· ο παπα-Σίλβεστρος έπιασε μέσα.

- Αδερφέ μου Φραγκίσκο, του φώναζε, αδερφέ μου Φραγκίσκο, πολύ σε πεθύμισα, καλώς σε βρήκα!

Ο Φραγκίσκος δε μίλησε, κλονίστηκε, τον αναβαστάξεμε από τις μασκάλες, τον μπίσαμε στο καλίβι· ο αδερφός Λύκος του 'χε φέρι μια ανονηροβιά, τον βάλανε και κάθισε απάνω. Στράφηκε στον παπα-Σίλβεστρο:

- Τι γίνονται οι αδερφοί, ρώτησε με λακτάρα.

Ο παπα-Σίλβεστρος έσκυψε το κεφάλι, δεν αποκρίθηκε.

- Τι γίνονται οι αδερφοί, έκαμε πάλι με αγωνία κι έπιασε το χέρι του παπα-Σίλβεστρου· μη με λυπάσαι, παπα-Σίλβεστρο, την αλίφτεις!

- Άλλαξαν δρόμο, αδερφέ Φραγκίσκο· κατέβηκαν στον κόμπο, στις παχιές βοσκές, να βοσκάσουν τα πρόβατά σου.

- Κι η άγια Φτώχεια;

- Θέλουν να τη ντύσουν, να την ταίσουν, να την παχύνουν και να της βάλουν σαντάλια· κι η Πορτισιούγκολα τους φαίνεται πολλά ταπεινή, δεν την καταδέχονται, πήραν σβάρνα κόρες και χωριά, μαζέψαν χρυσάφι, και τώρα ο αδερφός Ηλίας έβαλε τα θεμέλια να χτίσει μια θεόρατη εκκλησιά, τρεις πατωσιές, και φέρνει εκατοντάδες πρωτομιαστούρους και ζωνταφούς να τη στολίσουν η τέλεια Φτώχεια, λέει, της πρέπει να κάθεται σε παλάτι· και παλάτι της χτίζουν.

- Κι η άγια Αγάπη;

- Μοφάστηκαν οι αδερφοί, πήραν άλλοι δεξά, άλλοι ζερβά· οι παλίοι, οι πρώτοι μας αδερφοί, δε θέλουν ν' ακούσουν τους καινούριους βοσκούς· οι καινούριοι, όταν τους συναντιούνε στη στρατα, περγελούν τα τρυπημένα τους ράσα και τα ξυπόλυτα πόδια τους και δεν τους λεν αδερφούς παρά Ξυπόλυτους.

- Κι η άγια Απλότση;

- Πάει κι αυτή, αδερφέ μου Φραγκίσκο· άνοιξαν καινού-ριες σχολές, τρέχουν άλλοι στην Μπολόνια, άλλοι στο Παρίσι, και σπουδάζουν πως να καλινώσουν τον φύλλο· μαζεύουν κον· τρά βιβλία, ανεβάνουν στον άμβωνα, βγάζουν λόγους,

ιδρώνουν και ξεδρώνουν για ν' αποδείξουν πως ο Χριστός είναι θεός, πως σταυρώθηκε και πως την τρίτη μέρα αναστήθηκε· και τόσο τα μπερδεύουν, που το μυαλό σασπίζει κι η καρδιά του ανθρώπου παγώνει. Από τη μέρα που άρχισαν οι σοφοί να μιλούν, έπαψε ο Χριστός ν' ανασταίνεται.

Ο Φραγκίσκος, δεν προφτάσαμε να τον κρατίσουμε, έπιασε μπρούμυτα κάμω κι ώρα πολλή έμενε αμίλητος· κάπου κάπου ακούγαμε ένα παραπονιμένο μούρμουρο: «Θεέ μου, Θεέ μου, γιατί; Γιατί; Εγώ φταίω!» και πάλι σάπαινε και χτυπούσε το κούτελό του στη γης. Τον ανασπικόσαμε με τη βία, κοίταζε γύρα του.

- Φράτε Λεόνε!

- Εδώ 'μαι, αδερφέ Φραγκίσκο, στους ορισμούς σου.

- Άνοιξε το Βαγγέλιο, σημάρδεψε με το δάχτυλό σου, διάβα!

Πήρα το Βαγγέλιο, το άνοιξα, σημάδεψα, βγήκα στην μπασιά όπου ήταν περισσότερο φως.

- Διάβα!

Έσκυψα, διάβα: «Ιδού έρχεται ώρα, και νυν ελάλυθεν, νά σκορπισθήτε έκαστος εις τα ίδια και εμέ μόνον άρπτε.»

- Παρακάτω! πρόσταξε ο Φραγκίσκος με αγωνία· τι λέει ακόμα;

- «Και ουκ είμι μόνος, ότι ο πατήρ μετ' εμού έστι.»

- Φτάνει!

Πήρε το χέρι του παπα-Σίλβεστρου:

- Αδερφέ μου, άκουσες τη φωνή του Χριστού· σκορπίσα· τέ, μα μη θλίβεσαι· και μένα μια στιγμή μ' έριξε κάτω ο πόνος· μα είδες, δεν είμαστε μόνον ο Πατέρας είναι μαζί μας, τι φραβούμασε, το λοιπόν; Αυτός θα ξαναφέρει τα πρόβατα στον αντίφορο· Αυτός θα θρέψει πάλι το κοπάδι Του με την πείνα.

Κάμποση ώρα σιωπή· ο Φραγκίσκος βυθίστηκε στην απελπισιά και στην ελπίδα, νιώθαμε πως βρίσκονταν μακριά μας, μακριά πολύ, στα χρόνια που 'ρχουνταν κάποτε, μέρα στη βιασιά σιωπή, ακούγαμε να βγαίνουν από το στόμα του παράξενες φωνές, σα μακρινά πολύ, στην άκρα της γης, γαβγίσματα· σα να 'ταν ισοπανόσκυλο και γάβγιζε στα πρόβατα να μα-ζωχτούν, να γυρίσουν στη σπάνη. Μια στιγμή τον πήρε ο

ύπνος. Μα ευτύς άνοιξε τα μάτια, μας κοίταξε, χαμογέλασε:

- Είδα ένα πολύ παράξενο όνειρο, αδερφοί μου, ακούστε: Ήταν, λέει, συναντημένοι οι αδερφοί στην Πορτισιούνκολα κι άκουγαν τον Ηλία να τους μοιράζει τον κόσμο. Ένας καλόγερος κουρελής, ξηπόλυτος, πέρασε σπάθηκε, τους είδε, κούνησε το κεφάλι του· ένας αδερφός θύμωσε: «Τι μας κοιτάς, εσύ, και κουνάς το κεφάλι σου; του φώναξε. Γιατί τριγυρνάς ξηπόλυτος, με τρύπιο ράσο, άκουρος, άπλutos, καταλασπομένος; Δεν ξέρεις πώς ο καινούριος αρχηγός μας έδιωξε τη φτώχεια από το τάγμα; Σύρε στο μοναστήρι να λουστείς, να σου δώσουν καθαρό ράσο και σαντάλια, να μπν ντροπιάζεις τους αδερφούς. - Αρνιέμαι. - Αρνιέσαι; φώναξε ο Ηλίας και σπικόθηκε· θα βάλω να σε μαστιγώσουν σαράντα φορές. - Βάλε, πρσάτα να με μαστιγώσουν σαράντα φορές.» Άμα τον μαстиγώσαν και τα αίματα έτρεχαν, τον ρώτησε πάλι: «Τώρα, πες πώς σε λένε; - Φραγκίσκο, αποκρίθηκε ο κουρελής καλόγερος· Φραγκίσκο από την Ασίζη.»

Μας κοίταξε, το χαμόγελο έβρισε από το πρόσωπό του.

- Με δέρνουν και στον ύπνο μου, μουρμούρισε· με διώχνουν και στον ύπνο μου, δάξα σοι ο Θεός.

Έκλεισε τα μάτια, νιώσαμε είχε φύγει κιόλα μακριά μας. Ο παπα-Σίλβεστρος με κοίταξε σα να ζητούσε να του δώσω κουράγιο να μιλήσει.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπα, γύρισε απ' όπου βρίσκεσαι, άκουσε· ο παπα-Σίλβεστρος σου φέρνει ένα μίνυμα θλιβερό· πρόσταξε τον να μιλήσει.

Ο Φραγκίσκος τέντωσε το αυτί, μάκουσαν ν' ακούσει.

- Τι είπες, φράτε Λέονε; Μίνυμα; τι μίνυμα;

- Ρώτα τον παπα-Σίλβεστρο, αυτός σ' το φέρνει.

- Σίλβεστρε αδερφέ μου, είπε κι έπιασε το χέρι του αδερφού, αντέχει η καρδιά μου, μη με λυπάσαι, μίλα· τι μίνυμα; από ποιον;

- Από τον πατέρα σου, αδερφέ Φραγκίσκο· από το σιόρ Μπερναρντόνε.

Ο Φραγκίσκος σταύρωσε τα χέρια, έσκυψε το κεφάλι, δε μίλησε.

- Από τον πατέρα σου, ξανάπε ο παπα-Σίλβεστρος· με στέλ-

νει να σου πω να 'ρθεις να σε δει, να σου μιλήσει πριν παρά-
δώσει την ψυχή του στο Θεό.

Ο Φραγκίσκος έμεινε ακίνητος.

- Η μάνα σου, πεσμένη στο μαζιλάρι της, κλαίει κι οδύρεται κι είναι απαρνηόρητη· και σένα μονάχα, αδερφέ, Φραγκίσκο, περιμένει, να 'ρθεις, να σε δει, να παρηγορηθεί· έλα!

Ο Φραγκίσκος, ακίνητος, δε μίλούσε.

- Άκουσε, αδερφέ Φραγκίσκο! Τι απόκριση να δώσω;

Ο Φραγκίσκος σπικόθηκε, άπλωσε το χέρι κατά την Ασίζη, χάραξε το σημάδι του σταυρού.

- Έχε γεια, πατέρα, μουρμούρισε, συχώρεσέ με!

Στράφηκε στον παπα-Σίλβεστρο:

- Αν τον προφτάσεις ζωντανό, αδερφέ μου, να του πεις: Δεν μπορώ να φύγω από την κορφήν ετούτη· πώς ο λόντας αρπάζνει ένα λαγό και τον σπκοκυπαει και τον παιζει; όμοια με άρπαξε ο Θεός· δεν μπορώ να φύγω, σπαράζω στα νύχια του Θεού, δεν μπορώ· πες του· καλήν αντίμωση!

- Και στη μάνα σου;

- Και στη μάνα μου· καλήν αντίμωση! Ο παπα-Σίλβεστρος κόμπιασε.

- Δεν τους λυπάσαι; Γονιοί σου είναι, δεν τους λυπάσαι; Ζήτησε την άδεια από το Θεό. Αυτός είναι πανάγαθος, θα σου τη δώσει.

- Του τη ζήτησα μια φορά.

- Και τι σου αποκρίθηκε;

- Εγώ 'μαι ο πατέρας κι η μάνα σου, να τι μου αποκρίθηκε.

Ο παπα-Σίλβεστρος έσκυψε, φίλησε το χέρι του Φραγκίσκου.

- Έχε γεια, αδερφέ Φραγκίσκο, κάμε ό,τι σε φωτίσει ο Θεός,

- Καλήν αντίμωση, αδερφέ μου, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος και σφάλιξε τα μάτια.

Ήθελε να μείνει μόνος, φύγαμε.

Σταθήκαμε μια στιγμή απόξω από το καλύβι μου· ο παπα-Σίλβεστρος κοίταξε γύρω -πέρες, βράχοι θεόρατοι, λίγα ξερνάκαθα στη γη, κι απάνω στον ουρανό δυο γεράκια που σφιφογυγνούσαν.

υπάκουη γυναίκα.

Όσο ζώνω στο καλύβι του Φραγκίσκου, έφρενε η καρδιά μου· γιατί σε τέτοιες νύχτες, όταν είναι αγριεμένος ο ουρανός και καλοπιάται η γης και φυσάει τέτοιο ανοιξιάτικο αγέρακι, γίνονται τα θάματα. Ταμπουρώθηκαν πίσω από το βράχο μου, κοίταζε ο Φραγκίσκος, γονατιστός απόδω από το βράχο του, προσεύχονταν τρεμόμενο αλόνι φωνή περιάγγελε το πρόσωπό του και τα χέρια· μέσα στο αστραπόφωτο ζέκινα καθαρά τα χέρια του και τα πόδια του να λάμπουν ότι να λάμπουν, να καίγονται.

Ώρα πολλή, ακίνητος, τον κοίταζε το αγέρακι είχε πέσει, φύλλο δεν κουνιόταν κατά την ανατολή ο ουρανός άρχισε ν' ασπρουργαλιάζει τα πιο μεγάλα άστρα στραφτάλιζαν και χόρευαν στον ουρανό· το πρώτο κελαηδοπούλι τυβίσε πέρα σε κάποιο δέντρο· η νύκτα αναμιάζονε τ' άστρα της και τα σκοτάδια της και συντάζονταν να φύγει. Κι άξαφνα, μια λάμψη βίαιη, κατακόκκινη, ξέσπασε στον ουρανό· σπίκωσα τα μάτια· ένα Σε-ραφίμ κατέβηκε, εξαφτέρουνη πυρκαγιά, και μες στη μέση, τυλιμένος μέσα στις φτερούγες, σταυρωμένος, ο Χριστός. Οι δυο φτερούγες Του αγκάλιαζαν το κεφάλι, οι άλλες δυο το κορμί κι από δυο δεξέρες Του Ταύ περτούλιγαν τα βραχίονια. Η Αλβέρνα κυκλώθηκε από φλόγες, και το αντιλόμισμά τους κατέβηκε και φεγγοβόλησε τον κάμπο· χίμηξε σουρίζοντας απάνω του ο φτερωτός Σταυρωμένος και τον άγγιξε μιαν αστραπή· έσυρε απαραπτικά φωνή ο Φραγκίσκος, σα να τον κάρφωναν καρφιά, άνοιξε τα μπράτσια του, σταυρώθηκε στον αέρα· κι άκουσα, είπε μερικά λόγια βιαστικά, κελδοηκτά, σα να 'ταν πουλί, το εξαφτέρουνο: Δεν άκουσα καθαρά τα πρώτα λόγια, όμως ξέκινα καθαρά την κραυγή του Φραγκίσκου: Ακόμα! Ακόμα! Θέλω ακόμα! Κι η θεία φωνή από πάνω του: «Μη ζήτας παραπέρα· εδώ σταματάει ο ανήφορος του ανθρώπου, στη Σταύρωση!» Κι η κραυγή πάλι του Φραγκίσκου, απελπισμένη: «Θέλω παραπέρα, την Ανάσταση!» Κι η φωνή του Χριστού, ανάμεσα από τις φτερούγες του Σεραφίμ: Αγαπημένε Φραγκίσκο, άνοιξε τα μάτια, κοίταξε: Σταύρωση κι Ανάσταση είναι ένα. - Κι η Παράδεισο· φώναξε ο Φραγκίσκος. - Σταύρωση, Ανάσταση και Παράδεισο, ξανακούστηκε η φωνή, είναι ένα.» Κι ως είπε

τα λόγια αυτά τα στερνά, ακούστηκε βροντή στον ουρανό· σα να 'ταν φωνή και πρόσταξε να γυρίσει τ' άραμα πίσω, στον κόρφο του Θεού· κι η εξαφτέρουνη πυρκαγιά μεμιάς, σαν κόκκινη και πράσινη αστραπή, ανέβηκε σουρίζοντας στα ουράνια.

Ο Φραγκίσκος είχε τώρα πέσει πίστομα κάμω και σπάραζε· καταγκρεμιστικά από το βράχο, τον ανασήκωσα, έτρεχε από τα χέρια κι από τα πόδια του το αίμα, άνοιξα το ράσο του, και στο πλευρό του έτρεχε μια ανοικτή φαρδιά πληγή, θαρρείς καμωμένη από λόγχι.

- Πάτερ Φραγκίσκο μου, μοιρμούρισα, πάτερ Φραγκίσκο μου...

Και τον ράνταζε με νερό να συντηρέει. Δεν μπορούσα πια να τον λέω αδερφό· δεν τολμούσα· είχε τώρα ανέβει ένα μπόι απάνω από τους αδερφούς, απάνω από τους ανθρώπους.

Βουλιανγμένος σε βαθιά λιγοθυμιά, δεν άκουγε το πρόσωπό του μονάχα σφουφίζονταν ακόμα από τον τρόμο.

Έπλυνα τις πληγές του, μα αυτές αναιγαν ευτὺς και ξαναχύνονταν το αίμα· με πήραν τα κλάματα. «Θ' αδειάσει, συλλογίζουμουν, το κορμί του, δε θα του απομείνει αίμα, θα πεθάνει. Πολλά βαρύς έπεσε απάνω του ο Θεός, πολλά περίσσια η θεία χάρη, θα πεθάνει...»

Άνοιξε τα μάτια, με γνώρισε:

- Φράτε Λεόνε, είπε με ξεπνεμένη φωνή, είδες τίποτα;

- Ναι, πάτερ μου.

- Άκουσες τίποτα;

- Άκουσα.

- Χράτα το μυστικό, φράτε Λεόνε, ορκίσου!

- Ορκίζομαι. Τι ένιωσες, πάτερ Φραγκίσκο;

- Τρόμο!

- Όχι καρδιά;

- Τρόμο!

Μου άγγιξε τον ώμο:

- Και τώρα ετοιμάσου, φεύγουμε· τέλεισε η πορεία. Γυρί-
ζουμε στην Πορτσούνκολα· εκεί που γεννήθηκαν, εκεί και να πεθάνω.

- Μη μιλάς για θάνατο, πάτερ Φραγκίσκο.

- Για ν' λοιπόν άλλο πρέπει να μιλάει ο άνθρωπος, φράτε

Λέονε: Για τη ζωή; Σώπα, μην κλαις· χωρίζουμε μια στιγμή, αδερφέ μου, μα θα σμίξουμε πάλιν· ευλογημένος ο αδερφός ο θάνατος!

Τον έβαλα και ξάπλωσε, έσκισα το ράσο μου, έδεσα τις πληγές του· προσκύνησα τα χέρια του και τα πόδια και βγήκα από το καλύβι κλαίνοντας. Ήμέριονε.

Κάθισα στην μπασιά του καλιβιού μου, έκλαιγα. Τέλειψε η πορεία, μοιρμούριζα, τέλειψε η πορεία, έφτασε ο φραγκίσκος στην πιο αψηλή κορφή του ανήφορου, πιο πάνω δεν μπορεί ο άνθρωπος να φτάσει, στη Σταύρωση... Τώρα πια δεν έχει ανάγκη από το κορμί του, ξεπερνάει, έφτασε, έφτασε... Κι εγώ τι θα γίνω; Πού θα πάω; Χάνομαι!

Ήρθε ο Λίκος κρατώντας την καθημερινή μας διακονία· ξαφνιάστηκε.

- Γιατί κλαις;

- Ο φραγκίσκος θέλει να γυρίσει πίσω στον τόπο που γεννήθηκε, φοβούμαι, αδερφέ μου, πως πάει να πεθάνει. Το πρόσωπο του αδερφού Λίκου σκοτεινιάσε.

- Κακό σημάδι! Είναι ένα σσί πρόβατα που ευτύς ως νιώσουν πως θα πεθάνουν σπάζουν τα λυτάρια τους, καβαλικεύουν τις στάνες και τρέχουν στον τόπο που γεννήθηκαν· κακομοιρε αδερφέ φραγκίσκο!

- Δε φοβάται αυτός το θάνατο, αδερφέ μου, του αποκριθήκα, μη στενοχωράσαι· δεν είναι, λέει, ο θάνατος το τέλος, είναι η αρχή· η αληθινή ζωή αρχίζει από το θάνατο και πέρα.

- Γι' αυτόν μπορεί να 'ναι η αρχή, για μας όμως είναι το τέλος· είχα συνήθειε ν' ανεβαίνω στα λημέρια σας και να σας φέρνω ένα κομμάτι ψομί και παίρουνε σα να 'κανα καμιά καλή πράξη· τώρα...

Σπούγγιζε τα μάτια του.

- Καλά, είπε, ξεροκαταίνοντας, πάω να του φέρω ένα γαϊδουράκι να καβαλάσει, και μια πατανία, να μην τον κόβει το σαμάρι· ετοιμάσε τον κι έρχομαι!

Πήρε φόρα, κατηφόρισε το βουνό, κι ώρα πολλή ακούγονταν οι πέτρες που ξεκουνιούνταν στο διάβα του.

Υστερα από μιαν ώρα το γαϊδουράκι στέκουνταν ομηρός

από το καλύβι του φραγκίσκου· μια χοντρή κόκκινη πατανία σκέπαζε το σαμάρι. Σηκώσαμε το φραγκίσκο με μεγάλη προσοχή, πονούσε, τα αίματα είχαν περάσει το ράσο, όπου είχα τυλίξει τις πληγές, κι έτρεκαν.

- Αδερφέ Αρνή, είπε ο φραγκίσκος απθώνοντας το αιματωμένο χέρι στο κακοσάχαλο κεφάλι, αδερφέ Αρνή, να δώσει η χάρη του Θεού, εσύ και το γαϊδουράκι ετούτο κι η κόκκινη πατανία, που έφερες να μη με πληγώνει το σαμάρι, να μπεινε όλοι μαζί μια μέρα στην Παράδεισο.

Αρχίσαμε σιγά σιγά να κατεβαίνουμε. Στη μέση τις πλαγιάς έγνεψε ο φραγκίσκος στο Λίκο να σταματήσει· στράφηκε, σήκωσε το χέρι, αποχαίρεται την Αλβέρνα:

- Αγαπημένο βουνό, θεοβάδιστο βουνό, σ' ευχαριστώ για το καλό που μου 'καμε, για τις πληγές που μου έδωκε, για τις αγρυπνίες, τις τρομάρες και τα αίματα! Όταν ο Χριστός σταυρώθηκε, έχουν να πουν, εσύ μόνη απ' όλα τα βουνά τρανιάχτικες και σκίστικαν τα σπλάχνα σου· κι οι θυγατέρες σου οι πετροπέρδικες έσυραν μοιρολόι και φτερομαδιούνταν με τα μάτια γυρισμένα κατά την Ιερουσαλήμ. Έσυρε και μένα η καρδιά μου, η πετροπέρδικα, μοιρολόι, σπαιρώθηκε ο Χριστός απάνω από τις πέτρες σου, στον πέρα, μου 'φερε μνήυμα μυστικό και φεύγω· φεύγω, Αλβέρνα μου, έχε γειά· έχε γεια, αγαπημένη, ποτέ πια, για πάντα!

Κινήσαμε πάλι να κατηφορούμε, αμίλητοι, και του Λίκου ακόμα τα μάτια είχαν θαμπώσει, παραπατούσε. Ωστόσο στα χωριά τριγύρα είχε φανεί τα ξημερώματα η λάμψη, πετάχτηκαν από τον ύπνο, χτύπησαν οι καμπάνες, είδαν όλοι την Αλβέρνα να καίγεται, έσυραν φωνή. «Άγισσε ο φραγκίσκος! Άγισσε ο φραγκίσκος!», πήραν τους αρρώστους τους και κίνησαν να τους αγγίξει ο καινούριος αγίος να γιάνουν.

Ως μας αντίκρισαν να κατηφάνουμε, χιμήξαν όλοι ν' αγγίξουν τα χέρια, τα πόδια, το γόνατο του φραγκίσκου· κι αυτός, σφιχτά τυλιγμένος στο ράσο, έκρυβε τα χέρια και τα πόδια, να μη δουν τις πληγές του.

- Άγγιξέ μας, πάτερ αγιε, ούρλιαζαν οι άρρωστοι, κοίταξέ μας, άπλωσε το χέρι, θεράπευσέ μας!

Μια στιγμή ξεκάστηκε ο φραγκίσκος, ξεπρόβαλε από τον

κόρφο του το χέρι να βλογίσει το πλήθος· ο λαός μούγκρισε· είδε την πληγή, κύθηκαν οι γυναίκες, άπλωσαν τις μπολίδες τους να μαζέψουν το αίμα, έβαζαν τις φούτζες τους οι άντρες κι άλειφαν μ' αίμα τα πρόσωπά τους.

Αγρίευαν τα πρόσωπα, αγρίευε κι η ψυχή, λαχτάρισαν να μπορούσαν να διαμελίσουν τον άγιο και καθένας ν' αρπάξει στο στόμα του μιαν μπουκιά· να τον κάμουν δικό τους, να μπει μέσα τους, να γίνουν ένα με τον άγιο, ν' αγιάσουν. Τα μάτια τους είχαν θολώσει, τα χέλια τους μαργελώθηκαν με αφρούς· ένιωσα τον κίνδυνο, μπήκα μπροστά.

— Για όνομα του Θεού, χριστιανοί, φώναξα, αφήστε μας να περάσουμε· βιάζεται ο άγιος να γυρίσει στον τόπο του. Να 'χετε την ευχή του, ανοίχτε μας δρόμο!

— Δε θα φύγει! Δεν τον αφήνουμε να φύγει! ακούστηκαν ολούθε άγριες φωνές· εδώ θ' αφήσει τα κόκαλά του, ν' αγιάσει ο τόπος μας.

— Και θα του χτίσουμε εκκλησιά, να 'ρκουνται απ' όλο τον κόσμο να προσκυνούν.

— Κρατάτε τον μη μας φύγει! Είναι δικός μας! Δικός μας! Δικός μας!

Στράφηκα στο Λύκο:

— Αδερφέ μου, φοβούμαι· θέλουν να μας τον πάρουν βοήθεια!

Ο Φραγκίσκος είχε κρύψει τα αιματομένα χέρια του στον κόρφο, είχε σκύψει το κεφάλι και περίμενε· ο ιδρώτας στάλαζε από το μέτωπό του, τα μάτια του πάλι έγιναν δυο πληγές κι έτρεχαν.

— Αυπηθέστε τον, φώναξα, δεν τον βλέπετε; Τρέχουν τα αίματα από πάνω του.

Μα το πλήθος, όσο έβλεπε τα αίματα, τόσο αγριεύουνταν.

— Είναι δικός μας! Δικός μας! Δικός μας! φώναζαν.

— Ποτέ δεν είχαμε άγιο στο χωριό μας, και τώρα που μας τον έστειλε ο Θεός, θα τον αφήσουμε να φύγει;

— Φέρτε σκονί να τον δέσουμε!

Ο Λύκος πια δεν κρατήθηκε· άρπαξε από ένα γέρο τη μαγκούρα του, φούττωσε το καλινάρι του γαϊδουριού, μπήκε μπροστά.

— Τάπο! τόπο! μούγκριζε, θα σπάσω κεφάλι! Μην ξεχνάτε ποιος είμαι· ο καπετάν Λύκος! Αναμερίστε!

Οι άντρες δέλιασαν, αποτραβήχτηκαν, μα οι γυναίκες αφρίζοντας έπεσαν απάνω στο Φραγκίσκο, τον τραβούσαν από το ράσο, του το καταξέσκισαν, φάνηκε το μελανισμαμένο, σκέλεθρο κορμί.

— Παιδιά μου, παιδιά μου... μουρμούριζε ο Φραγκίσκος, παιδιά μου...

Κι έκλαιε.

Άπλωσε τρέποντας τα πόδια του το γαϊδουράκι, προσγόντισε να πέσει· του 'δωσε μια ο καπετάν Λύκος, το αντιστάλωσε· ο λαός χιμήξε απάνω του, μα αυτός κατέβασε τη μαγκούρα, ακούστηκε ένα κεφάλι να σπάει.

— Πίσω, πίσω, αγιογόνιτε! φωνάζε και προκαρούσε ανεβόκατεβάζοντας τη μαγκούρα.

Οι άρρωστοι, βλέποντας τον άγιο ν' αλαργέρνει, άρχισαν τις φωνές και τα κλάματα.

— Πού μας αφήνεις, αγιέ του Θεού, δε μας λυπάσαι; Φωνάζεις: Αγάπη! Αγάπη! Πού 'ναι η αγάπη; Άγγιξε μας να γιάνουμε!

Κι ο Φραγκίσκος γύριζε το κεφάλι του, τους κοιτάζε, κι έτρεχαν από τα μάτια του κλάματα κι αίματα.

— Ο Θεός... ο Θεός... μουρμούρισε και τίποτ' άλλο δεν μπορούσε να ξοτιμώσει.

Έδωσε τέλος η χάρη του Θεού και γλιτώσαμε· φτάσαμε στον κάμπο, ανασάναμε.

— Ήθελαν να σε φάνε ζωντανό, αδερφέ Φραγκίσκο, είπε ο Λύκος γελώντας· μα ας είναι καλά η άγια μαγκούρα· θα την πάρω κι αυτή μαζί μου στην Παράδεισο, με την άδειά σου.

Μακριά, σ' ένα χωριό, πήραμε ανάσα· έπρεπε να πλύνω τις πληγές, να βρω ένα κομμάτι καθαρό πανί να τις δέσω. Στα θήκαμε στη μέση του χωριού, όπου ήταν μια βρύση, έπλυνα τις πληγές του· ο Λύκος ωστόσο ζπιάνευε κι έφερε ένα κομμάτι πανί, το 'σκισα, έδεσα τις πληγές στα πόδια, στα χέρια και στο δεξό πλευρό του Φραγκίσκου.

— Πονάς, πάτερ Φραγκίσκο;

Κι αυτός στράφηκε ξαφνιασμένος.

- Ποιος πονάει; είνε' τι 'ναι ο πόνος; Δεν καταλαβαίνω τι θες να πεις, φράτε Λεόνε!

Κι αλήθεια, τότε μονάχα πρόσεξα' το πρόσωπό του είχε τέλεια μεταμορφωθεί· γυάλιζε γαλινεμένο, μακάριο· μια λάμψη περιστεφώνωνε τα μαλλιά του· τα πόδια του και τα χέρια του άστραφταν.

Κάθισα πλάι στη βρύση, κοιτάζα το φραγκίσκο, τον κοιτάζα να φεύγει, να χάνεται και να μη σπρέφεται να με δει· στην καρδιά του πια δεν κατοικούσε παρά μονάχα ο Θεός. Πάει, τέλειχε και μένα η πορεία· έμεινα μεούσπραστα· ποτέ δε θα μπορούσα να τον φτάσω, ποτέ να ξανασηζούμε και να οδοιπορώ πάλι μαζί του.

Ανεστέναξα· σφράφηκε ο φραγκίσκος και με κοιτάζε πολ- λύν ώρα· ένα μικρό χαμόγελο κουνήθηκε γύρα από τα χείλια του.

- Φράτε Λεόνε, είπε τέλος, μπορείς να μου βρεις ένα κομ- μάτι χαρτί κι ένα καλαμάρι;

Έτρεξα στον παπά του χοριού, γύρισα με το καλαμάρι και το χαρτί.

- Τα 'φερα, πάτερ φραγκίσκο.

- Γράψε!

Έτοκυφα απάνω στο χαρτί, πήρα το φτερό, περιμένα.

- Έτοιμος, φράτε Λεόνε.

- Έτοιμος.

- Γράψε!

«Είσαι άγιος, γήμισε Θεέ, είσαι ο μόνος που κάνεις θάματα.

Είσαι ο Δυνατός, είσαι ο Μέγας, είσαι ο Ύψιστος!

Είσαι Αγαθός, Πανάγαθος, το Ύψιστο Αγαθό.

Είσαι η Αγίατη, η Σοφία, η Ταπεινοφροσύνη κι η Υπομονή.

Είσαι η Ομορφιά, η Βεβαιότητα, η Ειρήνη, η Χαρά.

Είσαι η Ελπίδα μας, η Δικαιοσύνη, όλος μας ο Πλούτος.

Είσαι ο Προστάτης μας, ο Υπερασπιστής, ο Φρουρός.

Είσαι η μεγάλη Γλύκα της ψυχής μας!»

Όσο μου υπαγόρευε, συνεπαίρνονταν, κουνούσε το χέρι του, τα πόδια, μια σιγνή έκαμε να πεταχτεί να χορέψει, μα δεν μπόρεσε να σταθεί στα πόδια του, σωριάστηκε χάρω.

- Τι χαρά είναι ετούτη, τι ευδαιμονία, κατέβηκε ο ουρανός στη γης, δεν είναι ετούτοι γύρα μου άνθρωποι, είναι άστρα. Τα

γράφεις όλα; Όλα;

- Τα 'γραψα, πάτερ φραγκίσκο, κι ένιωσα την καρδιά μου να τι δαγκώνει ένα φίδι.

Δεν ένιωθα εγώ την ευτυχία που έλεγε, η ψυχή μου ήταν φαρμακωμένη· κοιτάζα γύρα μου, δεν έβλεπα κανένα· κι ο φραγκίσκος είχε φύγει μακριά μου, για πάντα.

- Γράψε ακόμα, φράτε Λεόνε, γράψε με μεγάλη γράμμα- τα από κάτω: «Ο Θεός να σπρέφει απάνω σου τη ματιά Του, να καθαρίσει και να λάμψει το πρόσωπό σου, φράτε Λεόνε! Ο Θεός να βάλει το χέρι Του στην καρδιά σου, φράτε Λεόνε, να γαλινέψει.»

- Το 'γραψες;

- Το 'γραψα, πάτερ φραγκίσκο, αποκρίθηκα και τα μάτια μου βούρκωσαν.

- Δώσ' μου το χαρτί και το φτερό, να γράψω κι εγώ.

Φούχτωσε το φτερό, δεν μπορούσε να κλείσει το χέρι του· με πολλόν αγώνα μπόρεσε και χάραξε στην άκρα του χαρτιού ένα κρανίο κι απάνω στο κρανίο ένα σταυρό κι απάνω στο σταυρό ένα άστρο.

- Πάρε το χαρτί αυτό και φύλαξέ το, φράτε Λεόνε μου· κι όταν σε κυριέψει καμμός, βγάλε το από τον κόρφο σου κι ανά- γκωδέ το· να με θυμάσαι. Να θυμάσαι πόσο σε αγάπησα.

XIII.

Όσο φέρνω στο νου μου τις μέρες εκείνες του γυρισμού μας στα πατρικά κώματα, τόσο και πιοτερα είμαι σίγουρος πως ο Αγγελιδιος είχε δίκιο: ο άγιος βγάζει μια μυροδία που διαπερνάει βουνα και δάση και μπαίνει στα σπίτια των ανθρώπων. Ξυφνιάζονται οι άνθρωποι, λαχτάρα και φόβος τους κυριεύει, υπαπνιδούν στο νου τους όλα τους τα κρίματα, οι αναμνίες, οι αθλιότητες, οι ξεπερσμοί της ψυχής, που θαρούσαν πως τα 'χαν ξεχάσει, κι ο καιρός πως τα 'ξε σβίσει... Στα πόδια τους ανοίγει χάσκοντας η Κόλαση: αναστατώνονται, ορμίζουνται τον αέρα, γυρνούν τα πρόσωπα καταπουέε έρχεται η μυροδία, και τρέμοντας μπαίνουν στο δόμο.

Είχαν τρέξει οι αδερφοί, όσοι είχαν μείνει πιστοί, στην Πορτοσούγκολα, κι είχαμε ζητήσει το Φραγκίσκο στα καλύβι του, κατάχαμα· δεν του 'ξε πια απομείνει αίμα, κι οι αδερφοί τον κόκλωναν, τον καταφιλούσαν κι όλο και τον αναρροτούσαν πώς πληγώθηκε, πώς έλαμψε, καρφωμένος απάνω σε φτερούγες, ο Σ'ταυρωμένος, και τι 'ταν τα μυστικά λόγια που του μι-
στεύτηκε. Κι ο Φραγκίσκος έκρυβε τα χέρια του και τα πόδια και πότε γελούσε, πότε έκλαιε από την πολλή χαρά, είχε νι-
κήσει τους πόνους, ένιωθε πως κάποιος πονούσε μα δεν ήταν
αυτός, είχε κιόλα φύγει από τον κόσμο και μας κοιτάζε όλους
με συμπόνια.

Κι όλο και κατάφταναν από μακρινά χωριά κι από μεγάλες πολιτείες, ακολουθώντας τη μεριά της αγιοσύνης, προσκυνητές, άλλοι με αρρώστιες της ψυχής, άλλοι με αρρώστιες του κορμιού, και τον άγγιζαν και του φιλούσαν τα πόδια· κι αυτός τους έλεγε ένα λόγο, ένα απλό λόγο, μα που τον είχαν ξεχάσει:

Αγάπη, Όρμόνια, Ταπεινότητα, Ελπίδα, Φτώχεια. Κι ο απλός ειοτός λόγος για πρώτη φορά έπαιρνε στα χείλια του ένα βαθύ, όλο μυστήριο και βεβαιότητα, νόημα· κι οι άνθρωποι παρηγοριούνταν, ξεφρνιάζονταν που τόσο κοντά τους και τόσο εύκολη είναι η μακαριότητα, και πολλοί γύριζαν σπίτι τους και τόσο είχαν αλλάξει, τόσο γλύκαναν, που οι δικοί τους δεν τους αναγνώριζαν. Κι έπρεχαν κι άλλοι να πιουν κι αυτοί μια στάλα από το σάνατο νερό που έπρεχε από το στόμα του θσανκίσκου.

Μια μέρα ο φραγκίσκος είχε κλείσει τα μάτια εξαντλημένος· εγώ καθόμουν διπλοπόδι πλάι του, κάψα πολλά, και του 'κανα αέρα μ' ένα ρεπίδι από πλατανόφυλλα. Όπου μια αρκονταντιμένη γερόντισσα, σφαιρικά κουκουλωμένη σε μαύρη μπολινίδα, ζήγωσε αγάλια αγάλια, μιν τον ξυπνήσει, και γονάτισε δίπλα του. Έσκυψε, φίλησε αμίλητα τα πόδια του και τα χέρια κι ακράγγιζε να καθέξει τα μουσκεμένα στον ιδρώτα μαλλιά του. Τόσο τρυφερό ήταν το χάδι, που σίκοσα τα μάτια ερευνώντας ποια να 'ταν η μαιμοφορεμένη ετοιότη αρχόντισσα. Κοίταζε, κοίταζε το φραγκίσκο και μια στιγμή τα χείλια της σάλεψαν:

— Παιδί μου...

— Γιατί μου...

και την πήραν τα κανάρια. Η εκδοχή αυτή...

Κι εκείνη αναμέρισε λίγο την μπόλια, φάνηκε το πρόσωπό

5. γερασμένο, πολυζάρωτο, καταχωμένο, κοσμήτο το κεφάλι

— τίς σου τον πατέρα —

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

— Όχι ενώ, κυρα-Πίκα, όχι ενώ,

— Ναι, μουρμούρισε, ο Θεός...

Και κάρφωσε πάλι τα βουρκωμένα ματιά της στο γιο της και αλήθειο, ένα κουρέλι είχε κατατύψει ο γιος αυτός ο κανακά-

Σε μια πηγή που κατασκευάστηκε σύμφωνα με το πρότυπο EN 12283-1, η μέση τιμή της παροχής νερού είναι 1,2 l/min.

- ΕΙΣΟΥΡΤΟΣ ΕΙΣΑΓΩΓΗ -

ο φραγκίσκος μου;

Και τον κοίταξε κλαίγοντας και μαχόμενος να τον αναγνώσει.

Ο φανακίσκος άκουσε το μωρημένο, άνοιξε τα μάτια· είδε

τη μάνα του, τη γνώρισε· άπλωσε τα χέρια.

- Μάνα, μάνα, ήρθες!

- Γιε μου... δεν ξέρω πια, πώς να σε πω! Γιε μου, πατέρα μου, φιλά τις πέντε πληγές που σου έδωσε ο Θεός· κι έρχομαι να σου ζητήσω μια χάρη· θυμήσου το γάλα που σε βύζαξα, μη μου την αρνηθείς.

- Θυμούνται, θυμούνται, μάνα, όλα τα θυμούνται, όλα τα παίρνω μαζί μου να τα πιάω στο Θεό να τ' αγιάσει· τη χάρη.

- Κάμε μου τα μαλλιά, λέγε με μια αδερφή Πίκα, κι άσε με κι εγώ να καταφύγω στον Άι-Δαμιανό. Δεν έχω πια άντρα, δεν έχω γιο, δε θέλω πια τον κόσμο.

- Δε φτάνει, μάνα, να μη θες τον κόσμο· πρέπει να θες το Θεό· να λες: δεν έχω πια άντρα, δεν έχω γιο, δόξα σοι ο Θεός! μα έχω το Θεό, έχω τα πάντα και θέλω να μπω στον Άι-Δαμιανό, όχι γιατί μισώ τον κόσμο παρά γιατί αγαπώ το Θεό.

- Θέλω να μπω στον Άι-Δαμιανό γιατί αγαπώ το Θεό, είπε η κυρα-Πίκα μοχλώντας ν' ανακρατήσει τ' αναριλιτιά· δώσ' μου την ευχή σου, πάτερ Φραγκίσκο!

Ο Φραγκίσκος ανασπώθηκε με πόνο, τον αναβάσταξε· ακούμπησε στην πέτρα που την είχε για μαξιλάρι.

- Μαίρασε τ' αγαθά σου στους φτωχούς· Έσκυψες, προσκύνησες την αρχόντισσα τη Φτώχεια! Παράτησε το πλούσιο σπύ σου με αλόφρωση και χαρά, σα να 'χες μια μεγάλη αρρώστια κι έγιναν; Δεν έχεις πια τίποτα;

- Τίποτα, τίποτα, πάτερ Φραγκίσκο.

- Έχε την ευχή μου, αδερφή Πίκα -κι έβαλε το χέρι του στο κεφάλι της μάνας του και τη βλόγησε· σήρε στις αδερφές Κλάρας να σου κόψει τα μαλλιά και να σου δώσει ένα ράσο· κι έχε γεια· μπορεί πια να μην ξαναϊδοθούμε.

Η κυρα Πίκα έβαλε τα κλάματα, έπεσε στο στήθος του γιου της και το προσκυνούσε· άνοιξε τις αγκάλες, τον ανασήκωσε και τον αγκάλιασε σφιχτά, τρυφερά, σα βρέφος· κι ύστερα σφιχτομανιολώθηκε πάλι στη μαύρη μπολίδα της και τράβηξε κατ'ά τον Άι-Δαμιανό.

Στράφηκε ο Φραγκίσκος και με κοίταξε:

- Φράτε Λεόνε, πώς μπορούν οι άνθρωποι που δεν πιστεύουν στο Θεό ν' αποχαρίζονται για πάντα από τη μάνα τους

χωρίς να σκίζεται η καρδιά τους; Πώς μπορούν να βιασάζουν την πίκρα, την αβάσταχτη πίκρα του χωρισμού; Κι ένα λυχνάρι που καίει να σβίσει, πιάνεται η καρδιά σου· τι λες και συ, φράτε Λεόνε;

Τα 'χα χαμένα· τι να πω; πώς οποίος αγαπάει το Θεό δεν αγαπάει τίποτ' άλλο στον κόσμο; δε λυπάται τίποτα στον κόσμο; Καίγεται η ψυχή του, και μέσα στις φλόγες, της γίνεται στάχτη και μάνα και κύρης κι αδέρφια! Και χαρά και πόνος και ηλούπη, τα πάντα!

- Θυμούνται μια φορά στην Ασιζ, πάτερ Φραγκίσκο, του αποκριθήκα, ο νυκτοφύλακας έσυρε τα μεσάνυχτα φωνή: «Πυρκαγιά!» Χτύπησαν οι καμάνες, κι οι άνθρωποι πετάχτηκαν μισόγυμνοι στους δρόμους. Και δεν ήταν πυρκαγιά, ήταν η ψυχή σου, πάτερ Φραγκίσκο, που καίγονταν· καίγονταν η ψυχή σου, πάτερ Φραγκίσκο, και μέσα της καίγονταν τα πάντα. Νά, τώρα έγινε η μάνα σου στάχτη.

Δεν απορίθηκε· κοίταξε τα χέρια του, τα πόδια, δάγκασε τα χείλια, καπνέκλωμος.

- Πονάς, πάτερ Φραγκίσκο;

- Ναι, κάποιος πονάει, φράτε Λεόνε, απορίθηκε.

Έβαλε όλη του τη δύναμη, ανασπώθηκε.

- Άσ' τον να πονάει, είπε, άσ' τον να μουγκρίζει μέσα στις φλόγες· εμείς, ψηλά το κεφάλι! Θυμάσαι τι τραγουδούσαν οι τρεις παίδες στην κάμνη, όπου τους είχε ρίξει ο τύραννος της Βαβυλώνας; Ο Ανανίας, ο Αζαρίας κι ο Μισαήλ; Εμπρός, λιονταράκι του Θεού, ας τραγουδήσουμε κι εμείς· κι ας χτυπούμε τα παλαμάκια! Α, να μπορούσα να σταθώ στα πόδια μου και να χορέψω! Αρχίζω εγώ, κράτα εσύ το ίσιό!

Είπε, κι άρχισε με παύση σίγουρη φωνή να τραγουδάει και να χτυπάει τα παλαμάκια:

«Ευλογείτε, πάντα τα έργα Κυρίου τον Κύριον υμνείτε και υπερηψάτε αυτόν εις τους αιώνες.

Ευλογείτε, ύδατα πάντα τα υπεράνω του ουρανού τον Κύριον υμνείτε και υπερηψάτε αυτόν εις τους αιώνες.

Ευλογείτε, πάσαι αι δυνάμεις Κυρίου τον Κύριον υμνείτε και υπερηψάτε αυτόν εις τους αιώνες.

Ευλογείτε, ήλιος και σελήνη, άσπρα του ουρανού τον Κύριον υμνείτε και υπερηψάτε αυτόν εις τους αιώνες.

ον υμνεῖτε καὶ υπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, νύκτες καὶ ἡμέραι, φῶς καὶ σκότος τὸν Κύριον υμνεῖτε καὶ υπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, πᾶς ὄμβρος καὶ δρόσος, πάντα τὰ πνεύματα τὸν Κύριον υμνεῖτε καὶ υπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, πῦρ καὶ καύμα, ψυχὸς καὶ καύσων τὸν Κύριον υμνεῖτε καὶ υπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, δρόσοι καὶ νιφετοί, πᾶν καὶ ψυχὸς τὸν Κύριον υμνεῖτε καὶ υπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, πάντα καὶ χιόνες, ἀστραπαὶ καὶ νεφέλαι τὸν Κύριον υμνεῖτε καὶ υπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε, γῆ, ὄρη καὶ βουνά καὶ πάντα τὰ φαινόμενα ἐν τῇ γῇ τὸν Κύριον υμνεῖτε καὶ υπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Εὐλογεῖτε πηγαί, θάλασσα καὶ ποταμοί, κήτη καὶ πάντα τὰ κινούμενα ἐν τοῖς ὕδασι τὸν Κύριον υμνεῖτε καὶ υπερυψοῦτε αὐτὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.»

Χτυποῦσε τὰ παλάμια, τὰ πόδια τοῦ τρεμοσάλευσαν ἀνυπότακτα, ἤθελε νὰ χορεύῃ μα δὲν μπορούσε, ποτὲ μου δὲν εἶδε τὸ Φραγκίσκο τόσο χαρούμενο. Ἡ φλόγα ποὺ ἀγλείφει κι ἔτρωε τὸ πρόσωπό του εἶχε γίνῃ φως. Ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἔπεσε ἀπάνω του ὁ ουράνιος Σταυρωμένος, ἀλάφρωσε· ξεχείλισε ἡ καρδιά του βεβαίως.

Δε κορίζα πᾶ ἀπὸ κοντὰ του, μίτε μέρα μίτε νύκτα, καί χτες τὰ ξημερώματα, ποὺ ἀνοῖξα τὰ μάτια, τὸν εἶδα ν' ἀκουμπᾷ ἐντὸς τοῦ μαζιλάρι του, τὴν πέτρα, καὶ νὰ χαμογελάει.

– Εἶδες κανένα καλὸ ὄνειρό, πᾶτερ Φραγκίσκο; τὸ πρόσωπό σου λάμπει.

– Δε βλέπεις τὰ αἶματα ἀπάνω μου; Τὶ νὰ τὰ κάμω, τὸ λαὸν, τὰ ὄνειράτα, φράτε Λεόνε; Ὡς πᾶρα ἐκλαίγα καὶ χτυποῦσα τὸ στήθος μου καὶ φώναζα στὸ θεὸ τὴν ἀμαρτίαν μου· μα τώρα εἶδα· ὁ θεὸς κρατεῖ σφουγγάρι καὶ σβήνει ὅχι σπαθί, ἀλλὰ ζυγαριὰ· σφουγγάρι. Κι ἂν ἦταν νὰ ζωγραφίσω τὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ, θὰ τὸ ζωγράφιζα νὰ κρατεῖται ἓνα σφουγγάρι. Ὅλες αἱ ἀμαρτίες θὰ σβηστοῦν, φράτε Λεόνε, ὅλοι οἱ ἀμαρτωλοὶ θὰ σωθῶν, κι ὁ Σάταν ὁ ἴδιος, φράτε Λεόνε, θὰ σωθῇ, κι ἡ Κόλαση τίποτ' ἄλλο δὲν εἶναι παρὰ ὁ προθάλαμος τῆς Παράδεισου. Μα τότε... ἀρχίσω ἐγώ.

Μα ὁ Φραγκίσκος ἀπλώσε τὸ χέρι, μου 'φράξε τὸ στόμα.
– Σόπια, εἰπὲ· μὴ μικραίνειῖς τὴ μεγαλοσύνη τοῦ θεοῦ.

Γύριζε ὁ τροχὸς τῆς γῆς, ἀρχισαν οἱ βροχές. Σφαλνούσε ὁ Φραγκίσκος τὰ μάτια ν' ἀκούει τὰ νερά τ' ουρανοῦ νὰ κατεβαίνουν στὴ γῆ· γυάλιζε τὸ πρόσωπό του σαν πέτρα ποὺ βρέχεται καὶ με παρακαλοῦσε νὰ τὸν κουβαλῶ στὴν μισασιά του καλβινοῦ γιὰ ν' ἀπλώνει τὴν ἀπαλῆμε νὰ δέχεται τὴν βροχὸς στάλες.

– Εὐοῦπη εἶναι ἡ στερνὴ μου ζῆτιανιά, ἔλεγε βλέποντας τὴν φρούτιαν τοῦ νὰ γεμίζουν νερό.

Ἐκοβε καὶ τὸ 'πνε με χαρά, μ' ευγνωμοσύνη.

Μέσα στὴν ἀκατάλυτη εὐοῦπη χαρά, τὸ σῶμα τοῦ ἔλιωνε· καθέμερα βούλιαζε ὁ μισὸς στὴ γῆ, ἀνέβαινε ὁ ἄλλος μισὸς στὸν ουρανὸ· ἐβλεπες τώρα καθαρὰ νὰ χορίζουνταν τὰ δυὸ στοιχεῖα ποὺ ἀποτελοῦσαν τὸ Φραγκίσκο.

– Πᾶτερ Φραγκίσκο, τοῦ φώναξα μιὰ μέρα, μὴ φεύγεις ἀκόμα· δὲν τέλειωσε ὁ κύκλος σου ὅλος· λαχτάρισε πάντα νὰ πας στὸν Ἅγιο Τάφο νὰ προσκυνήσεις· καὶ δὲν πήγες.

Ὁ Φραγκίσκος χαμογέλασε.

– Δὲν περᾶζει, φράτε Λεόνε· δὲν ἀξιοῦνται νὰ πᾶω στὸν Ἅγιο Τάφο· δὲν περᾶζει· ὁ Ἅγιος Τάφος θὰ ῥθεῖ σὲ μένα τὸν ἀμαρτωλό.

Ὁλοένα κατάρταναν οἱ οὐδοὶ οἱ παλαιοὶ ἀγαπημένοι μαθητὲς ν' ἀποχαιρετήσουν τὸ δάσκαλο· ἔφερναν νέα ἀπὸ τοὺς τόπους ποὺ εἶχαν πάει νὰ κηρύττουν τὴν Ἀγάπην καὶ τὴν Φιλώκει· σὶ ἄγρια δάση τῆς Ἀλεμανίας πολλοὶ ἀδελφοὶ μαρτύρησαν καὶ σκοτώθηκαν στὴ Γαλλία τοὺς ἔπαιρναν γιὰ αὐρτικοὺς καὶ τοὺς σκατάτευαν στὸ ἔλλο· στὴν Οὐγγαρία οἱ τοσιπάντδες ξαμολησαν ἀπάνω τοὺς τὰ σκυλιὰ καὶ οἱ χωριάτες τοὺς τρυπούσαν με βουκέντρες· κι ἄλλοι τοὺς ἐγδυσαν καὶ τοὺς ἀσθῆκαν νὰ τουρτορίζουν στὰ χιόνια.

Κι ὁ Φραγκίσκος ἄκουε κι ἔλαμπε τὸ πρόσωπό του· μακάριζε τοὺς ἀδελφοὺς ποὺ χάθηκαν τὸ μαρτύριο καὶ τὴν καταφρόνιαν τῶν ἀνθρώπων.

– Ποῖος εἶναι, ἔλεγε, ὁ πιο βασιλικὸς δρόμος γιὰ νὰ πας στὴν Παράδεισο; Ἡ καταφρόνιση τῶν ἀνθρώπων· ποῖος εἶναι

ο πιο σύντομος: Ο θάνατος.

Ήρθαν ο Βερνάρδος, ο σιορ Πέτρος, ο Μασό, ο Κέδρος, ο Ρουφίνος, ο Άγγελος, ο Ειρηνάιος, ο παπα-Σίλβεστρος. Του μπουούσε η αδερφή Κλάρα: «Πάτερ Φραγκίσκο, η χάρη του Θεού έπιασε όλον απάνω σου· δώσ' μου την άδεια να 'ρθω να προσκυνήσω τ' ανήνθρωπο που αφήκε απάνω στο κορμί σου.» Κι ο Φραγκίσκος της αποκρίθηκε: Αδερφή Κλάρα, δεν έχεις εσύ ανάγκη καμιά να δεις για να πιστέψεις· δεν έχεις ανάγκη ν' αγγγίζεις· κλείσε τα μάτια σου, αδερφή Κλάρα, και θα με δεις.»

Γιατί δεν την αφήνεις, πάτερ Φραγκίσκο, να 'ρθει να σε δει; Δεν τη λυπόμαι; Θα της κάμεις μέγα καλό.

Τη λυπόμαι, και γι' αυτό δεν την αφήνω να 'ρθει· πρέπει να συνηθίσει, φράτε Λέονε, πρέπει να συνηθίσει να με βλέπει δίχως κορμί· και συ, φράτε Λέονε, πρέπει να συνηθίσεις· κι όσοι με αγαπούν.

Γύρισα πέρα τα μάτια για να μη με δει να κλαίω· δε με κοροϊεύουν έμενα οι πόρνες παρουσίες, κι όταν θα πάω να βλέπω το Φραγκίσκο, κάθικα.

Ο Φραγκίσκος μάντευε, θαρρώ, τους στοχασμούς μου κι άνοιγε το στόμα να με παρηγορήσει, μα τη στιγμή εκείνη κατάφρασε, τελευταίος απ' όλους, να χαιρετήσει και ν' αποχαιρετήσει το Φραγκίσκο ο αδερφός Ηλίας, είχε τώρα να γυρίσει από μεγάλη περιδεία, σύναζε πολύ χρυσάφι, είχε κιόλα ριζήσει τα θεμέλια να χτίσει ένα μεγάλο μοναστήρι στην Ασιζή -τρανή εκκλησιά, με ζωγραφίες, με ασπιοκάντηλα, με φιλοκαλισμένα στασίδια, και γύρω κελιά και μια μεγάλη βιβλιοθήκη, όπου να μελετούν, να συζητούν και να βγάζουν λόγους οι αδερφοί.

Ο Φραγκίσκος έβαλε το χέρι του απάνω στο κεφάλι του μεγαλοπράκτη αδερφού.

Εγώ θαρρώ, αδερφέ Ηλία, ο Θεός να με συχωρέσει, πως παραστρατίζεις τους αδερπούς· εδωξες το μέγα πλούτος μας, τη φτώχεια, κι έδωκες στις παλιές αρετές, που θεμελιώναν το τόγμα μας, επικίντυνες ελευθερίες· ήταν αυστηρές, αγνές, δεν έκαναν συμβιβασμό με την ευκολία και την καλοπέραση. Τώρα, μαθαίνο, μαζεύεις χρυσάφι για να χτίσεις, αρμάτωσες με σαντάλια τα πόδια των αδερφών, δεν πατούν πια, σάρκα με σάρκα, τη γης. Μπήκε ο λύκος στο μαντρί μας, κι εγώ κάθου-

μαι απόξω από την Παρτισούνκολα σα σκύλος δεμένος και γαβγίζω. Πού μας πιας, αδερφέ Ηλία;

Όπου ο Θεός με σπρώχνει, αδερφέ Φραγκίσκο. Ό,τι γίνεται, το ξέρεις, γίνεται από θέλημα Θεού· άλλαξαν οι καιροί, μαζί τους άλλαξε κι η καρδιά του ανθρώπου, και μαζί με την καρδιά κι οι αρετές· μα μέινει πίσκος· οδηγώ το τάγμα στην πνευματική κατοχή του κόσμου· έχω μου εμπιστοσύνη. Άρξισε κιόλα να χύνεται το αίμα των αδερφών μας και να ποτίζει το σπόρο που σπέρνουμε.

Έχω εγώ εμπιστοσύνη στο Θεό κι άλλη παρηγοριά δε θέλω· εγώ 'μαι κουτός, αγράμματος, όταν ζούσα δεν κάτεχα παρά να κλαίω και να κορεύω και να τραγουδώ του Θεού· τώρα πια δεν μπορώ· δεν είμαι πια, σου λέω, παρά ένα σκυλί δεμένο απέξω από το τάγμα και γαβγίζω· ο Θεός να βάλει το χέρι Του· είμαι πίσκος, δε σε φοβούμαι, αδερφέ Ηλία, γιατί 'μαι σίγουρος πως ο Θεός θα βάλει το χέρι Του.

Φίλησε ο Ηλίας το χέρι του Φραγκίσκου κι έφυγε βιαστικός να επιβλέψει τους μαστόρους που έχτιζαν το μοναστήρι στην Ασιζή. Ο Ειρηνάιος ήταν εκεί κι άκουγε· κι άμα έφυγε ο Ηλίας:

Πάτερ Φραγκίσκο, είπε, πολύ φοβδιά 'ναι η καρδιά, πολύ στενά τα λόγια, πως να τη χαρέσουν; Γιατί το λοιπόν να μιλούμε; Δώσ' μου την άδεια να σου παιξω το λαούτο· αυτό 'ναι το αληθινό το στόμα σου, πάτερ Φραγκίσκο, και με αυτό έπρεπε να μιλάς στους ανθρώπους. Δεν ξέρεις να παιζεις; Θα σε μάθω εγώ.

Έσκυψε, του έδειξε τις κόρδες, ανεβοκατέβασε απάνω τους τα δάκτυλα του, έβγαине βαθύς ή ψηλός ακός, κι ο Φραγκίσκος έσκυβε κι ασφυκραζούνταν με προσοχή μεγάλη το δάσκαλο του λαούτου.

Να 'ρκεσαι, αδερφέ Ειρηνάιε, καθεμέρα να μου κάνεις μάθημα· αχ, να 'ταν, λίγο πριν πεθάνω, να μπορού ή στερνή μου προσευχή να πιν κάμω με το λαούτο! Τώρα παιξέ μου ένα καρούμενο σκοπό ν' αλαφρώσω!

Έσκυψε ο Ειρηνάιος στο λαούτο κι άρξισε να παιζει και να τραγουδάει· μια φορά έκανε τραγούδια να δοξάσει τα καλά της κυράς του· τώρα δόξαζε τα καλά της Παρθένος Μαρίας· ο σκοπός ο ίδιος, τα παινάδια τα ίδια, άλλαξε μονάχα η κυρά. Κι

ο Φραγκίσκος άκουγε κι ακολουθούσε κι αυτός τον ακό σιγο-τραγουδώντας. Το φωτιστέφανο πλάνευε γύρω από το πρόσωπό του κι οι λάκκοι στα μελίσγιά του και στα μάγουλα γέμισαν φλόγες.

Περνούσαν οι μέρες, ο Ειρηνναίος έρχονταν κάθε δειλινό, κι ο Φραγκίσκος, σα μαθητούδι, τον άκουγε και γέμιναζε τα δάχτυλά του απάνω στις κόρδες· χείρουνταν που πρόκοβε και γρήγορα θα μπορούσε να μιλήσει στο Θεό και στους ανθρώπους με το λαούτο.

Μια μέρα, ένα αγριοκούνελο έτρεξε καταφομαγμένο και τρύπωδε στο ράσο του· κάποια αλεπού θα το κυνηγούσε, γιατί ακούσαμε από μακριά τη στριγγιά φωνή της.

Ο Φραγκίσκος το κάδεσε και του μιλούσε με λόγια τόσο τρυφερά που ζωνιάνιστκα· ποτέ δε μίλησε σε άνθρωπο με τόση τρυφεράδα.

- Βάλε το χέρι σου, φράτε Λεόνε, να δεις πόσο η μικρούλα καρδιά του τρέμει· αλάκερο το κορμί του τρέμει. Συγχάρω με, αδερφή αλεπού, μα δε θα σε αφήσω να το φας· ο Θεός μου το 'στείλε να το σώσω.

Από τότε το αγριοκούνελο δεν έφυγε από κοντά του· και τις μέρες που ο Φραγκίσκος χαροπάλευε, το αγριοκούνελο, καθισμένο στα πόδια του, έτρεμε και δεν ήθελε να φάει.

Τα ζα και τα πουλιά πολύ τον αγαπούσαν θαρρείς κι ένιωθαν πως κι αυτός τ' αγαπούσε. Κάποτε του 'χαν καίσει ένα φασιανό, κι ο Φραγκίσκος καμάρωνε ακόρταγα την ομορφιά του:

- Αδερφέ μου φασιανέ, του 'λεγε, σέκασε το λαιμό, ευχαρίστησε το Θεό που σ' έκαμε τόσο όμορφο.

Κι ο φασιανός άπλωνε τα φτερά του και στρετάριζε σα μέγας άρχοντας στον ήλιο.

Και μια φορά, αν δεν το 'βλεπα δε θα το πίστευα, εκεί που περιδιβαζαμε κάτω από τους δρυς της Αλβέρνας, ένας ξανθιμένος λύκος πετάχτηκε μπροστά μας· ήταν χειμώνας, πενούσας· κι ο Φραγκίσκος τον ζώνωσε κι άρχισε να του μιλάει ήσυχα, γλυκά, σα να 'ταν άνθρωπος αγαπημένος:

- Αδερφέ λύκο, μεγάλε άρχοντα του δάσους, με την άδειά σου άφησέ μας να περπατήσουμε λίγο κάτω από τα δέντρα σου· ετούτος εδώ, που τρέμει και σε φοβάται, γιατί δε σε γνω-

ρίζει, είναι ο φράτε Λεόνε, κι εγώ ο Φραγκίσκος από την Ασιζή, και μιλούμε για τον Πατέρα μας, αδερφέ λύκο, για τον Πατέρα σου, το Θεό· μη μας κόψεις, σε παρακαλούμε, την αγία κουβέντα.

Κι ο λύκος πραγάλιασε γρικώντας τη γαλινιά φωνή του αδερφού του· αναμέρισε και περάσαμε· κι εξακολούθησε ήσυχα ο Φραγκίσκος την αγία κουβέντά του.

Όμως, απάνω απ' όλα αγαπούσε ο Φραγκίσκος το φως, τη φωτιά και το νερό.

- Τι μεγάλη η καλοσύνη του Θεού, φράτε Λεόνε! μου 'λεγε συχνά· τι θάματα είναι ετούτα που μας περικυκλώνουν! Όταν τινάξουν ο ήλιος το πρωί και φέρνει το φως, είδες πως τραγουδούν τα πουλιά και πως πιδάει η καρδιά μας μέσα στο στήθος; Και πως γελούν οι πέτρες και τα νερά; Κι όταν πέσει η νύχτα, πως έρχεται καλοπροαίρετη η αδερφή φωτιά και πότε ανεβαίνει στο λυχνάρι μας και μας φωτίζει, πότε καθίζει στο τζάκι και μας μαγερεύει το φαί και μας ζεσταίνει το χειμώνα. Και το νερό, τι θάμα είναι πάλι ετούτο, φράτε Λεόνε! Πώς κυλάει και κακαρίζει και γίνεται ρυάκι και ποτάμι και καπεβαίνει στη θάλασσα τραγουδώντας! Και πως πλένει, ξεπλένει και καθαρίζει τα πάντα! Κι όταν δηλούμε, τι δροσιά είναι εκείνη που κατεβαίνει και ποτίζει το σπλάχνο! Πόσο καλά σφραλισμένο το κορμί με τον κόσμο, η ψυχή με το Θεό! Συλλογέμαι όλα ετούτα τα θάματα, φράτε Λεόνε, και δε θέλω πια να μιλώ, δε θέλω πια να περπατώ, μα να τραγουδώ και να χορεύω.

Κι απ' όλες τις μεγάλες γιορτές αγαπούσε τα Χριστούγεννα· μια φορά η γιορτή έπιασε Παρασκευή· κι ένας από τους καινούριους αδερφούς, ο Μορίκος, δεν ήθελε να φάει κρέας· ο Φραγκίσκος τον κάλεσε και κάθισε δίπλα του στο τραπέζι.

- Όταν είναι Χριστούγεννα, αδερφέ Μορίκο, του 'πε, Παρασκευή δεν υπάρχει· κι οι τοίκοι να μπορούσαν να φανέ κρέας, θα τους έδιναν μιαν τέτοια μέρα, να γιορτάσουν κι αυτοί τη Γέννηση του Χριστού· μα αφού δεν μπορούν να φανέ, θα τους αλείψω με κρέας!

Είπε, πήρε ένα κομμάτι κρέας και πασάλειψε τους τέσσερεις τοίκους της Πορταούνκολας.

Κάθισε πάλι στο τραπέζι ευχαριστημένος.

- Αν είχα φίλο το βασιλέα, είπε, θα του ζητούσα, τη μέρα των Χριστουγέννων να διατάξει όλοι να ρίχνουν στις αυλές τους και στους δρόμους σπάρη για τ' αδέρφια μας τα πουλιά· γιατί 'ναι χειμώνας, σκεπασμένη η γης με χιόνι, δε βρίσκουν τίποτα να φανέ. Κι οποίος έχει βόδια και γαϊδουράκια στο στάβλο του, κι ό,τι άλλα ζωντανά, να τα πλένει με χλιαρό νερό και να τους βάζει διπλό, τη μέρα εκείνη, το τάιστρο· για την αγάπη του Χριστού που γεννήθηκε στο στάβλο. Κι οι πλούσιοι ν' ανοίξουν τις μέρες εκείνες τις πόρτες τους και να στρώσουν τραπεζία για τους φτωχούς. Ο Χριστός μαθές σήμερα γεννήθηκε, ο Χριστός, ο χορός, η χαρά, η σωτηρία!

Ο Δεκέμβρης είχε μπει, ζύγωναν τα Χριστούγεννα· ο φραγκίσκος μετρούσε τις μέρες, τις ώρες, λαχτάριζε τότε να 'ρθει η μεγάλη ειοστή μέρα της Χριστιανοσύνης, να ξαναδεί το Χριστό βρέφος.

- Ετούτα είναι τα τελευταία μου Χριστούγεννα, έλεγε· εφέτος για στερνή φορά θα δω το Χριστό μορουδάκι να κουνάει τα ποδαράκια Του μέσα στη φάνη· πρέπει λοιπόν, φράτε Λεόνε, τα Χριστούγεννα αυτά να τα γιορτάσω με μεγάλη ευλάβεια και να τ' αποκαρτερώ για πάντα!

Είχε στην πολυτεία ένα καλό φίλο, θεοφοβούμενο, το σιορ Βελίτα· τον κάλεσε, κι αυτός έφτασε με προθυμία μεγάλη και φίλησε το άγιο λαβωμένο κέρι.

- Αδερφέ μου, του 'πε ο φραγκίσκος, πολύ πεθύμησα να γιορτάσω μαζί σου εφέτος την αγία νύχτα των Χριστουγέννων· άκουσε, το λοιπόν, τι έβαλα στο νου μου: Στο δάσο, εδώ κοντά, θα βρεις μια μεγάλη σπηλιά· σε παρακαλώ, αδερφέ μου, να βάλεις εκεί μέσα, τη νύχτα των Χριστουγέννων, ένα βόδι κι ένα γαϊδουράκι, απεράλλατα όπως είναι στη Βηθλεέμ· γιατί ετούτα είναι τα στερνά μου Χριστούγεννα και θέλω να δω με τι ταπεινότητα γεννήθηκε ο Χριστός μέσα στο στάβλο, για να σώσει τους ανθρώπους· για να σώσει και μένα τον αματωλό.

- Στους ορισμούς σου, πάτερ φραγκίσκο μου, αποκρίθηκε ο φίλος του· θα γίνουν όλα όπως τα πεθύμησες.

Φίλησε το κέρι του κι έφυγε.

- Θα δω τη Γέννηση του Χριστού, μου 'πε χαρούμενος ο

φραγκίσκος, θα δω τη Σταύρωση και την Ανάσταση κι ύστερα θα πεθάνω· ας είναι δοξασιμένος ο Θεός, που μου δίνει ακόμα τη δύναμη να χαρώ αλάκερο τον κύκλο: Γέννηση, Σταύρωση, Ανάσταση.

Από την ώρα εκείνη ο φραγκίσκος έχασε τους πόνους του και τις έγνοιες του όλες και παραδόθηκε στην ετοιμασία της Γέννησης.

- Φράτε Λεόνε, μου 'λεγε, βόθη με να γιορτάσουμε με χαρά και με κατάνυξη τα στερνά μου Χριστούγεννα! Φώναζε τον Αγίδιο:

- Αδερφέ Αγίδιε, εσύ θα μου κάμεις τον Ιωσήφ· βάλε μιαν τουλούπα μπαμπάκι στο πηγούνι σου, κάμε άσπρη γενειάδα, και πάρε ένα ραβδί ν' ακουμπάς.

'Έπεσε τον κέδρο στο βουνό, να του φέρει δυο βοσκούς· ήρθαν ο ένας γέρος κοτσονάτος, κοντός, πλιοψημένος· ο άλλος νιούτσικος, με ξανθό χνούδι στα μάγουλα.

- Αδερφοί μου ισοπάνηδες, τους παραγγείλε, τη νύχτα των Χριστουγέννων θα 'ρθείτε στη σπηλιά που θα σας δείξει ο σιορ Βελίτα, θα φέρετε και τ' αρνάκια μαζί σας. Μη φοβάστε, δεν έχετε τίποτα να κάνετε· θα σταθείτε μονάχα στην μπασιά, θ' ακουμπήσετε στις αγκλίτσες σας και θα κοιτάζετε τι γίνεται μέσα στη σπηλιά· τίποτ' άλλο. Θα 'στε οι βοσκοί που θα βλέπουν το Χριστό που γεννήθηκε.

- Μίνυσε και στην αδερφή Κλάρα: «Να κοιτάσει η αδερφή σου η Αγνή, έχω να πς μιλήσω.»

- Αυτή θα κάμει την Παρθένα Μαρία, είπε· αυτή διάλεξα, γιατί τη λένε Αγνή.

Μ' έπεψε στην Παρτισούνκολα να φέρω μερικούς νεαρούς δοκιμούς· αυτοί θα 'καναν τους αγγέλους· θα κρατούσαν φασκίες και μορουδοπάνια στα χέρια τους και θα ψέλναν: «Δόξα εν υψίστοις Θεώ και επί γης ειρήνη, εν ανθρώποις ευδοκία!» Και θα 'ναι μαζί τους ο αδερφός Ειρηναίος, να παίζει το λαγούτο. Κι ο παπα-Σίλβεστρος θα λειτουργεί.

Την παραμονή των Χριστουγέννων ο σιορ Βελίτα μας μίνυσε: «Όλα έτοιμα, κοιπάστε!»

Κινήσαμε μεσάνυχτα, μαζί μας και μερικοί αδερφοί· ο βερνάρδος, ο σιορ Πέτρος, ο Μασέο, ο παπα-Σίλβεστρος· πλάι στο

Φραγκίσκο ο Ειρηναίος με το λαγούτο του.

Ο ουρανός ήταν πεντακάθαρος, κρούσταλλο ο αγέρας· ήσυχη νύχτα, τ' άστρα κατέβαιναν, κόντευαν ν' αγγίζουν τη γη, καθέννας μας είχε κι ένα άστρο απάνω από το κεφάλι του. Περιπατούσε ο Φραγκίσκος κορευτά κι άεφρανα στράφηκε:

- Αδερφοί, τι ευτυχία είναι τούτη, τι χαρά μεγάλη δόθηκε στους ανθρώπους! Τι πηγαίνουμε να δούμε, το βάζει ο νους σας; το Θεό βρέφος! Την Παρθένα Μαρία να βυζαίνει το Θεό! Τους αγγέλους να κατεβαίνουν στη γη και να ψέλνουν Ωσαννά! Αδερφέ Ειρηναίο, ξεκρέμασε, να 'χεις την ευκή μου, από τον ώμο σου το λαγούτο, τραγουδά: «Δόξα εν υψίστοις Θεώ και έπι γης ειρήνη, εν ανθρώποις ευδοκία!»

Ο Φραγκίσκος έσκυψε στο αυτί μου:

- Δεν μπορώ να βαστάξω τη χαρά μου, φράτε Λεόνε· κοίτα πως περπατώ· δε με πονούν πια οι πατούσες μου· κτες τη νύχτα είδα όνειρο: η Παναγιά απήθωνε στην αγκαλιά μου το Βρέφος.

Απ' όλα τα γυροχωρία είχαν μαζωχτεί οι κοριάτες με αναμμένα δαδιά, κι αλάκερο το δόσο έλαμπε κατάφοτο· η σπηλιά είχε κιόλα γεμίσει κόσμο. Έσκυψε το κεφάλι ο Φραγκίσκος, μπήκε, μπήκαμε κι οι αδερφοί· στο βάθος της σπηλιάς η φάτινη σπρωμένη με άεφρα, ένα βόδι κι ένα γαϊδουράκι στέκουσαν ήσυχα, είχαν φάει, κι αναχάραζαν. Στάθηκε ομπρός από τη φάτινη ο παπα-Σίλβεστρος, σε να 'ταν Άγια Τράπεζα, κι άρχισε να λειτουργεί· ωστόσο ο Φραγκίσκος στρατάριζε με τα τέσσερα, περιτριγυρίζει τη φάτινη και μπεμπέριζε σαν αρνί. Κι όταν ο παπα-Σίλβεστρος, διαβάζοντας το βαγγέλιο, έφτασε εκεί που λέει: «και έτεκε τον υιον αυτίς τον πρωτότοκον, και εσπαργάνασεν αυτών και ανέκλινεν αυτών εν τη φάτινη...» μια λάμψη γαλάζα κύθηκε απάνω από τη φάτινη κι όλοι είδαμε το Φραγκίσκο να σκύβει, ν' ανασπκόνεται και να κρατάει στην αγκάλη του ένα βρέφος.

Μούγκρισαν οι κοριάτες, κουνούσαν αλλοπαρμένονι τα δαδιά τους και πέσαμε όλοι μπρούμυτα, μην μπορώντας να βαστάσουμε το θάμα· κι εγώ ανασήκωσα μια στιγμή το κεφάλι κι είδα το βρέφος ν' απλώνει τα χεράκια του και να καδεύει τα γένια και τα μάγουλα του Φραγκίσκου, να κουνάει τα ποδαρά-

κια του και να του χαμογελάει. Σήκωσε ο Φραγκίσκος ψηλά, ομπρός από τ' αναμμένα δαδιά, το βρέφος και φώναξε:

- Αδερφοί, ιδού ο Σωτήρας του κόσμου!

Όλοι εξαλλοι χίμηξαν ν' αγγίζουν το άγιο βρέφος· μια η γαλάζια λάμψη έβγαζε, σκοτάδι κύθηκε στη φάτινη και δεν είδαμε πια το Φραγκίσκο· είχε φύγει παίρνοντας μαζί του το βρέφος.

Χύθηκαν έξω οι κοριάτες με τ' αναμμένα δαδιά, σκόρπισαν μέσα στο δόσο, ψάχνοντας να τον βρουν, πουθενά! Ο ουρανός είχε αρχίσει ν' ασπρογαλιάζει, ο Αυγερινός έλαμπε θεομόναχος κατά την ανατολή, και κόρευε· το φως είχε γεννηθεί.

Βρήκα το Φραγκίσκο απώξω από το καλύβι του, γονατιστό, με το πρόσωπο γεμμένο καιά τη βηθλεέμ.

Την άλλη μέρα που τον είδα, τρώμαξα· δεν ήταν πια σώμα ετούτο, ήταν ένας σκός κόκαλα, σκεπασμένος με χλιοτρυπητό ράσο· τα χείλια του κατάνηπλαβα από το κρύο.

- Πάτερ Φραγκίσκο, του 'λεγα και του φιλούσα τα χέρια, άσε με να μαζέψω ξύλα, να σου ανάψω φωτιά.

Κι αυτός μου απαντούσε:

- Σύρε να κάμεις το γύρο του κόσμου, φράτε Λεόνε, κι αν βρεις πως σε όλα τα καλύβια και τα φτωχόσπια του κόσμου έχουν αναμμένη φωτιά, γύρνα πίσω κι άναψέ μου το τζάκι· ένας άνθρωπος να τουρτουρίζει στον κόσμο, πρέπει κι εγώ να τουρ-τουρίζω μαζί του.

Όσο περνούσε ο καιρός, οι πόνοι από τις πληγές του αγρέευαν συχνά τώρα τον έβλεπα να στρουφίζει το στόμα, κμμπούριασμένος σε δυο, για να βαστάξει τους πόνους· σπίκωνε το κεφάλι, με κοίταζε· στο πρόσωπό του πάντα η ίδια μακαριότητα.

- Πονάει, μου 'λεγε, πονάει...

- Ποιος;

- Ετούτος!

Και μου 'δειχνε το στήθος του, τα χέρια του, τα πόδια.

Μια νύχτα όμως κάποιος κλαροπόντικας τρύπωξε από την ξεχαρβαλωμένη πόρτα στο καλύβι κι άρχισε ν' αγγέλφει και να δαγκάνει τα σμιατωμένα πόδια του Φραγκίσκου· κι αυτός πετάχτηκε από τον ύπνο και τον άκουσα να μου μιλάει ήσυχα ήσυχα, σε να μιλούσε σε παιδί:

- Αδερφέ κλαροπόντικα, πονώ! Αδερφέ κλαροπόντικα, σ' εξορκίζω σ' όνομα του Θεού, φύγε' πονώ!

Ένα πρωί τον βρήκα ολόγυμνο απάνω στην ψάθα του να τσιουριάζει.

- Πάτερ φραγκίσκο, φώναζε, κάνει φοβερό κρύο, γιατί γδύνθηκες;

- Έφερα στο νου μου, φράτε Λεόνε, μου αποκρίθηκε και τα σταγόνια του κατακτυπούσαν, έφερα στο νου μου τους αδερφούς μου σε όλο τον κόσμο που κρυώνουν δεν μπορώ να τους ζεστάνω! κρυώνω, το λοιπόν, κι εγώ μαζί τους.

- Τι να κάνουν οι αδερφοί που βγήκαν στο κήρυγμα, μου είπε την άλλη μέρα: στον ύπνο μου και στον ξύπνο μου τους έχω στο νου μου! ήρθε ένας αδερφός κλαροπόντικας, για μια στιγμή παραστήθηκε ο στοχασμός μου: μα ήταν καλός, ο αδερφός πόντικας, τον παρακάλεσα να φύγει κι έφυγε. Και τώρα κάθουμαι και περιμένω: τι περιμένω; Κάποιος να 'ρθει να μου φέρει μαντάτα.

Ακόμα ο λόγος στέκουνταν, και να σου πρόβαλε στο κατώφλι ένας από τους πιο απλοϊκούς κι αγαπημένους αδερφούς, ο Κέδρος: ξηπόλυτος, καταπληγισμένος και χαρούμενος. Στα πρώτα προικιά χρόνια του αδερφάτου μας αυτός συχνά με τα χωρατά του μας έκανε και γελούσαμε: μια φορά ένας αδερφός αρρώστησε. «Αχ, να 'χα ένα ποδαράκι χοιρινό!» παραμιλούσε μέσα στον πυρετό του: να τον ακούσει ο Κέδρος, έτρεξε ειπύς στο δάσο, βρήκε ένα κοίρο να βόσκει βελανιδιά, έκοψε το πόδι του, γύρισε στην Πορτσισούνκολα, το 'ψισε και το 'δωσε στον άρρωστο αδερφό να φάει. Το 'μαθε ο φραγκίσκος, μάλωσε τον Κέδρο: «Αδερφέ μου, είπε, δεν ξέρεις πως δεν πρέπει ν' αγγγίζεις σε ξένα πράγματα; Γιατί το 'καμες αυτό; - Γιατί το χοιρινό αυτό ποδαράκι έκαμε καλό στον αδερφό μας και καθόλου δε θα το 'χα βάρος στην ψυχή μου να κόψω το πόδι και σ' εκατό χοίρους. - Μα ο καπμένος ο χοιροβοσκός κλαίει κι οδύρεται και ζητάει σε όλο το δάσο το φταίκτη. - Τότε πάω εγώ από δικού μου, αδερφέ φραγκίσκο, να τον βρω, κι έννοια σου' θα φιλιώσουμε.» Έτρεξε στο δάσο, τον βρήκε: έπεσε στην αγκαλιά του: Αδερφέ μου, του 'πε, εγώ έκοψα το πόδι του κοίρου σου, μη θυμώνεις, άκουσέ με: ο Θεός έπεψε τους χοίρους για τους

ανθρώπους, ένες άνθρωπος αρρώστησε και φώναζε: «Δε θα γιάνω αν δε φάω ένα ποδαράκι κοίρου!» τον λυπήθηκα, έτρεξα, του 'φερα το ποδαράκι, το 'ψισα, το 'φραε, έγινε καλά και τώρα προσεύχεται για την ψυχή του ανθρώπου που 'χε το κοίρο και μεσολαβεί στο Θεό να του συχωρέσει τις αμαρτίες του. Μη θυμώνεις το λοιπόν, έλα ν' αγκαλιαστούμε, όλοι είμαστε αδερφοί, όλοι παιδιά του Θεού, έκαμες, χαρά σε σένα! Μια θεάρεστη πράξη, σε βοήθησα κι εγώ να κάμεις τη θεάρεστη αυτή πράξη, έλα φίλυσέ με.» Κι ο χοιριάτης, που στην αρχή είχε κωρώσει, σιγά σιγά καταλήγασε ο θυμός του, έπεσε στην αγκαλιά του Κέδρου και τον φίλησε. «Συχωρέμένος να 'σαι, μα μην το ξανακάμεις, αν αγαπάς το Θεό.»

Ο φραγκίσκος, όταν άκουσε τον Κέδρο να διηγείται την κουβέντα του αυτή με το χοιροβοσκό, γέλασε με την καρδιά του. «Τι κρίμα, είπε, να μην έχουμε ένα δάσο Κέδρους όπως ετούτον εδώ!»

Ο Κέδρος θα 'χε κάποιο σημαντικό μύνημα να μας πει, γιατί τα μικρά ματάκια του μας κοίταξαν και σπίθιξαν. Σφουγγίξε με την αναστροφή του χεριού του το στόμα του, άρχισε:

- Έρχουμαι από το Ρίμινι, πάτερ φραγκίσκο: το τι είδα κι έπαθα ωστόσο να φτάσω εκεί, που να σας τα λέω! Φαίνεται με πήραν στα χωριά για την αγιούσνη σου, πάτερ φραγκίσκο, κι έτρεχαν παιτς με πατά σέ, άντρες, γυναίκες, να φιλήσουν το χέρι μου: μου φέρναν κι αρρώστους να τους γιάνω! μα που να τους γιάνω! Έβαζα, καθώς κάνεις και του λόγου σου, το χέρι μου απάνω στο κεφάλι τους: μα είχα το νου μου άλλου: πώς να ξεφύγω απ' όλο ετούτο το τσούρμιο που μούγκριζε και ζητοκραυγάζε και χιμούσε να μου φιλήσει τα πόδια. Όπου, μια μέρα, τι σοφίστηκα! Όταν ζήγωνα σ' ένα χωριό, λίγο πριν φτάσω στο Ρίμινι, μαθαίνω πως το πλήθος πάλι κίνησε να με υποδεχτεί: τί κάνω, το λοιπόν; Δυο παιδιά είχαν βάλει σταυρωτά δυο δοκάρια και κάθουνταν το καθένα στην άκρα του απάνω δοκαριού και τραμπολίζονταν και γελούσαν τρέχω αμέσως και βρισκόω τα παιδιά: «Παιδιά μου, είπα, θέλω κι εγώ να παίξω» καθίστε εσείς οι δυο στη μιαν άκρα κι εγώ μονάχος μου στην άλλη και θα σας ανεβοκατεβάζω.» Δώσπου το λοιπόν εμείς την τραμπάλα και οκούσαμε στα γέλια: όπου καταφτάνουν οι προ-

σκυνητές, κεφαλή ο παπίας με το σσημένιο βαγγέλιο και την αγιαστούρα· με βλέπουν να παίζω και να γελάω, καπεβάζουν τα μούτρα. Περίμεναν να σκολάσω το παινιδί για να τους βλογήσω· να γιάνω και μερικούς άρρωστους που μου 'χαν κοιβαλήσει· περίμεναν, περίμεναν, που ν' αφήσω εγώ την τραμπάλα· «Δεν είναι ετούτος άγιος, μούγκρισαν ξεφρενιασμένοι· είναι τρελός! Πάμε να φύγουμε!» κι έφυγαν. Άλλο που δεν ήθελα! Κατέβηκα ευπύς από το δοκάρι και πιάνω πάλι το δρόμο για το Ρήμινι.

Ο φραγκίσκος γέλασε:

— Έχε την ευχή μου, αδερφέ μου Κέδρο· καλύτερα να μας παίρνουν για τρελούς παρά για αγίους· αυτό θα πει άγια Ταπεινοσύνη.

— Και στο Ρήμινι τι έκαμες, αδερφέ Κέδρο; ρώτησα εγώ· θα-ρώ πολλά έχεις ακόμα να μας πεις.

— Πολλά, πολλά, αδερφέ μου, ένα μεγάλο θάμα! Αν δεν το 'βλεπα με τα μάτια μου, δε θα το πίστευα. Θυμάστε ένα χλομό δοκίμο που είχαμε μια φορά στην Πορτσουόνκολα και τον έλεγαν Αντώνιο; Ε λοιπόν, αυτός έγινε, ο Θεός να με συκορεσεί, άγιος! Ναι, ναι, άγιος! Και κάνει θάματα. Πώς κήρυξε ελόγου σου, πάτερ φραγκίσκο, μια μέρα στα πουλιά! Όμοια στο Ρήμινι κήρυξε κι αυτός στα ψάρια, το είδα με τα μάτια μου, μη γελάτε. Εκεί που σμίγει ο ποταμός με τη θάλασσα στάθηκε ο Αντώνιος· να τον δείτε, είναι αγνώριστος· ψήλωσε, λήγνεψε, βούλιαξαν τα μάγουλά του, τα μάτια του είναι δυο μαύρες τρύπες· θαρρείς κι είναι τυφλός· και τα χέρια του, μέγας είσαι Κύριε! Ποτέ δεν είδα τόσο ληνά, μακριά γοργοκίνητα δάχτυλα· κρατούσαν ένα ραβδί, και το χέρι του το αγκάλιαζε δυο δίπλες. Κόσμος πολύς ξοπίσω του, αιρετικοί οι πιο πολλοί, που του κάκου ο Αντώνιος τους είπε: "Ακολουθήστε με να κατέβω στη θάλασσα και θα δείτε πως ο Θεός που κρύχνω είναι ο μόνος αληθινός· θα δείτε με τα μάτια σας και θα πιστέψετε."

«Κατέβηκαν το λοιπόν τη μέρα εκείνη στη θάλασσα, κι εγώ μαζί τους. Έσκυψε ο Αντώνιος, έβρεξε τα δάχτυλά του στη θάλασσα, έκαμε το σταυρό του· μπήκε ύστερα ίσαμε το γόνατο μέσα στο νερό, έσυρε φωνή μεγάλη: "Αδέρφια μου ψάρια της θάλασσας και του ποταμού, στ' όνομα του ουράνιου Πατέρα

μας σας εξορκίζω, ελάτε ν' ακούσετε το λόγο του αληθινού Θεού!"

«Ευπύς ως είπε τα λόγια ετούτα, τρικύμισε η θάλασσα, φούσκωσε ο ποταμός κι άρχισαν να μαζεύονται τα ψάρια· άλλα έρχονταν από μακριά, άλλα ανέβαιναν από το βυθό, λογής λογής ψάρια—πέρκες, σφυρίδες, συναγριδες, ορφοί, γλώσσες, σκυλόψαρα, χελιδονόψαρα, ξιφιοί, κέφαλοι, λυθρίνια, σκουπίδια, βόλιες, τσιπούρες, και που να τ' αναστορνθώ όλα, τοπόψαρα, σφρόψαρα, κυνηγόψαρα, πέτρωσε ο ποταμός κι η θάλασσα· τα πιο μικρά μπροστά, πίσω τα μεσιακά, πιο πίσω, στα βαθιά νερά, τα χοντρόψαρα· κι όλα σήκωναν το κεφάλι τους, απόδω από το νερό ν' ακούσουν. Κι όταν συντάχτηκαν όλα, άπλωσε το χέρι του ο Αντώνιος και τα βλόγησε· κι ευπύς με δυνατά φωνή άρχισε να κηρύκνει: Αδέρφια μου ψάρια, σας κάλεσα για να δοξαλογήσουμε μαζί τον ουράνιο Πατέρα μας· τη χάρες και χαρές σας έδωκε! Τι πλούτος! Τρισεύγενο στοιχείο είναι το νερό, δροσρό, καθαρό, διάφανο· όταν είναι ήλιος και γαλήνη, ανεβαίνει στον αερό και παίζει· όταν ξεσπάει φρικμία, καταβαινει στο βυθό, ασάλευτη γαλήνη εκεί κάτω, και χαιρέστε· τη χρομία, τη λυγεράδα, η ομορφιά σας έδωκε ο Θεός, αδέρφια μου ψάρια! Όταν έγινε ο μεγάλος κατακλυσμός κι όλα τα ζωντανά της σπεριάς πνίγηκαν, μονάχα εσείς κολούμπουσατε ήσυχα κι ασφαλισμένα στα φουσκωμένα νερά. Κι όταν ο προφήτης Ιωνάς έπεσε στη θάλασσα, εσείς του δώσατε καταφύγιο, κι ύστερα από τρεις μέρες τον ξοναφέρατε στη γη· είπατε το πιο λαμπερό στολίδι του νερού, περίσσα σας αγαπά ο Θεός, δε θέλει το γένος σας να ξοφληθεί και, με τις χιλιάδες χιλιάδες αυγά που γεννάτε, είπατε αθάνατα. Σηκώστε τα κεφάλια, ευχαριστήστε το Θεό· έχετε την ευχή μου· και τώρα πηγαίνετε στο καλό!"

«Τα ψάρια άνοιξαν το στόμα, κούνησαν τα χείλια, μπορεί και να 'παν κανένα ψαλμό, μα δεν άκουσα· έφυγαν όλα χαρούμενα με σπικωμένες τις ουρές, θάλασσα και ποταμός άφρισαν. Κι οι άνθρωποι τρώμαξαν, έπεσαν στα πόδια του Αντώνιου: "Έχεις δίκιο, αδερφέ Αντώνιε, φώναζαν, συκορεσέ μας: τα ψάρια άκουσαν τη φωνή σου, κι εμείς οι άνθρωποι δε θα την ακούσουμε. Έμπα μπροστά κι οδήγα!" Μπήκε μπροστά ο Αντώ-

ομα είμαι κι εγώ του Θεού, μη με σκοτώσεις!»

Ο Φραγκίσκος σώπανε· τα λόγια του Κέδρου είχαν μπει στην καρδιά του.

- Αδερφέ Κέδρο, θεωμαίχτη, είπε τέλος γελώντας, ήρθες και μας έκαμες άνω κάτω με τις θεοφοβούμενες πονηριές σου.

Στράφηκε στο τζάκι.

- Αδερφή Φωτιά, συχώρα με· δε σε διώκνω από το φτωχικό μου, μα σε παρακαλώ μην ξανάρθεις.

Είπε, και τράβηξε στο κατώφλι, μακριά από το τζάκι, και κάθισε.

Την άλλη μέρα, ζημερώματα, ο Φραγκίσκος με σκούνηξε με το ποδάρι.

- Φράτε Λεόνε, σήκω απάνω· παραζεστάθηκε το καλύβι του· τα, παραβολεύτηκε εδώ, πάμε στον Άι-Δαμιανό. Ένα κλαροκάλυβο είναι απέδω από το μοναστήρι, εκεί πεθύμισα να μείνω· μπορείς; αντέχεις; μέρα τη δύναμη σου· κάθε στιγμή μπορείς να φύγεις, να γλιτώσεις. Πολύ σε τυραννώ· συχώρεσέ με, λιονταράκι του Θεού.

Αλλάβει, πολύ με τυραννούσε, μα από την πολλήν αγάπη· πετάχτηκε απάνω.

- Όπου με πας, πάτερ Φραγκίσκο, θα πάω· έκαψα τα καράβια μου, δεν έχει πια γυρισμό.

- Πάμε το λοιπόν, φράτε Λεόνε· έκαψα κι εγώ τα καράβια μου, δεν έχει γυρισμό! Πάρε με κεραγκαλιά να μην πέσω· είναι ακόμα σκοτάδι.

Κρύο τσουικτερό, σκούρας γαλάζος ο ουρανός, όλο το μελισσολόι τ' αστέρια είχαν κιόλα πηνγεί μέσα στο ανήριο πλαινό φως· μονάχα ο Αυγερινός, ακατάλυτος ακόμα, χαρούμενος, περιμένε τον ήλιο, ν' αφανιστεί μέσα στις ακτίδες του. Ακόμα δεν ακούγονταν πουργούρισμα πουλιού, μακριά μονάχα ένα κοκόρι λάλημα.

- Θα πενούν τα πουλιά, τώρα το χειμώνα, είπα, και γι' αυτό δεν κελαηδούν μπας και τέτοιος είναι κι ο άνθρωπος, αδερφέ Φραγκίσκο; Μπας καν πρέπει να τρώμε για να μετουσιώνουμε το φαί σε προσευχή και σε τραγούδι;

Ο Φραγκίσκος χαμογέλασε.

- Ο νους σου πάντα στο φαί, φράτε Λεόνε· σιωπά 'ναι τα όσα λες για όσους δεν πιστεύουν στο Θεό· μα για όσους πιστεύουν, το αναστροφο είναι σωστό· η προσευχή γίνεται γι' αυτούς φαί και χορταίνουν.

Όσο μιλούσαμε, το φως πλάνθανε, η ανατολή ρόδισε· ένα κελαηδοπούλι, τη στιγμή που περνούσαμε κάτω από ένα φουγιωτό πεύκο, ένιωσε απάνω στα κλειστά μαπόφυλλα του το φως, ζύηνησε κι άρχιζε το κελάνδημα.

- Καλημέρα, αδερφέ μου κορυδαλλέ! του φώναξε ο Φραγκίσκος, πάμε στον Άι-Δαμιανό, έλα μαζί μας!

Ο κορυδαλλός τινάχτηκε μέσα από τα κλαδιά, τινάξε τα φτερά του να ξερουδιάσουν κι ολαμεμιάς κύθηκε στον ουρανό κελαηδώντας.

- Ο ουρανός είναι ο Άι-Δαμιανός του, είπε ο Φραγκίσκος, καλὴν αντήμωση.

Όταν φτάσαμε στο μοναστήρι του Άι-Δαμιανού, οι αδερφές ήταν ακόμα στον όρθο· τα καντήλια ήταν αναμμένα, προχωρούσαμε νυχοπατώντας, σταθήκαμε κάτω από το παραθυράκι του ιερού κι ακούγαμε τις ψιλές γυναικείες φωνές να κελαηδούν στον Κύριο.

- Τι ευτυχία είναι πάλι ετούτη, φράτε Λεόνε, είπε ο Φραγκίσκος και τα μάτια του είχαν βουρκώσει, το φως, ο κορυδαλλός, ο όρθος, οι νύφες του Χριστού που ζύηνησαν πρι να ζηνήσει ο κόσμος και δοξολογούν τον Αγαπημένο! Ξεκορίζω τη φωνή τις αδερφές Κλάρας.

Τέλειψε ο όρθος, και κύθηκαν οι αδερφές με τις άσπρες μπολίδες τους στο περιαύλι, κι ως να δουν το Φραγκίσκο έσυραν ψιλές χαρούμενες φωνές, σαν πετνασμένες περιστέρες όταν δουν το στάρι. Πρώτη η αδερφή Κλάρα ζήγωσε, πήρε το αιματομένο χέρι του Φραγκίσκου και το σκέπασε με τα δάκρυά της.

- Πάτερ Φραγκίσκο, μωρμούρισε, πάτερ Φραγκίσκο... Κι ο λαιμός της πηνγούνταν.

- Αδερφή Κλάρα, πεθύμισα λίγες μέρες να μείνω κοντά σας· χαιρετώ, αποχαιρετώ, φεύγω· δώσ' μου την άδεια, άγια ηγουμένη, να μείνω στο κλαροκάλυβο απέδω από το μονα-

στηρί σου.

Η αδερφή Κλάρα κοίταζε το Φραγκίσκο και τα μεγάλα μάτια της έτρεχαν.

- Πάτερ Φραγκίσκο, το καλύβι και το μοναστήρι κι εμείς όλες οι αδερφές στη δούλεψή σου' πρόσταζε.

Η γριά μάνα του Φραγκίσκου πρόβαλε: είχε αδυνατίσει πολύ, κατάχλομη από τις αγρυπνίες και τη νηστεία, μα το πρόσωπό της έλαμπε ευτυχισμένο' έσκυψε κι αυτή, φίλησε το χέρι του γιου της' κι αυτός απήθωσε το χέρι στα φαρμά μαλλιά της και τη βλόγνισε.

- Μάνα, μουρμούρισε, μάνα... αδερφή Πίκα...

Δυο αδερφές ήθελαν να τρέχουν να συγυρίσουν το καλύβι' μα η Κλάρα τις αναμέρισε:

- Θα το συγυρίσω μόνι μου, είπε' φέрте μου μια σκούπα κι ένα λαγάνι νερό και τη γλάστρα τα λουλούδια που έχω στο κελάι μου' κι ένα λυχνάρι' και το κλουβί που μας χάρισε προχτές ο Δεσποτός με την καρδερίνα.

Ο Φραγκίσκος εξαντλημένος σφάγιασε χάρμα, κάτω από το παραθεράκι του ιερού, και περίμενε' η μάνα του, αποτραβηγμένη σε μια γωνιά της αυλής, τον κοιτάζε με πόνο πολύ και καμφάρι. Τα χείλια του, τα πόδια του, τα χέρια είχαν μπλαβίσει από το κρύο' του 'φεραν μια πατανία και τον σκέπασαν, την πέταξε πέρα. Έκαμε ν' ανασκοηθεί, δεν μπόρεσε' δυο αδερφές έτρεξαν, τον πήραν από τις αμασκάλες και τον πήγαν σιγά, στραταριστά, στο καλύβι' η Κλάρα του 'ξε απλώσει μια ψάθα, κι από πάνω ένα στρώμα παραγεμισμένο με άχυρα κι ένα μαλακό μαξιλάρι' τον ξάπλωσαν οι αδερφές κι έφυγαν μείνανε πάλι οι δυο μας μόνοι.

- Θες τίποτα, πάτερ Φραγκίσκο; έσκυψα στο αυτί του και τον ρώτησα.

- Τι να θέλω, φράτε Λεόνε; Τι άλλο να θέλω; Τα 'χω όλα.

Κι έκλεισε πάλι τα μάτια, κλοντής μου νόημα, σα να με αποκαρτετούσε.

Όλη τη νύκτα εκείνη δεν έκλεισε μάτι, παραμύλιωσε' το μέτωπό του, τα χέρια, αλάκερο του το κορμί πετούσαν φλόγες.

Την άλλη μέρα, κατά το απόγεμα, άνοιξε τα μάτια:

- Φράτε Λεόνε, να παραγγείλεις να μην έρχονται οι αδερ-

φές να με βλέπουν θέλω να μείνω μόνος' και δεν έχω ανάγκη από τίποτα, να τους πεις' παυκία θέλω, παυκία, τίποτ' άλλο' μη-τέ φροτιά, μήτε φρά' παυκία.

Άρτιαζε το μαξιλάρι, το πέταξε.

- Πάρ' το, φράτε Λεόνε, βγάλ' το εξόν ο δαίμονας είναι μέ-σα του' ολνύχτα δε με άφησε να κοιμηθώ' φέρε μου μαξιλάρι μιν πέτρα.

Απήθωσε το χέρι του στη φούξια μου' έκαψε.

- Φράτε Λεόνε, συνόδοιόρε μου, συνσβλήτη μου, συνώ-ρε' σε με...

Κι έκλεισε τα μάτια.

Βγήκα και κάθισα έξω από το καλύβι κι έκλαιγα σιγά, πνιχτά, να μη μ' ακούσει' η αδερφή Κλάρα με ζήγωσε.

- Τι να κάμουμε, φράτε Λεόνε; Πώς να τον κρατήσουμε στη ζωή;

- Δε θέλει, αδερφή Κλάρα, δε θέλει' τέλειμε, λέει, ο ανήφορος' στην κορφή του ανήφορου είναι η σταύρωση' σταυρώθη-κε' τώρα, ένα μονάχα περιμένει και βιάζεται, την ανάσταση.

- Πάει να πει το θάνατο, φράτε Λεόνε;

- Το θάνατο, αδερφή Κλάρα.

Ανασπένοξε η αδερφή Κλάρα, έσκυψε το κεφάλι, και σε λί-γο:

- Ίσως η καρδερίνα τον κρατήσει ακόμα λίγο στη ζωή' κέ-λάησσε χτες αλημέρα.

- Όχι, αδερφή Κλάρα, θα φοβήθηκε.

- Άρα ξεφοβήθει κι αρκίσει να κελαιδάει, ο πάτερ Φραγκί-σκος ίσως να μη θέλει πια να πεθάνει τόσο γρήγορα.

Δεν είπα τίποτα' μα κατέχα καλά πως ακούει ο Φραγκίσκος ένα άλλο κελαιδοντό, πολύ πιο γλυκό, αθάνατο, πιο απάνω από τα σύννεφα, πιο απάνω από τ' άστρα, και τον καλνάζει εί-σε κιόλας ανοίξει στην ψυχή του το κλουβί της να φύγει' να φύγει, να σμιζεί με τις ψυχές που κελαιδούνε.

Την τρίτη μέρα ο πυρετός είχε φουρτώσει' τα χείλιά του μά-νοια είχαν κοκκινίσει, τα χείλια του είχαν ξεραθεί, κι όλο τι-νάζονταν απάνω, έβλεπε σάρατες παρουσίες και παραμυλού-σε. Άξαφνα, κατά τα ξημερώματα, στράφηκε και μου 'πε:

- Φράτε Λεόνε, που βρίσκεσαι; Δε σε βλέπω.

- Εδώ στο πλάι σου, πάτερ Φραγκίσκο, πρόσταξε.
- Έχεις μαζί σου το φτερό και το μελάνι;
- Μαζί μου πάντα, πάτερ Φραγκίσκο, πρόσταξε.
- Γράφε.

Είχε καρφώσει τα μάτια του στον αέρα κι έτρεμε από τη βίαιση του να υπαγορεύει, να προφτάσει, πριν του φύγει τ' όραμα.

- Ακούω, πάτερ Φραγκίσκο.
- Γράφε:

«Είμαι ένα καλάμι και λυγίζω στον άνεμο του Θεού» και περιμένω το θάνατο, το Μέγα Τροβαδούρο, να 'ρθει να με θερύσει, να με τρυπήσει, να με κάμει θιαμπόλι» κι έτσι, σπρωγμένος στα κείλια του, να γυρίσω τραγουδώντας στον αθάνατο καλαμιόνα του Θεού.»

Έπεσε τ' ανάσκελα στο στρώμα, έκλεισε τα μάτια» κι εκεί που σπκόνωνται να σβήσω το λυχνάρι, να μην του πληγώνει τα μάτια, πετάχτηκε πάλι απάνω:

- Φράτε Λεόνε, έκραξε δυνατά σα να φώναζε «Βοήθεια!», γράφε:

«Με πήρε από το χέρι ο μαύρος Αρχάγγελος. "Που πάμε;" Έβαλε το δάκτυλο στο στόμα. "Αφήνουμε πίσω μας τη γης, αποκτήθηκε, κλείσε τα μάτια σου να μην τη βλέπεις και ν' αρχίσεις τα κλάματα."»

Κι εγώ, χωρίς να σταματήσει:

«Άνοιξα τα πανιά, πίσω μου η πράσινη γης, μπροστά μου μαύρο, απέραντο πέλαγο» κι απάνω στον ουρανό χύθηκε, σαν αστροβολίδι, το βορράστρι. Κύριε, Εσύ κρατάς την καρδιά μου, της δείχνεις το δρόμο, κι αρμενίζει: κιόλα το πρώτο Παραδεισπούλι φάνηκε.»

Τα μάτια του έκαιγαν, όλο του το κορμί σπάραζε» κρατούσα ανάτρα το φτερό και περίμενα.

- Γράφε! Πού είσαι, φράτε Λεόνε, γράφε:

«Όταν ο Αρχάγγελος έδωξε τους πρωτόπλαστους από την Παράδεισο, κάθισαν κι οι δυο σ' ένα σβόλο χώμα και δε μιλούσαν ο ένας βασιλεύει, η νύχτα ανέβαινε γεμάτη φοβέρα από τη γης, κατέβαινε γεμάτη φοβέρα από τον ουρανό, τσιουκτερό αγέρι φύσηξε. Η Εύα στριμώχτηκε στον κόρφο του αντρός της να ξεσταθεί» ζεστάθηκε κι άνοιξε το στόμα» έκλεισε

τη μικρή νιογέννητη γροθιά της κι είπε: "Να μην περάσει του Γέρου!"»

Γέλασε: έβλεπε σίγουρα στον αγέρα τους Πρωτόπλαστους και την Εύα που έσφιγγε τη νιογέννητη γροθιά της και φοβέριζε. Κι εκεί που γελούσε, τον πήραν τα κλάματα.

- Είσαι ακόμα εδώ, φράτε Λεόνε; Γράφε:

«Όταν ο Αρχάγγελος Γαβριήλ κατέβηκε στη γης, ήταν άνοιξη» ο Αρχάγγελος τρώμαξε» πολλά όμορφη είναι η γης, συλλογίστηκε, η πόρνη» ας διαβούμε γρήγορα! Ένας ξυλουργός πετάχτηκε από το οργαστήρι του: "Τι ζήτης, παιδί μου; φώναξε» εδώ είναι η Ναζαρέτ. - Το σπίτι της Μαρίας." Ο ξυλουργός άρχισε να τρέμει. "Και τι 'ναι ο σταυρός που κρατάς και τα καρφιά και τα αίματα; - Δεν είναι σταυρός, είναι κρίνο».

- Και ποιος σε στέλνει; - Ο Θεός." Ένα μακαίρι μπήκε στην καρδιά του ξυλουργού» ωχ, χάθηκε, συλλογίστηκε. Άνοιξε την πόρτα του: Μια μικρούλα αυλή, μια γλάστρα βασιλικό, ένα πηγίδι» και πλάι στο πηγίδι, μια κοπέλα έραβε τα μοφουδιότικα. Ο Αρχάγγελος κοντοστάθηκε στο κατώφλι και τα μάτια του βούρκωσαν.»

Βούρκωσαν σαν του Αρχάγγελου και τα μάτια του Φραγκίσκου» αναπνεύαζε, τα φυλλοκαρδία του σκίστηκαν.

- Κατακαπνένη Μαρία, μουμούρισε, μικρούλα χαρακαμένη μανά! Τα δάκρυα των ανθρώπων μιας χρονιάς αν χύνονταν όλα μαζί, θα γίνονταν ποταμός και θα πνίγονταν το σπίτι Σου, Κύριε» μα είσαι Εσύ Παντογνώστης και χύνονται ένα ένα.

Τρώμαξε ως τέλεψε τα λόγια ετούτα:

- Φράτε Λεόνε, έκαμε παρακαλέστικά, φράτε Λεόνε, αυτό να μην το γράφεις» λόγια του Πονηρού» κι αν το 'γραψες, σβήσ' το, παρακαλώ σε!

Και σε λίγο:

- Απόμενε ακόμα ένα τραγουδάκι στην καρδιά μου, φράτε Λεόνε» δε θέλω να το πάρω μαζί μου στο χώμα» πιάσε το φτερό, γράφε:

«Όταν ο Θεός πια τέλειψε τη δημιουργία του κόσμου κι έπλυνε τα χέρια του από τις λάσπες, κάθισε κουρασμένος κάτω από ένα δέντρο της Παράδεισου κι έκλεισε τα μάτια. "Κου-

ράστηκα, μουρμούρισε, 'ν αναπαυτώ μια στάλα' και πρόταξε τον ύπνο να 'ρθει. Μα τη στιγμή εκείνη μια καρδερίνα με κόκκινα νύχια ήρθε και κάθισε από πάνω Του κι άρχισε να φωνάζει: "Δεν έχει ανάπαψη, δεν έχει παυσία, μην κοιμηθείς! Μέρα νύχτα θα κάθουμαι από πάνω Σου και θα φωνάζω. Δεν έχει ανάπαψη, δεν έχει παυσία, μην κοιμηθείς. Δε θα Σ' αφήσω να κοιμηθείς, είμαι η καρδιά του ανθρώπου!"

Ο φραγκίσκος έπεσε 'ν ανάσκελα, αγκομακούσε.

- Πώς σου φαίνεται, φράτε Λεόνε; μουρμούρισε.

Κόμπιασα π να πω; Πώς μπορεί να μιλάει η καρδιά του ανθρώπου στο Θεό με τόση αναίδεια;

Ο φραγκίσκος μάντεψε το στοχασμό μου, χαμογέλασε:

- Μη φοβάσαι, λιονταράκι του Θεού, είπε' ναι, αναιδέστη η καρδιά του ανθρώπου, μα τέτοια την έπλασε ο Θεός, τέτοια τη θέλησε ο Θεός: να Του αντιστέκεται.

.XIV.

Ποτέ ως τώρα δεν υπόφερε τόσο το κορμί του όσο τις μέρες που έμεινε στον Άι-Δαμιανό: και ποτέ η ψυχή του δεν ήταν βυθισμένη σε πιο βαθιά μακαριότητα. Είκαν σταματήσει οι πέντε πληγές του να τρέχουν, μα μέσα τους κουφοδρομούσε ο πόνος: τα μάτια μονάχα έτρεχαν ακόμα αίματα και δάκρυα.

Κοιμόμουν στα πόδια του, αγρυπνούσα μαζί του, μάκουμουν, όσο μπορούσα, να μην τον αφήσω να φύγει ακόμα από τη γης. Μια μέρα έπαψαν 'αυτά του να βουίζουν κι άκουσε την καρδερίνα. Πολλοώρα, με το στόμα ανοικτό, με τα μάτια κερκωμένα στο κλουβί, αφουκράζονταν στο πρόσωπό του είχε κυθεί μεγάλη ευδαιμονία.

- Τι 'ναι ετούτο το πουλί της Παράδεισου; με ρώτησε, φτάσαμε κιόλα.

Έστισε πάλι το αυτί του, αφουκράζονταν ολοένα το πρόσωπό του βυθίζονταν στην ευτυχία.

- Ω, να 'ξερεις τι λέει, φράτε Λεόνε, έκαμε χαρούμενος: η θάλα κρύβει μέσα του το φτερωτό τούτο σπηδάκι!

Η καρδερίνα μας είχε τώρα συντηθεί από τις βαθιές αγγές άρχιζε το τραγούδι: φούσκωνε ο λαιμός της, τα σφραγγυλά ματάκια της ήταν στυλωμένα έξω στο φως, το ραμφί της αιμάτωνε από το περίσσιο κελαιδιτό' μεθύσε. Κάποτε, απότομα, σόπιανε, τσιμπούσε τα κάγκελα του κλούβιου της, λαχτάριζε να φύγει είχε δει ένα σπουργίτι λεύτερο σ' ένα δέντρο κι ήθελε να πάει μαζί του' μα γρήγορα πηδούσε πάλι στο καλαμάκι που ήταν τεντωμένο στη μέση του κλουβίου και ξανάριζε το τραγούδι.

Η κυρα-Πίκα έρχονταν κρυφά, κι ανάμεσα από τις καρφάδες του κλαδοπλεγμένου τοίκου κοιτάζε το γιο της: κρατούσε

την απαλάμη στο στήμα και τον κοίταζε ώρα πολλή κι ύστερα γύριζε αμύλητα στο κελί της· κι η αδερφή Κλάρα πολλές νύχτες ξαγρυπνούσε στο κατώφλι του καλυβισιά μας, δεν τολμούσε να μπει, κι άκουγε τα χαρούμενα τραγούδια του ετοιμοθάνατου· γιατί τελευταία ο Φραγκίσκος το 'χε ρίξει στο τραγούδι· η ψυχή του ήταν χαρούμενη σαν την καρδερίνα και ξανάρκουσαν στα χείλια του τα παλιά τροβαδορικά τραγούδια της νιάτης του, όταν γύριζε τις νύχτες με τους φίλους του και τραγουδούσε κάτω από τα κλειστά παράθυρα.

— Να 'ταν εδώ ο αδερφός Ερηνναίος, έλεγε, να μου παίζει το λαγούτο του. Έχει δικίο· αυτό 'ναι το αγγελικό στόμα του ανθρώπου· έτσι θα μιλούν οι άγγελοι, θα πετούν στον αέρα και θα κουβεντιάζουν κελαιπόντας.

Ανασπκώθηκε μια μέρα στο στρώμα του, χτύπησε τα παλαμάκια πασίχαρος.

— Όλα τα ξύλα είναι λαγούτα και βιολιά, φράτε Λεόνε, μου φώναζε· όλη τη νύχτα αυτό συλλογίζουμουν όλα έχουν φωνή και δοξάζουν τον Κύριο· έλα, να 'χεις την ευχή μου, φέρε μου δυο ξύλα.

Του 'φερα δυο ξύλα, ακούμπησε το ένα στον ώμο του, γοργάλεσε το άλλο σα δοχάρι κι ανακαθισμένος στο στρώμα του έπαιζε εξάλλος και τραγουδούσε· είχε κλείσει τα μάτια, είχε αναγείρει πίσω το κεφάλι, συνεπαρμένος.

— Ακούς τα ξύλα πώς τραγουδούνε; με ρωτούσε· άκου!

Στην αρχή δεν άκουγα παρά τα δυο ξύλα που τριβούνταν το ένα απάνω στο άλλο και γριτσάνιζαν μα σιγά σιγά το αυτί μου συνήθιζε, η ψυχή μου ξυπνούσε κι άρχισα να γρικό μια γλυκότατη μελωδία να βγαίνει από τα δυο ξερόκλαρα· στα χέρια του το βουβό ξύλο είχε γίνει βιολί.

— Ακούς, ακούς, φράτε Λεόνε, Διόξε το νου, άσε την καρδιά σου λεύτερη ν' ακούσει! Όταν πιστεύει κανείς στο Θεό, δεν υπάρχουν ξύλα βουβιά και πόνοι χωρίς αναγάλλια και καθημερινή ζωή χωρίς θάματα!

Μια μέρα, εκεί που έπαιζε το βιολί του, απότομα το πρόσωπό του σκοτεινίωσε, σα να 'πιασε βαρύς ίσκιος απάνω του· γούρλωσε τα μάτια, κοίταξε από την ανοικτή πόρτα κι έσυρε φωνή· χαρούμενη, σπαρακτική, δεν μπόρεσα να καταλάβω

είχε μέσα της η φωνή αυτή όλες τις χαρές και τις πίκρες του ανθρώπου. Στράφηκα να δω πονόν έβλεπε καν φωνάζει· και νένια· το περιβόλι του μοναστηρίου έρημο, αγέρας δεν πιάς· φισούσε και τα στερνά φύλλα των δέντρων μαδούσαν οι αδερφές βρίσκουνταν στη λειτουργία, σα σύναξη πουλιών ακούγονταν οι τρυφερές φωνές τους που δοξολογούσαν τον Κύριο· μα πέρα, σε όλα τα μακρινά κοριάτικα σπιτάκια, το σκυλιά τρομαγμένα γάβγιζαν.

— Τι είδες, πάτερ Φραγκίσκο; ρώτησα· ποιον είδες; Γιατί φώναζες;

Κάμποση ώρα έκαμε να μου απαντήσει· είχε παρτίσει τα δυο ξύλα απάνω στο στρώμα και με γουρλωμένα τα μάτια κοίταζε έξω.

— Ποιος είναι; ρώτησα πάλι, τι βλέπεις; Τα χείλια του ανοιγόκλειούσαν.

— Αδερφέ μου Θάνατε, μουρμούριζε, αδερφέ μου Θάνατε...

Κι άνοιγε τα μπράτσια του σα να 'θελε να τον αγκαλιάσει.

Δε μίλησε· κατάλαβα, έβλεπε το μαύρο Αρχαγγέλο, τον έβλεπαν και τα σκυλιά και γι' αυτό γάβγιζαν με τόσο τρόμο, βγήκα έξω να κρίνω τα δάκρυα μου· έκαμα ένα γύρο στο καλύβι, κανέναν! Ο χειρωνακτικός ήλιος είχε λυτρωθεί σήμερα από τα σύννεφα, η πύλη στον κάμπο είχε σκορπίσει, γελούσε ο χειμώνας σαν άνοιξη. Οι αδερφές βγήκαν από την εκκλησιά, κατασκώρπισαν στο περιούλι, μπήκαν στην τράπεζα να φαν το προινό τους, μιαν μουκιά ψωμί, μιαν κούπα νερό. Η αδερφή Κλάρα με είδε, με ζήγωσε ανήσυχα:

— Γιατί κλάις, φράτε Λεόνε; Ο πάτερ Φραγκίσκος...

— Είδε το μαύρο Αρχαγγέλο, αδερφή Κλάρα, έσυρε φωνή,

άνοιξε τα μπράτσια να τον αγκαλιάσει...

Η αδερφή Κλάρα δάγκωσε την άκρη της μπολίδας της να κρατήσει το κλάμα.

— Τι έκαμε; Χάρηκε; ρώτησε.

— Δεν ξέρω, αδερφή Κλάρα· «Αδερφέ μου Θάνατε, αδερφέ μου Θάνατε...» μουρμούριζε. Τίποτ' άλλο.

Η αδερφή Κλάρα χαμήλωσε τη φωνή της.

— Άκουσε, φράτε Λεόνε, είπα, ένα πράμα φοβάμαι πούμα, κι

έχε το νου σου. Τις τελευταίες μέρες τριγυρίζουν το μοναστήρι

ρι περιέργοι ανησυχαστικοί αγριάνθρωποι· μια αδερφή τους γνώρισε· είναι, λέει, λιπσιές από την Περούτζια. Μαθεύτηκε πως ο πάτερ Φραγκίσκος είναι βαριά άρρωστος και τους έπεψαν να μας τον αρπάξουν ένας άγιος, μαθές, είναι μέσα πλούτος για μια πολιτεία. Φράτε Λεόνε μου, έχε το νου σου!

Έκρυψε το πρόσωπό της, έφυγε με βιας και καταποντίστηκε μέσα στην εκκλησιά.

«Θα το μινύσω του Λεοντίτη, συλλογίστηκε, να στείλει αρματωμένους από την Ασίζη να τον φυλάγουν.»

Όταν μπήκα στο καλύβι, βρήκα το Φραγκίσκο να κάθεται στο στρώμα του, ακουμπούσε στον τοίχο και το πρόσωπό του φαίνονταν ήσυχα κι ευχαριστημένο. Ως με είδε, χάρηκε:

— Πάρε το φτερό, φράτε Λεόνε, γράφε τις στερνές παραγγελίες μου· μια πανταχούσα να γράφεις, που να διαβαστεί απ' όλους τους αδερφούς κι απ' όλες τις αδερφές, όπου και να βρίσκονται· και σαν 'πογράψεις, θα πατήσω κι εγώ τη βούλα μου, ένα σταυρό.

Πήρα το φτερό, διπλογονάπισα πλάι του· ήσυχα, αργά, ζύγισα τον κάθε λόγο, άρχισε να μου υπαγορεύει:

— Αδερφοί, αδερφές μου, μου 'πειρε σήμερα ο Θεός το μαύρο Αρχάγγελο του, μου 'φερε το μεγάλο κάλεσμα, μισεύω. Μα δεν το βαστάει η καρδιά μου να φύγω από κοντά σας χωρίς να σας δώσω τις στερνές παραγγελίες μου. Παιδιά μου, η φτώχεια, η Αγάπη, η Αγνότητα, η Υπακοή, οι τέσσερις μεγάλες θυγατέρες του Θεού, μαζί σας στους αιώνες των αιώνων! Και να 'χετε παντοπνά στο νου σας πώς ο πατέρας Αρχάγγελος είναι από τη μέρα που γεννηθήκατε στο πλάι σας και περιμένει· να λέτε σε κάθε στιγμή· ετούτη είναι η στερνή μου στιγμή, ως είμαι έτοιμος! Κι έχετε το νου σας: μην εμπιστεύετε ποτέ στον άνθρωπο, μονάχα στο Θεό. Το σώμα πέφτει άρρωστο, ο θάνατος ζυγώνει. Φίλοι και συγγενείς σκύβουν και λένε στον άρρωστο: «Βάλε τάξη στο βίος σου, μοίρασε τ' αγαθά σου, πεθαίνεις». Κι η γυναίκα του και τα παιδιά κι οι φίλοι του κι οι γειτόνοι τον τριγυρνούν και κάνουν πώς κλαίνε. Κι αυτούς ξεγελιέται από τους θρήνους και τα μοιρολοπιά τους, μαζεύει όλη του τη δύναμη και λέει: «Ναι, όλη μου την ψυχή κι όλο μου το κορμί το εμπιστεύω στα πιστά σας χέρια, μαζί κι όλα

μου τ' αγαθά». Κι ευτύς, συγγενείς και φίλοι κρίζουν τον ιερέα να τον μεταλάβει. «Θέλεις να μετανοήσεις για όλα σου τ' αμαρτήματα; ρωτά ο ιερέας. — Ναι, θέλω, αποκρίνεται αυτός. — Θες να γυρίσεις πίσω ό,τι παρόνομα άρπάξες στη ζωή σου; — Όχι, δεν μπορώ! — Γιατί δεν μπορείς; — Γιατί όλα τα 'χω δώσει στους συγγενείς καν στους φίλους.» Και κάνει τη λαλιά και πεθαίνει χωρίς να ξαγοράσει τις αμαρτίες του. Κι ολομέρις ο διάβολος, που στέκονταν χαχαρίζοντας απάνω από το μαζέλιό του, του παίρνει την ψυχή και τη σφειντονίζει στην Κόλαση· κι όλα τα καρίσματα του, κι όλες οι εξουσίες, τα πλούτια, οι σοφίες, οι ομορφιές που καμόριωνε, πάνε χαμένα, βουλιάζουν μαζί του στον Άδη. Κι ωστόσο οι συγγενείς κι οι φίλοι μοιράζουν τ' αγαθά του, τον βλαστημούν και λένε: «Πίσσα στα κόκαλα του! έπρεπε να μαζέψει περισσότερα να μας αφήσει.» Κι έτσι, γης κι ουρανός τον απαρνιούνται· τι του μένει; η Κόλαση· κι εκεί, στην πίσσα τη κοχλακιστή, κολάζεται αιώνια.

«Εγώ, ο αδερφός Φραγκίσκος, ο μικρός σας δούλος, ο μέγας αμαρτωλός, σας παρακαλώ, αδερφοί κι αδερφές μου, στήν ονομα της Αγάπης, που είναι ο ίδιος ο Θεός, και σας φιλώ τα πόδια και σας εφορκίζω να δεχτείτε με ταπεινοσύνη κι αγάπη τα λόγια του Χριστού· όσοι τα δέχονται, τ' άγια αυτά λόγια, και τα κάνουν πράξη και γίνονται παράδειγμα στους άλλους, ως είναι βλογημένοι αιώνια!

«Και σε σένα, φράτε Λεόνε, συνοδοιπόρε μου, χαιρετίσματα από τον αδερφό σου το Φραγκίσκο. Να 'χεις την ευχή μου, αδερφέ μου, ό,τι είπαμε στους δρόμους που πορευθήκαμε μαζί, μην το ξεχνάς. Κάνε όποις μπορείς κι όποις σου ταιριάζει, ν' αρέσεις στο Χριστό και να οδεύεις σ' ακνάρια του· και ν' ακολουθάς την αρχόντισσα μας τη Φτώχεια και την άγια Υπακοή· κι ό,τι άλλο έχετε να με ρωτήσετε, όσο έχω ακόμα τα χείλια και μιλώ, ρώτα με δεύτερα! Έχετε γεια, αδερφοί κι αδερφές μου, παιδιά μου, και φράτε Λεόνε, συνοδοιπόρε μου και συνασθλητή!

Κουράστηκε, σφάλιξε τα μάτια· μαζώχτηκε ένα κουβάρι απάνω στο στρώμα, θα πονούσε φριχτά, γιατί ξάφνου το πρόσωπό του είχε παραμορφωθεί.

— Πονάς, αδερφέ Φραγκίσκο; τον ρώτησα.

Άνοιξε μια σπηλιά τα μάτια:

Ένα μονάχα καλά κατέχο, φράτε Λεόνε, πως καιρούμαι κι αναγαλλιάζω. Νίκη! Νίκη! Νικούμε, φράτε Λεόνε! Κάποιος μέσα μου, από την ώρα που γεννήθηκα, μισούσε το Θεό, και τώρα, πώς να μη καιρούμαι; τώρα σφαιρίζεται.

- Ποιος, πάτερ Φραγκίσκο μου;

Η σάρκα, αποκρίθηκε κι έκλεισε πάλι τα μάτια εξαντλημένος.

Αλάκερη τη νύχτα εκείνη παραμιλούσε: έβλεπε τον Αρχάγγελο, κουβέντιαζε μαζί του· ο Φραγκίσκος του παραπονιόταν πως άργησε, πως χρόνια τον περίμενε, γιατί τον κράτησε τόσο πολύ στην εξορία; Δεν ήξερε πώς η γης μαυλίζει τον άνθρωπο και πώς ένα χορταράκι, μια καρδερίνα, ένα λυχνάρι αναμμένο, μια μυροδιά, μπορούν να μας κάμουν να μη θέλουμε πια να παρατήσουμε το κόρη; Παραμιλούσε ο Φραγκίσκος, παραπονοίταν, κι ο θάνατος θα του αποκρίνονταν, γιατί ο Φραγκίσκος γαλάνευε, δεν παραπονιόταν πια, γελούσε.

Το ηρώϊ τα μελίσγιά του έκαιγαν ήταν βουλιαγμένος σε μέγα βύθος, δεν μπορούσε ν' ανασπώσκει τα βλέφαρα· και το σώμα του είχε ξυλιάσει. Φοβήθηκε, έτρεξε στην αδερφή Κλάρα· τη βρήκα στο μαγεριό του μοναστηρίου.

- Μας χάρισε ένας καλός χριστιανός, μου 'πε, ένα κοτόπουλο· έμαθε πως είναι άρρωστος ο πάτερ Φραγκίσκος και του το στέλνει πεσκέσι· και τώρα του ετοιμάζω λίγο ζουμί να δυναμώσει.

Μπήκε η Μεγάλη Σαρακοστή, αδερφή Κλάρα, δε θα θελήσει να μαγαρίσει με κρέας.

- Αν ο Θεός, φράτε Λεόνε, αποφασίσει να μη μας τον πάρει τώρα εσύς, θα το πει το ζουμί αυτό, να μείνει ακόμα λίγο μαζί μας· περίμενε να το πάρεις, κι ο Θεός βοηθός!

Πέρα το ζουμί, έριξε μέσα η αδερφή Κλάρα και τον κρόκο ενός αυγού, πήρα και το κοτόπουλο, βρήκα το Φραγκίσκο πεσμένο ανάσκελα ν' αγκομαχάει. Ζύγισα:

- Πάτερ Φραγκίσκο, είπα, η αδερφή Κλάρα πέφτει στα πόδια σου και σε παρακαλάει: Στ' όνομα της άγιας Αγάπης, πιας το ζουμί αυτό· μην πατάσεις ακόμα το κορμί σου· άνοιξε το στόμα σου, πάτερ Φραγκίσκο μου, αν με αγαπάς.

- Στ' όνομα της άγιας Αγάπης... Στ' όνομα της άγιας Αγάπης... μουμυρίσισε.

Άνοιξε το στόμα του, τα μάτια του τα κρατούσε ακόμα σφαιρικά. Ήπιε μια ρουφιά, ευχαριστήθηκε, άνοιξε πάλι το στόμα, λικιτά. Ήπιε μια ρουφιά· σιγά σιγά το 'πιε όλο· άρχισα τότε να του έπιε κι άλλη ρουφιά· σιγά σιγά το 'πιε όλο· άρχισα τότε να του δίνω και λίγο κρέας· θα 'χε το νου του άλλου, δεν καταλάβαινε τι έφρασε και κατόπινε χωρίς αντίσταση.

Μα νά, εκεί που τον τάζα, ένας αλλόκοτος διαβόλης δρασκελίσε λακνισμένους το κατώφλι κι έφερε γύρα σε όλο το καλύβι, σαν κάτι να 'χασε και το ζιπούσε.

- Ε φιλάράκο μου, του φώναξα φουρκισμένος, η ζιπάς; Δε βλέπεις; Εδώ έχουμε άφροστο.

- Αδερφέ καλόγερε, μου αποκρίθηκε, με συμπαθάς, δεν είναι εδώ η Ιερουσαλήμ; Οσμίτηκα μιαν αγία μυροδιά, είπα: Ετούτη είναι η Ιερουσαλήμ, ας μπω να προσκυνήσω· μα πού 'ναι, δεν τη βλέπω.

Ο Φραγκίσκος άκουσε, άνοιξε τα μάτια.

- Είσαι τρελός, αδερφέ μου, είπε και χαμογέλασε.

- Όχι πιο τρελός από την αγισσύνη σου, απηλογίτησε ο παρθένος διαβόλης· όνι πιο τρελός από την αγισσύνη σου· που βες να μπεις στην Παράδεισο και τρεις κοταπουλάκι τη Μεγάλη Σαρακοστή!

Ο Φραγκίσκος έσυρε φωνή και λιποθύμησε· σηκώθηκε να δώξω τον αδιάντροπο μουσαφίρη, είχε εξαφανιστεί.

Την άλλη μέρα ο Φραγκίσκος με κοίταζε παραπονεμένος:

- Με γέλασες, φράτε Λεόνε, μ' έριξες σε θανάσιμη αμαρτία.

- Την παίρνω απάνω μου, πάτερ Φραγκίσκο μου· ο Θεός ας με παιδέψει εμένα.

- Μονάχα ο Θεός μπορεί να πάρει απάνω Του τις αμαρτίες των άλλων εμείς οι άνθρωποι, μονάχα τα δικά μας τα κρίματα.

- Πιο μεγάλη είναι η καλοσύνη του Θεού, πάτερ Φραγκίσκο, αποκρίθηκα.

Θυμήθηκα ένα λόγο που μου 'χε πει μια φορά: «Πιο μεγάλη είναι η καλοσύνη του Θεού από τη δικαιοσύνη Του· στην καλοσύνη Του αυτή ας έχουμε τα θάρρη μας.»

- Στην καλοσύνη Του απτή απ έχετε να θάρρη μας: έχετε δικιο, φράτε Λεόνε! αλίμονο μας, αν ήταν μονάχα δικαιο!

Ανάμεσα ζωής και θανάτου περνούσαν οι μέρες: συχνά έρχονταν οι αδερφοί να τον δουν, κάποτε έστελνε ο Δεσπότης το διάκό του από την Ασιζη να ρωτήσει για την υγεία του. «Έλα, τέκνον μου, του μινούσε, έλα στην Ασιζη, να μείνεις απτή μου: δώρο ιερό του Θεού είναι και το κορμί του ανθρώπου: και συ, με αυτά που κάνεις, το σκοτώνεις: κάνεις φόνο, παιδί μου Φραγκίσκο! Παραβαίνεις τη μεγάλη εντολή του Θεού: Ου φονεύσεις!»

Ο Φραγκίσκος άκουγε τα λόγια του Δεσπότη και δε μιλούσε: μια μέρα, που ήρθε πάλι ο διάκος και τον καλούσε, στράφηκε και μου 'πε:

- Ναι, έχει δικιο ο Δεσπότης: φόνος είναι, φόνος: θα γιορτάσω στον Άι-Δαμιανό το Πάσχα κι ύστερα θα πάω να μείνω στο Δεσποτικό: θέλω να ξαναδώ και την Ασιζη μου, να την αποκαταστήσω.

Έφτασε η Μεγάλη βδομάδα, βυθίστηκε ο Φραγκίσκος στα Πάθη του Χριστού. Μ' έβαζε να καθίσω πλάι του και να του διαβάζω κάθε μέρα το Βαγγέλιο: ακολουθούσε το Χριστό, πήγαινε πίσω από τ' ακνάρια Του, προδίδονταν, δικάζονταν, δέρνονταν, στυρώνονταν μαζί Του: τη Μεγάλη Παρασκευή οι πέντε πληγές του, που τόσον καιρό ήταν κλεισμένες, άνοιξαν πάλι και χύνονταν όσο αίμα του είχε απομείνει. Το Μέγα Σάββατο το πρωί συνήφερε, μου ' πιάσε το χέρι:

- Φράτε Λεόνε, αν ήταν να 'μουν, εγώ ο αματωλός, άξιος να γίνω Ευαγγελιστής, δε θα 'χα πλάι μου μήτε το λιοντάρι, μήτε τον ταύρο, τον αετό ή τον άγγελο. Θα 'χα πλάι μου, σύμφωφο μου, ένα αρνάκι με κόκκινη κορδέλα στο λαιμό: και πάνω στην κορδέλα γραμμένο: «Πότε θα 'ρθει, Κύριε, το Πάσχα, να με σφάξεις.»

Τη μέρα του Πάσχα, μετά την Ανάσταση, ήρθαν οι αδερφές, με αναμμένα τα κεριά, να του φιλήσουν το χέρι: ανασπώθηκαν, άπλωσε τα χέρια, τις βλόγησε.

- Αδερφές μου, μωρμυρίστε συγκινημένος, αδερφές μου, μανάδες μου, φρόνιμες Παφθένες, νύφες του Χριστού... -κι

έκλαψε.

Έκλαιγαν κι η αδερφή Κλάρα κι η αδερφή Πίκα κι όλες οι αδερφές, και το καλύβι είχε γεμίσει θρήνο και φωταψία.

- Και στα δικά σου, του 'πε η αδερφή Κλάρα, και στα δικά σου, πάτερ Φραγκίσκο μου...

Μα αυτός έκλεισε τώρα δυνατά και δεν άκουσε.

Είχα φάει σήμερα καλά, ήρθαν από την Ασιζη πεσκέσια, δόξα σοι ο Θεός, έντοσα πιάς αληθινά ο Χριστός αναστήθηκε: έπεσα νωρίς και με πήρε ευτύς ο ύπνος.

- Μη σβέννεις το λυχνάρι απόψε, μου 'ξε παραγγέλνει ο Φραγκίσκος, ας' το να λάμπει οληνύχτα: να χαρεί κι αυτό που ο Χριστός αναστήθηκε.

Κοιμόμουν ευχαριστημένος, και στον ύπνο μου ακόμα, βαθιά μου, ζούσα την Ανάσταση του Χριστού: θαρρείς και κάθε ψυχή στον κόσμο ετούτο ακολουθάει, όσο μπορεί, τα κνάρια του Χριστού και πάσχει, στυρώνεται κι ανασταίνεται μαζί Του: γιατί, όσο ζούσα με το Φραγκισκο, τόσο και πιο βαθιά καταλάβαινα πιάς ο ολοσπέρνος καρπός του θανάτου είναι η αθανασία.

Κοιμόμουν ακόμα, όταν ξανάφερε ο Θεός το φως στον κόσμο: η καρδερίνα είχε κιόλα ξυπνήσει κι είχε πιάσει το τραγούδι: μα εγώ, βαθιά παραδομένος στη γλύκα του ύπνου, δεν ξυπνούσα. Άξαφνα, άκουσα στον ύπνο μου τη φωνή του Φραγκίσκου και πετάχτηκα απάνω: είχε ανακαθίσει στο στρώμα του, κρατούσε πάλι κι έπαιζε τα δυο ξύλα σα βιολί και τραγουδούσε. Ποτέ δε θα ξεχάσω τα λόγια, κι απάνω απ' τα λόγια το θρησκευτικό χαρούμενο σκοπό τους: τόσα χρόνια πέρασαν και τα θυμούνται, σα να τ' ακούω τη στιγμή ετούτη, που, γέρος, σφαράβαλο, κάθουμαι στο πούκο ετούτο μοναστήρι και τα γράφω.

«Υψιστε, Παντοδύναμε, Πανάνγθε,

Σε Σένα τα εγκόμια, η δόξα κι η τιμή και κάθε ευλογία!

Σε Σένα μονάχα, Υψιστε, ταιριάζουν, κι άνθρωπος κανένας

δεν είναι άξιος να προφέρει τ' όνομά Σου!

Δοξασιμένος να 'σαι, Κύριε, για όλα Σου τα πλάσματα. Και ξεχωρα για τον κυρ αδερφό μας τον Ήλιο, που μας φέρνει τη μέρα που μας φωτίζει η χάριτ' του: και που είναι όμορ-

φως κι αστραφερός και με τη μέγλη του λάμψη μαρτυρεί
για Σένα, Κύριε!

Δοξαμένος να 'σαι, Κύριε, για την αδερφή Σελήνη και τ'
άστρα που δημιουργήσες στον ουρανό, λαμπερά, πολύτιμα κι
ωραία!

Δοξαμένος να 'σαι, Κύριε, για τον αδερφό τον Άνεμο και
για τον αέρα, για το σύννεφο, για τη γαλήνη, και για όλους
τους καιρούς που μας χάρισες!

Δοξαμένος να 'σαι, Κύριε, για το αδέρφι μας το Νερό, το
ταπεινό κι αγαπημένο και πάντα γλυκό.

Δοξαμένος να 'σαι, Κύριε, για την αδερφή τη Φωτιά, που
με αυτή φωτίζεις τη νύχτα, κι είναι ωραία, δυνατή και χαρού-
μενη!

Δοξαμένος να 'σαι, Κύριε, για την αδερφή μας και τη μά-
να μας τη Γη, που μας θρέφει και μας αναβαστάει στον κόρφο
της και γεννάει περίσσια πόριμα και λουλούδια και δέντρα!

Δοξολογείτε κι ευλογείτε τον Κύριο, ευχαριστείτε και υπη-
ρείτε! Αυτών με βαθιά ταπεινοσύνη!»

Σιγά σιγά, για να μη μ' ακούσει και κόψει το τραγούδι του,
είχα ουρθεί κι αγκάλιασα τα πόδια του Φραγκίσκου κι άκουγα
από πάνω μας η καρδερίνα είχε σωπάσει κι αυτή κι άκουε· ο
ήλιος, το φεγγάρι, η φωτιά, το νερό, μπήκαν στο ταπεινό κα-
λύβι, είχαν σταθεί γύρω από το Φραγκίσκο κι άκουγαν μου φά-
νι κι ο θάνατος μπήκε κι αυτός σερνός μαζί τους, κρατούσε
την ανάσα του κι άκουε. Μα ο Φραγκίσκος δεν έβλεπε τίποτα,
δεν έβλεπε κανένα, με το κεφάλι αναγερτό τραγουδούσε, και
τα κάγκελα της φυλακής λύγιζαν, και συντάζονταν η ψυχή
του να φύγει.

Ξημέρωσε ο Θεός, σπικόθηκε η μέρα, κι ο Φραγκίσκος,
ακουμπισμένος στον τοίχο, χαμογελούσε εξαντλημένος· θαρ-
ρείς και το τραγούδι αυτό ήταν το αίμα του και χύθηκε.

— Φράτε Λέονε, μου 'χε κατά το μεσημέρι, πεθύμισα να ξα-
ναδώ την Ασίζη· να 'ρθουν δυο κερδούνημοι αδέρφοι, ο Κέ-
δρος κι ο Μασέο, να με πάνε σκητό· δεν μπορώ, φράτε Λεό-
νε, να πατήσω πια το πόδι μου στη γη.

Βγήκα έξω, μνήσσα του Κέδρου και του Μασέο να 'ρθουν

από την Πορτσιούνκολα, έστειλα κι ανθρώπους να πούνε στο
Δεσπότη πως έρχεται ο Φραγκίσκος και να πείσει αρματομέ-
νους συνοδεία του· γιατί ληστές από την Περούτζια τραγυ-
ρούν να τον αρπάζουν.

Όταν γύρισα μέσα στο καλύβι, βρήκα το Φραγκίσκο να παί-
ζει πάλι το βιολί του και να τραγουδάει συνεπαρμένος το νυ-
κτερινό του τραγούδι· κι όταν τέλειψε:

— Αχ, φρόναξε, λησιμόνισα να ευχαριστήσω το Θεό και για
την αδερφή Αρρώστια.

Ανέβησε κάμω τα δυο ξύλα και σήκωσε τα χέρια του στον
ουρανό:

«Δοξαμένος να 'σαι, Κύριε, και για την αδερφή Αρρώστια·
είναι καλή, αυστηρή, πονάει τον άνθρωπο και βοηθάει την ψυ-
χή να γλιτώσει από τη σάρκα!»

Τον άκουγα, και με βίαση κρατούσα τα δάκρυα· ψυχή μου,
έλεγα, χαιρέτα τον, αποχαιρέτα τον, ποτέ πια! Χαιρέτα τον, απο-
χαιρέτα τον, ποτέ πια!

Κατά το δειλινό έφτασαν ο Κέδρος κι ο Μασέο· κάθισαν στα
πόδια του Φραγκίσκου αμίλητοι· ήρθε η αδερφή Κλάρα, γονά-
τισε, φίλησε τα χέρια του, τα πόδια του, κάθισε δεξιά του αμι-
λητη· η αδερφή Πίκα μπήκε τρεκλίζοντας, τ' άστρα της μαλλιά
ξεπρόβελναν από την μπολίδα της, τα μαζεψε· προσκύνισε κι
αυτή το γιο της και κάθισε ζερβά του αμίλητη· ο Φραγκίσκος,
βυθισμένος στην έκσταση, δεν έβλεπε, δεν άκουε, κείτονταν
ανάσκελα, με σιαυρό τα χέρια, και το πρόσωπό του γυάλιζε
ευτυχισμένο.

Μια στιγμή ακούστηκε, μέσα στη σιωπή, ανάλαφρος λυγ-
μός, μα δάγκασε η αδερφή Πίκα τα χείλια της κι ο λυγμός αφα-
νίστηκε.

— Κοιμάται, είπε σιγά ο Κέδρος, να τον ξυπνήσουμε να φά-
γουμε· βρόδιασε.

Μα κανένας δεν έδωσε απόκριση.

Ανοιχτάκο αεράκι έμπαινε από την πόρτα, τα λουλούδια
της αυλής είχαν ανοίξει, μοσκομύριζε το καλύβι· ένα αρνάκι
πρόβαλε στο κατώφλι, μπεμπέρισε λυπητερά κι έφυγε τρεχά-
το· θα ζήτούσε τη μάνα του. Κανένας μας δε σάλευε μήτε μι-
λούσε· όλοι είχαμε στυλωμένα τα μάτια απάνω στο Φραγκίσκο·

σαν Επιτάφος μου φάνηκε ξαφνικά, κι ήταν άνοιξη και τον είχαμε ξαπλωμένο απάνω στη λουλουδιασμένη γης και τον κλαίγαμε.

Ήρθε η νύχτα· η αδερφή Κλάρα σκόδθηκε:

- Αδερφή Πίκα, πάμε εμείς· τον αποχαιρετήσαμε· οι αδερφοί θα τον σπρώξουν καλή· ναι η σιγή, νύχτωσε, κι οι αγριότητες της Περούτζιας δε θα 'ναι στο δρόμο να μας τον πάρουν.

Σκόδθηκε η αδερφή Πίκα, σφουγγίζε τα μάτια της.

- Παιδί μου... άρξισε.

Μα η αδερφή Κλάρα την πήρε χειραγκαλιά και διάβηκαν τρεκλίζοντας το κατώφλι· μια σιγή στην αυλή άκουσα βουερά κλάματα, οι δυο γυναίκες θρηνούσαν.

Ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μάτια· είδε τους δυο αδερφούς, χαμογέλασε:

- Φτάσαμε· ράπισε.

- Ακόμα δεν κινήσαμε, πάτερ Φραγκίσκο, αποκρίθηκε ο Κέδρος.

- Κι εγώ 'μουν τώρα στην Ασιζή, αναστέναξε ο Φραγκίσκος, στην εκκλησιά του Άι-Ρουφίνου, και θάμαζα τα πολύχρωμα τζαμοστάσια. Κι ήταν, λέει, ιστορισμένος απάνω τους ο Χριστός, είχε συντρίψει την ταφόπετρα κι ανέβαινε στον ουρανό. Και κρατούσε μιαν άσπρη σημαία κι απάνω της με ουρανί χρώμα ήταν γραμμένο: Pax et bonum!

Σκόδθηκε.

- Σ' όνομα του Θεού, είπα, πάμε!

Τμπλέξαν τα χέρια τους ο Κέδρος κι ο Μασέο, έβαλαν απάνω το Φραγκίσκο να καθίσει· κι αυτός άπλωσε τα μπράτσια δεξιά ζερβά, κι αγκάλιασε τους αδερφούς. Βγήκαμε έξω.

- Είναι νύχτα· ράπισε.

- Νύχτα, πάτερ Φραγκίσκο, φάνηκαν τ' άστρα.

- Πώς μυρίζει ο αέρας! Που βρισκόμαστε;

- Στο περιούλι του Άι-Δαμιανού, πάτερ Φραγκίσκο, κι είναι άνοιξη, αποκρίθηκε ο Μασέο· δε θες ν' αποχαιρετήσεις τις αδερφές;

- Πικρός είναι ο χειρισμός, αδερφέ Μασέο, πικρός πολύ, καλύτερα να φύγουμε σαν κλέφτες.

Πήραμε τον ανήφορο κατά την Ασιζή· δυο γυναίκες στέκονταν απόξω από το περιούλι, κάτω από ένα δέντρο· ως μας είδαν, έτρεξαν η μια με ανοιχτές τις αγκάλες, μα η άλλη την ανακράτησε· άκουσα μια ψιλή κραυγή κάτω από το δέντρο, μα ευτύς όλα γαλήνεψαν. Προκαρούσαμε· εγώ ανήσυχος κοίταξα ολόγυρη, μπας και ξεχωρίσω μέσα στο σκοτάδι τους βαλτούς της Περούτζιας· στο γύρισμα του δρόμου πεντ' έξι ιακίοι πετάχτηκαν μπροστά μας κι άρματα γυάλισαν στο ασπρόφωτο. Χαθήκαμε! έβαλα με το νου μου κι έτρεξα να δω ποιοι να 'ταν δόξα σοι ο Θεός, ήταν οι ορμητοί που μας έστειλεν ο Δεσπότης. Έτρεξαν να φιλήσουν το χέρι του Φραγκίσκου· κι αυτός ξαφνιάστηκε.

- Γιατί τ' άρματα; έκαμε· καταραμένα να 'ναι!

- Φοβήθηκαμε μη σε αρπάξουν οι ληστές της Περούτζιας, πάτερ Φραγκίσκο, αποκρίθηκε ένας, ο αρχηγός τους.

- Να με αρπάξουν εμένα; τι να με κάμουν;

- Δεν το ξέρεις; έκαμε ο αρχηγός γελώντας, ένας άγιος είναι θησαυρός· για βάλε στο νου σου -πανηγύρια, κιλιάδες προσκυνητές, κεριά και λαβάνια!

- Φράτε Λέονε, φρόναξε ο Φραγκίσκος σα να ζητούσε βοήθεια. Πού βρίσκεσαι, άκουσες; Είναι αλήθεια;

- Όλα τα μπορούν οι άνθρωποι, πάτερ Φραγκίσκο, του αποκρίθηκε· μπορείς να γλιτώσεις από το Σατανά, από τον άνθρωπο, πάτερ Φραγκίσκο, δεν μπορείς.

- Θεέ μου, φρόναξε ο Φραγκίσκος απελπισμένος, Θεέ μου, πάρε με!

- Και πια, ως την Ασιζή δεν άνοιξε το στόμα.

Στο κατώφλι της Επισκοπής στέκονταν ο Δεσπότης και μας περιμένε· άπλωσε τα χέρια, βοήθησε να κατεβούμε το Φραγκίσκο· έσκυψε, τον φίλησε στο μέτωπο.

- Καλώς όρισε, παιδί μου, είπε, έχε τα θάρρη σου στο Θεό· δεν ήρθε ακόμα η ώρα σου.

- Έχω τα θάρρη μου στο Θεό, Δεσποτά μου, αποκρίθηκε ο Φραγκίσκος· έχω τα θάρρη μου στο Θεό· ήρθε η ώρα μου.

Η κάμαρα, όπου ξαπλώσαν το Φραγκίσκο, είχε ένα φαρδύ παράθυρο κι έδινε στις στέγες απάνω της Ασιζής· φαίνονταν

όλη η πολιτεία κι ο ελαπίνας και κάτω ο ήμερος κάμπος με τ' αμπελοπέβολα και το ποτάμι που φιδασούρουνταν αργά, ανάμεσα από τις πρασινάδες· και μεσόστρατα μάντευες τον Αι-Δαμιανό και πιο κάτω την Πορτσιούνκολα.

Όταν ανασπικόθηκε από το στρώμα του το προί ο Φραγκίσκος κι είδε όλο ετούτο το παλιό αγαπημένο όραμα, τα κλάμα-τα τον πήραν.

— Μάνα... μουρμούρισε, μανά Ασιζή, Ούμπρια αγαπημένη! Μ' έβαλε κι έστρωσα κι εγώ κάτω στη γωνιά, κοιμόμουν και ζιπνούσα μαζί του. Δυο χελιδόνια είχαν στήσει τη φωλιά τους στην περιτέρα του παραθυριού κι απ' τα ξημερώματα φτερούγιζε γύρα το αρσενικό και πιβιζε· σίγουρα το θηλυκό θα κάθονταν απάνω στα καινούρια αυγά, θα τα κλωσούσε, και το αρσενικό του 'δινε κουράγιο κελαηδώντας. Ο Φραγκίσκος σπράφικε, όλος συγκίνηση, και μού 'πε:

— Φράτε Λεόνε, δεν μπορεί το λοιπόν κανένας να σπικόσει τα μάτια, να στήσει το αυτί, χωρίς να γεμίσουν τα μάτια και τ' αυτιά του θάματα; Σίκωσε μιαν πέτρα και θα δεις μιαν ακατά-λυτη ζωή να κάθεται μέσα στ' ογρό σκοτάδι και να υπηρετεί τον Κύριο· ένα ταπεινό σκουληκακι που συντάζεται να κάμει φτερά, να γίνει πεταλούδα και να πετάξει στον ήλιο. Ε φράτε Λεόνε, τι άλλο κάνουμε κι εμείς οι άνθρωποι απάνω στη γης;

Μιλούσε ακόμα, και ξέσπασαν γιοκαντά και βλαστήμιες απόδεω από την Επισκοπή, στο δρόμο· λαός πολύς θα 'χε συ-ναχτεί κι ακούγονταν μεγάλη κλαροή και βαριά κτυπήματα στην πόρτα· κάποιος θα 'χε ανέβει σε κανένα πατάρι κι έβγαζε λόγο στην τσούρμα. Ο διάκος του Δεσπότη μίηκε μέσα στην κάμαρα:

— Πάτερ Φραγκίσκο, είπε, μην ανησυχείς· ο Δήμαρχος της Ασιζης είναι στα μαχαίρια με το Δεσπότη και κάθε μέρα μα ζώ-νει το λαό και τον φέρνει εδώ και φοβερίζει· και δεν αφήνει τον κόσμο να πατήσει πια στην εκκλησιά.

Ο Φραγκίσκος τάραχτηκε.

— Ντροπή μεγάλη, φώναξε, πρέπει να φέρουμε ειρήνη!

Έφυγε ο διάκος, σπράφικε σε μένα:

— Φράτε Λεόνε, δεν τελειώνει ποτέ ο ύμνος στο Θεό· παρα-καλώ σε, πάρε το φτερό και γράφε.

Πέρα το φτερό, άρχισε να μου υπαγορεύει:

«Δοξαζόμενος να 'σαι, Κύριε, για όλους που συκαρούν τους εχθρούς τους, από την αγάπη τους για Σένα.

Μακάριοι όσοι υποφέρουν την αδικία και το διωγμό, απ' την πολλήν αγάπη στην ειρήνη.

Μακάριοι οι ειρηνοποιοί, γιατί από Σένα, Κύριε, θα στεφά-νοθούν.»

Έκαμε το σταυρό του:

— Φράτε Λεόνε, ελα βόηθα με να σπικόθω, αναβάστα με, θέ-λω να προβάλω στην πόρτα να μιλήσω στο λαό... Όχι, δε θα μιλήσω, θα σταθούμε κι οι δυο ο ένας πλάι στον άλλο και θ' αρχίσουμε να ψέλνουμε τα λόγια ετούτα, που βγήκαν τώρα νά από την καρδιά μας.

Τον πήρα χειραγκαλιά, διαθήκαμε την αυλή, άνοιξα την πόρτα· χίμηξε μανιασμένος ο λαός να μπει, μα ως είδε το Φρα-γκίσκο σταμάτησε.

— Παιδιά μου, είπε ο Φραγκίσκος, βλογώντας το πλήθος, παιδιά μου, ένα λόγο μου παράγγειλε ο Θεός να σας πω, ένα κα-λό λόγο, για την αγάπη του Χριστού, αφήστε με.

Μου 'νέψε, ακουμπήσαμε κι οι δυο στην ξοίφορτα, σιμίζαμε τα χέρια κι αρχίσαμε κι οι δυο με δυνατή φωνή να ψέλνουμε:

«Δοξαζόμενος να 'σαι, Κύριε, για όλους που συκαρούν τους εχθρούς τους από την πολλήν αγάπη για Σένα.

Μακάριοι όσοι υποφέρουν την, αδικία και το διωγμό, για την πολλήν αγάπη στην ειρήνη.

Μακάριοι οι ειρηνοποιοί, γιατί από Σένα, Κύριε, θα στεφά-νοθούν.»

Ο Δεσπότης ωστόσο είχε προβάλει στο κατώφλι· γέροντας σεβασμίου, και τα μάτια του κοίταζαν το λαό με καλοσύνη· έομιζε κι αυτός μαζί μας τη φωνή του, έφελνε· και τότε γήνικε το θάμα: Ο Δήμαρχος αναμέρισε το πλήθος, προχώρησε, γονά-τισε μπρος στο Δεσπότη:

— Για την αγάπη του Χριστού, είπε, για το δούλο Του το Φρα-γκίσκο, ξεχνώ την έχθρα μας, Δεσποτά μου, κι είμαι πρόθυμος να κάμω το θέλημα σου.

Ο Δεσπότης, κατασυγκινημένος, έσκυψε, ανασήκωσε τον ανήμαχο του, τον αγκάλιασε και τον καίφαίλησε:

- Το αξίωμά μου, είπε, με υποχρεώνει να 'μαι καλός, ταπεινός και να φέρνω την ειρήνη' μα αλίμονο, από φυσικού μου θυμόντο εύκολα' σε παρακαλώ, συχώρεσε με.

Γονάτισε κι ο λαός, δοξολόγησε το Θεό, κι όλοι χύθηκαν να φιλήσουν τα χέρια και τα πόδια του Φραγκίσκου που έφερε την ειρήνη.

Όταν μπίκαμε μέσα, ο Φραγκίσκος ήταν ευτυχής' έλαμπε από την πολλή χαρά του είχε ξεχάσει τους πόνους και περητούσε λεύτερα.

- Φράτε Λεόνε, ξέρεις το παραμύθι: Ήταν μια φορά ένα όμορφο βασιλόπουλο, και μια κακιά μάγισσα το καταράστηκε κι έγινε φριχτό θηριό κι έρωε ανθρώπους' οι άνθρωποι το μισούσαν, αρμπιώνουνταν και το κυνηγούσαν να το σκοτώσουν κι αυτό όλο κι αγρίευε' μα μια μέρα, μια κοπέλα το ζήγωσε με συμπόνια και το φίλησε στο στόμα' κι ολομεμιάς έλιωσε το φριχτό πρόσωπο και ξαναφάνηκε πίσω από το θηριό τ' όμορφο βασιλόπουλο' τέτοιος κι ο λαός, φράτε Λεόνε μου.

Όμως ο καινούριος αυτός αγώνας κούρασε το Φραγκίσκο' μια στιγμή είχε στρεψίψει όλες του τις δύνამεις κι έκαμε το θαμά' μα ευτύς έπεσε στο στρώμα αναισθητός. Φώναξα το διάκονο, έφερε ροδόξυδο, τον ξελιγώσαμε' ήρθε ο Δεσπότης.

- Παιδί μου Φραγκίσκο, είπε, θα κράζω το γιατρό να σε κοιτάξεν' είσαι στή μου, έχω ευθύνη.

Μα ο Φραγκίσκος κούνησε το κεφάλι, αρνιόταν.

- Να σέβεται η ζωή, αδερφέ Φραγκίσκο, τη ζωή όκι μονάχα του ανθρώπου και του σκυλίκιού, παρά και τη ζωή την εδικιά σου, έκαμε ο Δεσπότης' η ζωή είναι η πνοή του Θεού, δεν έχεις δικαίωμα να τη σβίσεις' στ' όνομα της αγίας Ύπα- κοίης, υπάκουσε!

Σταύρωσε ο Φραγκίσκος τα χέρια, δε μίλησε' ήρθε ο γιατρός, ένα πούκο κπρινιασμένο γεροντάκι με δυο μάτια όλο φωτιά. Έγδυσε τον άρρωστο, τον γύρισε, τον ξαναγύρισε, αφουκράστηκε την καρδιά του.

- Με τη βοήθεια του Θεού, είπε, μπορεί να καλυτερέψει.

Ο Φραγκίσκος κούνησε το κεφάλι.

- Και χωρίς τη βοήθεια του Θεού; ρώτησε.

- Θαρρώ μπορείς να ζήσεις ακόμα, πάτερ Φραγκίσκο, ως το

χινόπορο' το παραμύθι, στα χέρια του Θεού.

Μια στιγμή ο Φραγκίσκος έμεινε αμίλητος' μα ευτύς σήκωσε τα χέρια του στον ουρανό:

- Ε, λοιπόν, είπε, καλώς να ορίσεις, αδερφέ Θάνατε, με τα πρωτοβρόχια!

Χαιρογέλασε και μου κάνει:

- Τι λες και συ, φράτε Λεόνε; Δεν είναι σοστό να ευχαριστήσουμε το Θεό και για τον αδερφό μας το Θάνατο; Πάρε, το λοιπόν, πολυβασανισμένη σύντροφε, πάρε πάλι το φτερό και γράφε:

«Δοξασμένος να 'σαι, Κύριε, για τον αδερφό μας το Θάνατο, που κανέναν ζωντανός δεν μπορεί να του ξεφύγει.

Δυστυχισμένοι όσαι πεθαίνουν αμαρτωλοί, μακάριοι όσαι φύλαξαν, τις δέκα εντολές Σου.

Αυτοί δε φοβούνται το Θάνατο' αυτοί αγαπούν το Θάνατο.»

Καθαρόγραψα σ' ένα χαρτί αλίκερο τον Ύμνο, τον έδωκα στο Φραγκίσκο να πατίσει τη βούλα του, το σταυρό. Πήρε το χαρτί, το κοίταξε, κούνησε το κεφάλι:

- Πολλά είχα ακόμη να πω, Θεέ μου, μουμούρισε, για πολλά ακόμα να Σε δοξολογήσω' μα Εσύ γνωρίζεις την καρδιά και τα νεφρά μου' ας είσαι το λοιπόν δοξασμένος, Κύριε, για όλα τα πάντα.

Πήρε το φτερό, έγραψε: «Ας είσαι δοξασμένος, Κύριε, για όλα τα πάντα!» και χάραξε στην άκρα ένα μεγάλο σταυρό.

- Τέλειωσα, είπε' ευχαριστώ το Θεό που πρόφτασα' και τώρα, αρνάκι του Θεού, πέψε άνθρωπο στην Πορτσιούνγκολα να κράξει τον Ειρηνναίο να κοπιάσει με το λαγούτο του' ζυγώνω στο Θεό, δεν μπορεί πια, δε θέλω πια παρά να τραγουδώ.

Έπεψα άνθρωπο, καιά το βράδυ κατάφτασε ο Ειρηνναίος με το λαγούτο του' ο Φραγκίσκος τον υποδέχτηκε με ανοικτές αγκάλες.

- Καλώς τον τροβαδούρο του Θεού, καλώς το αλθιινό στόμα του ανθρώπου! Πάρε αυτό το τραγούδι που 'ναι γραμμένο στο χαρτί, ξεκρέμασε από τον όμο σου το λαγούτο, τραγουδά! Θα τραγουδήσω κι εγώ, θα τραγουδήσει και το λιονταράκι ετού' - το του Θεού, θα τραγουδήσουν κι οι τέσσερεις τοίχοι του

κελιού μας, πέτρες, ασβέστες, ζωγραφιές, όλοι μαζί!

Δεν πέρασε ώρα πολλή κι αντυλούσε το κελί μας από βουερό, χαρούμενο τραγούδι· το παράθυρο ήταν ανοιχτό, ο ήλιος βασίλευε, τα φύλλα των δέντρων έσταζαν φως· η καρδιά να του Άι-Ρουφίνου χτύπασε τον εσπερινό, γλυκύτατος κύθηκε ο αχός στον αέρα. Η φωνή του Φραγκίσκου όλο και δυνάμωνε, χτυπούσε τα παλάμια, όλο του το σφρανταπληγισμένο κορμί μέσα στο ράσο χόρευε.

Όποτε ανοίγει η πόρτα και μπαίνει ο Δεσπότης· το αγαθό του πρόσωπο ήταν κατοουφισμένο.

— Παιδί μου Φραγκίσκο, είπε, να 'χεις την ευχή του Χριστού, μην τραγουδάς· διαβάτες περνούν, ακούν το τραγούδι, στέκονται κι αρχίζουν πάλι να βλαστημούν μέθυσε ο Δεσπότης, λεν, έβαλε κάτω το Δέμαρκο και το 'ριξε στο γλέντι!

Μα ο Φραγκίσκος, συνεπαρμένος ακόμα από τη γλύκα του τραγουδιού:

— Δέσποτά μου, είπε, αν σε παραβαρίνω που βρίσκαιμι απίτι σου, να φύγω. Τραγουδά, δεν μπορώ πια τίποτ' άλλα να κάνω, ζυγώνω στο Θεό, πώς Θεός να μη χαίρουμαι και να μην πι- γαίνω να Τον συναντησώ τραγουδώντας.

— Έχεις δικιο, παιδί μου, αποκρίθηκε ο Δεσπότης· μα οι άλλοι άνθρωποι, που δε ζηγάνουν στο Θεό, δεν καταλαβαίνουν και σκανταλίζουντα· τραγουδά, το λοιπόν, μα με σιγανή φωνή, να μη σε ακούνε.

Είπε, και διάβηκε πάλι το κατώφλι.

— Αδερφέ Ειρηνάιε, είπε ο Φραγκίσκος, κάθε άνθρωπος έχει και το δικιο του· έχει δικιο ο Δεσπότης, έχουμε δικιο κι εμείς· ας τραγουδούμε το λοιπόν απόσχη, να μη σκανταλίζουμε τον κόσμο· δώσ' μου το λαούτο, δάσκαλε μου, να παίζω κι εγώ.

Πήρε το λαούτο στην αγκαλιά του κι άρχισε αργά, με πο- νεμένα δάχτυλα, να παίζει· κι εμείς, με χαμηλή πολύ φωνή, αρχίσαιμε πάλι να δοξολογούμε τον Κύριο. Κι άμα κορτάσαιμε το τραγούδι, ο Φραγκίσκος παρόδωσε το λαούτο στον Ειρηνάιο κι έκλεισε τα μάτια· είχε κουραστεί· νυχοπατώντας βγήκε ο Ειρηνάιος από την κάμαρα.

— Μη φεύγεις, του 'πα από την Ασιζή· μπορεί να σε χρειαστεί και αύριο· μπήκε πια στο βασίλειο του τραγουδιού.

Μα την άλλη μέρα μια καινούρια έγνοια πλάκωσε το Φραγκίσκο:

— Πρέπει, μου 'πε πριό πριό, να μη κάνουμε καιρό, να προλάβω να γράψω για τους αδερφούς και τις αδερφές τη Διαθήκη μου· να ξημελογηθώ μυστικά σε όλους τη ζωή μου και τα κρίματά μου· μπορεί μια ψυχή, γρικώντας τα όσα έπαθα κι αγωνίστικα, να κάμει κουράγιο, να συνεχίσει τον αντίπαρο. Ακότισε, το λοιπόν, φράτε Λεόνε, το φτερό σου, γράφε.

Όλη τη μέρα εκείνη άκουγα το Φραγκίσκο με κατάνυξη κι έγγραφα· κάποτε σταματούσα να σκουπίσω τα δάκρυα μου· πότε πάλι σταματούσε αυτός, γιατί δεν τον χορούσαν τα λόγια, κι έκλειε.

Άρχισε από τη νιότη του, όταν, ντυμένος στο μετάξι και στο βελούδο, μ' ένα κόκκινο φτερό στο κεφάλι, γύριζε τις νύχτες με τους φίλους του από γλέντι σε γλέντι, από παράθυρο σε παράθυρο, και τραγουδούσε· κι ύστερα που αλαζονεύτηκε και κίνησε να πεί στον πόλεμο, να δοξαστεί σκοτώνοντας οχτρούς και να γυρίσει θριαμβευτής στην Ασιζή, ιππότης... Κι ύστερα, όταν άκουσε άξαφνα μια νύχτα τη φωνή του Θεού και τρώμαξε. «Εμένα, έλεγε ο Φραγκίσκος, κι εγώ έγγραφα, εμένα, τον αμαρτωλό Φραγκίσκο από την Ασιζή, ο Θεός καταδέχτηκε να με σώσει με τον ακόλουθο τρόπο: Όταν ζούσα ακόμα και κυλιόμουν στις αμαρτίες μου, ένιωθα ακατανίκητη αποτροπή στους λειπρούς· ο Κύριος λοιπόν έευρε φωνή, μ' έριξε αιώνω στους λειπρούς και με πρόσταξε: αγκάλιασε τους, φίλησε τους, γύτασε τους και πλύνε τις πληγές τους! Κι όταν τους αγκάλιασα, τους φίλησα κι έπλυνα τις πληγές τους, ο κόσμος άλλαξε· ό,τι πριότερα μου φαίνονταν πικρό, μετουσιώθηκε, έγινε γλυκό, μέλι· και δεν πέρασε πολλές καιρός κι αφήκα τον κόσμο. Απρί· κα το μάταιο ετούτον κόσμο και τ' αγαθά του κι αφιερώθηκα ολόψυχα στο Θεό. Κι ο Θεός μου 'δοκε αδερφούς και μου φανέρωσε με το Άγιο Βαγγέλιο τι Κάνονα να βάλω στη ζωή μου και στη ζωή των αδερφών μου· κι όσοι δέχτηκαν να 'ρθουν μαζί μου, υποχρεώθηκαν, πριν απ' όλα, να μοιράσουν όλα τους τ' αγαθά στους φτωχούς· και δεν είχαμε παρά ένα μονάχα ράσο μπαλωμένο απόξω κι απομέσα, κι ένα κομποσκοίνι· περπατούσαμε ξυπόλυτοι. Κι ήμασαν όλοι απλοί κι αγράμματοι, κι ο καθέ-

Όλη του η ζωή περνάσε ομηρός από τα κλειστά μάτια του, ξανασπικούνταν μέσα στο νου του το άγριο, το άγιο βουνό της Αλβέρνας κι έπεσε πάλι απάνω του, πεντάχυδος κεραυνός, ο Ιησούς ο Σταυρωμένος.

- Κύριε, Κύριε, έκραζε με απαρακτική φρονή, ληστὴς είμαι, ληστὴς σταυρωμένος είμαι, βάλε με στα δεξιά σου!

Κατὰ το δελινό τέλειμε τη Διαθήκη του, άνοιξε τα μάτια:

- Φράτε Λεόνε, είπε κοιτώντάς με με τριπεράδα, πολύ σε βασάνισα, πολύ σε κούρασα, παιδί μου· σωστό 'ναι να προσάσω ετούτα τα λόγια ακόμα στον ύμνο που κάναμε στον Κύριο:

«Δοξασιμένος να 'σαι, Κύριε, και για τα αρνάκι του Θεού, για το λιονταράκι του Θεού, για το φράτε Λεόνε»

είναι υπακούς, υπομονετικός, ανέβηκε κι αυτός μαζί μου τον αντίφορο σου, Κύριε·

μα πιο άξιος είναι αυτός από μένα, γιατί συχνά κι ενάντια στη φύση του, νικώντας τη φύση του, ανηφόριζε.»

Έπεσα, φίλησα τα πόδια του· ήθελα να μιλήσω, ο λαϊμός μου ήταν φραμένος από τα κλάματα.

- Ξανάχισα όλη μου τη ζωή, φράτε Λεόνε, ξαναπόνεσα όλους τους πόνους μου, κουράστηκα· κράξε τον αδερφό Ειρηναίο να τραγουδήσουμε όλοι μαζί, ν' αλαφρώσει η καρδιά μου.

- Θα μας μαλώσει πάλι ο Δεσπότης, είπα.

- Καλά κάνει και μας μαλώνει, καλά κάνουμε κι εμείς και τραγουδούμε· κράξε τον Ειρηναίο!

Ήρθε ο αδερφός τραβαδιούρος.

- Εμπρός, απδόνι του Θεού, είχε ο φραγκίσκος χορούμενος, όλοι μαζί!

Στην αρχή το λαγούσο βαρούσε απόσιγα, οι φρονές μας χαμπίλες, μην ακούσουν οι διαβάτες· μα σιγά σιγά παίρναμε φωτιά, ξεχνούσαμε και Δεσποτάδες και διαβάτες, τινάζονταν οι φρονές μας θριαμβευτικά και τραγουδούσαμε τα Εγκώμια του Κυρίου. Τι χαρά ήταν εκείνη, ο θάνατος στέκουνταν απόξω από την πόρτα, κι εμείς ανέγνοι, άφοβοι, με το λαϊμό αμπλά, σαν τα πουλιά που κελαηδούν, κάναμε τη ζωή και το θάνατο αθάνατο τραγούδι.

Μα τη στιγμή που βρισκόμασταν κι οι τρεις στους εφτά ου-

νας υπάκουε στον άλλον. Και ζητώ όλοι οι αδερφοί να μάθουν μίαν τίμια τέχνη και να δουλεύουν όλοι γιατί θέλουν να κερδίσουν, παρά για να δίνουν το παράδειγμα και ν' αποφεύγουν την τεμπελιά· και μονάχα, όταν δεν μπορούμε να κερδίζουμε τη ζωή μας δουλεύοντας, να πηγαίνουμε από πόρτα σε πόρτα να ζητιανεύουμε. Ο Θεός μου φανέρωσε που πρέπει πάντα να λέμε: Pax et bonum!»

Όλη τη μέρα εκείνη, και την άλλη, ο φραγκίσκος, με τα μάτια σφαλιχτά, αναθίβανε όλη του τη ζωή, όλο το φοβερό αντίφορο που ανέβηκε αγκομαχώντας, με τα αιματομένα του πόδια· τον πατέρα του που πέθανε αφανγώρητος, την αρχόντισσα μάνα του που γίνηκε καλόγρια, την αδερφή Κλάρα, τους αδερφούς όλους, έναν ένα, το φλεγόμενο Ισπανό ιεραπόστολο, το Δομένικο, που αντάμωσε στη Ρώμη, και τέλος τον «αδερφό Ιακόβα», όπως έλεγε την αρχόντισσα που 'ε πέσει στα πόδια του στη Ρώμη κι είχε φορέσει από μέσα της, κατά σάρκα, το φραγκισκανικό ράσο. Θυμήθηκε ακόμα και το μικρό αρνάκι στη Ρώμη, που το κουβαλούσε στον ώμο του ο μακελάρης και πήγαινε να το σφάξει· κι αυτό μπεμπέριζε τρομαγμένο και κοίταζε το φραγκίσκο που έρχονταν ξοπίσω, σα να του ζητούσε βοήθεια. Πιάστηκε η καρδιά του φραγκίσκου, έφρεξε, αγκάλιασε το μακελάρη. «Στ' όνομα του Χριστού, αδερφέ μου, στ' όνομα της Αγίας, σε ξερκίζω, μην το σφάξεις!» Ο άγιος μακελάρης χαχάρισε: «Τι θες, το λοιπόν, να το κάμω; - Να μου το δώσεις εμένα, αδερφέ μου, κι ο Θεός θα γράψει στα κατάστικα του την καλή σου αυτή πράξη και θα σου χαρίσει, στην άλλη ζωή, ένα αθάνατο κοπάδι. - Ωχου, έκαμε ο μακελάρης αναστενάζοντας, μπας κι είσαι ο φραγκίσκος που λένε, από την Ασιζή, που κάνει θαματα; - Εγώ 'μαι, ο αμαρτωλός φραγκίσκος από την Ασιζή· τι 'μαι εγώ να κάνω θαματα; Ένας άνθρωπος αμαρτωλός είμαι, που κλαίει. Κλαίω, αδερφέ μου, και σε παρακαλώ: μην το σφάξεις! - Πάρ' το, έκαμε τρομαγμένος ο μακελάρης, και το κατέβασε από τον ώμο του· χάρισμα σου· νά, έκαμες πάλι το θάμα σου!» Το πήρε ο φραγκίσκος στην αγκαλιά του και το πήγε στον αδερφό Ιακόβα πεσκέσι. Κι από τότε, του λεν, δεν έφυγε από κοντά της· πήγαινε μαζί της στην εκκλησιά και γονάτιζε κι αυτό ομηρός στα εικονίσματα.

Ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μπράτσα, τα ξανάκλεισε, πήλε ν' αποκριθεί, τα λόγια τον έπνιγαν τέλος σφάφηκε σε μένα.

- Φράτε Λέονε, μας δίδουν κι από δω' πού να πάμε, τι θ' απογίνουμε; Έλα, σήκω να φύγουμε.

- Πού να πάμε, πάτερ Φραγκίσκο; είπα, νύχτωσε πια.

- Μας δίδουν κι από δω... μας δίδουν κι από δω... έλεγε και ξανάλεγε ανοιγοκλείνοντας τα μπράτσα του απελτισμένος.

- Μείνε εδώ κι απόψε, αδερφέ Φραγκίσκο, έκαμε ο Ηλίας, κανέναν δε σε δίδουν, φτάνει να μην τραγουδάς' κι αύριο το πρωί, κάμε ό,τι σε φροτίσει ο Θεός!

Έσκυψε, φίλησε το χέρι του Φραγκίσκου κι έφυγε. Ωστόσο, κατατρομαγμένος ο Ερηνναίος είχε εξαφανιστεί, απομείνανε οι δυο μας.

- Τι είπες, φράτε Λέονε;

- Τιποτα, πάτερ Φραγκίσκο, δε μίλησα.

- Είπες: όποιος ζει με λύκους πρέπει να 'ναι λύκος κι όχι αρνί' αυτό είπες, φράτε Λέονε, αυτό λεν όλοι οι μυαλωμένοι άνθρωποι' μα εμένα μου 'δωκε ο Θεός μια τρέλα, μιαν καινούρια τρέλα, και λέω: όποιος ζει με λύκους πρέπει να 'ναι αρνί, κι ας το φανέ! Πώς το λένε αυτό το ασάνατο που βρίσκεται με-
σα μας;

- Ψυχή.

- Αυτή, φράτε Λέονε, δεν τρώγεται.

Την άλλη μέρα, χαράματα, ξήπνησε ο Φραγκίσκος χαρού-
μενος:

- Ε φράτε Λέονε, δεν έκο ανάγκη από τον Ερηνναίο, δεν έχω ανάγκη από λαγούτα, δε μου χρειάζονται τα δυο ξύλα που μου φέρνεις και παιζω βιολί' απόψε, για πρώτη φορά, κατόλαβα τι θα πει μουσική και τραγούδι. Άκουσε: ήμουν εξα-
πλωμένος στο στρώμα μου, εσύ κοιμόσουν και ροχαλίζες, και το σαράβαλο ετούτο, που το λεν Φραγκίσκο, δεν μπορούσε να κλείσει μάτι από τους πόνους' πονούσε ο δέστυκος, λήμνα-
σε πάλι στο στρώμα το αίμα του. Άκουγα στους δρόμους τους στεγνούς διαβάτες που περνούσαν, άκουγα σκυλιά που γάβγι-
ζαν, πορτοπαράθυρα που σφalanούσαν κι ύστερα παυσία, γλύ-
κα ασάλευτη, χαρά μεγάλη' κι άξαφνα, κάτω από το παράθυρο μου κάποιος έπαιζε κιθάρα' όρα πολλά, πότε κοντά μου, πότε

ρανούς, φάνηκε στο κατώφλι, αυστηρός, αγέλαστος, ο αδερ-
φός Ηλίας: έρχονταν από μιαν καινούρια περιόδεia, μάζεψε πάλι χρυσάφι και γύριζε στην Ασίζη να πληρώσει τους μιστό-
ρους που έκτιζαν το τρανό μοναστήρι. Κι εκεί που περνούσε τη απέξω από την Επισκοπή, άκουσε τραγούδια και ξεχώρισε τη φωνή του Φραγκίσκου' είχαν σταθεί στη μέση του δρόμου και πολλοί περαστικοί κι άκουγαν, κι άλλοι γελούσαν, άλλοι θό-
μωναν.

- Όλες τις μέρες ετούτες, του 'πε ένας, δεν ακούς στο σπίτι του Δεσπότη παρά τραγούδια, σα να 'ναι ταβέρνα.

Μπήκε ο Ηλίας ανταρμένος' τον είδε ο Φραγκίσκος, κόπη-
κε η φωνή του.

- Αδερφέ Φραγκίσκο, είπα με βιας κρατώντας την οργή του, δεν ταιριάζει στην άγια φήμη σου, και να με συμπαθάς, να παιζεις λαγούτο και να τραγουδάς και να περνάει ο κόσμος να σε ακούει' τι θα πουν για σένα; Τι θα πουν για το τάγμα; Ετού-
τη είναι η άγια αυστηρή ζωή που κρύχνουμε; Έτσι λοιπόν θα οδηγίσουμε τις ψυχές στην Παράδεισο;

- Πώς αλλιώς, αδερφέ Ηλία; έκαμε ο Φραγκίσκος με δει λια-
σμένη φωνή, σαν παιδί που το μάλωνε ο δόσκαλος.

- Τραγουδώντας; Θαρρώ, σε πήρε στο λαιμό του ο τρεβα-
δούρος ετούτος! είπα ο Ηλίας κι έδειξε με περιφρόνηση τον Ει-
ρηνναίο, που μάταια μάχονταν να κρύψει πίσω από την ράχη του το λαγούτο.

Μα το αίμα ανέβηκε στα μάγουλα του Φραγκίσκου:

- Εγώ τον πήρα στο λαιμό μου, εγώ πήρα στο λαιμό μου και το φράτε Λέονε και σένα, αδερφέ Ηλία, και το τάγμα αλάκρο' εγώ θα δώσω λόγο στο Θεό για όλους σας' κι αν τραγουδιώ, εί-
ναι γιατί αυτό με πρόσταξε ο Θεός: «Φραγκίσκο, μου 'πε, εσύ πια δε φελάς, σου πήρε ο 'Ηλίας την εξουσία, σε πέταξε από το τάγμα' πάρε λοιπόν το λαγούτο, τράβα στην ερημιά και τρα-
γουδά!»

- Ο Θεός, αντιμίλησε ο Ηλίας, ο Θεός, το μολονάς και μο-
νάχος σου, σου παράγγειλε να τραγουδάς στην ερημιά κι όχι
εδώ, στην καρδιά της Ασίζης και στη μέση του δρόμου' με συ-
μπαθάς, αδερφέ Φραγκίσκο, μα εγώ 'μαι ο αρχηγός στο τάγμα,
κι έχω ευθύνη.

πιο πέρα, πότε μακριά πολύ, σα να πνιγανόρχουνταν ο κιά-
ριστὴς ἀπὸ τὴ μιαν ἄκρα τῆς πολιτείας στὴν ἄλλη. Πιτέ, φράπε
Λεόνε, δὲν ἔνιωσα πιο μεγάλη χαρὰ· ὅχι χαρὰ, μακαριότητα·
πιο πολὺ ἀπὸ μακαριότητα· σα νὰ 'χα βυθιστεῖ μέσα στὸν κόρ-
φο τοῦ Θεοῦ καὶ χάνουμιον.

Σόπιασε, καὶ σὲ λίγο:

- Ἄν βαστούσε ἀκόμα ἡ μουσικὴ αὐτὴ λίγη ὥρα, θὰ πῆθαι
νὰ ἀπὸ τὴν εὐτυχία.

Καὶ σὲ λίγο πάλι, χαμογελώντας:

- Δὲν ήθελε ὁ Ηλίας νὰ παιζῶ λαγούτο καὶ νὰ τραγουδῶ·
τόρα, καλὰ νὰ πάθει! μου 'στειλε ὁ Θεὸς ἕναν ἄγγελο καὶ μου
'κανε καντάδα κάτω ἀπὸ τὸ παράθυρο μου.

Ἔκαμε νὰ σκωθεῖ, δὲν μπόρεσε.

- Ἐλα, βόηθα με, φράπε Λεόνε, φεύγουμε· πάμε ἐκεῖ που θὰ
'χομε τὸ ελεύτερο νὰ τραγουδῶμε, στὸ καλύβκι μας, στὴν
Πορτσιούνκολα.

Φώναζε τὸν Ἑρπναῖο, τὸν πήραμε σπικατό, φάσαμε στὴν
ξόπορτα· ὁ Δεσπότης εἶχε βγεῖ περιοδεῖα στα χωριά, ἔλειπε-
σαν αστραπὴ ἀπὸ στόμα σὲ στόμα μαθεύτηκε στὴν πολιτεία·
φεύγει ὁ ἅγιος, κατεβαίνει στὴν Πορτσιούνκολα. Κι ὡς περ-
νούσαμε τὰ στενωρύμια, ἔβγαίνε ὁ λαὸς ἀπὸ τὰ σπίτια τοῦ κι
ἀπὸ τὰ εργαστήρια, ἔτρεξαν οἱ γυναῖκες, μπήκαν μπροστὰ τὰ
παιδιά, σεϊόντας κλαδιά ἀπὸ μυρτιές καὶ δάφνες.

Περάσαμε τὴν κασρόπορτα, βγήκαμε στὸν ελαϊκόνα, πιά-
σαμε τὸν κατήφορο. Αὐγουστος μῆνας, ζέστη πολλή, οἱ σικιές
φορτωμένες, σ' ἀμπέλια κρέμουνταν σταφύλια, τὰ σπαρτά θε-
ρισμένα, μύριζε ὁ κάμπος πλιοκρουσμένο χάρτο καὶ σικόφυλ-
λο.

- Σιγὰ σιγὰ, μη βιάζεστε, παιδιὰ μου, παρακαλοῦσε ὁ φρα-
γκίσκος, εσεῖς θὰ τὰ ξαναδεῖτε ὅλα ετοῦτα τ' ἀγαπημένα κώ-
μαπα, ἐγὼ δὲ θὰ τὰ ξαναδῶ, πνιγαίνετε σιγὰ σιγὰ, νὰ 'χετε τὴν
ευκὴ μου!

Με τὰ θολωμένα μάτια τοῦ μάχουνταν νὰ ξεκρίνει καὶ νὰ
πάρει μαζί του στὸν οὐρανὸ τὴν 'Ασιζην, τὸν ελαϊκόνα, τ' ἀμπέ-
λια, τὰ πάντα· κι ὅταν πια κόντευε νὰ χαθεῖ πίσω μας ἡ αγαπη-
μένη πολιτεία, ἔσυρε φωνὴ ὁ φραγκίσκος:

- Στάθετε, παιδιὰ μου, νὰ τὴ δῶ στερνὴ φορά καὶ νὰ τὴν

ἀποχαιρετήσω!

Τοῦ γυρίσαμε τὸ πρόσωπο κατὰ τὴν πολιτεία, σταθήκαμε
σταμάτισε κι ὁ λαός, ἀλαλός. Κοίταζε, κοίταζε ὁ φραγκίσκος
πολλὴν ὥρα τὰ σπίτια, τὴς ἐκκλησιές, τοὺς πύργους, κι ἀπὰ-
νω, κατὰκορφα, τὸ μεσονυχτισμένο κάστρο· τὴ στιγμὴ ἐκείνη
ἀκούστηκαν νὰ βαρύνουν οἱ καμινάδες νεκρώσιμα.

- Γιατί βαρύνουν οἱ καμινάδες νεκρώσιμα; ρώτησε.

- Δὲν ξέρουμε... δὲν ξέρουμε... τοῦ ἀποκριθήκαμε ὅλοι.

Μα ὅλοι ξέραμε, ἀποχαιρετούσαν τὸ φραγκίσκο που πῆγαι-
νε νὰ πεθάνει. Κι αὐτὸς σφούγγισε τὰ μάτια τοῦ που ὅλο καὶ
θάμπωναν, καὶ μάχουνταν νὰ διακρίνει ἀκόμα τὴν Ασιζην καὶ
πίσω τῆς τὴς λιοφύτες ράχες τοῦ Σουμπάσιο καν τὴς ἀπλῆς,
ὅπου πρωτοκατάφυγε νὰ κραδεῖ τὸ Θεό.

Αργὰ ἀνασπῆκε τὸ χέρι καὶ χάραξε ἕνα σταυρὸ ἀπάνω ἀπὸ
τὴν ἀγαπημένη πολιτεία.

- Ἔχε γεια, μόνον Ασιζην, μουρμούρισε. Δοξασμένος νὰ 'σαι,
Κύριε, γιὰ τὴ χαριτωμένη εἰσοὶτὴ πολιτεία, με τὰ σπίτια τῆς, με
τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴς κληματαριές τῆς καὶ τὴς γλάστρες τὸ
βασίλικο καὶ τὴ μαντζουράνα στα παραθύρια τῆς! Καὶ με τὸ
σπορ Πέτρο Μπερναντόνε καὶ τὴν κυρὰ-Πίκα καὶ τὸ φτωχούλη
τοῦ γιο τοῦς, τὸ φραγκίσκο. Ἀχ, νὰ μπορούσα νὰ σε πάρω, Ασί-
ζη, ἀλάκρη μέσα στὴ φούχτα μου, νὰ σε ἀπιδῶσα στα πόδια
τοῦ Θεοῦ! Μα δὲν μπορῶ, δὲν μπορῶ, ἀγαπημένη, ἔχε γεια!

Ἔβαλε τὰ κλάματα κι ἀκούμπισε τὸ κεφάλι στο στήθος τοῦ,
ἀποστατημένος.

- Ἔχε γεια, μουρμούρισε πάλι, ἔχε γεια...

Πίσω, ὁ λαὸς ἔκλειε καὶ τὸν μοιρολογούσε κι ὅλοι μαζί πῆ-
ραμε πάλι βιαστικά κατὰ τὴν Πορτσιούνκολα.

Χωρὶς νὰ τὸ νιώσουμε, ὁ φραγκίσκος εἶχε λιποθυμήσει στα
χέρια μας· τὸν ξαπλώσαμε ἵσυχια κάτω στο καλυβάκι τοῦ, σκόρ-
πισε ὁ λαός· ὅσοι ἀδερφοὶ βρίσκουνταν στὴν Πορτσιούνκολα
ἔτρεξαν νὰ τοῦ φιλήσουν τὸ χέρι· ὁ Κέδρος, ὁ Ρουφίνος, ὁ Μα-
σέο, ὁ Λυγίδιος, ὁ Βερνάρδος· μα αὐτὸς, ξαπλωμένος ἀναίσθη-
τος, δὲν ἔνιωθε ἀπάνω στο χέρι τοῦ τὰ χεῖλια τῶν ἀδερφῶν.

Μια βδομάδα, δυο, τρεῖς· περνούσε ὁ καιρὸς, ἦρθε ὁ τρύ-
γος, τ' ἀμπελοφυλλὰ ἦρσαν νὰ κοκκινίζουν, μέλωσαν τὰ σύκα,
οἱ ἐλιές γυάλισαν, τὰ χελιδόνια συντάζονταν πάλι νὰ φρυγανύ-

οι πρώτοι γερανοί πέρασαν απάνω από το καλύβι μας αρμενίζοντας καπνάντου. Ο Φραγκίσκος άκουσε τις κραζιές τους, άνοιξε τα μάτια.

- Οι γερανοί παίρνουν τα χελιδόνια, είπε. Σίκοσε τα χέρια.

- Καλό καταβόδιο, αδέρφια μου χελιδόνια! τώρα θα 'ρθει ένας μεγάλος γερανός να με πάρει και μένα να φύγω...

Πότε άνοιξε τα μάτια του, άπλωνε το χέρι να βρει το χέρι μου, πότε τον έβαζε ν' ανακαθίσει και μας μιλούσε για τις αιώνιες κυράδες του, τη Φτώχεια, την Ειρήνη, την Αγάπη. Μας κοίταζε έναν ένα με τρυφεράδα, καθόμαστε πεντ' έξι αδερφοί γύρω του και μαχώμασε να μη μάς ξεφύγει ένας του λόγος! ετούτες είναι οι στερνές παραγγελιές του, λέγαμε, δεν είναι μονάχα για μας, είναι και για όλους τους αδερφούς που λείπουν, για όλους τους αδερφούς και τις αδερφές που ακόμα δε γεννήθηκαν χρέος μας, το λαϊπόν, να τις χαράζουμε βαθιά στο νου μας, να μη χαθούν.

- Τι είναι η αγάπη, αδερφοί μου; μας έλεγε κι ανοιγοκλειούσε τα χέρια του σα να 'θελε να μας αγκαλιάσει! τι 'ναι η αγάπη, αδερφοί μου; Δεν είναι μονάχα συμπόνια μίτε καλοσύνη! στη συμπόνια είναι δυο, αυτός που πονάει κι αυτός που σιμπονάει! στην καλοσύνη είναι δυο, αυτός που δίνει κι αυτός που δέχεται! μα στην αγάπη είναι ένας, σμίγουν οι δυο και γίνονται ένα, δεν ξεχωρίζουν το εγώ κι εσύ αφανίζονται! αγαπώ θα πει κάνουμε!

Μια μέρα άπλωσε το χέρι, βρήκε το χέρι μου:

- Φράττε Λέονε, κάμε μου τη χάρη, πεθύμησα πριν πεθάνω να δω και ν' αποκατεπίσω τον «αδερφό Ιακώβα». Πάρε χαρτί και γράψε του:

«Ο αδερφός Φραγκίσκος, ο φτωχούλης του Θεού, στον αδερφό Ιακώβα: Μάθε, αγαπημένε, πως πλησιάζει το τέλος της ζωής μου! αν 'θες το λαϊπόν να με δεις ακόμα μια φορά εδώ στη γης, ευτ' ως λάβεις το μήνυμά μου ετούτο, μη χάσεις καιρό, τρέξε στην Πορτοσούνκολα! λίγο ν' αργήσεις, δε θα με προφτάσεις ζωντανό. Φέρε μαζί σου κι ένα χοντρόφαντο σάβανο, να τυλίξεις το σώμα μου, και κεριά για την κηδεία μου...»

Στράφηκε στον αδερφό που διπλογονάτιζε πλάι του, είδε τον Κέδρο:

- Αδερφέ Κέδρο, ετούτη είναι η στερνή χάρη που σου ζητώ! πάρε τη γραφή αυτή...

Άξαφνα κόπηκε η φωνή του, σίκοσε το κεφάλι σα ν' αραιούσαν γλυκό χαμόγελο περεχύθηκε στο πρόσωπο του:

- Ευχαριστώ, αδερφέ Κέδρο, δόξα σοι ο Θεός, δεν είναι πια ανάγκη να πας στη Ρώμη...

Είπε, και γύρισε το πρόσωπό του κατά την πόρτα! και μετ' όλοι στυλώσαμε τα μάτια μας στην πόρτα σα να περιμέναμε κάποιον. Και τότε ακούστηκε βήματα απέξω, πετάχτηκε να δω ποιος ήταν! μα ως έφτασα στο κατόφλι, έσυρα φωνή: Ο αδερφός Ιακώβα βρίσκονταν μπροστά μου! Μπήκε η αρχόντισσα κι έπεσε στα πόδια του Φραγκίσκου και του φιλούσε τις πληγές και του χάδευε τα χέρια.

- Πάτερ Φραγκίσκο μου, μουρμούρισε, πάτερ Φραγκίσκο μου...

Κι έκλαψε.

Κι αυτός άπλωσε το χέρι στα μαλλιά της.

- Καλώς τον αδερφό Ιακώβα, χαιρουμεται... χαιρουμεται...

- Ποιος σου 'φερε το μήνυμα κι ήρθες;

- Η Παρθένα Μαρία ήρθε στον ύπνο μου: «Τρέξε, μου 'πε, ο Φραγκίσκος πεθαίνει. Και πάρε μαζί σου το σάβανο που του 'φανε και κεριά για την κηδεία.»

Απήλασε το σάβανο στα πόδια του Φραγκίσκου:

- Το 'φανα εγώ με τα χέρια μου, πάτερ Φραγκίσκο μου, από το μαλλί του αρνιού που μου χάρισες.

Ανασπώθηκε ο Φραγκίσκος, κοίταξε τα χέρια του, τα πόδια του, έψαξε το βουλιανμένο, αιματωμένο στήθος του, αναπνέοναζε:

- Αδέρφι γαϊδουράκι μου, είπες, παραβαλισμένο μου κορμί, σε τυράννησα πολύ, συχώρεσε με.

Χαμογέλασε με πίκρα:

- Συχώρεσέ με και συ, σεβαστή μάνα Γης! τη λαμπερή κορμί μου 'δωκες, και τη λίσση και βρώμα σου παραδίνα!

Μα εκεί που μιλούσε, τα μάτια του γούρλωσαν άπλωσε το χέρι, έδειξε κατά την πόρτα.

- Νά τος!

- Ποιος;

- Ο Ζητιάνος! ο Ζητιάνος, φράτε Λεόνε! στέκεται στην πόρτα, σπκόνει το τριπνημένο χέρι του, χαιρετάει. Βγαίνει την κουκούλα από το κεφάλι του... Ω!

- Πάτερ Φραγκίσκο μου, μην τρέμεις.

- Ω, είμαι εγώ, εγώ, εγώ... θαρῶ το πρόσωπο μου - το σταυρό στο μέτωπο, το πυρωμένο σίδερο στα μελίσγνια... έρχεται, ζυγώνει...

Έβαλε ο Φραγκίσκος το μανίκι του ράσου του ομπρός στα μάτια, να μη βλέπει.

- Έρχεται... έρχεται... μουρμούριζε κι έτρεμε· χαμογελάει χαρούμενος και μου ανοίγει τις αγκάλες.

Έβαλε τώρα ο Φραγκίσκος και το άλλο μανίκι να σκεπάζει τα μάτια του· μα έβλεπε και σκλήριζε.

- Ήρθε, ήρθε, ξάπλωσε στο στρώμα μου, δίπλα μου, νά το! φράτε Λεόνε, βόηθα!

Άπλωσε τα μπράτσα, με αγκάλιασε· έντωσε το χέρι, έψαξε δεξιά ζερβά, πίσω από το κεφάλι...

- Κανένas, μουρμούρισε, κανένas!

Και σε λίγο, συλλογισμένος:

- Οι δυο γίντκαν ένα· οι δυο γενήκαμε ένα· τέλεψε η πορεία. Ζυγώνει το τέλος· ολούθε κατάφταναν οι αδερφοί ν' αποχαιρετήσουν, κι ο Ηλίας έτρεχε από χωριό σε χωριό, μάζευε το λαό και διαλαλούσε πώς ο άγιος πεθαίνει, να 'ναι όλοι έτοιμοι να τρέξουν με αναμμένα κεριά στην κηδεία· κι είχε βάλει το Δεσπότη να προστάξει να χτυπούν μερονικτίς νεκρώσιμα τις καμπάνες του 'Αι-Ρουφίνου· κι οι αδερφές στον 'Αι-Δαμιανό, γονατιστές ομπρός στο Σταυρωμένο, παρακαλούσαν το Θεό να μην τους πάρει ακόμα το Φραγκίσκο. Κατέβηκε κι απ' το βουνό κι ο καπετάν Λύκος, ήρθε, ζύγωσε αλαφροπάτια το Φραγκίσκο, και του κρατούσε πεσκέσι ένα πανέρι σταφύλια και σύκα. Ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μάτια, τον γνώρισε.

- Αδερφέ Αρνή, καλώς τον· τ' αγριογέρακα στην Αλβέρ· να θα σου μαντάπειναν πως πεθαίνω· έχε γεια, αδερφέ μου.

- Δεν πεθαίνεις εσύ, πάτερ Φραγκίσκο, αποκρίθηκε ο άγιος αδερφός, δεν πεθαίνεις εσύ, εμείς πεθαίνουμε· συχώρεσε με για τα όσα έκανα.

- Ο Θεός θα σε συχωρέσει, αδερφέ Αρνή, όσι εγώ και τ' αρνά

που έφραγες όταν πίσυν λύκος, όλα θα σωθούν, αν σω· θείς.

Ο αδερφός Λύκος απήκουσε στα χέρια του ετοιμοθάνατου το πανέρι που κρατούσε.

- Σου 'φερα, πάτερ Φραγκίσκο, λίγα συκοστάφυλα να τ' αποχαιρτήσεις· μπορείς να φας άφοβα, δεν τα 'κλέψα.

Έβαλε ο Φραγκίσκος την απαλήμ του απάνω στα μελωμένα πορικά, χάρθηκε τη δροσεράδα τους· φρόντισε μια ρίγνα, την έβαλε στο στόμα του· πήρε ένα σύκο, πιπίλισε το μέλι που έσταζε.

- Έχετε γεια, σύκα και σταφύλια, έχετε γεια, σύκα και σταφύλια, αδέρφια μου· ποτέ πια!

Τέλεψε ο Σετιέμπος, μπήκε ο Οχτώβρης, Σκοτεινίσαε σήμερα ο ουρανός, άρχισαν να πέφτουν οι πρώτες ψυχάλες· μια πίκνη είχε απλωθεί αριά, τρυφερή, απάνω από τις ελιές και τα πεύκα· άφραστα γλύκα είχε περικυθεί στον κόσμο· κείονταν η γης, μέσα στον ογρόν αέρα, καπάκαρη, ευχαριστημένη. Ο Φραγκίσκος άνοιξε τα μάτια· το καλοβί ήταν γεμάτο αδερφούς· είχαν έρθει ολούθε, πρωί πρωί, και τον κοίταζαν άλαλοι· πολλοί είχαν κουκουβίσει στη γης, άλλοι στέκουνταν όρθιοι· κανένας μέσα στην άγια σιοπή δεν ιολμούσε ν' ανοίξει το στόμα· κάπου κάπου σκούπιζαν τα μάτια τους κι έβγαιναν έξω ν' ανασάνουν.

Άπλωσε το χέρι ο Φραγκίσκος, τους χαιρέτισε· ο Βερνάρδος γονάτισε.

- Πάτερ Φραγκίσκο, είπε φιλώντας το χέρι του, φεύγεις, ανεβαίνεις στον ουρανό· άνοιξε στερνή φορά το στόμα σου, μίλησε μας.

Ο Φραγκίσκος κούνισε το κεφάλι:

- Παδιά μου, αδέρφια μου, παιέρες μου, ό,τι είχα να σας πω, σας το 'πα· ό,τι σίμα είχε η καρδιά μου, σας το 'δοκα· δεν έχω πια λόγο να πω, σίμα να δώσω· αν είχα, ο Θεός θα με κρατούσε ακόμα στη γης.

- Τίποτα, τίποτα, τίποτα δεν έχεις να μας πεις· φώναζε απ' τη γωνιά που στέκουνταν άρθιος κι έκλαιγε ο Αγνίδιος.

- Φτώχεια, Ειρήνη, Αγάπη· τίποτ' άλλο, αδέρφια μου· φτώχεια, Ειρήνη, Αγάπη...

Έκαμε ν' ανασκοβεί, δεν μπόρεσε.

- Αδερφοί μου, είπε, γδύστε με, ξαπλώστε με γυμνό κατάχαμα, ν' αγγίζω τη γης, να μ' αγγίζει η γης...

Τον γδύσαμε κλαίνοντας, τον ξαπλώσαμε κάμω, γονατίσαμε γύρω του· νιώθαμε όλοι από πάνω του τον αρχάνγελο.

Είχε έρθει η αδερφή Κλάρα, χωρίς κανέναν μας να τη δει, κι είχε σωριαστεί στο κατώφλι κι άκουγε· άξαφνα γρικήσαμε ένα λυγρό· στραφάκαμε και την είδαμε, το πρόσωπο σφιχτομαντωμένο, να κλαίει· και μονομιάς όλοι κινήσαμε το θρίνιο.

Ο Φραγκίσκος ξαφνιάστηκε:

- Αδερφοί μου, είπε, γιατί κλαίτε;

Κανέναν δεν αποκρίθηκε.

- Τόσο λοιπόν γλυκιά η ζωή; Ή τόσο λίγη η πίστη σας, αδερφοί μου, στην αιώνια ζωή; Αδερφέ Θάνατε, που στέκεται απάξω από την πόρτα, σικάρωσε τους ανθρώπους· δεν κατέχουν το τρισύγνενο μνήμα σου και γι' αυτό σε φοβούνται.

Κοίταξε γύρω του:

- Που είσαι, Ειρήναί; Βάρα το λαγούτο, κι όλοι μαζί ας τραγουδήσουμε τα Εγκώμια του Κυρίου:

«Δοξαζόμενος να 'σαι, Κύριε, για όλα τα πλάσματα και ξεχωρίστε για τον κυρ αδερφό μας τον 'Ηλιο...»

Μα εκεί που τραγουδούσα, αφαιρέθηκα· το καλυβάκι αφανίστηκε, η Πορτισούνκολα, η Αοίζη· βρέθηκε σε μιαν άγνωστη, καταπράσινη γης, απέραντη· και στη μέση της γης, κατάχωμα, ξαπλωμένος με το πρόσωπο κατά τον ουρανό, ο Φραγκίσκος ψευχομαχούσε· ψιχάλιζε ήσυχα, τρυφερά, μακριά οι βουνοκορφές είχαν σκεπαστεί με πάχνη· από το νισοκαμμένο χώμα

ανέβαινε γλυκύτατη μυρωδιά· κάπου μακριά η θάλασσα ανασπένταζε. Γύρα από το Φραγκίσκο, κανέναν· κι άξαφνα πυκνώθηκε θαρρείς ο αέρας, κι οι δώδεκα παλιοί αδερφοί φάνηκαν γύρα τριγύρα, σκυφτοί, χαμένοι μέσα στις κουκούλες τους, και δεν άκουγες παρά μονάχα το θρίνιο τους· κι εγώ ανάμεσα τους· κι ως σπίκωσα τα μάτια, χίλιες χιλιάδες αδερφοί πίσω από τους δώδεκα, ξεκουκούλωτοι, με ξουρισμένη την κορφή του κεφαλιού, κι έμελναν τη νεκρώσιμη ακολουθία. Ανασπώθηκε στα γόνατα μου κι είδα πιο πέρα κοπάδια πρόβατα, βόδια, αλόγατα, σκυλιά, να 'ρχονται βουερά θηνώντας και να σιέκουνται, με γερμένα τα κεφάλια, πίσω από τους

αδερφούς· κι απ' το δάσο πέρα κίντησαν τ' αγρίμια, οι λύκοι, οι αρκούδες, οι αλεπούδες, τα τσακάλια και στάθηκαν πίσω από τα ήμερα ζωντανά κι άρχισαν κι αυτά το θρίνιο· χιλιάδες φτερουγιά ακούστηκαν από πάνω μου, σπίκωσα τα μάτια κι είδα λογής λογής σμάρια πουλιά να κατεβαίνουν στριγγλίζοντας και να κουρνιάζουν γύρα από το Φραγκίσκο· και μια πέρδικα άρχισε πρώτη το θρίνιο και μεδούσε τα φτερά της.

- Αγαπημένε μου Φραγκίσκο, μουρμούριζα, αγαπημένε μου Φραγκίσκο, όλα τα ζωντανά ήρθαν στην κηδεία σου και κλαίει· όλα τ' αδέρφια σου.

Κι ολομεμιάς γέμισαν οι ουρανοί αστραπές χρυσές, πράσινες, γαλάζες, πορφωρές· σπίκωσα το κεφάλι· είχε γεμίσει ο αέρας φτερούγες· χιλιάδες άγγελoi στάθηκαν τριγύρα από τον ετοιμοθάνατο· έκλεισαν τις φτερούγες τους και περίμεναν χαμογελώντας να πάρουν την ψυχή του.

Άξαφνα σφαρακτικές κραυγές με ζήπνησαν τρεις γυναίκες είχαν πέσει απάνω στο Φραγκίσκο και δεν ήθελαν να τον αφήσουν να φύγει· η αδερφή Πικα του ανακρατούσε το κεφάλι, η αδερφή Κλάρα του αγκάλιαζε και του φιλούσε τα πόδια κι ο αδερφός Ιακώβα κρατούσε το χέρι του ακουμπισμένο στο στήθος της. Είχε βασιλεύσει ο ήλιος, έξω η βροχή μαλάκωσε και ράιζε τη γης· και τότε ξεκρίναμε όλοι απάνω από το Φραγκίσκο δυο μαύρες φτερούγες.

Το πρόσωπό του Φραγκίσκου λαμποκοπούσε· είχε ολάνοιχτα τα μάτια, σπλωμένα στον αέρα· μια στιγμή κουνήθηκε, μάζεψε όλη του τη δύναμη, στράφηκε καί μας κοίταξε αργά, έναν ένα. Τα κετλια του σάλεψαν σα να 'θελε κάποιο σπερνό λόγο να μας πει· ζύγωσα· ακνή πολύ, αδύνατη η φωνή του, σα να 'ρχουνταν από πολύ μακριά, από τον άλλον όχτο, άκουσα:

- Φτώχεια, Ειρήνη, Αγάπη...

Κρατούσα ακόμα την ανάσα ν' ακούσω· τίποτα άλλο.

Και τότε πέσαμε όλοι απάνω του και τον φιλούσαμε και σπικόσαμε θρίνιο.

Την άγια ετούτα στιγμή, που σκυμμένος μέσα στο κελί μου χάραζα τα σπερνά ετούτα λόγια και μ' έπαιρναν τα κλάματα που θυμήθηκα τον αγαπημένο μου γέροντα, ένα σπουργιτάκι ήρθε και χτύπησε το παρσάθι· ολόβρεκα ήταν τα φτερά του, κρύω-

νε· σπικόθηκα να του ανοίξω.

- Κι ήσουν εσύ, πάτερ Φραγκίσκο, ντυμένος σε σπουργιτάκι.

ΤΕΛΟΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

Ο ΦΙΛΟΧΟΥΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΤΟΥ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ

ΜΕ ΕΞΑΓΩΓΗ ΚΑΙ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΤΟΥ ΝΙΚΟΥ ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗ

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΤΗΘΗΚΕ ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΑ

ΚΑΙ ΤΥΠΩΘΗΚΕ

ΤΟΝ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟ ΤΟΥ 2014 ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

ΓΙΑ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟ

ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΘΝΟΣ Α.Ε.»

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΣΕΛΙΔΟΠΟΙΗΣΗ

«ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΕΘΝΟΣ Α.Ε.»

ΕΚΤΥΠΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ

IRIS A.E.B.E.